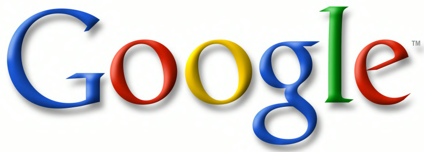

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
1817

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

Vydává Musejní spolek v Brně.

REDAKCE:
Dr. Frant. Dvorský a Dr. Frant. Kameníček, hlavní redaktoři. — Odborní redaktoři: Josef Hladík, Fr. J. Rypáček, Dr. Fr. Šujan.

II.

MÍSTOPIS MORAVY.

Díl IV. místopisu.

JIHLAVSKÝ KRAJ.

Rediguji Dr. Fr. Dvorský a Fr. J. Rypáček.

VEL.-MEZIŘÍČSKÝ OKRES.

Čís. 41.

V BRNĚ 1907.

Nákladem Musejního spolku v Brně. — Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

19

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

II. Místopis.

VEL.-MEZIŘÍČSKÝ OKRES.

Napsal

P. Aug. Kratochvíl.

Za vydání odpovídá Dr. František Dvorský.

Cena K 7·20.

V BRNĚ 1907.

Nákladem Musejního spolku v Brně. — Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

541
.V83
sect. 2
v. 19

1.05a-3299c/

Předmluva.

Odevzdávaje veřejnosti popis okresu Velkomeziříčského musím se zmíniti o pramenech, jichž jsem hlavně užil. Jsou to: Pověřené opisy Zemských desk brněnských[1]) (Z. d. b.), tištěné a netištěné, chované u c. k. vrch. zem. soudu v Brně, Kvaterny svob. dvořáků,[2]) Knihy půhonné (Kn. půh.), tištěné a netištěné, rukopisy (listiny a knihy) zem. archivu a zem. účtárny (registratury) (R), četné archivy vrchnostenské (kníž. Collalta na Černé, hr. Haugvice na Náměšti, hr. z Kounic-Vrbna v Jaroměřicích), městské (meziříčský, křižanovský a měřínský) a c. k. okresního soudu v Meziříčí a popis meziříčského děkanství z r. 1672.

Vyslovuji zvláštní díky vysokorodému p. hr. Rudolfovi Kounicovi-Vrbnovi, že mi dovolil pátrati v rodinném archivě jaroměřickém, jenž má nesmírnou důležitost pro popsání všech statků Kounických, a slovutnému panu starostovi meziříčskému Jos. Čermákovi za laskavé zapůjčení „Městské knihy“ (P. K.) z r. 1387, v níž jsem našel vzácné zprávy nejen o městě, ale i o celém okolí, a za povolení, abych si učinil výňatky z četných arch. listin.[3]) Podobně vyšly mi ochotně vstříc nejd. bisk. konsistoř v Brně, městečka Křižanov a Měřín se svými archivy a svob. dvořáci s některými zachovanými listinami; tímto i jim všem děkuji za prokázanou laskavost.

---

[1]) Netištěných posud užili jen 3 spisovatelé vyšlých okresů; tolik na vysvětlenou chyb, jež se opakují v některých okresích po Volném, a jež měly býti opraveny a doplněny dle čes. opisů zem. desk.

[2]) Posud byly úplně nepovšimnuty, ač právě v nich jsou dějiny našich svobodníkův.

[3]) Některé listiny, jež Chlumecký ještě jmenuje ve svých „Die Regesten“, chybějí dnes.

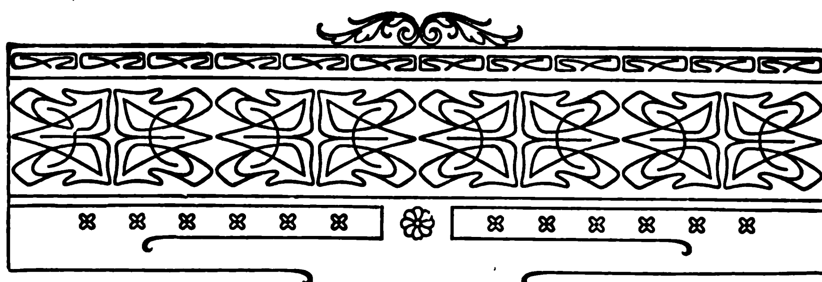
Zároveň činím díky všem p. t. pánům úředníkům u císařských, zemských a městských úřadův.

Krátké dějiny Měřína podle místního archivu a Volného zůstavil v rukopise dr. Fr. O. Vaněk; nejstarší historie Křižanova popsal dr. Jindřich Chylík; poslední bez jmenování pramenův. Na mou žádost odevzdali mi oba své rukopisy k disposici. Jim a dr. J. Macků, prof. na zemské reálce v Meziříčí, jenž napsal povahu půdy, květenu a zvířenu do Všeobecného pohledu, jakož i p. prof. Bol. Dolejškovi a některým pp. učitelům a vdpp. kněžím, kteří mi byli nápomocni jakoukoli radou, buďtež projeveny díky.

Na vydání okresu věnovalo město Vel. Meziříčí 200 K a městečko Křižanov 50 K; ježto podobné dary jsou u nás vzácností, vzdávají se uvědomělým měšťanům upřímné díky.

V Popovicích dne 18. listopadu 1907.

Augustin Kratochvíl.

I. Všeobecný pohled.

I. Přehled zeměpisný a přírodovědecký.

Poloha.

Velkomeziříčský okres leží mezi 33° 29' a 33° 50' 30" v. d. a 49° 16' a 49° 29' 30" s. š. (okr. město na 33° 41' v. d. a 49° 21' s. š.). Na severu hraničí se Žďárskem, Novoměstskem a Bystřickem, na východě s Velkobítešskem, na jihu s Náměšťskem a Třebíčskem, na západě jej od zem. hranic dělí Jihlavsko. Nejsevernější osadou jest Znětínek, nejjižnější Přeckov, nejzáp. Jersín a nejvých. Bojanov.

Nejníže jest položeno V. Meziříčí (425 m), nejvýše Ruda (580 m), Netín (542 m), Křižanov (526 m) a Rudíkov (523 m).

Hledá-li kdo v okrese místa, odkudž by zřel části naší krásné vlasti, ať vystoupí u Netína na Strážnici (581 m)! Uzří na sever Žďársko a na jih rudíkovské lesy. Od rudského kostela lze přehlédnouti celý okres až k Řehořovu na Jihlavsku. Vystouplého z vlaku na meziříčském nádraží překvapí pohled na město a nejbližší okolí. Miluje-li kdo více lesní tišiny a bájeplná údolí, ať jde podél Oslavy od Panského mlýna u Tasova k Meziříčí a odtud buď podle Balinky, buď Radostinky (obr. 1.), a všude najde takové krásné obrazy přírodní, že jimi jest nadšen.

Povaha půdy.[1])

Okres náleží geologicky k t. zv. českému prahornímu masivu. Třeba si uvědomiti, že celá prahorní Českomoravská vysočina složena jest z ruly, takže krajina dosti vysoce položená má vlnitý tvar. Rula v okrese přerušena jest od jihu a západu

Obr. 1. Stráň při řece Radostince v „Pekle“ u Dol. Borů.

mohutným vyvřelým ostrovem žulovým, složeným ze žuly hrubozrné (zv. amfibolový granitit), obsahující mnoho červeného orthoklasu, oligoklas, málo křemene, temnou slídu a amfibol. Hranice mezi oběma útvary jdou od Měřína podél Laviček, Martinic, Dol. Raclavic, Jabloňova k Rudě.

[1]) Podává prof. dr. Jan Macků ve V. Meziříčí.

Z mladších formací geologických jenom čtvrtohorní diluviální hlína vznikla rozkladem krystalinických hornin a tvoří spodek orné půdy. V údolích řek a potokův jsou nejmladší aluviální náplavy (cihelny u Meziříčí, Křižanova, Radostína, Kundratic, Černé, Tasova).

Celá oblast velkomeziříčská svažuje se od sz. na jv. (700 až 500 m).

Poblíž města V. Meziříčí jsou v granititě četné kulovité, čočkovité shluky barev ponejvíce temných, složené z amfibolu a biotitu.

Žulový náš ostrov jest rozbrázděn na četných místech aplitickými a pegmatitickými žilami, které se prozrazují štěrkovými lomy (mezi V. Meziříčím a Oslavicí). Meziříčská žula jest výtečná; hodí se za stavební kámen, na dělání různých sloupů, desek na mosty atd. Téměř u každé vsi jsou lomy (u Chlumku, za Kalábovou továrnou, v Nesměři, u Oslavice, Petrávče a j.). Vývoz tohoto domácího průmyslu kamenného omezuje se na nejbližší okolí. Severovýchodní okraj žulového ostrova jest vrouben pásem jemnozrného granitu typu aplitického a pegmatitického, probíhajícím v podobě žil, jež obsahují místy i menší granáty (Dol. Raclavice a Lhotky).

Z ruly převládá bílá, jemně zrnitého, vláknitého, až šupinkovitého slohu, sestávající hlavně z orthoklasu, křemene, plagioklasu, hnědého biotitu a granátu. Někdy bývá rula chudší živcem, ale bohata biotitem (Netín, Pavlov).

Poněvadž meziříčská rula obsahuje někde hojně granátu, přechází snadno v rulu granátovou, i granulit sám, jenž jest zejména rozšířen u obojích Borův a odtud jižně a východně ještě dále. Základní hmotou granulitovou jest živec a křemen; plagioklasu jest málo, biotitu hojně. Karmínová zrnka granátová jsou spolehlivým znamením na rozeznání.

Granulit jest všude provázen jemnozrným, temně šedým kamením, vyznačujícím se neobyčejnou tvrdostí a obsahujícím vedle četných zrn granátových i rudy. Hornina sluje trapový granulit (dle F. E. Suesse). Hlavní součástkou jeho jest orthoklas, plagioklas a křemen, četné granáty, biotit, z rud pyrit a magnetit, apatit, rutil, zirkon, titanit a krystalky spinelové.

V oblasti tohoto kamení u Dol. a Hor. Borů, Cyrilova a Vídně jest pověstné naleziště vzácných nerostů, uložených v pegmatitech; jsou to turmalíny[1]), diallag, prehnit, triplit, hadec, opály, mnoho odrud křemenitých (záhněda, citrín, růženín, jaspis) a j.

Mezi Vídní a Dol. Bory otevřeny lomy na živec, který se odtud vyváží na glasury; jediná nerostní těžba a vývoz z okresu; zde objeveno obsáhlé hnízdo triplitu.

Rulová oblast prostoupena jest ještě četnými žilami cizorodými; nejprve jsou to amfibolové břidlice, které najdeme na mnohých místech (mezi Křižanovem a Měřínem, u Borů), hadec obsahující bronzit a pyroxen. Veliký serpentinový ostrov jest u Borův.

Křižanovský amfibolit chová v sobě značné množství magnetitu, z něhož se u Křižanova dříve těžilo železo. Posud lze viděti kobky na mnohých místech.

Horopis a vodopis.

Povrch okresní náleží k části Českomoravské vysočiny, jež sluje „Žďárskou planinou", rozdělenou údolím Oslaviným na Černozhořskou a Novoměstskou.

Důležitější horská pásma:

Dědkovské hory, pokračování Arnoleckých hor směrem skoro vodorovným k Oslavě. Nejvyšším vrcholem a nejvyšším bodem okresním jest Kyjov (s. Milíkova) 701 m, Dědkovská hora 691 m. Strážné hory dle více stejnojmenných kopců po obou stranách Oslaviných (Peklo 579 m, Stráž u Olší 567 m, Strážná hora 520 m, Vrchovec 550 m, Strážnice u Studnic 509 m, Na Strážnicích pod Tasovem 468 m). Kolíbky neb Hrbovská vrchovina od Balinky po levém břehu až k Vel. Meziříčí s romantickým údolím „Amerikou". Šiborovskovotínská vrchovina mezi Měřínským a Pavlínovským potokem (Chlumek 627 m), Pohořílskoraclavská mezi Pavlínovským a Svatoslavským potokem (Posekaný les 640 m). Vlčatínské hory mezi Balinkou a Oslavou, jejichž středem jest Telečkov (604 m); značnější

---

[1]) Podrobně je zkoumal a popsal dr. Frant. Slavík (Mineralogické zprávy ze záp. Moravy I. [Rozpravy České akademie, 1901, č. VIII.]).

vyvýšeniny: V Mladkově (642 m), Na Hlavnicích (608 m). Borský les souvisí s Dědkovskými horami a vyplňuje sev.-východní část okresní (Na Nivách 662 m, Radenický les 612 m). Svatá Hora počíná se u Heřmanova a spojuje se se Stráží (Sv. Hora 673 m, Ambrožný 639 m). Sev. Tasova jest horský hřbet „Komárovy" s Bačatkou (581 m, j. Rudy).

O nížinách nelze mluviti; okolí Měřína „Velkomeziříčská Hana" snad zasluhuje toho názvu.

Skoro z celého okresu sbírá vody Oslava, vyvěrající (ve výši 620 m) z několika výtoků rybničných na Žďársku; teče jjv. S počátku má název Radostinka, od V. Meziříčí sluje všeobecně Oslava. Pod Tasovem opouští okres. Údolí říčné jest úzké, toliko někde jest rozšířeno v rovinné louky; řečiště jest mělké, plné oblázkův a velikých balvanů žulových a rulových (obr. 2.). Řeka jest prudká a žene četné mlýny. Za silných dešťů a jarních rozproudí stává se nebezpečnou městu Meziříčí.

S obou stran přijímá hojnost přítoků; s prava pod vrchnostenskou pilou Netínský potok, vytékající z velkého Netínského rybníka, u dolní brány Balinku, jež se u Měřína nazývá Měřinkou (-ským potokem) či Lysou, u Frankova Zhorce (kde přijímá Kameničku [zv. v místě Žďárku[1]]) Zhorským potokem, od Uhřínova Balinkou. Pod Uhřínovem sesiluje se Pavlínovským (Pohořilským) potokem či Křesovičkou (vyvěrající z rybníka Mladkova) a Svatoslavským (Raclavským) z Třebíčska; Heřmanický potok vzniká z rybníka „Vaňkovce" a spojuje se se Svatoslavským u Uhřínova. Balinka s Oslavou tvoří poloostrov, na němž stojí město Meziříčí; u býv. Kočvarova mlýna Oslavičku (od Hroznatína) či Huščů potok a v Nesměřském údolí Mařek, tekoucí od Hodova. Na levém břehu u Manova mlýna vtéká Babačka od Borů (z rousměrovských rybníků), Raclavička (od Lhotek) pod Františkovem, Tasovička či Polomy (od Rudy) pod Tasovem. Potoky vytékající z okresu jsou: Bobrůvka od Radenic, Libochovka od Křižanova, Bítešká od Ořechova.

Rozloha rybníků v okrese činí 595·84 ha, z nichž 247 ha náleží Meziříčskému, 198 Křižanovskému panství.

---

[1]) Dle zaniklé osady „Ždírnov". Bývala prý při potoku loupežnická hospoda „Žďárka".

Podnebí.

Průměrný tlak vzduchu jest 682 mm; teplota bývá rozdílna, v zimě klesá na — 17° až 22° C (v prosinci) a stoupne v srpnu i na 30°.

Z větrů nejčastěji vanou severní (22%), severozápadní (21%), jižní (16%) a západní (15%); na jihozápadní připadají jen 3%, jihovýchodní 9%, východní 8% a severovýchodní 6%.

Obr. 2. Řeka Oslava pod Tasovem.

V okrese není meteorologická stanice; dešťoměr v Oslavě od r. 1905.

Květena.[1])

Severní a severovýchodní část okresní, převahou rulová, jest celkem rostlinstvu příznivější než jižní a jz. žulová; máť rozhodně bohatší a mocnější ornice, o čemž svědčí i to, že v nižších polohách teplejších pěstuje se též pšenice.

[1]) Podává dr. J. Macků, prof. ve V. Meziříčí.

Velkomeziříčská květena náleží ku baltské floře; nejvýznačnější jsou rostliny křižokvěté, motýlokvěté, růžokvěté, okoličnaté, trávy, šáchorovité a složnokvěté. Některé rostliny vyskytující se sice v málo rodech a druzích, za to však v přečetných jedincích, tvoří celé formace, dodávajíce krajině zvláštního rázu.

Lesů (celkem 9521 ha) s hustým podrostem různých mechů, kapradin, plavuní a místy borůvek jest v okrese velice mnoho. Převážnou většinou jsou smrkové. Největší prostory lesní jsou u Zahradišť, v Oboře, v Nesměři. Sosny tvoří jenom asi $^1/_3$ veškerých stromů, jedle a modříny nepatrnou menšinu. Do kultur sází se často na ozdobu jedle Douglasova.

Charakteristické okresu jsou lesy listnaté, zejména břízy, jasany, habry, buky a duby.

Potoky a řeky provázeny jsou po okrese typickými vrbami a olšemi. Z vrb jsou to hlavně vrba bílá, vrba ušatá a míšenec obou (Salix alba × aurita). Vrby v Nesměři a v Balinách mají význačný tvar: jsou silně košaté s korunou téměř kulovitou, a vydávají za doby mízy zvláštní příjemnou vůni „vrbovou".

Všecky skály a vyčnívající balvany pokryty jsou lišejníky; jsou to na př. Parmelia saxatilis, Umbilicaria, Gyrophora, Lecidea geographica, na trávnících a meších Peltigera canina. Četné lišejníky, mechy i jatrovky rostou též na korách stromových (Evernia, Parmelia, Xanthoria, Usnea, Bryopogon, Orthotrichum, Radula).

V lesích vyrůstá hojně jedlých hub, z nichž však lidé, namnoze z neznalosti, sbírají pouze hříbky. Brusinky rostou jenom pořídku (Radostín, H. Bory).

Pokud se týče hospodářství (v. t.) polního, seje se na polích nejvíce žita a ovsa, méně ječmene, zřídka pšenice (u Tasova, a Křižanova). Výtečně daří se len a brambory. Z ostatních plodin pěstuje se jetel červený, bílý, úročník (jetel žlutý), jemuž písečná (místy) půda jest zvláště výhodna, řepa vodnice, řepa burgundská, řepka, vikev, čočka a hrách.

V zahradách ovocných možno pěstovati jenom druhy otužilejší, vzdorující dobře zdejšímu drsnějšímu podnebí. Převládají stromy s ovocem peckovým, zejména švestky, slívy; jabloně a hrušně sázejí se asi ve stejném množství. Většina druhů dozrává počátkem září.

Význačnou vegetační formací jsou travnaté lučiny. Mezi travami hojně bují jetel. Okraje travnatých rybníků vyplňuje přeslička mokřadní, rákos, puškvorec, zblochan, kostřava rákosovitá, žabník, šípatka a vodní kmín. Na hladině zpravidla vzplývají okřehky, rdest vzplývavý.

Stráně přehojně jsou porostlé lomikamenem zrnitým, prasetníkem kořenatým, silenkou, šedivkou, pupavou bílou, devaterníkem, makem polním, kručinkou barvířskou, chmerkem, pavincem a jetelem chlumním; na skalách roste též tučný mužík, místy netřesk skalní a jestřábník žulomilný. Cesty vroubeny jsou na mnohých místech brslenem. Na stráních a mezích všude hojně kvetou trnky a šípky, které jsou rovněž kraji význačny. Z růží nejobyčejnější jest pravá růže šípková; vedle ní jmenuje z okolí E. Formánek: Rosa rubescens (Radenice), Rosa silvularum (Uhřínov), Rosa complicata (Uhřínov), Rosa complicata var. imponens (u Mácovy kapličky u Vel. Meziříčí).

Vzácněji vyskytuje se ještě: Netýkavka obecná ve stínu stromův u vod (před Breitenbachovou továrnou), myší ocásek (na polích u Uhřínova), divizna velkokvětá (Moštiště), divizna malokvětá (Baliny, Uhřínov), náprstník hlinožlutý (travnaté stráně v Nesměři), hruštička okrouhlolistá a menší (stinné lesy), pryskyřník plamének (Uhřínov), oman pravý (Netín, Záseka), pryskyřník vodní (brod na počátku údolí Balinského), kozí brada východní (Křižanov), jetel kaštanový (Olší), hvězdoš bahenní (lesní tůně u Netína), šťovík pobřežní (rybníky netínské), protěž písečná (Netín, Vel. Meziříčí), bodlák kadeřavý (Olší), hnilák žlutavý (Netín, Lhotky, Dolní Raclavice), rozrazil štítnatý (rybníky netínské), olešník kmínolistý (Boroviny u Netína), zdrojovka obecná (Netín, Stránecká Zhoř, Horní Raclavice), rosnice okrouhlolistá (Netín, Dědkov).

Zvířena.[1])

Zvířena okresní má ráz horské fauny a neposkytuje nápadných zvláštností.

Oplývá zvěří; na podzim na zajíce a srnčí pořádají se veliké hony; v oboře chovají se daňci.[2]) Nízké porosty lesní

[1]) Podává dr. J. Macků, prof. ve V. Meziříčí.

[2]) Za 16. stol. honívalo se na Černickém panství na jeleny (A. Kratochvil, Písemné památky na zámku v Černé).

na stráních poskytují úkrytu divokým králíkům. Řídkým zjevem jest jezevec. Ze šelem jsou tu vydra, liška (u Zahradišť a u St. Telečkova), tchoř skalní a lesní kuna, lasice a hranostaj; z hlodavců veverka, sysel, křeček (přibývá ho směrem k V. Bíteši), polní hraboši (myši); poslední posud neohrožují polního hospodářství. U vod ryje v březích a na lukách vodní hraboš a rýsek vodní.

Z dravých ptáků nejčastěji bývají stříleny káně, jestřáb, poštolka, ostříž a hrahujec. U St. Telečkova byl zastřelen říční orel. Zajímavým zjevem jsou dudkové (Březejc, Zahradiště), krutihlaví a černí datlové. Z holubů jsou letními hosty hřivnáč, doupňák a hrdličky. Pernatá zvěř: Koroptve, bažanti, tetřívci. Z vodního ptactva možno viděti na rybnících divoké kachny, všechny druhy sluk (zejména sluky lesní a bekasiny), vodouše, racky, roháče, potápky malé, lysky a slípky zelenonohé; na kraji travnatých rybníků za léta bukáč malý. I husy divoké často táhnou krajinou. Za doby třeskutých mrazů zalétají sem ze severu brkoslavi, a to někdy již v listopadu; některý opozdí se s odletem až do března. Vzácněji přilétají jikavci, velmi hojně však kvíčaly; v některých níže položených místech zůstávají i za léta a hnízdí zde, na př. směrem k V. Bíteši a u Křižanova. Na věži a na zámku velkomeziříčském žijí a hnízdí rorejsi. Lesům a sadům význačným zjevem jest kos.

Ve všech rybnících travnatých lze za lovu chytiti čolka a mloka; mloci v hojném počtu žijí v Rakůvkách nad Kalábovou továrnou, ovšem jen za mládí; dospěvše stěhují se do vlhkých lesův. Vody chovají hojnost ryb; v městě má sídlo své rybářský spolek, jenž pečuje o jejich chov. Nasazují se hlavně kapři, štiky, sumci, pstruzi, úhoři a okouni. Z obyčejných ryb nejhojnější jsou jelci, podoustve a mřínci.

Hmyz zastoupen jest obecnými rody a druhy. Poněvadž okres jest hojně zalesněn, škůdcové lesní z říše hmyzové nalézají tu vděčnou půdu. Neunavným ničením jich a účinnými prostředky omezena jest zhoubná jejich činnost tak, že škoda jimi způsobená nikdy není citelná. Nejrozšířenější jest klikoroh borový, lýkožrouti, mniška, bourec borový a lyšaj borový. Pouze klikorohů sebráno a odvedeno r. 1906 na panství velkomeziříčském 387.000 kusův.

Nízké vrby u řek a potoků poskytují útulek různému vodnímu hmyzu, šídlům, vážkám, komárům, chrostíkům a jepicím, jichž v určité dny na jaře objevuje se veliká spousta; roháčů bývalo kdysi dosti u Meziříčí; ve větším množství žijí u Tasova a dále na jih, kde jest větší množství dubův. Raků žilo v potocích velmi četně; byl to zejména „račí potok" od Hor. Heřmanic k Uhřinovu. Uchovali se hlavně u Radostína. Rybářský spolek postaral se o novou násadu račí.

---

2. Osazování krajiny.

Osady. Hrady a tvrze.

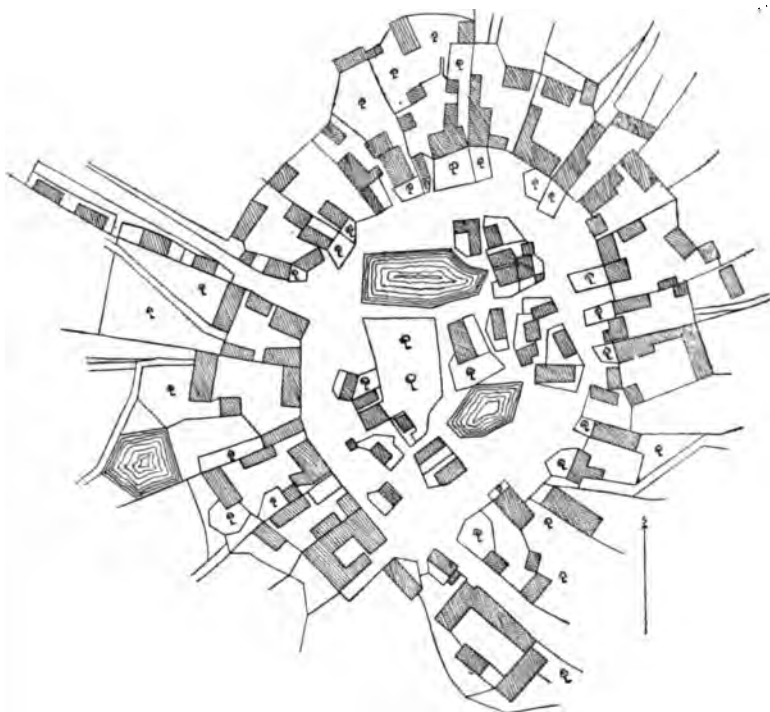
Archeologicky jest okres úplně neprozkoumán; jen z nahodilých nálezů lze poznati, že za doby neolithické stávala osada „na městečku" v Tasově, kdež při přestávkách bývají prokopány kulturní jámy příbytkové neb odpadkové se střepy z nádob různě zdobených. Kultuře hradištné náleží sedliště „na kopečku" v Křižanově, kde vykopány popelnice, pracované na hrnčířském kruhu, hrnečky, bronzové náramky, perličky z pálené hlíny, šíp ze svoru. Ojediněle bývají sem tam u osad kamenné mlaty („hromový kámen") a popelnice (Vídeň, Kochanov, Hor. Raclavice). Pravěké hradisko s dvojími valy se zachovalo záp. Vlčatína v lese „Hradisku".

Jména většiny obcí se vyskytují za 14., některých i za 12. a 13. stol.; početně bývalo osad více než dnes, když zanikla mnohá z nich, že se neví ani, jak se jmenovala („na Hojšinách u Hor. Borů"), a kde byla („Ulička" a „Mrhov" na východní části okresní na meziříčském panství, „Ždírnov", „Zhořovo" u Měřína); jiné zpustlé vsi se jmenují: „Světla" u Měřína; „Benedín" (býv. ovčírna) u Oslavičky; „Chroustov" u Rudíkova; „Jakubovice" u Jakubovského dvoru na Křižanovsku; „Loučky" u Křižanova; „Urbanice" mezi Vídní a Dobrou Vodou; „Nesměř" v údolí Nesměřském pod V. Meziříčím; „Martiničky," část Martinic; „Kyjov" na cestě z Rudy na Ronov, „Chlístov" (hájenka „Chlostov"); „Křeptov" při císařské silnici, kde jest dvůr.

Za XVIII. věku založeny ze dvorů: Cyrilov, Ronov, Vlaštovičky, a na vykáceném lese Klementice; v minul. století

Geršov. **Město** jest: V. Meziříčí; 4 **městečka**: Křižanov, Měřín, Radostín a Tasov. **Názvy** všech osad jsou české; jak se změnila jednotlivá jména osadní, píše se u nich. Na založení osad za nejstarších slovanských dob poukazuje tvar vsí — okrouhlic (Jívovího [obr. 3.], Netína, Laviček).

Ze **středověkých hradů** dochoval se změněný, jediné hrad Meziříčský; Tasovský („Dub") a Moštištský jsou v ssutinách, z „Hrádku" v Tasově zůstala pouze brána s částí věžní, Křiža-

Obr. 3. Půdorys Jívovího.

novský pobořen mimo sklepy a základy před stavbou nynějšího (1866). Za XVI. věku vystavěny **zámky** ve Stránecké Zhoři a Černé, když se staly středem větších panství. **Tvrze** naší drobné šlechty pustly, byvše opuštěny nebo zničeny ohněm; v Dobré Vodě a Pavlínově stojí na nich „familie," v Ořechově osada Ronov, z Benedínské tvrze učiněna ovčírna (dnes dvůr) a

v Přeckově svědčí o ní ještě náspy kolem chlévů; úplně zmizely tvrzky v Studnicích, Oslavičce a v Oslavici.

Svobodní dvořáci, kteří mají své dvory zapsané ve zvláštních kvaternech v zem. deskách zachovali se v Tasově, Votíně a v Uhřínově.

---

3. Obyvatelstvo.

Národa štít a meč
jest jeho mrav a řeč.
Svat. Čech.

Dle dochovaných a česky psaných knih městských v okres. městě a městečkách možno tvrditi, že jak měšťané, tak i venkované zůstávali svým jádrem věrni naší řeči. Německé názvy tratí v Radostíně (v. t.) ukazují pokus o vnikání němectví horníky německými. Podobně za 18. a 19. stol. za německých škol, německých vrchností a ještě někdy německějších úředníků uhájila naše národnost svých práv, zvláště když na čele buditelův a vlastenců stáli dr. Skřivan, P. Havlíček, Ant. Kaláb a Jos. Škoda. S nadšením pořádány české akademie (1842) a divadelní představení. Němectví v okrese jest dnes bezvýznamno.

Obyvatelé sami se nazývají „Horáky". „Horáci jsou lid statný a otužilý, postavou spíše jsou větší než menší, svalů silných. Zjev Horáka nasvědčuje práci velmi klopotné, tuhému boji se skrblou přírodou, která bez vůle své v tom jen štědrost ukazuje, že tesá povahy lidu v samostatné charaktery. Vlivem přírody se vysvětluje uvyklost Horáků uskrovňovati se v potřebách. Ani při stálé úmorné práci neztrácí Horák jaré, dobrácké povahy a dbá pohostinství. Při vší upřímnosti jest málo sdílný, většinou vážný, ač ovšem i vtipný, nepoddajný, jako ty skaly, které oborává, vytrvalý, neodkladný". Tak je charakterisuje krajan jejich Fr. V. Autrata.[1]) Než něco se musí z toho opraviti. Novomodní civilisace stírajíc se světa všechen půvab, poesii a krásu uvádí na místě srdce rozum, za vnímavost vypočítavost, za rozmanitost praktickou jednoduchost a jednotvárnost a vykonává své poslání i na Horácku.

---

[1]) Fr. V. Autrata, Moravští Horáci (v Lidové čítance moravské), str. 414–419.

Za posledních let jest dozpívána krásná píseň národní. Bývalé staré tance ušlechtilé formy a s pěknými zpěvy („skočná", „vlačitó", „rak", „rejdovák s rejdovačkou", „hulán", „řezník", „křižák", a „králenka") obnoveny r. 1898 o slavnosti Palackého ve Vel. Meziříčí. Tančí se posud polka, valčík a „drudavá". Národní uvědomění jeví se u mnohých snahou naučiti se německy. Veliká servilnost, ostatek z karabáčnické doby robotní, charakterisuje se slovy:

Sedlák jen se mračí,
širák v čelo tlačí,
zuby skřípá, mlčí,
zrak mu plá jak vlčí.

Přec jen stojí, stojí,
sám si ránu hojí.
„Nějak bylo, bude,
však je Pán Bůh všude."

Žilo se před lety chudě, jak se zpívá k tanci „skočná": „Ráno jabka, večír jabka, na poledne řepa je." Řepa vedle kyselé polévky byla hlavním pokrmem, zvláště kdy ještě nebylo mnoho brambor a chléb pokládán za Boží dar a vzácnost. Odtud pochází posavad pečlivé pěstování bílé řípy, jejíž plochy v polích ještě se zvou „zahradami". A se životem materiálním souhlasil život vnitřní: malost a klid. Svět byl lhostejnou a neznámou dálavou a v nitru jedinou útěchou byl Bůh. V neděli se besedovalo, všední dni vyplnila robota na panském i svém. Stálých hospod bývalo málo; jen většinou rychtáři šenkovávali o posvícení a svatbách.

Slavívalo se posvícení, výroční svátky, pouti, křtiny, svatby, úvodky, ba i pohřby. Lidové obyčeje bývaly hojny.[1])

Na okrese bývala (do r. 1848) ve své celosti neb jen částečně tato panství:

I. Alodní panství velkomeziříčské, k němuž náležely: Velké Meziříčí, Baliny, Bory Dolní, Březejc, Heřmanice Dolní a Horní, Hrbov, Jabloňov, Kněžoves, Kochanov, Kozlov, Krásnoves, Kusky, Lavičky, Lhotky, Martinice, Moštiště, Netín, Olší, Oslavice, Oslavička, Osoví, Pavlínov, Pavlov, Pohořílky, Přeckov, Pustina, Raclavice Dolní a Horní, Radostín, Rohy, Ruda, Rudíkov, Svařanov, Šiborov, Telečkov Nový a Starý, Uhřínov (díl), Vídeň, Votín, Zahradiště, Záseka, Závist, Zhorec Frankův a Zadní, Zhoř Nová a Stránecká a Znětínek.

---

[1]) Jos. Dufek, Naše Horácko jindy a nyní.

II. Alodní panství budišovské: Hodov, Klementice, Oslava, Studnice (díl), Tasov a Uhřínov (díl).

III. Fideikomisní panství černické: Blízkov, Černá, Dědkov, Chlumek, Jersín, Měřín a Milíkov.

IV. Alodní panství křižanovské: Křižanov, Bory Horní, Cyrilov, Dobrá Voda, Jívoví, Kadolec, Kundratice, Vlaštovičky, Ořechov, Ronov, Radenice, Sklenné a Sviny.

V. Fideikomisní panství náměšťské: Batouchovice, Hroznatín, Studnice (díl) a Vlčatín.

VI. Alodní panství moravecké: Bojanov a Libochová Horní.

VII. Alodní panství žďárské: Rousměrov.

VIII. Petráveč náležela k farnímu obročí velkomeziříčskému.

Povinnosti poddaných na jednotlivých panstvích jsou vypsány při bývalých hlavních panských sídlech.

Kontribučenské záložny mají na Meziříčsku 282.833·62 korun jmění a 1814 podílníků; největší fondy mají obce bývalého panství velkomeziříčského 108.456 K, černického 54.630·78 K, křižanovského 33.428 K; nejvíce podílníků Vel. Meziříčí (býv. panství) 500, Vel. Meziříčí (město) 380, Křižanov 409, Černá 186.

Kroj a nářečí.

Kroj. Svérazný, starodávný, národní kroj horácký byl odložen již před 50 lety; s ním vymizel i kus domácího průmyslu a obchodu.

R. 1568 na vesnicích černického panství[1]) nosili muži kožich lišči, koumarového sukna, podšitý berany, kožíšek s prátkem, suknem podšitý, červený neb soukenný z vlčků, flanderový šedý a černý kabát, soukenné a kožené poctivice, ženy sukni lyntišovou červenou, višňovou, flanderovou, koumarovou, kožich králíkový, plášť soukenný, pláštik, kabátek muhýrový, blany, perkytli, lněné roušky, čepce z nití, zlatý čepec.

Zachovaná městská sirotčí registra v Meziříčí poučují, jak se na rozhraní 16. a 17. stol. odívali obyvatelé Vel. Meziříčí. Muži nosívali kožich beránčí neb lišči, kožíšek s vršky, kožich z vlaského sukna s aksamitovými prýmy, vlčím futrem podšitý,

[1]) Dle register prodeje gruntů sirotčích, chovaných na zámku v Černé.

tolman z anglického sukna liškami podšitý, kožich molovitý polovicí liškami, polovicí berany podšitý, hřbetový liščí, plášť z vlaského sukna makové barvy, plášť černý plátnem podšitý s prýmy aksamitovými, plášť smutkový, plášť zimní z vlaského sukna, ferštatový kabát, kožený kabát popásný, kabát kožený popásný se stříbr. knofliky (18), barchánový, čubu liščí, gallioty šamlatové barvy popelavé, laní více fialové barvy, z mezulánu, popelaté barvy, kozlové černé, rudé, štrympfy kožené, poctivice, aksamitovou čepici, čepičku soukennou a ferštatovou, čepici kuní, čepičku kunami podšitou (neb s kuními štorci), klobouk hedbávný, černý, aksamitem podšitý, klobouk damaškový, kaftánek, flanderku, rukavice rudé podšité, na rukou zlatý sekryt;

ženy: sukni flanderskou aksamitem premovanou, bílou karmazinovou bez života, černou, šamlatovou, ferštatskou se šamlatovým živůtkem, sukni zelenou tykytovou, zelenou flanderovou, černou z drahého sukna, soukennou s tamínovými rukávy, muhýrovou, modrou karmazinovou s aksamitovým životem zeleným a zlatými tkanicemi premovaným, damaškovou modrou se živůtkem karmazinovým zlatými tkanicemi premovaným, živůtek tamínový, tuplykytový, aksamitový a karmazinový, harasku, pláštík soukenný, plášť lintyšový, tykytku, mantlík králíkový harasem podšitý, běliznový dupltykytem podšitý, muhýrový černý králíky podšitý, šamlatem podšitý, menší, harasem podšitý, kožíšek barchanem podšitý s rukávy, kožich višnový barvy ferštatové, kolárek šamlatem podšitý, pás na tkanici aksamitové s řetízkem a jabkem pozlatilým, čepec zlatý, páteř koralový s 17 groši a 7 srdéčky křišťalovými a vlčím zoubkem do stříbra vsazeným, pás stříbrný veliký pozlacený na černé aksamitové tkanici, pás stříbrný s uzlíky způsobem sypacích hodinek.

Jaký kroj koncem 18. stol. měl velkomeziříčský kraj, lze se dověděti v pěkném spise Jos. Dufka.[1])

Kolem r. 1825 oblékali muži ve všední dni kalhoty a kabáty z režného plátna, kožené vesty a čepice, v neděli manšestrové (loket za tolar) kalhoty, vestu a špenzl, plášť ze šedého sukna (loket za 2 zl. šajnu), vysokou čepici se širokým dnem, ženy o dnech obyčejných sukně z hrubého kanafasu domácího, kabátky z barveného plátna, na hlavě šátky z tenkého domácího plátna

---

[1]) Jos. Dufek, Naše Horácko jindy a nyní, str. 193—207.

barevného, v neděli sukně z tenkého plátna a kanafasu, zástěry z bavlněného plátna barevného, s velikými květy, kartounové kabátky a šatky, nízké střevice.

Dnes v Uhřínově a okolí nosí se šat: Vesta na všední den jest upnuta, s nízkým límcem, na svátek otevřena u krku; v letě kazajka nebo špenzl, v zimě vatovaný dlouhý „burnus". Modré plátěné kazaje jsou vzácností. Košile bývají z hrubého plátna domácího, na svátek z tenkého; u krku šátek, o svátku mašle; vymizely boty „faldovačky". Ženská kacabajka s rukávy nebo bez nich, soukenná, moldovaná a cajková se šosy nabíranými nebo řasnými; sukně jest buď šerka, kanafaska, šitá do „půlí" nebo do „cviklů"; šněrovačka (jajblík) z předu dosti vykrojená; přes sukně a kacabajku se béře plína; šátek na hlavu se váže buď „pod bradu" neb „do kolečka", vlňák do zadu „na babu". Vlasy přičesávají ženy hladce dělíce je v předu rovnou stezkou, v zadu omotávají „v drdol".

V Moštištích nosí ženy na hlavě na věnec uvázaný tibetový šátek; v barvách šatů převládají modré a červené.

Kolem Lhotek mají ženské sukně poněkud kratší, úzké zástěry, kabátky s dlouhými šosy, na hlavě velké šátky vlněné. V Jersíně se posud chodí v dřevácích.

Nářečí v okrese náleží k hanáckému[1]) a českému, mezi nimiž tvoří hranice Radostín, Blízkov, Kochanov a Chlumek; mluva v Pavlově a Zad. Zhorci jest přechodem k druhému. Obě mají některé hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti. Co se týká výslovnosti v hanáckém nářečí vyslovují se dlouhé samohlásky ve dvouslabičných a jednoslabičných slovech krátce: krava, mira, mak, psal; měkké *é* se úží v *í*, tvrdé *é* v *ý*, *ou* v *ó*: mlíko, chlib, prstýnek, krýv, dobrýho, kót, óřad, óterý; *é* se přehlasuje v *i*, *u* někdy v *o*: zatiká, odělal, ořizl, lona (luna = vlna na vodě); *y* se vyslovuje jako *e*: reba, bel; *r* se mění v *l*: levír; *ý* se rozšiřuje v *ej*, neb se mění v *é*: bejk, silnej, silné chlap; *ds* a *ts* zní jako *c*, *dš* a *tš* jako *č*, *šť* a *stš* jako *šč*, *č* jako *š*: lický, lictvo, věčí, mlačí, ščesti, počta místo pošta; v názvosloví se vsouvá *v* před *o*, *h* před *u*: vokno, hucho; z nahrnutých zvuček se vysouvá *v* ze skupiny *vz*, *l*, *d* ze skupiny *dc*, *t* z *ctn*, *stn*, *tč*, *ž*

[1]) Fr. Bartoš, Dialektologie moravská, II., 199—227.

z *čs*: zhuro, jabko, srce, cnost, vlasní, siročí, muský. Pcvšimnutí zasluhuje i střídání hlásek: hlyboký, hlopka a hlépka, lžice zní žlica. V tvarosloví převládají samohlásky *a*, *o*, *u* místo *e*, *i*; nepřehlasné *a* se vyskytuje ve slovech ženského rodu (duša, věža), v 2. pádě jed. č. muž. rodu (dobrýho muža), ve přechodníku (modli se stoja), v násloví ve slově jahla; nepřehlasné *o*: dušo! nepřehlasné *u* v 1. os. jed. čís. (leju, seju), ve 4. pádě žen. rodu (dušu, věžu); odsouvá se *e (ě)* na konci slov (zem, stráň, pudem, budem), v neurčitém způsobě, při čemž *t* tvrdne (nest, kryt), v minul. čase množ. č., při čemž se *l* zvláštním způsobem vydrží déle (povidal'); 3. pád množ. č. muž. rodu má koncovku *om* (mužom), 7. pád žen. rodu *ama* (rybama), 3. osoba množ. č. *ijó* (mlatíjó), končí-li 1. osoba na *ím*. Za časování se nerozlišují *dj* a *tj*; v příčeští trpném sloves 4. tř.: chytěn, mlátěn; u iterativ: háděti, vyhaďovati, ohraďovati.

Mluva obyvatelů v městě Meziříčí se liší málo od spisovného jazyka.

O zvláštnostech čes. nářečí v. Fr. Bartoše Dialektologii, II., 243 a násl.

Poddanské poměry

v. u jednotlivých panství.

Uspořádání statku.

Domy jsou dnes většinou vystavěny z kamene, bez výstupků, od sebe odděleny se zahrádkami v předu; krytina na nich jest křidlice, plech, břidlice a cementové tašky. Za dřívějších let bývala stavení dřevěná, jejichž střechy kryla sláma („došky“) neb šindel. Podlaha („zem“) v světnici bývala hliněná; ze světnice vedlo jedno okno na dvůr a dvě na náves; před lety bývaly v ní i nevyhnutelný krb[1]), pec, v níž se topilo z kuchyně a kachlová kamna se zazděným železným kotlíkem. Za světnicí byl „přístěnek“

[1]) Krb byl výklenek ve zdi, nahoře opatřený hliněným pláštěm se dvěma uchama. Otvor býval sveden do komína; jen zřídka kdy končil se na půdě, a kouř se pak rozcházel po půdě. Po ohni, aby průvan do světnice neměl přístupu, dávala se do otvoru zátka z hadrů — „baba“. S krbu přicházelo do světnice teplo, a kromě toho večer osvětlení. Na krbu se vařilo v letní a též i za podzimní doby.

s okýnkem na dědinu, kde se uschovávaly šaty a pokrmy. V síni stávala malá kuchyně tmavá, odkudž se topilo v peci a vařilo v zimě; v létě se vařívalo na ohnisku.

O býv. vnitřním zařízení ve světnici píše Jos. Dufek[1]) takto: „V rohu mezi oknem do dědiny a do dvora bývala „halmárka". Kde byla halmárka, tam bylo místo nejprvnější, a proto u halmárky sedával vždy hospodář; o svatbě posadili nevěstu vždy na místo první, a tu svatebčané volali: „S nevěstou k halmárce". V ní měl hospodář uloženy věci nejlepší a nejvzácnější. Patřila hospodáři. Na obou stěnách vedle „halmárky" byly „lišty", na nichž byly podepřeny a nahoře zavěšeny obrazy svatých, takže byly od svrchu k dolejšku nakloněny. Obrazy byly na skle hrubě malovány. Stůl byl v dobách nejprvnějších tak zhotoven, že byly vždy dvě nohy sbity přes kříž se dvěma trnoži, a nahoře na ně byla položena deska; tomuto stolku říkali „tabule". Později měli stůl o 4 kolmých nohách, trnože měl čtyry. Stůl byl ze dřeva smrkového neb borového; natřen nebýval. Na těch dvou stranách, kde byla ve zdi okna, táhla se veskrz podél lavice: buď bez lenochu aneb s lenochem. Do let 50tých nebylo u našeho hospodáře žádných židlí. Bylo-li v letě mnoho lidí zjednaných, takže na obě lavice u stolu vydati se nemohli, donesli „špalek" a ten postavili do rohu stola, zrovna naproti halmárce; na špalek a na lavici potom položili desku. Postel bývala jedna; stávala u okna při zdi u přístěnku. Bývala buď nenatřená nebo tmavomodrá. U nohou postele vedle zdi přístěnkové stávalo kanape, jež sloužilo dětem na noc ke spaní. U dveří při zdi, v níž bylo okno na dvůr, stála truhla. Byla zhotovena z měkkého dříví, hnědo- neb tmavomodře natřená. Na této základní půdě byly okrasy bílou a červenou barvou. Truhla patřila a dosud patří ženským, protože tam měly složeny šaty, prádlo, boudnice, drobnosti ke křtu atd. V dobách dávnějších almary pro mužské šaty u našeho rolníka nebylo. Sváteční šaty si věšel do přístěnku na hřebík nebo ukládal si je do truhly na půdu. U kamen při stropě byly přibity 2 destičky kolmo dolů, a jimi prostrčeno rahýnko. Tu se sušilo prádlo, a dávaly se na ně všední šaty i peřiny, ano i kroužance řepy. Kolem kamen byla lavice. U postele byla kolíbka. U dveří na stěně visela kropenička se svěcenou vodou, a někde při ní visel i růženec."

[1]) Jos. Dufek, Naše Horácko, 223—227.

Ze síňky šlo se do konírny. Hned vedle dveří ze síňky stálo veliké kamenné koryto na vodu, aby se tu „vodrazila", a večer se hovězí dobytek kus po kuse s řetězu pouštěl ke korytu k pití. Vedle koryta u zdi byla deskami ohrazena řezárna, v níž stála truhlice („řezačka") na řezání řezanky. Na příhodném místě byla „mišačka", truhlice, v níž se míchala vařená čočka nebo sekaná řepa s řezankou. Konírna byla oddělena od kravína buď tenkou zdí nebo „příbedřím" (stěnou z „odkorků"). Z konírny přijdeme do kravína, kde byl v rohu ohrazen „ovčík". Za prvých dob, kdy u nás se drželo mnoho ovec, býval „ovčík" vedle vrat; později, když ovec již ubylo, učinili z něho komoru. Vedle kůlny (postavené na dvoře na zděných nebo dřevěných pilířích) u samých vrat bývala komora, v níž měl hospodář složené „železí". Při domě stála obyčejně chalupa (vejměnek"); když nebyl žádný výměnkář, vzal se do chalupy podruh. Dvůr byl ohrazen s jedné strany hospodářovým obydlím a chlévy, naproti „chalupou", kůlnou, v předu zdí, v níž se nacházely dolní dvírka a dolní vrata, v zadu opět zdí, v níž byly horní dvírka a horní vrata. Naproti horním a dolním vratům v přímé čáře nacházely se vrata stodoly, která stála za domem „na humnech".[1])

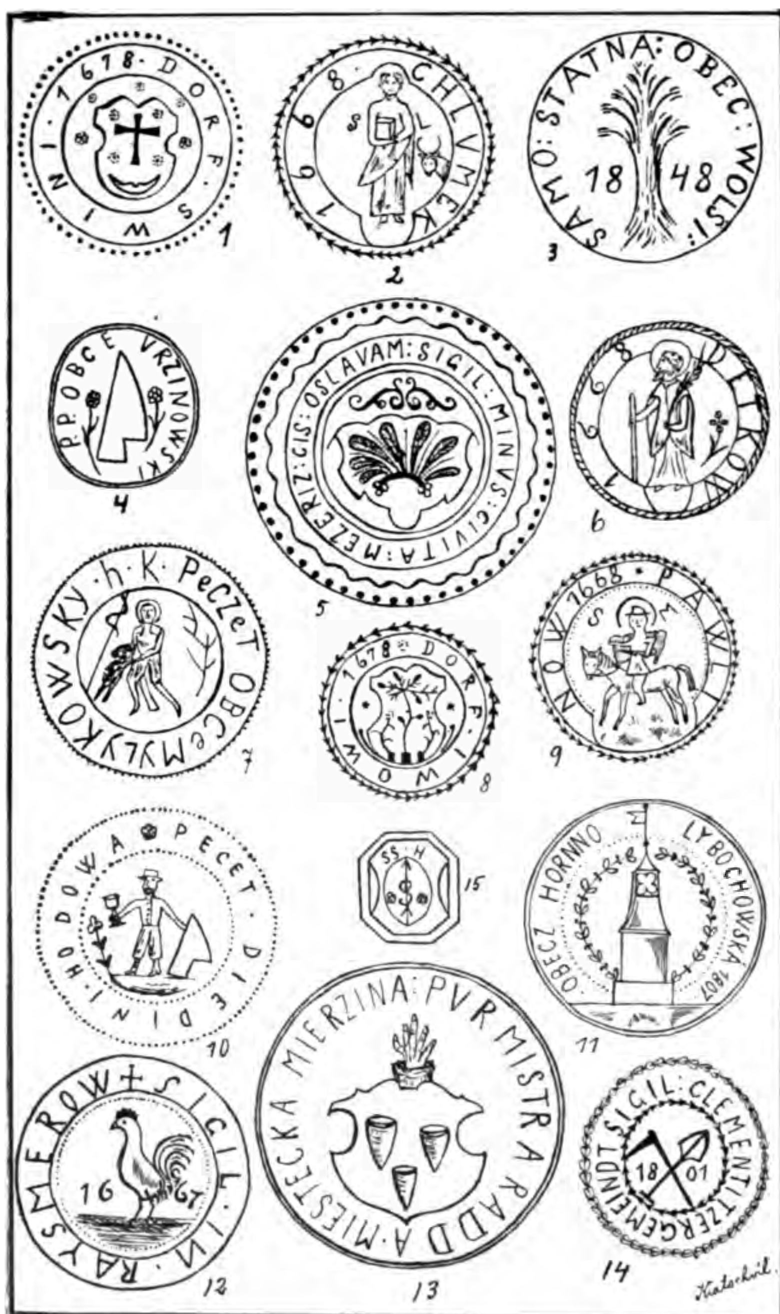
Obecní záležitosti

spravuje starosta s radními vyvolenými obec. výborem na 3 léta. Do r. 1848 rychtář ustanovovaný vrchností míval hlavní slovo v obcích; náležela-li ves neb městečko 2 vrchnostem, býval v každé části rychtář. Úřady se obnovovaly ročně. Obnovení úřadu na černickém panství na konci 16. stol. popisuje Aug. Kratochvíl.[2])

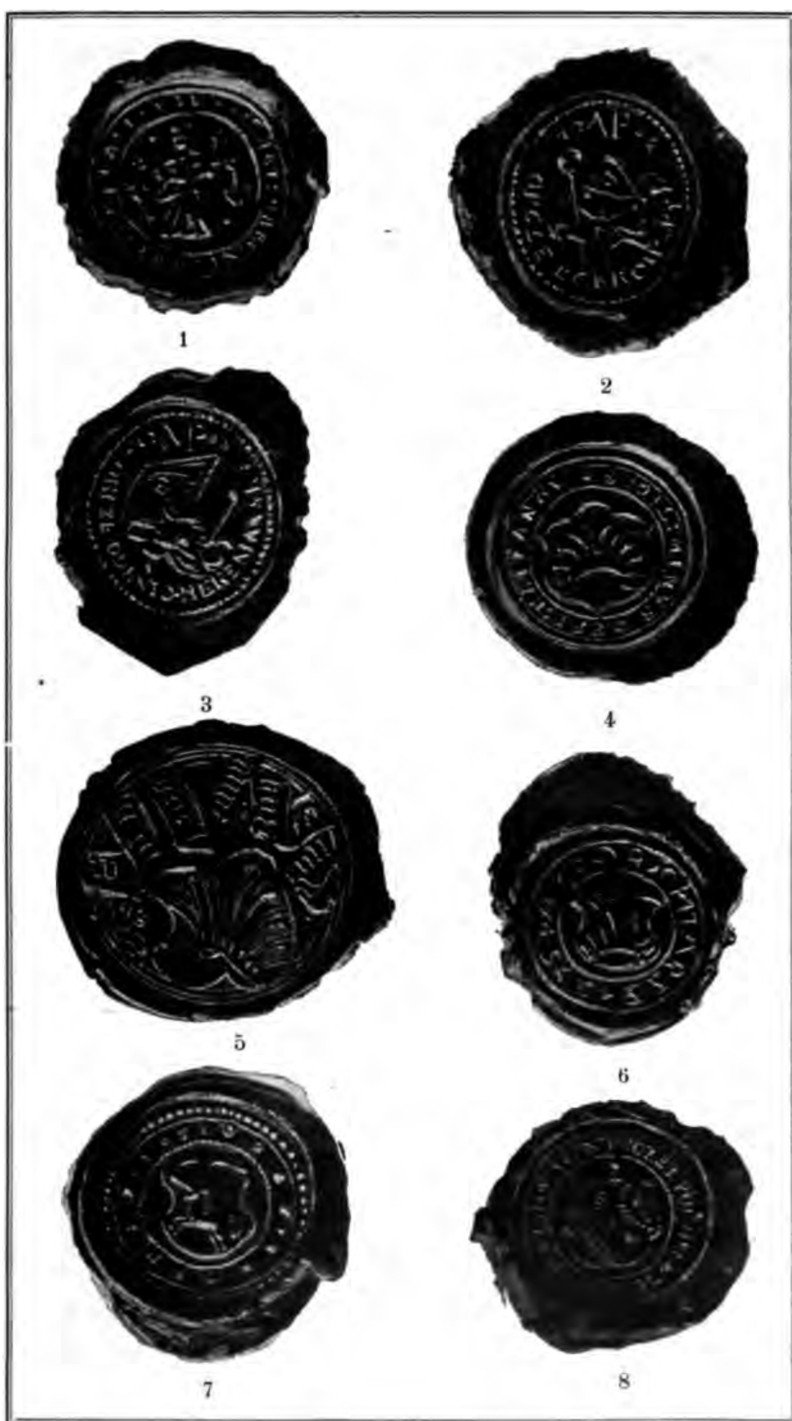
Na znamení vlastní správy mívaly obce své pečeti (obr. 4., 5., 6.); někde (Křižanov) dochovaly se i (dvě) rychtářské; svobodní dvořáci pečetívali též vlastní pečetí (Štěpán Houf v Dobré Vodě).

---

1) Naše Horácko, 215—219.
2) Aug. Kratochvil, Písemné památky na zámku v Černé, str. 60—74.

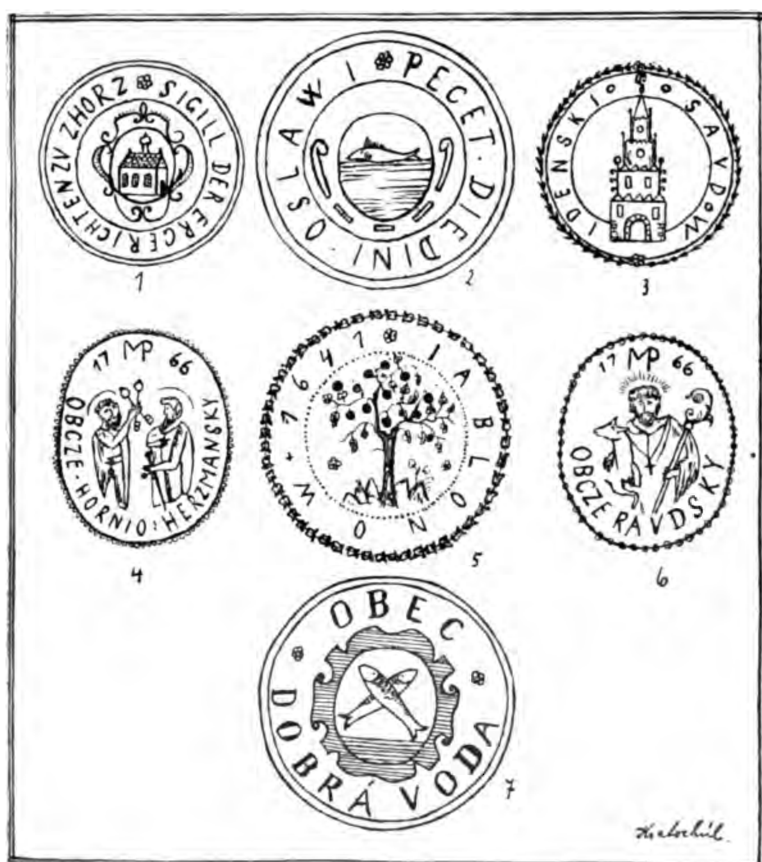
Obr. 4. Pečeti obecní.
1. Sviny, 2. Chlumek, 3. Olší, 4. Uhřínov, 5. Velké Meziříčí, 6. Dědkov, 7. Milíkov, 8. Jívoví, 9. Pavlínov, 10. Hodov, 11. Horní Libochová, 12. Rousměrov, 13. Měřín, 14. Klementice, 15. Dvořák z Dobré Vody Štěpán Houf.

Obr. 5. Pečeti obecní.
1. Blízkov, 2. Horní Bory, 3. Dolní Heřmanice, 4. Křižanov, 5. Křižanov (konšel.), 6. Křižanov (rycht.), 7. Radenice, 8. Tasov.

4. Živnosti.

Obyvatelstvo zabývá se polním hospodářstvím, v městě také obchodem, řemesly a průmyslem.

Obr. 6. Pečeti obecní.
1. Zhoř Stránecká, 2. Oslava, 3. Víden, 4. Horní Heřmanice, 5. Jabloňov, 6. Ruda, 7. Dobrá Voda.

Hospodářství. Půda okresní jest lehká, která snese snáze mokrý rok než suchý; jen místy vyskýtá se hlína žlutavé barvy a neúrodný štěrk.

Vzdělaných polí r. 1904 bylo 24.360·17 ha, luk 3691·46 ha, zahrad 198·06 ha, pastvisk 2861·24 ha, lesů 9520·74 ha, rybníků a bažin 595·84 ha; bylot t. r.

	vzděláno:	sklidilo se:
obilnin:		
ozimní pšenice .	70·96 ha,	1.278 hl (= 984 q váhy); po 1 ha 18 hl (= 77 kg váhy);
jarní pšenice .	80·33 ha,	1.200 hl (= 900 q váhy); po 1 ha 15 hl (= 75 kg váhy);
ozimního žita .	6.745·32 ha,	87.685 hl (= 63.133 q váhy); po 1 ha 13 hl (= 72 kg váhy);
jarního žita . .	176·30 ha,	2.112 hl (= 1.478 q váhy); po 1 ha 12 hl (= 70 kg váhy);
ječmene	704·60 ha,	13.325 hl (= 8.707 q váhy); po 1 ha 19 hl (= 65 kg váhy);
ovsa	6.856·27 ha,	109.696 hl (= 49.363 q váhy); po 1 ha 16 hl (= 45 kg váhy);
kopanin:		
bramborů	4.108·64 ha.	361.592 hl (= 246.540 q váhy); po 1 ha 88 hl (= 60 q);
řepy na krmení .	340·58 ha,	24.290 q; po 1 ha 70 q; (řepy na krmení a mrkve)
mrkve	6·92 ha,	
řepy zelené . . .	46·56 ha,	4.880 q; po 1 ha 80 q; (řepy zelené a vodňačky)
vodňačky	14·— ha,	
zelí	48·27 ha,	3.072 q; po 1 ha 64 q;
luštěnin:		
hrachu	372·13 ha,	3.720 hl; po 1 ha 10 hl;
čočky	320·22 ha,	3.200 hl; po 1 ha 10 hl;
tržních rostlin:		
lnu	365·32 ha,	na semeno 1.825 q; po 1 ha 5 q; na přízi 3.650 q; po 1 ha 10 q;
maku	72·47 ha,	360 hl;
zeleniny na polích	2·3 ha;	
pícních rostlin:		
jetele na semeno	288·77 ha,	665 q; po 1 ha 2·3 q;
jetele na píci . .	2309·63 ha,	53.130 q; po 1 ha 23 q;
vikve na semeno	194·14 ha,	2.328 hl; po 1 ha 12 hl;
směsky	90·47 ha,	1.800 q; po 1 ha 20 q;
luk	3691·— ha,	81.202 q; po 1 ha 22 q.

Úhorem leželo 1146 ha.

Poplatné půdy jest v okrese 40.631 ha, v hejtmanství 60.407 ha.

Za 16. věku již pěstoval se v našem kraji chmel, nač ukazují trati: Chmelenec, Za chmelnicí; na př. ve chmelnici v Černé se (r. 1585) urodilo 312 měr chmele.

Ovocných stromů bylo 18.023 peckovitých, 12.732 jádrových.

Chov dobytka. R. 1900 bylo koní 1600, hovězího dobytka 15.716, ovcí 999 a vepřového 5154.[1]) Ovce[2]) se do nedávna chovaly na budišovském panství, dnes jen na meziříčském. Široko jest znám hovězí dobytek měřínský; přispívať k tomu dobré seno („Od Měřína sláma lepší než od Blízkova seno") a hojnost jetele; tisíce q sena a jetele vyváží se odtud ročně.

O rozkvět hospodářství se starají jednotlivé vrchnosti, hospodářský spolek, rolnická škola ve Vel. Meziříčí a někteří rolníci.

Včelařství. Všech včelstev bylo r. 1904 1350 (stavby nepohyblivé 332, pohyblivé 956, částečně pohyblivé 62). Medu se vytěžilo 4923 kg, vosku 750 kg (z 1 včelstva 3·6 kg medu a 0·6 kg vosku); 1 kg medu se prodával za 1·4 K, vosku 2·5 K. R. 1903 byl zazimován 1501 úl, vyzimováno (r. 1904) 1265 úlů; rojů přibylo 200, oddělků docíleno 45. Nejvíce včel bývalo prý na blízkovské rychtě. V Dědkově a na Chlumku se jim daří nejlépe; majíť blízko lesy. V Měříně jest 20 včelařů, 120 úlův. Odtud se prodává med hlavně do Vídně.

Rybářství. Větší rybničná hospodářství jsou na panstvích ve Vel. Meziříčí, Křižanově a v Černé; největší rozlohu má Netínský (45 ha), Znětínsky (34 ha) a Chlostovský rybník (25 ha). Vypuštěných rybníkův jest v okrese přes 100; náležejí většinou rolníkům; kdyby se zastavily, dávaly by veliký užitek. Rybářský spolek ve Vel. Meziříčí najal si všechny tekoucí řeky, tvořící 10 vodních revírů v přibližné délce 84 km. Ročně vysazují se do vod násady kapří, štičí, línové, okounové a americký sumeček, sumcové, pstruhové a lepší druhy račí. Orgánem spolkovým

[1]) V hejtmanství 34.750 ha polí, 4725 ha luk, 350 ha zahrad, 3991 ha pastvin, 16.591 ha lesa, 2675 koní, 1259 ovcí, 21.302 hovězího a 8282 vepřového, 2082 kozí, 67.720 slepic, 6280 husí, 824 kachen a jiné drůbeže 2778.

[2]) R. 1585 bylo v černickém dvoře 900 ovcí, r. 1834 na celém panství černickém 1606 náležejících vrchnosti, 3501 poddaným, na křižanovském panství celkem 1119, na meziříčském 3911.

jest časopis „Českomoravský rybář“ vycházející již 6. rok redakcí Fr. Veselého, učitele ve V. Meziříčí.

Poměry čelední u sedláků bývaly:

Děvečky mívaly 8, 10 až 12 zl., k tomu 18 loket plátna (6 loket koudelného, 6 pačesného, 6 tenkého) a 2 míry ječmene (za 5 zl.), pacholek měl 18 až 20 zl. a 18 loket plátna, pohůnek 11 zl. a na dvoje kathoty plátěné a košile, pasák 6 zl. a na 2 kalhoty a 2 košile. Nyní jsou služby tyto: Děvečky 40, 45 i 50 zl., k tomu sukně po 4—5 zl. a šátek (někde i více přídavků jako nasázet pytel bramborův a jiné), pacholek 50, 60 až 70 zl., pasák 15, 16 zl. Pohůnci vymizeli odstraněním volských potahův. Zemědělští dělníci mívali: muži 25 kr., ženy 20 kr. a stravu, v zimě mlátilo se cepy (šesták na stravu). Nyní má nádeník v létě 50 kr. a stravu, žena 30 kr. ke stravě. A výsledek? Ačkoli plat stoupá přiměřeně, ubývá všeobecně čeládky i nádeníkův.

Řemesla, průmysl a obchod.

Po zániku cechovního zřízení jsou řemeslníci sloučeni v řadovém společenstvě meziříčském a od r. 1889 i křižanovském. Dle posledních seznamů bylo v okrese: 38 kolářů, 84 kovářů, 95 obuvníků, 61 stolařů, 82 krejčí, 3 řemenáři, 11 zámečníků, 9 kameníků, 6 tkadlců, 10 sedlářů, 44 řezníků, 3 pernikáři a voskáři, 16 žen. krejči, 8 jirchářů, 7 klempířů, 32 pekařů, 7 sklenářů, 2 punčocháři, 6 hodinářů, 7 barvířů, 10 bednářů, 17 holičů, 4 pumpaři, 9 soustružníků, kloboučník, 2 cukráři, 2 rukavičkáři, 2 hrnčíři, 4 knihaři, 6 provazníků, zlatník, 2 pilnikáři, 2 kominíci, 2 kartáčníci, 2 modistky, 3 kožišnici, natěrač, koželuh, hřebenář, 4 pokryvači, sochař, zedníci a tesaři, pohodný, 3 pilaři a mlynáři.

Větší průmysl hlavně vyznačují cihelny, továrna na vlněné látky, pivovar, knihtiskárna, mlýny (Čermákův v Meziříčí a Jelínkův v Tasové), 2 panské pily, škrobárny, výroba klihu, cementových dlaždic a křidlice a hosp. strojů, lihovary (panské), jircharny a koželužny, slevárna a strojní zámečnictví. Zaniklé podniky z dřívějších dob jsou poznamenány u každé obce.

Obchod se vede potravinami (20), rybami (3), lnem, obilím (5), melasí, výrobou a prodejem sodovky, senem (2), ovocem (6), zeleninou (3), vejci (13) a drůbeží (7), máslem (4), surovinami (6) s vydělanými kožemi, klobouky (3), dřívím (3),

dobytkem (6), koňskou uzeninou (5), suknen (4) a šaty (4), jídelním náčiním, sklem, smaltovým a kamenným nádobím, výrobou papírových pytlíků, kostní moučkou, kamny, vápnem, hosp. plodinami (2), uhlím (3), papírem (8), uměleckými výrobky, psacími potřebami, mlynářskými výrobky a j. Hostinců jest 99, 27 prodejů lihovin a piva v uzavřených lahvích, 23 kramářů, 4 výrobny lihovin, 27 obchodníků střižním a 66 smíšeným zbožím.

Spolky a dobročinné ústavy.

Ač jest příliš mnoho spolků, nutno vyznati, že jsou většinou zábavnými a jen nepatrný počet čtenářských. Nejstarším spolkem byl „Čtenářský sp.“ z r. 1852 a střelecký (1869 jediný český na Mor.) v Meziříčí.

Dělnické: „Řád dělníků v továrně Kallabů“ (1882), „Řemeslnická Beseda“ (1883), „Svornost“ (1895), „Jednota sv. Josefa“ (1895) ve V. Meziříčí; v Měříně „Ortsgruppe Wollein der Gewerkschaft der Lederarbeiter Österr.-Ungarn“ (1904).

Čtenářské: „Měšťanská Beseda“ (1883) ve Vel. Meziříčí, „Vzdělávací katol. Jednota“ (1899) v Křiž., „Občanská Beseda“ (1904) v Měříně, „Pokrok“ (1886) v Pavlově.

Zpěvácké: „Farní jednota Cyrillská“ (1886) a „Hlahol“ (1901) ve Vel. Meziříčí.

Divadelní: „Dalimil“ (1892) ve Vel. Meziříčí.

Učitelský: „Budeč“ (1870) ve Vel. Meziříčí.

Hasičské: „Župní (XIX.) hasičská jednota okr. V. Mez. v Křižanově“ (1894). Sbory jsou ve V. Meziříčí, Horních Borech, Černé, Dol. Heřmanicích, Hodově, Chlumku, Jabloňově, Jersíně, Krásnovsi, Křižanově, Lavičkách, Měříně, Netíně, Olší, Oslavici, Pavlinově, Radostíně, Rozích, na Rudě, Rudíkově, Tasově, Vídni, Dobré Vodě, Zadním Zhorci a Znětínku.

Sokolské ve Vel. Meziříčí a Křižanově. Sokolská župa Horácka ve V. Meziříčí.

Cyklistský ve Vel. Meziříčí.

Odbory Ú. M. Šk. ve V. Meziříčí a Křižanově.

Politické: „Kat.-pol. jednota“[1]) a „Politický klub“ ve Vel. Meziříčí.

---

[1]) V l. 1894—1904 na vzdělání rudikovské farnosti působila tamní „Kat.-pol. jednota“ za předsednictví Jakuba Pavelky, koop.

Lidumilné ve V. Meziříčí: „Jednota přátel mládeže školní", „Spolek na podporování chudých studujících zem. vyšší realky", „Odbor jednoty lidumilů na Mor.", „Záchrana" (lidumilná společnost pro okr. Mez.), „Zweig-Verein des patriot. Frauen Hilfs-Vereines für Mähren", „Chevra Kadischa"; v Křižanově „Krejcarový spolek „Dobročinnost", „Odbor jednoty lidumilů".

Hospodářské ve V. Meziříčí: „Hospodářská jednota", „Rybářské družstvo", „Ústřed. zem. svaz spolků, družstev a společenstev rybářských mark. Mor.", „Včelařský spolek", „Zalesňovací a okrašlovací sp."; v Radostíně „Besídka hospodářská".

Odbory Nár. jednoty pro jihoz. Moravu ve Vel. Meziříčí, Měříně a Tasově, dámský ve Vel. Meziříčí. Odbor „Schulvereinu" ve V. Meziříčí.

Knihovny mají skoro všechny spolky a školy; veřejné jsou ve Vel. Meziříčí, Hor. Libochové a Křižanově.

O chudé se starají farní a obecní chudinské ústavy.

Zdravotnictví. V l. 1407—1760 bývaly lázně v Křižanově, a r. 1560 koupil si lékař Tobiáš dům na Sychrově. Podobně se mluví o lázních ve V. Meziříčí, Měříně a Tasově. Dnes jest okres rozdělen ve 4 zdravotní obvody: křižanovský, velkomeziříčský, měřínský a radostínsko-meziříčský; některé obce jsou přiděleny obvodům osovskobitíšskému a tasovskobitešskému. R. 1904 bylo zřízeno v městě „Združení zdravotnické". V okr. městě jsou 2 praktičtí a 1 okres. lékař, v okrese 19 por. bab.

Lékárna jest ve V. Meziříčí; podobně i zvěrolékař.

Záložny: Kontribučenské (2 ve V. Meziříčí, Petrávči, Tasově, Křižanově, Zhoři a Měříně), spořitelní (ve V. Meziříčí a Křižanově), raiffeisenky (v Měříně, V. Meziříčí, Radostíně, Rudíkově, Pavlově, Uhřínově, Netíně), vzájemná (v Křižanově).

Spojovací prostředky.

Silnice. Již r. 1446 se mluví o půdě nad „starou silnicí rudíkovskou". Před 300 lety mívaly důležitost 2 silnice našeho okresu, dnešní císařská a od Bíteše Křižanovem na Žďár; spojovalyť Brno s Jihlavou a s královstvím Českým. O oné se zmiňuje Jan Rafael Chroustenský z Malovar r. 1607, potvrzuje privileje řeznického cechu v Měříně: „..... poněvadž též městečko Měřín

na veliké silnici jest, a začasté vzácné panstvo, rytířstvo i jiný lid obecní přes pole jedoucí anebo jdoucí tu se zastavují....." Když Jiří Volf Křinecký z Ronova na Křižanově žádal stavů moravských, aby mu bylo povoleno v Křiž. vybírati mýto, odůvodňoval svou žádost: „....kterak jsouc nemalá silnice do království Českého i jinam skrze městečko jeho Křižanov a lidé, kteří s náklady všelijakými jedou, pro zlé cesty vyhýbajíc se ze silnice pánu a poddaným jeho na rolích a loukách veliké škody dělají a mosty nemalých oprav, poněvadž lidé vždycky po handlích svých s těžkými náklady jedou i dobytky z cizích zemí ženou, potřebují, a mnoho se na ně nakládati musí".

Od r. 1749 byly vyměřovány císařské cesty k Jihlavě; po 7 letech počato se stavbou u V. Meziříčí; neboť t. r. dalo na ni město 69 zl.; tehdy mosty byly opraveny „Vysoký"[1]) a „u sv. Vavřince". V l. 1783 - 1787 byla rozšířena a upravena na císařskou; kdežto na př. šla stará silnice u Pustiny kolem „Pančavy", jest císařská asi 50 m vzdálena na sever. Všech silnic jest v okrese 162·168 km.

Při císařské (26 km) jsou: Měřín, Stránecká Zhoř, Velké Meziříčí a Ruda; silnice okresní: Třebíč—Vel. Meziříčí—Křižanov (22 km); Křižanov—Moravec—Nové Město (3·8 km); V. Meziříčí —Ostrov (13·3 km); Měřín—Polná (6·15 km); Meziříčko—Černá (0·79 km); Budišov—Oslavička (3·92 km); Dol. Kounice - V. Bíteš —Žďár (18 km); Tasov—Vel. Meziříčí (9 km); Křižanov—Heřmanov (3·84 km); Vel. Meziříčí—Vídeň—Hor. Bory—Rousměrov (9·84 km); Vel. Meziříčí—Uhřínov (r. 1890) —Pavlínov (10·17 km); Měřín—Votín (4·968 km); Tasov—Čikov (1·8 km); Měřín—Blízkov —Netín (5·2 km); Tišnov—Deblín—Ruda (760 m); Rousměrov—Bohdalec (1·5km); Křižanov—Kundratice—Hor. Libochová (2·94km); Moštiště—Olší—Netín(7·38km); Tasov—Lhotka(1·83km); Rudíkov—Vlčatín—Batouchovice (4·49 km); Zahradiště—St. Telečkov—Bohdalov; Velká Bíteš—Budišov - Nové Dvory (4 km); příjezd k nádraží rudíkovskému 50 m, vel. meziříčskému 125 m. Staví se z Měřína do Kameničky s odbočkou k Chlumku, ze silnice Měřín —Votín k Chlumku, z Vel. Meziříčí do Dol. Raclavic, Březejce, Ronova a Ořechova, z Uhřínova do Hor. Heřmanic s odbočkou do Hor. Raclavic, z Blízkova do Dědkova.

[1]) Byl postaven Ant. Vlachem za 8000 zl. r. 1593.

Silniční výbor okresní má sídlo ve Vel. Meziříčí. Od r. 1898 jest předsedou jeho Jan Kolouch z Votína.

Pošty mají: Hor. Bory, Křižanov, Měřín, Netín, Radostín, Rudíkov, Uhřínov, Tasov, V. Meziříčí; poštovny: Dol. Heřmanice, Jabloňov a Ruda.

Telegrafní stanice: Křižanov, Měřín, V. Meziříčí, Rudíkov (nádr.). Již r. 1865 pojato V. Meziříčí k telegrafní sběrně do Jihlavy (zaháj. r. 1862).

Telefonické spojení: vrchnostenské: Budišov—Tasov; meziměstské: Křižanov, Křižanov—Moravec, V. Meziříčí—Břeclav, Čáslav, Chrudim, Ml. Boleslav, Náchod, Nový Bydžov, Plzeň, Tábor, Trutnov.

Dráha (od 1886) c. k. priv. státní společnosti probíhá jen od jihu k okr. městu; železniční stanice jsou v Rudíkově a Vel. Meziříčí, zástavky v Oslavici a v Oslavičce. Projektováno jest železniční spojení z Tečic do Bíteše a Křižanova; čeká se jen na státní podporu.

5. Farní osady a školy.

Za počátek velkomeziříčského děkanství lze považovati tasovské, jež se připomíná r. 1340 a později, jemuž příslušely některé fary i z nynějších děkanství sousedních (v. Tasov). Meziříčští faráři nazývají se „děkany", i když bylo nekatolictví vniklo do farního chrámu. Po vykonané protireformaci (koncem 16. stol.) dosazení kat. duchovní uvádějí se jako děkanové. Roku 1672[1]) náležela mimo dnešní dekanátní obvod ještě Bíteš s filiálkou Křovím, z bystřického děkanství Bystřice (s fil. v Rozsochách a Vítochově) a Zvola, měřínského Bohdalov (s fil. ve Zhoři Housecí), Měřín, Netín a Radostín (s fil. v D. Borech), celé novoměstské (Nové Město) [s fil. v Německém, Olešné, Herálci], Nové Veselí (s fil. v Ostrově) a Žďár (s fil. v Jamách a v Obyčtově). Bíteš odpadla r. 1740 k děkanství nově zříz. v Náměšti; bystřické zřízeno r. 1730, novoměstské r. 1786; měřínské trvá od r. 1690, třebíčské kol r. 1440.

Farní osady v okrese náležejí ke 3 děkanstvím:

a) k velkomeziříčskému: V. Meziříčí (farář, 2 kaplani, 2 koop.), Horní Bory (farář a koop.), Ruda (farář),

[1]) **Matrica totius decanatus Magnomezricensis (Archiv bisk. konsist. v Brně).**

Tasov (farář a koop.), Křižanov (farář a koop.); Budišov, Heřmanov, Ostrov a Osovská Bitiška pro některé osady z okresu; *b)* k měřínskému: Měřín (farář a 2 koop.), Netín (farář a koop.), Pavlov (farář), Radostín (farář a koop.) a Uhřínov (farář); *c)* k třebíčskému: Rudíkov (farář a koop.).

Farními bývaly dnešní filiálky v Moštištích a Dol. Borech. Proboštství v Měříně trvalo v l. 1298—1466. Evangelíci jsou podřízeni evang. far. úřadu v Dol. Vilímovicích (okr. třebíčský). Židé mají modlitebnu ve Vel. Meziříčí.

Školy. R. 1906/7 měly české školy: V. Meziříčí: Zemskou vyšší reálku, měšť. dívčí (3 tř.); obecné: Blízkov 2tř., Bory Hor. 2, Černá 2, Dobrá Voda 1, Heřmanice D. 1, Heřmanice Hor. 1, Hodov 2, Hrbov 1, Chlumek 1, Jabloňov 2, Jersín 1, Kadolec 1, Křižanov 5tř. v 7 odd., Lavičky 1, Lhotky 2, Libochová Horní 1, Velké Meziříčí chlapeckou 5, dívčí 5, Měřín 5, Moštiště 2, Netín 2, Olší 2, Ořechov-Ronov 1, Oslavice 1, Pavlínov 2, Pavlov 2, Radostín 3, Ruda 2, Rudíkov 3, Sklenné 2, Stránecká Zhoř 1, Tasov 3 ve 4 odd., Uhřínov 2, Vídeň 1; německou ob. školu: V. Meziříčí 1 tř. České průmyslové pokračovací: V. Meziříčí (s přípravkou 3 tř.), Křižanov 2 tř.; rolnickou: Vel. Meziříčí 2 tř.

---

6. Statistický přehled.

Velkomeziříčský okres má 81 osad sloučených v 50 pol. obcích (mezi nimiž 1 město a 4 městečka). Před zřízením bítešského okresu (1./7. 1892) náležely sem i Bíteš, Heřmanov, Nová Ves, Radňoves, Vidonín, Milešín, Borovník, Březí, Ondrušky, Rozseč, Os. Bitiška, Osové, Křenářov, Vlkové, Záblatí, Čikov, Holubí Zhoř, Jáchymov, Lhotka, Březky, Enkenfurt, Křoví, Nebštych, Nihov, Přibyslavice a Otmarov.

Největší pol. obce jsou: Netín 17·77 km², Křižanov 17·71 km², Měřín 16·79 km², Tasov 16·95 km². (Hejtmanství vel.-mez. [Meziříčsko a Bítešsko]: 124 osad v 81 pol. obcích [76 vsí, 2 města a 5 městeček]).

Obyvatelstvo: R. 1900 bylo obyvatelů 27.972 (13.531 mužů, 14.441 žen), z nichž 9 z Uher a 11 cizinců; dle jazyka 27.656 Čechů, 296 Němců, dle vyznání 301 evang., 332 židů, ostatní katolíci.

(V celém hejtmanství 41.279 obyv. [20.007 mužů, 21.272 žen]; 14 bylo z Uherska a 17 cizinců; dle národnosti 40.887 Čechů, 360 Němců, 1 Polák a 31 jiných národností; dle náboženství 40.504 katolíci, 329 evang., 445 židů, 1 jiného. Čísti a psáti umělo 32.105 [15.834 mužů, 16.271 žen], čísti 794 [181 m., 613 ž.], ani čísti ani psáti 8380 [3992 m., 4380 ž.]).

Katastr okresní má 424·39 km²; okres. hejtmanství 628·25 km²; v onom jest 77, v tomto 119 samostatných katastr. obcí. Největší katastr. rozlohu má Radostín 10·77 km², V. Meziříčí 13·64 km², Měřín 15·18 km², Tasov 13·72 km², Křižanov 11·99 km², nejmenší Kusky a Nová Zhoř po 1·37 km², Šiborov 1·7 km², Závist 0·98 km², Záseka 0·91 km².

Domů r. 1900 bylo 4341, z nichž 64 neobydlených; nejvíce měly: V. Meziříčí 604, Křižanov 246, Měřín 217, Tasov 149, Radostín 121; nejméně Záseka 9, St. Telečkov 6, Šiborov 14.

Obyvatelů měly t. r.: V. Meziříčí 5236, Měřín 1543, Křižanov 1481, nejméně Batouchovice 92, Záseka 49, Závist 83, St. Telečkov 45.

Všechny osady jsou české. O něm. menšinách nelze mluviti; ve V. Meziříčí, kde bylo r. 1890 ještě 634 Němců, klesl počet jich na 252. Všech Němců v okr. jest 296 (1%), v hejtmanství po 10 letech 360; hlásí se k nim židé a někteří panští úředníci.

Evang. (kalv. a luth.) nábož. menšiny jsou v Hor. Heřmanicích 56, Hrbově 36, Hroznatíně 27, Jabloňově 45, Tasově 35

Židů (332 v okrese, 445 v hejtmanství) ubylo za posledních 10 let jen 254 (55·9%) ve V. Meziříčí!

R. 1890 se narodilo 996 lidí, r. 1900 1010; v týchž letech zemřelo 817 a 800; sňatků bylo 185 a 270.

Koncem r. 1905 bylo sirotků 1014; sirotčí jmění jejich dělalo 574.269·09 K na hotovosti.

Na rok 1906 činí pozemková daň 85.726·36 K, domovní třídní 16.537·9 K (a ideální daň k ní 550·1 K), činžovní 10.672·75 K (a ideální daň k ní 1009·15 K), 5%ní daň z domův osvobozených od daně 395·46 K, všeobecná výdělková kontingentovaná 17.588·3 K, nekontingentovaná 984·24 K, z podomních obchodů 42 K, zvláštní výdělková daň z podniků veřejnému účtování podrobených 2237·04 K, daň

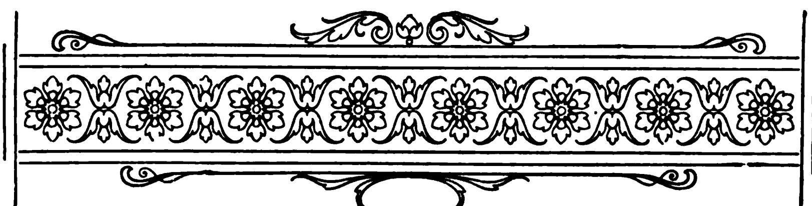
z důchodů, kterou sráží státní pokladna, 330·84 K a jiné (pokladny) 2766·83 K, z důchodu dle přiznání 1188·61 K, osobní z příjmu, která se platí přímo úřadu, 13.411·4 K, která se odvádí službodárcem, 1698·27 K; celkem 154.525·44 K. Přirážka zemská z reální daně dělá 57% (vynáší 79.148·19 K), z ostatních daní 63%, silniční (z obou daní) 40% (dává 54.614·57 K); obchodní komora (3% ze živností od 8 K) dostane 534·01 K.

Pozemkových parcelí jest 98.782; poplatníků pozemkové daně 6222; dani podléhající pozemky měří 41.211 ha 54 a 11 m², čistý výnos katastrální 377.649·18 K.

R. 1904 bylo podáno u velkomeziříčského okres. soudu: 257 upomínacích žalob (rejstřík M), 215 žalob bagatelních (Cb), 144 žalob civilních jiných (C), 297 exekucí, 500 úmrtních zápisů (A), 1245 gruntovních žádostí, 703 oznámení a žalob pro přestupky, 96 oznámení pro přečiny a zločiny (Z). T. r. bylo u soudu legalisováno podpisů na listinách v 725 případech, právní pomoc v civilních záležitostech poskytnuta 132krát, v trestních 223krát. Různých jiných věcí (Nc) bylo 440. Ve 373 případech obrátily se strany na soud o pokus smíru ve sporech soukromého práva. Soud má ve správě 2073 poručenstva a 172 opatrovnictva, z čehož téhož roku přibylo 116 prvních a 52 druhá.

Na sněm (v čes. vol. okrese) volí ve všeobecné kurii po 1 poslanci okres s okresy: Třebíčským, Jihlavským (městem a okolím), Telečským a Bítešským (141.661 Čechů, 28.430 Němců), v kurii venkovských obcí s okr. Bíteší (33.996 Čechů, 51 Němců), za města s Nov. Městem, Žďárem, Bystřicí n. Pernštýnem, Tišnovem a Bíteší (17.962 Čechů, 305 Němců). Na říšskou radu Čechové ve všeobecné kurii s okresem Novoměstským a Bystřickým, v kurii městské s četnými městy záp. Moravy; Němci ve všeob. kurii s několika hejtmanstvími, v městské s celou řadou čes. a něm. měst jihozápadní Moravy.

Z okresu odvádí se k 81. pěš. pluku a ke 14. pluku zemské obrany.

II. Jednotlivé obce.

Velké Meziříčí

(Mezerzecz 1411, Mesyerziecz 1341, Mezeříč nad řekou Oslavou, Statt Groß Meseritsch ob dem Fluß Oslawa, Velký Mezeříč, Velká Medříč [dialekt]), leží na císařské silnici v dolině (425 m) obklopené kopci (Vrchovec 550 m, Sv. Anna 551 m); od nádraží a ze zámeckých oken jest pěkný pohled na město, nad nímž stráně jsou částečně osívány, částečně zalesněny. Městem protékají Radostinka a Balinka, které se spojují pod Dolní branou („Oslava") (obr. 7.).

Za nejstarších dob část města mezi řekami byla chráněna vodami a okolními vrchy, později kamennými hradbami; do města vedly 3 brány: Horní (= oměstská) na konci Horní (= Radnické = Palackého) ulice, Dolní (= oměstská), již končí Dolní (= Špitální = Panská = Komenského) ulice, Hradská (či Vrchovecká) pod zámkem; na ochranu malostranského mostu stála brána s vraty (mezi obec. a Majorovým domem). Ulici k Vrchovecké bráně říkalo se Vrchovecká, pod Zámkem, k Podhradské bráně (1572); fortny jsou známy 3: V dnešní kostelní ulici u struhy (u domu č. 89.), koželuhova[1]) k řece, na židovskou ulici (z náměstí na Rozkoš domem č. 85.).

[1]) R. 1564 povolila vrchnost koželuhu Matouši Smiškovi, aby sobě na pohodlí řemesla svého z domu svého zdi městskou dal udělati fortnu . . . (K. M., č. 9., str. 39.).

Před hradbami vznikla četná předměstí, jejichž názvy se zachovaly posud: Karlov (1491), Na Bezděkově (1549), Vrchovec

Obr. 7. Pohled na Vel. Meziříčí.

(1541), Malá Strana (1543), Na Hor. městě (1387), Dolní město (1407), Příkopy, Novosady, Podzámčí.[1]) R. 1564 se mluví o dílech

[1]) Jan z Lomnice vystavěl r. 1444 pět domů na „Předhradí" (P. K., 22).

rolí za Hor. městem, pod Vochozí, ku panské cihelně, r. 1560 grunt slove „na Baště", 1548 na Struze, 1566 na Skalce, nad Světem, Na Muráni, v Nové ulici, Na Novém světě, Na Táboře (1560), 1587 dům „na Pirhausi" (na Dol. městě), grunt na Dolním městě, kterémuž říkají „Benátky"; za Horním městem, kde stávaly stodoly, se říkalo v „Hliništích", za Dolní branou „Na Smetišti" (16. stol.) (dnes „u Šebestiánka").

Náměstí („Na rynku"), jemuž vévodí na východě farní chrám, záp. radnice, má podobu obdélníka; uprostřed něho jest kamenná socha sv. Jana Nepom. na vysokém sloupě z jediného kusu žulového udělaném se zábradlím. Opodál jest kamenná kašna[1]), v jejímž středu na podstavci socha sv. Floriana, jež byla do r. 1890 z kamene, od t. r. z litého železa z Blanska. Kříž před kostelem zbudoval r. 1856 Martin Bukovský. Domy na náměstí a v přilehlých ulicích jsou jednopatrové a dvoupatrové: Ne sev. straně dům Štipákův, „Obecník" (č. 79.), býv. obecní pivovar, okrášlený freskami valně sešlými; starodávný hotel „u Lva" (č. 83.), č. 87. (býv. fara); na již. straně knížecí pivovar, býv. luteránská škola" (č. 11.), školy „Světlé" (býv. obec. škola, č. 14.). fara (č. 16.), dům (č. 20.) s freskovým obrazem P. Marie, nejstarší hostinec dle jména „U černého orla" (č. 22.) a dvoupatrový dům činžovní zv. „U anděla" (č. 24.). Za kostelem na býv. masných krámech vypíná se 2patrová budova škol měšťanských a skladiště hasičského nářadí. Dům č. 12. měl do ohně pěkný štít s českou renesancí (v. obraz luter. školy).

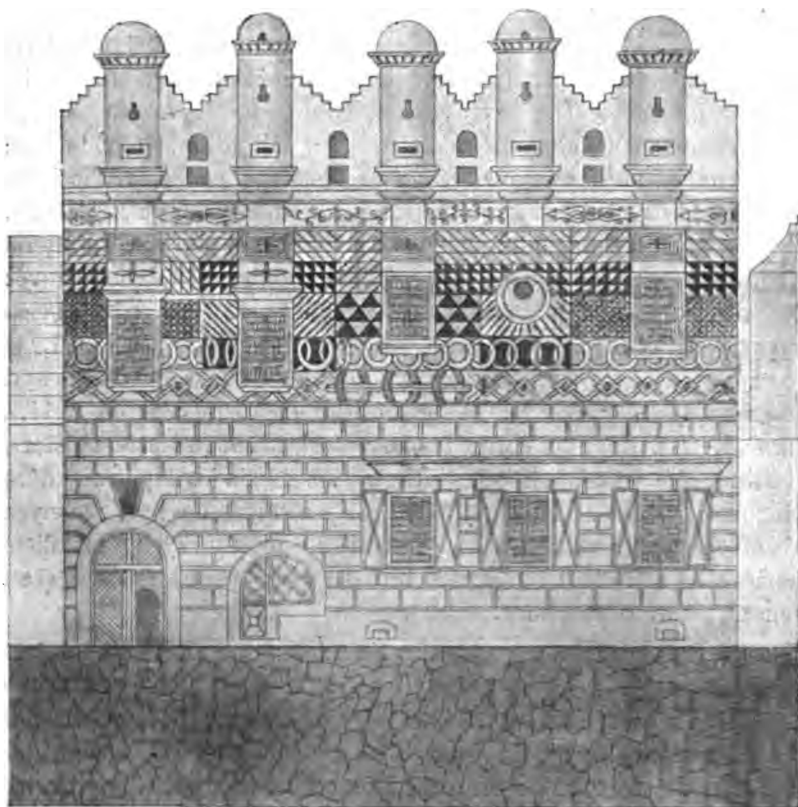
V Komenského (druhdy Špitální neb Panské) ulici jest špitální kostel (v. t.) a panský chudobinec (č. 123.); na domě č. 9. sídlili páni Kozlovští, kteří jej vystavěli r. 1547 a ozdobili s nádherou a přepychem (obr. 8.); dům č. 120. má zachované klepátko na domovních vratech. Dolnoměstská věž byla opravena r. 1888.

V Palackého (Hornoměstské, Radnické) ulici stával Grecův dům s pěknou fagadou (obr. 9.); na místě jeho vystavěna pošta. Hornoměstská brána (obr. 10.) a malostranský most byly pobořeny, aby se uvolnilo místo silnici k železničnímu nádraží. Most byl nahrazen železným.

---

[1]) R. 1781 byla upravena nákladem 600 zl.

Ve Vrchovecké ulici[1]) jest mlýn Jos. Čermáka, a na konci jejím stávala do r. 1887 brána, již lze spatřiti na obr. 12.; pokračování její za mostem sluje „Na Vrchovci". Mlýn bratří Čermákův a několik domů stojí na „Příkopě". Proti mlýnu v levo vede ulička „Na Podhradí", v pravo Dalimilova (dř. Židovská ul.) se starým a novým templem, jejíž pokračování od Kostelní ulice

Obr. 8. Býv. výzdoba domu Kozlovských z Kozlova.

k Dolní bráně se nazývá „Novosady". Kostelní (dř. „za kostelem") spojuje za kostelem náměstí s Dalimilovou ulicí.

Pokračováním Komenského ulice jest Šebestiánské náměstí, Dolní město a Karlov, kdež stojí dívčí škola měšť. a zemská

[1]) Vrchovecká a Horní byly dlážděny za 117 zl. r. 1756, náměstí r. 1761 za 146; dláždění před soujmennými branami 760 zl. 50 kr.

1. brána na „Předhradí". Hradby. Vrchovecká ulice. Zámek. Vrchovecký most přes Oslavu. Mlýn bratří Čermáků.

Pohled na zámek a okolí ve Vel. Meziříčí s Fejtova kopce.

Hostinec u „Lva". C. k. hejtmanství. Farní kostel Špitál s kostelíčkem. Býv. lut. škola. „Světlá".

Pohled na náměstí (vých. část) ve Vel. Meziříčí.

Fara. Radnice. Městský dům. Stará fara.

Pohled na náměstí (záp. část) ve Vel. Meziříčí.

Silnice k nádraží. Nová žid. synagoga. Nádraží (nahoře). Stará žid. synagoga.

Pohled na Vel. Meziříčí od severovýchodu.

reálka; na konci Karlova jsou tržiště s městskými jatkami a panská pila parní. Podél tasovské silnice vznikl v druhé polovici 19. stol. Františkov, kde jsou klihárny a Škodův mlýn. Vrchovec s Dolním městem spojuje Bezděkov. Nábřeží pod hřbitovem k Dolnímu městu sluje „Na Morani"; tam jest dům (č. 137.) městské nemocnice. Ze Šebestiánského náměstí vede železný most[1]) na „Ostrůvek", kde jest nová Linsbaurova škrobárna.

Obr. 9. Býv. dům Gretzův (dnes pošta) v Palackého třídě.

Za Palackého ulicí jest Horní město, na němž jest zem. škola rolnická, a jediný dům v městě s podloubím (č. 357). Na levo vycházející z Palackého ulice jest za mostem Malá Stránka s bývalým mlýnem dnes na elektrárnu proměněným a silnice k nádraží „Velké Meziříčí" stojící na půdě katastru oslavského, na pravo Zámecká ulice k panskému dvoru a zámku.

[1]) U řeky pod starou lipou jest socha sv. Jana Nep.

Vyobrazení města máme z konce 17. (obr. 11.) a 18. stol. (obr. 12.)

Vzrůst města a počet obyvatelstva. Nejstarší zprávu o počtu domů známe z r. 1641, kdy napočteno usedlých sousedů (nikoliv domů!) 291, pustých a zanedbaných gruntů 94, ujatých domů pustých 87, pustých 94 (17 v městě, 6 na Předhradí, 12 na

Obr. 10. Horní brána.

Vrchovci, 5 na Nové ulici, 5 na Karlově, 10 na Dol. městě, 6 na Benátkách, 11 na Malé Stránce, 22 na Horním městě), z nichž nebyla již vystavěna většina; neboť po 30leté válce zůstávalo křesť. domů obydlených 258 s 681 m. polí a pustých 36, žid. 18 osedlých a 5 pustých.

Z pustých v l. 1661—1678 ujato 8 domů se 176 m. rolí a 24 domů bez polí, ale zároveň v týchž letech nově zpustlo 75

Obr. 11. V. Meziříčí: Pohled na město kolem r. 1700. Vysvětlení: 1. Zámek. 2. Město. 3. Farní kostel. 4. Radnice. 5. Špitální kostel. 6. Kostel sv. Trojice na hřbitově. 7. Pivovar (býv. lut. škola). 8. Předměstí. 9. Židovská obec. 10. Obora. 11. Lípy a dvůr nad zahradou s letohrádkem. 12. Dvůr se zahradou. 13. Řeka Oslava. 14. Prachárna. 15. Kostel v Moštištích.

domů, když měšťané pro chudobu utekli z domů neb zemřeli; proto komise r. 1679 shledala v městě 183 osedlých, 32 nově osedlých, 75 nově pustých a 4 staré pusté domy. R. 1749 : 304 domy s $1030^1/_2$ m. polí, 682 m. pustin, 128 m. zahrad a 133 kusy

Obr. 12 Pohled na V. Meziříčí od sv. Kreslil J. Strčanovský ku konci 18. stol.

luk; r. 1790 : 364 křest. a 22 žid. domů, 2515 křesťanů a 888 židův. Dle Volného bylo 1835 : 483 domů, a 4043 obyv.; roku 1890 : 685 domů, 5401 obyv., 634 Němci, 4752 Čechové; r. 1900 604 domy, 5236 obyv., z nichž dle nábož. 21 evang., 289 židů,

4925 kat., dle národnosti 4983 Čechové, 242 Němci. Před 100 lety bylo V. Meziříčí 14. městem na Moravě dle velikosti, r. 1890 až 26., ač přibylo obyv. o 58·8%; za posledního 10letí ubylo obyv. o 3·1%.

Městský katastr dělá 13·64 km²; číslování domů se dělí na 3 obvody: I. Meziříčí Velké s 4336 obyv.. II. Zámecký okršlek (212 obyv.), dř. Předhradí. III. Židovská ulice (688 obyv.), dř. Židovské město.

Dějiny. Počátky zámku a města V. Meziříčí jsou obetkány mnohými pověstmi. Tak J. A. Komenský[1]) ve svém spise „De antiquis Moraviae regibus" řadí zdejší zámek mezi nejstarší v naší vlasti; dle ústního podání sahá založení jeho do doby před Kristem[2]). Tehdy sídlili na Moravě Markomané, jejichž král Marobud vystavěl prý na místě nynějšího zámku hrad Marburg, (Marobudum)[3]), kdežto na místě dnešních domů stávaly chatrče rybářův a lovců; chatrče jsouce rozestaveny mezi řekami Oslavou a Balinkou, dostaly název Meziříčí, jenž se přenesl později na hrad a město. Hunský král Attila vypálil prý a zničil Marburg; r. 638 jej obnovil Samo a Samohradem nazval. V něm sídlili časem manželky Samovy; zde vystavěl týž král (po přemožení Dagobertově) pohanský chrám bohu války; prý tu zemřel 9. král moravský Hormidor a byl na Špilberk odvezen, kde byl pochován. Nejapné báje!

---

[1]) Karel z Gory, zdejší měšťan, napsal v I. pol. 17. stol. dějepisné zprávy o Meziříčí; použil hlavně udání Hosmanových. Komenský užil těchto pramenů ke spisu jmenovanému. Místopisař markr. Moravského Hofer sestavil z oněch zpráv s užitím dnes neznámých „Annales curiae Magno Mezericensis" a „Dějepisných poznámek" Ctibora Tovačovského z Cimburka dějiny města V. Meziříčí, jejichž rukopis se ztratil.

[2]) Za nepamětných dob pobíjel prý tesař zámek. Ukončiv práci zarazil sekeru do krovu a pravil: „Stalo se něco velikého"; zatměloť se slunce, zemřel Kristus Pán. — Přijel prý sem rytíř a vystoupiv na skálu, kde stála lípa, řekl soudruhovi: „Sejdeme se zde, až shlédneme krajinu". Soudruh se vrátil a pravil: „Jsme zde mezi dvěma řekama". Rytíř odpověděl: „Hrad a město, které založím, ať sluje Meziříčí." — Sv. Metoděj chodě po Moravě zastavil prý se v Meziříčí, vyučoval po 3 dni mládež křesťanství a pokřtil mnohé. Lidská vymyšlenost určila i dům (č. 49. = lékárna), v němž spal sv. apoštol. Od r. 1863 se vždy 5. července okrašluje dům.

[3]) Dle posavadních výzkumů novějších stálo Marobudum na hradišti u Stradonic blíže Berouna (v Čechách).

Dle privileje císaře Ferdinanda I. z r. 1548 bylo město založeno r. 1009.

Prvně se připomíná města r. 1197[1]; t. r. Spytihněv, údělný kníže brněnský, potvrzuje obdarování učiněná pány (a viris nobilibus) Třebíčskému klášteru jmenuje mezi jinými dobrodinci: Jan dal les u Mezirice. Kdo byl onen Jan, nelze říci určitě; nechybíme však, pravíme-li, že byl asi z rodiny pánů z Lomnice, první historické vrchnosti na Meziříčí.

Původní sídlo Lomniců byla Lomnice, současným druhým Meziříčí, třetím Tasov. Za znak užíval rod křídla se 7 péry (obr. 13.).

Obr. 13.
Znak pánů z Lomnice.

Z nedostatku pramenů nelze určiti druhou osobu, jež se r. 1236 jmenuje jako svědek a nazývá dle města „Budislav de (-z) Meseriz“; rovněž i Znata z Lomnice žijící v l. 1240—1281 a nazývaný „z Meziříči“ (1281) jest celkem málo znám. Zůstavil 2 syny Tasa z Lomnice a Jana ml. z Meziříčí, který, ježto užíval téhož znaku jako otec jeho a Budislav z M., byl s ním stejného rodu.[2])

Jan byl v l. 1300—1308 hejtmanem mark. Moravského, purkrabím brněnským, 1317—1318 komornikem cudy olomucké a 1322—1325 komornikem spojené cudy brněnské a znojemské. Daroval r. 1317 se svou manželkou Žďárskému klášteru $4^1/_2$ lánu v Hruškách a 2 chalupy a ves Sazomín s 12 tamními lány a mlýnem. Obdarování potvrdil Konrád, biskup olomucký, v Meziříčí, dne 21. března 1317. Jan byl dvakrát ženat: první jeho manželkou byla Jitka, druhou Berta, s onou měl 3, s touto 5 dítek. R. 1349 byl již mrtev.

R. 1349 oznámil Karel IV. Tasem ze Skuhrova zemskému komorníku Gerhartovi z Kunštátu, že vdova po Janovi Meziříčském zřekla se všeho svého dědičného majetku na Moravě na prospěch svých synů Beneše, Jindřicha, Jana a Dobše. Příštího

---

[1]) C. D. M., I., 349.

[2]) Proto úplně chybný jest názor, jakoby V. Meziříčí bývalo někdy sídlem templářským; není doby, kdy by drželi hrad nebo město.

roku odstoupila svým synům Benešovi a Janovi i 1600 kop gr. věna, jež měla zapsané na moravských statcích mimo Libochovou, již odstoupila Kateřině, své dceři a manželce Jindřicha z Osového jinak z Ronova. Bratří darovali r. 1353 Žďárskému klášteruVatín, Babín, Sazomín a kus lesa za městečkem Žďárem zvaný „Radonín“. Beneš z Mez. dostal od Jana z Tasova dědinu Hodov se vším příslušenstvím mimo oněch 6 lánů, jež zmíněný Jan věnoval Ondřejovi z Okárce; u syna Benešova Jana ml. byla obec do' r. 1371, kdy vše v Hodově, hlavně i „Hodovská ochozí“ s příslušenstvím přenechal svému strýci Janovi st. z Meziřičí, když se t. r. spolčili na všechen majetek. R. 1358 nebyl živ již Beneš, ale syn jeho Jan II. ml. spolčil se se svými strýci Jindřichem, knězem, a Janem III. st. z Mez. na všechno vzájemné jmění; než zmíněného roku se rozešli zase.

Nějaké statky v Meziříčí měli páni z Moštišť, jež drželi kolem r. 1358 Buček a Znata. Jejich bratr Bohunek, jemuž náležel majetek v Rudíkově, spolčil se s nimi na vše zboží v Meziříčí a Rudíkově. Buček žil ještě r. 1361, kdy mu bratr Znata prodal svůj podíl v Meziříčí se vším příslušenstvem a s majetkem jedné čtvrtiny za 80 kop gr.

Jan st. měl za manželku Annu ze Šternberka, které r. 1356 zapsal na Koškově, Nebštychu a Záblatí 50 kop gr. věna, a kdyby se nedostávalo odtud, má se z jiných užitků doplniti; koupil r. 1365 od Jindřicha z Osového a manželky jeho Anny za 375 kop gr. ves Rudíkov, Hroznatín a popluží; zároveň týž Jindřich svěřil věrné ruce jeho své dítky, kdyby snad zemřel. Ještě t. r. zřekl se Jan z Meziříčí na vsech Rudíkově, Hroznatíně, Koškově (koupeném i s mlýnem t. d. od Petra z Kuřimě za 50 kop gr.), Záblatí, Nebštychu na prospěch své manželky (75 kop gr. příjmu na 750 kopách a lesa tolik, kolik by potřebovala na stavbu a případ ohně). Nad to přidal jí ves Zahrádku se vším příslušenstvím; byl přijat též na pravý spolek Ježkem z Křižanova[1]) na všechen majetek jeho, ale bez dědicův. Příštiho roku zapsány mu v zem. desky Jindřichem z Osového a Janem z Bechyně: ves Nihov se všemi lesy, užitky a pastvinami, lán ve Březce, půl vesnice Horního Březí, půl vsi Milešína s jejím příslušenstvím, půl vesnice Heřmanova s rychtou, půl vesnice Kadolce s příslu-

[1]) Týž r. 1378 ustanovil Jana z M. opatrovníkem svých dítek do jich dospělosti.

šenstvím mimo rychtáře, půl vesnice Křenářova, půl vsi Vlkového, půl města Biteše s rychtářem, 2 lány s příslušenstvím, ves Libochová s lesy, mlýny a vinici v Dol. Kounicích. Koupil od vdovy po Adamovi z Konice a od jejich synů Jana a Sulika hrad a část města Tasova s právem patronátním, s lesy a všemi užitky, Dolní Bory, Tassendorf (Ulička), Jabloňov, Ostrov, Martinice, Heřmanice a Oslavu, jak vše prodavači dostali od bratra samého Jana z Tasova. Též půl dědiny Kotlas, jak ji pod ochranou měli, Jan ať užívá! T. r. rozmnoženo panství Janovo darem Jana, markraběte Moravského; dostalť od něho Vanč, Studnice, Zahrádku a Ocmanice s příslušenstvím a platy, jež na něho spadly po † Sazemovi a Dobšovi, bratřích z Vanče. R. 1371 koupil od Pokoje z Nenkovic 3 dvory blíže Biteše, od Znaty z Moštiště vše, co měl v Meziříčí, 1373 od Bohuslavy z Vanče: Vanč, Příklop, Ocmanice, Zahrádku s půlí mlýna, 1378 od Žibřida z Rudolce v Kamenné poplužní dvůr, 1387 Šumice u Uh. Brodu od Hynka z Valdštejna; naopak prodal 1365 ve vsi Osové 4 lány, dvorec s rybníkem, lesy a příslušenstvím za 50 kop gr. Blahovi z Oslavice, 1373 svůj statek v Martinicích Janovi řeč. Purkartovi z Třebíče, 1376 poplužní dvůr ve Zhoři Jurkovi, rychtáři z Tasova, 1379 ves Slatinu (u Nové Říše) Anně Pluhové, 1387 Jakubu řeč. Kusému čertu, jihlavskému měšťanu, Pavlov s patronátním právem a příslušenstvím. Jan ml. a st. z M. prodali za 332 kop gr. ves Křoví Vojslavovi z Křižinkova a dědicům (1371). Za manželku měl Jan ml. Kateřinu Svatojirskou, již zajistil k rukám rytíře Tomáše Svatojirského dle práva rak. 1200 liber víd. denárů jejího věna na vsech: Čikově s mlýnem mimo popluží, Rudě, Březce, dvoře Kyjově, Březejci, Lhotce, Heřmanicích a Zhoři. Kateřina ihned Rudu a Březku vymazala z desk, ježto na nich zapsala své dceři Elišce, vdově po Vilémovi ze Světlova, 20 kop gr. a 1398 spolčila se s ní na zbytek svého věna, jež měla v Čikově s mlýnem, Březejci, Lhotce, Heřmanicích a Zhoři, jak jí Kateřině je to vloženo do desk, a po † její má Eliška totéž jako věno míti.

Jan II. ml. z Meziříčí r. 1377 daroval s přivolením svých potomků, dříve než odešel do Italie, všechen svůj majetek: Město Meziříčí s hradem Meziříčím, Čikov, Březku, Rohy, Olší, Lhotku, přemilé dva dvory v Jestřabí[1], Zhorec (Frankův),

[1]) Naleživaly Předborovi z Mez. a Oldřichovi z Kozlova; první koupil jej od Vítoslava z Nov. Veselí za 26 kop gr., druhý od Vítoslava z Jestřabí za 70 kop gr.

Lavičky, Hrbov, Radslavičky, Bochovičky, Pohořílky, Buč a Nové Veselí s právem patronátním za souhlasu markraběte Jana, pokud byl na živě, svému strýci Janovi III. st. z Meziříčí a jeho dědicům.

R. 1387 počala se psáti městská kniha, jež se dochovala.

R. 1381 se připomíná Ctibor z Meziříčí, jenž Markvartovi z Bochovic a dědicům prodal v dědině Balince na horní části mlýn se vším příslušenstvím. Dobeš z Mitrova prodal r. 1390 Janu z Meziříčí, cokoliv měl ve vsech Mrhově a Moštištích s polovicí patronátního práva, svůj majetek v Oslavici, Vídni, Martinicích, Českých Borech s patronátním právem..., vše, pokud to držel Znata z Mrhova.

Obr. 14. Znak pánů z Kravař.

Tehdy připomínají se v městě soukeníci.

Po Janovi st. († 1398) následoval syn Jana ml. Jindřich, jenž t. r. Buškovi z Myslibořic na dvoře „Komárově“ poručil 20 kop gr. a r. 1399 se spolčil se svým příbuzným[1]) Lackem (Ladislavem) z Kravař a na Helfenštejně na všechen svůj majetek s podmínkami: Kdyby se vdala některá z dcer jeho rodných bratří s dovolením Jindřichovým a přátel, má dostati věna 400 kop gr., neb 40 kop gr. roční činže má se jí na statku poukázati; spolek i s podmínkami měl přestati, kdyby Jan se vrátil na Moravu zdráv. Jindřich prodal 16. října 1399 ves Rohy ku kaplanství (v. t.) meziříčskému a brzy na to zemřel.

R. 1401 Uhři vracejíce se z Čech a působíce mnoho škod, byli poraženi šlechtou mezi Meziříčím a Tasovem.

Ladislav z Kravař (1405—1416) měl o nápad pánů meziříčských s počátku tuhé boje se stranou Prokopovou, která mu hrad Náměšť obsadila a mocně držela. Vládu nad meziříč-

---

[1]) Otec Lackův, Drslav z Kravař, měl za manželku Alžbětu ze Šternberka, která jej přežila. Pozn. redakce.

skými statky sdílel s Anežkou, dcerou po † Janu z Meziříče[1]) až do r. 1410, ve kterém Anežka vše právo své Lackovi zapsala a potom do kláštera Oslavanského vstoupila.

R. 1407 zapsal Lacek ves Rudíkov Petrovi z Náramče s podmínkou, že musí ročně platiti 3 kopy klášteru Třebíčskému.

R. 1408 dne 26. července udělil Lacek s přivolením Anežčiným měšťanům Meziříčským odúmrt a městské právo za pomoc, kterou mu poskytly měšťané při dobývání Náměště.[2]) Listinu potvrdil markrabí Jošt r. 1409 (v sobotu po svaté Marketě) a král Václav r. 1417 (ze dne 20. února).

R. 1409 prodal Lacek s povolením Anežčiným ves Raclavice Jankovi, Štědroňovi a Mikuláši z Bochovic. Lacek byl hofmistrem krále Václavovým (1407—1411), od r. 1408—1411 nejvyšším purkrabím českým a r. 1411 starostou (hejtmanem) země Moravské. R. 1410 zastával se kázání Husových proti bulle papeže Alexandra V. R. 1415 povolal pány moravské na sjezd do Velkého Meziříčí, odkud zaslali králi Zikmundovi dopis, žádajíce za ochranu a propuštění Husa z vězení. Zemřel r. 1416

---

[1]) Až do nejnovější doby rozšířen jest omyl, jakoby Anežka z Meziříčí bývala manželkou Ladislavovou. Omyl ten jest podporován regesty čísel 29. a 30. XIV. svazku našeho Kodexu diplomatického, kde čteme: „Lacek v. Kravař und seine Frau Agnes, die Tochter des verstorbenen Joh. von Mesritsch, erteilen der Stadt Bitesch das Heimfallsrecht 1408“ (stejný regest má listina 30. pro Meziříčí). Anežka nebyla vdaná. Při prodeji Mohelna a Raclavic r. 1409 stojí výslovně: „Ad quam intabulationem Agnezka virgo, filia olim Johannis de Mezrziecz, suum dedit consensum“ a „de speciali consensu Agnezcae virginis filiae olim Johannis predicti de Mezriecz“. Manželkou Lackovou byla Marketa z Pogorelé (de Pogarell) [Dr. Fr. Dvorský].

[2]) „...... shledali jsme věrnou a snažnou pomoc, utrpení s námi věrných našich měšťanů i vší obce města Mezřiče, a zvláště v tu chvíli ....., ježto jsme hradu našeho Náměště dobývali, ... dali jsme a dáváme ... všechny odúmrti a naše odmrtné nápady, ... a tudy plné městské právo j'm. městu a předměstí všemu a vší obci v Mezřići tak, že kohož by kolivěk muže neb ženy, hospodáře neb podruha .... Bůh neuchoval bez vlastních dětinných erbův, tehdy jeho všechno zboží má spásti a spadne na jeho nejbližšího přítele přirozeného, ... a jestliže by ten, kohož by Bůh neuchoval, žádného přirozeného přítele neměl a rozkázání anebo poručenství o svém zboží žádného neučinil, tehdy ta odúmrt a to zboží, což by pozůstavil, spadne a spadlo jest na město a na všechnu obec toho města, a přísažní měšťané, kteříž v tu chvíli budou, mají se v tú odúmrt uvázati ......“ Na Fulnece, ve čtvrtek po sv. Jakubu 1408.

a pochován byl v klášteře fulneckém. Poněvadž nezanechal synů, připadlo dědictví velkomeziříčské Kravařské linii Plumlovsko-Strážnické, a sice Jindřichovi z Kravař a z Plumlova. Jindřich byl stoupencem krále Zikmunda, kterého doprovázel na výpravách. Po sesazení Petra ze Strážnice stal se r. 1420 hejtmanem moravským, avšak již 1. listopadu padl bezdětek pod Vyšehradem a pochován byl v Prostějově. Ještě téhož roku psal se Václav ze Strážnice, nejstarší syn Petrův, pánem na Meziříčí. Za něho zuřily války husitské a město Meziříčí zvláště na první výpravě husitů do Moravy, kdy různé jich strany pod Bočkem z Miletínka zde se spojily, mnoho trpělo. R. 1421 na sněmu brněnském zbaven Václav ze Strážnice všech svých statků.

Avšak r. 1432 Václav z Kravař seděním na Meziříčí přivěsil svou pečeť na smlouvu Sezemy a Bočka z Kunštátu se strýcem Janem Zajímačem z Kunštátu.

Když opět zavítal mír a pokoj na Moravě, byli v držení Meziříčí Václav a Jiří, syni Petrovi ze Strážnice.[1]) R. 1438 daroval Jiří z Kravař špitálu v Meziříčí mlýn stojící hned u špitálu. Za něho všecka vojska různých stran husitských vtrhnuvše na Moravu spojila se u Meziříčí: Pražané pod Zikmundem Korybutovičem, Orebité pod Divišem Bořkem z Miletínka, Táboři a Sirotci pod Janem Hvězdou z Vícemilic a Mikulášem Sokolem z Lamberka.

Nevoli a rozepře českých stavů s moravskými urovnali rozsudí v Meziříčí dne 11. srpna 1440.[2])

Jiřím z Kravař bylo prodáno[3]) Janovi z Lomnice[4]) a dědicům: Hrad s městem Meziříčí, město Tasov s podacím 2 kostelů a 4 oltářů, jak to sám držel a moc nad tím měl, Dolní Heřmanice,

---

[1]) To dokazuje půhon z r. 1436: „Margareta, manželka po zemřelém Stošovi, pohání Václava a Jiříka bratří z Kravař odjinud ze Strážnice, že po nebožci páně Jindřichově smrti drží její věno v Tasově i, což k tomu přísluší, a že jí na tom ukázáno 200 hř.“

[2]) Arch. Čes., X., 258.

[3]) Kup vložen v desky r. 1447 (Z. d. b., XII., 514).

[4]) Před lipanskou bitvou stranil Táboritům a bojoval proti Jednotě panské, v jejímž čele byl pan Menhart z Hradce. Dne 2. června 1433 vyznal Jan z Meziříčí, že, jsa jat panem Menhartem, byl přátelsky a dobrotivě propuštěn z vězení, a že jemu a dědicům bude vděčen a nižádným způsobem pod ztrátou majetku nebude škoditi jemu ani Hradeckým (Arch. Čes., IX., 255, 256).

Radostín s patron. právem, Ostrov s patron. právem, Veselí s patron. právem, Buč, Matějov, Krásnoves, Újezd, Březí, Martinice, Bory s patron. právem, Březejc, Kyjov, Vránkova Lhota, pokud sám držel, Horní Heřmanice, Zhorec, Moštiště s patron. právem, Vídeň, Martiničky, Oslavice, Pavlov s patron. právem, Znětínek, Telečkov, Kotlasy se vším, což mu náleželo, Olší, Hodov, Hrbov, Jabloňov s právem vším, jež tam měl, Rudu, Uličku s lidmi platnými a neplatnými, ... nápravami ke hradu meziříčskému přináležejícími . . . ., též majetek v Uhřínově.

Nový majetník se svým synem Václavem vystavěli r. 1446 most pod zámkem a slíbili dávati kopu gr. z ročního úroku na městě Meziříčí na zachovávání jeho a jiných mostův u města[1]); násl. roku, ježto list Ladislava z Kravař na odúmrt a městské právo byl zkažen úplně, obnovili oboje obdarování.[2]) Toho r. odúmrt a odmrtné nápady dali Oslavici (v. t.). Jan byl v l. 1433—1436 zemským hejtmanem; r. 1440 nadal špitály v Jemnici, Telči, Znojmě a Jihlavě. Tehdy byl zde ujednán zemský mír, v němž české strany připovídaly mír a pominutí všech záští mezi moravskými pány (1440).

Uhři pod králem Matyášem r. 1450 vpadše na Moravu vydrancovali Meziříčí a zapálili je; zůstaly jen kostel a zámek.

Syn jeho Václav z Lomnice doprovázel r. 1452 krále Bedřicha IV. do Říma. Byl mrtev již r. 1455. Za manželku měl Kateřinu ze Šternberka, vdovu po Janovi ml. z Hradce a na Želetavě, jež mu (27. února 1455) zapsala svých věnných 1000 kop gr. na panství želetavském, kdežto jí zapsal Václav z Lomnice 1400 kop na Meziříčí.

Poručníkem sirotků jeho, hradu a zboží meziříčského usta-

---

[1]) Na Meziříčí, den sv. Mikuláše 1446.

[2]) „Jan z Lomnice, pán Meziřičský, a Václav, syn jeho, ... když měšťané zpravice nás žalostivě, kterak list ten, ... na odmrtí a na městské právo, že se jim pokazil a úplně zrušil, nás snažně prosili, abychom jim z své milosti sám od sebe ten nedostatek opravili, . . . dali jsme . . . všechny odúmrti a naše odmrtné nápady, i tudyž plné městské právo, ... každý aby mohl své zboží . . . . odkázati . . . . . komuž by se jemu nejpodobněji zdálo, duchovní vyjimajíce, ... a poručenství, aby řádně před konšely a přísežními města našeho bylo jednáno a učiněno, žádného kněze poručníkem nečinice . . . .“ Na Meziříčí, v čtvrtek den sv. Petra a Pavla 1447.

novil král Jiří Bohuše z Lomnice. Protože Bohuš neměl se tak, jak se slušelo, a nejednou zanedbával dobrého sirotků a poslušnosti ke králi, rozkázal král Jiří svému synu Viktorinovi, tehdejšímu zem. hejtmanu, aby do dalšího opatření se uvázal v meziříčský hrad; což Viktorin učinil též pomocí měšťanův meziříčských. Za to král Jiří pochválil měšťany a jednak hněvem a nemilostí královskou hrozil těm, kteří by jednání meziříčských vykládali ve zlé, jednak slíbil měšťanům, že toho jim vždy **„od nás budoucích našich markrabí moravských i od jich panův slušně jest jim to dobrým vzpomínati“.**[1])

Král Ladislav (ve Vídni 18. ledna 1456) potvrdil paní Kateřinu za mocnou poručnici sirotkův a zboží Václavových, a, ježto † Václav měl list od téhož krále, že smí své zboží dáti, komu by chtěl, přenesl platnost listu i na paní Kateřinu.

Po 2 letech poručila poslední vůlí oněm sirotkům Janovi a Bohunce meziříčský statek a list na 1400 kop gr. zapsaných na jejich panství. Kdyby zemřeli spíše synové z jejího prvního manželství Heřman a Jindřich než Jan a Bohunka, mělo na poslední spadnouti 750 kop gr. zapsaných na želetavském statku pakli by první přežili druhé, mělo jim připadnouti oněch 1400 kop gr. z Meziříčska. Ustanovila též, aby za případu smrti obojích svých dětí bez potomků, její věnné zápisy dostaly se bratru Zdeňkovi z Šternberka, nejvyšš. pražskému purkrabí, neb jeho potomkům. Totéž ztvrdila i 14. června 1464.

Dne 27. dubna 1463 potvrdil posavadní privileje městské týž král Jiří; za věrnost k němu bylo město Uhry přepadeno a drancováno r. 1468.

Jan a Bohunka učinili (21./9. 1473) poručenství, aby, kdyby je Pán Bůh smrti neuchoval, všechno zboží meziříčské (hrad a město Meziříčí, městečka, vsi, dvory, mlýny s příslušenstvím) připadlo jejich nevlastnímu bratru Jindřichovi z Hradce. Z listu Janova (7./2. 1482) se dovídáme, že se s nimi vzájemně Jindřich z Hradce spolčil na svůj želetavský statek.[2])

Jan z Meziříčí, syn Václavův, byl nejvyšším komorníkem a v l. 1496—1515 zemským hejtmanem. Byl dvakrát ženat: se

---

[1]) V Praze, v sobotu u vigilii sv. Jana Křtitele 1464.
[2]) Archiv Čes., IX., 301—303, 305—307, 321—323, 335, 337, 350.

šlechtičnou z Kravař a s Apolonií z Ctěnic († 1526),[1]) již vložil v desky věno 7000 zl. uh. na městečku Tasově, Dol. Heřmanicích, Jabloňově, Rudě, Křeptově, Kamenném, Oslavě, Rozích, Hodově, Rudíkově, Přeckově, Březejci, Oslavici, Lhotkách, Kuskách, Martinicích, Vídni, Moštištích, Kozlově, Olší, Lavičkách, Hrbově, a to s rybníky, řekami, lesy a příslušenstvím.[2])

Potvrdil (r. 1474) darovaní Viléma z Pernštejna svému notáři Brychtovi háje „Ruchařova" za Hor. městem, a po osmi letech daroval témuž notáři rybník „na Zahradištích."[3]) Obdržel od krále Vladislava za půjčené peníze (10.000 zl. uh.) v zástavu: hrad Špilberk, Kučerov, Líšeň, Ubce a Hrušovany a učinil 27. února 1494 (intab. 1496)[4]) se Žďárským klášterem frejmark: Tu opravu, kterou měl na klášt. vsech, Vetlé, Babíně, Vatíně, Sazomíně, Kotlasích, Pokojově a lese „Radoníně" a všecku spravedlnost dal za ves Kozlov s pustou tvrzí a dvorem v té vsi. Poněvadž však i Žďárský klášter měl dostatečné listy na Kučerov a Hrušovany, vznikla rozepře mezi Janem z Lomnice a klášterem; spor uklidněn dne 16. list. 1504 tak: Dokud hrad Špilberk podle zápisu nebude vyplacen, má Jan se svými potomky požívati obou vsí; bude-li postoupen, mají ihned vesnice zpět spadnouti na klášter. Urovnání potvrdil král Vladislav v Budíně 12. pros. 1504.

R. 1493 vloženy mu v zem. desky (XII., 25): ves Oslava (v. t.) s poplužním dvorem od Arnošta z Jemničky, nějaký majetek v Tasově (v. t.) od Jiříka z Jemničky, 5 lánů dědičných, 8 věnných ve Lhotkách (v. t.) od Marty Pavlovské a jejího syna Zikmunda a ves Kusky od téhož Zikmunda.

R. 1490 přiznal, že dluží 250 zl. meziříč. špitálu (v. t.) a zastavil proto městské radě peněžitý plat z Hor. Heřmanic a r. 1492 i z Rudíkova na prospěch chudých a špitála; r. 1491 vymohl městu svou žádostí od krále Vladislava jarmark na úterý po neděli Provodné, krejčím r. 1503 a kožišníkům (1514) artikule jejich cechův od města Jihlavy. Prodal mlýny: „Pod zámkem" (1489) za 230 kop, „Beniševský" (1500) za 318 kop Maškovi a r. 1490 mlýn „Hamr" za 130 kop.

---

[1]) Pomník její byl v býv. klášteře sv. Anny: Anno 1526 umřela urozená paní, paní Apolonia z Trnic (?), manželka pana Jana z Lomnice (Cerroni).

[2]) Z. d. b., XIV., 2.

[3]) Městský archiv.

[4]) Z. d. b., XIII., 4.

Za něho koupilo r. 1466 město dědiny Nebštych a Krevlice od Jana a Vojka z Chlevského za 480 zl. chudým ke špitálu (v. t.), a rozšířena a upravena radnice.

Sám jsa dobrým hospodářem přikoupil 1495 Přeckov (v. t.) od Valentina a Urbana, synů Tomana Henikara, a 1496 část Rudíkova od Jana Bystřického ze Studnic a část od Jana z Rudíkova r. 1505. Tehdy připadly Baliny a díl Dol. Heřmanic k panství.

Do r. 1488 zjednávalo město na své útraty 2 hlásné na opatrování hradu ve dne i za noci; nemohlo-li je míti, šli měšťané pořádkem sami. Ježto však vykonávání hlásky řemeslníkům bylo na škodu a bohatším bývala nepřivyklá tesknost, zaměnil Jan z Lomnice hlásku za roční plat 16 kop grošů.[1])

Obr. 15. Zem. museum v Brně: Náhrobek Jana z Lomnice († 1515).

Ševcovský cech obdržel artikule z Jihlavy (1499).

T. č. žil zde zvonař Jan (1470—1498), jenž ulil zvony do Moštišť, Třebíče, Telče, Slatiny a j.

Pan Jan zemřel ve Vídni 20. března 1515,[2]) rozděliv svůj majetek svým synům: Jindřichovi, Zdeňkovi, Janovi, Vilémovi, Václavovi a Vladislavovi.

Jindřich obdržel díl na zámku Meziříčí s městem, což tu k jeho dílu náleželo, s částí kostel. podací, vesnice: Březí a Podlesí, Zněťinek, Vídeň, Martinice, Raclavice, Hodov, Balinu, Vícenice, díl kost. podací v Tasově (t. j. u sv. Petra a Pavla a u sv. Václava) se vším příslušenstvím.

---

[1]) Na Meziříčí, v sobotu po sv. Dorotě 1488.

[2]) Byl pochován v klášteře dominikánek u sv. Anny v Brně, po jehož zrušení (1782) byl pomník tohoto pána položen na kanál při nemocnici.

Vilém dostal díl na meziříčském zámku a městě, díl kost. podací, městečko Tasov s dílem kost. podací, městečko Veselí s kost. podacím, vsi: Jabloňov, Rohy a Oslavu.

Janovi se dostalo po otci: Díl na zámku a městě Meziříčí, šestý díl patronátu, pod Tasovem mlynář Blecha, v Tasově díl patronátu u sv. Petra a Pavla, městečko Radostín, vesnice: Krasině ves (Krásnoves), Telečkov, Budice, Oujezd, Olší, Kyjov, Bytovčice s příslušenstvím k těm vsím.

Zdeněk získal si i podíly bratří Václ. a Vlad. smlouvami s nimi uzavřenými tak, že vládl větším dílem na zámku a městě, polovicí kost. podací a vesnicemi: Křeptovem, Rudou s kost. podacím, Březejcem, Kuskami, Lhotkami, Kozlovem, Mezibořím, vsí Kníže (Knězoves), Moštištěmi s kost. podacím, Hrbovem, Lavičkami, Přeckovem, Rudvíkovem, Oslavicí, v Tasově polovicí kost. podací u sv. Petra a Pavla a polovicí kost. podací u sv. Václava, s kost. podacím v Bořích, v Pavlově a Uhřínově, dvory a vším příslušenstvím.

Vladislavovi přece zůstalo něco; vsi: Ostrov s kost. podacím, Matějov, Pavlov, Zhoř, Bory, Heřmanice, Kamenné, rybníky: u Matějova, pod Pavlovem, Žumburk, na silnici k Bohdalovu, trdelní rybníčky, kteréž se dostaly k dílu jeho.[1])

Král Vladislav jmenoval bez rady panské komorníkem markr. Moravského Jindřicha z Lomnice; páni se však zasadili u krále, aby jich ponechal při jejich svobodách. Král přivolil, a pan Jindřich nechtě, aby nevznikl zmatek, odstoupil, a byl zvolen po něm Ladislav z Boskovic a na Třebové (1516) (Český Archiv, XX., 290).

R. 1522 král Ludvík na žádost bratří Jindřicha a Václava z Lomnice zdejším 2 lazebníkům (v. t.) udělil práva, jaká mají jiní řemeslníci.

R. 1857 byl zazděn na chodbě u spárny ošetřovatelek, odkudž (1867) byl darován zem. museu v Brně, na jehož nádvoří stojí při zdi. Pomník ozdobený znakem Lomniců má nápis: AB · INCARNACIOE · DNI · 1 · 5 · 15 || DIE · 20 MARCII · ET · CAPITANEATVS · SVI · MARCHIONATVS · MORAVIE · 20 · ANNO · || OBIIT · MAGNIFICVS · ET · GENEROSVS · || DNVS · DNVS · IOAÑES · DE · LOMNIC · DNVS · IN · MEZERZIC · ETC · ANIMA · DEO VIVIT. (obr. 15.).

[1]) Vladislav odprodal a 1538 vložil v desky Janu z Pernštejna i tento zbytek svého majetku (Z. d. b., XXII., 4).

Bratří nevládli dlouho otcovským odkazem; neboť r. 1528 dne 17. srpna stala se na Prostějově smlouva, dle níž Jan z Pernštejna dal zámek Vranov se vším příslušenstvím Zdeňkovi z Lomnice a na Meziříčí za díl jeho[1]) na zámku a městě Meziříčí a díl svých bratří Václava a Vladislava, kromě všelijaké rudy, kteráž by se našla na tom díle, který Zdeňkovi od Václava z Lomnice a na Meziříčí, bratra jeho, se dostal; takové rudy nesměly býti hledány bez vůle a svolení pana z Pernštejna; též bylo ujednáno, kdyby Meziříčí mělo k prodeji přijíti, aby to vzneseno bylo na bratry Zdeňkovy; též vymíněn způsob, jak mají těch statků vyměniti, co se týče důchodů, rybníků, obilí, dobytků, dluhů, lázně a velikých jiných spravedlností. Podobně Jindřich své dědictví meziříčské postoupil smlouvou učiněnou v Brně dne 6. března 1529 Janovi z Pernštejna za Jemnici. Zbývající bratří prodali své díly: Vladislav za 2519 kop gr. dne 18. srpna 1528, Vilém dne 7. března 1529 za 5200 kop gr. a Jan dne 14. listopadu 1528 za 9200 kop gr. témuž panu z Pernštejna.[2])

Obraz 16. Znak pánů z Pernštejna.

Tak zceleno znovu celé panství v rukou rodu Pernštejnského (obr. 16).

Od Jana z Pernštejna a na Helfenštejně dostalo město četná obdarování. Hned r. 1531 po žádosti měšťanův a vší obce odpustil Meziříčským dávnou povinnost vyšenkovati 6 drejlinků panského vína; za to měšťané se zavázali, že budou spravovati cesty okolo města a na předměstí, aby lidé k trhům

[1]) Nikoli za panství meziříčské (Vlastivěda, Vranov. okres, 54).

[2]) Listy správní na své díly dali Janovi z Pernštejna: Jan 20. listopadu 1528, Zdeněk 18. června 1529, Václav 10. října t. r., Jindřich 23. prosince t. r. (Arch Čes., XX., 336); vklady do desk se dály 1531, 1536, 1538 (Z. d. b., XX. 4; XXI, 4; XXII., 4).

a s jinými potřebami k městu mohli jeti.[1]) — R. 1535 ztvrdil odúmrt.[2]) — Když si stěžovali měšťané, že někteří[3]) ze stavu rytířského mezi nimi v městě sedí, šenku, várek a jiných obchodů

---

[1]) Na Meziříčí, v úterý před sv. Janem Křtitelem 1531.

[2]) Na zámku Meziříčí, ve čtvrtek po sv. Vavřinci 1535 „......Kdož by koliv z obyvatelův téhož města dělati a činiti chtěl, ... má k sobě nejméně dva neb tři z konšelův obeslati, ... též také písař městský při činění toho poručenství býti má. A když by již to poručenství podle vůle žádajícího učiněno a vykonáno bylo, tehdy hned na radní dům neseno, pečetí městskou zapečetěno a na radním domě chováno býti má a otvíráno býti nemá, než ve 4 nedělích po smrti toho, kdož by je učinil. A když by se takové poručenství otvírati a čísti mělo, k tomu mají obesláni býti ti, komuž by na takovém poručenství záleželo, aneb na kohož by se co v něm vztahovalo, a tak aby taková poručenství v přítomnosti purgmistra, konšelů, starších, a těch, komuž by na něm záleželo, otvírána, čtena byla.....“

[3]) V městských knihách se vyskytují za oněch dob šlechtické rodiny, které v Meziříčí se zdržovaly: R. 1437 panoše Jan z Polanky dal 85 kop gr. ke špitálu v Meziříčí. Svědky nadání byli: Mistr Zikmund, farář tasovský, kněz Kilian, ty časy farář v Meziříčí, kněz Řehoř a jiní kněží, a slovutní panošové: Jan, purkrabí na Meziříčí, Wais z Tasova, Prokop z Studené, Vojna z Litavy (P. K., 19).

Mikuláš z Trúbska a z Oslavice vyznává (r. 1493), že na něho a bratra jeho Prokopa, t. č. purkrabí na Meziříčí, spadl právem dědictví dvůr ve vsi Oslavici po † otci Václavovi (P. K., 61).

R. 1478 se připomínají slovutní panošové: Jan z Nové Vsi a z Radkova, Ondřej Něpr z Vojslavic a Pozdětína, Jan z Jemničky, Mikuláš z Jemničky, Jiřík z Jemničky (P. K., 85).

Léta Páně 1506 pan Jindřich Březnický prodal dům Matěji Zumrovi, tafléři, na kterémž jest někdy seděl Jan Sypavý, za svobodný a čistý grunt (P. K., 93).

Léta Božího 1507 byl úředníkem na Meziříčí vládyka Zikmund z Chlevského (P. K. 94).

Při smlouvě r. 1509 byl přítomen vládyka Petr z Kolešovic (P. K. 95).

Tehdy Bartoloměj, mlynář z hamrů, koupil si za 14 kop gr. miš. haltýř od Jana Moravy; týž haltýř obdržel Jan Morava od Viléma z Pernštejna, jak zápisy dokazují v rukou jeho. (P. K., 110). T. r. koupil vládyka pan Mikuláš Michkový z Radostína od Jiříka Záboje s povolením pana Jana z Pernštejna louku u Božích muk nad Horním městem za 90 kop. miš. (P. K. 112).

R. 1532 s povolením pana Jiříka Vicka z Petersdorfa, úředníka na Meziříčí,..... (P. K., 115).

R. 1534 byl úředníkem na Meziříčí Jan Zub z Mysločovic (P. K., 118), r. 1536 vládyka Petr Tuchorský z Tuchořic (P. K. 122).

městských užívají, ale v úřadních pracích s nimi bývati a pracovati nechtějí, takto na jejich prospěch rozhodl: „..... chtěl-li by kdo ze stavu rytířského mezi nimi v městě se usaditi, a nechtěl podle nich v úřadech a pracích aneb jiných pořádcích městských bývati, aby živností městských buď při šencích, várkách aneb jiných živností jemu nedopouštěli užívati, a to aby každému prve, kdož by se mezi nimi usaditi chtěl, ze stavu rytířského oznámili; však kteřížto prve domy mají, jakožto zejména Jan Zub z Mysločovic, ten aby při užívání domu svého zůstal i s syny svými; než jestliže by ten dům k prodaji přišel kterému rytířskému člověku, tehdy ten dům té svobody užívati nemá...." (Na zámku v Meziříčí, v neděli po sv. Františku 1538). — R. 1539 odpustil městu příjmy, jež posavad od něho dostával: mýto, sbírku v trhových dnech z míst, roční sbírku též z míst a chlebnic, z míst, kde kramářky prodávají, šrůtky z vína

---

Léta Páně 1545 vstoupil na rathoz do plné rady vládyka pan Bavor Vlk z Kvitkova a v Mastech.... oznamujíc, že prodal před lety grunt za zámkem, kterýž slove „V onen svět" za 150 zl...... (P. K., 144).

R. 1546 prodal Jan Zub z Mysločovic svůj rybník, kterýž měl nad rybníky Špačkovými, za 100 kop· miš. Prokopovi Radovů (P. K., 149).

R. 1548 z poručení pana Jana z Pernštejna a na Helfenštejně učiněna jest smlouva skrze vládyky a pány, pana Jana Kytlice z Rudolce, pana Diviše z Rychmburka, úředníka t. č. na Třebíči, pana Jana Přepyšského z Rychmburka, t. č. úředníka na Meziříčí,..... (P. K., 154).

T. r. připomínají se Krištof z Čechočovic, Jiřík Oslavický z Jemničky... (P. K., 155), r. 1554 pan Matyáš Muňka z Ejvančic, pan Mikuláš z Vlčí Hory, úředník na Meziříčí... (P. K., 189), r. 1555 rytíř pan Zikmund Heldt z Kementu.... (P. K., 197).

T. r. vládyka Jan Fučík z Budějovic dal své manželce Anně dům svůj v městě Meziříčí s rolí, lukami, zahradami a se vším, což k domu podle práva městského sluší, a to, což k šosu náleží, k tomu také mlýn s rybníčky při vsi Oslavici, a vinohrady v horách ivančických ležícími, aby po jeho smrti tím vším vládla (P. K., 211).

Při zápisu obecního „Výru" v špitalských lukách byli rozhodčími: Pan Honz Unru(h) z Hernzdorfa, Jiřík Vicek z Petersdorfa, Jan Kytlice z Rudolce, Petr Tochorský (Tuchorský) z Tochořic, úředník na Meziříčí,... (1534) (P. K., 119). — L. P. 1552 stala se smlouva mezi Brikcím Moravou z Meziříčí, písařem práva menšího markr. Moravského, a Pavlem Velišovským z Velišova, J. Mti pana biskupa olom. úředníkem (P. K., 171). — R. 1590 soudili při pan Matyáš Muňka z Ejvančic, pan Mikuláš z Vlčí Hory, úředník na Meziříčí,.... (P. K., 189).

a piva starého, vína bílého a soli, na zapravování cest; za to ustoupilo město své vrchnosti ves Křoví. Účet o těchto příjmech má býti složen ročně za přítomnosti úředníkovy. Městských šrotířů nepropustil z povinnosti dělati zdarma dříví na vaření piva na zámek v Meziříčí.[1]) — Po dvou letech předstoupili před svého pána purkmistr a rada našeho města s žádostí, aby „jim platy dva, jeden z řeky v Dolním městě, kteréhož jsou nám každého roku na zámek náš meziříčský platívali 40 gr. bílých, a druhý z loučky a z hlíny v cihelni, kteréhož jsou nám také každého roku 23 gr. platívali, milostivě prominouti a odpustiti ráčil"; platy byly jim odpuštěny na všechy budoucí časy.[2]) — Král Ferdinand I. po žádosti Jana z Pernštejna a obyvatelův a celé obce Velké Mezříče potvrdil nejen, aby mohli a moc měli ve všelijakých potřebách obecních pečetí, kterou mají od starodávna, červeným voskem pečetiti, na červeném sukně v radním domě seděti, a kdyby toho podstatná příčina a jejich možnost ukazovala, i v komorných vozech se voziti mohli, ale i z ohledu toho města starožitnosti všechny a všelijaké jak od nepřátelské moci, tak od ohně zmařené některé privileje a nadání. Dále král „prohlédaje k zásluhám města Meziříčí, které v tom tři tisíců zbrojných mužů a koňstva našich prodloužilém vychování věrné bylo, nařídil 3 články, aby město při všech svobodách městských, handlech a svobodných živnostech, které jest nám skrze Jana z Pernštejna proukázalo, a kterými tak, jako **naše královská města** od nás neb předků našich obdarována jsou, nadáno bylo"; město nemělo žádných jiných platů dávati vrchnosti, leč 100 kop gr. bílých (na den sv. Jiří a sv. Václava po polovici); uznal též město s obyvateli **ne tak v člověčenské poddanosti,** ale jenom jako pod ochranou vrchností svých předešlých pozůstávalo a nyní pozůstává. V „2. článku v žádosti ponížené Jana z Pernštejna i to my sobě poukázáno máme, že to tak od starodávna a to od 1009. roku vystavěné město své svobodné po pořádku várky a vejstav piva do města i všech vesnic k panství meziříčskému přináležejících užívalo a jich až do těchto časů v skutečném užívání jest". Proto král sobě pozůstavil tu moc, že „žádná jich vrchnost jim Meziříčským takové várky a

[1]) V Pardubicích, v pátek na den sv. Valentina 1539.
[2]) Na zámku v Pardubicích, v úterý po novém létě 1541.

vejstavy piva, t. j. vaření piva v městě i na předměstí odníti, obec pak v jakýmkoli neštěstí neb nedostatcích pozůstavená, bez naší královské vědomosti je komu zadati moc míti nebude aniž míti má na věčné časy". V 3. článku potvrdil osvobození od šenkování vrchnostenského vína.... Ve Vídni, ve středu po Nanebevzetí Panny Marie 1548. Město smělo propouštěti své poddané. Cechu plátenickému potvrdil artikule 1531, soukenickému 1543; obdarování špitálu učinil 1547. Za něho jest v knihách městských poznamenána královská berně z města a dědin jeho: Z města Meziříčí 26 kop a 6 gr., z Hor. Heřmanic 3 kopy a 13 gr., z Nebštychu a Krevlic $2^1/_2$ kopy a 2 gr.

Synové Jana z Pernštejna, Jaroslav a Vratislav, zcizili otcovský majetek, prodavše r. 1550 Tasov (v. t.), Oslavu a Kamenné Kateřině ze Šternberka, a r. 1552 panu Heldtovi z Kementu, J. M. C. radě a místokancléři království Českého: hrad Meziříčí s dvorem, mlýnem a valchou, město Meziříčí s kost. podacím, vsi: Lhotky, Dolní Raclavice, Kusky, Březejc, ve vsi Křeptově, což od starodávna k Meziříčí přísluší, Rudu s kost. podacím, Jabloňov, Dolní Heřmanice, Oslavici, Rohy, Hodov, Přeckov, Rudíkov, Balinu, Bytovčice, Zhoř Frankovu, v Votíně 2 člověky, Hrbov, $^1/_2$ vsi Meziboří, Lavičky, Pavlov s kost. podacím, Znětínek, Telečkov, Oujezd, Matějov, Budeč, městečko Veselí s kost. podacím, Březí, městečko Radostín s kost. podacím, Knězoves, Krásnoves, Olší, Dolní Bory, Vídeň s mýtem a desátkem vytýkaným, Moštiště s mýtem a desátkem, lán pustý u Uhřínova, desátek ze vsi špitálské Horních Heřmanic, opravu měřínskou s ovsem ssutým a vším příslušenstvím ...[1])

Heldtové z Kementu[2]) (1552—1592).

Zikmund Heldt (1552—1564). Nabyv vzdělání na školách domácích a cizích (V. V. Tomek nazývá ho ve svých dějinách města Prahy doktorem), a osvojiv si tehdy potřebné 3 jazyky: český, latinský a německý, byl povolán za učitele Maximiliana a Ferdinanda, synů krále Ferdinanda I. Zároveň býval povoláván

[1]) Vklad zanesen r. 1555 (Z. d. b., XXIII., 6.).

[2]) Znak jejich: hřeben (na spouštění v branách) zlatý na modrém poli; klenot: rostoucí z koruny zlatý lev držící meč (v. obr. 17.).

na překládání listin přicházejících z království Českého; v l. 1540—1544 byl sekretářem při kanceláři a po † Jiřího Žabky z Limberka místokancléřem království Českého. Uváží-li se, že jeho rukama šla většina listin ke králi, vyvstane nám v osobě jeho muž, jenž se stýkal s nejdůležitějšími osobami vzácných šlechtických rodů světských i duchovních. Jsa šetrným zahospodařil si velké jmění,[1]) jehož užil na vzdělání svých dítek a zařízení dobročinných a literárních ústavův. Byl radou a důvěrníkem císaře Ferdinanda I., jehož syn Ferdinand jeda z Polné do Brna noclehoval na Meziříčí; pan Heldt ctil jej „jako chudý a nový hospodář". Dostalo se mu přijetí do panského stavu v zemích koruny České a r. 1562 v zemích rakouských a v Německé říši s titulem „z Meziříčí a Němčic".

Byl dvakrát ženat: s Alenou Konickou ze Švábenic († 1554); s Alenou Meziříčskou z Lomnice (oddával je na zámku Meziříčí světící biskup olom., Václav III., opat žďárský), s níž měl 2 syny Zikmunda a Vladislava a 2 dcery Zuzanu a Alínu († před otcem), a jíž zapsal na svém statku 1250 kop gr. věna a 1250 kop nadvěna z lásky manželské.[2])

Jako vrchnost byl velmi dobrotiv k městským poddaným, i vesnickým; nejen že sám potvrzoval privileje svých poddaných, ale působil, aby císař činil nová nadání hlavně Meziříčí; na př. r. 1553 vymohl na králi vysazení 2. jarmarku na den sv. Lucie a darování druhého výročního trhu, r. 1557 potvrzení práv a odúmrti dané předešlými králi českými („. . . mocně potvrzujeme. A jakož též obyvatelé města Meziříče cla neb mejta od starodávna v užívání pokojném až podnes jsou, toho aby v jedné míli vzdáli okolo města hájiti mohli, tak kdož by sůl na prodej vezl, aby ji blíže míle od města Meziříče skládati nemohl a moci neměl, než přijde do města dovezouc, tu ji prodal. Než jestliže by ji prodati nemohl, bude ji zase odvézti bez překážky moci. Pakli by se toho kdo z těch, kteří s takovou solí obchod vedou, zůmyslně dopustil, aby jemu ta sůl od Meziříčských pobrána byla, . . . [na prosbu Heldta z Kementu] . . .

[1]) Za něho připadly ku panství vesnice: Nový Telečkov (1557), oslavičské panství (1560), novoořechovský stateček r. 1562 (bylť to ještě t. r. vloženo v desky Erazimovi Polcarovi z Paračova), r. 1563 rybníčky v Zahradištěch, špitální vesnice H. Heřmanice, Nebštych a Krevlice.

[2]) Vklad r. 1557 (Z. d. b., XXIII, 15).

tuto milost jsme učiniti ráčili, a tímto listem z mocnosti naší královské a jakožto markrabě Moravský činím, aby žádný blíže míle od města Meziříče pivovaru stavěti a piva v něm na prodej vystavovati nemohl a moci neměl pod nižádným způsobem . . ." Ve Vídni, v pondělí po slavném hodu Nanebevzetí P. Marie 1557); sám r. 1556 dal artikule pekařskému cechu, r. 1557 potvrdil výsady a městská obdarování (právo odúmrti) („. . . obzvláštní milost učinil a tímto listem od sebe a dědicův a erbův svých, . . . činím, aby nynější i budoucí nákladníci, kteřížkoli piva vaří a vařiti budou, při té várce dědičné zůstali, tak aby od mne, ani dědicův . . . odjímána nebyla a býti nemohla žádným způsobem . . . Kdež znamenavše též Meziříčtí i nákladníci a várci piva, že se jim ode mne ty a takové milosti činí, . . . z své dobré a svobodné vůle, jako milovníci mne, pána svého dědičného, k tomu se podvolili, že každého roku až do živnosti mé z městečka mého dědičného Velkých Němčic . . . na svůj vlastní náklad osm drejlinků aneb 16 beček vína na zámek můj Meziřický přivézti dáti chtějí a mají . . ." Na zámku Meziříčí, [v neděli před sv. Vavřincem 1557) a literátské artikule, upravil t. r. platy na městské latinské škole, postavil kapli sv. Trojice, obnovil chrám sv. Kříže a nadal r. 1563 špitál. Městské střelnici obnovil výsadu, dle níž střelec („král"), který za střílení šípem a lukem o svatodušních svátcích střelil ptáka vystaveného, byl osvobozen od všech panských povinností na onen rok.

Ač přísný katolík, shovíval svým nekatolickým poddaným. Podporoval knihtiskařství a znamenitý M. Jiří Melantrich z Aventína věnoval mu některé své práce. Pořídku se rodilo v těch dobách takových mužů, jako byl zmíněný pán na Meziříčí.

Císař Ferdinand na žádost Heldta z Kementu, jako král Český a markrabě Moravský, svolil (Dto na hradě Pražském, v neděli adventní L. P. 1558), aby všechen svůj statek (bez statků lenních a manských, kterýchž nápadové králi náleželi) odkázati neb poručiti mohl za zdravého života neb na smrtelné posteli, komukolivěk se líbiti bude.[1])

Na základě toho učinil Heldt z Kementu poručenství;[2]) po-

[1]) Vklad 1576 (Z. d. b., XXVI., 31).

[2]) V Menším městě Pražském v domě mém v úterý po sv. kříže povýšení r. 1562.

ručníky svého majetku učinil Pertolta z Lipého, Albrechta Černohorského z Boskovic, Alenu Meziříčskou z Lomnice,[1]) svou manželku, a p. Jáchyma Zoubka ze Zdětína na Moštěnici . . . . „Kdyby nejstarší syn dospěl 20 let, má se mu dáti statek; kdyby zemřel, druhý syn, a kdyby i tento, po něm dcera . . . Kdyby syn neumřel, měla dostati dcera 1500 kop gr. a výpravu. Své manželce poručil nadvěna až do její smrti statek veselský a byt buď ve Veselí neb na Meziříčí neb Vel. Němčicích. Nadání ke kostelům, špitálům a jiným osobám měla platiti."

Obr. 17. V. Meziříčí. Špitální kostel: Část náhrobku pana Zikmunda Heldta z Kementu.

Zemřel roku 1564 ve věku 50 let a leží pochován ve špitálním kostele sv. Kříže, kde mu manželka postavila pomník (obr. 17.), jenž, ač rozdělený, se zachoval.

R. 1558 umíralo mnoho lidí morem; i zakázala vrchnost páliti a prodávati líh a kořalku; když přestával mor, prosili vinopalové p. Mikuláše z Vlčí hory, úředníka, za přímluvu, aby zákaz byl zrušen, a zavázali se platiti 5 zl. a dávati 4 prostyře roli.

Vdova po něm vdala se za Václava Berku z Dubé a Lipého,

---

[1]) R. 1576 (v Brně, v úterý po neděli Oculi) zažádala paní Alina zemského hejtmana, nejvyšš. komorníka, nejvyšš. sudiho a pp. zem. soudce, aby milostivě nařídili a poručili Mikuláši z Vlči hory a Baltazarovi Prokovi z Sedmihyrtu, „kterýmž jest statek meziřický a němčický se vším příslušenstvím svěřen byl, jakožto ouředníkům, aby do sv. Ducha nejprve příštího jí jakožto „mocné otcovské poručnici dítek a statku svrchupsaného osoby výše jmenované jakožto služebníci" podali účty za několik drahně let". (Bočkova sbírka, č. 9073. Zem. archiv v Brně).

nejvyššího sudího král. Českého, a majitele panství budišovského, novoveselského a osovského.

Jsouc sama oddána luteranismu vychovávala své dítky v téže víře. Zavřela městskou školu latinskou. Aby přivedla poddané k jednostejnému vyznání luteránskému, popřála sluchu luteránským šlechticům a jejich nerozhodným kněžím, aby k ní přišli na zámek Meziříčský na jistou smlouvu, při níž[1]) ujednány důležité věci:

1. přijata augšburská konfese (v. školství);

2. ustanoven církevní řád;[2])

3. zařízena knihtiskárna a

4. zřízena škola po způsobě školy bratrské v Ivančicích (v. dále).

Kdežto pan Václav Berka[3]) r. 1568 potvrdil na žádost purkmistra majestáty, milosti a obdarování[4]) předešlých králů českých, a násl. roku artikule sladovnického cechu, odpustila 1569 paní Alena různé dávky z vína kupcům s vínem ve V. Meziříčí za nějaké platy,[5]) a zažádala císaře Rudolfa II. o přeložení trhu na den sv. Šebestiána, r. 1579 potvrdila privileje městské[6]) a r. 1571 ujednala s primasem Bartol. Taflířem záměnu 2 luk.

Nejstarší syn Zikmund † 25. listopadu 1581; vynikal jako otec velikým vzděláním („optimus literatissimus juvenis“), na jehož úmrtí byla složena latinská báseň.

---

[1]) Léta 1576, ve čtvrtek před památkou sv. Šimona a Judy.

[2]) Fr. Snopek, Řád církevní kunštatskomeziříčský z r. 1576, Č. M. M., XXVIII., 417—428.

[3]) Zemřel 19. června 1575; v Týnském kostele (u dveří do sakristie) v Praze postavila mu Alena Meziříčská, jeho manželka, krásný pomník s latinským nápisem.

[4]) Z vesnic, v nichž město vystavovávalo své pivo, vymínil si jen pan Václav Radostín a jiné vesnice na podlesí, Krásněves, Knězoves, Znětínek, Pavlov, Telečkov, Oujezd, Matějov, Březí, Buč, kde se mělo prodávati pivo z panského pivovaru novoveselského.

[5]) . . . z každé desítky v městě vyšenkovaného neb ven vezeného a prodaného $7^1/_2$ gr. bílého . . ., z vědra 5 bílých peněz a $^1/_2$ haliře . . .

[6]) Hor. Heřmanice, Telečkov, Hodov, Rohy, Rudíkov, Přeckov, Nebštych, Křeptov, jež si vzpomenutá paní na čas svého života připojila k Budišovu, neměly bráti piva z Meziříčí, nýbrž z budišovského pivovaru.

Bratr jeho Vladislav studoval na protest. universitě v Lipště a Vitemberce; cestoval po Italii; po † bratrovi měl děditi vše. Byl rovněž velmi vzdělán a oslavován připsáním knih. Oženil se před plnoletím s Annou hr. z Hardeka, nekatoličkou, jíž připsal na svém zboží a dědictví, na vsech: Lhotkách, Raclavičkách, Kuskách, Březejci, Křeptově, Rudě, Jabloňově, Dol. Heřmanicích, Oslavici, Rozích, Přeckově, Rudíkově, Lavičkách, na rybníku velikým, jenž slove Netínským, i s Horním rybníčkem a struhou, z něhož se voda touž struhou na týž rybník Netínský vede a nahání, na vsi Malé Oslavičce i s dvorem a poplužím při též vši, na vsi Horních Heřmanicích, na vsi Nebštychu, na vsi Osovím, na vsi Hrbově se vším příslušenstvím . . . věno její 2500 zl. a nadvěno z lásky manželské 20.000 zl.[1]) Když nabyv plnoletí zdědil panství meziříčské, zemřel.[2]) Praví se o něm, že byl veliký hráč. Vdova po něm vzala si Jarolíma hr. Thurna.

Od Vladislava obdrželo město r. 1584 stvrzení svých privilejí.

Tak vymřel rod Heldtů z Kementu po meči.

Po smrti bratří dědila zdejší panství jejich sestra Zuzana, manželka Jindřicha z Brtnice a Sadku. Manželé byli víry luteránské. Po † Jindřichově (1589) vzala si Zuzana katolického pána Zdeňka Berku z Dubé a Lipého, k němuž z lásky vrátila se do církve; † r. 1592.

Jí vymřel rok Heldtů po přeslici.

Berkové z Dubé a Lipého (1592—1649).

Již r. 1591 spolčila se Zuzana Heldtova z Kementu s pominutím syna z prvního manželství, Zdeňka z Valdštejna, se svým manželem Zdeňkem z D. a L. na svůj majetek: „Zámek a město Meziříčí, městečko Radostín, vesnice: Knězoves, Krásnoves, Pavlov, Znětínek, Telečkov (Starý), Heřmanice Dolní, Březejc, Oslavici

---

[1]) V desky vloženo 1581 (Z. d. b., XXVI., 76).

[2]) Smrt jeho vykládána jako trest, že jeho matka Alena zámeckou kapli, kterou byl otec jmenovaným opatem žďárským dal vysvětiti, upravila na ložnici, oltář a posvátné věci vyhodila do sklepa neb darovala do chrámu; různice vzniklé mezi manžely přenesly se i na matku, a skončily, že matka syna i s nevěstou vyhnala ze zámku. Manželé bydleli $^1/_2$ roku (do plnoletí p. Vladislava) v oslavičském dvoře.

Velkou, Rudvíkov, Přeckov, Oslavičku Malou, Rohy, Osoví, Heřmanice Horní, Telečkov, Uhřínov (což tu mám), Balinu, Vídeň, Moštiště, Martinice, Dolní Bor, Kozlov, Meziboří (což tu mám), Lavičky, Hrbov, Zhorec Frankův, Olší, Lhotky, Raclavice, Kusky, s dvory, pivovary, rybníky, lesy, horami, mlýny, kostel. podacími, ... a po smrti všeho nápadníkem mimo 6000 zl., klenoty, svršky, s nimiž může naložiti dle vůle."[1])

Zdeněk Berka z D. a L. (1592—1594) upravil r. 1593 s úřadem meziříčským a vší obcí platy vinného šenku. Císař Rudolf II. dal mu, radovi svému vojenskému, svolení,[2]) aby svůj majetek mohl poručiti, komu chce. Dle toho poslední vůli[3]) odkázal „svůj statek svému bratru Ladislavu Berkovi z D. a L.[4]) a dítkám jeho mužského pohlaví i se všemi svršky a klenoty, ale tak, že měl dáti Zbyňkovi Berkovi z D. a L., arcibiskupu pražskému, bratru mému, 3 kofliky stříbrné největší, sklenici křišťálovou a prsten s diamantem největším, Václavu Berkovi z D. a L., bratru mému, ostatek stříbra, 2 nejlepší koně jízdné a prsten s velikým turkusem, Lvovi Burianovi z D. a L., strýci svému a synu jmenovaného pana Václava Berky z D. a L. (až by mu bylo 18 let), poručím 1500 tolarů, Zdeňkovi z Valdštejna, nevlastnímu synu, 1000 tolarů, Johance Berkové z D. a L., své sestře, řetěz zlatý, jenž slove blízkavým, sponu velikou, kterou od J. M. knížete Bavorského mám, Veronice Berkové z D. a L., své sestře, 1500 tolarů, holspant zlatý se záponou při něm, s drahým kamením udělaný, kožich sobolový po † manželce,

---

1) Vklad 1591 (Z. d. b., XXVII., 63).

2) Na hradě našem Pražském v sobotu po sv. Bartoloměji L. B. 1593.

3) Na zámku Meziřičí, v pátek den Zvěstování Blahoslavené P. Marie 1594.

4) Rodokmen Berků z D. a L., pokud se týká V. Meziřiči:

Zdeněk, † 1572,
m. Kateřina z Biskupic.

Václav, m. Alena Meziřičská z Lomnice.	Zbyněk, arcibisk.	Ladislav, † 1613.	Zdeněk, † 1594. m. Zuzana Heldtova z Kementu.	Veronika.
Lev Burian.		1. m. Kateřina z Hradce, 2. m. Eliška z Žerotína († 1611).		

Děti Ladislava:

Zdeněk Leopold.	Jan Jetřich, † 1636.	Anna Marie, provd. Khieslová.

čepici s perlami velikými a štefty s drahým kamením na též čepici, Johance Berkové z D. a L., dceři Václava Berky z D. a. L., bratra mého, páteř zlatý největší s velikými zrny, 200 tolarů chudým lidem".[1]) Městu Meziříčí r. 1599 zaměnil vinný plat za 300 zl., potvrdil r. 1600 témuž právo vařiti a prodávati pivo a přenechal mu vrchnostenské šenkovny za 200 zl., stvrdil artikule spolku literátů „Bratrstvo kůru literátského" r. 1606, r. 1607 zmírnil plat vinného šenku o 100 zl. a připojil r. 1609 faru Rudskou a Pavlovskou ke zdejší duchovní správě.

Ladislav Berka (obr. 18.), hejtman (1603 a 1604) a komorník markr. Moravského, byl přívržencem císaře Rudolfa II. Proti Turkům byl 1603 nejvyšším nad knechty a arkebuzíry; za vpádu Bočkajovců r. 1605 ukázal úplnou neschopnost ve správě zemské. Za všeobecných politických a náboženských zmatků jmenoval jej Rudolf II. dne 15. září 1607 náměstkem nejvyššího hejtmana, donutiv Karla z Lichtenštejna, aby se vzdal hejtmanského úřadu. Ačkoli na sněmě v Ivančicích shromáždění stavové nařídili r. 1608, aby byl zbaven svého úřadu a statky jeho (Meziříčí a Jaroslavice) byly konfiskovány, přece po přijetí arcikn. Matyáše za pána Moravy byly mu vraceny s podmínkou, že je prodá; zároveň mu zapovězen přístup k zemským úřadům na budoucí časy. Když docházel určený čas a Meziříčí nebylo prodáno, dal revers na meziříčské panství Ladislavu Šleynicovi ze Šleynic[2]) s podmínkou, že pan Šleynic do smrti p. Berky bude mu platiti ročně 5000 zl. a po smrti jeho dítkám 4000 zl. Ještě r. 1610

Obr. 18. Znak Ladislava Berky z Dubé a Lipého.

---

[1]) Vklad 1595 (Z. d. b., XXVII., 75.)

[2]) Kop. v Kroměříži z r. 1606. Mezi českými koncepty z r. 1613 jest císaři psaní společné kardinála, Karla st. z Žerotína, Ladislava ml. z Lobkovic, nejvyšš. komorníka M. M., (dto v Brně 20./3.) „. . . . Potom když přišlo na stížnost p. Ladislava Šleynice, tu p. Šleynic v obšírných slovích ji přednesl a sobě stěžoval: Že když na onen čas od stavů markrabství tohoto Moravského, věrných JCM. poddaných, jemu p. Ladislavovi Berkovi z jistých příčin poručeno bylo, aby statky své, kteréž v M. M. má, do roka pořád zběhlého

sídlil Lad. Berka na Meziříčí a zbrojil na Jihlavsku ve prospěch Rudolfův; proto stavové na sněmu dne 24. června 1610 vypověděli jej opět ze země. V l. 1610—1612 obnovoval radu v městě Ladislav Šleynic, r. 1613 na místě zem. hejtmana vyslaní komisaři, Volf Jiří Křinecký z Ronova a na Křižanově, a Aleš Stránecký ze Stránec a na Zhoři Pivcové, r. 1614 Zdeněk Leopold Berka z Dubé a Lipého, pán na Meziříčí, syn Ladislavův; po něm následoval jeho bratr Jan Jětřich, jenž kolem r. 1630 vydal dvoje artikule, jedny (o 40 odstavcích) pro město Vel. Meziříčí, druhé (60 odst.) pro městečko Radostín

prodal, po prodaji jiných statků Mezeřič ještě ku prodeji nepřišla, a již rok vycházel, tedy p. Berka pro něho p. Šlejnice poslal, a jeho za to, poněvadž již rok vychází, a on na ten statek kupce nemá, aby jej k sobě přijal, prosil. Když se pak on zpěčoval toho učiniti, pan Berka za ním sám přijel, když on p. Šlejnic v nemoci ležel, a s pláčem ho prosil, aby, poněvadž k tomu nevinně pro věrnou službu, kterouž JMC. vykonati chtěl, přišel, ten statek k sobě přijal, to p. Šlejnic teprva na takovou prosbu jeho učinil, a připověděl mu p. Berka na to revers dáti, že ani peněz za ten statek od něho žádati dotud, dokudž ho p. Šlejnic v užívání bude, nechce, a on p. Šlejnic jemu p. Berkovi do času užívání téhož statku platiti povinen nebude, toliko do živobytí jeho p. Berky 5000 zl. č. mor. jemu, a když by umřel, dítkám jeho 4000 zl. č. mor. každoročně vydávati že má. a pan Šlejnic podobně panu Berkovi se reversírovati (měl, že), když Pán Bůh zase panu Berkovi k štěstí po(může), chce jemu toho statku nebo dědicům jeho vrátiti a sstoupiti, nyničko pak že pan Berka tomu reversu na velikou škodu a zvoškliveni jeho pana Šlejnice při pánich stavích odpírati chce, však (jestli) poctivý pán, že tomu neodepře, tu naději má. Proti čemuž pan Berka zase promluvil, že se toho nenadál. aby se s tím potkati měl od pana Šlejnice, a zvláště s tou důtkou: jestli poctivý pán, že tomu reversu neodepře, a protož že jak předešle v městě Olomouci před pány komisaři VCM. skrze plnomocnika svého se ohlásil a na paměť mou hejtmana MMého se potahoval, tak že ještě praví, že o tom reversu neví, aniž kdyby jaký byl, jeho užití nežádá (v čemž že tak od plnomocnika p. Berky mluveno bylo, já hejtman se pamatuji) a jináč neví, nežli že ten statek vedle pořádku země prodán a smlouva pořádná o něj učiněna jest. — Tu pan Šlejnic ihned těmito slovy k panu Berkovi promluvil: „Poněvadž, pane Berko, nechcete se o ten revers žádným způsobem upamatovati a mne o poctivost i stateček můj připraviti chcete, to pravím, že to chci ukázati, že jste lhářem, a že nejste hoden, aby kdo dobrý s vámi co činiti měl", a tu ten revers před nás předložil a za přečtení ho žádal. Pan Berka to sobě námi osvědčil, a žádal, abychom tu věc VCM. v zprávě naší přednesli. A poněvadž beze všeho zřetele na osoby naše jakožto komisaře VCM. tak velce dotknut jest, a to vše příčinou toho reverse pochází, že nechce dáleji se panem Šlejnicem se v nic dávati, nežli bude věděti, jak po poctivosti své státi. A podle toho nás prosil, abychom té věci p. Šlejnice se dotejkající tak

a vesnice celého meziříčského panství.[1]) Z nich lze poznati podoby a rozdíly zřízení městského a vesnického.

Když Jan Jětřich zemřel (před r. 1637) vznikl spor o dědictví mezi Annou Marií hr. Khieslovou z Kotsche,[2]) roz. Berkovnou z Dubé a Lipého, a Matyášem Ferdinandem Frant. hr. Berkou z Dubé a Lipého. Spor skončil 14. prosince 1640 císařským rozsudkem na prospěch první, kteráž dne 11. ledna 1649 nejvyšš. sudímu na Mor. Rudolfovi Kounicovi prodala celý statek (V. Meziříčí, Radostín s vesmi, opravu na panství rudoleckém)[3]) za 80.000 zl.

Za posledních Berků a hr. Khieslové zuřila ve vlastech našich 30letá válka, jejíž hrůzy se objevily v městě a okolí:

Již r. 1620 vracející se Poláci s Bílé Hory, kde pomáhali dobíjeti povstalé české a moravské stavy, počínali si hrozně; vydrancovali vše, na měšťanech tak nešetrně vymáhali peníze, že se tito většinou rozutíkali do okolních lesův. I tam je našli Poláci; neboť volajíce na ukryté, lákali je ven a přepadali. Bída se stupňovala, když nastala krutá zima; mnoho lidí zmrzlo v lesích. V tom soužení přitáhl na pomoc Buquoy, jenž svým plukem je vyhnal z města. Z vděčnosti darovalo Meziříčí stříbrný řetěz osvoboditeli. Měšťané nabyvše zmužilosti ozbrojili se a nejen že odrazili nové oddělení Poláků, ale i mnoho jich pobili. R. 1622 přitáhlo do města 14 praporů uherské jízdy, která su-

---

nechali, a stížnost pana Lva Burjana Berky před sebe vzali. Pan Šlejnic žádal předně toho reversu za přečtení, ale nebyl čten. Tu my z uvážení (všeho) jsme stranám oznámili, poněvadž se tu s promlu(venim) obojí strany tomu srozumívá, jaké důtky a (skutku) velikého tuto se dotýče, a pan Berka nechc(evi)ceji se panem Šlejnicem se v nic dáti, my j(ich k od)povídání nutiti že nemůžeme, nežli zpráv(u naši) VCM. o tom že učiniti chceme. Po tom oznámeni pan Šlejnic se ohlásil, poněvadž pan Berka k tomu reversu znáti se nechce, ani k tomu, že ten statek Mezeřický pod jistým srozuměním prodával, že netolko to z strany reversu, ale i toto druhé z strany srozumění proti jeho nedůvodným slovům provésti chce.... [Na psaní tomto jsou vyříznuty pečeti Žerotínova a Lobkovicova; tím i text porušen]. (Dle sdělení dp. Jana Tenory).

[1]) Rukopis obojích se chová v Pardubicích. Tiskem je vydal dr. Sig. Vašátko („Národ a škola", 1883) a dr. Jos. Kalousek (Archiv Český, XXIII., 103—121).

[2]) Jí 1637 prodán dvůr Krevlice a pustá ves Nebštych za 5000 zl. Janovi hr. z Verdenberka.

[3]) Volný, M. M., VI., 219 praví chybně, že prodáno i Meziříčko a Zhoř.

žovala ubohé měšťany, berouc obilí s polí a zle s nimi nakládajíc. Nepřátel se zbavilo město tím, že je postrašilo bubnováním v lesích; Uhři domnívali se, že to táhne nepřátelské vojsko, a utekli. Khynast z Khynastu dne 20. listopadu 1623 psal Kateřině z Valdštejna, že „v Meziříčí splundrovala kumpanie Krasova vtrhnouc na zámek; zachází zle s měšťany, že mnoho jich zutíkalo od všeho". Proto nelze se diviti, že r. 1641[1]) bylo usedlých sousedů 291; pustých gruntů, od nichž nápadníci dokonce upustili,[2]) a jež připadly vrchnosti, 12; nedbalých hospodářů, kteří měli své grunty hrubě neb docela pusté, a slibovali, že je opraví do roka, 82; podruzi ujali se 36 pustých usedlostí;[3]) těch, kteří užívají pustých gruntův a pod rukojemstvím je měli stavěti, bylo křesťanů 48 a 3 židé; pustých gruntů zůstávalo 94. „L. P. 1643 dne 15. června učiněn jest vpád švédského lidu do města, strachem a kvaltem a mocí všechno vyrabovali, mnoho lidu pozajímali a posekali, chrám Páně, hrad i radnici vyrabovali a všechno město splundrovali a s tím pryč odjeli";[4]) byliť to Švédové, kteří sem z Třebíče zavítali, na cestě zabivše šafáře; od města obdrželi 3000 zl. výpalného. T. r. táhnoucí císařské vojsko pod Ladislavem z Valdštejna učinilo mnoho škod na zahradách a lukách; r. 1644 přezimovaly zde císařské pluky, jež způsobily měšťanům četné svízele; byli jimi také mučeni. Po porážce vojska z našich zemí 1645 u Jankova vtrhli vítězní Švédové na Moravu a zmocnivše se města Jihlavy stali se postrachem celého okolí; meziř. obyvatelé byli nuceni posílati lidi na opravy hradeb a měsíčně velké sumy peněz výpalného. Za rukojmě podrželi si nepřátelé 2 zdejší měšťany. Podobně za obléhání Brna Torstensonem jezdili až sem Švédové na spižování; po hanebném svém odchodě od Brna zničili zahrady a dřevěné předměty úplně; na cestě jim však sedláci v lesích zasekali cesty, přepadali je a odebrali jim mnoho z kořisti. Morem r. 1646 od sv. Prokopa do sv. Martina zemřelo 1000 osob.

R. 1643 sice utekla majitelka panství hr. Khieslová do

---

[1]) Čítáno na rozkaz hr. Khieslové.

[2]) Matouš Kožený s manželkou raději šli do špitála; domu jejich se ujal Jan Prácheňský.

[3]) Ano i z vězení byli propuštěni mnozí, když slíbili, že si vyhledají rukojmě a ujmou se gruntův.

[4]) Boč. sbírka.

Brna, ale když Švédové opanovali r. 1648 Malou Stranu v Praze, upadla do jejich zajetí. Vyplatila se velkými penězi vypůjčenými od kard. Harracha.

Proto nelze se diviti, že v dopise[1]) na hr. Rotala, zem. hejtmana, poznamenali Meziříčští: „Bůh to ví a celá země, že město 8krát v poslední válce bylo nepřáteli úplně vyloupeno, že si měšťané jen životy zachovali; k tomu přistupují trápení od vojska, výpalné a přípřeže; ano, když se na panství zastavilo na 2—7 dní 11 pluků vojska, táhnoucího do zimního ležení, taková bída povstala, že měšťané z otrub a ovsa chléb pekli a mnozí šli žebrat."

Rudolf hr. z Kounic vydal kolem r. 1650 artikule k soudům vesnickým na svém mezíř. panství (Selský archiv, III., 65—77.) a potvrdil cechovní řád kovářů, srpařův a kosařů, sekerníkův a zámečníkův a r. 1651 povolil některým měšťanům páliti a prodávati opojné nápoje.

R. 1654 psal hrabě z Vídně svému úředníkovi: „Co se vína dotýče, jest má dokonalá vůle a přísné nařízení, aby žádný měšťan se neopovažoval vína laciněji pod 6 kr. šenkovati ....; byl-li by kdo postižen, že by laciněji prodával, má nejprve své víno propadnouti a k tomu 300 ran kyjem trpěti pro neposlušnost." Obec se odvolávala na své výsady a zažádala o zákaz rozkazu, ježto prý různá vína nelze stejně prodávati; násl. roku opětovala svou žádost.

Zanechal 3 syny: Arnošta, Ferdinanda a Jana Viléma, z nichž prostřední dle úmluvy (1. října 1669) ujal se panství v ceně 100.000 zl. Ale již r. 1676 (16. října) prodal své dědictví: panství velkomeziříčské, městečko Radostín a vsi: Pavlov, Knězoves, Krásnoves, Znětínek, Starý Telečkov, Olší, Vídeň, Bory, Martinice, Moštiště, Kozlov, (V.) Oslavici, Rudíkov, Přeckov, Hor. Heřmanice, Nový Telečkov, Balinu, Zhorec, Uhřínov, Hrbov, Lavičky, Jabloňov, Rudu, Dol. Heřmanice, Březejc, Kusky, Lhotky, Raclavice, Roby, Osoví, s meziříčským a křeptovským dvorem, oslavickým a radostínským mlýnem, starotelečským a nově koupeným heřmanickým dvorem za 139.500 zl. Petrovi sv. pánu

[1]) Dne 17. dubna 1646.

Ugartovi,[1]) c. k. dvor. válečnému radovi, jenž vše ponechal svému synu Arnoštu Františkovi, jenž také r. 1681 přihlásil se za dědice po svém † otci. Onen r. 1679 potvrdil artikule cechu tkalcovského a mezulánského, tento r. 1682 krejčovského a privileje městské a povolil zmírnění daní.

Na jeho žádost[2]) potvrdil[3]) císař Leopold I. smlouvu učiněnou mezi městem V. Meziříčím a Ferdinandem hr. z Kounic; jednaloť se o 9 stížností, z nichž jsou důležité: (2.) Od t. č. bylo povoleno městu uvařiti 13 várek piva ročně po 12 sudech. Jen v červnu, červenci, srpnu a září pro velká tepla mělo se vařiti po 6 sudech za 14 dní. Pivo mělo býti téže dobroty, jakosti a drahoty jako vrchnostenské. Kdyby vrchnost chtěla někdy přeměniti množství ječmene při várkách, má to též alespoň $1/4$ roku napřed oznámiti městu, aby si opatřilo podobný slad. Sud měl držeti 220 mázů, vědro 55 mázův. Ze všech várek 5 sudů se dá na daň a ostatní dobré, na obecní výplaty a deputát. Vrchnost ponechala městu dům po Hanuši Kotlářů, kováři († 1679), za hostinec, a uvolila se dávati za 4 neděle p. děkanu sud piva; za to město do vrchn. sladovny dá 13 m. dobré pšenice ročně. (3.) Město smí prodávati sůl v městě a na míli cesty kolem, za mílí ve vrchnostenských osadách sama vrchnost. Též může pro sebe a deputát, pro své ovčírny a dvory chovati sůl na skladě buď v zámku, buď v předhradí. Jen se mělo dbáti, aby městské místnosti na sůl

Obr. 19.
Znak pánů z Ugarte.

[1]) Ugartové (obr. 19.) jsou španělského původu; za 30leté války prokázala rodina mnoho platných služeb Ferdinandu III. R. 1662 dostal jmenovaný sv. pán Ugarte inkolát panského stavu na Moravě a 1676 dne 12. listopadu byl povýšen do stavu říšských hrabat; byl cís. komornikem, dv. voj. radou a velitelem vojska ve Vidni. Za manželky měl Eleonoru hr. z Verdenberka a Teresii hr. Žďárskou ze Žďára. Zemřel r. 1681, a manželka 1705. Jeho titul zněl: „. . . na Plangquartu a Veldemannu, pán na Budiškovicích a Rotenburku (1676). Syn jeho Arnošt František, cis. komornik, byl r. 1713 povýšen Karlem VI. do stavu rytířského v Čechách. † 6. července 1715; 1. manž. byla Marie svob. paní Kustova ze Zubří a Lískova, 2. Marie Rebeka hr. Bubnová z Litic (Notiz.-Bl., 1870, 1.).

[2]) Burg Meseritsch 3. April 1691. [3]) Dne 8. srpna 1692.

měly dostatek soli. (6.) Vrchnost byla ode dávna oprávněna dáti městu vyšenkovati ročně 14věderní sud vína; pokud se toto prodávalo, nesměl nikdo svého nalévati. Místo šenku platilo později vrchnosti 200 zl. Hr. Ugarte zmenšil obnos na 150 zl., z čehož polovice se platila o sv. Jiří, polovice o sv. Václavě; na zapravení činže bylo nuceno město 6 sudů vína vynalévati. Vrchnost si ponechala starodávné právo, že, kdyby chtěla, může si bez všeho na předhradí otevříti vinný šenk, a nařídila, že žádný měšťan v městě neb na předměstích nemá míti dvojí vinný nálev ve 2 domech. (7.) Místo drůbeže platilo město mimo židy od dávna 21 zl. o sv. Václavě. (8.) Daň z pálení kořalky a kotelné zůstalo při starém, t. j. platilo se z každého kotle (celkem 17) 6 zl. (9.) Mlynářům a pekařům, kteří jsou povinni kupovati vrchnostenské obilí, mělo se prodávati dobré obilí a v ceně, zač se prodává na trhu. Šest městských mlynářů má kromě peněžních (dle urbáře) činží zaplatiti místo krmníka ročně 20 zl. Kdyby vrchnost odvedla vodu tekoucí na mlýn, měla škodu odčítati od svých požadavků ze mlýna aneb hotově škodu vyplatiti. Mezuláni měli, jako posud, dávati 12 zl. obvyklé činže. Kováři musili za 45 kr. dělati vrchnosti 1000 šindeláků a ostatní práci vykonávati za malou mzdu. Punčochářům z roční stálé činže (24 zl.) mělo se prominouti 6 zl. Vrchnost se postará, aby se prodával řezníkům za nízkou cenu zdravý dobytek; škoda způsobená úředníky má se nahraditi. Každý z nich platil z masných krámů 5 zl. 25 kr. činže. Vrchnost slíbila, že po vypršení 10letého kontraktu se židy-řezníky (platili 10 zl.) zruší jejich masné krámy, a jen křesťané budou moci míti ony krámy, ale s podmínkou, že židům poskytnou dostatek masa a zaplatí zmíněný poplatek 10 zl.

První jeho manželka učinila jej svým dědicem (posl. vůli dto 24. září 1685). Po jeho smrti vládla kratší čas (na př. r. 1718 se nazývá „panující paní a milostivá vrchnost“) vdova Marie; zůstalo jí 6 dítek po něm, z nichž Jan a Frant. Ferdinand dělili otcovský statek, k němuž připojili zhořské panství (v. t.) koupivše je za 112.000 zl. a 100 dukátů klíčného od Karla Josefa z Rumerskircha r. 1729.

Na vyzvání gen. Landta r. 1704, aby byla svolána zemská hotovost, postavilo město 5 ozbrojenců. Jihlavský hejtman

krajský sám sv. pan Věžník táhl se všemi (500) z kraje jihlavského sebranými vojíny k Hodonínu a Rohatci, aby chránil rohateckého průsmyku proti vzbouřeným Uhrům-Kurucům. Dne 2. února účastnili se útoku na Kuruce i naši krajané, ale byli odraženi, 24 zabito a 16 zajato.

Ugartové tak utiskovali poddané v městě a v obcích dávkami a robotami, že královský tribunál moravský zůstavil rozhodnutí ve sporech z toho vzešlých císaři Josefovi I., jenž r. 1710 schválil některá vyrovnání mezi vrchností a poddanými a jiná poručil vyšetřovati; na př.: vrchnost sobě stěžuje, že město koná obchod solní ve vsech; v té věci zůstaniž tak i na dále, a to při smlouvě z r. 1691. Vrchnost jest povinna, aby zanechala vinného šenku v nové hospodě zv. „Nový svět", a může míti v městě volný obchod kořalkou. Táž nesmí nutiti měšťanů na koupi ryb; co se týče sirotků, zůstaniž při návrhu tribunálu, aby řemeslník platil 12 kr., jiný sirotek 6 kr.; za vymazání jen polovici. Peněžité pokuty za přestupky měly býti co nejnižší. Povoluje se, aby město při městské radě ustanovilo písaře, jehož město má platiti ze svého.

R. 1731 dne 14. dubna dle smlouvy na zámku velkomeziříčském mezi bratřími ujal se všeho majetku Jan, když mu Frant. Ferdinand odstoupil svůj díl; dne 26. září 1735 (na Fryšavě) Jan Ugarte Leopoldovi, dědici norskému, vévodovi šlesvicko-holštýnskému, hr. oldenburskému, c. k. tajnému radovi a rytíři zlatého rouna, za 623.800 zl. prodal otcovské statky.

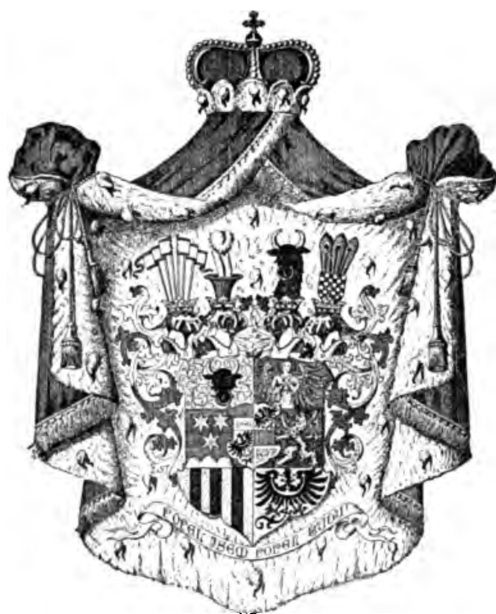
R. 1735 byla koupena městská hlavní pokladna železná[1]) od pražského registratora Prajslera. Dne 7. září 1738 učinil vév. Leopold poslední vůli, jíž ustanovil dědičkami své 4 dcery: Marii Gabrielu provd. kněžnu Fürstenberkovou-Mösskirchovou, Marii Eleonoru provd. vévodkyni z Quastally, Marii Terezii provd. kněžnu z Ötting a Marii Charlotu provd. kněžnu Löwensteinovou-Wetheimovou. R. 1742 utrpělo město 47.159 zl. škody od Sasů a Prusů, 1190 zl. od našich vojsk.

Vévoda † 1742, a panství meziříčské (oceněné na 492.000 zl.) obdržela dcera jeho Maria Eleonora provd. za Josefa vév. z Quastally a Sabionetta, knížete z Pozzola. Zemřela 28. února

[1]) Jest zachována (se 3 zámky); jsou v ní uloženy listiny městského archivu.

1760 a posl. vůlí (ze dne 22. listopadu 1759) staly se dědičkami dcery mladší sestry Marie Terezie, manželky Aloisa kníž. Ötting Leopoldina provd. za hr. Kounice Rittberka, a Eleonora, manželka Karla Jos. z Liechtenštejna.

Dne 24. srpna 1764 stala se smlouva o dědictví mezi Leopoldinou a Karlem z Liechtenštejna, kuratorem své manželky Eleonory, dle níž připadlo V. Meziříčí se Zhoří a Radostínem (v ceně 440.000 zl.) poslední.[1])

Obr. 20. Znak knížat z Lobkovic.

Mezi ní a primátorem a celou obcí p o d d.[2]) města Vel. Meziříčí ujednalo se[3]) následující: Kněžna odpustila pláteníkům a mezulánům 12 zl. (od r. 1775) s podmínkou, že musejí používati vrchnostenské valchy za jistý poplatek z každého kusu. Kovářům bylo prominuto dodávati 1000 šindeláků za 45 kr., ale se slibem, že za běžnou cenu spolehlivě vrchnosti prodají tolik hřebíků, kolik by jich potřebovala. Určilo se, ž e oněch 80⁰ dříví které vrchnost dle úmluvy (7./11. 1768) dává ročně městu, jest měkké, na pálení, dlouhé $^3/_4$ lokte dle dolnorakouské stopy. Povolil se mimo hospodu „U Černého orla" a „Obec. pivovar" třetí hostinec, jejž ročně libovolně nařizovati si ponechala vrchnost.[4])

---

[1]) Statkův quatern jihlavského kraje, I., 51, 69, 107, 116, 248; III., 62, 96.

[2]) Název dříve nebývalý!

[3]) Na Krumlově 20. srpna 1776.

[4]) Jsou podepsáni primator, purkmistr, 9 členů, starší a mladší rychtář, syndikus, 7 starších obecních, 19 sousedů (jeden na místě celé počestné obce)

Eleonora † 26. listopadu 1812, zůstavivši vše svému synu Mořici (soudní odevzdání se dálo 19. listopadu 1816). Kníže Mořic, c. k. polní maršálek († 24. března 1819), zanechal 3 dcery, Marii Ludviku, Eleonoru a Leopoldinu, jež se později provdala za Ludvíka kníž. z Lobkovic, † 1882 (obr. 20). Panství meziříčské bylo Leopoldině z L. přiřčeno 23. března 1837 dle odstupní a kupní smlouvy; † 8. září 1899. Od t. r. jest majitelem zdejšího velkostatku její syn Rudolf kn. z Lobkovic, c. k. pol. maršálek v. v., býv. zem. velitel v Pešti, za něhož za posledních 2 let byly nákladně opraveny bývalé bašty, zdi a věž nad hlavní branou.

Svízele války r. 1866 poznali měšťané již v červnu. Dne 5. července jeli městem rakouští důstojníci v kočárech, a 6. července zřízen na „Obecníku" špital pro raněné. Touž dobou i saský král se svým ministrem Beustem přijel do města a posnídav „u Lva" odjížděl k Vídni. Dne 13. července viděni v městě poslední rakouští husaři; neboť následujícího dne již 30 pruských hulánů projelo městem. Dne 15. července přitáhlo 9000 nepřátel; vozy a děla nechali při brněnské silnici; velící generál ubytoval se v zámku; hlavní strážnice byla na radnici. Ve všech školních světnicích a panském špitále leželi ranění a nemocní. Cholerou zemřelých Prusů jest jen 30 pochováno na katolickém, ostatní v jamách za židovským hřbitovem. V polovici října odtáhli poslední nepřátelé z města.

R. 1903 (od 26. srpna do 10. září) pořádána všeobecná krajská výstava, která se potkala se zdarem a šťastným výsledkem.

Popis panství. S počátku XVII. století náleželo k panství: V. Meziřící, městečko Radostín a 30 osad, u nichž bylo celkem $71^{24}/_{64}$ l., neboli (ve 1805 kusích) $3866^{5}/_{8}$ měr II. tř. a $8030^{6}/_{8}$ III. tř. a 805 domů, ze kterých roku 1667 bylo osídleno 596 domů, 12 lhotníků a 37 chalup, naopak 81 selských gruntů a 81 chalup stálo pusto; roku 1679 (18. května) bylo osedlých 554 s 3185 m. II. tř. a 6236 III tř., nově osedlých (od roku 1657) 74 s 212 m. II. tř. a 649 m. III. tř., nově pustých (od roku 1657) 141 s 416 m. II. tř. a 795 m. III. tř., starých pustých 36 s 52 m. II. tř. a 349 m III. tř.

Na poznání poddanských poměrův a vesnického zřízení na panství v I. polovici 17. stol. svědčí „Zřízení Meziříčské" vydané 1630 Janem Jětřichem Berkou a Rudolfa hr. z Kounic z roku 1650.

Dle vrchnostenského přiznání (3. října 1750) bylo 9 dvorů, které měly celkem $3002^{6}/_{8}$ m. pole, $151^{6}/_{8}$ m. pastvin, $42^{7}/_{8}$ m zahrad, luk na 318 vozů sena a 49 vozů otavy a $169^{5}/_{8}$ m úhoru. V meziř. pivovaře se navařilo 1555 sudů.

Rybníků měla vrchnost na 279 kop, lesů 10.330 m.

Město V. Meziříčí dávalo o Vánocích 18 zl. 40 kr., pozem. činže o sv. Jiří 80 zl. 34 kr. a o sv. Václavě 102 zl. 49 kr., polní činže o sv. Jakubě 59 zl. 39 kr. a 1 zl. 35 kr. z kopanin. Zdejší židé 48 zl. k Novému roku.

Robota byla na celém panství stejná: Sedláci týdně po 3 měsíce 3 dni s 1 koněm, 3 dni s 1 volem aneb 3 dni s 2 os. pěšky a po 9 měsíců $2^{1}/_{2}$ dne s 1 koněm, $2^{1}/_{2}$ dne s 1 volem aneb 6 dní s 1 os. pěšky; chalupníci 3 dni s 1 os. pěšky.

Podruzi (120) byli sice za jistý plat osvobozeni od roboty dříví dělati, ale musili pomáhati při lovení rybníků (což činilo asi 20 dní pro každého).

Roku 1834 bylo pozemkův na Velkomeziříčsku:

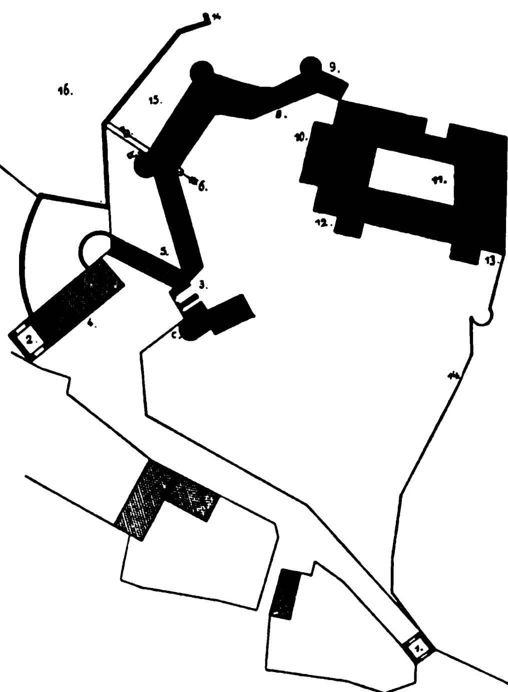
	panských		poddanských	
polí	2185 jiter	$926^{1}/_{6}\,\square^{0}$,	13348 jiter	$1565^{2}/_{6}\,\square^{0}$,
luk, zahrad a rybníků	614 jiter	$765^{5}/_{6}\,\square^{0}$,	2169 jiter	$1074^{5}/_{6}\,\square^{0}$,
pastvin a houštin .	192 jiter	$191^{4}/_{6}\,\square^{0}$,	1121 jiter	$411\,\square^{0}$,
lesů	5039 jiter	$1198^{4}/_{6}\,\square^{0}$,	245 jiter	$686^{2}/_{6}\,\square^{0}$,
	8031 jiter	$1482^{2}/_{6}\,\square^{0}$,	16885 jiter	$1537^{3}/_{6}\,\square^{0}$.

Roku 1905 má panství meziřič.-zhořské 6550·94 ha (10·3 ha staveb. plochy, 1385·4 ha polí, 276·2 ha luk, 13·28 ha zahrad, 206·07 ha pastvin, 4381·44 ha lesa, 248·64 ha rybníků, 29·61 ha neplod.) pozemků; z 11 dvorů jen 7 obdělává vrchnost[1]), 4 jsou rozděleny a pronajaty; na panství jest pivovar v Meziříčí, lihovary ve Stránecké Zhoři a Křeptově, parní pily o 2 stolicích v Krásnovsi a v Meziříčí, parní cihelna v Meziříčí, cihelna v Radostíně. Mlýny v Dolních Borech a Znětínku jsou pronajaty; podobně i u Borů Dolních papírna s továrnou na dřevovinu.[2]) Lesní hospodářství má 7 revírů a 17 samostatných hajných. V 28 obcích jest vrchnost největším poplatníkem.

[1]) V Meziříčí, v Martinicích, na Křeptově, v Oslavičce, Jabloňově, Stránecké Zhoři a Netíně.

[2]) Urb. fasse 29, vrchn. 251, rekt. odd. 257.

Meziříčský hrad býval silně opevněn; mívalť dvoje hradby, 3 věže a 5 bašt v hradbách. Brána horní jest zbořena. Ještě na obraze (str. 39.) z konce 17. stol. lze spatřiti věže a staré opevnění. R. 1723 vyhořelý hrad nebyl poopraven v původní podobě; prázdné krakorce jen vyčnívají ze zdí, věže zbaveny bání a část býv. nádvoří proměněna v anglický park.

1. Dolní brána. 2. Býv. horní brána s padacím mostem. 3. Vlastní zám. brána z r. 1578. 4. Ředitelův byt. 5. Pobořené budovy. 6. Vchod do zahrady. 8. Chlévy. 9. Hradební bašty. 10. Zámek. 11. Nádvoří s got. loggií. 13. Got. a renaissanční část. 14. První zeď. 15. Valy. 16. Zahrada.

Obr. 21. Půdorys zámku ve V. Meziříči.

Jihovýchodní část vlastního zámku a got. loggie (obr. 22.) na nádvoří a základy bašt a zdí postaveny pozdní gotikou ve 14. věku, východní trakt o 2 poschodích a vršky bašt zbudovány za pánů z Kravař. Za knížete dnes vládnoucího brány, bašty a hradby opraveny nádherně (obr. 23.).

Brána[1]) (3) vedoucí z I. nádvoří na druhé pochází z dob Aleny Meziříčské z Lomnice; na býv. padací most poukazuje kladka visící v rohu veřejí. Nápis nad branou zní:

LETA PANIE 1578 TATO BR
ANA GEST ZDIELANA NAKLA
DEM VROZENE PANI PANI ALEN
Y BERKOWE MEZERZICKE Z
LOMNICE A NA MEZERZICZI.

---

[1]) Má tutéž façadu, jako brána do býv. luteránské školy.

Na sev. straně téže branské věže jest kamenná deska, na niž se čte:

Obr. 22. Gotická loggie v meziříčském zámku.

ERNESTVS FRANCISCVS
DOMINICVS S. R. I. CO
MES DE ETIN VGARTE
S. C. M. CAMMERARIVS.

MARIA REBECCA CO
MITISSA DE VGARTE
NATA COMITISSA DE
BVBVA ET LITITZ.

ANNO 1701

Na baště (c) u brány byval nápis: „Leta Božího 1434 v tu neděli po Božím těle páni zemští porazili sirotky i táborská i polní vojska a od té chvíle k upokojení se jednalo".

Podobně na baště (a) jest zazděna tabulka s nápisem nečitelným a porušeným.[1])

Bašta a. Pohled z nádvoří na bránu z r. 1578. Vlastní zámek.

Hlavní brána z r. 1578. Úprava hradeb v nádvoří.

Obr. 23. Pohledy na zámek Vel. Meziříči.

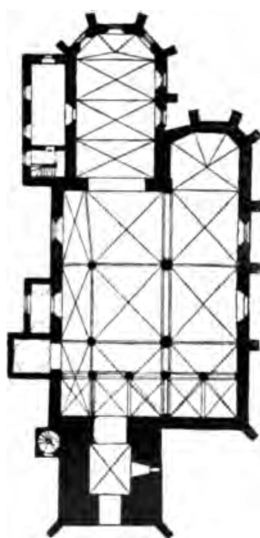
V sousední baště jest hladomorna, do niž vede got. vchod z chlévů; v zámku jest kaple P. Marie.

Z vrchnostenských úředníků byli četní šlechtici, jak patrno z městských knih: Jan (1385); Hynek (Famosus = Pověstný), castellanus seu purkravius (1388, 1398); N. z Otratic; Wais

---

[1]) Ač nápis jest poškozen, přece nezní, jak jej píše Aug. Prokop (II., 518): „Ano dmi. MCCCCXXXXVI assêssioned ni arces devastavnt pgn. civite p."; naopak lze čísti: „Ano. dni. MCCCCXXX . . . cl l ascesi de mo. d. arces i n amit Ygen civitates ur . . ."

z Tasova (1437); Jan Lhotka z Dlužína (1455); Jan Lhotský (1477); Prokop z Trúbska, purkrabí (1493); Zikmund z Chlevského (1507); Mikuláš z Topleny (1513); Mikuláš Řečický z Řečice (1530); Jiří Vicek z Petrsdorfa (1532); Jan Zub z Mysločovic (1533); Petr Tuchorský z Tuchořic (1534); Jan Přepyský z Rychmberka (1537); Jan Kitlic z Rudolce, regent panství (1537); Jan Volknovský z Volknova (1553); Mikuláš st. z Vlčí hory (1553—1566); Jan Mirovský z Mirovic (1593); Jan z Bockštejna (1597); Jan Jiří Humpolecký z Rybenska a na dvoře v Tišňově (1597); Vilém Dubský z Třebomyslic (1597), regent; Krištof Rogovnický (Rojovnický) z Rogovník (—1608); Melichar Otislav z Kopenic (—1605); Matyáš Varlovský z Varlova (1608); Šebestian Želechovský z Želechova (1608); Jiří Křín z Plotišť (1608); Pavel Malinovský z Hranic (1609 a 1610); Pavel Rožnovský z Křtěnova (1610—1614); Vilém Mozar Hofflinský (1614—1625); K. Baptisti z Goryj (Agerák) (1626—1631); Matyáš Buršík Novobydžovský (1633); Tobiáš Burš z Milifrona (1639); Jan Přestavlcký (1650); Jan Karel Roháček (1657); Jindřich Winter z Winterfelda (1662—1668); Jan Erdtmann Gseller z Sachsengrunna (1669); Pavel Kozlovský (—1682), hejtman panství; Zdeněk Dominik Tunkl z Brníčka (z Ausprunn = „Hausbrunn und Hohenstadt“ z Usobrna a Zábřeha) (1679), inspektor panství; Hanuš Jiří Schöstall (Šóstal), správce (1679); Karel Volkenštejner z Volkenštejna (1679); Václav Aug. Grille, hejtman (1677); Simeon Václav Stromek, hejtman (1681); Jan Humpel (1685); Stanislav Myslikovský (1701); Tomáš Pacher (1709).

Obr 24. Půdorys far. kostela ve V. Meziříči.

Kostely a kaple. Stavbu far. kostela (37·4 m dl.) sv. Mikuláše klade Aug. Prokop[1]) do 13. stol. Jest vystavěn v got. slohu a býval pův. dvoulodní, jak lze poznati z půdorysu (obr. 24.); za pánů z Kravař a z Lomnice kolem r. 1410 a nikoliv za 14. stol., jak tvrdí

[1]) Die Markgrafschaft Mähren, II., 307.

týž spisovatel[1]), jichž znaky ve svornících v klenbě vedlejší lodi lze spatřiti, udělána klenba neb její dokončení, jak ji vidíme v kněžišti a v jmenované lodi. Za zem. hejtmana Jana z Lomnice snad byla hlavní loď (10·5 m š.) rozdělena na dvě nestejné (7·5 m, 3 m) lodi, oddělené od sebe 2 štíhlými pilíři, a vyzdobené v klenbě žebrovím pozdní gotiky.[2]) Na patce prvního pilíře jest vryt kameníkův znak: ꝶ

Oltářů jest 6: Hlavní ze dřeva v got. slohu za 6800 K r. 1895 udělaný. Obraz sv. Mikuláše na býv. oltáři maloval brněnský malíř Ital Januario Basile († 1782); visí nad obecními lavicemi v kněžišti, kdež jest na epišt. straně got. sedile a sanktuarium ve zdi. Vedlejší oltáře: Sv. Anny,[3]) P. Marie Lurdské,[4]) sv. Floriana[5]) na epišt., sv. Jana Nep. a Bolestné Panny Marie v kapli[6]) na evang. straně. Na místě misijního kříže stával do r. 1883 oltář sv. Ignáce z Loyoly.[7]) 10 nečtitelných náhrobních kamenů z presbytáře dáno za poslední opravy do průjezdu fary za dlažbu! Zpovědnice a kazatelna jsou barokní; proti kazatelně jest socha P. Marie.

R. 1672 byl kostel konsekrován a r. 1772 nákladem vrchnosti důkladně opraven stavitelem Janem Fabichem; tehdy vystavěna knížecí oratoř. Poslední opravy se dály za faráře Klippla, kdy položena nová dlažba, hlavní portál pod věží proražen, postaven hl. oltář a dána malovaná okna.

---

[1]) Die Markgrafschaft Mähren, II., 307.

[2]) L. 1465 .... když se kostela (sv. Mikuláše) přidělávalo .... (P. K., 35.).

[3]) Malbu obrazu provedl v Římě nákladem kněžny Eleonory z Lichtenštejna zdejší rodák Ignát Weidlich; na místě oltáře stával oltář sv. Jiří, na jehož vršku bylo lze ještě čísti: J. T. P. N. A. D. M. = Joannes Turzo Proto-Notarius Apostolicus Decanus Mesricenus.

[4]) Na místě jeho býval oltář sv. Antonína Pad., jehož obraz kreslil Šimon Gionima (nyní jest na faře).

[5]) Pod oltářním obrazem (zásvětným po ohni r. 1723) sv. Floriana (mal. K. Töpper), vznášejícího se nad hořícím městem V. Meziříčí, bývala věnovací slova:

In penteCoste ab IgnIs poena arX et Vrbs MezDrICensIs sIt astrIs pIa
Ista DIe Vrbs CharIssIMa fVeras VeLVt aLtera TroIa
Ita testatVr pIa IMagIne fLorIano DeVotVs

CaroLVs Töpper.

[6]) Postavila ji 1772 Eleonora kněž. z Lichtenštejna.

[7]) Obraz, dnes spálený, maloval též K. Töpper.

Věž, jež jest majetkem obce, přistavěná k západní části kostela, 79·58 m vysoká a 10 m široká, má zdi ve spodních částích 3 m tlusté. Náleží k prvotní stavbě kostela, tvoříc se sakristií a klenbou pod kůrem jediné památky nejstarší původní svatyně. Byla zapálena bleskem r. 1696 (dvakrát) a 1806; ohněm zničeny i zvony. Pod střechou jsou hodiny (z r. 1730) a pod nimi byt hlídačův a zvonikův. Báně byla r. 1728 pozlacena a opatřena křížem. Visí na ní 5 zvonů: první z r. 1637 (5600 kg těžký) s nápisem: Leta Paně 1637 tento zvon jest slit ke cti a chvále Boží, nákladem obce této za primasa Matese Bidžovského a purgmistra Daniele Opavského, též spoluradních města Meziříče Lukáše Gleixnera. Tomáš Gleixner z Jihlavy slil mne." Druhý (3920 kg) z r. 1546 má nápis: „Ve jméno svaté a nerozdílné Trojice z nákladu obce mezřické tento zvon dělán skrze mistry Jakuba a Matěje, zvonaře též v Meziříčí, toho času správci města Meziříčí, týž Matěj s bratřími svými. Amen." Třetí (454 kg) ulit 1699 Kristianem Jáchymem v Jihlavě; čtvrtý z r. 1791 přelitý Fr. Vaňkem z Jihlavy (168 kg); pátý z r. 1706; šestý na výšce jest sanktusník ulitý 1801 v Jihlavě u Vaňka: sedmý s nápisem: „Anno 1605 tento zvonec jest slit ke cti a chvále Pánu Bohu a kostelu Mezřickému". SS W M Z (Šimon Vosa, mistr zvonařský).

Kostel sv. Kříže (původně gotická, opravami pozměněná stavba) z doby založení špitála (v. t.). Na evanď. straně jest hrob (se železným zábradlím) a kamenný pomník (vzácné kamenické práce) † Heldta z Kementu (v. t.). Pomník skládá se ze 3 částí, z nichž nejvyšší ustoupila soše Panny Marie, jest zazděna na ep. straně a má nápis:

Letha Panie M. D. LXIIII. w středu ra:
no pd Sm Ondřeye Umrzel Urozeny
Pan Pan Zykmund Heldt z Kementhu na
Mezerziczy etc. Neyjasnieyssy° a Neyneprze:
mozienieyssy° knyziete a Pana Pana Fer:
dynanda Rzymske° Cysarze Uherskeho a
Cieske° etc. Krale, geho cti Radda a Mistokantz:
lyrz Kra.i Cieske°. Pan Buoch bud milostiw
geho dussy. Amen.

Nad hlavou klečícího Zikmunda se čte:

NEŸSWATEGSSŸ VKRZIZOWA
NY BOZE PANE GESU KRISTE
SINV BOHA ZIWEHO
W TWE PRZESWATO
SWATE RVCE DVSSŸ
SWAV HRZISSNAV
PORAVCZIM.

Na evanď. straně část pomníku při zdi se znakem Heldtů z Kementu se zřetelným nápisem (obr. 17.). Třetí část pomníku ve dlažbě položená má legendu: Letha MDLXIIII w ſtrzedu pō S. Ondrzey Umrzel Vrozeny Pan Pan Zykmund heldt z kementu a na Mezeřyčy Toho čaſu Krale geho —oti Radda a Myſtokanclyř w Kralowſtwi Czeſke. Gehož duſſi 'pan Buch rač miloſtiw byti.

Hned u vchodu býval náhrobní kámen se znakem pánů z Lomnice, na němž bylo možno čísti: ANNO DNI 1524 SABA... ANTE.... PALMARVM.... OBIIT.... Jiný kamen s týmž znakem: Anno domini MCCCCVIII.... OBIIT.... PETRI.... jest rozbit. Úplně zachovalý mramorový pomník pouze se slovy „Anna z Lomnicze" jest stupínkem ku kněžišti.

Za hlavním oltářem ve zdi zasazená deska připomíná opravu kostela a věnování jeho chudým:

Pauperibus & aegris e meo populo has
pias aedes & in eorum solamen Ecclesiam
hanc sacrae cruci dicatam Maria Eleonora
S. R. I. Princeps de Liechtenstein nata
Princeps ab Oettingen erexit
MDCCLXXX.

Kaple Nejsv. Trojice na hřbitově byla vystavěna nákladem Zikmunda Heldta z Kementu hned po založení hřbitova „na Morani" r. 1555. Byla od r. 1557 zbylým katolíkům na bohoslužbu; s počátku 17. stol. (1611) ujali se i jí na krátko protestanté. Původní gotický sloh utrpěl přestavbami, když „kostel na Moráni, jenž byl na kacířský mustr stavěn, byl reformírován městským nákladem". Oltářní obraz „Sv. Trojice" maloval Karel Töpper. U sakristie ve zdi jsou zazděny 3 náhrobní kameny s nápisy: 1. Leta Pane MDLIII W nedeli pred Svatu Dorotau to gt

Ctwrte° dne Miesyce Vnora dokonala gt žiwot swug Anna Křisstanowa Manželka Uroze° wladyky pa° Waclawa Magetske° z Krásné hory. Gegyžto dussi pa Buh rač milostiw byti. 2. LEta pane 1 · 5 · 5 · 3 we ctwrtek před narozením Panny Marie umřela gest Kateřina dcera Waclawa Magetskego z Krásné hory. 3. Nečitelný se znakem pernštejnským. Bývalé 2 věžní zvony z r. 1554[1]) ohněm dne 9. května 1823 se rozlily; byly nahrazeny jinými r. 1830 (Karel Stecher v Brně). Vlastního jmění má kaple 4446·8 K, nadace na zjednání 3. zvonu 405·67 K.

Obr. 25.
Boží muka z r. 1705.

Kaple sv. Kříže na hřbitově jest umrlčí komorou. U vchodu jest deska s franc.-ruským nápisem, připomínajícím, že zde na cestě do Ruska zemřela princezna Anna Šachovská:

„Zde leží tělo princezny
Anny Petrovny Šachovské,
zemřelé ve Vel. Meziříčí r. 1810.
26. srpna. Važte si její památky!
Slzy těch, kteří ji znají,
následují ji neustále".

Sochy. Na Hor. městě stojí Mariánský sloup se sochou P. Marie; na podstavci jsou slova: „TATO SSTATVE JEST WISSTAWENA KE CTI NEPOSSKWRŇIENI POČETI B. P. MARIE". A. D. 1724. — Na Šebestianském náměstí stojí na sloupě socha sv. Šebestiana; v sloupu jest vryto: T. K. 1812. — U hostince Mohelského na Karlově jest socha sv. Josefa: nápis na ní zní: EX VOTO IAKOBVS KOLOWRATEK. 1735.

Božích muk a menších kaplí jest v obvodě několik.[2]) Proti Františkovu u císařské silnice jedna (obr. 25.) s obrazem

[1]) Měly nápisy: „Léta 1554. Tento zvonec jest udělán ke cti a chvále Boží svaté Trojici v Meziříčí". „Ke cti a chvále Pánu Bohu k svolání slova Božího. 1554".

[2]) Sv. Antonína, u silnice k Měřínu a Uhřinovu (zv. Cyrilometodějské).

sv. Cyrila a Metoděje a sv. Vavřince. V podstavci vtesáno: L. R. W. 1705.

Duchovní správu od 13. stol. měli tu kněží kláštera „křižovníků, strážců Božího hrobu Jerusalemského, řehole sv. Augustina“ na Zderaze v Praze.

Klášteru náležel tehdy i zdejší patronát, ač si jej osobovala též meziříčská vrchnost. Roku 1317 potvrzuje zderazský probošt Sobek, s celým klášterním konventem, že Mařka ze Lhoty na usmíření hříchů svého manžela, na památku svého syna a na spásu svou vlastní darovala far. kostelu sv. Mikuláše 3 lány v Balinách (in Balnica, Reg IV.) (Codex M. „Babicca“), polovici mlýna s lukami, lesy a vodami, jakož i kalich, mešní roucho a oltářní prádlo, kapli (t. j. oltáři) sv. Michala veškeru vnitřní úpravu; za to slíbil klášter, že meziříčský farář za ni, jejího muže Matyáše a syna Všebora na výroční den vykoná mši sv. a pohostí 4 chudé.

Týž Sobek byl i farářem ve Vel. Meziříčí; po jeho odstoupení roku 1334 stal se farářem zderazský mnich Jindřich.

Následujícího roku resignaci Sobkovu a potvrzení Jindřichovo uznal Jan z Meziříčí, ale zavázal posledního roku 1335 k ročnímu platu 3 hřiven, jež měl vypláceti svému předchůdci. V téže listině píše Jan z Meziříčí, že má v onom kostele patronátní právo. Jindřich žil v Meziříčí ještě roku 1341, byv od roku 1334 řádovým visitatorem v Čechách, Německu a Polsku. Nástupci jeho byli Mikuláš —1362, kdy dobrovolně se vzdal farního beneficia, Jan a kolem roku 1380 Václav Rod, za něhož vznikl spor s Janem z Meziříčí o poddanské platy ke kostelu meziříčskému. Rozepři uklidnil probošt zderazský Jan r. 1382 takto: „Janu z Meziříčí připadne polovice berně a polovice faráři; vrchnostenský purkrabí neb městský rychtář mají souditi ony poddané, viny ale a jiné pokuty ať dostane farář, jenž se zavázal sloužiti ročně mši sv. za otce jmenovaného Jana z Meziříčí, rodinu jeho a patrony chrámu Páně.“ Kdo by nedodržel řečené smlouvy, měl zaplatiti 100 kop gr. pokuty.[1])

Ve sporu mezi křižovníky na St. Brně a některými faráři z nynějšího vel.-meziříčského děkanství byl Václav s tasovským děkanem Stachem, Jaroslavem, opatem zábrdovským, zplno-

[1]) C. D. M., VI., 95; VII., 18, 58, 223, 908.

mocněn, aby vyslechli svědky v této záležitosti.[1]) Za něho kupec Hensl se svou manželkou Kateřinou daroval s přivolením Jana z Meziříčí kostelu sv. Mikuláše 18 špalků včel na věčné světlo. Za své zásluhy byl jmenován kaplanem sv. Stolice a † 1397.

T. r. papež Bonifác IX. udělil zdejší obroči světskému knězi Mikuláši, synu Manika, zdejšího měšťana, avšak s podmínkou, že ve 3 měsících vstoupí do řádu křižovníků na Zderaze.[2]) Týž Manik poslední vůli odporučil 40 kop gr. na založení oltáře ve chrámě a vydržování samostatného oltářníka při něm. Bratr Manikův Velík, zdejší měšťan, rozmnožil odkaz o $92^1/_2$ kopy gr. Za oboje peníze koupil farář Mikuláš od Jindřicha z Meziříčí užitek 10 kop gr. ve vsi Rozích, což také pan Jindřich vyznal listem dto 16 října 1399[3]), „že prodal ves Rohy se všemi lukami, se všemi lesy kromě toho černého lesa, jenž slove „Ochoze", robotami a všelijakými užitky knězi Mikulášovi, faráři z Meziříčí, Brikcimu (Balašovi), jeho bratru a Pavlovi, Velikovu synu, za 130 kop gr. ku pravému dědictví a k věčnému záduší a kaplanství k tomu božímu domu". Oltář byl zasvěcen sv. Janu Křtit. a sv. Janu Evang. Oltářník či kaplan měl povinnost 4krát týdně a 2krát ročně v určité dny mše sv. sloužiti za otce Manikova a přízeň. Právo patronátní nad tímto beneficiem zůstavil farář Mikuláš sobě, svému bratru Brikcimu a bratranci Pavlovi, jenž byl t. č. farářem ve Svratce. Zřízení oltáře a dotaci kaplanskou potvrdil olom. biskup Jan 7. března 1402.[4]) Prvním oltářníkem byl Šimon z Tišnova, jenž dosáhl mistrovství svob. umění na Pražské universitě. Z ostatních známe: Matěje Stárka, jenž roku 1460 pohání Bohuše z Lomnice a Semptic (Semtic) ze 100 hř. gr., že jeho lidem v Rozích pobral dobytek; poněvadž škoda nebyla velká, byl pan Bohuš osvobozen.[5]) Roku 1474 týž oltářník a stálý vikář při kolleg. kostele sv. Petra v Brně resignoval na místo v Meziříčí, a jako potomek zakladatelův maje právo patronátní navrhl biskupu Tasovi Václava z Vrčovic za svého nástupce.[6]) Václav z Vrčovic byl nucen r. 1481 obžalovati Jana z Meziříčí ze 130 kop gr., že mu držel „ves Rohy, kterážto přísluší k oltáři mému tu v Meziřičí".[7])

Roku 1413 vyskytuje se jméno faráře Jana; r. 1437 jmenuje se Kilian farářem v Meziříčí a r 1446 kněz Matěj z Meziříčí, jenž t. r. pohnal Henika z Valdštejna a z Židlochovic z 28 kop gr., že jest mu dlužen peníze z poručenství kněze Pavlova (Kn. půh. III. 211.), r. 1456 kněz Beneš (v. Petráveč), r. 1472 Mikuláš. Mezi dobrodince chrámové lze uvésti Zuzanu, vdovu po Václavu Rohanovi, jež odkázala 2 hř. ročně a týdně máz vína (r. 1500).

---

[1]) O sporu jedná C. D. M., XII., 11 , 116, 123, 125, 129, 131—138, 150—155, 160.

[2]) C. D. M., XII., 393.

[3]) T. j. den sv. Havla (dto Na Náměšti).

[4]) C. D. M., XIII., 108, 173; XV. 345.

[5]) Kn. půh., IV., 61, 78.

[6]) Lat. původ. listina v zem. archivu (dto Brunae 1474, Magna feria quinta ante Sacrum Phasa).

[7]) Kn. půh., V., 294.

Roku 1500 byl farářem Jan Thurzo z Bethlenfalvy, humanista, jenž byl po 2 letech zvolen za pomocníka, o 4 roky později povýšen byl na biskupský stolec ve Vratislavi. Jako biskup daroval r. 1520 kostelu stříb. gotickou, 6 liber těžkou monstranci, jež teprve roku 1806 k punzování a později k ražení peněz státu byla přenechána.

Roku 1523 připomíná se kněz Petr Knied.

Brzy proniklo sem učení nekatolické; kolem roku 1460 kázal zde nějaký čas veřejně táborský kněz Štěpánek;[1]) a již před r. 1522 byli tu utrakvističtí faráři, jež posílala pražská konsistoř. Sami sebe nazývali „děkany": 1522 Benedikt, Jan Spissus, Mikuláš Penthammer 1544—1562, Mikuláš Horský r. 1562; (r. 1594 „se poznamenává,[2]) že před 32 roky v kostele našem velikém býval ctihodný p. děkan Jiřík Horský"). Jiří Skonický (děkan 1563); měšťané mu nepřáli, poněvadž jsouce většinou protestanty, nenáviděli všeho utrakvistického jako blízkého katolictví. Jan Turek (1571), odpadlík ze Žďáru, poslaný sem proti vůli biskupově. Jehňátko (1575) odešel brzy odtud. Václav ze Strážkova zdá se, že byl posledním kališnickým knězem; neboť luteránská škola mimo jiné působila, že mohutněl německý luteranismus a český utrakvismus umíral.

Zdálo se, že poměry náboženské se zvrátí na prospěch katolictví, když Zikmund Heldt z Kementu, horlivý katolík, koupil panství; naděje se nesplnila, poněvadž Heldt, jsa místokancléřem království Českého, často dlíval mimo Meziříčí, a jeho manželka Alena byla stoupenkou učení Lutrova.

Od roku 1557—93 konaly se katolické služby nepřetržitě ve špitálním kostele a u sv. Trojice; jmen katolických kněží v té době neznáme.

Do † Heldtovy vyvíjely se stejnoměrně katolictví a utrakvismus, ač i mnoho přívrženců luteránství žilo ve městě. Nastaly jiné poměry, když vdova po něm Alena Meziříčská, luteránka, ujala se panství na místě svých dítek. Za ní r. 1576 sjeli se na zdejším zámku někteří luteránští šlechtici (Hanuš z Hardeka na Kladsku, Hynek a Václav z Valdštejna a j.) a 11 kněží (hlavně

[1]) Fr. Palacký IV., 404.

[2]) Bočkova sbírka, Svat. smlouvy, fol. 108 v zem. archivě v Brně.

z jejich panství), aby se prohlásili za organisované společenstvo náboženské, v němž by splynuli podobojí s luterány, a aby vypracovali řád pro kněžstvo. Prvního se dosáhlo úplně: český utrakvismus i se svou českou konfesí z r. 1575 úplně ustoupil augšburské konfesi z r. 1530. Místo zvláštního řádu přijali později všeobecný řád platící pro Brněnský a Olomucký kraj; řád vytištěn r. 1581 ve Frankfurtě nad Odrou německy a latinsky pod jménem „Formula concordiae", jakožto „srovnání mezi stavem panským, rytířským, městským v markrabství Moravském, jaké řády v náboženství podle konfesí augšpurgské býti mají."

Z řádu alespoň toto: „Církevním správcům čili superintendentům tu moc ať kollatorové dají, aby dobré učitele slova božího na fary sadili, a ti faráři nechť kollátorům a starším svým superintendentům se zaváží, že budou držeti konfesí z r. 1530. Kněží ať v světské věci se nepletou, aby jednou nohou na kazatelnici a druhou na rathouze státi se nezdáli. Z fary aby se bez vědomí starších kněz nehýbal pryč; kollátoři nechť chrání kněze i jejich rodiny, na jich statečky ať se netáhnou, vdovám ať přejí bytu, třebas na faře. Poddaní ať dvakrát v rok před kněží se staví a vydají z víry počet. Superintendenti ať s radou kollátorů vysílají k ordinování na kněze mládence tam, kde dobrý řád panuje. Knihy bez schválení starších ať se netisknou".[1]) Luteránům bližším než utrakvistům byl Václ. Ledecký (v letech 1580—1589), jenž odešel do Měřína (v. t.) (1589). Pastoři: Jakub Allemanus (= Němec) (Kamenický?); od majitele panství Václava Berky byv laskavě přijat byl složen s úřadu (1582) konsistoří podobojí; žil stkvěle mezi měšťany a obýval dům, po němž ho měl Matyáš Novobydžovský. Kázával v neděli a svátek německy.[2]) Po něm přišel na faru Joachim Pistorius, doktor z Frankfurta, německý pletichář; pobyl zde krátký čas. Matěj Táborský (Posthumius), jenž před příchodem do Meziříčí byl pastorem v Kamenici. Žil tu v letech 1584—1591. Po jeho smrti obdržel zdejší obročí od Zdeňka Berky Martin Rychnovský,[3]) jenž sem přišel z Křižanova. Před r. 1591

[1]) Význam sjezdu vylíčen dle Zik. Wintra, Život církevní v Čechách, sv. I., str. 358. [2]) Česky kázal jeho kaplan Šimon Žďárský.

[3]) Svateb. smlouvy mez. v zem. archivu: r. 1595 byl svědkem ctihodný kněz Martin Rychnovský, ten čas děkan Meziřičský.

však začala na panství katol. protireformace. Katol. pán Zdeněk Berka z Dubé napsal 13. dubna 1593 Stanislavu Pavlovskému, olom. biskupu: „..... již deleji se na to dívati nemohu, aby na panství aneb statku meziříčském poddaní mojí manželky (Zuzany) v tom bludu strany víry křesťanské trvati měli, nýbrž jsem umínil nějaký začátek s pomocí pána Boha učiniti, totiž na jednu faru katolického kněze dostati při tomto sv. Václavě příštím a podle pořádku zdejšího teď o sv. Jiří nynějšímu lotříku aneb svůdci duší časně publita před tím dáti věděti, aby se jinde opatřil, ale poněvadž já toho ničeho bez vůle, rady a pomoci Vaší knížecí Milosti před sebe bráti nemíním, toho posla naschval posílám a prosím, že mi zase své laskavé a dobré zdání na to oznámiti ráčíte...; tehdy služebně prosím, že k tomu času mně farářem hodným a příkladným nápomoci fedrovati ráčíte; jest fara dobrá, může poctivě se vychovávati . . ."[1])

Biskup Stanislav Pavlovský poslal mu t. r. Martina Mathesia, jenž na zámku zastával úřad zámeckého kaplana a pro katolíky ve špitálním kostele míval služby Boží a kázání.

Po † Martinově povolal si Ladislav Berka mladého, ale horlivého kněze Mikuláše Sarkandra[2]) za kaplana na zámek s povinností, aby každou neděli a svátek kázal v kostele u sv. Kříže a sloužil mši sv.

Ladislav Berka jako horlivý katolík zasazoval se, ano učinil si takořka úlohou životní, že opětně zavede na svém panství náboženství katolické. Protireformace jeho počala tím, že mimo zámeckého katolického kněze dosazoval na faru při farním chrámu kněze podobojí; tak po odchodě Rychnovského dosadil utrakvistu Tomáše; mělit podobojí mnohé církevní obřady s katolíky společné; jimi chtěl nakloniti a získali protestanty a upravovati takto cestu katolickému knězi ze zámku na faru. Proto „protestantští poddaní poznavše úmysl své vrchnosti bouřili se, osob, které pán do úřadu volil, přijati nechtěli, ty, kteří katolíky, byli, z rathouze metati chtěli, na toho nebohého kněze Tomáše hrozné hanebné paškvily lepili, do školy[3]) na kázání chodili, po knězích po rynku hvízdali a j., a to odtud, že mši sv. sloužil a mnohé obřady zachovával" (byl též zván „otec ceremonií").

[1]) Bočk. sbírka, č. 9073. [2]) Rodák skočovský a bratr blah. Jana Sarkandra. [3]) V luter. škole v jednom pokoji měli oltář, kazatelnici a stolice. Tamť se slovem Božím a svátostmi posluhovalo (Kn. půh., 33, fol. 389).

Mezi všemi odporujícími byli to hlavně měšťané Jakub Kment (od r. 1579 často jmenovaný konšel) a Ondřej Hylánek? s přezdiskem Fabricius?[1]); oba požívali veliké vážnosti.

Pan Ladislav mínil jich na výstrahu potrestati; příležitost se mu naskytla o velikonočních svátcích r. 1596. „Ranním jitrem po jitřní pověsil někdo ohavný paškvil jeden na dveřích farním a druhý na pranýř, kterýž se na toho kněze husitského Tomáše vztahoval; jda pak jmenovaný Ondřej Fabricius mimo pranýř, uhlídal ten paškvil i vstoupil nahoru a vida, že jest to paškvil na děkana se vztahující přivolal některých lidí mimojdoucích a četl jim jej.“ Děkan Tomáš obžaloval jej u vrchnosti. Dle tehdejších zákonův Ondřej a spolu s ním i Jakub Kment uvězněni na rok; tím sice protestanté ztichli, ale ne na dlouho; po půl roce zemřel ve vězení Ondřej a tu nejen v městě, ale i v okolních krajinách vznikl křik, jaké prý to tyranství!“

Ladislav Berka vida, že i sám děkan Tomáš „poněkud příčinu k bouření lidu dává (neb byl člověk ož . . . . a na kázání jen fabule a klevety lidu oznamoval“), vypověděl mu faru a vyjednával opět o jiného kněze z Pražské konsistoře, Vavřince Žandovského, dříve děkana v Pardubicích. Týž býval kat. knězem v „knížectví Těšínském v Strumeni, odpadl později od církve a oženiv se mezi husity se dal“. Ač mu p. Ladislav Berka před svým odjezdem do Prahy poručil, aby „ty všecky ceremonie, kteréž již prve kněz Tomáš konati začal, vykonával“, neuposlechl a „hned na Kalvinských predikantů šlápěje nastoupil, mši sv., soukromou zpověď a jiné všecky řády a ceremonie zavrhl“. Když konečně lidu na kázání poroučel, „aby přišli v příští středu a v pátek k naučení, potom v druhou neděli k přijímání, že jim tak, jak předešlí evandělićti kněží podávati chce, oznámil to zámecký kaplan do Prahy svému pánu. Odpověď na dopis zněla, „aby od t. č. žádnou svátostí poddaným neposluhoval“. Tím vzniklo nové jitření mezi lidem, zvláště když poručení pánovo oznamoval Vavřinec s pláčem s kazatelny; ostří hněvu se obrátilo proti Mikuláši Sarkandrovi, jenž, aby ušel zlehčování od měšťanů, ujel za p. Ladislavem do Prahy, kde mu vylíčil všecko.

---

[1]) Wolný ho považuje za pastora.

Ladislav Berka dle Mikulášových výpovědí uznal za dobré toto: Kněze Vavřince dle soudních akt v kanceláři arcibisk. konsistoře, z nichž vysvítaly jeho špatné skutky z doby, kdy byl děkanem v Pardubicích, dal z Meziříčí odstraniti a dbáti, aby fara meziříčská katol. knězem byla obsazena. To měl ve městě vykonati Vilém Dubský z Třebomyslic, regent zdejšího panství.

Na radnici před purkmistrem a radou byly hlasitě přečteny zprávy z Prahy a děkan Vavřinec do západu slunce opustil město. Fara osiřela; neboť zámecký kaplan měl ještě bydleti v zámku, ale kázati ve farním kostele a mši sv. sloužiti ve špitale. Jak lid v městě lpěl na protestantských zásadách, vysvítá z toho, že i, když Vavřinec odcházel z města, vznikl veliký nářek, ano obdržel odcházející i mnoho darův.

Krátce potom poručil Ladislav Berka svému úředníku Janu z Bockštejna, „aby od úřadu farní klíče přijal, a Mikuláše Sarkandra ze zámku na faru uvedl, . . . klíče kostelní, registra důchodů farních a jiné všecky věci k záduší náležející mu odevzdal.“ Po 2 nedělích p. regentem městské radě s vůlí J. M. hr. Ladislava Berky představen za děkana svrchupsaný Mikuláš a 3. října 1597 potvrzen v svém úřadě biskupem olom. Stanislavem; touž listinou povýšen byl za děkana a dostal kaplana, jemuž kromě zaopatření měl platiti 50 zl. ročně.

Tak Meziříčská fara po 77 letech obsazena kat. knězem.

První péčí nového faráře bylo, aby upravil farní kostel pro služby Boží; nalezlť v něm jen hlavní oltář s porušeným portatilem a starou archou, kteráž později přišla na oltář sv. Mikuláše k nové škole; zazděné ciborium zase vylámal a obnovil a 3 prohnilá mešní roucha nalezená ve sklepě pod věží opatřil novými podšívkami. Náhrobní kameny nekat. kněží zničeny tehdy.

Ještě téhož roku byl odstraněn Jan Bockštejn, luterán, a na jeho místo dosazen katolík Jan Jiří Humpolecký z Rybenska.

Děkanem a tímto úředníkem započata byla pravá katol. protireformace: 1. na venkově; 2. v městě. Pan Humpolecký svolal ze všech vesnic rychtáře a sedláky na zámek, kde jim „pěknými slovy naporučil, aby opovrhnouce bludem a kacířstvem, v kterém vězí, k starobylé katolické otcův svých víře přistoupili“. Nespravil však ničeho; proto je poslal na faru k děkanovi, po jehož napomenutí a řeči 2 lidé z Rudy ihned se zřekli bludů:

starý rychtář, který byl zároveň i vrchním rychtářem soudu Jabloňovského (v. t.), a mladý Jindra, hrnčíř, a, když s jmenovaným úředníkem přijel na Rudu sám děkan nejen rychtáři z 5 vesnic (Rudy, Jabloňova, Křeptova, Březejce, Nebštychu) soudu Jabloňovského, ale i ostatní lidé z těch osad se vyzpovídali a přijímali pod jednou způsobou. Tak ponenáhlu vrátil se vesnický lid na panství do církve; s počátku byl možná návrat na oko ze strachu před vrchností, ale čím dále, tím se ukázal upřímnějším.

Jiných prostředků užil Ladislav Berka s děkanem Mikulášem na pokatoličení samého města, kde obyvatelé houževnatěji se drželi své víry, jsouce ve svých bludech posilňováni hlavně mistry a učiteli na luter. gymnasiu. Sem na žádost vrchnosti posláni 2 jesuité, Martin Ignác a Krištof Schattauer, kteří o velkonocích r. 1599 počali svou činnost: Jeden kázal, druhý zpovídal. Byť by sebe lépe vyvraceli bludy, nedošli řádného konce. Proto, aby zdolala odpor, uchopila se vrchnost přísnějšího prostředku; rozkázalať: „Žádný v stavu manželském oddán, ani žádný na hřbitově zvoněním a průvodem kněžstva a žákovstva pochován býti nesmí, kdož by se před tím nezpovídal a velebnou svátost nepřijal.“ „V tom se přihodilo, že jeden z předních sousedů, Vavřinec Kučera (r. 1600 byl již konšelem), vyjednal sobě k stavu manželskému Maruši, vdovu po † Ludvíčkovi, zdejším obyvateli, s kterouž žádal oddán býti“; což se mu odepřelo; $^1/_4$ roku z návodu jiných vzdoroval, pak ale vida nezbytí, se vyzpovídal a pod jednou svátost oltářní přijal. To mnohé pohnulo, že opustili protestanství. T. r. „o vánocích povolal konečně Ladislav Berka na zámek světský úřad a jim dodatečně o tom poručil, aby zanechajíce všelijakých výmluv na stranu, jiným příklad na sobě dali a k sv. zpovědi a přijímání šli“. Jen 5 poslechlo, „jiným pak spurným a neposlušným bylo o tom poručeno, aby se vyprodali; někteří se odstěhovali do Třebíče a jiní do Křižanova; na př. onam městský písař Melchior Blízkovský, sem Šimon Zhorský aneb bakalář, a j.“ Po 4 letech odešel Mikuláš Sarkander do Vyškova. Za něho nebylo nekat. kněze v městě.

Po jeho odchodu stal se děkanem Jiří Bothon. Z Vyškova, kde se tou dobou stal brněnským kanovníkem, přestěhoval se Sarkander na 3 roky zase do Meziříčí; tehdy všechno, i městské obyvatelstvo vrátilo se ke katolictví; působením vrch-

nosti Ruda a Pavlov, pusté fary, z nichž vrchnost od sta let brala desátky, přivtěleny sem jako filiálky, a založena 2 kaplanská místa a desátek z Dol. Heřmanic přiřčen zdejšímu obročí, ač osada náležela k Tasova. Městská rada povolila pro kaplany a učitele 12 sudů piva a 10 zl. ročně platu a vrchnost 30 zl. „z verkaufu, kterýž pán Zdeněk Zámrský na svou Jasenickou pustou faru fundíroval".

Od r. 1604 Jan Běnčík. Za Adama Kaliny potvrzeny artikule literátského spolku (v. t.). Založení tohoto spolku popudilo znovu zbylé protestanty k odporu; neboť t. r. se jmenuje pastorem Florian Theofilaktus, r. 1608 Daniel Korvinus, r. 1612—14 Jan Šmidelín.[1]) Ve svatebních smlouvách z těch let poznamenány jsou sňatky: dvojctihodného kněze Petra Nikolaidesa, faráře v Dol. Kounicích, s Dorotou Čechovou (r. 1609) a Samuele Holeciusa, syna Martina Holeciusa, faráře v Tištíně, s Marketou, dcerou zdejšího radního Pavla Smíška. — Roku 1609 Ladislav Berka vzdal se na prospěch kardinála Dietrichštejna patronátu nad vším duchovním v Meziříčí. Na základě tohoto práva dosazeni na zdejší faru: Václav Pilař z Pilhu, kanovník olomucký. Dle listiny z r. 1609 dala mu rada městská všechna pole „Dubového dvora", jež tenkráte měšťané měli v nájmu. — Jiří František Pirus (1611), mistr svob. umění. Týž prodal (pravděpodobněji pronajal) dvůr „Dubový" Anně Marii hr. Khieslové za 100 zl. Zda kup vykonán čili nic, neznámo, ačkoliv k farnímu obročí náležel dvůr r. 1671. Za něho přestali bydleti děkani na staré faře pro vraždu spáchanou neznámou rukou. († v Krumlově r. 1669).

Jak smutné poměry náboženské byly v městě, dovídáme se z listu[2]) ze dne 20. dubna 1611 zaslaného městskou radou Ladislavu Šleynicovi o řádění nekatolíků. Píši: „Proti zápovědi vrchnosti kostelík náš a krchov za městem Muraň řečený sobě mocně osobili, zvony na věži při velkém kostele si přivlastnili a klíč k zvonu udělati dali, korouhví devět z kostela s dosti posměšnými a rouhavými slovy vzali a vynesli, knihy také kostelní pobrali a plat, který od zvonu velkého na věci k kostelu potřebné vycházel, k svému užitku obrátili, a mnoho jiného na újmu práva našeho, kteréž my k těm kostelům podacím máme, též na zlehčení dotčeného děkana učinili. Pokudž tomu tak jest, jak jsme zpraveni, přiházi k nám s velikým podivením, odkud těm lidem taková smělost přišla, zvláště, že jsme to nařídili, aby každému,

[1]) R. 1614 vypověděl jej ze svých gruntů Zdeněk Berka.
[2]) V zem. arch. v Bočkově sbírce.

kdož by toho žádal, týmiž zvony zvoněno a mrtvá těla v výš psaném krchově pochována byla, jakž, že se tak dálo, nepochybujeme a nenacházíme žádné slušné příčiny, kterouž by tíž poddaní V. Mti k vykonání takového kvaltu a moci slušně pohnuti býti mohli. A poněvadž jsme my vždycky sobě dobrého přátelství V. Mti ošetřovali a posavad na jiným nejsme, V. Mt za to přátelsky žádáme, zdali s vůli, vědomím neb povolením V. Mti (čehož však nesmýšlíme) tíž Meziříčští lidé poddaní V. Mti takovou neobyčejnou a nechvalitebnou smělost před sebe vzali a dotčenou moc a kvalt nad kostely našimi výš psanými čili sami o své újmě provedli, že nám to psaním svým v známost uvésti, mezitím pak při týchž lidech takovou všetečnost zastaviti a je k tomu, aby se věcí našich a zvonů též krchova sami o své újmě neujímali, knihy a korouhve do kostela zase vrátili, a sumou děkanu našemu, kterýž tam od nás dosazen jest, v správě jeho žádné nejmenší překážky nečinili, skutečně nařiditi a poručiti ráčite, tak abychom my slušné příčiny neměli jinam té věci vynášeti . . . ."

Mikuláš Hrubský, prelát a děkan (1613—1619); byl odtud protestanty vyhnán, a fara 2 roky zůstala bez kat. kněží, místo nichž od r. 1619—1621 se zde usadil protestant Samuel Kozořský,[1]) a po něm na krátký čas jakýsi Jakub, jenž jako poslední nekat. kněz byl vypověděn, ale již po převratě bělohorském.

Přemožením stavovského povstání a vypuzením nekatol. kněží z naší vlasti dokonáno obnovení katol. náboženství. Od té doby (1621) střídali se zde velmi často duchovní: Ondřej Orlík sv. pán z Lažiska (kolem r. 1621); týž založil 10. srpna 1621 matriky. Stal se později olom. kanovníkem a s Filipem hr. Breunerem správcem biskupství († 1641). Václav Humpolecký z Rybenska.[2]) Otislav z Kopenic odešel r. 1624, jsa zvolen proboštem, do Mikulova. Jiří Pyrus (1624 - 1643), jenž poznamenal 1633, „že fara Pavlovská a Rudská jsou od starodávna filiálkami, připojenými k jeho děkanství, zmiňuje se o kapličce sv. Michala, o špitále sv. Prokopa a dodává o desátcích, že je dostává jen z města a 3 vesnic."[3]) Petr Rumer (1643—1647). Od něho pochází popsání[4]) farnosti V.-Meziříčské ze dne 28. října 1646. Ondřej Dirre (1647—1653). Mnoho příkoří vytrpěv, odešel do Brna za probošta u sv. Petra a později do Olomouce za kanovníka, světicího biskupa a gen. vikáře. Jan Petr Petrucius připomíná se v l. 1653—1655.

[1]) Kn. Samuel Kozořský, správce církve meziříčské, dne 15. prosince 1620 utekl před císařskými, celý den se skrýval v Doubravě, v noci přišel do Vanče. V Třebíči měl manželku se 4 dítkami.

[2]) Tehdy přifařena filiálka Jasenice (1622—1679) a Uhřínov (—1680).

[3]) Zem. archiv, Bočkova sbírka.

[4]) Zem. arch., Boč. sbírka, č. 9078.

Jemu býv. děkanské louky při oboře zaměnil Rudolf hr. z Kounic za své louky v Nesměři; chtělť hr. z Kounic rozšířiti o ně oboru právě založenou. Vavřinec Rudavský (od června 1659 do 18. dubna 1661), kanovník varmiňský a (1659) olomucký; pocházel ze staré šlechtické rodiny polské. Napsal 10 spisů latině a visitační zprávu (1662) nynější Brněnské diecése, jež má velikou důležitost pro dějiny jednotlivých far. Aby se s větší pilností svým učeným pracím mohl oddati, vydržoval si místoděkana Leopolda Vidima, muže vzdělaného. Král polský Zikmund pro zásluhy o dějiny Polska povýšil ho do stavu rytířského; † v Olomouci 8. srpna 1665. Nástupcem jeho byl dosavadní místoděkan Jiří Leopold Vidimus z Fridenberka. Petr Pasevič, rodilý z Multánska. Jako arcibisk. Marianopolský po dobytí své vlasti Turky odešel do Vídně a působením císaře Leopolda I. obdržel zdejší obročí. Jakub Zottini, ač vábil svou učeností jako dr. bohosloví a práv, činil si lakotou mnoho nepřízně mezi měšťanstvem. Vzdal se tudíž fary a navrátil se do své vlasti (1668). Valentin Alexius Dometius (1671 – 1677). Sestavil matriku děkanství meziříčského, která obsahuje popisy a příjmy jednotlivých far. V 52. roce věku † hořem. Jan Jindřich Švábenský (1677—1691). Svým nákladem opravil faru a děkanský dvůr. S vrchností měl mnoho různic o Petráveč a louky, jichž táž užívala od r. 1649. Za něho na den sv. Jana Křt. 1679 byl chrám Páně posvěcen biskupem Jos. Breüerem.[1]) Martin Ignác Michalík (1695 – † 1708). Za něho r. 1696 shořela bleskem kostelní střecha. Gundakar Ondřej hr. Égkh-Hungersbach (1708—1731). Eliáš Libor Roblík (1732—1748), z nejlepších a nejvzdělanějších děkanů. Uhájil soudně vrchnostenského práva na Petráveč sobě a svým nástupcům proti Leopoldovi vévodovi šlesvicko-holštýnskému, jenž spoléhaje se na pomoc svého bratra, kanovníka v Olomouci, začal spor 1738 o zmíněnou ves. Císař František Lothrinský po zkončeném soudě poručil, aby Petráveč do zemských desk se vložila jako majetek děkanství Meziříčského.[2]) Štvaním vrchnosti měl zaměniti faru jím zvelebenou za faru v Charvátech, ale neučinil toho. Odvolav se

---

[1]) 200letá památka slavena v Meziříčí 3. ned. po sv. Duchu 1879.
[2]) Proto se podpisoval „farář a zemský děkan".

k císařovně Marii Teresii odebral se do Vídně a požádal ji, aby směl zbytek svého života stráviti ve Vídni. Později žil v Brně, kde † v klášteře františkánském. Svůj majetek 30.000 zl. poručil císařovně; peníze to byly, za něž mínil postaviti v Meziříčí nový chrám, kdyby měšťané nebyli se přidali na stranu neprávа a křivd. Josef Alexius Vařecha (1748—1763). R. 1760 vyfařena filiálka Pavlovská s osadami Znětínkem a Telečkovem, čímž byly zmenšeny i desátky a jiné příjmy. František Ig. Schmidt † 9. července 1772 morem. Jos. Karel Pahnost (1772—1808), čestný kanovník brněnský a arcikněz. Jakub Příhoda, zdejší rodák (1808 - 1824). Byl povýšen za arcikněze a čestného kanovníka v Brně. Pracoval o dějinách svého rodiště, ale nekriticky, a založil památní knihu farní r. 1816. František Heller (1824—1855). Upravil opět stálý snopný (48 mandelů žita a 48 mand. ovsa) desátek od města (ježto minulý děkan odpustil městu z toho 12 mand. žita a tolikéž ovsa). Přiznává, že sypaný desátek žitný, ovesní a ječný z 10 obcí dostává po sv. Martině. Jan Hansmann (1855—1863), arcikněz a čestný kanovník. Jan Cžeppl (1863 - 1877), čestný kanovník v Brně. Za něho r. 1876 excindováno z vyvazovací obligace zdejšího beneficia: 4776 zl. na Rudu a 1697 zl. do Tasova. Zdejší faráři měli právo, že všechno pivo, jehož potřebovali pro dům, za malý doplatek z knížecího pivovaru dostávali zdarma; t. r. to přestalo, a vrchnostenská povinnost vyplacena jistinou 4700 zl., jež dávají 197 zl. 40 kr. úroku. Jan Klippl, čestný kanovník (1878 - 1899). V té době opraven kostel, položena v něm nová dlažba, proražen pod věží hlavní portál, vyměněna malovaná okna a postaven nový oltář. Karel Pernica od 1899 (v. Křižanov).

Hřbitov. Do r. 1553 pochovávalo se na hřbitově kolem far. kostela. Za nastalého t. r. moru nestačilo místo, a pochovávalo se na „Moráni", kde o 2 roky později založen nový hřbitov, na němž se pochovává posud z města a některých přifař. vesnic.

Právo patronátní. Do r. 1335 vykonával je klášter křižovnický na Zderaze; od t. r. — 1609 měla je vrchnost meziříčská. Ladislav Berka z Dubé zřekl se ho r. 1609 ve prospěch kard. Ditrichštejna, biskupa olomuckého, a nástupcův jeho. Rudolf hr. z Kounic násilně je strhl na sebe a své potomky; při prodeji panství vel.-meziříčského hr. Ugartovi 1676 uhájeno staré právo

biskupův olomuckých, u nichž pak potrvalo do r. 1780. Tehdy při úpravě normálních škol nabídl biskup právo patronátní nad farami ve Vel. Meziříčí, Radostině a Rudíkově kněžně Eleonoře z Lichtenštejna. Když kněžna, ač dobrá katolička, odmítla, přešlo na fond náboženský, u něhož trvá posud.

Josef Pahnost přiznává ve fasi r. 1782 užitky: dostával farář v naturaliích a na penězích 2131 zl. $8^1/_2$ kr., z čehož vydržoval 3 kaplany, 2 učitele a varhaníka.

Kostel má jmění 2854·58 K, nadace 51581·5 K, stříb. fond 1009·65 K, farní obročí 49.184·82 K, chud. ústav 10.667·42 K, křížová nadace Jos. Delinčové 243·64 K, poutnická 85 K, na studující 400 K.

M a t r i k y. Na osud matrik za dob nekatolických ukazuje nápis na nejstarší křestní knize: „Létha Paně 1621 10 Augusti v den sv. Vavřince knihu tuto, jenž matrika sluje, velebný a urozený pán, pan Ondřej Orlyk z Lazyska, kanovník hlavního kostela olomouckého a děkan meziříčský nad řekou Oslavou, spůsobiti jest poručil, poněvadž létha 1619 předešlá kniha, kteráž při kostele pozůstávala, od ouhlavních nepřátel církve svaté, titížto kalvinův a sekty rozmanité za nepořádného kněze Samuele Kosoržského, toho času správce kostela meziříčského, k zmaření a k zahynutí jest přišla . . .“ Jsou psány do r. 1643 česky. V l. 1643—1667 byly sice upraveny přehledněji, ale psávaly se již latinsky. R. 1669 počato s matrikou mrtvých. Latina ustoupila později němčině, v druhé polovici 19. stol. našemu jazyku.

F a r a. O domě, v němž bydlel farář, píše se r. 1472. Později stávala f a r a za kostelem na č. 88. R. 1603 byl koupen (za 550 kop gr. od Vavřince Kučery) dům n o v é f a r y (č. 87.) v rynku u samého hřbitova. Zde bydleli faráři do r. 1659. T. r. dne 11. prosince byl však zaměněn za d n e š n í f a r u (č. 16.) (s levé strany vedle hostince „Černého orla“, s pravé str. Ondřeje Isáka) s Janem Paterem jinak Svobodou a s jistým a milostivým dovolením J. M. hr. Vavřinci Rudavskému za postoupení děkanství.

Při kostele býval l i t e r á t s k ý s p o l e k známý již v 15.[1]) stol.; zanikl za luteranismu v násl. věku. Nově zřízen zde po vykonání protireformace Ladislavem Berkou.[2])

[1]) L. P. 1492 kramařík Václav daroval louku, kterou držel Očko z Chřiba k ranní mši sv. Peníze z ní (30 gr.) měli vybírati literáti meziříčtí (P. K., 84.).

[2]) Originál zachován v městském archivu.

Školství. Ač kladný důvod počátků školství ve Vel. Meziříčí máme teprve z r. 1484,[1]) lze přece předpokládati školu již v XIV. a počátkem XV. stol. v městě, v němž se narodil rektor pražské university Jiří (1450) a mnozí slavní rodáci (v. t.) z t. č. V 16. stol. mimo elementární školu byla zde i při velkém kostele partikulární, kdež se učilo literám a řečem latinským; vyučoval na ní bakalář,[2]) kantor a kumpáni. Ježto byla škola v úpadku, nadal ji 1557 lépe Zikmund Heldt s podmínkou, aby se v ní učilo podle nařízení církve sv.; doufalť tím zameziti vnikání německého protestantismu[3]) z luteránské Ji-

---

[1]) Za purkmistra Matúše proti škole ... (P. K., 49).

[2]) R. 1568 Jiřik Janovský, bakalář a měštěnin ...

[3]) „Já Zikmund Heldt z Kementu uznavajice to, že škola v městě mém dědičném Mezeřiči při velikém kostele, kdež pacholata podle nařízení církve svaté literám a řečem latinským se učí, pro mnohé nedostatky, kteréž bakalář, neboliž to mistr školní s kantorem a jinými kumpány při též škole měli, jest při učení velmi sešlá, tak že pro ty nedostatky strany pokrmův mistr školní ani jiní kumpané při té škole jsou zůstávati nemohli, i chtíce já Zikmund, ... pravý dědičný kollator a poddací pán fary a kostela mezeříčského, aby učení té školy ... zase povstati a vzhůru jíti mohlo, z své dobré a svobodné vůle jakožto milovník řádu a učení křesťanského jsem se k tomu dobrovolně podvolil, aby ode mne a erbův mých ... bakaláři na vychování kumpánův při čase sv. Václava žita ssutého, jakž by kdy kterého roku v trhu platilo, za 2 zlata dáváno bylo, a bakaláři při tom čase 1 zl.“; podobně o sv. Jiří. Farář a děkan dostávati má v půstě kopu kaprů za 2 zl., 15 štik za 1 zl. a drobných ryb 1 zl. Tyto 4 zl. měl děkan a farář tím způsobem platiti, že „kumpánům, kteří by ve škole byli, každého týhodne na maso 3 gr. bílé až do vyjití těch 4 zl. má vydávati. A bakalář, kantor i kumpáné nynější i budoucí přijmouce taková dobrodiní) ... mají a povinni budou, pacholata, kteráž jim do školy k učení dávám, se vší pilností řádem křesťanským podle nařízení církve sv.... učiti, v žádné sekty ani jakých postranních knih spisování, kteréž by proti nařízení církve sv. a řádům kostelním byly, se nedávali, ani pacholat a mládeže tomu neučili a nevedli. Pakli by se kdy co toho při bakaláři a neboližto té škole jaké postranní učení a sekty kacířské našly, tehdy já vejšpsaný Zikmund Heldt, místokancléř, erbové a budoucí potomci moji držitelé zámku a města Mezeřiče takové pomoci, kterouž jsem se dobrovolně z milosti vydávati podvolil, vydávati povinni nebudeme, než pokudž takové křesťanské a řádné učení, kteréž se ke cti a chvále panu bohu všemohoucímu děje, při té škole se zachovávati bude, dokud pomoc vejšpsaná bakaláři a kumpánům, aby ode mne erbův a budoucích potomkův mých bez všelijaké překážky vydávána byla, než při tom sobě toto pozůstavuji, když by mi se koli zdálo a dobře líbilo, abych mohl a moc měl vejšpsané nařízení a té pomoci ke škole vydávání podle vůle mé změniti na všem nebo na díle ...“ Na zámku Meziříčí, ve čtvrtek po sv. Lukáši evangelistu 1557.

hlavy do V. Meziříčí. Účet obecní z r. 1570 vykazuje bakaláři 6 zl. ze školy a 10 zl. za koledy, r. 1571 žákům na stravu a bakaláři 26 zl. 12 kr.

Luteránské šlechtické gymnasium. Po smrti (1564) pana Zikmunda byla škola zavřena pozůstalou vdovou Alenou Meziříčskou z Lomnice, a syn jejího zakladatele, Zikmund ml. z Kementu, poslán do luteránského Wittemberka na universitu (r. 1570). Nespokojila se však paní Alena jen zničením latinské školy; chtělať jako luteránka přivésti i poddané k vyznání svému. Proto popřála sluchu luteránským šlechticům a jejich nerozhodným kněžím,[1]) aby k ní přišli na zámek meziříčský na jistou smlouvu.

Tam bylo ujednáno mimo jiné přijetí konfese augšpurské,[2]) ustanovení církevního řádu,[3]) zřízení knihtiskárny,[4]) a schváleno zřízení školy po způsobě školy bratrské v Ivančicích, v níž by se vzdělávala mládež v duchu smlouvy, t. j. učení luteránského.

Br. Jan Eneáš, když se dověděl v Ivančicích o schůzi, poslal na Meziříčí jako na špech Eliáše Střelku, jenž o schůzi napsal

---

[1]) Alena Berková Mezřická z Lomnice a na Meziříčí, Hanuš Frydrych hr. z Hardeka a na Kunštátě, Ludvík Mezřický z Lomnice a na Jaroměřicích, Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, Tas Mezřický z Lomnice a na Jemnici, Václav Brtnický z Valdštejna, Hendrych Brtnický z Valdštejna a na Sádku.

Kněz Šimon Hakeus Žďárský (kaplan a český kazatel ve Vel. Meziříčí), k. Syxt Audid Pražský (kněz z Brtnice), k. Tomáš Jemnický, k. Ondřej Sofronus Pardubský, k. Petr Gima z Vorlojova, farář v Tasově, k. Joachim z Kapí hory, pastýř v Heralticích, k. Jan Stříbský z Slaného, k. Kašpar Albin Hořepuřský, kaplan Mezřický, k. Jan Antolik, farář v Tikovicích.

(Vynecháni jsou: kněz Rudikovský a k. Budišovský).

[2]) ... Při zasednutí k tomu jednání kněz p. hraběte (Hanuše z Hardeka) řeč započal, kterak by to věc byla dobrá, aby se sjednotili o vynášeni jednostejného učení; však že neuznává se, by jaká potřeba byla toho spisovati, poněvadž jejich Bratří v Čechách nemálo práce vynaložili a daremně .... Protož za nejlepší že by se mu vidělo, aby konfessí Augšburský se drželi, kteráž od slavných knížat římských císaři Karlovi V. podána jest a od císaře i přijata, a na tom zůstání bylo, aby svůj průchod měla ... K tomu kněz Mezřický ... mnoho mluvil, vždy k tomu je veda, aby táž konfessi držána byla ... (Fol., XIV., 265—267).

[3]) Fol., XIV., 268—278. — Fr. Snopek. Řád církevní kunštatskomeziříčský z r. 1576. (Č. M. M., XXVIII., 417—428). Oba prameny se shodují mimo několik jmen.

[4]) Dr. B. Dudík, Dějiny knihtiskařství na Moravě (Č. M. M., 1876, str. 134—135).

mnoho zajímavostí. Proč na „špech", jednalo-li by se o bratrskou školu?

O zřízení vyšší luteránské školy šlechtické jednali někteří páni „již od mnoha časů; předně to byl hr. Kunštátský,[1]) jenž myslil, aby šlechtici složice se školu čackou zpravili".[2]) Když pak se stala schůzka výše psaná na Meziříčí, bylo poručeno pány mistru Adamovi (což i sám vyznal), „aby napsal to, jak by ta kolej zdělána a opatřena býti měla". Za rektora na ni vábili Esroma Rüdingera z ivančické bratrské školy šlechtické, ale marně; Rüdinger zůstal mezi bratřími, i když k němu byli vysláni dr. Fabricius a mistr Adam. Později zdejším luteránům byl „těžek", jak poznamenáno ve fol. XII., 230 b. A. Kratochvíl, (Ivančice, 247).

Založení školy potkalo se s odporem u císaře. Jako do Ivančic, psal r. 1578 císař Rudolf II. i na Meziříčí o zavření jejím. Ježto nebylo dbáno rozkazu, napsal r. 1580 nový, přísnější dopis Aleně Berkové. Píšeť:

„Urozená nám milá! Pochybovati neráčíme, žeť v dobré paměti zůstává, jaké jsme tobě minulého času strany té nové, v městě tvém zaražené školy, abys ji zastavila, psaní a poručení učiniti ráčili. I zpráva nás dochází, že si tomu až dosavad dosti neučinila, skrze což se mládež učením bludným zavozuje a sekty čím dále vždy více se rozmáhají. I nemohouce my toho déle přehlídati a snášeti, protož tobě nyní, jakž předešle, poroučeti ráčíme, abys takovou v nově zaraženou školu bez prodlévání zastaviti a mistry školní bludného učení, kteříž se tu drží, vybyti dala, a dále žádných takových škol na gruntech tvých zaraziti a bludných učitelů do nich uvésti nedopouštěla. Vědouce, že v tom jistou a milostivou vůli naši císařskou naplníš.

Dán na hradě Pražském, v sobotu po sv. Vavřinci léta 1580."[3])

Jako nedbáno zápovědi o zavření školy v Ivančicích, tak i zdejší „gymnasium illustre" trvalo přes zákazy Rudolfovy;

---

[1]) Tento přívrženec luteranismu zakoupil se ve zboží kunštátské, na němž hleděl bratři na svou stranu získati. Než ani schůze bratří s jeho kněžimi (Fol. X., 259 a 268) neměly výsledku.

[2]) Br. Jan Eneáš poznamenal ve fol., XIV., 265. — Brzy potom (t. j. po r. 1575) i v Mezříčí páni někteří týmž spůsobem školu zakládali a do ní Esroma rádi obrátiti chtěli (Fol., XII., 228a).

[3]) Fol., XIII., 13b.

v boji s kat. protireformací za Ladislava Berky podlehlo osudu opuštění a zavření (1602); neboť z úmluvy mezi členy panství učiněné (v pondělí po neděli Reminiscere 1602) poznáváme, že škola tehdy byla již opuštěna. V jedné světnici po vypovězení z farního kostela luteráni konali bohoslužby.[1])

Prvním známým jejím rektorem byl Johannes Ursinus, Němec (nar. 1545 v Marlshausích v Durinkách). Svého vzdělání nabyl na luteránských školách ve Wittemberce a v Jeně. V letech 1577—1583 byl rektorem na luteránském gymnasiu v Jihlavě, odkudž po prohrané hádce s Dr. Janem Hederikem, tamním pastorem, byv propuštěn, odebral se do Vel. Meziříčí, aby přijal nabízený rektorát na nové škole. Povolání jeho stalo se hlavně působením Vladislava Heldta z Kementu. V Meziříčí působil v l. 1583—1595 (dle jiných 1584—1598).

Zdejší rodák Adam Huber z Riesenpachu zmiňuje se o škole v jedné své minuci takto: „.... p. Jindřich Brtnický paní Aleně Berkovně z Lomnice a na Meziříčí pomohl vyzdvihnouti v Meziříčí školu vysokou a osaditi ji professory ve svobodném umění a u vyučování jazyků dospělými, kdežto prý již skutečně správcové hodní, učení a zběhlí věrně povolání své vykonávají, jako: M. Jan Ursinus, M. Jan Milius atd."

Ve svatebních smlouvách, jejichž některé listy se zachovaly v zem. archivě, jsou poznamenáni někteří spoluučitelé Ursinovi: R. 1590 v úterý po sv. Františku ženil se Melichar Blížkovský, spolupomocník školy Meziříčské. Mezi svědky byl Jan Ursinus. R. 1595 byli svědky: Vysoce učený pan magister Ursinus, rektor školy nové meziříčské, pan magister Paulus Lentzius, conrektor téže školy, pan magister Petrus Nuberus, pan magister Theodoricus Wolfgangus Hugo, Johannes Richnovius, Johannes

---

[1]) Zdeněk Brtnický z Valdštejna na Brtnici pohoní p. Zdeňka Berku i na místě Jana Jetřicha, bratra jeho nedílného..., ze 10.000 hř. gr., že l. 1614 tu neděli po sv. Františku přijdou se služebníky svými.... do nové školy tu v městě Meziříčí, kteráž mi po paní Aleně Berkové.... náleží, a vezmouc zámečníka bez dovolení mého pokoje odemknouti nechal, a vejdouc do pokoje, kdež oltář, kazatelnice a stolice byly, v kterémž místě kn. Jan Šmídelín slovem Božím a svátostmi posluhoval, tou kazatelnici (Šťastný, lokaj, vystoupil na ni a volal: „Jakáž tato klice, avšak jest v tobě dosti dlouho ten kněz lhal, musíš dolů"; pak ji bořil), oltář a stolice zbořiti poručil." V nové škole i katolíci stříleli, stolice do staré školy a jiné věci nosili. (Kn. půh., XXXIII., 389, 399).

Plachetský, Johannes Philomela Gitczinus, collegae školy meziříčské.[1]) T. r. se jmenuje rektorem evang. školy Václav Plachetský, zdejší rodák.[2]) Z počtu učitelů lze souditi, že jednak četně bylo navštěvováno ono gymnasium, jednak že s ním byla spojena partikulární škola; nesmíme se tudíž diviti, že šlechtici je všemožně podporovali; na př. Jindřich z Valdštejna odkázal roční příspěvek 30 zl. na učitele.[3]) R. 1586 čteme v obecních účtech: „Nákladu na faru a školu 34 zl. 6 gr."

Zuzana Heldtová z Kementu, manželka jmenovaného Jindřicha a dědička zdejšího panství po svých † bratřích, potvrdila v pondělí po sv. Řehoři 1590 policejní pořádek meziříčského gymnasia.

Kdo[4]) na škole studoval a jaký v ní platil plán vyučovací, jest posud neznámo. Školou šířil se německý protestantismus na úkor českého utrakvismu; v tom tkvělo jádro nebezpečí, jež vzrotlé postřehl Ladislav Berka a zaváděl proto s počátku utrakvismus a později katolicismus.

Budovu školní (obr. 26.) vystavěla v renesančním slohu a velikém rozměru o 3 vjezdech r. 1578 paní Alena na místě bývalých 2 měšťanských domův. Když v 2. polovici XVII. století vrchnost na úkor města si osvojila právo vařiti pivo, použila za pivovar prázdných místností bývalé školy.[5]) Podnes slouží témuž účelu.[6])

---

[1]) Verlöbnisse, fol. 98. [2]) Notizen-Blatt, 1872, 40.

[3]) „Jindřich Brtnický z Valdštejna na Sádku a Meziříčí,.... Též na vychování učitelův v škole meziříčské (však pokudž by to učení a náboženství pravé, čisté a světlé, a táž škola v témž řádu, jakž z daru Božího za mého spravování byla, tak trvala), poroučím, aby od pánův poručníkův 30 zl. ročně dáváno a spravováno bylo, a to při každém sv. Jiří 15 zl. a sv. Václavě též 15 zl..... Na Meziříčí, v pondělí po památce sv. Bartoloměje 1589."

[4]) Odbyvše gymnasium v rodném městě, studovali na vysokých školách ve Wittemberce zdejší rodáci: 1589 Jan Tadeáš, 1596 Jakub Volfgangův, 1597 Jan Plachetský. Poslední (r. 1609) se nazývá „lékařského umění doktor".

[5]) R. 1621 potvrzuje Vavřinec Plachetský, že obdržel od Jana Dobšovýho za otcovský grunt, t. j. dům (nyní č. 10.) vedle „nové školy" ležící 170 kop mor. Týž dům vedle „gymnasium staré školy" byl prodán Janu Jemnickému za 200 zl. rýnských, a r. 1634 zapisují se 2 zahrady, z nichž jedna leží s druhé strany řeky proti „koleji velké". R. 1677 nazývá se však již vedle „pivovaru panského". (Pozem. kn., č. 1., fol., 86, 87 a 166.) [Archiv okr. soudu.] R. 1667 dne 9. dubna vrchnost, udávajíc počet komínů na svém velkomeziříčském panství, oznámila 2 pusté komíny v bývalé luterské škole (Rekt. odd. v zem. reg. č. 257.).

[6]) Původní klenba v průjezdě prostranné, klenuté síně v přízemí, zazděný krb ve varně a četné přepažené světnice ukazují na nádhernou stavbu. — Budova jest popsána Památkách archaeol. a místop. (VI., 274) Antonínem Vorlem.

Nad hlavním vchodem zdobeným znaky Meziříčských z Lomnice a Berků z Dubé a z Lipého jest čtyřřádkový nápis:
QYOD FELIX ET FAVSTVM SIT. ANNO DOMINI MDLXXVIII HAEC DOMVS AEDIFICATA EST SVMPTIBVS MAGNIFICAE DOMINAE ALLINAE BERKOWAE MESERICZIANAE DE LOMNICZ ET IN MESERICZIO IN LAVDEM ET HONOREM DEI PROPAGATIONE EJVS ECCLESIAE ATQVE PROFECTVI CHRISTIANAE JVVENTVTIS. CONFIRMA HOC DEVS, QVOD OPERATVS ES IN NOBIS.

Obr. 26. V. Meziříčí: Budova býv. luteránské šlechtické školy (gymnasia).

Pod tímto starožitným a významným nápisem visí červenobílý štít se slovy „Knížecí pivovar".[1])

[1]) Chlumecký ve svém spise „Carl von Zierotin und seine Zeit" na str. 266 čítá školu meziříčskou mezi bratrské (vedle prostějovské, přerovské a ivančické), ale neprávem. Totéž tvrdí Jan Vesnický (= Fr. Bartoš) ve svém „Stručném přehledě dějin literatury české" (str. 71), spisovatel článku „Úryvky z dějin školství ve Vel. Mez." (Národ a škola X., 148), Jan Tiray ve

Za 17. a 18. stol. víme několik jmen učitelů působících na škole. R. 1628 byl přítomen kupu gruntu proti „staré škole“ i Bartoloměj Italy, kantor. Václav Pospíšil, rektor (1636), přijímal na svůj příjem s varhaníkem splátky, jež náležely kůru literátskému (4 r.); Václav Cocles, rektor starý (1641); Matěj Šlapal, rektor (1653—1665); Jiří Adalbert Biberius, rektor školy meziříčské (—1670), měl svůj dům, jejž si r. 1650 koupil jako zpustlý za 150 r. (za velkým kostelem, nyní č. 118.). Za něho spadla škola, a děti se učily v jeho domě; teprv r. 1678, když Řehoř Koch zemřel a dům zůstával neobydlen, stala se z něho škola. R. 1672 se poznamenává: „Škola stojí pusta a opuštěna; jen pouhé zdivo z ní ční. Nikdo ji nechce postaviti; Meziříčtí žádají, aby to učinil kostel a děkan. Ježto děkan se vzpírá co dávati rektoru a varhaníku (dle rozhodnutí konsist. dto. 7. prosince 1671, že děkan není zavázán co mu platiti), 3 měsíce již se v kostele nehraje, a při pohřbích se nezpívá. Za to panští úředníci přemlouvají městské konšely, aby nedávali děkanu žádného piva (měsíčně bečku).“ Za „Rorate“ obdržel rektor 2 r. a varhaník totéž.

---

svých Dějinách města Velké Byteše, I., 158. Ve Vel. Meziříčí **vůbec nebylo bratří.** Vždyť v samých Ivančicích jich bylo r. 1604 jen 171!! Na bratrské škole ivančické stěží vydrželi Rüdingra (Aug. Kratochvíl, Ivančice, 257) a ve Vel. Meziříčí by měli 7 učitelův? Volný (Kirchliche Topographie, III., 58) se vyhnul opatrně správnému rozhodnutí, jaká byla škola meziříčská, napsav pouze, že byla zřízena škola. Nicméně předcházející a smysl užívání slova „nekatolický“ mluví na prospěch luteránské. („[Shromáždění] se rozhodlo přidati se k augsb. vyznání. Aby se tomuto spojení další rozšíření zajistilo, bylo uzavřeno zříditi školu...“). Luteránku Alenu Meziříčskou nazývá „přísně nekatolickou“, luterána Jindřicha Brtnického „nekatolickým statkářem“! Na str. 59 nazývá tuto konfessi „utrakvismus spřátelený s luteranismem“, jenž měl býti podřízen bezprostředně wittemberskému kollegiu. Proto nemile zaráží opakování téže chyby v „Moravské čítance“ (str. 501), jakoby zde bývala škola bratrská.

Tím méně mohla býti škola utrakvistickou, jak tvrdí spisovatel článku „Velké Meziříčí, město a hrad na Moravě“ (Světozor, 1868, str. 279).

Naopak známý znatel bratrského školství Heřman Ball ve svém „Schulwesen der böhmischen Brüder“ (str 92) rozhodl se pro přísně luteránskou školu ve Vel. Meziříčí, nazývaje ji „streng lutherische Adelsschule“.

Podobně Antonín Gindely („Die Geschichte der böhmischen Brüder“, II., 250); Dr. Frant. Kameníček ve svých doplňcích ke III. sv. Zemských sněmů moravských (str. 912) přidává: „Také vyšší škola velkomeziříčská měla ráz více lutheránský než bratrský.“

Nepatrné služné učitelů působilo, že vrchnost povolila dne 28. října 1679, aby rektor a chorní hudebníci při svatbách právně směli hudliti; právo potvrzeno 23. února 1747. R. 1722 Maximilian Anjel, kantor, koupil si dům za 180 kop. R. 1762 byl rektorem Václav Tlustý. V l. 1780—1820 učiteloval zde Josef Plch. Jak smutné poměry vládly ve školství, pozná se, že krajský úřad nařídil r. 1790, aby se 298 dítkám upravila škola, aby nebyli rodiče nuceni posílati dítky na učení do Oslavice k vysloužilému vojákovi. Od r. 1796—1848 „vzorný učitel" Josef Bakeš, jenž r. 1802 založil „Protokoll für Geschichte und Merkwürdigkeiten der Stadt Gross-Meseritscher Pfarrschule". Antonín Dufek, „vzorný učitel" 1828—1874 († 1880), byl vyznamenán zásl. křížem s korunou. Fr. Sedláček[1]) (1840—1872), skladatel kost. zpěvův a světských písní, z nichž některé znárodněly; na př. „Holuběnko, nelítej". Tehdy ustanovováni byli 2 učitelé a podučitel. Učitel první třídy řídil kostelní hudbu, učitel druhé třídy zastával varhanictví. Onen bral $^2/_3$ štoly a 50 zl. od obce, tento $^1/_3$, školní plat z elementárky (přípravky do 1. třídy) a 30 zl. od faráře. Podučitel míval 25 zl. ročně, stravu a společný byt s 1. učitelem. R. 1839 sem dosazený kaplan Jan Havlíček zařídil si soukromou školu a připravoval po 12 let žáky do gymnasia a při tom vyučoval je dokonale našemu jazyku.

R. 1853 byla triviální škola proměněna na hlavní farní školu, jež trvala do r. 1869, a na níž byli vždy řediteli místní faráři. Od r. 1864 se vyučuje ručním pracím. Dnem 1. března 1869 přestal název „hlavní", a škola se nazývala „národní". Na národní působili: Václav Mezník (1869—1876), řídící učitel, jenž vyučoval i na hlavní škole od r. 1853. August Korejzl (1876—1883), za něhož povolila zem. škol. rada rozdělení 5třídní obec. školy na 5třídní dívčí a 5třídní chlapeckou (od r. 1902 o 6 odd.).

Na dívčí byl ustanoven nadučitelem Vincenc Kolář (1884—1891), jenž od r. 1885 učil i na hlavní škole a po Aug. Korejzlovi ještě řídil zatímně spojenou. Na chlapecké Václav

[1]) Nar. se 24. října 1818 ve Vamberku v Čechách, † zde 10. dubna 1872. Kostelní skladby jeho jsou prováty zbožností a jsou důstojny bohoslužeb; ze světských skladeb (nadšených láskou k naší milé vlasti) mužské sbory jsou z lepších své doby. Napsal též několik dobrých kusů orchestrálních a klavírních (Dr. Karel Eichler, Hudební skladatel František Sedláček).

Hašek (1884—1896) (od r. 1856 učitel na hlavní škole, od r. 1895 „ředitel"), a po něm od r. 1896 Josef Roček.

R. 1887 bylo povoleno zříditi chlap. a dívčí měšťanskou školu se společnou správou, pro niž vystavěna na místě býv. masných krámů (č. 116. a 117.) nová budova r. 1888 a 1889. Dívčí měšť. škola přesídlena teď do budovy něm. školy. Po odstoupení Vincence Koláře zrušeno místo nadučitelské, a škola podřízena řediteli měšť. škol, jimž jest od počátku Josef Podhorný. Po zřízení reálky chlap. měšť. škola byla postupně zrušena (počátkem 1901—1902)."

Do r. 1802 se vyučovalo na č. 84., kde až podnes říkají „Stará škola"; bylať obec r. 1746 koupila v licitaci dům,[1]) jenž od r. 1715 náležel Karlu Töpperovi, malíři, a upravila jej za školu. T. r. městský magistrát domek onen prodal a koupený dům (č. 14.) na náměstí po † Fr. Příhodovi, mydláři, upravil za školu. Při úpravě z r. 1855 umístěn nápis na budovu: „Cvičená mládež obliba Bohu, ozdoba vlasti, blahobyt obce".

Po změně chlap. měšť. školy odstěhovaly se třídy chlap. obec. školy do 2. patra budovy měšť. škol, a býv. škola ponechána (1902) škole „Světlé".

V l. 1885 zřízena zde „mateřská škola".

Zemská rolnická škola. Byla jako „Rolnická škola" zal. r. 1867 hospodářskou jednotou velkomeziříčskou. R. 1899 se stala zemským ústavem. Jindřich hr. Haugvic postoupil nové škole potřebné místnosti na svém zámku Osové. Ježto se ukázalo, že osamocení školy se neosvědčuje, přestěhovala se na podzim již r. 1868 do Vel. Meziříčí, kde pro ni byl upraven zakoupený (r. 1872) bývalý hostinec na Horním městě č. 395. i se zahradou. V l. 1879 a 1880 stavěny nynější budovy školní a hospodářské. Do r. 1875 měla škola svůj vlastní, od t. r. všem rolnickým školám na Moravě platný statut. R. 1900 bylo žáků 19. Ředitelem na škole od r. 1868 jest Jan Hoch.

Odborný učitel Antonín Večeř (nar. 1853 v Šilperku) působí od r. 1878. Sepsal četné spisy cenné: Fysiku pro školy hospod., Měřictví výkonné, Zámečnictví (3 díly), Zám-

---

[1]) Byl v městě s jedné strany domu Tomáše Kolovrátka a fortny s druhé strany za 440 zl. 40 kr.

kařství, Průvodce elektrotechnikou (2 díly) a mnoho jiných menších prací v listech hospodářských, v Ottově Naučném Slovníku, a jinde. Životopis viz v „Poutníku z Hané" r. 1903.

Pokračovací škola pro dívky „Světlá", s níž jest spojen pensionát, od r. 1901. S ní jsou spojeny odbory: Dvouroční průmyslová pracovní, jednoroční obchodní a hospodyňská škola.

Zemská vyšší reálka (obr. 27.). Byla povolena zem. sněmem dne 27. března 1899, ač snaha o dosažení střední školy ve Vel. Mez. datuje se od r. 1866.[1]) Od počátku jest ředitelem jejím Zikmund Horváth. Z prof. jsou literárně činni: Boleslav Dolejšek, Jos. Holý a dr. Jan Macků.

Německá škola (od r. 1871) bývala trojtřídní; ježto se četní židé vystěhovali a Němců jest nepatrný počet, má jen 1 třídu.

Správa obecní. Již r. 1378 spravovali obec rychtář, 8 konšelů z města, kteří se střídali v purkmistrovském úřadě, 2 konšelé z Horního a 2 z Dolního města. Na obec. soudě[2]) zasedala (1417) mimo rychtáře stará (8 konšelů) a nová (8 konšelů) rada. R. 1562 bývali zvoleni[3]) vrchností[4]) mimo zmíněný

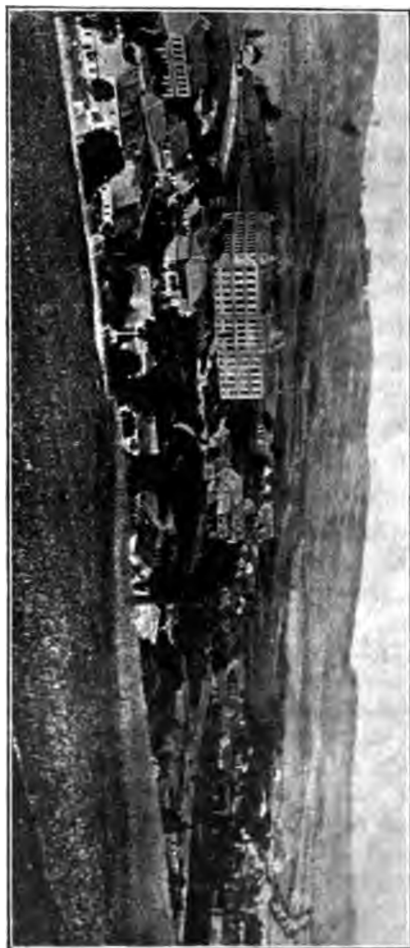
[1]) Zik. Horváth, „Nástin snah města Velkého Meziříčí o dosažení reálné školy" (Výroční zpráva zem. vyšší reál. šk. ve V. Mez. 1900).

[2]) Soudu zahájení. Rychtář otázku činí: „Pane purgmistře a páni milí, již-li jest čas, hodina a chvíle soud zahájiti?" Pan purgmistr odpověď dává: „Pane rychtáři! Jakož Jste na nás otázku učinili, byl-li by čas, hodina a chvíle soud zahájiti: Že jest již čas, hodina a chvíle soud zahájiti." R.: „Jaký pokoj přikazujete při tomto soudu?" P.: „Boží pokoj, J. Mti pána našeho, pokoj rychtáře a konšel pokoj, i také těch všech pokoj, kteří pokoj milují." R.: Takového pokoje já potvrzuji; kdož by se proti tomu dopustil řeči, ten aby na penězích, kdož by pak skutkem proti tomu učinil, ten aby na hrdle trestán byl. Protož se každý tak opatř, aby svou při řečí slušnou vedl, řád a poctivost při tom zachovávaje. Neb my proto tu nesedíme, abychom kterou stranu učiti měli."

[3]) (1575: V pondělí před sv. Pavla na víru obrácením; 1576: V neděli po novém letě).

[4]) Alena Berková Meziříčská z Lomnice přidalana pomenutí na potvrzení úřadu: „... že jsouce v těch úřadech předkem cti a chvály Boží, zlé přetrhujíce a dobré zvelebujíce, potom mého dobrého a obecního vyhledávati, jakž na věrné poddané sluší, budou." — Zdeněk Berka z Dubé napomíná osoby k úřadům konšelským a jiným povinnostem volené takto: „A protož Vás všech napomínám a o tom pod nemilostí poroučím, abyste se náležitě v těch ouřadech bojíce se Boha chovali a spravedlnosti lidských s obzvláštní pilností vyhledávali; sirotků mých a vdov ušetřujte a v jejich spravedlnostech

úřad ještě 4 obecní konšelé, 2 kostelníci a 2 špitálníci; r. 1569 se poznamenává 12 městských konšelův a radní písař; r. 1580 přidány osoby (7) na dohlídání překupu obilí (2 na Hor. a 2 na Dol. městě, po 1 na Stránce, Karlově a Vrchovci). Jindřich Brtnický z Valdštejna zvolil 1586 mimo to 8 konšelů (po 4 na Dol. a Hor. městě) na přihlídání chleba a měr, 2 osoby na přihlídání a spravování cest, tolikéž na řezníky, aby chudým lidem v slušnosti prodávali masa, 2 osoby na Vrchovci a 4 na Hor. městě na přihlídání neřádův a nočních sedání; (1588) 7 osob na dohlídání, aby se obilí a všecky věci na prodej vožené vezly na svobodný trh, po 2 na Dol. a Hor. městě a na Vrchovci, 1 na Stránce; 1592 přidáni 4 přísežní k pivu[1]) a 2 k oněm 7, aby

Dívčí měšť. škola. Zem. reálka. Silnice na Budu.

Obr. 27. V. Meziříčí: Předměstí Karlov.

jich ochraňujte. A když to učiníte, od Pána Boha odplatu a ode mne, vrchnosti vaší, milost a ochranu míti budete; pakli se to nestane, a vy proti spravedlnosti budete, tehda Pána Boha i mne proti sobě s trestáním spravedlivě zasloužíte. Ale nejsem té naděje, abyste osobami našimi k tomu příčinu dáti měli . . .“ Datum na Meziříčí, ve středu po neděli Reminiscere Letha 1594.

[1]) R. 1594 jejich povinnost lépe vyjádřena; měliť dbáti, „aby žádný z vařících více než 12 sudů na celý var na prodej aneb k vystavení šenkýřům pod trestáním a pokutou na to vyměřenou nevařil; třináctý sud na vypravení a dobře vykvašení takového piva se přidává“.

se obilí, ryby a jiné věci na prodej vožené nikde jinde neprodávaly, než na rynku v místě vyměřeném; 1594[1]) přidáni 4 přísežní na vybírání z vína a obilí; od r. 1595 měli se při lovení rybníků s panem úředníkem 2 osoby dostaviti; rokem 1603 byli 3 kostelníci, 1606 též 3 špitálníci; počátkem r. 1610 ustanoven mimo městského rychtáře i rychtář nad podruhy a poli, 1611 2 kostelníci v koleji neb škole (t. j. býv. luterské = gymnasiu, —1613), 3 hospodáři nad obecní várkou a 3 osoby na dohlídání do spílek nákladníkův.

Jak nemilé a obtížné bylo postavení „úředních", lze poznati z listu, jejž poslali purkmistr a rada p. Zdeňkovi Berkovi z D. a L.; prosíť: „. . . tak jakož jsme z vůle předkem Boží a potom od V. Milosti t. r. 1593 k spravování úřadu konšelského, k vyhledávání spravedlností lidských, sirotčích a vdovských a obecního dobrého, voleni a potvrzeni byli, a někteří z nás již několik let pořád v té práci zůstáváme a skrze to v živnostech našich obmeškáváni býváme, . . . abychom od takových prací obecných polehčení míti a propuštěni býti mohli."[2])

V 18. stol. — 1848 bylo město spravováno magistrátem (starostou a 3 radními, k nimž přináležel syndikus práv znalý). Mimo město tvořila Židovská ulice samostatnou Židovskou obec, a Zámecký okršlek, též polit. samostatný, podléhal jurisdikci býv. panství, které též bdělo nad správou Židovské obce. R. 1848 sloučeny v jednu polit. obec město a zám. okršlek, r. 1851 i Židovská obec.

Obec. zastupitelstvo se skládá dnes ze 30 výborů; městská rada ze starosty a 6 radních. Ze starostů vynikal Ant. Kallab,[3]) Alois Zvach, Vlad. Čech, spisovatel a nakladatel „Květů", (obr. 28.) od r. 1905 Jos. Čermák.

Znamenitější osoby, jež se zde buď narodily, buď žily aneb zemřely. Adam, zvonař (1550—1570); od něho jsou

---

[1]) O špitálnících se t. r. poznamenává: „Těch při jejich pracích v povolání zanechávám na ten způsob, aby mi pořádný účet z příjmu a vydání učinili."

[2]) Ve čtvrtek ochtáb Tří Králů 1594

[3]) Nar. 1812. První průmyslník v městě, který pracoval parním strojem; v. l. 1859—1870 starostoval; za r. 1866 byl vyznamenán zlatým záslužným křížem.

zvony v Čučicích, Heralticích, Dalečíně, Výškově, Šlapanicích, v Olší, Dačicích, Litohoři a Telnici. — Anděl Antonín (1844), škol. rada, inspektor kreslení na morav. slezských středních školách. Jest žákem malíř. akademie ve Vídni. — Dr. Beer Leopold (nar. 1802). Otec jeho byl v městě učitelem; v l. 1828—1841 prakt. lékař ve svém rodišti, odkudž se odstěhoval do Brna, zůstávaje městským fysikem a členem stálé lékařské komise pro

Obr. 28. Býv. starosta Vladimír Čech.

Moravu. Napsal 16 článků z lékařství, jež uveřejnil v „Med. Jahrbücher des k. ö. Staates" (Notiz.-Bl., 1857, 50—51). — Berger Ignác, č. kanovník a prof. v Jihlavě; založil městský sirotčinec. — Ebrle Vincenc, spis.; obíral se dějinami Meziříčí. — Dr. Eichler Karel, katecheta v Brně (nar. 1845), býv. prof. cirk. dějin a práva v alumnátě v Brně a farář ve Vev. Bitišce. Napsal řadu feuilletonů do „Hlasu" a „Mor. Orlice", „Poutní

místa a milostné obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku" a „Paměti panství Veverského", jakož i některé práce z oboru hudebního. — Gionima Šimon, rodák z Bononie v Italii a dvorní malíř císaře a krále Karla VI., bydlel zde a ve Žďáře (1708), kde maloval v klášteře obrazy ze života sv. Mikuláše. Síla maleb záležela v dějepisných předmětech. Obraz sv. Václava z býv. tasov. kostela (v. t.) a sv. Antonína Padov. ve faře v Meziříčí pochází od něho. — Z Gory Karel Babtisti (kol. 1629) napsal v čes. rukopise dějepisné zprávy o V. Meziříčí a okolí. — Dr. Huber Meziříčský z Riesenpachu Adam (1546—1613). Prvního vzdělání nabyl v rodném městě na škole právě tehdy nově nadané. Na universitách v Tubinkách a Wittemberce zabýval se klass. jazyky, počty a lékařstvím. Po návratu do vlasti stal se prof. na pražské universitě a r. 1612 jejím rektorem, kdež všechnu péči vynaložil na obnovu staré slávy učení Karlova; t. r. přednášel jako praktický lékař medicinu. Vynikl jako veliký znatel rodného jazyka, přeloživ z latiny „Regiment zdraví" a výňatek z něho „Apotéku domácí"; zároveň vydal minucí na r. 1589 a hvězdářský kalendář na r. 1590 a 1591. Císařem Rudolfem II. byl povýšen 1580 do šlechtického stavu[1]) — Jakub Matouš, zvonař, kol. r. 1546. — Jakub z Kamenice, básník a homiletista, † zde 1565. — Jan, zvonař (1470—1498), lil zvony do Telče, Hartikovic, Třebíče a Slatiny. — Jan z Meziříčí, syn Jana Lomnického z Meziříčí, doktor svob. umění r. 1394 na pražské universitě. — Jiří z Meziříčí,[2]) rektor praž. university 1450. — Kölgen Ferdinand, něm. spisovatel (* 1824) románů („Die Spione", „Die falschen Biedermänner"), veseloher a básní. (Notiz.-Bl., 1892, 35). — Lašťovička (* 1724), znamenitý hudebník. — Majer Kristian S. J., prof. mathematiky a fysiky v Heidelberce, hvězdář na slovo vzatý ve Falci; napsal 16 spisův o hvězdářství a objevil první družice stálic. (Pelzel, Gelehrte Jesuiten, 239). — Meziříčský Pavel, knihtiskař v Litomyšli v l. 1503—1534 (Č. M. K. Č., 1876, 755). — Meziříčský Valentin, humanista, lat. básník a mathematik, narodil se v 2. polovici XV. století a † v Žatci v Čechách 10. října 1540. Po studiích na universitách severoitalských byl dosazen za

[1]) Fr. Jurek, Dr. Adam Huber Meziříčský z Riesenpachu. Č. M. M., 1895.
[2]) Byl promotorem při dosažení bakal. stupně Václava Křižanovského.

rektora školy do Žatce, kde byl již r. 1495 jmenován i radním písařem. Od r. 1499 jsa důvěrným přítelem Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, největšího českého humanisty, přilnul láskou ku starým klassikům tak, že i do města Žatce uvedl jejich studium. Bohuslav charakterisuje Valentina takto: „Vyniká vzděláním i varitem zvučným, vyniká i výmluvností, více však šlechetností".[1]) — Michalík Martin, děkan, napsal spis o mučednictví sv. Jana z Nep. (Brno, 1728). — Penthamer Mikuláš,

Obr. 29. Msgr. theol. dr. Jos. Pospíšil.

děkan, jehož kniha vyšla ve zdejší tiskárně (1588, v. t.) — Plachetský Jan, dr. mediciny. Studoval lékařství v l. 1597—1602 ve Wittemberce, kde dosáhl doktorátu před r. 1610. T. r. se usadil v Jihlavě, odkudž odešel do Stuttgarta a Štrassburka, kde působil jako věhlasný lékař. Psával i latinské básně, mezi nimiž i Carmen de incendio recens exorto Trebicii, Wittenbergae

[1]) Fr. Jurek, Valentin Meziříčský a jeho poměr k Bohuslavu Hassištejnskému z Lobkovic. Č. M. M., 1894, 31—38.

1599 (4⁰) (Not.-Bl., 1872, 40.[1]) — Plachetský Václav, rektor zdejší lut. školy (r. 1595) a spisovatel některých latin. básní. (Not.-Bl., 1872, 40). — Pahnost Josef, děkan, napsal několik pohřebních řečí a farní inventář. — Z Pernštejna Vratislav (* 1520, † v Praze 1587), slavný státník a mecenáš. — V hájence[2]) v oboře narodil se 6. května 1845 Msgr. th. dr. Jos. Pospíšil (obr. 29), kanovník král. kapitoly brněnské, největší souvěký český kat. filosof, dopisující člen král. české společnosti nauk, České akademie a Akademie sv. Tomáše v Římě. V letech 1874—1894 byl prof. fundamentálky a dogmatiky na bohosl. ústavě v Brně. Mimo řadu článků v „Museu", „Časop. katol. duch.", „Obzoru", „Časop. M. Mor." napsal o 2 sv. své stěžejní dílo „Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvínského", jež jest považováno za „jeden z nejlepších spisů české filosofické literatury vůbec." Mimo literaturu všímá si i veřejného života našeho národa, jemuž prokázal služby neocenitelné. — Roblík Eliáš, děkan, vyvracel ve svých „Jüdische Augen-Gläser" (Brno 1743) některé židovské bludy. — Rudavský Vavřinec, zdejší děkan a spisovatel (Cerroni, spisovatelé Mor.) Severini Bartoloměj (nar. v Meziříčí), r. 1612 bakalář filosofie v Praze. Napsal elegie na narození Jana Rosacii 1617 (Cerroni). (Not. Bl., 1872, 98). — Steiner Jan (* 1725) slovutný malíř. Žil v Benátkách, Římě a ve Vídni. — Strčanovský Jan, mědirytec; působil zde na rozhraní 18. a 19. stol. (Not.-Bl., 1894, 44). Známe od něho vyobrazení Tasova, měřínské kaple, obraz P. Marie v Měříně a Ra-

Obr. 30. Františka Stránecká.

[1]) Časopis „Stráž" v Třebíči, VII., č. 28: Jan Plachetský, podává Aug. Kratochvíl.

[2]) Dnes náleží hájenka a myslivna s oborou ke katastru obce Dolních Heřmanic, kdežto dříve byla částí V. Meziříčí, kamž dosud jest přifařena.

dostíně. — Stránecká[1]) (Kerschnerová) Františka (obr. 30.) (*1839, † 27. května 1888), česká spisovatelka, „moravská Božena Němcová“. Její spisy, jež vyšly v Meziříčí, jsou ohlasem českého srdce a posety perlami národního ducha. — Dr. Fr. Skřivan (* v Krucemburku v Čechách), národní buditel (obr. 31). — Škoda Josef (* 1844), školní rada, prof. kreslení na reálce v Karlíně a inšpektor téhož předmětu na středních ústavech v Čechách. Odchovanec malířské vídeňské akademie. — Turso z Bethlenfalvy Jan, humanista, farář kol. 1500, později vratislavský biskup. - Töpper Karel, dovedný malíř; od něho byly oltářní obrazy sv. Ignáce, Floriana a Ukřižovaného ve farním kostele a fresky v kaplích velehradského kláštera. — Dr. Vašátko Zikmund (obr. 32.) (* ve Žďáře), advokát († 1886), znalec národních písní moravských a českých; vydal s Frant. Bartošem doplňky k Sušilovým písním. Knihovnu svou odkázal brněnskému Musejnímu spolku. — Vorel Antonín (* 1843), okresní školní inspektor, psával do Komenského. — Weidlich Ignác (* 1753, † 1814 v Brně). Vzdělával se jako pensionář kněžny Eleonory z Lichtenštejna na malíře dějin a podobizen. Namaloval obraz sv. Anny v zdejším kostele a 2 postranní oltáře v Nov. Veselí. — Za rodáka bývá považován Dalimil (v letech 1282—1314). staroboleslavský kanovník a spisovatel „Kroniky boleslavské“.

Obr. 31. Dr. Frant. Skřivan.

Živnosti. Obyvatelstvo zabývá se polním hospodářstvím, řemesly, průmyslem a obchodem. V XV. stol. pěstoval

---

[1]) Dle vesnice Stránecké Zhoře, kdež byl její otec správcem.

se zde šafrán[1]) a chmel[2]); daří se pšenice, len, oves, žito, ječmen, brambory; luk jest dostatek. Ovocnictví v zahradách zvelebuje se hlavně působením hospodářské školy a hospodářského spolku. Celkem jest u města 974·6 ha polí, 101·3 ha luk, 27·8 ha zahrad, 97·6 ha pastvin, 81·4 ha lesa, 1·7 ha rybníků. Při hospodářství jest 114 koní, 404 kusy hovězího dobytka, 2 ovce, 108 kusů vepřového dobytka.

Trati slují: Za Horama, U sv. Vavřince, Kunšovec, nad Bejkovcem, nad Hájkem, u Třech křížů, Rakůvky, Loupežník, Šezetky, nad Filovcem, Výpustky, u Spravedlnosti, Hliniště, Rybníčky, Nová kapla, Malá stránka, Malířka, v Ochoze, u Cihelně, Oudolí, nad Řekama, Křenice, Velké Jidášky, nad Katovní, Kavaly, Ostrůvky, nad Vrchovcem; r. 1749: Na Lipůvci, v Kačenicích, v Čihadlech, za Spravedlností, za Židovskými hroby, Kaplanky.

Obr. 32. Dr. Zikmund Vašátko.

Cechmistři se volívali z plného cechu a purkmistrem bývali potvrzováni na spravování poctivého cechu. Od r. 1593 jsou cechmistři jednotlivých cechů poznamenáni s osobami volenými na úřady konšelské a jiné povinnosti.

Cech soukenický. Již r. 1398 byli v městě soukeníci, a 1443 se mluví o řemesle soukenickém. R. 1491 stala se různice mezi cechy, tovaryši řemesla soukenického a kovářského, že kováři nedali choditi s cechovními svícemi tovaryšům soukenickým v procesí vedle svých svící. Jan z Lomnice rozhodl, aby tovaryši řemesla soukenického v procesí chodili se svými svícemi po pravé, a tovaryši řemesla kovářského po levé ruce rovně proti sobě (P. K., 88). Při trzích stávali soukeníci ve světnici na radnici (1499) a rámy

[1]) R. 1499 prodalo se pole „nad Šafránicí" nebožtíka plátneře (P. K., 72).
[2]) Václav Soška prodal „chmelnici" ovroubenou k Oslavici za 22 zl. (P. K., 200).

mívali na Předhradí. Potvrzení cechovních artikulův obdrželi od Jana z Pernštejna r. 1543,[1]) jenž po 4 letech rozkázal svým poddaným, aby nedopouštěli vlnu nikomu jinému prodávati a kupovati než soukeníkům. R. 1650 povolil jim Ferdinand III., aby svá sukna do dědičných zemí mohli rozvážeti a je na postavy neb lokte rozměřovati a prodávati; následujícího roku Rudolf hr. z Kounic potvrdil jejich artikule, jež se měly čísti každého $1/4$ roku za shromáždění cechu.

Cech řemesla kovářského, kosařského a kolářského.[2]) O různici kovářů se soukeníky r. 1491 v. t. Kosaři Borejčkové r. 1546 brali železo z Kremže. R. 1560 cechové kovářský, konvářský, zámečnický, nožířský, kotlářský a zlatnický zažalovali vrchnosti, že Jan Borejčko, kosař, 18 i více tovaryšů má, že při 6 ohních dělá a tím, že mnoho uhlí spotřebuje, což by mohlo býti příčinou záhuby a zdražení uhlí. Žádali též cechové, aby počet čeledi se zmenšil na 4 tovaryše a 1 učedníka, jako mistři kosařští na Táboře a v Ml. Boleslavě. Naproti tomu Jan Borejčko tvrdil, že nemusejí nadřečení mistři trpěti pro nedostatek uhlí, ale že trpí nedbalostí a nepilností; on prý jinde si les kupuje a z něho uhlí uhlířům páliti dává, počet tovaryšů prý za jeho předků býval ještě větší a nikdy v tom od nikoho bráněno nebylo, proto prý závist a nepřízeň z nich jen mluví. Rozhodnuto bylo, aby choval 10 tovaryšů a učedníka, a jiní 3 kosaři po 4 tovaryších a 1 učedníku, uhlí si má jinde kupovati a na trhu jen tehdy, když již všichni řemeslníci pracující uhlím nakoupili si ho (K. M., č. 9., str. 27). Rudolf hr. z Kounic potvrdil dne 23. dubna 1650 řád cechovní kovářů, kosařů, kolářů, srpařů, sekyrníkův a zámečníkův. R. 1651 cechmistři a mistři těchto řemesel vydali o 23 článcích na žádost starších tovaryšů potřebné artikule do jejich pořádku. Kováři mají cínovou cechovní konev z r. 1682.

Cech ševcovský měl artikule od ševců z Jihlavy, jejíž purkmistr a rada je zdělila r. 1599.[3])

Cech tkadlcovský. Rudolf hrabě z Kounic obnovil roku 1650 cechovní artikule (20 art.), „ježto dřívější skrze

[1]) Vel. Meziříčí, ve středu před sv. Pavla na víru Obrácením.

[2]) Zachovala se Kniha kovářských a kolářských tovaryšů z r. 1822, kolářských a kovářských učedníků zal. 1822; účetní kniha společ. cechu řemesel: kovářů, kolářů, zámečníků, tesařů, sedlářů, řemenářů, hřebenářů, kameníků, kominářů, klempířův a cínařů (z r. 1843).

[3]) V pátek po slavném hodu svíček.

vojenské tumulty a roztržitosti k zrušení a zkažení přišly". R. 1679 Petr hr. Ugarte zlepšil a potvrdil řád cechovní tkadlcův a mezulánův. Mimo nedůležité zápisní knihy (přijímání mistrů do cechu a učňů na učení (v l. 1627—1713), dochovaly se cechovní památky: Ferule z r. 1740, pokladnice 1727, razítko s nápisem: PECET · TKADLCV · MEZERITSKICH, kniha na zapisování, kteří páni cechovní k poctivému cechu přistoupili z r. 1734, kniha účtů poct. cechu tkad. a mezul. od r. 1708, kniha mistrovská, na doučení a vyučení z r. 1770,[1]) přihláškovå kniha cechovní z r. 1630 a 4 orig. listiny (1. Pořádek pro starší a mladší tovaryše řemesla tkadlcovského z r. 1588. 2. Obnovení cech. artikulův tkadlcovských Rudolfem hr. Kounicem r. 1650. 3. Potvrzení artikulův cechu tkadl. a mezul. Petrem hr. Ugartem r. 1679. 4. Cechmistři řemesla tkadl. a mezul. dávají pořádek tovaryšům týchž řemesel.

Cech kožešnický. Purkmistr a rada města Jihlavy sděluje mistrům kožešnickým opis pořádku cechovního u nich dne 22. května 1514. Dne 2. května 1656 dali zdejší kožešníci řád, obyčeje a zachované artikule mistrům z Dol. Kounic. Zachovaná pečeť má nápis: ꟼOHEKSRA PBIAN.

Cech koželužský. Připomíná se r. 1523. Roku 1552 koupili cechovní cechmistři a mistři řemesla kož. 29 zl. grunt. peněz za hotových 11 zl.; podobně r. 1574 koupili si 50 zl. na gruntu Plačkovském.

Cech řemesel sladovnického a nákladnického má pravidla pro tovaryše z r. 1523[2]). Václav Berka z Dubé potvrdil[3]) r. 1569 artikule cechovní, od starodávna tomu cechu nadané od prvnějších pánův a držitelů panství meziříčského. T. r.[4]) mistři cechovní a mistři na žádost starších i mladších tovaryšů poctivého řemesla sladovnického, domácích i vandrovních, vydali jim z plného cechu artikule, podle nichž by se na budoucí časy řídili a spravovali.

Cech pekařský. O pekařských mistrech se mluví v památní knize městské r. 1398. R. 1556 Zikmund Heldt z Kementu potvrdil cechovní artikule pekařské, r. 1616 Ladislav Berka

---

[1]) V ní jest na první straně zápis, že do r. 1775 platil tkadl. a mezul. cech 12 zl. z valchy do vrchn. důchodů; t. r. Maria Eleonora, majitelka Meziříčí, osvobodila jej od onoho poplatku.

[2]) Vel. Meziříčí, v středu v den jedenácti tisíc panen.

[3]) Vel. Meziříčí, 19. února. [4]) V sobotu před sv. Vítem.

z Dubé a r. 1628 Jan Jetřich Berka z Dubé pekařův a mlynářův. Léta 1562 vznikla rozepře mezi pekaři a pecnáři o pečení režného chleba. Purkmistr a rada městská rozhodla takto: Poněvadž pekaři nechtěli, aby pecnáři pekli chléb, a pecnáři opět se odvolávali na dřívější nařízení vrchnostenské o pekařích a pecnářích, mají pecnáři, „kteříž toho svobodu mají a od starodávna pekou", chléb režný péci, ale místo 4 denárů, jež dávali na rathouz o 4 Suchých dnech, mají dáti do cechu pekařského ročně 2 gr. bílé na vosk a 2 gr. na radnici. Pekaři se podvolili dobrovolně, že každému pecnáři půjdou na pohřeb uctivě a vážně s voskovými svícemi.

Cech mlynářský. Do r. 1706 měli mlynáři společný řád, spolčení a srozumění a společné bratrstvo s pekaři. Když vzniklo mezi oběma cechy nedorozumění, požádali pekaři o nový řád. Od t. č. mlynáři řídili se svým řádem. Dochovala se kniha připovídání mistrů do cechu (v l. 1728–1786), příjem cechu v těch letech, a kniha, z níž poznáváme, kdo kdy do poctivého cechu přistoupil neb za vyučenou obdržel (z r. 1707 až 1747).[1]

Mimo dnešní 4 mlýny (Podhradský,[2]) Jos. Čermáka, Liškův[3]) a Škodův[4]) bývalo jich do nedávných dob více: Malostranský,[5])

[1]) Městský archiv.

[2]) Jan z Lomnice na Mez. 1489 prodal svůj vlastní mlýn dědičný pekařský, který leží pod samým hradem, mlynáři Maškovi za 230 kop gr. a roč. činži 6 kop míš. . . . . Též postoupil Maškovi, aby všichni pekaři, kteří jsou neb budou v městě Meziříči aneb na předměstí, ti všichni nemají jinde v žádném mlýně mleti k svým potřebám, než toliko ve mlýně výš psaném. Také pecnářky, které chléb na trh pekou, aneb ti, kteří krupici na trh dělají, jinde mleti nemají. Kdyby chtěl někdo jinde mleti, má Maškovi zaplatiti mýto. Měl též požívati šlejfirny. Žádných robot nekonal, leč vedle obce odbýval a jiných všech práv požíval (P. K., 56); r. 1501 koupil mlýn od Maška Havel. Dnes náleží bratřím Čermákům.

[3]) Jest nejstarším mlýnem při městě (v. dějiny špitálu). R. 1679 patřil Tomáši Svinkovi, 1750 Jakubu Mannovi, dnes p. Jarolímovi.

[4]) Hálův (U obory). R. 1679 byl na něm Šebestian Sedlinský, 1750 Matyáš Sedlinský.

[5]) R. 1588 byl na něm Jíra; r. 1614 Zdeněk Berka z Dubé na žádost města, jež si koupilo mlýn Buchtovský na Malé Stránce, osvobodil je od roč. platu 1 zl. 28 kr. a vší roboty. S dovolením vrchnosti prodala 1681 obec mlýn Jos. Sedlinskému, mlynáři na panském mlýně podzámeckém, se 3 slož. na mouku, stupami a vším příslušenstvím za 60 kop mor. Kdyby se měl někdy prodávati, má se to státi obci. R. 1706 si jej zlepšený koupil Jan Hamža za 620 kop; r. 1750 náležel Fr. Šimáčkovi. Ant. Jelínek koupiv 1905 mlýn zrušil jej a proměnil na elektrárnu.

Šelův (později valcha, dnes domek), Brýdův[1]) (pekárna, dnes škrobárna a popárna), Jeřábkův (dnes strojní zámečnictví), Mácův (nyní škrobárna) a Kočvarův[2]) (dnešní Breitenbachova válcovna).

Cech krejčovský obdržel artikule r. 1503 na žádost Jana z Lomnice, mistrů, starších a vší obce od purkmistra a rady města Jihlavy.[3]) R. 1682 dne 24. dubna Arnošt hr. Ugarte potvrdil cechovní řád.

Cech kloboučnický již za 16. věku.

Cech čepičářský dostal artikule r. 1529 za Jindřicha z Lomnice.

Cech bednářský. Rada města Meziříčí na žádost mistrů řemesel bednářského, truhlářského a stolařského dala artikule, kterýmiž by v dobrém řádu zachováni býti mohli na budoucí časy.[4])

Cech řeznický. V městském museu se dochovaly 2 listy, odnášející se k starším knihám z l. 1552—1595, potvrzené artikule cechovní hr. Rudolfem z Kounic z r. 1654 (14. března), cechovní příjmy z r. 1685 a kniha přijetí do cechu (poč. 17. stol.) Masné krámy stávaly za kostelem (od r. 1600), a připomínají se za 2. pol. XV. stol.

Cech plátenický. Již r. 1419 byl zde tkadlec pláten. Jan z Pernštejna a na Helfenštejně potvrdil plátenikům artikule o 16 odstavcích r. 1531[5]) a Zikmund Heldt z Kementu r. 1558. R. 1558 znovu opsali cechmistři a mistři „Tovaryšské artikule", jak sdělány byly r. 1557, s některými změnami.

Cech hrnčířský. Jan Jetřich Berka z Dubé dne 9. června 1626 potvrdil cechovní pořádek hrnčířům. Potvrzení se dochovalo.

Cech zámečníků, puškařův a hodinářův. R. 1549 měli cechmistři zámečničtí a mečířští spory s Jiříkem Opavským,

---

[1]) R. 1417 náležel Hedvice; r. 1451 stala se smlouva o mlýn druhý nad hradem: Peša měl držeti brusy, kotlář Matěj hamr. Jan z Lomnice tento svůj mlýn řečený hamr, jejž byl koupil od mlynáře Zycha za 130 kop gr., dal 1490 ku pravému purkrechtu Václavovi Mlýnkovi a dědicům tak, aby mohli ten mlýn dáti, změniti a učiniti jako se svým vlastním dědictvím. Později mlýn proměněn na prachárnu náležející Mikuláši Podvalovi; prachárna po nahodilém výbuchu nebyla obnovena, nýbrž vystavěl si z ní opět mlýn Vávra Mann; r. 1750 mlynář Pavel Votínský platil 2 zl. vodní činže.

[2]) Za 30leté války patřil Jiřímu Chromému, po něm Šebestianu Chromému; r. 1750 byl na něm (se 3 slož.) Jan Mann, jenž platil vrchnosti 6 zl. 28 kr. různých platův.

[3]) V Jihlavě, v pátek před 4. neděli postní, 1503. [4]) Dne 26. května 1611.

[5]) Na Meziříčí, v úterý před sv. Janem Křtitelem.

mečířem z Tábora, jenž zde pracoval. Dne 16. listopadu 1707 dali brněnští zámečníci, puškaři a hodináři zdejším mistrům opis svých artikulí.

Cech blanařský. R. 1582 se připomínají cechmistr a mistr poctivého cechu blanařského.

Cech stolařský má artikule společné s bednáři z r. 1611 od Ladislava Berky z Dubé.

Cech punčochářský obdržel povolení r. 1722, aby směl ve V. Bíteši při jarmarcích a trzích díla punčochářů prohlížeti a případně konfiskovati; kdyby se ve V. Bíteši chtěl usaditi punčochářský mistr, měl býti přivtělen k cechu meziříčskému.

Mimo vzpomenuté cechy mluví se r. 1503 o postřihačích; tehdy psali Jihlavští, aby nový postřihač, je-li zachovalý mistr a člověk hodný a svého řemesla řádně vyučený, byl zachován vedle řádu svého řemesla, a soukeníci ani žádný jiný nemá jemu sáhati v postřihání kusů sukna (P. K. 45); — r. 1523 o nožířích; — r. 1538 o provaznících; — r. 1541 o 2 pernikářích; — r. 1545 o uzdařích; — r. 1567 o kameníkovi.

Král Ludvík r. 1522 v Praze, ve čtvrtek den sv. Stanislava, udělil na přímluvu Jindřicha a Václava z Lomnice obojím zdejším lazebníkům a jejich potomkům tatáž práva jako ostatním řemeslníkům. Lázně byly v městě v 15. stol.[1]) R. 1499 koupil Hanuš, lazebník z Mikulova, lázeň v Meziříčí od Mikuláše, lazebníka (P. K., 43).

Po zrušení cechů nastoupilo živnostenské společenstvo, k němuž z Meziříčí patří: 12 stolařů, 4 koláři, 5 soustružníků, 5 kovářů, 6 bednářů, košikář, 18 řezníků, zlatník, 2 modistky, 4 sedláři, 11 dámských krejčí, 5 holičů, 29 obuvníků, 3 sklenáři, 3 kožišníci, 2 malíři, pernikář a voskař, 26 krejčí, kloboučník, 13 pekařů, 5 hodinářů, 4 klempíři, natěrač, kotlář, 2 jircháři, koželuh, 4 provazníci, hřebenář, 2 kartáčníci, 2 cukráři, 3 pokryvači, punčochář, 5 zámečníků, barvíř, rukavičkář, hrnčíř, 2 kameníci, 5 knihařů, tkadlec, sochař, schovavatel svršků.

Průmyslové závody jsou: Soukenná továrna Kalábova, 2 parní mlýny Čermáků, škrobárna a popárna Čermákova,

---

[1]) R. 1451 byla pod hradem lázenka, kterouž r. 1475 Vávra, lazebník, koupil a poručil své ženě a dětem (P. K. 42).

škrobárna Lindsbaurova, 5 klihåren (Fischrova, Fuchsova, Müllerova, Vachtlova a Buchsbaumova), strojní zámečnictví Jeřábkovo,[1]) slevárna Breitenbachova, elektrárna Jelínkova, mlýn Škodův (dř. Hálův) a Jarolímův (dř. Liškův), panský pivovar, pila a cihelna, továrna na obuv, cementárna, knihtiskárna Šaškova,[2]) koželužna Jelínkova, jirchárna Horákova a kotlářství Hradeckého.

Dlouho postrádalo Vel. Meziříčí moderní podmínky obchodní — dráhy; pokud však táž nebude prodloužena na západ nebo sever, nelze mluviti o pravém významu pro městský obchod. Dle seznamu svob. a konced. živností jsou zde obchody smíšeným (15), materiálním, galanterním a střižním zbožím (20), zemskými plodinami (5), surovinami (5), ovocem a zeleninou (5), lnem, hotovými šaty (2), sukny (3), papírem (5), škol. potřebami a tiskopisy, uhlím, koňmi, peřím a kožemi (5), sklem a porculánem, smaltovým a kamenným nádobím, klobouky, obilím, máslem, mlynářskými výrobky, obrazy, uměleckými předměty, umělými květinami a j. mimo 12 kramářství, četné hostince (15) a prodeje lihovin v uzavřených lahvích (15), čaje a kávy (3), koňské uzeniny (5), 2 podniky staveb, výkroj koží (2), kavárnu, 2 zednické a 2 kominické živnosti a j.

Obec. jmění: R. 1464 se poznamenává, že jest v obci přičiněno obecního dobrého: List na rathús, list na ves Kochanov, na nějž půjčili 250 zl., a list,[3]) kdož by měšťany nařkl, že nepravě v ty časy nad svým pánem, uroz. panem Bohušem z Lomnice, učinili (P. K., 34). Za 30leté války obec zadala právo várečné, ztratila mnoho privilejí a klesla na poddanské město. Zůstalo jí, že směla 13krát po 12 sudech vařiti pivo, 5 ročních trhů, obchod se solí, mýto s milovým právem, ale též veliká vydání na cesty a správu 19 mostův. R. 1748 stěžovali si měšťané,

---

[1]) Dříve Pelánkův mlýn.

[2]) Knihtiskárna bývala v městě v 16. stol. Kdežto Jungmann v historii lit. české praví, že za Zikmunda Heldta byla zde knihtiskárna Štěpána Šafránka na vydávání spisů latinských a českých, tvrdí správněji Dudík ve svých Dějinách knihtiskařství na Moravě (Č. M. M., 1876, 134), že až po r. 1576, ale na rozšiřování knih v duchu protestantském. Vyšel v ní jediný spis: Šebestiana Kastaliona rozmlouvání společného z písem svatých starého i nového zákona sebraných, knihy čtyři z latiny přeložené od kněze Mikuláše Penthamera Ledeckého v Meziříčí nad řekou Oslavou u Štěpána Šafránka 1588 (8°). V letech 1875tých J. Šašek obnovil tiskárnu, v níž se tisknou četné časopisy.

[3]) Jest to pochvalný list krále Jiřího z Poděbrad, 49.

že ztratili solní prodej[1]) novým systémem, a že mýto nevynáší nic, uváží-li se, že 100 zl. musí platiti město fondu na správu cest a mosty častými válečnými taženími a proviantу utrpěly mnoho. Patřilyť jim 3 domy, $6^{1}/_{2}$ míry polí, 22 měr pustin. Ř. 1750 přiznalo zchudlé město, že mu patří pivovar (na 156 sudů), kus lesa (Křechovec [16 měr] u Votína) a odmrtné právo.

Dnes náleží obci: domek č. 27. (od r. 1898) v ceně 2000 K, radnice č. 29. (z pronajaté části jest roční důchod 2180 K), „Obecník" č. 79. (městské dvorany pronajata část za 411·4 K), č. 114. v ceně 8000 K, městský chorobinec č. 131., zemská reálka č. 235. (340.000 K), dům u tržiště č. 262., č. 343 a 455. (užívá hrobník zdarma), škola č. 14., obec. škola čís. 116., městská nemocnice č. 137., měšť. škola č. 470., věž[2]) při kostele, kostel na hřbitově, městské jatky v ceně 20.000 K (užitek z nich 2000 K), staré jatky na Novosadech (používají se jako skladiště), budova na dobytčím tržišti v ceně 2000 K, pavilon na tržišti a na výletním místě Františkově, při Votíně domek č. 19. a 17·48 ha[3]) pozemků, při Nové Zhoři 0·73 ha lesa, movité jmění 47.497·33 K. Dluh dělá 552.484·68 K.

Znak (7 bílých per v červeném poli) obdrželo město od pánů z Lomnice. Pečeti se dochovaly: SIGIL: * MINVS: CIVITA: MEZERIZ : CIS : OSLAVAM : ; · SIGILLV · IVDICI · MEZRICENSIS·; ∘SENAT∘ CIVITAT∘ M∘ MEZRZI∘; CANCELL · CIVIT· M: MEZRIZENSIS; RADA MĚSTSKÁ OBCE VELKÉHO MEZIŘÍČE.

Mimo městský úřad jsou tu: c. k. okr. hejtmanství (rada Fr. Frey od r. 1891), okr. soud, berní, poštovní a telegrafní úřad, notářství, okresní školní rada, evidence katastru pozemkové daně, správa kontrolního okresu finanční stráže, četnické stanoviště, okresní nemocenská pokladna, oddělení finanční stráže, cejchovní úřad, 2 advokáti, 2 zaopatřovací ústavy, 4 lékaři (1 městský a 1 obvodní, zvěrolékař, 5 porodních bab, hnanecká stanice, stravovna, telefonní hovorna.

Radnice. Ku staré radnici přikoupila r. 1493 obec s vůlí Jana z Lomnice, nejvyššího komorníka desk a práva zem.

---

[1]) První královský solný 1747 měl sklad v hospodě.

[2]) R. 1679 zavítal do Meziříčí světicí biskup hr. Breuner; tehdy přiřčeno městu právo vybírati poplatky za zvonění.

[3]) Katastrální výtěžek 486.10 K.

v Olomouci, komoru od Zikmunda z Ostrova, rychtáře meziříčského, za 10 kop, „kteráž jest nad jeho komorou, v kteréž sám bydlí, aby páni nynější i budoucí mohli sobě udělati pokoj k radě a ku potřebě své i svých budoucích, cožkolivěk by mohli k užitku a ku požitku svému, a aby chudí lidé i bohatí k žalobám i k soudům svobodně šli a odešli". R. 1499 stal se trh skrz uroz. vládyku pana Jindřicha Březnického z Náchoda „o půl domu k rathouzi", kterýžto dům prodal za 100 kop gr. V l. 1528—1529 vystavěna dnešní budova radniční, jak nasvědčuje nápis nad dveřmi (v ber. úřadě):

Dominus nikolaus myczka senior | huius civitatis cum fratribus | suis pretorii fundamentum iecit | anno salutis nostre M°D°XXVIII° | dominus autem yoannes pileator | tepore illo senior cu fratribus | suis hoc edificium ad fine duxit | anno domini M°D°XXVIII°.

R. 1559 zjednán byl Martin Kouřimský p. purgmistrem a pány „za hospodáře" v rathouze meziříčském, aby cejchy vydával a sůl prodával.

Se svolením Zikmunda Heldta z Kementu prodala r. 1555 Střelcová svůj dům ležící mezi rathouzem a domem Jana Klobasy a zadek k témuž gruntu příslušející panu purgmistrovi a starším za 320 zl. V l. 1577 a 1578 upravena tato část radnice.[1]) Častější (1659, 1723, 1823) požáry a opravy ničily stavbu v got. slohu vystavěnou; rustika na vnější straně jest zalíčena. Na rohu v zasazeném kameni jest kus železného kruhu — zbytku býv. pranýře. Císař Josef II. chtěl radnici proměniti na kasárny; místo vojska však v l. 1783—1794 byl krajský úřad pro jihlavský kraj umístěn v jejích síních. Nyní jsou v I. poschodí místnosti okres. soudu, sirotčího úřadu, archivu grunt. knih, v přízemí (upraveném z býv. podloubí) městská kancelář a zasedací síně, vězení, byt hlídačův a 2 obchody. Ve světnici přiléhající k zasedací síni jest bohatý archiv městský, uschovaný v železném kufru, rychtářské právo, katův meč a různá zbraň. Za dřívějších let ve sklepeních bývala „železná panna", památka na útrpné právo. Před radnicí stávala vždy hlavní stráž zdejší garnisony pěš. pluku arciv. Ludvíka.

---

[1]) Za cihly se dalo 21 zl. 26 gr. (1000 cihel à 19 gr.), za celou opravu 448 zl. 2 gr (P. K., 61, 73, 236).

Obecník. V přízemí jest místnost obecní spořitelny a tělocvična Sokola. V I. poschodí sál jest střediskem městských zábav; tam již r. 1842 byla první česká akademie a ochotnická divadla studentská. V témž domě býval obecní pivovar. Král Ferdinand I. r. 1548 na žádost Jana z Pernštejna potvrdil městu právo, jež mělo, že smělo na věčné časy pivo svobodně vařiti a jak v městě, tak i v obcích vrchnostenských na míli cesty od města vzdálených vystavovati a vystavené šenkovati, čemuž neměla vrchnost nikterak překážeti a na míli cesty pivovaru nestavěti. Zikmund Heldt potvrzení uznal r. 1557. Ladislav Berka z Dubé učinil první pokus, aby mu měšťané platili 200 kop pivné a nápojné činže, ale nedostal ničeho, poněvadž na to pohlíželi měšťané jako na něco nového. Teprv za války třicetileté, když r. 1634 a 1645 švédské pluky čtyřikrát město zpustošili, morem zemřelo 1700 lidí, a 266 domů lehlo popelem, poručil Rudolf z Kounic, aby měšťané jeho družině přenechávali sud piva za dovoz míry pšenice. Rozkazu se neposlechlo, poněvadž obyvatelé sami na sud piva dávali 2 vrchovaté míry pšenice. Proto r. 1650 zřídil pivovar[1]) na úkor privilejí městských uprostřed města a pivo vystavoval ve vrchnostenských vsech. R. 1691 umluvily se obě strany takto: Město uvaří ročně 13 várek po 12 sudech piva a v téže hodnotě a platu bude prodávati ve dvou místech, v obec. hostinci u „Černého orla" a pivovaře; vrchnost sice převzala na sebe místo města povinnost místnímu děkanu dávati ročně 13 sudů piva, ale za to město musilo zase 13 měr pšenice sypati vrchnosti, jež i dobrovolně ustanovila trest, kdyby kdo prodával pivo jinde, leč v naznačených hostincích.

Město mělo právo **hrdelní** a má právo **tržní.**

Při tázání zločincův měl rychtář předně a pak konšelé pilně se tázati; také rychtář při takových věcech měl všudy býti napřed až do popravení hrdel; neboť když mistr někoho odpravil buď mečem nebo provazem, nebo jinou smrtí, zvolal na právo čině otázku, jakož v zemi obyčej jest, těmito slovy: „Pane rychtáři, a páni milí, dosti-li jsem právu učinil?" Rychtář mistrovi odpověděl: „Dosti" (P. K., 50). V důležitých sporech odvolávalo se z města k radě do Jihlavy; naopak Vel. Meziříčí udílelo radu v soudních záležitostech měst. Nov. Veselí. Na rohu radnice a před kostelem

[1]) V budově býv. lut. školy.

stávaly pranýře, u nichž buď stávali odsouzení, buď odtud mrskáním vyháněli zločince z města.

Vých. města na trati „U spravedlnosti" stávala vyzděná šibenice s dřevěným příkladem. Tresty bývaly přísny.[1]) Četné rozsudky jsou poznamenány na str. 245—294 v knihách výpovědních.

Trhy město dostávalo takto: 1. Král Vladislav na žádost Jana Meziříčského z Lomnice dal jarmark roční na úterý po Provodní neděli s 8 dny pořád sběhlými.[2]) 2. Král Ferdinand k pokorné prosbě Zikmunda Heldta z Kementu vysadil 2. jarmark na den sv. Lucie s obyčejným frejunkem;[3]) poslední jarmark Rudolf II. přeložil na den sv. Fabiana a Šebestiana s týmž frejunkem, jsa prošen od uroz. Aleny Berkovny z Lomnice.[4]) 5. R. 1650 přidal Ferdinand III. na žádost Rudolfa z Kounic a na Meziříčí výroční trh pátý na pondělí po sv. Mikuláši a trh týdenní na koňský, hovězí a menší dobytek na každou středu.[5])

Dnes se konají v první úterý ledna, dubna, července a října; dobytčí trh v první pondělí každého měsíce; týdenní ve středu a v pátek.

Mýto. Mluví se o něm r. 1411 (P. K., 134); městu bylo přenecháno Janem z Pernštejna 14. února 1539.[6]) Král Ferdinand III. zlepšil mýto a clo na žádost Rudolfa z Kounic s důvodem, že měšťané meziříčští velký náklad vedou na spravování cest a udržování několika mostův.

Co se týká kořalky, mělo město právo páliti ji; z každého kotle, ať pálil kdo více nebo méně, musil platiti 6 zl.; ano i kdyby nepálil více, musil místo sebe najíti jiného, aby pálil, takže počet kotlů zůstával týž (přiznání obce z r. 1748).

R. 1769 zřídili si zdejší sousedé partikulární pokladnici (dnes 29·016·65 K), a r. 1776 odděleno město ve věcech kontribučních od panství.

[1]) Ještě r. 1729 bylo užíváno „železné panny" a trdlice; r. 1750 přiznalo město, že má sice hrdelní právo, ale mnoho let žádný si ho není vědom; naopak prý s vězněním mnohých zločinců rostou velká vydání. Dochoval se v radnici katův meč (s nápisem: Anno Domini MDCLVI * CONSTANTES FORTVNA IUVAT), hrdelní právo (2 m. dlouhý meč), jež se nosilo před rychtářem, měl-li býti někdo utracen.

[2]) V Košicích, v neděli postní Oculi 1491. [3]) Ve Vídni, v sobotu před sv. Vítem 1553. [4]) Na hradě našem Pražském, v sobotu u vigilii sv. Tomáše 1579. [5]) Ve Vídni, dne 29. října 1650. [6]) Na Pardubicích, v pátek den sv. Valentina 1539.

Dobročinné ústavy. 1. Panský špitál. Jeho počátky nutno hledati ve XIV. století, kdy se zavázal Zderazský klášter, že jistý den v roce pohostí 4 chudé z vděčnosti za darování prokázané farnímu kostelu a kapli sv. Michala od Mařky ze Lhoty. O 100 let později prodala Petrovi Barvovů městská rada a mlynář Mach, t. č. správce špitálský, horní lázeň, náležející špitálu, za 20 kop gr. a roční činži. Po 20 letech daroval slovutný panoš Jan z Polanky špitálu 85 kop gr. R. 1438 v úterý na den sv. Jana Křt. daroval Jiří z Kravař na Strážnici a Meziříčí špitálu svůj podle špitála stojící mlýn za pokoj duše Jana Meziříčského, Lacka, Jindřicha, pak. svého otce a svých bratří; poručníky špitálu a mlýna učinil purgmistra a radu města Meziříčí. Hanuš Ostrovský, radní a zdejší purkmistr, věnoval špitálu r. 1440 50 kop gr. na Březici a Kyjově (v. Brezejc), a r. 1447 Kateřina z Osovího, vdova po † Matěji z Baliny, pro pokoj duší svých předků, svého muže, svého otce Jana Lotha, matky Markety z Osovího, a syna Jana 3 lány v dědině Balince. R. 1448 Michal řeč. Špitál s Eliškou, svou manželkou, poručil na špitál 10 kop gr. s úmluvou, aby dříve řečený Michal i s manž. svou přebýval v domku, kterýž přináleží ke špitálu do své smrti i její, a kdyby se jim statku jich nedostalo před smrtí jejich, „tehdy má požívati špitála ku potřebám svým tu v tom domku přebývaje jakožto jiní chudí špitálníci“ (P. K., fol. 23).

Špitál tehdy půjčoval penize; na př. r. 1450 půjčeno špitálních 10 kop gr. Václ. Škodovi; týž zastavil za to chudým svou louku dědičnou. Jan Mučka poručil 10 kop na 5 postav sukna chudým r. 1450. — Nějaký čas měl purkmistr a rada města Meziříčí v zástavě ke špitálu Pivcovu Zhoř (Arch. Čes., XVI., 414).

R. 1466 na den sv. Bartoloměje[1]) koupila městská rada pro chudé ve špitále za 480 uh. zl. dědiny Nebštych a Krevlice od bratří Jana a Vojka z Chlevského;[2]) avšak teprve r. 1481 vložil v zemské desky Jan z Chlevského purkmistru a konšelům města Meziříčí a nuzným a chudým do špitálu Všech Svatých

[1]) Původní listina v arch. města V. Meziříčí.

[2]) Jan Tiray ve svých Dějinách města Velké Byteše (I., str. 107) nazývá Jana z Chlevského Janem Hladkým a nechává již r. 1484 manželku jeho Dorotu vládnouti Nebštychem a Krevlicemi, ale omylem. Mělať jen dvůr v Krevlicích.

téhož města Meziříčí své vlastní dědictví ves Nebštych a Krevlice se vším jich příslušenstvím,... s lesy, pastvinami...[1])

Nelze se tudíž diviti, že špitál zbohatnuv půjčoval i samé vrchnosti meziříčské; na př. Jan z Lomnice v úterý před sv. Jiřím [2]) přiznává r. 1490, „že jest chudým a nuzným do špitále k rukám městské rady Vel.-Meziříčské dlužen 250 zl. uh., a že zastavuje k věrné ruce opatrným purkmistrovi a konšelům, radě města Meziříčí a správcům toho špitále a té chudiny... platu peněžního ročního 12 kop gr. (na den sv. Václava $7\frac{1}{2}$ kopy a 6 gr. a na sv. Jiří $4\frac{1}{2}$ kopy a 16 gr.) ze vsi své Horních Heřmanic“. Rychtář měl peníze vybírati a přinášeti k ruce purkmistrovi a konšelům města. Následujícího roku zvýšil se dluh na 260 zl. uh., a proto týž Jan zastavil všechny příjmy z jmenované vesnice.

R. 1493 špitál, jejž spravoval jako úředník panoš Václav z Bukového, od Ondry Krpáče koupil louku „Kunšovec“ za 70 kop gr. Zuzana, vdova po Václavu Rohanovi, učinila r. 1500 špitálu velké nadání: Na špitál kopu gr. ročně (na věčné časy) (na sv. Jiří $\frac{1}{2}$ a na sv. Václava $\frac{1}{2}$ kopy) z hájku a louky, jež leží nad Horním městem; 10 kop, za něž se mělo každou středu a pátek po 2 pecnech chleba koupiti a chudým rozkrájeno býti; 10 kop na obědy čtyřem lidem na každou neděli, 12 kop na sukno, a aby 2 lázně obecní chudým byly topeny. T. r. Michek Radostinský prodal k záduší špitálskému svou louku „Vidláckou“ za 30 kop., Štěpán Krejčí louku „Frankovskou“ za 24 kop a Holava z Horního města též louku za 34 kopy. R. 1503 vydal písař Brychta zápis svůj na nějaký majetek v Záhradištích (v. t.), daný mu od Jana z Lomnice... chudině špitálu města Meziříčí k mocnému držení a užívání. Tehdy zastavil Křišťan, koželuh, svou louku, ležící vedle panského stavu, za 10 kop gr. témuž záduší. R. 1547 zajistil Jan z Pernštejna za přenechání 2 rybníčkův od špitálu ročně 3 kopy kaprův. R. 1553 přenechala obec právo patronátní nad špitálem a špitální kaplí Zikmundu Heldtovi z Kementu. Až do r. 1563 spravoval a vybíral důchody

---

[1]) Z. d. b. (netišt), XI., 16.

[2]) A to pod takovou úmluvou: Že má volen býti člověk zachovalý, jenžto by tím platem vládl a řádně jej na potřebu chudých obracoval. A to volení má jíti farářem meziříčským, úředníkem panským a purkmistrem a radou téhož města. Svědky byli M. Zikmund, farář tasovský, kn. Kilian, farář meziříčský, kněz Řehoř a jiní kněží...... (P. K., fol. 19).

z Nebštycha a Hor. Heřmanic městský úřad. T. r. Zikmund Heldt listinou, danou na zámku Meziříčí v sobotu po sv. Petru a Pavlu ap., uspořádal záležitosti špitální.[1])

Anna hr. Khieslová,[2]) roz. Berkovna z Dubé a Lipého, povolila r. 1637, aby nadání Zikmundovo bylo rozmnoženo o 2 míry pohanky, 20 zl. (o sv. Jiří) na maso a jiné potřeby, 1 kopu vajec a „ortovních" peněz měsíčně 1 zl. 2 kr. na rozdělení chudým.

Arnošt Fr. hr. Ugarte nejen že potvrdil nadání Heldtovo, ale přidal do své smrti ještě 48 liber sýra a kopu vajec.

Dle vrchnostenského přiznání z r. 1750 dávalo se ze zámku do špitálu 27 zl. 20 kr., 96 liber másla, 120 liber syra, 15 kop vajec, 45 měr žita, 4 míry pšenice, 8 měr ječmene, 2 míry hrachu a dříví.

R. 1766 odkázal Jan Paleček, zdejší rodák a farář ve Starči, 4000 tolarů na špitálního kaplana.

Žije v něm 6 mužův a 6 žen, z nichž polovici dosazuje vrchnost ze svých služebníků, polovici město.[3])

2. Městský chudobinec.

3. Nemocnice.

4. Sirotčinec, na jehož založení odkázal Ignác Berger, kanovník a prof. v Jihlavě, značný obnos; podobně Jakub Šturm.

Oblíbeným výletním místem jest Františkov; byly to do r. 1851 pastviny, které přičiněním dra. Skřivana byly vysázeny stromy.

Neštěstí a jiné události v městě. Meziříčí trpělo hlavně ohněm, povodní, nepřátelskými vpády a morem.

Roku 1659 vzniklým ohněm na Horním městě zničeno s radnicí i 10 domův. — 1668 vyhořely 3 domy (dům obecní). 1696 dne 15. června blesk zapálil kostelní věž; ohněm roztály cimbály a hodiny. — 1723 dne 17. května zničen ohněm zámek, 2 brány, sýpky, radnice, pivovar, 102 domy;[4]) shořeli

[1]) P. K., 74—76, 79, 80.

[2]) Dvůr Krevlický a osadu Nebštych r. 1637 prodala hrab. z Verdenberka. Tyto osady, dvůr Krevlický a úplně zchudlou osadu Nebštych koupil Ladislav Berka (její otec), a ona je dědila po bratru Jetřichovi za 5000 zl. rýn.

[3]) V městském archivě se zachovala „Spital-Büchel" z r. 1692, v níž jest poznamenán výpis peněz špitálu odkázaných a na domech váznoucích. Výpis učiněn z „městských knih" neb „velkých knih" a při žid. domech „z židovských knih".

[4]) Zvláštní bylo, že 8 dní před požárem bily na zámecké věži hodiny, místo 12 hned 102 a za týden 102 domy lehly popelem.

4 sousedé; v zámku prohořela 2 poschodí až na sklepy; jen na obilí měla vrchnost škody 250.000 zl. R. 1806 zapálil blesk věž farního kostela, při čemž se rozlily 2 velké zvony. R. 1809 vyhořelo na Horním městě 28 domů. R. 1823 dne 9. května zničeny ohněm: kostel sv. Trojice, radnice, obec. dům, 200 domů, s celým žid. městem; shořelo 11 lidí. V únoru 1743 udeřil blesk do kostelní věže, v níž zapálil trámy nad věžníkovou světničkou

R. 1663 dne 1. července prudkou průtrží mračen nastala povodeň, protrhly se mnohé vrchn. rybníky, a 9 mostů zničeno. — R. 1706 (1. května) snesla se nad městem a okolím vichřice a průtrž mračen; 11 lidí se utopilo; škoda činila 13.533 zl. 13 kr. R. 1757 přišla taková povodeň, že mezi Jabloňovem a Rudou byla způsobena zmola $7^{1}/_{2}$ m šířky, a $3^{3}/_{4}$ m hloubky. R. 1781 dne 23. března přivalila se po průtrži mračen nad okolními obcemi taková povodeň, že v několika okamžicích byly strženy všechny mosty. Městskou branou nesla voda rozličné domácí nářadí. R. 1830 nadělaly hrozných škod 2 povodně. R. 1899 dne 29. června snesla se hrozná bouře s průtrží mračen. V žid. ulici stála voda 1 m vysoko.[1])

V obecním archivě chovají tyto důležité knihy:

1. Kniehy miestské (P. K., 1387—1571). V 1. části jsou opisy (od Václava z Chlístova 1453) výpovědí na dotazy do Jihlavy činěné, v 2. kupy a prodeje domů, obdarování a poznamenání některých listin z města a z okolí.

2. Knihy výpovědní při úřadě městském (1562—1610); mají nápis: Letha panie M.D.LXII. Tyto osoby od je^{osti} Pána k aurzadu zwoleny sau a za tehoz Urzadu tyto knihy pro wpisowani do nich nalezu a wejpowedi od panu uczinenych sau zalozieny w patek przed swatym Antoninem.

3. Inventář statků zbylých (1568—1621) a zápisy domů (1650 - 1660). Důležit jest seznam knih po † Pavlovi Jelenovi a † Tobiáši Martinovým.

[1]) Horkého „Mähren" (M) v zem. archivu. Gregor Wolný, Kirchl. Topografie, III., 51—63; Z. d. b., I., 125, 126, 167; III., 151, 224, 429, 563; IV., 54, 55, 162, 203, 204, 215, 222, 350, 352, 353, 390, 415, 442; V., 428, 429, 468, 471, 475, 476; VI., 32, 67, 268, 524, 568, 729; VII., 438, 445, 468, 584, 586, 807, 1117, 1118; VIII., 64, 184; IX., 75, 78, 87; X., 75, 122, 124, 231; XII., 524, 586, 726.

4. Spital-Büchel z r. 1692—1787.
5. Rychtářská registra (1538—1595) a
6. Sirotčí registra (1593—1602).

V archivu okr. soudu jsou četné městské knihy, jež tam přišly nevysvětlitelným způsobem.

Náboženská obec židovská

jest částí katastrální a politické obce V. Meziříčí; do r. 1851 byla též polit. samostatnou. Již r. 1518 byla při městě samostatná obec žid.; židé bydleli mimo městské hradby v „Židovské" (dnes „Dalimilově") ulici. Dle lánské visitace (1657) směli míti jen 10 domů; než do r. 1679 vzrostl počet na 23, když se ujali částečně křesť. domů (6), částečně (1659) si vystavěli 4 domky na zpustlých křesť. místech stavebních; r. 1710 měli již 32 domů; tehdy počet jich omezen na 10, synagoga zavřena, žid. domy prodávány křesťanům a přidělovány k městu. Ještě sice r. 1728 8 žid. domů (4 u Vrchovecké brány, 4 na Novém městě). dle nejvyššího nařízení, aby se vykonala separace domů, připadlo křesťanům, ale nařízení se nevykonávalo; r. 1790 bylo v žid. obci 32 domů, 888 obyv., dle Volného (1842) 58 domů, 932 obyv., r. 1900 načítalo se židů jen 289 (za posl. 10 let jich ubylo 55·9%).

Mezi žid. a křesť. obcí učinili předkové akkord psaný bez pečeti, že byli povinni židé ročně obci za ochranu skládati 15 zl. Poněvadž však mnoho těžkostí, břemen a daně z komínů na obec křesťanskou doléhalo, a obec židovská se čím dál více rozmnožovala, a křesť. domy zabírala, s přivolením Arnošta hr. Ugarte, stalo se usnesení, že židé, byť jich bylo více neb jen jeden neb dva pozůstalí, místo oněch 15 zl. 21 zl. budou platiti na rathouz na časy budoucí (o sv. Jiří a sv. Václavě). Dále neměli nic více býti bráni k ničemu, jakož jsou osvobozeni várky, ponůcky, ložírování vojenského, mýta, vybírání od míst a dávání z komínův.[1])

Když císař Josef I. zasáhl do sporu města Vel. Meziříčí s vrchností (hr. Ugartem), ustanoveno, co se týkalo židů, toto:

„Domy židovské, stávající z r. 1657 a dle sněmovního usnesení z r. 1681 stabilisované, vzrostly již na počet 23, při čemž

[1]) V radním domě, dne 24. dubna 1686.

jsou i grunty z měšťanských lánů, jež přeneseny býti musily na židy. Že mnohé domy a grunty přešly na židy, v tom odvolává se komise na svrchupsané vyrovnání z r. 1686, kterým židé generaliter, t. j. vůbec, jsou vymíněni a osvobozeni od daně

Obr. 33. Nová synagoga ve Vel. Meziříčí.

z komínův. Císař však oznamuje, že neshledáno, že bylo takové narovnání, ale shledáno pouze, že při komisi učiněno vyjádření rady městské, kterým naznačen byl prostým daně z komína pouze jeden dvůr tehdy od křesťana židem koupený. Z relace komise pak vidno, že se nestalo žádné takové všeobecné ujednání, a kdyby se i bylo stalo něco takového, nelze přece připustiti, aby křesťané

ve věcech veřejné povinnosti sami jednali se židy. Císař rozhoduje konečně, aby zůstalo v městě při starém počtu 11 domů židovských, a aby židé z nich nesli všechna břemena, ku kterým jsou povinni. Ostatní domy židovské, které od r. 1657 jsou odňaty křesťanům, ať se vrátí opět křesťanům, a to buď křesťanům domácím aneb cizím aneb městu in corpore, při čemž nechť židům se vyplatí za ně, co dali za ně."

Dále se praví v reskriptě, „že židé ve Velkém Meziříčí bez povolení zemské vlády, pouze se svolením konsistoře si zřídili synagogu a tím jednali proti regale (král. právu). Již o tom učiněno oznámení biskupovi olomuckému, a nařizuje se zemské vládě, aby dala zavříti synagogu krajským hejtmanem. Vrchnosti meziříčské budiž nařízeno, že židům ani právo měšťanské ani knihy městské nesmějí býti volny; zlořád ten ať se odstraní. Židům v městě trpeným ať se zřídí při radě městské zvláštní gruntovní kniha, do které se zapíší majitelé domův a smlouvy jednotlivé tak, jak přibývalo neb ubývalo časem v městě trpených židů. Aby se předešlo vluzování cizích židů do města, buďtež domy židovské odloučeny od domů křesťanských, pokud jde. Na toto všecko ať má kraj. hejtman bedlivý pozor."[1])

Později povoleno sice židům 32 domů, ale s podmínkou, že budou dávati 100 zl. místo posavadních 21.

Vedle staré v got. slohu vystavěné (z 16. stol.) synagogy stojí nová (1867) v témže slohu (obr. 33.) dle plánů Aug. Prokopa.

Od dávných dob až do r. 1871 měli židé svou konfes. školu o 3 třídách, jejíž budova stojí proti staré modlitebně; po zřízení něm. školy veřejné chodí žid. dítky do této školy.

Z rabínů vyniká učený Maier ben Johanan (zv. „Křemnický"); žil kolem r. 1706. Narodil se zde Arnold Pick (* 1851), prof. (od 1886) psychiatrie na něm. universitě v Praze. Četné jeho publikace jsou uveřejněny v různých odborných časopisech (Notiz.-Bl., 1888, 18.).

V býv. radnici dochovala se stará obecní pečeť.

Obec trpívala povodní a ohněm; r. 1854 vyhořela celá.

---

1) Č. M. M., XXIX., 369 a 370.

Baliny

(v —ách), Balinka, Balynka, Palyn 1385. Balina; r. 1407 a později vyskytá se název „in maiori Balyna" (= Balina) a „in minori Balyna" (= Balinka). V Balině (vých. část vsi) býval t. č. dvůr, v Balince (záp.) mlýn.

Osada jest politicky částí Uhřínova (v. t.), katastrem (4·89 km²) samostatná, po obou březích stejnojmenného potoka v romantickém údolí 5·7 km jz. Vel. Meziříčí. Půdorys osady má podlouhlou a nepravidelnou podobu; od nepaměti stojí domy a chalupy, kde a jak komu napadlo stavěti.

Počátkem XVII. stol. bylo zde 10 domů s $1^{16}/_{64}$ l. = 149 měr polí. Živnosti měly: $^{3}/_{4}$lán 45 měr, $^{1}/_{2}$lán 30 měr, 3 půllány po 15 měrách, u 2 mlýnů (Dočkalův a Čermákův) po 2 složeních 29 měr kopanin. Po 30leté válce v l. 1663—1669 zpustly 2 domy, když je opustili hospodáři. R. 1742 bylo poddanského majetku : 155 měr polí, $1^{3}/_{8}$ měr zahrad, 29 vozů sena, 2 vozy otavy a na 6 kop ryb rybníky; do r. 1750 se poměry zhoršily; bylť polí jen 117 měr, $1^{6}/_{8}$ měr zahrad, $30^{7}/_{8}$ měr úhoru, $15^{4}/_{8}$ měr pustin, $31^{3}/_{4}$ vozu sena, 2 mlýny se 4 slož. a 2 pilami a na 6 kop rybníky; r. 1790 bylo 20 domův a 134 obyv.; r. 1890 : 24 domů, 184 obyv., r. 1900 : 26 domů (8 sedláků, 16 domkářů, 2 mlýny), 202 obyv., katolických Čechův.

Osada se připomíná r. 1317, kdy darovány kostelu sv. Mikuláše v Mez. 3 lány a $^{1}/_{2}$ mlýna (v Meziříčí); r. 1358 zapsal v zem. desky Jindřich z Balinky Zdichovi z Kozlova popluží v Balince se vším příslušenstvím ku pravému dědictví. Dědic Zdichův Jan z Kozlova vložil r. 1407 v desky Matěji z Balin všechen svůj majetek v Balině a úroční lán v Balince se vším příslušenstvím; načež Matěj zapsal své manželce Kateřině na tom všem statku 4 kopy gr. roč. příjmu jejího věna 40 kop. Týž Matěj rozmnožil svůj majetek, přikoupiv dvůr ve Votíně (v. t.) a 2 úroční lány v Balině, jež patřily Zbyňkovi ze Štikovic. Měl i něco v Osovím; jest zapsáno v zem. deskách r. 1417, že Matěj řeč. Balina z Baliny učinil Sazemu z Tasova komisařem svých synův a majetku, jejž má v Balině, Balince a v Osovím.[1])

---

[1]) Z. d. b., XI., 447.

Dvůr[1]) držel před r. 1385 Žibřid z Balin, jenž jej prodal t. r. Jiříkovi z Balin.

Jiná část osady náležela Ctiborovi z Meziříčí; který r. 1381 prodal Markvartovi z Bochovic a dědicům mlýn na horní části vesky Balinky.

O majetek soustředěný v rukou Matějových vznikly četné spory soudní. R. 1406 Jan Vlk z Balinky žaloval Matějka (= Matěje) z B., že mu drží vlastní jeho dědictví v Balince. Po smrti Matějově r. 1407 Mikuláš z Uhřínova zakročil soudně proti vdově Kateřině, že „mu drží jeho vlastní dědictví v Balině a Osovím, ježto naň po jeho strýci Matěji spravedlivě spadlo". Škodu si čítal na 200 kop gr.

L. 1437 přijala na spolek Kateřina na 40 kop gr. svého věna a majetku v Osovím sestřence své Václava a Jana z Hlin a po 10 letech Mikuláše z Uhřínova. Sama dle svého statečku se nazývala r. 1447 „z Osovího".

R. 1458 Mikuláš z Baliny pohnal Václava, rychtáře, purkmistra a radu města Meziříčí, že mu drží bezprávně jeho vlastní dědictví, 3 lány v Balině. V 2. pol. XV. stol. hlavně se soudil Jan Děvečka z Herštejna; na př. r. 1466 pohnal Jana Srecha[2]) (= Přecha) z Baliny ze 200 kop gr., že „mu drží ves Balinu se dvorem, a což k tomu od starodávna přísluší", r. 1481 Jana z Nové Vsi a Radkova „ze 100 zl. uh., že drží zboží Balinu, které jest na Královu Milost na krále Jiřího spravedlivě spadlo, že on se jest bez panského přísudu lidi uvázal a v člověčenství zavázal, a on má obdarování krále Jiřího J. M. a to chce listem kralovským J. M. provésti". Soudci nalezli, že má Děvečka přinésti výpis z desk. R. 1475 připověděl se na Balinu Ctibor z Arklebic, „že jest slibil za Přecha z Baliny", zmíněný Jan Děvečka, „že k vesnici má právo a spravedlnost", a r. 1481 Gedeon z Olešničky, „že k tomu má právo"; r. 1492 pan Jan z Meziříčí připověděl své lidi Štefka a jiné ke vsi, že chtí k ní právo míti.

Po Přechovi držel majetek v B. jeho syn Prech (Frech), proti němuž vystoupil s nároky na Balinu jednak Gedeon z Olešničky, jednak Jindřich z Náchoda a Březníka. Poslední r. 1493 „žádal

[1]) Že by byl „svobodný", jak míní Volný (M. M., VI., 223 a 252), nelze ničím dokázati.

[2]) V městské knize meziříčské se nazývá „Frech".

zvodu na statek Prechův (Frechův) na Balinu, v kterýž se byl uvázal po otci svém, kteréhož se odřekl".

V soudech pánů z Náchoda a Březníka, jimž náležel i Pucov, k r. 1483 poznamenáno jest v Půh. kn. (V., 82): „Naučení panu hejtmanovi, což se dotýče listu na ves Balinu, jakož Pucovský praví, že by to byl list promlčený: poněvadž jest v válce mocí vzatý, že promlčený není, a jakož praví Pucovský, že jemu výpověď učiněna není, aby jemu výpověď se podle listu stala, a on také aby učinil jako rukojmí podle listu, a jestliže list svědčí, aby jemu jistec též vsi sstúpil a zmocnil, jako on jej".

Koncem téhož století za Jana z Meziříčí byla osada u meziříčského panství, s nímž podnes má stejné držitele (v. t.). Jak připadla k němu, nelze říci.

Baliny jsou přiškoleny do Uhřínova, přifařeny do Vel. Meziříčí. V okolí jest 10 křížův.

Poddanské poměry. R. 1750 měla vrchnost 77 měr lesa (Vochůzka, Záhoří, Vobrovice); poddaní dávali 17 zl. 25 kr. pozem. činže, 2 zl. 15 kr. robotní o sv. Jiří, 21 zl. 19 kr. z kopanin, 5 zl. 50 kr. místo slepic a vajec, 19½ libry přediva; balinský mlynář 10 zl. robot. úroku. Robotu v. u Meziříčí. Faráři vel.-meziříčskému dávalo se z ½lánu desátku 3⅜ m. žita a 4⅝ m. ovsa, což vyvazeno bylo r. 1850 127 zl. 28 kr. Před zrušením roboty vykoupil se r. 1843 jediný ½lán (č. 14.) 520 zl. (ze 130 dní pěší roboty).

Trati se nazývají: Stříbrny, Roubatky, Křenička, Strachov, Kutiny, pod Rubáčkou, v Hyvinách, Hlíny, Žlebce, Ohrádka, na Volšinských, v Lozích, Kopťovačka, u Posmíška, (r. 1742 též: K Benedínu, na Kamenitkách, na Vohraze, na Blatech, Blatna); kopce: Hore, Kasalů kopec, nad Kuchyňkó, za Vochoze; cesty: K Benedínu, do Strachova, na Kopaniny, k Rubačce; katastr činí 195·7 ha polí, 34·1 ha luk, 2·6 ha zahrad, 45·4 ha pastvin, 190·8 ha lesa, 2·9 ha rybníkův. „Horní" mlýn patří Čermákovi, „Dolní" Rumlerovi.

Majetek obecní: 16 m. pozemků; pečeť má znakem moravskou orlici.

Nejstarší rod jest Mejzlíkův, jenž jest na svém domě (č. 2.) z dob 30leté války. Kolem r. 1650 slul majitel Jíra Mejzlík, po

něm syn Vít. Asi 200 let jsou na svých domech: Říha (č. 14.), Havlíček (č. 8.) a přes 100 let Vidlák (č. 1.) a Sladký (č. 16.).

Obec trpěla požáry: 1819, 1883, 1885, 1886, 1887; povodní: 1820, 1853, 28. prosince 1882 a 1889; neúrodou: 1899 a 1904.[1])

Batouchovice

(Bathuchowicz 1381, Batuschowicz 1390, Patuchowicz 1406, Batúchovice), katastrem (1·86 km²) samostatná obec (jz. 10 km V. Meziříčí); politicky náleží k Rudíkovu.

Před 300 lety byli zde 2 dvořáci a 2 chalupníci. Dvořáci (Bratřej, po něm Hanuš, a Sejkora, po něm Matěj) měli po 80 měrách polí a spolu 95 měr činž. rolí, chalupníci po 6 měrách; celkem 267 měr = $1^{51}/_{64}$ lánu pozemků; r. 1756 patřilo jim $251^{3}/_{8}$ m. polí, $8^{2}/_{8}$ m. činž. rolí, $1^{1}/_{8}$ m. úhoru, $5^{6}/_{8}$ m. pustin, $15^{1}/_{2}$ m. zahrad, rybníků na 11 kop, $28^{3}/_{4}$ vozu sena, 4 komíny; r. 1790: 7 domů, 52 obyv.; r. 1890: 11 domů, 76 obyv.; r. 1900 sice týž počet domů, ale 92 obyv.; z nich 6 židů, 3 evang., 63 kat., 6 Němců, 86 Čechův.

Vesnice se vzpomíná r. 1381; tehdy prodal vládyka Přibík Ostruh z Črnčína, jenž byl Batouchovice získal koupí za 50 kop gr. od Jana z Meziříčí, Tomášovi Hrbovi a dědicům v Batouchovicích půl dvora s opevněním (tvrzí), lukami, lesy, 4 činž. lány s přísl. Po 4 letech prodal týž statek poslední majitel Pavlíkovi z Újezda. Zbývající část dědičného statku v B· týž Ostruh dal r. 1390 třebickému klášteru právem nápravy. Tím zřízeno manství ve vsi.[2])

R. 1406 na půl dvoře byla Dorota, vdova po Pavlíkovi z Batouchovic, jež vzala syna svého na spolek na všechny své statky dědičné v B.; r. 1428 Mikuláš s matkou Dorotou (přebývající v Mohelně) oznámili před meziříčským úřadem, že se umluvili spolu o všechny věci a zvláště o dvůr v Batouchovicích; Mikuláš

---

[1]) Z. d. b., III., 219; VI., 867; VII., 253; IX., 167 a 168; XI., 154, 447; XII., 258, 761. Půh. kn., II., 5, 66; III., 195; IV., 7, 234; V., 24, 26, 82, 340, 445, 450, 493 a 496. C. d. M., VI., 95.

[2]) O manech třebického kláštera v. důkladné pojednání Adolfa Kubeše: „Manové býv. benedikt. kláštera Třebického“ v Č. M. M., 1902.

doplnil paní Dorotě za něj 3 kopy, a paní Dorota slíbila, že ani sama ani její erbové nemají práva na ten dvůr.[1]) Za manželku měl Elišku, jíž na alodním svob. dvoře v Batouchovicích zapsal 10 kop gr. (1412). Od Jana Hruta z Řehořova si koupil 2 lány ve Votíně a v Uhřínově. Jinou část dvora držel Jan z B., jenž své ženě Marketě zapsal (1406) na batouchovském dvoře věna 7 kop gr. Odtud byl Ondřej z B., jenž si 1437 koupil jen část, po 10 letech celou ves Svařanov (v. t.).

Po zrušení kláštera byly i Batouchovice s Třebíčí v zástavě držitelů kláštera třebického.[2]) R. 1556 postoupeny s třebickým zbožím za dědičné Vratislavovi z Pernštejna, za něhož se t. r. poznamenává: Dvořák Batúchovský dává za vinnou fůru o sv. Martině půl kopy gr. Týž pán z Pernštejna vložil 1558 Burianovi Osovskému z Doubravice mezi jiným i.... mana v Batouchovicích.[3])

Tehda Dorota, vdova po † Janovi, dvořáku z Batouchovic, měla na gruntě svého syna Pavla Dvořáků 160 zl., jež se měly spláceti po 8 zl., počnouc r. 1572; již r. 1584 dvůr po Pavlovi byl vrchností prodán manželce jeho Maruši za 250 zl.

Syn Burianův Smil Osovský z Doubravice a na Třebíči se svými potomky zapsal ku pravému dědictví r. 1576 Janovi st. ze Žerotina na Náměšti dvůr Batouchovice se vším přísl. k tomu dvoru, též i se 2 dvořáky k tomu dvoru náležitými i se všemi a všelijakými poplatky a povinnostmi k tomu dvoru od starodávna náležitými....[4]) Tak odloučené od Třebíče býv. manství s 2 dvořáky připadlo k Náměšti.

Dne 27. října 1881 prodal hr. Jindřich z Haugvic za 50.600 zl. statek Batouchovice s vesmi Vlčatínem, Hroznatínem a Bochovicemi (třeb. okres). Dle kupu přešla polovice statku na Ludvíka a Jindřicha Hellery, polovice na Adolfa Lieblicha. Po smrti (1884) Ludvíka Hellera dědila podíl jeho (čtvrtku) vdova Františka a nedospělý syn Ludvík, jenž r. 1893 přikoupil si půlku Adolfa Lieblicha, r. 1894 zdědil část po zemř. (1894) Jindřichovi Hellerovi a 1898 díl matčin († 1897). Tak opět zceleno panstvíčko. Měří

---

[1]) P. K., fol. 10.

[2]) Dr. Fr. Dvorský, Třebický okres, 77—89.

[3]) Z. d. b., XXIV., 1. V článku Adolfa Kubeše jmenují se neprávem 2.

[4]) Z. d. b., XXVI., 32.

celkem 234·8 ha (97·83 ha polí, 14·96 ha luk, 9·21 ha pastvin, 112·8 ha lesa) pozemků, dvůr a palírnu.[1])

Přifařeny jsou k Rudíkovu, kamž se chodilo i do školy do r. 1815; odtud do r. 1890 do Hor. Heřmanic, od 1890 do Bochovic. Na návsi kaplička sv. Trojice.

Poddanství. K náměstskému fideikomisu patřily z okresu osady: Batouchovice, Hroznatín, Studnice (část) a Vlčatín. Vrchnostenská fase z r. 1750 přiznává, co se týká obcí, toto: Louky u nich a u Bochovic (Třebický okr.) se pronajímají; bývalo na nich 25 vozů sena, 12½ vozu otavy; lesy: Studnický les u Dolin 10 měr, v Břenčí 18 m. (u Studnic), Horka, v Olší (u Vlčatína), Hora 12 m. (nad Batouchovicemi); stálá činže: U Studnic: pozemkové činže o sv. Jiří 7 zl. 35 kr., o sv. Václavě 10 zl. 5 kr., místo přediva 2 zl. 20 kr., 21 kuřat, 158 vajec, za pasení od obce 1 zl., Ondráček 1 míru pšenice, 2 míry žita; u Vlčatína: O sv. Jiří 12 zl. 57 kr., o sv. Václavě 31 zl. 23 kr., o vánocích 3 zl. 48 kr., 2 zl. za pastvu, za předivo 4 zl. 50 kr., 76 kuřat a 442 vajec; u Hroznatína: sv.-jirského platu 9 zl. 4 kr., sv.-václavského 16 zl. 42 kr., o vánocích 3 zl. 35 kr., ze šenkovny 2 zl., za pastvu 2 zl., za předivo 4 zl. 10 kr., 54 kuřat a 415 vajec; u Batouchovic: o sv. Václavě 5 zl. 26 kr., 1 zl. za předivo, 1 zl. za pastvu.

Obilný desátek vrchn. právem: Batouchovice: 6⁶/₈ m. žita, 4 m. ovsa, Studnice: 13⁴/₈ m. žita, 7 m. ovsa, 1⁷/₈ m. ječmene, Vlčatín: 27 m. žita, 13 m. ovsa, Hroznatín: 20 m. žita, 11 m. ovsa.

Roboty: ½láníci robotovali 3 dni s 2 koni (neb s 2 voly), ¼láníci 3 dni s 1 koněm neb 1½ dne s 2 voly, chalupníci z vrchnostenských polí 3 dni pěšky s 1 osobou, podruzi ½ dne s 1 osobou.[2])

Trati slují: Brodská, Šoukalka přední a zadní, Ištěrka, Novine, Rybníke, Záhumenica; Královka; již r. 1749: Hlíny, Ovary, Oborka, Okrúhlík, Žlíbek, Bokovec, Kout, Skalnatá, Kubiška, Roseč; t. r. užívala obec bochovské pečeti; dnešní razítko: Osada Batouchovice.

K obci patří: 121·9 ha polí, 23·9 ha luk, 0·2 ha zahrad, 4 ha pastvin, 31·1 ha lesa, 0·12 ha rybníků; obecní majetek za 18. stol.: 1¼ měry polí.

K starým rodům náleží Šoukalův.

---

[1]) Z. d. b., VI., 876; VII., 364; VIII., 321—323; XII., 405; XXXIII., 18, 19. C. d. M., XI., 513.

[2]) Zem. reg.: Urb. odd. 78, vrchnost. 278, rektif. 243.

Blízkov,

politicky stejnojmenná obec, katastrálně (8·45 km²) samostatná ves, záp. ($10^1/_2$ km) Velkého Meziříčí na silnici (dost. r. 1897) z Měřína do Netína. Půdorys její tvoří širokou náves k jihu otevřenou, na sever uzavřenou se 2 rybníčky uprostřed. Zděné domy stojí ve 2 řadách těsně při sobě, štítem na náves, se zahrádkami před okny a s náspy před dveřmi. Chalupníci přebývají na koncích vesnice a roztroušeně i (od 18. stol.) na návsi „na obecním". V dolní části jest mlýn (č. 28.) s 1 složením a s krupníkem.

Míval r. 1585 zákupní rychtu, 7 lánů, 19 $^1/_2$lánů, dvoupodsedek a podsedek (mlýn); s počátku 17. stol. $7^{18}/_{64}$ lánu (= 927 měr) polí a 28 domův. Hospodářství byla velká: Svob. rychta 64 m., 8 $^3/_4$lánu po 48 m., 15 $^1/_2$lánů po 32 m.; ostatní (i mlýn) byly domy bez polí. Po válce třicetileté zpustla rychta; později se jí ujal Adam Vaněk; r. 1790: 42 domů, 231 obyv.; r. 1890: 54 domů, 401 obyv.; r. 1900: 56 domů, 340 obyv. českých, katolíkův, zemědělcův.

Náležel od počátku ke statkům měřínského proboštství (v. t.). Po jeho zrušení měl s ním stejnou vrchnost. R. 1516 se připomíná Jan Heralt z Blízkova, jemuž t. r. byl zapsán majetek v Šiborově (v. t.).[1]) Svobodná rychta [č. 10.] (obr. 34.) se připomíná r. 1399[2]); r. 1568 byl na ní Jaroš, po něm († 1580) syn Burian (koupilť ji za 590 zl.); po smrti Burianově r. 1590 z rozkazu vrchnosti byla prodána za 800 zl. Matějovi Štěpánovskému. Za třicetileté války patřila Matoušovi Vaňkovi, jenž r. 1663 svou rychtu s 64 m polí nechal zpustnouti, odebrav se na Chlumek, kde se ujal jiného gruntu; zpustlou nově osadil Adam Vaněk. R. 1898 majitel její Fr. Svatoš rozprodal pole a lesy. Rychtář Burian r. 1585 dával z rychty $^1/_2$ zl. o sv. Jiří, $^1/_2$ zl. o sv. Václavě a z pustého půl lánu po 7 gr., slepici a 8 vejcích; byl povinen platy a dluhy z vesnice vyupomínati, k ruce panské uvozovati a lidi k robotám míti.

Poddanské poměry: R. 1585 dávali poddaní z vesnice po 9 zl. 24 kr. sv.-jirského a sv.-václavského úroku, 38 slepic,

---

1) Z. d. b., XV., 4.

2) T. r. stala se úmluva mezi Marketou, vdovou po Filipovi, blízkovském rychtáři (P. K., 136).

5 kop a 4 vejce; **robotami** byli povinni po 1 dni hnůj voziti, 2 ženci žíti, oves séci, na jař, úhory a na setí orati, a drva dělati, pšenici koupenou od Třebíče k panskému pivovaru po 10 měřicích přivézti, **ženy** po jednom předenu své vrchnosti napřísti, ovce práti, pleti, lny a konopě trhati, tříti a hachlovati, zelí okopávati. Les obecní „v Jivinách" byl vyhrazen pastvami; nedává se z něho plat. R. 1750 v. u Černé. Krátce před zrušením roboty musili větší sedláci týdně 3 dni, menší $1^1/_2$ dne potahem, cha-

Obr. 34. Bývalá rychta v Blízkově.

lupníci ročně 26 dní, baráčníci 13—15 dní pěšky robotovati. Kolem r. 1770 nerobotoval dědičný rychtář Jakub Vaněk; naléval však vrchnostenské pivo, čtyřikrát byl nucen přihlížeti na robotu a 2 cesty s nákladem vykonati (za to obdržel 6 zl. a 6 měr ovsa).

Osadníci chodí do kostela do Měřína, kamž do r. 1787 posílali děti do školy. Na návsi pod rybníkem jest kaplička, v okolí 8 křížův. Antonín kn. Collalto zařídil t. r. školní vyučování (40—50 dítek) v soukromém domě (do r. 1834), kdy byla vystavěna budova, jež r. 1879 po požáru nahrazena novou pro

2 učírny; od r. 1882 má ves dvoutřídku, do níž docházejí děti i z Dědkova (v. t.). S počátku dával učiteli každý sedlák 40 kr., chalupník 20 kr. a baráčník 3 kr. ročně (dohromady asi 57 zl.); v letech 1839—1848 asi 87 zl. celkem. Déle působili Alois Špička (12 let) a Karel Stehno (1883—1896), jenž r. 1883 založil pamětní knihu; po něm Čeněk Racek; r. 1870 založena školní knihovna (190 sv.). Na místě školky (od r. 1896) stával do r. 1879 dřevěný dům u „Králíčků", t. r. ohněm zničený. Počet dětí r. 1906: 114.

Obci patří: Kovárna, pastouška, pazderna a 28·77 ha půdy a 2·52 ha rybníků; — má zachovanou starou pečeť s nápisem: „PECHET : OBECNI : BELISKFKA · 1711." a se znakem sv. Jana Křtit. Na nové jest znakem mor. orlice a nápis: „OBEC BLISKOV na MORAVĚ".

Obr. 35. Prof. Fr. Vaněk.

Trati se jmenují: Obecnice, Hrnčířka, Kozince (les), Černochov (les), Zlatá horka, Roviny, Prašince, ve Stuzkách, u Miklovce, u Sádek, Posmíšek, Strážnice, Kutiny, pod Spravedlností (neb šibenicú), Mirhart, Blatiny, Kopečky, Padělky, Žlaby, Příhon, Trátka, Tvrdé kamení; r. 1756: V končinách, v Jamách, u Mirtinské cesty, u Pustiny, do Spušce. Celková rozloha vykazuje 576·2 ha polí, 77·9 ha luk, 2·5 ha zahrad, 31·4 ha pastvisek, 132·1 ha lesů, 8·6 ha rybníkův.

Jen 4 rodiny drží domy přes 200 let: Sýkorova, Vaňkova, Novotných a Klímova (č. 39.); 8 přes 100 let: Vlníčkova, Sedlákova, Vostalova, Kujalova, Chlubnova, Novotných, Šaškova a Bukova.

Narodili se zde: Fr. Vaněk (obr. 35.) [* 1824, † 1884], prof. gymnasia v Jihlavě, v Olomouci a Praze (akad.). Napsal mezi jiným „Vlastivědu Moravy a Slezska", „Stručnou vlastivědu Moravy a Slezska" a přeložil „Život sv. Jana Sarkandra". Ferdinand Gregar, prof. do r. 1904 v Mor. Třebové (* 1848). Napsal „Kreontovu povahu v thebánských tragediích Sofokleových" a kritické rozbory školních knih.

Obec trpěla požáry: 1879 (34 čísel vyhořelo), 1886 (3 č.) a 1895 (3 č.). R. 1742 byli tu Prusové; zapálená jimi chalupa byla pusta ještě r. 1756.

Bojanov

(Boyanow, Woyanow 1386), katastrem (1·64 km²) samostatná, politická obec Křižanov, sv. (12 km) V. Meziříčí. Kolem jsou vrchy 514—553 m. Na návsí zděná zvonice má obraz sv. Jana Nep. a P. Marie. Ve vsi bylo 5 usedlých s 225 měrami polí (= $1^{56}/_{64}$ lánu); r. 1790: 8 domů, 66 obyv.; r. 1890: 12 domů, 63 obyv.; r. 1900: 11 domů, 62 čes. kat. obyv.

Bohuslav z Mitrova zapsal r. 1358 své manželce Kunce na Stražku, Boleboři, Janovicích a Bojanově 300 hř. gr. R. 1366 týž Bohuslav Jindřichovi z Osové daroval ves Bojanov s přísl.; psaný Jindřich dal své manželce Anně vsi Zvol, Branišov a Bojanov s lesy a přísl. za Rudíkov a Hroznatín. R. 1386 Smil z Osové postoupil Jaklínovi, křižanovskému rychtáři, a dědicům ves Bojanov s přísl. Po † Jaklínově dědily ves Kateřina z Křižanova a její dcera Marketa, jež Vaňkovi a Štědroňovi, bratřím z Bochovic, prodaly r. 1390 celou ves Bojanov s dvorem a přísl. (v. Hor. Raclavice). Dle panského nálezu r. 1437 v rozepři o bochovský stateček mezi Mikulášem Něprem z Oslavice a sestrami z Bochovic Kateřinou a Dorotou, manž. Smila z Radňovsi, připadlo dědictví v Bojanově a ves Hor. Raclavice sestrám; proto t. r. prodali rukojmě za † Jana z Bochovic ves Bojanov s přísl. Smilovi z Radňovsi, manželu Doroty z Bochovic. R. 1461 vloženo v desky, že Jan z Radňovsi tytéž sestry vzal na spolek na Radňoves a Bojanov s přísl. mimo rybník, jejž udělal Jan z Pernštejna a Bojanova. R. 1571 připadla ves k Moravci, u něhož zůstala podnes (v. Bystřický okres, 139).

Poddanské poměry: K moraveckému panství patří z okresu Bojanov a Hor. Libochová. Dle vrchn. fase 1750 platil Bojanov 13 zl. 18 kr. (o sv. Jiří a sv. Václavě po 4 zl. 1½ kr., na sv. Martina 2 zl. 30 kr., o vánocích 2 zl. 45 kr.) gruntovní činže, Hor. Libochová 28 zl. 29½ kr.; nájem z hospody 25 zl. Robota: (Libochová) 9 půlláníků po 3 dnech s 2 osobami pěšky a 3 dnech s 1 osobou pěšky, 10 čtvrtláníků jen 3 dni s 1 osobou pěšky; (Bojanov) 4 sedláci 6 dní týdně s 2 voly, a půlláník 3 dni s 2 osobami a 3 dni s 1 osobou pěšky. Hornolibochovský dvůr se r. 1750 nepřiznává, poněvadž jest v podd. přiznání (342 měr polí). R. 1775 byly roboty větší: Bojanov: 4 sedláci robotovali 6 dní týdně po celý rok s 2 voly neb koni a od sv. Jiří do sv.

Kateřiny ještě 6 dní týdně s 1 osobou pěšky. Sedlák Vala platil místo roboty 30 zl., a oral jen 5 dní na setí, 2 dni sekl obilí a 2 čtyrspřežné fůry vídeňské musil vypraviti. Ves užívala panského rybníku „Pomahače" za 10 zl. 30 kr. Též sedláci dávali různých platů po $4\frac{1}{2}$ zl. Hor. Libochová: 8 sedláků robotovalo 3 dni týdně s 2 koni neb voly, od sv. Václava do sv. Jana s 1 osobou 3 dni pěšky, od sv. Jana do sv. Václava s 2 osobami $4\frac{1}{2}$ dne, a dávalo po 2 slepicích, 10 vejcích, 2 zl. gruntovní činže; 11 podsedníků robotovalo od sv. Jana do sv. Václava s 1 osobou, jinak 3 dni. Křižanovskému faráři dávali v Bojanově sedláci: dvanáctý snop, půl žejdlíka másla z krávy, libra lnu a 3 kr. koledy, půl mázu hrachu, v Horní Libochové 4 zl. 10 kr. (místo snopů půl žejdlíka másla), 3 kr. koledy, půl mázu hrachu, půl libry lnu a 4 kr. na Zelený čtvrtek. Stražkovskému učiteli z Bojanova a Hor. Libochové každý usedlý: 4 kr., půl žejdlíka másla, snop žita a ovsa, 2 koláče. Podruzi robotovali od května do žní den s 1 osobou, přes žně 2 dni týdně, a v zimě mlátili za 16. míru; podruhyně od sv. Jiří do sv. Václava 1 den týdně. Rychtáři robotovali stejně se sedláky, ale dostávali ročně po sudě piva. Vrchnostenský dvůr (č. 12.) měl $139\frac{5}{8}$ měr polí a $17\frac{1}{3}$ vozu sena; daně se z něho odvádělo 46 zl. 51 kr.

Přifařen a přiškolen jest do Heřmanova. V 18. stol. chodilo se odtud do stražkovské školy.

Trati se jmenují: Na Nivkách, na Zadcích, pod Pecí; r. 1749: u Pomahače, u Vinohrádku, u Lamberka, na Loučce, na Křibě, pod Božíma mukama, na Hlinách, na Řekách, na Pustině, u Pece; celkem jest při obci 118·4 ha polí, 24·3 ha luk, 1·7 ha zahrad, 10·7 ha pastvin a 4·3 ha lesa. R. 1749 užívalo se obcí pečeti městečka Stražku, dnes své „Obec Bojanov" bez znaku. Obci patří domek, 2 ha luk, 0·5 ha pastvin a 1·3 ha lesa.

Od 30leté války — 1749 si zachovali rodné domy Vrbka, Macháček, Vala a Zeman.[1])

[1]) Z. d. b., III., 230; IV., 396, 397; VII. 446, 838; XII., 349; XIII., 173; XXVII., 81. Kn. půh., III., 177. Urb. fasse 39, vrchn. 244, rekt. odd. 248.

Bory Dolní v. Dolní Bory.

Bory Horní v. Horní Bory.

Březejc

(Brzesye 1371, Brzezicze 1412, Březice 1436), katastrálně (4·5 km²) a politicky samostatná obec, v. Vel. Meziříčí (6 km) po obou stranách silnice. Části vsi slují: Na Dědině, ve Vejpustku, na Malé stránce. Na návsi stojí 2 chalupy a zvonice.

S počátku XVII. stol. míval 10 domů (2 $^{1}/_{2}$lány po 43 m., 7 $^{1}/_{4}$lánů po 30 m., domek bez polí) s 333$^{3}/_{8}$ m. (= 2$^{18}/_{64}$ lánu) polí; ve 30leté válce zpustly 3$^{3}/_{4}$ lány; r. 1790 bylo 28 domů, 165 obyv.; r. 1890: 35 domů, 185 obyv., z nichž 1 Němec; r. 1900 35 domů, 180 obyv., čes. katolíkův.

Prvá zmínka o vsi se děje r. 1371, kdy i na ní jako na části meziříč. panství Jan ml. z Meziříčí zajistil své manželce Kateřině věno. Kateřina se spolčila se svou dcerou Eliškou, vdovou po Vilémovi ze Světlova, a zapsala v desky, že po její smrti Eliška totéž má míti jako věno. Eliška pak se provdala za Petra ze Sovince, kterýž r. 1412 zapsal Bohuslavovi z Vidonína vsi Březejc a Kyjov s přísl., jež obdržel po první své manželce Elišce. Bohuslav ihned zajistil věnným právem 4 lány v Kyjově Jaroslavovi z Vidonína a na Březejci a na láně v Kyjově své manželce 50 kop gr. věna. Po † Bohuslavově vzala si vdova Lauryna z Osečan. Ježto Zbyněk z Doubravice a z Osové, jemuž Marketa svěřila své dvě vesky Březejc a Kyjov, kteréž měla ve věnném právě, aby jí ty lidi opatroval, po 8 let úroky a užitky odtud bral, ale jí ničeho nevydával, pohnala jej r. 1436 ze 60 hř. gr. Zároveň zažalovala ze 60 hř. gr. Václava z Kravař a Meziříčí, že jí držel Březejc a Kyjov a požívá jich, nemaje k tomu žádného práva. V městských meziřič. knihách jest zápis, že Březejc s majetkem v Kyjově byl vdovou prodán Hanuši Ostrovskému, meziř. měšťanu, jenž r. 1440 odkázal oněch 50 kop na Březejci a Kyjově chudině ke špitálu v Meziříčí (v. t.). A to tím zavázal, že, když by nadepsaného Hanuše neuchoval Bůh a zemřel, aby jeho děti toho zboží požívali po jeho smrti za 6 let, a tehdy potom aby to spadlo na špitál (P. K., fol. 20). Když Jiří z Kravař prodával meziř. panství (v. t.) Janovi st.

z Lomnice, jmenuje se i Březejc a Kyjov (v. t.) mezi vesnicemi. Odtud zůstaly stále u Meziříčí (v. t.).[1])

Poddanství. R. 1750 měla vrchnost v Chlístovském rybníku 53 kop ryb, v Sopoušku 8, 813 měr lesa (Smrčí, Líchy) a násl. příjmy: 9 zl. 43 kr. grunt. činže, 2½ zl. robotní, 24 zl. 10 kr. z kopanin, 6 zl. 10 kr. slepičného a vaječného a 18 lib. předíva. Roboty v. u Meziříčí. R. 1775 dávalo 10 sedláků mimo daň po 1 zl. 12 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 43 kr. za předivo, 1 míru žita obil. činže, 5 slepicích a 25 vejcích; robotu měli stejnou s radostínskými. Děkan přijímal ze vsi 30 měr žita a 30 měr ovsa. Vrchnosti patřily myslivna, hájenka a 9 domků, obci kovárna a pastouška.

Přifařen a přiškolen jest na Rudu (3·4 km). Zvonice s obrazem sv. Jana Nep. stojí na návsi.

Trati: Beranovy, na Jeřábech, v Pasekách, Pode vsí (ohrada), v Hoře u Dívčích hradů, na Vrbkách, v Chlístovu; r. 1749: Na Jeřábích, v Ohradě, v Líchách, Obecník, na Beranových, pod Horkou. Celkem jest u obce: 229·7 ha polí, 37·5 ha luk, 1·5 ha zahrad, 19·7 ha pastvin, 124·7 ha lesa, 25·8 ha rybníků. Pečeť novější má nápis: „Představenstvo obce Březejc * pol. okr. hejtm. Vel. Meziříčí. *;“ obec. majetek: Pastouška, 4·6 ha polí a 2·87 ha luk; křiž. vrchnosti patří 1·7 ha polí.

Rody Rosův, Bartoňkův, Vondráčkův, Večeřův, Suchých a Kamanův zachovaly si rodný dům za l. 1656—1749 a až posud.

Na místě myslivny „Chlostov“ stávala osada **Chlístov**; náležela k osovskému panství, později k ořechovskému (v. t.); r. 1552 byla pusta.

Cyrilov,

(„na Crhově“), ves, katastrální a politická obec Hor. Bory, jz. (2 km) Hor. Borův. Byl založen r. 1784 na místě vrchn. dvora; k původní rychtě a k 8 familiím přistavěno do r. 1805 8 domů se 109 obyv.; r. 1890 bylo 30 domů, 132 obyv., Čechů, katolíků; r. 1900: týž počet domů, jen 128 čes. a katol. obyv.

Jest přifařen a přiškolen do Hor. Borův. R. 1849 vyhořela celá osada. Na polích okolo Cyrilova vyorávají se překrásné záhnědy, turmalíny a orthoklasy (živce).

[1]) Z. d. b., V., 475; IX., 241, 242. Kn. půh., III., 105.

Černá,

pol. obec Černá, katastrálně (7·74 km²) samostatná osada, sz. Vel. Meziříčí (14 km) v úžlabině při potoku a kolem 2 rybníků (horním obecním, dolním panským) (obr. 36.), jest ověnčena ze všech stran vrchy nad 500 m. Do podlouhlé, široké a rolníky většinou obývané návsi vbíhají 4 uličky, v nichž bydlí domkáři. Mezi zámkem a panským rybníkem stojí býv. vrchnostenské reality: bednárna (č. 48.), kovárna (č. 49.) a mlýn (č. 51.).[1]) Stará dřevěná stavení mizejí pomalu; staví se vše z tvrdého materiálu.

Bývala zde r. 1585: zákupní rychta, 5 ½ lánů, ³/₈ lán, 2 ¼ lány a 8 podsedků; r. 1770: rychtář, 8 lánů, ½ lán, 6 chalupníkův a několik domkařů na obec. gruntech; r. 1790: 45 domů, 345 obyvatelů; r. 1890: 73 domů, 479 obyvatelů, z nichž 10 židů a 9 Němců; r. 1900: 74 domů, 466 obyvatelů, z nichž 7 Němců, 2 židé, ostatní Čechové a katolíci.

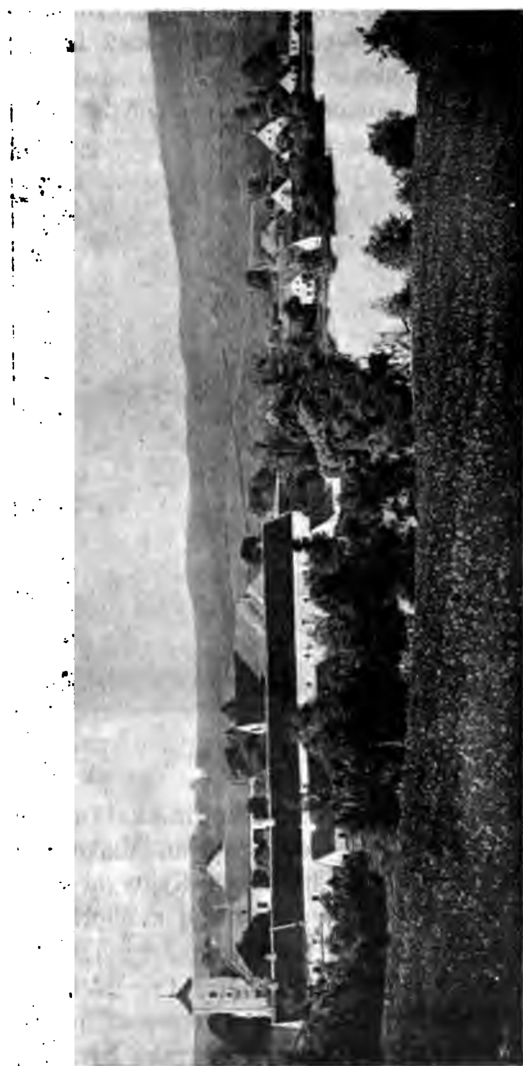
Byla založena asi v 15. stol. na pozemcích kláštera třebíčského a nazvána dle blízkého lesa „Černá“, jenž (1464) byl zastaven purkrabím měřínským Jarolímovi a Bočkovi ze Zakřan. Měla stejnou vrchnost a osudy s Měřínem, jsouc zastavována a prodávána s ním. Po prvé se připomíná r. 1556 jako ves se zákupní rychtou a s manem. Jan Chroustenský vystavěl si v renesačním slohu dnešní zámek (obr. 37.); po vypuzení Chroustenských byla přeložena do prázdného sídla ústřední správa panství rudoleckého, a časem (od r. 1790) celé panství nazváno dle obce.

R y c h t a z á k u p n í (č. 24.), jež přešla i se vsí Černou r. 1556 na Vratislava z Pernštejna, byla r. 1568 prodána po † Jírovi, rychtáři, Janovi Vysockému z panství žďárského za 500 zl.

R. 1585 rychtář Jan nedával platu vůbec; byl povinen platy a jiné dluhy pánovi náležitě ze vsi vybírati a vrchnosti odváděti, desátek jarý i ozimý snopný vytýkaný podle jiných sousedů dávati a poddané k robotám míti. Ves Milíkov náležela pod jeho správu. Podsedník Tomeš náležel k rychtě úrokem, desátky však dával pánovi. R. 1776 dědičný rychtář nerobotoval sice, ale povinoval 2 fůry „vídeňské“ za odměnu 6 zl. a 6 měr ovsa; dohlížel na robotu 4 dni a dovážel vrchnost neb úředníky do kostela.

[1]) Byl prodán vrchností r. 1816 za 2471 zl. 19 kr. Václavu Šoškovi.

Léta 1602 stala se smlouva mezi Eliášem, rychtářem černickým, a Matoušem, bratrem jeho ze vsi Moštišť, za přítomnosti ctihodného kněze Jana Šabateckého. Rychta byla r. 1639 prodána

Obr. 36. Pohled na Černou.

s povolením vrchnosti rytířem Frant. Dennem, regentem panství meziříčského, Petrovi Šubkovi za 400 kop gr.; v letech 1649—1657 byl na ní Jakub Šubka, jenž posledního roku zaměnil ji

s rychtou Jíry Klímy Milíkovského, jenž ji držel do r. 1690. Mimo r. 1703—1719 přináležela rodině Klímově do r. 1805, kdy připadla dvořákovi Fr. Nedomovi ze Sklenného.[1])

Vrchnosti patří u vsi: 150·32 ha polí, 35·76 ha luk, 2·68 ha zahrad, 19·83 ha pastvin, 84·52 ha lesa, 6·67 ha rybníků, 2·8 ha stavební plochy, celkem 302·53 ha, zámek, dvůr s palírnou a škrobárnou a cihelna; gruntovní daň 920·73 K.

Obr. 37. Zámek v Černé.

K panství náležely: z Vel.-Meziříčska: městečko Měřín, Chlumek, Dědkov, Blízkov, Černá, Jersín, Milíkov; ze Žďárska (v. t.) městečko Bohdalov, Chroustov, Kyjov a Něm. Rudolec; z Jihlavska (v. t.) Arnolec, Nadějov, Stáj a Zhoř.

Dle urbáře z r. 1585 měla vrchnost v Černé 10 rybníků na 91 kop vejtahu; loviti rybníky, podtrubí podplétati byli povinni ze vsi Černé; Blízkovští, Dědkovští a Jersejnští naopak rozváželi z nich plody. V panském potoku ryb a raků bývalo dosti. Lesy

[1]) U c. k. okres. soudu ve Vel. Meziříčí jest zachována gruntovní kniha (z let 1612—1820) Černé, Dědkova a Milíkova. V ní jsou poznamenány některé zápisy sirotčí.

se neprodávaly, ale chovaly se na potřebu panského pivovaru. V ovčírně 15 kop ovec; nebylo pro ně dosti sena, dodávalo se sem ze dvora rudoleckého. Býval zde pivovar, sladovna, hvozd, spilka; v pivovaře vařilo se k panské ruce každý týden bílé pivo, jeden var na vejstav za peníze 24 sudy; vařilo se často již 2krát týdně; do pivovaru kupovalo se ročně 38 mtů pšenice. Při pivovaru byl panský mlýn, v němž se mlel slad a ke dvoru mouka. Ježto vejmelného do roka bylo jen 50 měr, nestačilo na službu mlynářovi. Pod vsí býval druhý panský mlýn „Na Polovci" (později „Valcha"), jenž se pronajímal za 18 zl. Úrok sv.-jirský a sv.-václavský, běžné platy, roboty a desátek poddaných z toho času v. u jednotlivých osad. R. 1616 mlýn „Na Polovci" byl (o 2 slož. a 3 stupách) pronajímán za 1 met 15 měr žita; na mlýně v Černé choval se mlynář náchlební; při témž mlýnci byla panská olejna. Z pivovaru a sladovny se těžilo okolo 2000 zl., ze 2 chmelnic 6 mtů 19 měr chmele. Ve dvoře černickém byla výpalna, v niž se na dvou kotlích vypalovalo, při nejmenším každého téhodne po 2 měrách páleného, kteréž byli povinni poddaní kromě městečka Měřína na všem panství na šenk bráti. Suma platů běžných mimo městečka a vesnice vynášeti by mohla 2414 zl. 18 gr. Povinnosti z vesnic: Rychtářové měli všechny platy vybírati, na zámek donášeti, zákupní rychtářové každoročně z příhodného místa pánovi bečku vína přivézti; mělo se jim však na bečku vína dáti 2 míry ovsa. Na tom panství i s městečky byli povinni ročně pánovi po 2 předenách sepřísti.

Dle vrchnostenského přiznání z r. 1750 měla vrchnost t. r.: dvory v Černé, v Jersíně[1]) a v Chlumku;[2]) — pivovar v Černé na 682½ sudu piva; — rybníky a lesy; — stálé peněžité a jiné dávky (v. tabulku na str. 148). Různých platů dostávala vrchnost 1063 zl. 35 kr.

Tažnou robotu s 2 voly po 3 dni týdně konalo 13 sedláků v Černé s Milíkovem, 8 v Dědkově, 27 v Blízkově, 10 na Chlumku a 3 v Jersíně; ¼láníci 6 dní s 1 osobou pěšky: 1 v Černé, 4 v Dědkově a 1 na Chlumku; chalupníci po 2 dnech s 1 osobou: 7 v Černé, po 2 v Dědkově, Blízkově, na Chlumku a Jersíně.

[1]) Byl zřízen r. 1672 z koupené rychty (v. Jersín), a přidána k němu pole domu Forestarova (45 měr) a z vykácených lesův.

[2]) Od r. 1730. Bylať vrchnost proto vykácela své lesy a kopaniny, jichž obec Chlumecká užívala darmo a přidala k tomu.

	Činže z pozemků				Místo předení		Obilní desátek vrchnost. právem:					
	o sv. Jiří		o sv. Václ.		o sv. Jiří		ječmene		žita		ovsa	
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	sn.	= měr	sn.	= měr	sn.	= měr
Měřín	—	—	—	—	17	17	—	—	—	—	—	—
Černá a Milíkov	3	55 1/2	18	35 1/2	6	39 1/2	8	4/8	90	6	54	3 6/8
Chlumek . . .	1	30 1/2	13	6 1/2	4	22	4	2/8	72	4 5/8	37	2 3/8
Jersejn . . .	5	24 1/4	15	40 1/4	4	58 1/2	1	1/32	95	6 2/8	60	4
Dědkov . . .	3	44	12	13 1/2	3	27	—	—	—	—	—	—
Blízkov . . .	11	26	19	22 1/2	9	31 2/4	—	—	15	1	15	1
Na celém panství	295 zl. 30 kr.				86	11	61	3 25/32	796	52 3/8	461	30 6/8

Tehdy (r. 1752) výnos panství německo-rudoleckého (či černického) byl odhadnut na 4585 zl. 45 kr.

Obci náležel za ustoupený obec. pivovar les „Před Světlejma" a „za Kotrčí" 715 4/8 měr, z něhož se platilo 29 zl. 36 kr. 3 den. daně.

Z polí[1]) obci vrchností postoupených (511 7/8 měr) a z louky „Polovce" neplatily se (dle privileje) ani činže ani desátek; za 3 kr. užívalo městečko od vrchnosti pusté zahrady „Berkovské" a 1 zl. 10 kr. platilo místo roboty obec. pastýře a 17 zl. 17 kr. za předivo. Ostatní dle urbáře povinnosti vykoupil si Měřín ročními 300 zl. Bylyť to:

Stavěla-li vrchnost, měli sedláci dovážeti potřebný materiál, odvážeti rum a základy kopati; láníci a půlláníci měli u černického dvora oves sežíti, 1/4láníci a domkáři jej svázati, žito a seno sesíci a poslední sušiti, chmel řezati, podruzi při honech a lovu ryb pomáhati. U ostatních osad byli celoláníci nuceni darmo dovézti na podzim do panských ovčíren 12 otýpek listí t. zv. „letinu", neb 12 otýpek slámy, 1/2láníci po 6, chalupníci po 3 a domkáři po 1 otýpce. První robotovali týdně 6 dní s 2 voli neb s 1 silným koněm; o žních a za stříhání ovec místo potahu s 2 osobami pěšky; při dovážení sena neb obilí mimo povoz musili míti ještě i nakladače a při oračce na setí jednoho čeledína;

[1]) V Nivách 115 7/8 měr, v Světlých 146 6/8 měr, v Pouštích 249 2/8 měr.

$^1/_2$láníci robotovali 6 dní pěšky, chalupníci 3 dni a domkáři 1 den. Robotovalo se při orání od 10—5 neb 6 hod. odp.; i v čas letní netrvala robota déle než 8 hodin (s dojížďkou a odjížďkou). Pěšky se robota konala 10 hodin. Za to za sen a za otav pracovalo se od východu do západu slunce. Na ukončení sen a žní pro celé panství bylo určeno robotníkům 20 měr žita na chléb a 3 bečky piva rychtářům a dohlížitelům na robotu. Rychtáři nerobotovali; jejich povinnosti viz u jednotlivých obcí.

Poddaní chodili od starodávna na hlásku do černického zámku; po ustanovení 2 stálých ponocných platily ročně obce 7 zl. 21 kr. a $3^3/_8$ měr žita. Popel se musil prodávati do panské salajky (1 měř. za 6 kr.). Podruhyně nerobotovaly, ale chodily posílkou po panství a umývaly světnice v černickém zámku.

Farář měřínský měl dostávati desátý snop ze všeho obilí: vyňaty byly zahrádky, některé osvobozené a vrchnostenské pole. V Měříně z hrachu nebral děkan desátku, ale měl právo dáti si natrhati zeleného hrášku na tom neb onom poli. Měřínský rychtář si mohl vybrati kterýkoli grunt, z něhož si vybral desátek pro sebe místo faráře. Všechny osady byly povinny: platiti na „letník" za spisování zpověd. cedulek: sedláci po 4, ostatní po 2 vejcích; z každé dojnice „třetinku" másla a koledu (od každého sedláka, chalupníka a domkáře po 3 kr., koláči, $^1/_2$ mázu hrachu a kusu lnu. Dva kooperatoři od každého sedláka měli ročně 3 kr. a kus lnu, od chalupníka 1 kr. 2 den. [1])

R. 1800 měla vrchnost zde zámek, pivovar, dvůr, ovčírnu, byt pro drába, hospodu, zahradníkův dům a myslivnu.

R. 1834 byly pozemky panství rozděleny:

	na vrchnostenské:		na poddanské:	
pole	1796 jiter	1207□°,	7504 jitra	$1569^1/_4$□°,
rybníky, louky a zahrady	735 „	$1206^2/_6$□°,	2054 „	$210^3/_4$□°,
pastviny	254 „	$6^3/_5$□°,	1227 „	$275^5/_{12}$□°,
lesy	1851 „	108□°,	1459 „	$836^2/_3$□°.

Výkup z roboty činil z lánu 200 zl. 56 kr. ve stř.

R. 1905 měla celkem vrchnost 4·15 ha zastavené plochy, 476·44 ha polí, 140·7 ha luk, 3·84 ha zahrad, 62·57 ha pastvin, 1190 ha lesa, 124·42 ha rybníků, 0·9 ha neplodné půdy,

[1]) Zem. registratura: Urb. fasse. 31, vrchnostenská, 69, rektifikační odd. 286.

celkem 2010·27 ha, z čehož 621·985 ha připadá na vel.-meziříčský okres (v. jednotlivé osady panství).

Zámek (z konce 16. stol.). Nad jižním vchodem jest zasazený znak Chroustenských a Šárovců ze Šárova (českých) s nápisy:

JAN RAFAEL CHRAVSTENSKY Z CHRAVSTENICZ A NA RVDOLCZI A MYSLIBORZICZICH. | ANNA CHRAVSTENSKA ROZENA SSAROWA Z SSAROWA.

Jsou v něm knížecí kanceláře[1]) a byty úřednické. Ježto bývalá kaple v 1. poschodí proměněna na kuchyni, zřízena jiná (v. t.) v přízemí.

Černá jest přifařena do Měřína. V zámku bývala do let 1880 za Collaltů nově upravená v 1. posch. kaple, zasvěcená sv. Antonínu; t. č. přeložena do přízemní světnice na levo hlavního vchodu. Kolem vsi jest 5 křížův a před polesenstvím socha sv. Jana Nep. Za dob nekatolictví připomíná se zde lut. pastor Jakub („kniez Jakub, fararz Czerninsky") (dle urbáře v Brtnici).

Do školy od dávných dob chodilo se do Měřína. Teprv r. 1787 škola založena pro Černou, Milíkov, Kyjov, Meziříčko[2]) a Jersín[3]) na č. 15., později (1800—1884) na č. 32.; od rozšíření na dvoutřídku (1884) v dnešní budově.

Déle působili: Fr. Čermák (1822—1861) a Matěj Šesták (1865—1889), jenž založil žák. knihovnu (148 sv.), r. 1906 J. Matoušek.

Z kontribučenské záložny připadá na okres 54.630·78 K se 186 podílníky.

Trati r. 1756 sluly: Na Volšině, u Studně, Čádovy, na Koutech, u Stříbrných dolů, u Rasovně, za Branou, u Hadru, na Vodůvku, v Skalce, na Březí; nyní Hlubočka, Kříba, v Blatinách, v Dílech, Podlupčí, na Havlíně, Dolní, na Žlabech, na Přasličkách, u Jelínka; rybníky: Hadr, Hrozný[4]) Oborský, Blatinský, Smradlák, Hastrmánek, Sádka, Ramenec; celkem: 436·2 ha polí, 103·2 ha luk, 4·4 ha zahrad, 81·2 ha pastvin, 123·1 ha lesa, 7·3 ha rybníkův. Stará pečeť se nedochovala.

Samoty: Rasovna, panská cihelna a býv. panská pazderna.

---

[1]) Některé písemnosti, jež se dochovaly v kancelářském prachu, v. ve spisku „Písemné památky na zámku v Černé" od Aug. Kratochvíla.

[2]) Vyškoleno r. 1793. [3]) Až do r. 1872.

[4]) Na levém jeho břehu říká lid „Na Zámečku"; ještě nedávno byly vyorávány zbytky staviva.

Dědkov,[1]

ves na úpatí Dědkovské hory. Kdežto mimo ni dosahují vrchy severně osady výše 657 m, jest jižní strana od vesnice nižší a poskytuje pěkný rozhled na pahorkatinu k okres. městu, od něhož jest vzdálena 12 1/2 km. Katastrem (4·99 km²)] jest samostatná; politická obec Blízkov. Některé domy stojí těsně vedle sebe, většina jest roztroušena bez ladu a skladu. Na návsí jest kaple Bolestné P. Marie.

Pokud známo, měla ves r. 1585 zákupní rychtu a 10 1/2 lánů; před 300 lety 12 domů s 415 4/8 m. (= 2 34/64 lánu) polí; r. 1770 byla zde dědičná rychta, 7 lánů, 4 1/2 lány, 2 chalupníci a 6 domků na obec. pozemcích; r. 1790: 24 domů, 183 obyv.; r. 1890: 34 domů, 206 obyv.; r. 1900: 35 domů, 185 obyv., katol. Čechů, rolníkův.

Byl částí majetku měřínského proboštství (v. t.), s nímž má stejné osudy. Vrchnost zde má 47·71 ha lesa „Dědkovská hora". R. 1556 byla tu již svob. rychta (č. 2.), na níž byl Jan, kterýž z ní platil 1 zl. grunt. činže, a z 3/8 lánu pustého po 5 gr. a 2 1/4 slepice. Povinnosti jeho v. u blízkovského rychtáře t. r. R. 1616 patřila Pavlovi, po něm Janu Pavlů, jenž ji r. 1626 prodal se vším příslušenstvím a s užitky za 840 zl. Pavlovi Šindelkovi; po něm od r. 1655 syn Pavlův Václav; r. 1692 ujal se rychty za 600 kop Ondřej Daraha a vystavěl ji znova; r. 1733 Tomáš Fiala v 600 kopách; od r. 1752 Růžičkův rod.

Přifařena jest Měřínu. Kříže jsou 4; nejstarší u kaple. Do r. 1787 chodilo se odtud do netínské školy, od t. r. do Blízkova (v. t.).

Robotu a platy r. 1585 měli poddaní stejné s Blízkovskými; suma úroku svatojirského a svatováclavského 6 zl. 14 gr., 38 1/4 slepice a 2 kopy vajec. Z luk, rolí, kopanin u vsi pronajatých dostávala vrchnost od Dědkovských 1 zl. 27 gr., od Milíkovských 12 gr. R. 1750 v. Černou. Dědičný rychtář Josef Hrad (r. 1776) měl tytéž povinnosti jako černický t. r. (v. t.).

Obec má zachovanou pečeť s nápisem: DETKOW. 1668; novější společnou s Blízkovem; — majetek: kovárnu, pastoušky, kapli, 171 ha skalnatých pastvin, polí a luk 1·71 ha.

---

[1]) Hora i osada mají prý jméno dle pohanského bůžka Dědka, jehož modla stávala na jmenované hoře; máme za to, že osada pojmenována jest dle zakladatele Dědka.

Trati slovou: Kožnice, Soudní[1]) les, Dědkovská hora, Sádka, Obecnice, Niva; r. 1756: Za Žlabci, Hádka, na Prašinci, na Přídce, u Strážnice, na Kříbě, v Jašeny, Kopaniny, ve Skalce, v Zhoři, na Pusty, na Krajince, u Vlkovy Skály, pod Střencem. Osada má oseté a posázené půdy: 220·1 ha polí, 59·4 ha luk, 1·5 ha zahrad, 69·5 ha pastvin, 135·9 ha lesa a 0·3 ha rybníkův.

Rodné domy drží rodiny: Růžičkova na rychtě, Běhalova od r. 1793, Čermákova od r. 1753, Sobotkova od r. 1668 (byl koupen za 200 kop gr.).[2])

Severně vsi vrchy dosahující výšky 651 (Kříb) — 691 (Dědkovská hora) m.

Dobrá Voda,

politicky a katastrálně (8·29 km²) samostatná ves, záp. (4 km) Křižanova. Dolní části se říká „Ve Familiích". Koncem 16. stol. bylo zde 16 usedlých (2 láníci, 8 půlláníků, 3 čtvrtláníci a 3 podsedníci[3]); r. 1749 bylo poddanských domů 19 (17 mělo po 36³/₈ m. 1 se 17 m. a domek) a při nich 635³/₈ m. polí, 18 m. zahrad, 63³/₄ vozu sena, 11¹/₂ vozu otavy; obci náleželo 9 m. pastvin, 1³/₄ vozu otavy, rybník na 3 kopy potěru a svobodné pasení v panských lesích. V minulých 100 letech přibývalo domův a obyvatelů takto: r. 1790: 39 domů, 323 obyv., r. 1890: 94 domy, 493 obyv.; r. 1900: 93 domy, 511 obyv., českých katolíků (1 žid), zemědělcův.

Dobrá Voda jest stará osada; před r. 1251 náležela Přibislavovi z Křižanova a po něm jeho zeti panu Bočkovi z Obřan, jinak z Kunštátu. R. 1252 byla s jinými statky darována týmž panem Bočkem nově založenému klášteru ve Žďáře; od té doby měla ves stejnou vrchnost s klášterními statky až do r. 1649.

Smlouvou (na Pernštejně, v neděli po sv. Mikuláši 1495) mezi klášterem Žďárským a bratřími z Pernštejna Vilémem a

---

[1]) Název „Soudní" obdržel po sporech o hranice. Dědkovští posud říkají „Soudní", ze Zadního Zhorce pak „Kutina".

[2]) U c. k. okr. soudu ve Vel. Meziříčí jest dochována gruntovní kniha z l. 1612—1820tých (s některými sirotčími zápisy) Dědkova, Černé a Milíkova.

[3]) Č. M. M., 1906, str. 26.

Vratislavem postoupil opat Vít a klášterní konvent dědičnou opravu na vsech Bobrůvce a Dobré Vodě řečeným bratřím s podmínkou: „. . . kteréž nám a klášteru našemu platy a důchody platiti mají z těch vsí Bobrůvky a Dobré Vody, ty aby nám platili, a od těch lidí vycházely bez všelijaké překážky pánů Pernštejnských, nynějších i budoucích, na věčné časy budoucně. A jestliže by se ti lidé . . . zbraňovali platův a důchodů našich platiti a vydávati, mají páni Pernštejnští . . . je k tomu trestáním . . . . připraviti . . . .“[1]) Smlouva obnovena byla r. 1536 Janem z Pernštejna.[2])

Opat Štěpán a konvent Žďárského kláštera prodal a obnovil svým poddaným v Dobré Vodě odúmrt (měliť list na odúmrt od kláštera, ohněm v Křižanově zničený) . . . za 70 kop míš. . . ., aby oni poddaní svůj statek, jakýkoli míti budou, mohli odporučiti buď ze zdravého života neb na smrtelné posteli, komuž by se jim dobře zdálo a vidělo.[3])

V l. 1601—1638 náležela Dobrá Voda Frant. kardinálovi z Dietrichštejna, jenž koupil všechny klášterské statky r. 1601.

R. 1638 se svolením císaře Ferdinanda III. zakoupil[4]) od Maximiliana z Dietrichštejna, dědice kardinálova, opat Jan Greifenfels z Pilsenburka, visitator cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě, týž Žďárský statek svému řádu; mezi koupenými osadami jest jmenována i Dobrá Voda.

Osada bývala pronajímána; na př. před r. 1600 Jiříkovi Vídeňskému z Čes. Ostrova a na Dobré Vodě, před r. 1607 Dorotě Marii Štaudové z Hammersdorfa († 27. dubna 1607; v. pomníky [obr. 38.] v Křižanově); po ní Frant. Max. Štaudovi. Za nich vystavěno panské sídlo.

Aby se obnovený klášter zbavil některých dluhů, zcizil za téhož opata s povolením císařovým (ve Vídni, 9. října 1649) mezi jiným dne 10. listopadu 1649 rytíři Frant. Maxovi Štaudovi z Hammersdorfa a na dvoře (v. t.) v Dobré Vodě ves Bory H. a Dobrou Vodu mimo les borský u vsi Borů za 3561 zl. 14 gr. 5 peněz.[5]) Odtud má společné dějiny se zdejším dvorem.

---

[1]) Archiv Český, IX., 414. [2]) Steinbach, Urkb., N. CXXXIII.

[3]) V sobotu před slavností Trojice Svaté 1570.

[4]) Na den sv. Michala v král. městě Brně 1638 (V zem. desky vloženo r. 1640 [Z. d. b., XXXIV., 20]).

[5]) Bočkova sbírka, č. 6798.

Rychta. R. 1485 povolil opat Linhart a konvent rychtáři Petrovi, jenž si dělal rybníček na svého purkrechtní louce v Žlebině mezi rolími dvorskými . ., že, „což by hráze stihla v ty břehy a rolí, i také což by tím rybníčkem našeho zatopil, v tom jemu a jeho budoucím od nás žádná překážka býti nemá. Ale ten rybníček věčně k tomu purkrechtu sluśeti má. A k tomu jsme jim přidali svobodu k rychtě, aby žádný člověk v té vsi Dobré Vodě piva nevařil bez povolení téhož rychtáře neb po něm budoucího.“ [1])

Obr. 38.
Pomník Doroty Štaudové z Hammersdorfa (Homersdorf) v Křižanově.

Panoše Burian z Českého Ostrova, dobrovodský rychtář, obdržel od kláštera potvrzení svobod, které předkové měli na rychtě s potvrzenými listy na to. Ztvrzení zní: „My kněz Ambrož, opat . . . . . . dali jsme $1^1/_2$ lánu, podsedek, krčmu a piva vaření, jakož prve výsadu mají, ... třetí peníz vín menších též přidáváme, aby ten úřad rychtářský s tím se vším svobodně drželi a užívali beze všech poplatkův a daní. Dáváme jim také lovy zajícův a ptákův. . . . Úroky, všecky daně z té vsi vybírati, nám aneb našim budoucím podávati a nositi . . . ., pánů sobě žádných jiných neberouce ani jináč, než se v tomto listu píše, zaměňujíce. A když by se koliv těch sto let svrchupsaných vyplnilo, tehdy ty svrchupsané svobody krom purkrechtního práva mají na nás a

[1]) V sobotu před sv. Mikulášem 1485.

budoucí naše k dodčenému klášteru připadnouti bez všelijakých odporův, aniž nebudou moci po těch svrchupsaných letech s těmi právy a svobodami krom svobody téhož listu, kterýž jsme jemu potvrdili, komu bez našeho a potomkův našich jistého vědomí prodávati....."[1])

Dvůr s počátku do r. 1477 byl klášterním. V 2. polovici XV. stol. měl od dávna na klášterský dvůr v Dobré Vodě list Jan Dobrovodský, jenž se za domácích válek přidržel věrně krále Jiřího a syna Viktorina; když pak mu týž list a mnohý jeho statek uschovaný v kostele křižanovském shořel a dvůr byl vypálen a sám Jan jat, prodal[2]) mu (r. 1477) dědičně klášter ten spálený dvůr, a což k němu od starodávna přísluší, i s lovem zajícův a ptákův i s vařením piva k svému stolu za 36 kop gr., kteréž se měly do vyplnění spláceti po 5 kopách (o sv. Jiří), a roční plat kopu grošů, jejíž polovice byly vždy splatny o sv. Jiří a o sv. Havle. Kdyby Jan neb jeho dědici chtěli „dvůr prodati, dáti neb odkázati", nesměli toho učiniti bez zvláštního klášterního povolení. Klášter si hned vyhradil, že by nový kupitel musil býti „člověk robotný a řádu sedlského" a kterýž by se klášteru hodil.[3])

Jan (Dvořák) držel dvůr několik let; ale klášter neměl mnoho užitku z něho. Proto r. 1490 s vůlí knížat Minsterberských prodal opat a konvent klášterní řečený dvůr s příslušenstvím, s lovy zajícův a ptákův Janovi a jeho dětem dědičně za 200 kop gr. a roční úrok: o sv. Václavě 2 kopy a 9 slepic a o sv. Jiří 2 kopy. Tehdy Dvořák sice uznával klášter za svého pána, s jehož vůlí mohl času válečného i vsi Dobré Vody obhajovati a spravovati ovšem bez „umenšení spravedlnosti a úroků", ale směl jako pán dvora jednotlivé lány prodati, s kupiteli umluvené poplatky bráti; ti lidé na těch lánech usedlí měli Jana Dvořáka za svého pána míti.[4])

R. 1529 prodal opat Ambrož dobrovodský dvůr se vším příslušenstvím, jak ho klášter nějaký čas užíval, Burianovi z Čes. Ostrova (v. rychtu), jeho dědicům a erbům k věčnému užívání . . . za 240 zl. kop. míš. a 3 zl. roč. platu . . . „Co se

[1]) 1528 na den Křtění. [2]) Anno 1477 dominica in conductu pasche.
[3]) Archiv Český, IX., 388, 389.
[4]) V pondělí, na den sv. Urbana 1490 (Archiv Český, IX., 312).

desátku z toho dvoru dotýče, ten aby Burian a potomci jeho spravovali tomu, komuž náležeti bude, tak jakž jest prve spravován byl. A také Burian a potomci jeho žádných jiných pánův nebudou moci sobě bráti, ani kterémuž přikázati, než námi se spravovati nyní i na budoucí časy pod pokutou ztracení toho dvoru. V čas války svrchupsaný Burian a potomci jeho s vůlí a povolením našim... panoše přikázati, kterémuž by na ten čas k ochraně lepší naději měli, moc míti budou. Též také ten dvůr mají opatrovati, a to konečně do 5 let aby nezpustl, než aby osazen byl. Toho dvoru Burian ani erbové nebudou moci prodati ani změniti, ani poručiti bez zvláštního povolení a vůle opata a konventu." [1])

Ve dvoře bývala zámožnost; sám Prokop Lhotský ze Ptení chtěl si prostřednictvím Křižanovských vypůjčiti 200 kop gr. od Jiříka Dvořáka. S povolením opata Víta pronajal dvořák Duchek louku 4 křižanovským měšťanům na zatopení rybníka a na užívání za 20 gr. míš., jež se měly platiti o sv. Jiří.[2])

Hospodářskému správci kláštera Žďárského ryt. Frant. Maxovi Štaudovi[3]) r. 1649 na den sv. Jiří prodal[4]) za 1000 zl. mor. Štěpán Houf, dvořák z Dobré Vody, svůj dvůr svobodný se 4 poddanými, ½ lánem rolí, jehož rychtář užívá, s platy a robotami od nich povinnými, ve vsi Radenicích k tomu dvoru přináležejícími, tolikéž platem ročním z Křižanova, totiž 20 gr. míš. z luk tam pronajatých. Nápadníci[5]) a erbové po Štěpánovi prohlásili, že kupní cena byla úplně vyplacena.[6])

T. r. dne 10. listopadu přikoupil si týž Frant. Štaud ves Bory (H.) a Dobrou Vodu (v. t.) a zůstavil svůj zcelený majetek dcerám, Anně Marii provdané za Kristiana z Rogendorfa svob. pána na Mollenburku a Rájci, a Františce Prisce,[7]) manželce rytíře Zikmunda Ferd. Želeckého z Počenic. Dne 27. května 1676 smluvily se sestry v Brně za přítomnosti svých manželův o statek

---

[1]) V neděli po sv. Jiří 1529.

[2]) Opis v archivu zámeckém v Jaroměřicích (Slavk. kvaterny, K., 39).

[3]) Obdržel potvrzení šlechtictví a inkolát pro české země 1. června 1644. (Aug. v. Doerr, Der Adel der böhmischen Kronländer, 125). O Štaudech v. Notiz. Blatt, 1884, 50.

[4]) Na Radešíně, dne 14. prosince 1649. (Zám. arch. v Jaroměřicích, K., 39).

[5]) Jan a Vít Houfové Dobrovodští (Zám. arch. v Jar., K. 39).

[6]) V Dobré Vodě, na den sv. Havla 1655.

[7]) Dříve provdané za Jana Felixe Kominka z Engelhauza.

takto: Anna Marie ponechala své sestře oboje otcovské statky Dobrou Vodu a Prštice (Brněnský okr.) za výplatu 20.000 zl. Františka Želecká nedržela dlouho dobrovodského statku; neboť v Brně dne 31. ledna 1678 Eleonoře hr. z Oppersdorfa, paní na Křižanově, prodala Dobrou Vodu, Hor. Bory (část) a Radenice (část), jak to otec byl koupil, s dvorem, ovčírnou, pivovarem, zahradami za 14.000 zl. a 40 tolarů kličného.[1]) Od t. č. jsou Dobrá Voda, H. Bory a Radenice spojeny s Křižanovem, s nímž mají tytéž držitele.[2])

Na bývalém panství dobrovodském bylo poddanských domů 32 s 689 m. polí; r. 1679 bylo osedlých z nich 26, pustých 6, polí 910 měr = $6^{51}/_{64}$ l. Schwoy ve své topografii uvádí, že r. 1793 mimo panský dvůr bylo tu i bývalé rytířské sídlo.[3]) Po zrušení Žďárského kláštera byl dvůr rozparcelován, a z ovčírny a později z rytířského sídla nadělány dřevěné domy familiantské. Po opevnění není známky.

R. 1794 vzbouřili se zdejší familianti. Křižanovští za nedostatku vojska nejen že pomáhali proti odporným, ale k místu přivedli i 3 hlavní podvodníky; za to obdrželi pochvalné uznání od zem. gubernia (dne 30. srpna 1794.[4])

Poddanské poměry. S počátku XV. věku dostával klášter ze vsi úročního platu o sv. Jiří 2 kopy $1^{1}/_{2}$ gr. o sv. Václavě $1^{1}/_{2}$ kopy 13 gr., o letnicích od každého usedlého po sýru a k vánocům celkem 48 slepic. R. 1682 platilo se z 18 poddanských gruntů (s $746^{3}/_{4}$ mírami) sv.-jirského úroku 1 zl. 46 kr. 3 d., sv.-václavského 2 zl. 36 kr. 4 d., z vinného šenku o sv. Václavě 23 zl. 24 kr., za ponůcku o sv. Martině 3 zl. 36 kr., 58 slepic, 3 kopy 50 vajec, za desátek 28 m. pšenice, 28 m. žita, 28 m. ovsa, 3 m. ječmene. Co se dávalo r. 1750, v. u Křižanova.

Dle urbar. fase byly poddanské povinnosti tyto:

17 půlláníků platilo gruntovní činže o sv. Jiří a o sv. Václavě po 1 zl. 36 kr., ponocné o sv. Martině po 12 kr. 1 d., z polí

[1]) Z. d. b., kvaterny statků, brněn. kraj, I., 29, 262; II., 18.

[2]) Udání Demuthovo v rejstříku k zem. deskám (b.), že zprávy v Z. d. (I.,-VI.) jednající o Dobré Vodě týkají se naší osady, jest chybno; vše platí o Dobré Vodě na teleckém panství.

[3]) Fr. Schwoy, Topographie von Marg. Mähren, II., 130.

[4]) Archiv Křižanova.

po 57 kr. 2 d., 13 vejcích, $3\frac{1}{2}$ slepici a místo desátku po $1\frac{6}{8}$ m. žita, $3\frac{2}{8}$ m. ječmene, $2\frac{1}{8}$ m. ovsa, $\frac{1}{8}$ m. hrachu, musil napřísti 6 liber čistého lnu, robotovalo 3 dni s koňmi od sv. Václava do sv. Jiří, od sv. Jiří do sv. Jana, o žních a za sen celý týden s 1 osobou a s 2 koni; čtvrtník: 48 kr. grunt. činže, 7 kr. 3 d. o sv. Martině, 3 libry přediva, $1\frac{1}{2}$ slepice, 9 vajec, 8 kr. z polí, za desátek $\frac{7}{8}$ m. žita, míru ječmene, $\frac{3}{8}$ m. hrachu, $1\frac{2}{8}$ m. ovsa a robotoval 3 dni s osobou od sv. Václava do sv. Jiří, jinak celý týden s 1 osobou, o žních celý týden s 2 osobami. Chalupník na poddanských pozemcích robotoval den týdně, platil 24 gr. činže a napředl $1\frac{1}{2}$ libry přediva; podruh měl stejnou robotu s chalupníkem. Celá obec místo desátku dávala $27\frac{3}{4}$ m. žita, 42 m. ječmene, $27\frac{3}{4}$ m. ovsa, 3 m. hrachu. Vrchnost měla 13 domků na poddanských pozemcích.

Panskou kovárnu (č. 43.) koupil r. 1787 s dovolením ředitelství c. k. státních statků Matěj Chládek za 72 zl. 40 kr., 7 zl. roční činže a 3 zl. robotní abolice; *dědičnou rychtu* (č. 6.) prodala vrchnost Martinovi Matějovi; od r. 1876 má ji Adolf Bäck.

Obec jest *přifařena* do Křižanova; kaple (obr. 39.), na návsí vystavěná r. 1887 má jmění 505·72 K; slouží se v ní ročně několikrát mše sv.; před tím bývala zde jen zvonička; v katastru obecním jest 5 křížův.

Již v 18. stol. byla v Dobré Vodě *škola* v pastouškách; později vystavěna nová škola v horní části vsi, v níž se učilo do r. 1906, kdy ustoupila nové budově jednopatrové; učí se (94 dětí) ve 2 třídách. Pokud známo, jmenoval se první učitel Frant. Káňa, po něm jeho syn; od r. 1901 Josef Řehoř.

Obecní majetek: Majitel panství Jan ze Schwalbenfelda přivlastnil si z obecního r. 1724 Šejbně až po panský kopec a Borovinu (neví se, kolik měr); obci zůstalo jen 9 měr pustin, luk pod $1\frac{3}{4}$ vozu sena a 8 rybníčků na 3 kopy násady; dnes jí patří: Kaple, škola, hasičské skladiště, chudobinec a 29·9 ha pozemků; veřejný majetek 11·25 ha; vrchnost má 186·3 ha lesa, rybníkův a luk; – *pečeť* má za znak 2 ryby křížem přeložené a nápis: OBEC DOBRA VODA; *názvy polí* r. 1749: Za Ovčírnou, do Zástav, na Dolinách, na Křibu, v Tráťkách, za Chmelnikem, na Špilberku, na Bažinách, Ouvary, Šejbně; *luk*: Pod Soudným,

nad Kněžníkem, pod Urbaničným, v Sedle, v Dojníku, na Pithárce, pod Vápenicou, nad Obecníkem; r. 1682: Na Kopanině, Rovný, Žleby, Rovná nad Roháči; dnes: Urbanice, v Percích, Příhony, Vápeníky, Boroviny. Celkem jest při vsi: 484 ha polí, 86·9 ha luk, 1·6 ha zahrad, 39·1 ha pastvin, 171·9 ha lesa, 19·6 ha rybníků, 35 včelstev.

Obr. 39. Kaple v Dobré Vodě.

Staré rody, jež v l. 1656—1749 držely domy, se jmenovaly: Janovský, Tůma, Kasal, Hamer, Zajíček, Trnka, Bojanovský, Ondráček a Čejda.

Na trati „Urbanicích" stávala ves žďárského kláštera **Urbanice.** R. 1486 stalo se panské naučení úředníkům brněnského práva, že ke při mezi Dobrovodskými a Vídeňskými nutno věděti, či dědičná ves jest pustá Urbanice, a jaké právo má na ni pán, jenž praví, že jest jeho. Následujícího roku páni nalezli: „poně-

vadž vyptáno jest podle prvního nálezu panského, že ta ves jest opata Žďárského, a jemu plat dávají, a sami Vídeňští znají, že ta ves Urbanice ke Žďáru přísluší, a k tomu mnohá svědomí to ukazují, že jsú se o to vadili a nikda Vídeňští v pokojném držení toho nebyli, ani těch dvú dvorú dostatečných ukázali, a ten žleb v mezích Urbanských leží, že Vídeňští k tomu žlabu práva nemají, a poněvadž znají Křižanovští, že toho vosku v právě dávati mají, to při tom znání jich zóstaň".[1])

Dolní Bory

(-Borů -ních, -rech -řích), Bor, Moravský Bor, Bor Bohemicalis, Brana Boêmicalis 1366, Dolní Bor 1591, katastrálně (10·56 km²) a politicky samostatná obec (9 km s. Vel. Meziříčí) v údolí kolem horského potoka („za vodou“ domkáři) a na mírném (511 m nad mořem) svahu pod lesem (532 m), kde tvoří náves obdélníkové podoby s rybníkem uprostřed a s kostelem pod ním; kolem návsi bydlí sedláci. (Obr. 40.).

Měly v 17. stol. 20 domů s 303 m. (= 2²²/₆₄ lánů) polí; největší majetek měl r. 1679 Vavřinec Kříž (dř. Mikuláš Kříž) (49 m.) (v. dvůr); 9 ⅓ lánů po 16—27 m., 5 ¼ lánů po 14 m., 5 domků[2]) bez polí; r. 1790: 41 domů (15 sedláků), 284 obyv., r. 1890: 58 domů, 378 obyv., r. 1900: 59 domů (12 sedláků), 350 obyv.

Dolní Bory náležely dle nejstarších zápisů částí a s polovicí patronátu moštištskému panství (v. t.). R. 1370 odstoupil Bohuň z Moštišť díl sobě připadlý markraběti Janovi, od něhož jej hned pro své potomky mužské přijal v léno. Vznata z Moštišť prodal svůj podíl v Borech (mimo lán a některý jiný majetek, na němž byly r. 1371 zapsány nějaké peníze Ludě, manželce Vznatově) Dobšovi z Meziříčí (v. Moštiště). R. 1390 Dobeš z Mitrova (jinak z Meziříčí) prodal Janovi z Meziříčí a dědicům mimo jiné cokoliv měl v Boru Mor. (v. Meziříčí) i s právem patronátním, jak to držel Vznata z Mrhova. Tak sloučena část tato s Velkým Meziříčím.

---

[1]) Knihy půh., V., 149, 163.

[2]) Mlýn Martinův si vrchnost přivlastnila a r. 1661 přeměnila na olejnu.

Druhou částí patřily k R a d o s t í n u (v. t.); r. 1365 odstoupili Václav a Ratibor, bratři z Myslibořic, Jitce, manželce Václavově, na panství radostínském i s Bory 550 kop věna. S Radostínem připadly Janovi z Tasova (v. t.), jenž je daroval Marketě, vdově po Adamovi z Konice, a Janovi a Sulíkovi, jejím synům, kteráž již r. 1366 prodala celý svůj majetek Janovi

Obr. 40. Pohled na Dolní Bory od jihu.

z Meziříčí. Syn Václavův Zikmund podržel svůj podíl ($3^1/_2$ lánu v Borech) na Radostíně a poručil jej r. 1387 Benešovi a Hedvice z Vlašimě a j. (v. Radostín). Mimo zmíněné $3^1/_2$ lány, jež zůstaly u Radostína, sloučena celá ves s velkomeziříčským panstvím, s nímž odtud má stejné majitele (v. t.).

Ladislav z Kravař na Meziříčí prodal r. 1409 Peškovi z Řečice $3^1/_2$ kopy roční činže na vsi Mor. Boru (na tom, co posud držel), se souhlasem Anežky, dcery Jana z Meziřičí.

Býval tu svob. dvůr (č. 9.), jenž r. 1413[1]) od Ladislava z Kravař obdržel mnohé svobody, jež Rudolf z Kounic na Meziříčí r. 1649 potvrdil tehdejšímu dvořákovi Mikulášovi Křížovi: „..... téhož Mikuláše Kříže se všemi nynějšími i budoucími potomky jeho, ano jednoho každého toho, kdož by tento list sobě pořádně postoupený měl, za jednoho svobodného dvořáka tak, jakž těch svobod cizí a okolní svobodníci a dvořáci užívají a dle desk zemských se řídí, se dvorem celým jeho od všech všudy platův, úrokův, desátkův, jakž by se koliv takové jmenovati mohly, od robot, fůrování, povinnosti všelijakých ryb panských, piva, vína a páleného braní, vohaříkův neb chrtův i dobytkův rozličných vychování, ano ode všeho toho, v čem by jemu nějaká nepříležitost učiněna býti mohla. Podobně od J. K. M. contribuirování, tolikéž jak rychtářství, tak úřadův osvobození samého i všechny na časy prázdna a svobodna činím, soldatův v dobrých nebo nebezpečných časech ložírování, profiantirování, ... osvobozuji.“ S dvorem svým mohl svobodně nakládati, na gruntech svých chalupy stavěti, do nich podruhy bráti. „Živnost a obchod svůj buďto v kupování vín, obilí všelijakém prodávání, handlování, na čem by koli ten největší a nejmenší užitek uznati, aneb ta a taková živnost neb handl by se jménem jakýmkoli jmenovati a vynalezen býti mohl, bez všeho platu anebo také povinnosti nezávadně a svobodně bez překážky kohokoli prováděti a užívati má. Co se myslivosti dotýče, majíce sobě v starých svobodách obdarování všelikerou zvěř loviti, honiti, stříleti a jakýmkolvěk způsobem dostati. Poněvadž pak myslivci moji největší myslivost na zvěři velké okolo Borů provádějí, toliko samy jeleny sobě vymiňuji, takových aby nestřílel.“ Směl míti i své myslivce. Když střelil jelena, odvedl ho na zámek a obdržel 1 zl. 30 kr. Svůj dobytek mohl kamkoli vyháněti a pásti, pastýře a ovčáka chovati. Za náhradu, že od svého dvoru odtrhl půllán rolí pro svého syna Vavřince, daroval mu hr. Kounic $1^1/_2$ čtvrti lánu z pustého gruntu po Matěji Zikmundovi, kterýž původně náležíval ke dvoru. Privileje se týkaly i těchto přidaných částek. Hr. Kounic dovolil dvořákovi, že směl poskytnuté svobody vložiti do zemských desk.[2])

[1]) V opise špatně jest napsáno r 1433 (Reg. 257).

[2]) Na hradě Meziřičském 1649. Originál se ztratil o národopisné výstavce ve Vel. Meziřičí. Extrakt špatného opisu jest v zemské registratuře. Dnešním majitelem dvora jest Adolf Kříž.

Přifařeny a přiškoleny jsou do Hor. Borův. Od středověku (již r. 1370) do 16. stol. bývala tu fara, jejíž patronát (ještě r. 1515, nikoli r. 1552) náležel vrchnosti. Z farářů známe Mikuláše. Za 16. věku přidali se obyvatelé k luteránské víře; pastor kolem r. 1590 slul Jan. Od katolické protireformace do r. 1784 bývala obec přifařena do Radostína, ač většinou chodívalo se do netínského kostela, a kostel se stal filiálním; než do r. 1677 se zde nekonaly vůbec služby Boží. Teprv t. r. benediktin, koop. velkomeziříčský, měl tu první kázání a mši sv. Na památku toho postavila obec nad hlavní oltář sochu sv. Jiljí, která r. 1794 byla nahrazena obrazem, jenž zhořel r. 1863. Od r. 1784 jsou D. B. filiálkou blízkých H. Borů, odkudž farář asi 14krát ročně mívá služby Boží. Fara stávala naproti kostelu (dosud „kněžský dvůr"); za minulých století se z chalupy dávala činže kostelu.

Kostel sv. Jiljí stojí od počátku na hřbitově, zdí ohrazeném. Nejstarší část, presbytář, jest got. slohu; loď, pozdější přístavba, má strop rovný. Dne 30. srpna 1863 vyhořel kostel; varhany, oltářní obraz, zvony (pocházející z 15. stol. a s nápisy prý nečtitelnými) byly zničeny.

Oltář pochází z r. 1796; kalich měl na patce vyrytý rok: 1600. Vlastního jmění má kostel 111·48 K. Za polovice minulého století míval 8·5 ha pozemků, jež byly prodány r. 1850, a po ohni jistina vynaložena na opravu kostela. Poslední opravy se dály 1904. Kostelní účty od r. 1770.

Poddanské poměry. R. 1750 dostávala odtud vrchnost 21 zl. 15 kr. pozemkové, 5 zl. robotní činže, 6 zl. 55 kr. z kopanin, 5 zl. 40 kr. místo slepic a vajec a 54 liber přediva. Roboty v. u Meziříčí. R. 1775 dědičný rychtář (Fr. Kříž) neplatil činže a byl osvobozen všech robot; měl jen zastávati rychtářský úřad, prodávati vrchn. pivo a dohlížeti na roboty. Tři mlynáři na svých mlýnech: Jos. Man (3 slož. a pila) dával 48 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 2 slepice, 8 vajec, vodní činže 40 kr., místo 8 kop raků 1 zl. 12 kr., za chování psa 1 zl. 10 kr.; nerobotoval; místo povinné fůry (2 se 4 koňmi neb 4 se dvěma) vyplácel 16 zl., pěší robotu 2 zl., musil rozřezati půl kopy klad na desky a latě, a vydržovati nádeníka jako majitel olejny u Radostína (v. t.); Josef Křehlík (dř. Jos. Marek); mlýn zv. „Peklo" měl 2 složení. Povinnosti jeho byly stejné s předešlým (jen grunt. činže dělala 7 zl. 40 kr., a za fůry výkup

10 zl.); Jiří Marek na mlýně s 2 slož. a pilou. Platil vše, jako Jos. Man. Patnáct sedláků robotovalo, jako u Radostína, (v. t.) a platilo po 34 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 39 kr. za předivo, slepici a 8 vajec; Jan Marek, mlynář na mlýně (o 1 slož.) měl robotovati 3 dny týdně pěšky; místo toho platil 6 zl. a hlídal panský les; různých platů 1 zl. 9 kr.; domkáři robotovali 2 dny pěšky týdně, chalupníci 3 dny; kovář a tkalci pracovali vrchnosti, jako v Radostíně. Vrchnost měla zde myslivnu a 7 domků na vrchnostenských pozemcích. Faráři radostínskému dávalo se odtud: 28 měr žita, 42 měr ovsa, o sv. Jakubě třetinka másla z krávy, a na zelený čtvrtek 4 vejce; kteří poddaní užívali farních pozemků, platili desátek.

Trati slují: Na Skalkách, na Čtvrtkách, Paní louka, pod Hřibem, na Nivách, Horky, Kujalky (za 17. stol. žil Václav Kujal), Kuchyňka, Bukovec, na Díle. Při obci jest: 386·8 ha polí, 65·8 ha luk, 2 ha zahrad, 45·3 ha pastvisek, 529·9 ha lesa, 1·7 ha rybníkův.

Samoty. 1. Vrchn. majetek: Manův mlýn (s 8 obyv.) (mlýn a hájenka) náleží farností a školou do Netína; Markův býv. mlýn, nyní zbořeniště; vyhořelť a nebyl stavěn více; Peklo s 10 obyv. (býv. mlýn), továrna na lepenkový papír a hájenka. 2. Ševčína [= Ovčíny] (10 obyv.). Dvořák z Dol. Borů choval mnoho ovec, jimž vystavěl ovčírnu uprostřed svých pozemků; ovčírnu na stavení proměněnou obdržela dcera, když se vdala.[1])

Dolní Heřmanice

(Hermanicz, Germanicz, Hermanycz, Inferior Hermanicz 1447), ves na náhorní rovině, 7 km jjv. okres. města, katastr. (11·56 km²) a politická obec. Půdorys tvoří širokou náves, jíž vede okresní silnice. Domy stojí těsně vedle sebe: jen 6 jest obráceno štítem na ulici; jsou stavěny z kamene, kryty slamou a obíleny; u všech jsou před okny zahrádky a u některých výměnkářská chalupa. — Mívaly počátkem XVII. stol. 4 ⁹/₆₄ lánu = 889 m. polí (z nich 153 m. čínž., dnes zvaných „Kopaniny") a 24 domův. Po 30leté válce zůstalo osedlých 23, z nichž celolán měl 80 měr, 3 ³/₄ lány

[1]) Z. d. b., IV., 182, 442; V., 296, 469; VI., 267; VII., 807; X., 5.

po 60 m., 8 $^1/_2$lánů po 40 m. a 8 $^1/_4$lánů po 20 měr. V letech 1662—1677 sice zpustly 4 domy s 120 m., ale pustina bez polí zase osazena. R. 1742 bylo poddanských pozemků: 519$^1/_2$ m. polí, 319$^6/_8$ m. pustin, 5$^3/_8$ m. zahrad a 28$^1/_4$ vozu sena; r. 1790: 46 domů, 346 obyv.; r. 1890: 63 domů, 421 obyv. (7 evang., 7 židů); r. 1900: 61 domů (celolán s 72 m., 19 $^1/_2$lánů po 40—70 m., 5$^1/_4$ lánů po 17—34 m., 36 chalup), 395 obyv., katol. Čechů mimo 5 evang. Dva $^1/_2$lány a $^1/_4$lán jsou rozděleny od r. 1848.

Obec byla částí tasovského panství; r. 1349 Jan z Tasova věnoval D. Heřmanice za pokoj duše své a svých předků, a násl. roku zapsal na ni a na Oslavě 350 kop gr. věna své manželce Alžbětě, dceři Čeňka z Pirkštejna. Od t. r. měla zde podíl mimo to sestra Janova Anna, manž. Adama z Konic, a sestřenec Václav z Myslibořic, jenž jej r. 1365 odstoupil své manželce Jitce, přijav již 1358 svého bratra Ratibora na spolek i na ves Heřmanice a r. 1374 přibrav i bratra Buška z Myslibořic. Od r. 1366 přešla část Annina na Jana z Meziříčí, jenž po 5 letech zapsal 1200 víd. denárův (v. Meziříčí) své manželce Kateřině mezi jiným i na vsi Heřmanicích. Alžběta, vdova po Janovi, zapsala své věnné peníze 350 kop gr. na Heřmanicích a na Oslavě s dvory, lesy, rybníkem a přísl. své matce Jitce a bratru Janovi ze Slúpa (1354).

R. 1355 Květoň z Heřmanic koupil si od Mikuláše z Bezděkova 3 lány a chalupu v Krevlicích.

Václav z Myslibořic r. 1365 zapsal své manželce Jitce 55 kop gr. roční činže na 550 kop. gr. na Heřmanicích a jiných vsech; co by se nedostávalo na 55 kop, mělo se přibrati z Myslibořic a Klučova; témuž Václavovi prodal r. 1376 Bušek z Heřmanic svůj majetek v Jabloňově a zajistil své ženě Dorotě na 60 kop gr., 6 kop roční činže, a když si Bušek koupil 6 lánů v Jabloňově, přenesl oněch 6 kop z Heřmanic ze dvora na ves Jabloňov, násl. roku Jaroškovi z Jinošova a dědicům ve vsi Oslavě 4 lány a chalupu příslušenstvím; 15 kop gr. věna Dorotě, manželce Buška z Myslibořic, jež měla zapsané na 1$^1/_2$ láně v Nebštychu, přenesl na ves Heřmanice a zajistil je 1$^1/_2$ kopou ročních úroků na 4 lánech, jež tehdy držela Dorota.

Macek z Heřmanic prodal r. 1381 Janu Rohovcovi ze Zhoře a dědicům dvůr v Tasově a koupil si naopak dvůr ve Zhoři od

Filipa ze Zhoře (Hol.). T. r. vzpomíná se Zdich z Heřmanic, jenž si koupil od Mikšíka z Krevlic ve vsi Heřmanicích 2 lány s příslušenstvím, které již r. 1386 zcizil Markovi z Tasova. (Ony 2 lány v H. s přísl. měl Ondřej řeč. Ošust, jenž je r. 1412 vložil v desky dědičně Mikšovi z Heřmanic a manželce Kateřině). R. 1385 Martin z Heřmanic koupil si s Kladem Nedvědovým z Tasova allodní dvůr v Kamenném, jejž prodali 1406 Matějovi Hubenkovi z Tasova. Kateřina, vdova po Janovi ml. z Meziříčí, svou dceru Elišku, vdovu po Vilémovi ze Světlova, na ostatek svého zapsaného dědictví.... na Heřmanicích.... vzala na spolek s právem dědictví po své smrti (1398). R. 1407 zapsal Lacek z Kravař Kateřině (z Náramče), manž. Zbyňka ze Stichovic a vnučce Buška z Heřmanic, 10 kop ročních úroků na vsi Heřmanicích, na něž se ihned spolčila s mužem. V zem. deskách jest zapsáno r. 1447, že táž Kateřina na jmenované své věnné právo na Dol. Heřmanicích se spolčila se svým synem Mikulášem (z Náramče), jenž je postoupil Janovi z Lomnice a z Meziříčí. Odtud zůstává část vsi stále u meziřičského panství.[1])

Jiný díl vesnice patřil Elišce, vdově po Vilémovi ze Světlova; táž se opět provdala za Petra ze Sovince, jenž prodal r. 1412 Petrovi z Přeckova 145 kop gr., jež měl na Heřmanicích a 8 lánech ve Zhoři po své ženě; načež nový majitel své manželce Regině zajistil oněch 145 kop věna, jež převedl s Oslavičky, když ji prodal. R. 1466 daroval král Jiří Jindřichovi Vojkovi z Vidbacha a dědicům věno na Heřmanicích a 8 lánech ve Zhoři (celkem 150 kop gr), jež na krále spadlo po úmrtí Reginy z Jivic.[2])

R. 1750 patřily u vsi velkostatku lesy: Na dědinách 160 m., Obora 477 m., Hrad 143 m., Sejkorce 54 m.

Dle seznamu svob. dvorů v poznámkách Strnišťových (IX., 59—73) měly býti ve vsi dva svobodné dvory:

1. (č. 38.). Náležel sice k meziřičskému panství, ale býval vrchností prodáván jednotlivým šlechticům;[3]) tím se stal samo-

---

[1]) Údaje z r. 1365 u Volného (M. M., VI., 224), ač se týkají „Hermanicz", nepatří sem, nýbrž k Heřmanovu (Biteš. okr.).

[2]) Že by D. Heřmanice patřily k meziřič. špitálu (Volný, M. M., VI., 253) jest nesprávno (v. Horní Heřmanice).

[3]) R. 1637 byl svědkem Jiří Zdeněk Humpolecký z Rybenska a na svobodném dvoře v Heřmanicích; r. 1642 rytíř Jan Tetour z Tetova a na dvoře v Heřmanicích, hlásil se, ztrativ všechno své jmění v 30leté válce, o list chudoby před úřadem v Biteši.

statným sídlem rytířským. R. 1673 přikoupil si dvůr Ignác hr. z Kounic na Meziříčí od pana Ksellera;[1]) po 3 letech[2]) prodejem připadl Petrovi svob. pánu Ugartovi a s meziříčským panstvím Marii Eleonoře z Lichtenštejna. Za ní jest psáno o dvoře, že se s ním nakládá jako s vrchnostenskou, ale přece od panství oddělenou částí; neví se, jaké míval priveleje. R. 1801 dne 16. prosince koupil Antonín Král šl. Königsthal, c. k. poštmistr v Meziříčí, dvůr za 6100 zl. a roč. činži 308 zl.; činže 308 zl. byla vykoupena 6160 zl. r. 1805. Zůstaly po něm 3 dcery: Eleonora provd. Uhlířová, Maria provd. Machová a Antonie, jež se stejně rozdělily o dvůr dle smlouvy ze dne 27. září 1833. Po smrti Marie Machové (22./12. 1854) dědily její třetinu děti: Adolf Mach a Maria provd. Rosenfeldová. R. 1863 prodaly: Antonie provd. Hartová z Mienenberka, Eleonora Uhlířová, Marie Rosenfeldová a Adolf Mach (neplnoletý) otcovský dvůr Rudolfovi Uhlířovi za 25.200 zl., od něhož násl. roku (23. května) byl opět prodán za 28.300 zl. Filipovi Zerzavému. Po smrti Filipově (4./11. 1880) přešel na Bertolda Zerzavého, od něhož jej koupil r. 1891 Richard svob. pán Baratta-Dragono v Budišově. Tím dvůr přidělen k budišovskému panství.[3])

2. „Pirizkischer Hof" (č. 14?). Matyáš Dědiník z Heřmanic Matyáši Balákovi z Tasova a dědicům zapsal r. 1447 dvorek svůj v Heřmanicích se vším od starodávna příslušenstvím k tomu dvorku; násl. roku jej Balák vrátil Dědiníkovi. Vávra a Jan, bratří z Heřmanic, Mikulášovi Omastovi ze Zhoře a erbům dvorec v Heřmanicích s přísl. vložili v desky r. 1480 ku pravému dědictví. Synem Mikulášovým byl Martin, kterýž Václava Orla a Jana, jeho sestřence, přijal na pravý spolek na dvůr v Heřmanicích (1515). Za pozdějších dob stal se z dvorce poddanský dům.

Přifařeny jsou do Tasova, kamž posílali i desátek faráři od nepaměti. Ježto za Ladislava Berky tasovská fara byla nekatolická, odňal jí týž pán r. 1601 heřmanické desátky a daroval

---

[1]) Et in hoc pago est praedium, quod modo (1672) est in possessione domi. Kheller; hoc praedium cum olim dnus. Joannes z Lomnicze alicui vendidisset, circa decimas privilegium dedit, cuius tenor sic habet.

[2]) 16. října 1676.

[3]) Kvaterny svobodnické.

je meziříčskému děkanovi.[1]) Jediný sedlák na č. 14. (r. 1672 Jan Orel) dával do Tasova kopu pšenice, 2 kopy žita a 2 kopy ovsa. Ač Jan z Lomnice prodávaje zdejší dvůr určil, aby desátky z něho zůstaly tasovskému faráři neb vrchnosti[2]), přece poručil týž Ladislav Berka, aby i desátky ze dvora odváděly se na meziříčské děkanství. Výkupného zaplatil Orel 141 zl. 32 kr.; za meziříčský desátek (7 kop 52 snopův žita, 5 kop 6 snopův ovsa) dáno 1697 zl. 16 kr. Povinnost všech sedláků (dávati po kuřeti, 2 vejcích a koláči) vybavena 97 zl. 12 kr. Mlýn Eliášův dával před časy 2 míry žitné mouky tasovskému faráři. Mrtvé od starodávna pochovávají v Tasově; dítky na křest kolem r. 1672 nosívali a oddáváni bývali v Meziříčí. V obvodě obce jest 8 křížův[3]) a Boží muka, u školy zvonice a u dvora kaple „Sv. kříže", kterou vystavěl r. 1827 šl. Königsthal.

Škola byla založena asi r. 1760. Učívalo se v letech 1798—1847 v č. 51., do r. 1879 v upravené kovárně na návsi; od t. r. se učí v školní budově nově vystavěné. Do r. 1798 po 35 let učiteloval Fr. Nestrašil, 1798—1830 Jan Prudík, 1830—1874 syn předešlého František, od r. 1875 Jos. Šabacký. Při škole jest domácí protokol z r. 1837, knihovna z r. 1885. Že dříve z obce se chodívalo do tasovské školy, lze dovoditi z toho, že již od nepaměti „rektoru tasovskému" dávali sedláci po snopě žita a po koláči. Před r. 1848 plnil tu povinnost jen dům Orlův, jenž ji vybavil 3 zl. k tasovské škole.

Na starší pečeti jest nápis: 17 MP (Malá Pečeť) 66 · OBCZE · DOLNIO · HERZMANSKY, a znak sv. Lukáše; na novější bez znaku: OBEC DOLNI-HEŘMANICE : 1871.

Trati se nazývají: V křížích za Setinama, U sklípků, Klenůvka, Hlošky, na Půhoně, u Záhoří, na Dědinách, u Jazírků, Hranice, nad Vejvozem, Jarošovce (dle Jaroška r. 1377), na Bábě, Hátečníky, Hrošovce, Ostrov, Kroužky, Březiny, Jordán, v Sadech, Zákoutí, u Hradu, nad Kostnicí; louky: U Posmíška, Suché ouvary, Chmelečníky, na Tálech (obec.), Záhoří, Žleb, pod

[1]) „Item. Desátky z Dol. Heřmanic, vlastně faráři tasovskému patřící, děkanu připojil." (Děkanská matrika.)

[2]) „Desátkův ročně mají dávati (pšenice 5 měřic, žita 12, ovsa 12 měřic) buďto knězi u sv. Petra v Tasově aneb na hrad Mezřič. (Děk. matrika.)

[3]) Z nich v západní straně vesnice r. 1868 postaven na památku odvrácení moru.

Nivou; lesy: Klenůvka, Zahrádky, Kříže, H r a d, V i n o h r a d y, Obora. R y b n í k y jsou 3: Posmíšek, Oslavský a Obecní. U obce jest 615·5 ha polí, 61·5 ha luk, 6·1 ha zahrad, 42 ha pastvin, 400·1 ha lesa, 0·2 ha rybníků.

Přes 200 let drží domy rodiny: Požárova, Zezulova, Chytkova, Orlova, Haklova a Hajných.

P o d d a n s k é p o m ě r y: Robota[1]) se vykonávala při dvořích v Oslavičce, později v Křeptově; nerobotovali dvůr a 3 mlynáři. R. 1775 platilo 25 sedláků průměrně po 1 zl. 52 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 46 kr. místo přediva, 1⅛ míry žita obilní činže, po 4 slepicích a 16 vejcích, a robotovalo, jako radostínští sedláci (v. t.). Chalupník celkem dával 37 kr., slepici a 8 vajec, a robotoval 3 dni pěšky. 8 domků (škola, pastouška, kovárna, pazderny) bylo obecných, 4 na vrchnostenských pozemcích. Meziříčskému děkanovi dávalo se sumou 9 měr pšenice, 19½ míry žita a 19½ míry ovsa. Ježto robota příliš tížila sousedy, vykupovali ji „za drahý peníz a na velké prosby" před r. 1848 (po 882 zl., 364 zl.) tak, že při jejím zrušení ji vybavovalo jen 6 domův.

Zuřily zde p o ž á r y (23 domů r. 1818, 7 domů r. 1850, 5 domů 1856, 7 domů r. 1882), p o v o d n ě a k r u p o b i t í (r. 1845, 1875, 1884, 1888, kdy rozvodněná Oslava 3 mlynářům nadělala nesmírných škod); r. 1866 zemřelo cholerou 11 občanův a 5 Prusův, kteříž jsou pohřbeni na panských lukách.

K obci náleží: 1. H á j e n k a (býv. „Eliášův mlýn") (č. 41.) meziříčského panství. R. 1775 byl na mlýně (2 složení a pila) Antonín Hamža, dříve Antonín Eliáš; platilo se z něho 1 zl. 2 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 3 slepice, 16 vajec. Jiné povinnosti měl, jako mlynář na Hamžově mlýně.

2. „H a m ž ů v m l ý n" (č. 40.); r. 1775 jeho (3 složení a pila) majetník Václav Hamža dával vrchnosti gruntovní činže 1 zl. 46 kr., 15 kr. za hlásku, 4 slepice, 16 vajec, 16 zl. za fůry (v. Radostín), 2 zl. za pěší robotu, 1 zl. 20 kr. vodní činže, místo 8 kop raků 1 zl. 12 kr., ½ kopy klad měl rozřezati; užíval za 3 zl. 8 kr. vrchnostenského pole (26 měr). Jiné povinnosti jeho v. u Dolních Borů. Dnes náleží mlýn budišovskému panství.

---

[1]) Veškeré roboty koňské bylo 696, pěší 2020 dní mimo robotu za činžovní pole a robotu domkářů, podruhův a podruhyň (Fr. Florian l. c.).

3. Chalupa č. 39. (býv. „Řihákův mlýn"). R. 1775 Jan Pirochta, majetník jeho (1 složení), platil jen za fůry (v. Radostín) 8 zl., 2 zl. za pěší robotu, 40 kr. vodní činže, 1 zl. 10 kr. za chování psa.

4. Obora s myslivnou a hájenkou.

Nad bývalým Eliášovým mlýnem jest v lese zřícenina „Hrad" („Tempelstein"). Zdá se, že to bývala jen nějaká „hlídka", z níž zůstal zděný roh 5 m vysoký, 3—4 m dlouhý a 1·5 m silný; jinak není známek, jež by ukazovaly na zasypané valy nebo zřícené zdi.[1])

Dolní Raclavice

(Radslawiczky 1377, Radslavice, Radoslavice, Raczslawicze 1532), (dle osobního jména Radoslav, Radslav), katastrální (3·08 km²) obec, 3 km vých. Vel. Meziříčí při stoku potůčkův od Kusek a Lhotek v dolině. Politicky jest částí Lhotek. Půdorys osady jest obdélník s návsí, na niž vedou 3 cesty. Sedláci a domkaři bydlí střídavě. Od r. 1907 mají silnici do Meziříčí a Ronova.

S počátku XVII. věku měly 6 domů (rychtář Jiří Lavický 72 m., $^1/_2$lán s 36 m., 2 $^1/_4$lány po 18 m., 2 chalupy bez polí) s $1^6/_{64}$ = $145^1/_2$ m. polí; po 30leté válce zůstal osazen jen lán a $^1/_4$lán, ostatní domy stále opuštěny; r. 1790: 15 domů, 101 obyv.; 1890: 21 domů, 145 obyv.; r. 1900: 10 sedláků, 11 chalupníků (celkem 134 obyv., Čechů, katolíkův).

Radoň z Raclavic odkázal r. 1361 své manželce Kačně $^1/_2$lán v Jabloňovém a 3 $^3/_4$lány v Krevlicích a mlýn s kolem v 25 kop. gr. věna. Kdy připadla ves k meziříčskému panství, u něhož se vyskytuje stále od r. 1550, nelze říci pro nedostatek pramenův.[2])

Roku 1532 prodala obec raclavická kus obce Vavřincovi Zymovu, měšťanu z Dolního města (Meziříčí), na dělání rybníčka za 6 kop gr. miš. Též Zych, dvořák, prodal mu od svého gruntu za 35 gr. přiléhajícího pozemku. I Dub, dvořák (z nynějšího

---

[1]) Z. d. b., 137, 165; III., 43, 110; IV., 182, 351, 442; V., 475; VI., 168, 356, 459, 880, 897, 911; VII., 290, 429, 466—468; VIII, 65, 477; IX., 70, 71, 374; X., 75; XII., 724, 726, 764, 822; XIV., 5; XI. (netišt.), 7; XIV., 23; XXXIV., 79.

[2]) Z. d. b., IV., 46.

děkanského dvora), odstoupil k témuž rybníčku kus svého majetku za 5 gr. (P. K., fol. 115).

Poddaných 5 sedláků r. 1775 platilo mimo roční daň po 3 zl. 26 kr. gruntovní činže, 30 kr. za hlásku, 39 kr. za předivo, 1³/₈ m. žita obilní činže, po 4 slepicích a 24 vejcích (robotu v. u Radostínských), chalupník dohromady 1 zl. 8 kr., ¹/₈ m. žita, slepici a 8 vajec; poslední robotoval 3 dni týdně pěšky. V. i Radostín. Ze 6 domků byly 3 vrchnostenské; meziříčskému děkanu dávali celkem desátku 16 měr žita a 14 měr ovsa.

Ves jest přifařena do Vel. Meziříčí, kamž i dítky do r. 1867 chodívaly do školy; po zřízení školy t. r. ve Lhotkách (v. t) přiškoleny k nim. V l. 1790—1819 učiteloval soukromě krejčí Prokop ve svém domku č. 12.

Při obci jest: 184·1 ha polí, 23·9 ha luk, 1·5 ha zahrad, 33·5 ha pastvin, 59 ha lesa; trati slují: Na Kopci, pod Bučím, na Rovnicích, v Hyvinách, pod Mezřickou; r. 1749: V Krajinách, v Kótech, v Jidáškách, Hádky, na Teleckých (louky), Žleb, ve Skalkách, u Votavnice, na Vohradě, Ouvarky, Kyjovatá. Pečeť; má nápis: „Obecní úřad Dolní Raclavice“ a znak „Sv. Mikuláš“; obecní majetek: 4 ha luk a pastvin.

Rodiny Lavických, Doležalova, Komárkova zachovaly si rodný dům v l. 1656—1749.

Frankův Zhorec

(Franka Shorecz 1656), ves (dř. s meziř. částí Votína spojená) v dolině u lesa na stoku potoků Lysé od Měřína a potoka od Chlumku) z. (7 km) Vel. Meziříčí. Politicky jest části Uhřínova, katastrem (2·23 km²) jest samostatný.

S počátku XVII. věku měl s votínským dílem (v. t.) 8 domů a 154 m. polí. Ve Zhorci byly 2 ³/₄lánu po 33 m., 2 ¹/₂lánů po 22 m., ¹/₄lán s 11 m. a dům bez polí; ve Votíně 2 ¹/₄lánu po 16¹/₂ m. Ve 30leté válce zpustl sice ³/₄lán, ale r. 1667 byl opět osazen; r. 1749 týmž poddanským domům náleželo: 166 m. polí, 13 m. pustin, 2⁷/₈ m. zahrad a 20 vozů sena r. 1790: 16 domů, 110 obyv., r. 1890: 21 domů, 111 obyv.; r. 1900: 20 domů, 137 obyv., českých, katolíkův.

Zhorec (ve Zhoře, „Zhorcye") jmenuje se po prvé 1377 při meziř. panství (v. t.), s nímž měl ustavičně tytéž majitele; r. 1464 slul „Dolní Zhorec" (Inferior Zhorecz).

Na zdejším svob. mlýně býval Havel, jenž Jiřímu z Šeborova a dědicům zapsal v desky 1464 svůj. svob. dědičný mlýn. Jiří měl mlýn do r. 1492, kdy jej s přísl. přenechal Frankovi z Dolního Zhorce. Jméno majitele mlýna se ponenáhlu přeneslo na celou ves.[1]) Dnes náleží mlýn Eduardu Rumlerovi.

Poddanské poměry r. 1750: Dávalo se vrchnosti 12 zl. grunt. činže, $1^1/_2$ zl. robotní, 18 kr. z kopanin, 3 zl. 22 kr. místo slepic a vajec. R. 1775: 3 sedláci platili po 3 zl. 1 kr., grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 36 kr. za předivo, po 4 slepicích, 16 vejcích; 2 chalupníci po 1 zl. 33 kr., po 2 slepicích a 8 vejcích. Roboty byly stejny se sedláky v Radostíně (v. t.). Obec měla kovárnu, pastoušku, školu (č. 24.), vrchnost 5 domkův. Meřínskému faráři dávalo se po 4 vejcích od sedlákův, po 2 od chalupníkův.

Přifařen jest k Uhřínovu, kamž i chodí se do školy; r. 1775 bývala zde samostatná škola.

Trati se jmenují: Okrouhlík, Křenička, Ostrůvek, Zátoky, Čertův žleb, Hrozný žlíbek; r. 1749: Rybníčky Pavlíčkovy, Zahumenice, Křibky, Kamenitá, Okrouhlíky, Křekovec. Celkem z katastru jest 149·7 ha polí, 24·4 ha luk, 1·2 ha zahrad, 17·6 ha pastvin, 23·8 ha lesa, 0·08 ha rybníků. Obci náleží 5·75 ha polí a pazderna.

Rodný dům si zachovala rodina Necidova 300 let.

Geršov

(v G—ě), ves (kat. a pol. obec Pavlínov) v malém údolí u lesa při cestě od Pavlínova k Měřínu (3 km). Domy stojí jednou řadou průčelím k jv. obráceny.

Byla založena r. 1838 c. k krajským hejtmanem jihlavským Leopoldem ryt. Geršem na „Pouštích", kde stávala do 15. stol. ves „**Ždírná**", náležející k Měřínskému proboštství. Zanikla zároveň se vsí „Světlou" (v. Měřín). V privileji Jana Rafaela Chroustenského z r. 1620 čteme: „Též roli v Nivách i louky, kteréž na

---

[1]) Z. d. b., XIII., 133; XII. (netišť.), 21.

Pouštích slove Ždírnovských a Světlých."[1]) Užívalit Měřínští luk zaniklé vsi a žádali za osvobození od všech platův a desátků z nich; čehož i dosáhli. V urbáři černickém r. 1585 se píše: „Z luk, rolí, kopanin **po pusté vsi Ždírné** do vůle panských pronajatých vycházelo o sv. Václavě: z Měřéna 34 zl. 3 gr., z Chlumku 10 zl. 1 gr. 2 d., z Meziříčka 6 zl. 10 gr., z Blízkova 2 zl. 6 gr., z Pavlínova 3 zl. 8 gr., celkem 57 zl. 8 gr., 5 a půl d. (R. 1616. ... z luk a rolí slove **Swietlých a Ždírnowských**...)"

Poněkud na bývalou ves upomíná název lesika, potoka a trati na cestě k Votínu „Žďárka."[2])

R. 1890 bylo v osadě 11 domků se 70 obyv., r. 1900: 12 domů a 86 obyv. českých.

Vrchnost má 2·97 ha polí, 1·98 ha luk, 3·17 ha pastvin, celkem 8·13 ha v tratech: Sklenářce, Hrubém koutě, Krupičce: Blízkovském.

G. jest přifařen do Měřína, přiškolen do Pavlínova (2·5 km).

Trati se jmenují: Poušť, Maštálek, Horka (613 m), U Benedikta, Březí.

Heřmanice Dolní — v. Dolní Heřmanice.

Heřmanice Horní — v. Horní Heřmanice.

Hodov

(Hodaw, Hola, [Hoda?]), katastrálně (10·21 km²) a politicky samostatná obec, jjz. (8 km) V. Meziříčí na okresní silnici z Budišova do Oslavičky. Části vsi slují: Na Dědině, v Hodůvku, Pustý (u cesty k Rohům). Na návsi škola, kaple a několik chalup.

S počátku XVII. věku bylo domů 33 s 7 ⁴/₆₄ lánu (= 1048 m) polí; ze živností bylo 26 lánů po 36 m. polí, 6 ½ lánů po 18 m a domek bez polí. R. 1642 stály pusty 4 grunty, z nichž 2 od r. 1602; vrchnost užívala luk a desátku jednoho opuštěného

[1]) Aug. Kratochvíl, Archiv městečka Měřína, str. 19.

[2]) Ř. Volný (M. M., VI., 611 a 614) píše „Drnovice" místo Ždírná.

domu. R. 1749 měli poddaní 873 m. polí, 179¼ m. úhoru, 5⁶/₈ m. zahrady, 40 vozů sena a 41 čísel, z nichž čísla 35—41 byla nově vystavěna na obecních pozemcích; obci patřily 4 m. pastvin, vrchnosti pastviny a 2 domky; r. 1790: 49 domů, 390 obyv.; r. 1890: 84 domů, 533 obyv.; r. 1900: 83 domů, 520 českých a katolických obyvatelův.

Hodov náležel panství tasovskému; r. 1349 Jan z Tasova zřekl se větší části vsi s příslušenstvím na prospěch Beneše z Meziříčí, menší část (6 lánů) prodav Ondřeji z Okarce.

Díl meziříčský s lesem „Hodovská ochozí" odstoupil 1371 Jan ml. z Meziříčí Janovi st. a dědicům. R. 1416 Lacek z Kravař na Meziříčí zapsal Anně, dceři Jana z Meziříčí, manželce Leopolda Krajíře z Krajků, na vsech meziřičských statků: Hodově, Hrbově a Olší s příslušenstvím věno její 400 kop gr. na 40 kop. gr. roč. činže; po 2 letech vzala Anna na spolek svého manžela a dceru Dorotu na své věno. R. 1447 zajistil Jiří z Kravař mimo jiné i hodovskou část Janovi st. z Lomnice a na Meziříčí, jenž na ní a na díle hrbovském svému zeti Janovi z Pernštejna ujistil 30 kop gr. ročního příjmu, kteréž ihned zapsal nový majetník své manželce Bohunce.

Majetník Budišova Beneš z Boskovic pohnal r. 1459 Jana z Pernštejna ze 200 hř. gr., že nejen lidem svým z Hodova zapověděl, aby nedávali desátků budišovskému faráři, ale sám je bral a bráti dopouštěl. Pro neplacení desátků byli Hodovští dáni do církevní klatby. Beneš proto s Janem z Pernštejna se smluvili v Prostějově, že první se postará, aby klatba byla s nich sňata, druhý, že se desátkové budou platiti. Jan nedodržel slova; proto byl pohnán ze 60 kop gr., že desátky bral sám. R. 1460 Bohuš z Lomnice žaloval téhož Jana z Pernštejna, že sirotkům (po Václavu z Lomnice) a jemu pobral v Hodově. Podobně Jaroslav z Lomnice po 3 roky bral hodovský desátek, který patřil faráři do Budišova; proto ho 1464 Beneš z Boskovic zažaloval z 60 hř. gr. Konečně se smluvili r. 1466, že p. Jaroslav desátek loňský sklizený zplna dáti má faráři do Budišova. Byl-li by vymlácen nebo svezen aneb jej pobral p. Jaroslav, že p. Jaroslav má dáti faráři 15 kop gr.

Dělením meziříčského statku po † Janově (1515) připadl Hodov synu Jindřichovi, od něhož jej koupil Jan z Pernštejna.

Páni z Pernštejna prodali ves Zik. Heldtovi z Kementu (1552); za Berků z Dubé a z Lipého na Budišově odloučen Hodov od vzdálenějšího Meziříčí k bližšímu Budišovu, u něhož trvá posud, maje s ním stejnou vrchnost (v. Meziříčí a Budišov v Třeb. okr.).

Na okareckém díle zapsal Ondřej 1373 Marketě, manželce svého syna Mikuláše, 8½ hř. gr. Jak připadlo z Okarce oněch 6 lánů k Budišovu, nelze říci.

Jan a Vitoslav z Hodova koupili 1365 od Zděnka ze Šiborova za 13 kop gr. dvůr v Šiborově.[1])

K panství náležely z okresu Meziříčského Tasov, Hodov, Oslava, část Studnic a část Uhřinova.

Dle vrchnostenské fasse měly panské dvory: tasovský 169⅞ m. polí, 10 m. pastvin, 17 v. sena, 3 v. otavy, oslavský 140⁶/₈ m. polí, 1 m. zahrady, 12 v. sena, 3 v. otavy, svob., t. z. Balzamovský (ve Zhoři) 158⁶/₈ m. polí, 5 m. pastvin, 2 m. zahrady, 14 vozů sena a 2 vozy otavy; rybníků na 241 kop kaprův.

Robota. Sedláci (96 všech) robotovali kolem r. 1750 týdně s 2 koni 6 dní, ½láníci (7 celkem) 3 dni s 2 koni, ¼láníci (51 dohromady) 3 dni pěšky. V Studnicích sedlák 4spřežně 5 dní ročně. Roboty se vykonávaly špatně; místo s koni přicházelo se s volem a koněm, anebo pracovalo se mnohdy pěšky po 10—5 hod.

Patentem r. 1775 byla ulehčena robota; snížení činilo na př. u Tasova 1200 dní při tažní a 4300 dní při pěší robotě. Před jejím zrušením bylo robotních dnů na př. v Hodově 2106 s potahem a 658 pěšky, v Oslavě 312 + 624, v Tasově 1794 + 2594 na celém panství 9984 + 9175. Výkupné dělalo po r. 1848: Za jízdní robotu (156 dní) 242 zl. 40 kr., (130 dní) 202 zl. 13 kr., (104 dni) 161 zl. 46 kr. a (78 dní) 121 zl. 20 kr. Před r. 1848 měli zakoupenou robotu 2 domy v Tasově; na př. majitel č. 58. dal za ni r. 1797 336 rýn. 57 kr.[2])

V Hodově má panství 93·64 ha lesa, 4 ha luk a polí.[3])

---

[1]) Z. d. b., I., 18, 126, 129; IV., 208; V., 471; VI., 60; XI., 231, 499; XII., 544, 586, 588; Kn. půh., IV., 2, 18, 42, 118, 180. Nesprávné jest udání J. Tvarůžka (Č. M. M., XXI., 174) o vsi zvané „Holeje“ u Budišova.

[2]) Fr. Florian, Před čtyřiceti lety.

[3]) Urb. fasse 41, dominikální 325, rektifikační 279.

Uprostřed XVIII. stol. dávali poddaní na panství následující stálé (v. tab.) a nestálé platy:

Obce	Pozem. úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě		Robotní úrok		Za přástku		Z kopanin		Různý úrok		Smržů	Obilný desátek v měrách		Z robotujících bylo:		
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	kopy	žito	oves	láníků	půll.	čtvrtl.
Budišov . . . (se sedlákem ve Studnicích)	106	53	15	—	19	18	4	$49\frac{1}{2}$	1 (zluk)	—	92	—	72	24	—	18
Hodov . . .	58	20	—	—	18	12	15	15	—	—	88	—	—	28	—	5
Nárameč . .	42	27	—	—	7	39	16	45	—	—	35	—	24	10	—	10
Uhřínov . . .	7	$7\frac{3}{4}$	—	—	2	9	—	—	1 (zluk)	—	—	14	22	2	3	—
Tasov	72	$32\frac{3}{4}$	-	—	18	6	—	—	—	—	$80\frac{1}{2}$	15+8	10+10	19	1	21
Kamenná . .	24	7	—	—	4	39	—	12	—	—	$21\frac{1}{2}$	—	—	7	—	1
Oslava . . .	18	$20\frac{1}{2}$	—	—	2	54	1	6	—	—	$12\frac{1}{2}$	—	—	2	3	2
Holubí Zhoř .	12	$36\frac{1}{4}$	—	—	3	21	—	—	—	—	16	40	20	4	—	4
Celkem . .	342	$24\frac{1}{4}$	15	—	76	18	38	$7\frac{1}{2}$	2	—	$345\frac{1}{2}$	77	158	96	7	61

K nestálým dávkám náležely: U Hodova z hospody 12 zl., z domků 7 zl.; z Tasova: z hospody 25 zl., z mlýna říční činže 3 zl. a 147 zl. na penězích, z papírny 30 zl., ze Svandova mlýna 3 zl. říční činže a 30 zl. na penězích, z pekárny 8 zl., z masného krámu 3 zl., z domků vrchn. 8 zl., z lázně 10 zl.; u Oslavy: z rasovny 4 zl.; celkem 527 zl.

Obilný desátek vrchnostenským právem dělal 77 m. žita a 158 m. ovsa (v. tab.).

Přifařen jest do Budišova. V kapličce jest oltář sv. Jana Nep., před ní v zemi leží kámen s vytesanou klečící osobou. Na „krchůvku" pochovávali za dob, kdy farář odepřel pochovávati pro neplacení desátkův.

Škola. Památní jest „Wiederholungsstunden Schul-Protokoll" z r. 1827. Školní budova dostavěna 1817, přistavěna r. 1888. Z učitelů působili: Josef Mašek, židovský učitel, — 1825, Kašpar Tesař 1835-1871, Vincenc Slezák 1876—1903, odtud Bedřich Hodyc. R. 1818 dostával učitel 50 zl. 33 kr. ze školního fondu, koledy 9 kr. od sedláka (celkem 7 zl. 4 kr.), po 2 snopech žita (72 snopů), pod 1 m. pole „na Blatech", od vrchnosti 8 sáhů dříví a sobotales (v 1. tř. po 1 kr., v 2. již 2 kr.). Po zrušení roboty odváděné posnopné bylo vykoupeno 11 zl. 9 kr. Před 50 lety bylo žáků 91, dnes okolo 144; přiškoleny jsou Rohy. Při škole jest fond, jenž činí 1200 K. Knihovna žák. 163 svazků, učitelská 85.

Celá výměra obce jest: 651·2 ha polí, 77·1 ha luk, 4 ha zahrad, 62·1 ha pastvin, 207·1 ha lesa; obec má 2 chalupy (s 19 obyv.) (sušírnu a špitál) a ha lesa; jména tratí: Na Liščí skále, Horka, Maliny, Haty, Zadní a přední Dálky, Sečka, na Záhumenicích, na Vodavkách, v Lopatách, v Teputech, na Koženkách, za Hejlovým, Vitoslavská, na Hřebačkách, pod Robáčky; r. 1749; na Vostrůvkách, u Berky, na Vízi, na Skuči, na Vitovský, ve Žlebcích, Pod padělky; stará pečeť měla nápis: PECET · DIEDINI · HODOWA se znakem rolníka držícího kalich a opírajícího se o radlici, nová: „Obecní úřad Hodova" s týmž znakem.

V l. 1656—1749 zachovaly si rodné rodiny: Hejlova, Pátkova, Kotkova, Korbelova, Klejdusova a Konečných (do dneška).

R. 1895 dne 9. října vznikl v č. 38. oheň, jenž zachvátil 12 domů, domek, 9 výměnkářských chalup a 13 stodol plných obilí; r. 1888 škodily kroupy.[1])

Horní Bory

(Německý Bor 1475, Theutonicalis Kynheyt, Kienhejt, Kynhayd[2]) 1393 [Kien = pryskyřičnaté dřevo, louč], Bor, Horní Bor 1633, Horní německý Bor), farní osada po obou stranách okresní silnice, sev. (9 km) V. Meziříčí, 521 m nad mořem, katastrálně (5·91 km²) samostatná, politická obec H. Bory. Grunty jsou blíže kostela, chalupy na dolním konci u vody („Benátky"); kolem jsou zalesněné vrchy 511 m a více.

Ves mívala dvojí vrchnost:

I. Na menší části s kostelním podacím a rychtářstvím, kteráž náležela křižanovskému panství (v. t.), zapsal r. 1377 Jan z Křižanova 2 hř., 3 věrduňky a 7 gr. markraběti Joštovi; r. 1407 za Zikmunda, syna Janova, připadla zvodem (za dluh 20 kop gr.) polovice H. Borů s příslušenstvím Michalovi Kasanovi z Hostic a Anně, vdově po Jaroslavovi ze Šelnberka (neb z Senice) a 3 jejím synům: Petrovi, Pavlovi a Milotovi. Po 2 letech zvedena pro 30 hř. plným úřadem na Zikmundův statek táž Anna; než již r. 1410 byla nucena Zikmunda zažalovati z 20 hř., poněvadž jí vpadl mocí v její dědictví v Boru, „jakož jsem na něm právem zemským obdržela a uvedena jsem byla na to plným úřadem, i odhádáno mi bylo i přiděděno, a toho jest požíval k své vóli a úroky bral".

Kasan naopak r. 1409 jednak Soběnovi z Trubek vložil v desky pustý čtvrtlán na straně Zikmundově z Křižanova, jednak přijal na spolek Vlčka, faráře z Hostic, na „Zakúpené Rychtarstwye", 5 pustých čtvrtlánů na téže straně a rybník nad vsí Bory; po 2 letech pohnal na soud téhož Zikmunda, že mu vpadl v jeho dědictví v Boru Moravském ve 2 hř. platu.

Když král Jiří r. 1464 vkládal v zemské desky ku pravému dědictví Janovi z Pernštejna některé okolní vesnice s Křižanovem

---

[1]) Zachovala se Registra purkrechtní aneb gruntovní soudu Budišovského zal. 1642. (Zem. arch., Ruk. č. 488).

[2]) Kienhaid(e) = Borovina.

(v. t.), jsou jmenovány i Bory. Vilém z Pernštejna sprostil r. 1500 i svou borskou část povinnosti šenkovati panská vína. R. 1678 přikoupila Eleonora hraběnka z Oppersdorfa na Křižanově s panstvím dobrovodským i druhou část Borů (v. dále).

O zákupní rychtě se mluví již 1409 (v. výše); r. 1416 prodal Zikmund z Křižanova svému služebníku Martinovi rychtářství a půl druhé čtvrti lánu s krčmou, s lovy a jiným příslušenstvím za 4 hř. a 16 gr. Z vín si měl rychtář vzíti třetinu a 2 třetiny vrchnost; „což by vzal skrze svády mečů, kordův neb nožův dobývání", mohl si sám ponechati; také od královské berně byl osvobozen.[1]) Jan z Pernštejna nejen že potvrdil (r. 1475) nadání Zikmundova rychtáři Štěpánovi, ale povolil témuž i vařiti piva, šenkovati, prodávati a přidal mu 2 podsedky a rybníček, jakož i oprávnil ho, rychtu prodati hodnému člověku nebo změniti.[2]) Rychtář Mikuláš Těšík poslední vůlí (1633) zanechal rychtu a jiný majetek manželce a svým 3 dětem, z nichž Jan[3]) si ji koupil od nápadníkův r. 1638 a prodal ji s povolením vrchnosti r. 1644 za 570 zl. V rodě Těšíkově byla do r. 1667, kdy od Ondřeje Těšíka svobodnou rychtu dne 25. července zakoupila Eleonora hraběnka z Oppersdorfa, proměnivši ji na robotní grunt s $86^1/_2$ m. polí.

Celkem bylo na onom díle s počátku XVII. věku 8 domů (4 celolány po 70 m. a 4 čtvrtlány po $17^1/_2$ m.) a $2^{52}/_{64}$ lánu = 350 m. polí. Po 30tileté válce zůstal osazen lán (rychta) Ondřeje Těšíka a 2 $^1/_4$lány; ostatní domy s 245 m. pustých rolí stály opuštěny.[4])

II. Větší díl vsi patřil v letech ?—1649 žďárskému panství. Ježto v žďárském urbáři (1407) není poznamenána mezi klášterskými vesnicemi, jest pravdě podobno, že jí klášter tehdy bud neměl, buď jí doživotně zastavil neb odprodával, jak se stalo i r. 1445, kdy s vůlí Jiřího z Kunštátu za opata Jana prodal klášter, „znamenavše naši velikou chudobu a nedostatky a záhubu

---

[1]) In Křizanow in die sancti Georgii martiris. (Rodinný hraběcí archiv v Jaroměřicích).

[2]) Na Pernštejně v pátek před sv. Alžbětou (tamtéž).

[3]) L. P. 1638 Jan Perlík (jinak Těšík), rychtář z Hor. Boru, za urozeného a statečného rytíře p. Andriáše Schultze z Gayersberku a na Křižanově,..... koupil svobodnou rychtu od nápadnikův těchto.... (tamtéž).

[4]) Kn. půh., II., 69, 151, 202, 272; III., 231; Z. d. b., X., 120, 121 XIII., 189.

našeho kláštera, a chtíce zase jej opraviti a ustaviti, půl vésky Bory se vším příslušenstvím té půl vsi s lidmi platnými i neplatnými, rychtú, mlýnem, s rolí oranú a neoranú, s lesy,... kromě berně královy Milosti a komory markrabství Moravského,..... slovutnému panoši Matějovi z Svratky a synům jeho Janovi, Václavovi a Martinovi k jejich životům za $10^1/_2$ kopy gr.....“ s podmínkou, „aby tu vésku osadili lidmi, aby tu pústek nebylo...., a když by svrchupsaní Matěj, Jan, Václav a Martin sešli s tohoto světa, tehdy budoucí jejich..... mají nám..... postoupiti té půl vsi Bory... bez zmatkův a omylův a odpory...“ Jan ze Svratky ujal se po otci majetku; než r. 1446 pohnaly jej na soud Machna a Anežka, sestry z Křižanova, ze 100 hř., že jim drží dědictví jejich bratra, půl vsi Boru (v. Křižanov).

R. 1649 koupil od kláštera jmenovanou polovici Hor. Borů Fr. Maxim. Štaud z Hammersdorfa a na dvoře v Dobré Vodě (v. t.). Odtud měla společné osudy s ní až do r. 1678, kdy dobrovodské panství i s půl vsí Borů prodáno paní Františkou Želeckou hraběnce Eleonoře z Oppersdorfa na Křižanově. Tím sloučená celá ves zůstávala u Křižanova (v. t.) až do zrušení poddanství (1848). Vrchnosti patří 185·79 ha lesa a rybníkův.

I na tomto díle byla rychta (č. 4.) od r. 1480. Když totiž za opata Linharta (po válkách uher. krále Matyáše s naším králem Jiřím) octl se klášter v nedostatku, prodal t. r. půllán (dle listiny v Bočkově sbírce lán) ve vsi Něm. Boru „ku pravému rychtářství se všemi užitky a právy, s krčmou svobodnou,..... s lovy a hony zajícův a ptákův v polech a v lesech, kteréž k té vsi příslušejí i po **pusté vsi na Hojšinách**, opatrnému muži Štěpánovi z téhož Boru a jeho dědicům... za 4 kopy grošů.“ Z menších vin si měl pozůstaviti třetí peníz, z větších připadlo vše klášteru; rychtářství mělo býti stále osazeno; panského lesa „Ochůzky“ byl povinen zmíněný Štěpán a dědicové hájiti, začež směli si sekati drva na topení a stavění.

R. 1682 byl na rychtě (s $66^3/_4$ m. polí) Vavřinec Urbánek, jenž nedával gruntovní činže, nerobotoval, ale musil činži od ostatních poddaných vybírati, vrchnosti odevzdávati a k jiným povinnostem poddané pobádati. Prodával panské pivo a dovážíval 10věderní bečku vína z dálky 6 mil (začež měl 3 m. ovsa). Za roční poplatek (1 zl. 30 kr. z vrchnostenských důchodů) od-

vádíval vždy ve třech letech vola. Opat Bernart 29. března 1769 na žádost Frant. Urbánka potvrdil nadání a milosti, jichž majitelé na tom gruntě užívali. Rychtář Urbánek odůvodňoval svou žádost, že koupil jej od dědiců Štěpánových za 400 zl. K domu náleželo 42 m. polí, $14^{1}/_{4}$ m. zahrad a $6^{1}/_{4}$ m. panských činžovních polí, z nichž každoročně z míry platil 2 kr. činže. Ježto majetníci toho gruntu bývali vždy rychtáři, nerobotovali; i nadále měli zůstávati v témž úřadě. Jej následoval Jan Urbánek, a v l. 1828—1847

Obr. 41. Kostel v Hor. Borech.

syn jeho Jiří. R. 1847 koupil rychtu za 3000 zl. Josef Souček, jenž ji zůstavil r. 1852 synu Janovi, kterýž ji zanechal r. 1873 opět Janovi, svému synu.[1])

Klášterská, později dobrovodská (jinak zv. želecká) část mívala sice 10 domů, ale jen $1^{40}/_{64}$ l. = $153^{4}/_{8}$ m. polí; živnosti byly menší: $^{1}/_{2}$lán, 3 $^{1}/_{4}$lány, 4 domky s poli a 2 bez nich; r. 1667

[1]) Archiv Český, IX., 375, 391, 392.

přiznala vrchnost 9 usedlých s 147 m. polí a lhotníka s 24 m.; r. 1679 bylo shledáno, že ¼ lán Popovský byl pustý.

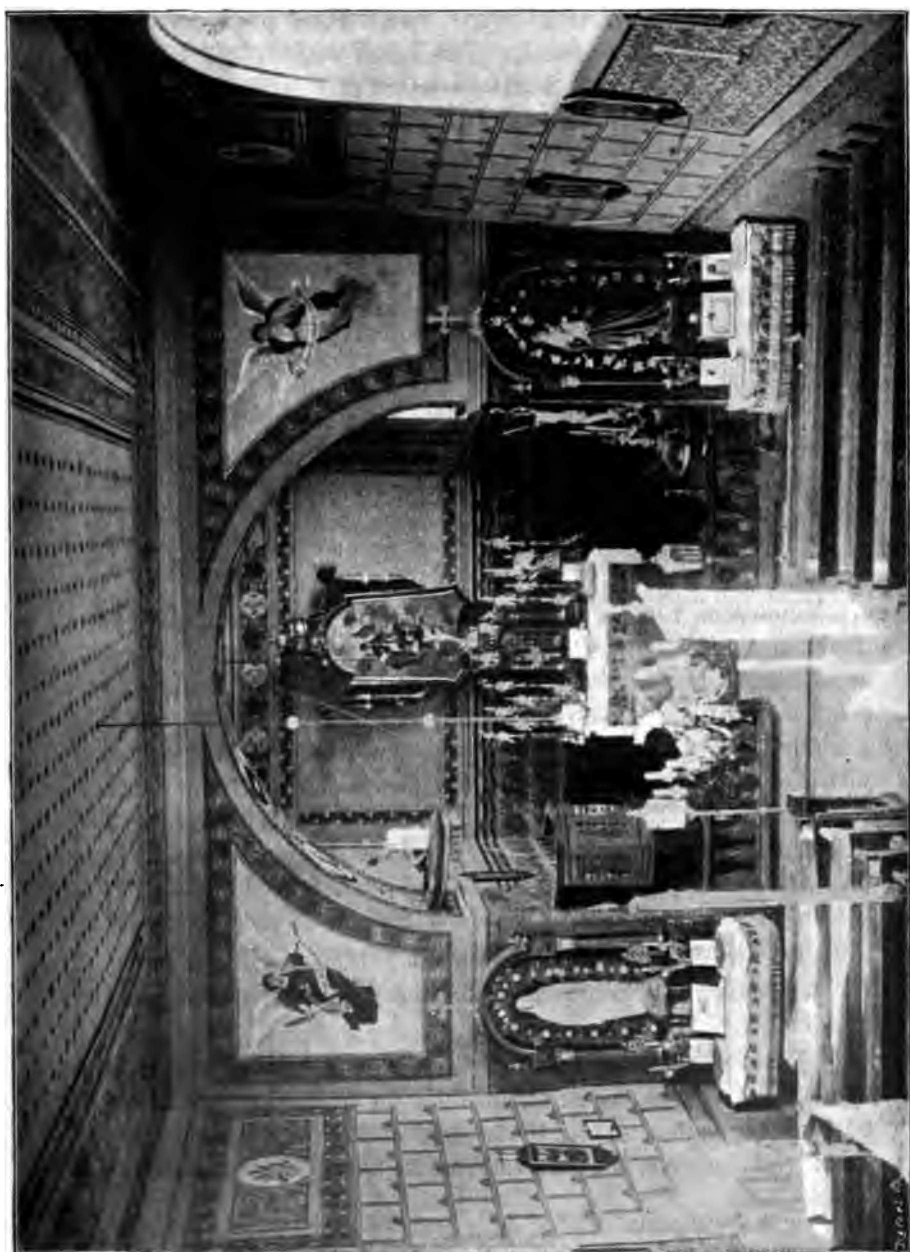
Za Jana Jos. ze Schwalbenfelda byly r. 1724 pozemky nově rozděleny; za měření si vrchnost přivlastnila 23 m. lesa a rybník na 3 kopy potěru a k borskému mlýnu přidala 11 m. polí a louku z poddanského majetku.

R. 1790: 39 domů, 233 obyv.; r. 1890: 66 domů, 347 obyv.; r. 1900: 60 domů, 382 obyv., katolíků, Čechův. Před 100 lety ještě 12, dnes jen 5 sedláků jest ve vsi.

Poddanské poměry: R. 1682 platilo se ze všech 19 poddanských gruntů s 707½ m. úroku o sv. Jiří 3 zl. 18 kr., o sv. Václavě 6 zl. 12 kr., vinného šenku 5 zl. 54 kr., ponůcky 4 zl. 36 kr., z luk o sv. Martině 2 zl. 39 kr. 5 d., 30 slepic, ze 6 gruntů dobrovodského dílu místo desátku 8 m. žita a 18 m. ovsa. R. 1750 viz platy u Křižanova.

Kostel sv. Martina (obr. 41.) uprostřed vsi na vyvýšeném místě (býv. hřbitově) býval menší (16 m dlouhý, 8½ m široký) a v gotickém slohu (z 13. neb 14. věku). Po válce 30leté byl kostel na spadnutí; za hraběnky z Oppersdorfa opravou (1678) znešvařen: 7 gotických oken zazděno, a 3 nová široká prolomena; bývalá gotická klenba nahrazena rovným stropem palachovým. Ježto kostel nestačil, byl r. 1863 o polovici prodloužen a v l. 1895—1897 opraven zásluhou faráře Jos. Kolence (1893—1906), olejovými barvami pěkně vymalován (obr. 42.), a postaveny nové 3 pobočné oltáře. Postranní oltáře z r. 1675, zasvěcené sv. Erasmovi a sv. Pavlovi, poustevníku, obdržely r. 1774 nové obrazy: sv. Josefa a Sedmibolestné Panny Marie, r. 1895 byly zasvěceny sv. Josefovi a P. Marii Lurdské, jejichž sochy postaveny na ně. Blíže kůru stojí od t. r. třetí oltář se sochou sv. Jana Nep. Na hlavním oltáři obraz sv. Martina od Frant. Šrámka, malíře ze Žďára (z r. 1754), byl opraven 1854 a přemalován 1895. Varhany z r. 1827 byly opraveny 1902.

Na vížce jsou 2 staré zvony. Větší s reliefem sv. kříže a s písmeny G. W. K. (Giří Wolf Křinecký) má nápis: LETHA PANIE 1612 TENTO ZWON GEST PRZELIWAN ZA DRZENIE STATKU KRZIZIANOWSKEHO VROZENEHO PANA GIRZIKA WOLFFA KRZINECZKEHO Z RONOWA TOHO CZASU NA KRZIZIANOWIE A PRZISECZE KE CZTI A K CHWALE PANA

Obr. 42. Vnitřek kostela v Hor. Borech.

BOHA WSSEMOHAVCZYHO A NABOZIENSTWI EWANGELITSKEHO. KTEREMVZTO ZWONU TAKE PAN POMOCZ VCZINITI RACZIL. Druhý menší: TENTO ZWON GEST SLIT KE CTI A CHWALE PANV BOHV A KOSTELV HORNICH BORV. LETA PANIE 1607. PLZP SSTAHZH. Sanktusník „sv. Martin“ z r. 1889.

Hřbitov jest za vsí směrem k Rousměrovu (z r. 1838), před tím byl kolem kostela.

Matrika z r. 1696 má nápis: „Založena jest tato matrika za dvojíctihodného a vysoce učeného kněze Jana Antoniusa Wilherta, ten čas zřízeného pana faráře Křižanovského a Borovského, leta panie 1696.“

Jmění kostelní činí 3190·35 K a 3 ha 31 a polí, záduší 6406 K a 2 ha 4·11 a v ceně 1300 K; beneficiátní 4477·81 K; chudobinského ústavu 2389·72 K. Kostel míval 15·08 ha polí, jež byly prodány r. 1850 za 806 zl. 13 kr.

Duchovní správa v místě bývala již za XIV. století; 1. známý farář slul Heruš; r. 1393 farář Bohdal měl při s johannity na Starém Brně (v. Křižanov).[1] V 16. věku uvedeno do kostela luterství, za katolické protireformace přidána farnost ke Křižanovu, u něhož zůstala do r. 1784. R. 1672 měl kostel louku, z níž se platilo 1 zl. 30 kr.; přifařeny tehdy Radenice, Sklenné a Rousměrov. Rousměrovští tvrdili, že jsou vyňati z církevní jurisdikce; z půl vsi Borů (křiž. díl) dávají faráři třetinku másla ze Sklenného a Radenic po 3½ zl. a máslo, z Rousměrova nic; desátky všechny brala vrchnost. R. 1784 zřízena lokálka. Déle působili: lokalisté Fr. Rada 1807—1821, Fr. Vejvoda 1822—1836, J. Machek 1841 (od r. 1843 farář) až 1855, Ig. Oplatek 1883—1893.

Farní budova vystavěna byla 1786, když byl farář po týž čas bydlel v dřevěné chalupě (č. 3.); knihovna (200 svazků) pro lid od r. 1897.

Patronátní právo měli johannité na St. Brně; r. 1502 vyměnil jej i s jinými mnohými opat Vít za klášterní ves Hrušky; postoupení obnoveno r. 1516, kdy Jiřík Floršteť, komendator téhož řádu, a celý konvent zaměnil za zboží kláštera Žďárského

[1]) Farář Wölfel (ač v zem. deskách psáno „Vlček“), jak udává Volný (K. T., III., 71), býval v Hosticích a nikoli v Borech. O při samé v. C. D. M., XII.

ve vsi Hruškách u Slavkova některé své fary (v Hor. Bořích, Dolní Bobrové, Svratce, Bobrůvce a Obyčtově) se vším panstvím, příslušenstvím.[1]) Do zrušení kláštera zůstával při něm, pak u náboženského fondu.

Škola. R. 1776 vyučoval krejčí Pavel Kampas († 1787 jako „kantor borský") v pastoušče (č. 22.) děti (120) z obojích Borů, Sklenného, Radenic, Rousměrova a dvora Suku. Po 2 letech se učilo v č. 2. Janem Kozlem; později za škola upraveno č. 36.; od r. 1894 jest dvoutřídní. R. 1846 úředně vyškoleno Sklenné s Radenicemi, 1857 Rousměrov (v. t.) a Laštovičky (v. t.), ač prvé dvě od r. 1798, a druhé dvě od r. 1815 měly své školy soukromé. Déle působili: Václav Chlumský 1801—1826, Jan Střecha 1834—1873, Martin Milostný 1873—1883, zakladatel pamětní knihy a školní knihovny (175 svazků), Fr. Jahůdka 1883—1895 Rudolf Divíšek[2]) 1896—1905.

Koncem 17. stol. náležel obci půllán polí, jichž se za pastvu užívalo, a platilo se z něho 35 kr. úroku o sv. Václavě; po r. 1724 zůstalo jí jen 5¼ m. pastvin a 6 rybníčků na 2 kopy ryb; r. 1776 měla školu, pastoušku, 6 m. pastvin a 6 rybníčkův.

Trati se jmenují: Na Tálcích, na Stránce, v Kotlově, Hatě, u Obštejna, Křiby, Maršálky, v Zahradách, Borovina, Buč, na Hlinách, Padělky, na Přihoně; r. 1749: v Krajinách, na Nebozících, Křibka, na Záduším, nad Sv. studní, nad Hamerským, na Skřipiny, Oulehle v lesích, na Kopinci, Okřasky; veškerých pozemků jest 286·3 ha polí, 57 ha luk, 2·8 ha zahrad, 39·5 ha pastvin, 181·3 ha lesa, 4·7 ha rybníkův.

Na staré pečeti jest nápis: 17 MP 66 · OBCZE BORROWSKY ·, a znak: Sv. Martin.

V l. 1656—1749 si zachovaly domy rody: Ochranův, Turkův, Pavlíčkův, Těšíkův, Francův, Klemtův, Kubíčkův, Jourův, Urbánkův a Vaverkův.

V obci se nar. r. 1813 Josef Těšík, vlastenec-spisovatel a buditel národní.

Spolky jsou 2: Hasičský (1896), Spořitelní a záloženský (1903); poštovní úřad zřízen 1891.

---

[1]) Archiv Český, IX., 449, 450. C. D. M., XII., 121. [2]) Má pěknou sbírku nerostů, vycpaných ptákův a ssavcův.

Obec trpěla r. 1832 a 1836 cholerou, 1847 hlavničkou, 1888 trojí průtrží mračen (50.000 K škody), 1899 povodní (stržen most).

Samota: Těšíkův mlýn. Do r. 1677 byl majetkem hornoborského rychtáře; t. r. jej i s rychtou koupila Eleonora hr. z Oppersdorfa. Odtud až 1771 byl při Křižanovu (v. t.). Ota Lojk, opat žďárského kláštera, prodal jej r. 1771 Frant. Tálskému za 300 zl. a roční nájem 36 zl.; k mlýnu náleželo $12\frac{6}{8}$ m. polí a $2\frac{1}{2}$ m. louky, z nichž se dával desátek. U rodu Tálských zůstal do roku 1876, kdy přešel na rodinu Kubytovu, a po 4 letech Valíkovu.

Horní Heřmanice

(Superius Herzmanicze 1447), jz. ($8\frac{1}{2}$ km) Vel. Meziříčí na mírném svahu mezi 2 rybníčky, katastr. (4·94 km^2) samostatná ves, politická soujmenná obec; domy stojí 2 řadami tvořice dosti širokou náves, která ze dvou třetin jest zastavěna školou a porůznu chalupami. Do návsí se zvonicí jdou 3 cesty. Chalupníci mívali dříve obydlí uprostřed návsi; když r. 1810 vyhořela skoro celá osada (mimo 4 domy), vystavěli si na obecním pozemku na sev. straně osady 14 chalup ve 2 řadách. Z chalup jsou 2 ze dřeva, ostatní vše z kamene a z cihel. Ze starého nábytku zachovaly se truhlice květy pomalované.

Mívaly 16 domů s $405\frac{5}{8}$ m. (= $2\frac{56}{64}$ lánu) polí. Živnosti byly: lán Matouše Krčála s 55 m., 2 $\frac{3}{4}$lány po $41\frac{2}{8}$ m., 9 $\frac{1}{2}$lánů po 27 m., $\frac{3}{8}$l. s 20 m., 3 domky bez polí. R. 1749 bylo č. 17[1]) a podd. polí $283\frac{1}{2}$ m., pustin $142\frac{2}{8}$ m., zahrad $6\frac{1}{8}$ m., $29\frac{1}{4}$ vozu sena, rybník na 1 kopu ryb; r. 1790: 28 domů, 212 obyv.; r. 1890: 43 domů, 264 obyv. (196 katol., 68 evang., Čechů); do r. 1900 nepřibylo domů, ale ubylo 8 obyv., z nichž 56 jest evang., ostatní katolíci, Čechové.

Ves bývala částí meziříč. panství. Dle zem. desk (XII., 544) zapsal ji r. 1447 s jinými vesnicemi Jiří z Kravař a Strážnice Janovi st. z Lomnice. Od r. 1490 zastaveno 10 kop gr. příjmu na ni[2]), po 2 letech všechny platy z ní Janem z Lomnice městu

---

[1]) Starých pustých $\frac{1}{2}$lánů se ujali: Bartoň Vidlák, Jiřík Musil, a j.

[2]) Volný (M. M., VI., 253) píše chybně, že to byly Dolní Heřmanice.

Meziříčí k jejich špitálu. Roku 1563 postoupeny Horní Heřmanice zpět s Nebštychem a Krevlicemi, špitálními vesnicemi, městem Zikmundovi Heldtovi z Kementu za určité dávky pro špitálníky; od t. č. mají stále společnou vrchnost s Meziříčí (v. t.).

Rudolf hr. z Kounic osvobodil[1]) zdejšího dvořáka a děd. rychtáře Matouše Krčála (č. 10.) dědičně od všelikých robot, a dal mu právo, aby on, manželka a děti toho dvora se vším jeho příslušenstvím mohli užívati, jako svým vlastním purkrechtním dědictvím vládnouti a se vším vedle vůle a libosti své činiti mohli, také aby myslivost čižní od všelijakého ptactva lepem a sítmi na panských gruntech bez překážky provozovali, za peníze pak slušně mimo jiné lidi aby s vrchností svou se sdělovali. Za to měl rychtář a jeho potomci platy, které se dávaly do důchodu, v určité časy odvozovati a bečku vína ročně z města jemu ukázaného přivézti. R. 1775 slul rychtář Frant. Krčál, před ním Jiří Krčál. T. r. platil pouze 1 zl. grunt. činže, 30 kr. za hlásku, 4 slepice, 16 vajec, 1 m. žita. Místo čtyrspřežné fůry dával 10 zl. Jiné povinnosti jeho v. u rychtáře v Radostíně. Náleží rychta nyní Janu Chybovi.

Poddanské poměry. R. 1750 dávalo se ze vsi 17 zl. grunt. činže, 4 zl. 30 kr. robotní, 4 zl. 40 kr. z kopanin, 58 kr. místo slepic a vajec a $48^3/_4$ lib. prediva. Robotu viz u Meziříčí. R. 1775 13 rolníků platilo mimo cís. daně (po 10 zl. 24 kr.) grunt. činže po 1 zl. 7 kr., za hlásku 15 kr., za předivo 18 kr., 1 m. žita, po 4 slepicích a 16 vejcích, a robotovalo, jako sedláci v Radostíně (v. t.); 3 chalupníci robotovali den týdně a platili po 1 zl. 17 kr.; obec měla pastoušku a kovárnu, vrchnost 2 domky; farář dostával 28 m. žita, 7 m. ječmene, 56 m. ovsa, $7^1/_2$ mázu másla a po 4 vejcích od usedlého o velikonocích.

Do kostela chodí do Rudíkova, kamž pochovávají mrtvé Do r. 1815 přiškolena i ves tam; t. r. náboženským fondem založena škola pro Heřmanice, Nový Telečkov, Batouchovice a Bochovice); poslední 2 obce se vyškolily r. 1890, zřídivše si školu v Bochovicích. Déle působili: František Štoudek (1832—1846), Antonín Tolmoc (1853—1872), Frant. Zavřel (1874--1889), jenž

---

[1]) Na hradě Meziříčském nad řekou Oslavou, den památný sv. Michala (29. září) 1649 (R. 257).

založil žák. knihovnu. Ant. Střecha počal psáti r. 1890 kroniku školní. Od r. 1892 Alb. Mikunda vyučuje 77 dětí.

Obec. trati se nazývají: Březiny, Kozinky, Padělky, Kruhy, Doubrava, Prašnice, pod Hamry, Kutiny, Výhňaty, Škorpík, Díly, Doliny, Vaňkovce, Strážnice (565 m.), Katůvka, Krajinka, Smrčí, Musilka[1]; r. 1747: Vohradka, Velká Březina, pod Humny; celkem měla obec: 284·2 ha polí, 35·9 ha luk, 2·8 ha zahrad, 37·1 ha pastvin, 112·8 ha lesů, 0·9 ha rybníkův. Pečeť se znakem sv. Petra a Pavla má opis: 17 MP 66 · OBCZE · HORNIO · HERZMANSKY. Za l. 1656—1749 si zachovali domy rodové: Doležalův, Krčálův, Konečných, Fuchsův, Nečasův, Chybův, Trojanův.

Horní Libochová

(1350 Lubchov, 1364 Lubochowa, 1366 Lybochau, r. 1674 Ober Lipowa = Lieber Hof), katastr. (4·6 km²) a pol. obec po obou stranách potoka Libochůvky 4 km sv. Křižanova. Na horním konci vesnice jsou panský dvůr a škola, uprostřed zvonice se sochou sv. Jana Křtitele. Proti dvoru pod „Sádovským" rybníkem jsou sádky nově zřízené.

S počátku XVII. stol. měla obec 19 domův a $3^{24}/_{64}$ lánů = 469 m. polí; 18 živností mělo po 24 m. II. a III. tř. a něco kopanin; po 30leté válce zůstalo osedlých pouze 10. Ježto polovice polí zůstávala neobdělána, vzala si vrchnost $234^1/_2$ m., davši poddaným 95 m. lesních kopanin. R. 1790 bylo 28 domů, 191 obyv.; r. 1890: 53 domů, 331 obyv.; r. 1900: 53 domů, 298 obyv., Čechů, katolíkův. Jest tu 19 sedláků, ostatní chalupníci.

S počátku náležela ves k meziříčské části Křižanova (v. t.), s nímž měla stejnou vrchnost až do r. 1571, kdy po smrti Zdeňka Lhotského ze Ptení na Křižanově (od r. 1560) a na Moravci se dělili synové jeho o dědictví; Václav obdržel Moravec, k němuž z křižanovského panství přidána i Hor. Libochová; od t. č. jest částí moravského velkostatku, jehož dějiny v. v Bystřickém (n./P.) okrese, 139—141.

---

[1]) Stával prý tam mlýn patřící Musilovi, jenž prý byl zaškrcen kocourem; od t. č. o polednách a o půlnoci straší na těch místech.

R. 1500 osvobodil Vilém z Pernštejna její obyvatele od povinnosti čepovati panská vína.

Přifařena jest do Křižanova. V obci jsou 3 kříže. Do školy chodili dítky do r. 1890 do Dolní Libochové (okr. bystř.), před tím do Strážku; od t. r. mají svou jednotřídku (50 dětí) vystavěnou za 10.346·5 K. Správcem stále jest Josef Wildmann, jenž založil pamětní knihu a žákovskou knihovnu (148 sv.).

Obecní majetek: 6·44 ha polí, 35·7 a luk, 2·59 a zahrad, 8·3 ha pastvin, 7·7 ha lesa, 4·1 ha plochy prosté daně, celkem 26·965 ha, a pazdernu. Na pečeti[1]) z r. 1807 jest ověnčená zvonice a nápis: OBECZ HORNNO LYBOCHOWSKA 1807; na novější týž znak bez věnce s nápisem: OBEC HORNI LIBOCHOVÁ. Katastr má: 316·7 ha polí, 37·2 ha luk, 1·6 ha zahrad, 17·1 ha pastvin, 41·3 ha lesa, 29·3 ha rybníků (v Práškovském se pěstují pstruzi).

Trati slovou: Záhumenice, Zahrady, nad Žleby, na Liščincích, na Hlinách, pod Borovinami, u Navrátila, u Pomahače, Vinohrádky, ve Sklínkách, pod Vinohrádkem, u Mrzinás; r. 1749: Za Sádeckým, u Hamru, na Vodánkách, u Holýho, Pod pilou.

Nejdéle starostoval Josef Zeman (1872—1887). Obecní knihovna, již založili bratři Josef a Václav Hrubý, má přes 300 sv.

Za l. 1656—1749 zachovaly si domy rodiny: Zahradníkova, Batelkova, Brožova, Macháčkova, Sedláčkova, Stojanova, Kaďova a Hrubých.

Rodáci: Bratři Václav Hrubý, vrchní soudní rada v Opavě, býv. poslanec říšský, národní pracovník na Těšínsku, spisovatel („Srovnávací mluvnice slovanská“). Josef Vlaslav Hrubý („Libochovský“, „L. Havlůj“), učitel na odp., č. spisovatel. Přispíval do různých časopisů prósou i básněmi a vydal samostatně veršem „U krbu“, povídku „O čem král neví“, „Sněhové květy“, „V lesku trůnu“, „Epigramy“ a j. Nar. 1852. Alois Hrubý, nadučitel v Měříně, skladatel příležitostních básní.

Samoty: Z býv. panského dvora vznikly rozdělením i budov i pozemků Hliny Horní (č. 3.) [býv. dvůr] a Hliny Dolní (č. 4.). V Hor. Hlinách se narodil Václav Hrubý, ředitel

---

[1]) Kolem r. 1749 na podd. fassi má obec razítko městečka Strážku.

obchodní školy v Přerově, spisovatel čítanek pro obchodní školy, pracovník v průplavní otázce, býv. redaktor „Českého obchodníka" a „Obchodního Obzoru". Otec jeho Jos. Hrubý, vynálezce několika hospodářských strojů; mlátičky již r. 1870.

Horní Raclavice

(Radslavice, Radclavičky, Radslawicz superior 1409) [v R—ích], politická a katastrální (4·66 km²) obec, jz. (10 km) Vel. Meziříčí, na býv. zhorském panství.

Mívaly s počátku XVII. věku 17 domů (14 půllánů po 36 m., 3 domky bez polí) s 504 m. (= $4^2/_{64}$ l.) polí. Za 30leté války války zpustlo 6 domův. R. 1757 měli poddaní $473^1/_8$ m. polí, $2^3/_8$ m. zahrad, $40^6/_8$ m. úhoru, $30^1/_8$ m. pustin, $21^1/_2$ vozu sena, 10 komínů (16 sedláků po 20—27 m.); r. 1790: 32 domů, 242 obyv.; r. 1890: 44 domů, 280 obyv.; r. 1900: 44 domů, 254 obyv., českých katolíkův.

Ves náležela původně k meziříčskému panství (v. t.), u něhož zůstala do počátku 15. stol. (na př. Jan II. ml. daroval ji Janu III. st. z Meziříčí r. 1377). Ladislav z Kravař na Meziříčí prodal 1409 Jankovi, Štědroňovi a Mikšovi Markvartovi (jejich bratranci) z Bochovic ves Horní Raclavice s příslušenstvím, s 2 mlýny a lesem zv. „Osikovec" až k cestě „Příčné" na hranice třebického opatství, jak to Jan a Jindřich, bratří z Meziříčí, a jich předkové drželi, se svolením panny Anežky, dcery Janovy. $5^1/_4$ činž. l. patřilo Janovi z Bạtouchovic, jenž je r. 1406 prodal Vaňkovi z Bochovic. R. 1436 vznikly soudy o bochovské dědictví; Mikeš Něpr z Oslavice pohnal ze 300 hř. gr. Kateřinu, někdy Stoškovu, a Dorotu, manž. Smila z Radňovsi, sestry vlastní z Bochovic, že mu drží vsi Bochovice a Raclavice, ježto on má k tomu lepší právo; panským nálezem násl. roku učiněna smlouva, aby Mikeš si ponechal Bochovice i s dvorem, Kateřina a Dorota Raclavice s přísl. a dědictví v Bojanově. Smil z Radňovsi po panském rozsudku sstoupil se s Kateřinou a Dorotou na majetek v Raclavicích, 2 mlýny a les „Osikovec" mimo 2 lány a 2 chalupy, jež podržel sám (v zem. desky vlož. 1447). R. 1464 jest vepsáno do desk doporučení Raclavic Dorotou z Bochovic Janovi z Radňovsi. S Radňovsí připadla obec

asi k Mitrovu, s nímž prodána rodu Pernštejnskému. Vratislav z Pernštejna připojil Raclavice k svým bližším statkům býv. měřínského proboštství r. 1556, se kterýmž násl. roku přešly na Jana st. Stráneckého. R. 1559 zůstavena ves novým majitelem při zhorském panství (v. t.) a sloučena s ním r. 1729 s Vel. Meziříčskem (v. t.), u něhož jest podnes.

Poddanské platy a roboty r. 1750 v. u Stránecké Zhoře. R. 1775 dávali poddaní rudíkovskému faráři místo másla letničky (24 kr.), sedláci (15) na zelený čtvrtek po 4 vejcích, chalupník 3 vejce, podruzi po 2, vrchnost 8 zl. 10 kr., $^1/_2$ bečky piva, kopu kaprů, 30 štik, vrchnosti o sv. Jiří a sv. Václavě 1 zl. 10 kr., 36 kr. za předivo; robota sedlákův, jako u Netína (v. t.). Vrchnost zde měla kořalnu (dnes jest zrušena), mlýn s 1 slož. a 4 krupníky a 9 domkářů; na podd. pozemcích stály obecní hospoda a kovárna. Obec dávala ponocnému do Zhoře 2 zl., $1^6/_8$ m. žita, $^1/_4$ m. hrachu, $1^3/_8$ mázu másla, vrchnosti sbírala smrže a oříšky.

Do kostela chodí do Uhřínova (3 km), do školy do Pavlínova; v okolí jest 6 křížův a zvonička na návsi.

Trati se jmenují: V Posekání, Krajinka, Kopaniny, ke Kalištím, Sucha, na Spádě, Rakovec; obci náleželo r. 1749: 2 m. polí, 4 m. pastvin, něco luk a 2 domky; dnes: škola a 21 ha luk a lesů; na novějším razítku má nápis: „Obec H. Raclavice. Okr. V. Meziříčí“ a znak sv. Jiří. Obec má v katastru 267·1 ha polí, 10·5 ha luk, 1·9 ha zahrad, 58 ha pastvin, 109·9 ha lesa, 0·6 ha rybníkův.

Staré rody: (v l. 1656—1749) Metelka, Střecha, Krčál, David, Havlíček, Kubiš, Havlín; dnes Dvořákův.

V obci se našly popelnice a popelnicové jámy.[1])

Hrbov,

zámožná ves, na svahu „Strážnice“ z. V. Meziříčí (4 km), polit.[2]) a katastr. (3·42 km²) obec (200·1 ha polí, 40·6 ha luk, 29 ha lesa,

[1]) Z. d. b., VIII., 322; X., 3; XII., 580; XIII., 171; XXIII., 13; Knihy půh., III., 154, 177.

[2]) Do konce r. 1884 patřila k Uhřínovu.

37·7 ha pastvin a 34·8 ha pustin). Bývalo tu 10 osedlých domů ($^3/_4$lán s 57 m., 4 $^1/_2$lány po 38 m., $^1/_4$ lán s 19 m. a 3 podsedky). Válka 30letá dotkla se obce: 5 domů pustých, pobořených a shořelých stálo ještě r. 1661! Nikdo z jejich držitelů nezůstal na nich. R. 1750 náleželo poddaným (11 č.): 206 m. polí, 51 m. pustin; r. 1790 bylo 18 domů, 133 obyv.; r. 1890: 28 domů (10 $^1/_2$l. 18 chalup), 169 obyv. (134 kat., 35 helv.); r. 1900 v témž počtu domů 170 českých obyvatelů (36 helv., 134 katol.).

Jméno má buď dle osobního jména Hrb aneb po četných okolí charakterisujících hrbech a skaliskách. Již dle nejstarší zprávy[1]) byl Hrbov částí meziříčského panství; zapsalť ves 1377 Jan II. ml. z Meziříčí svému strýci Janu III. (str. 45.). Lacek z Kravař na Meziříčí krátce před svou smrtí vložil v desky (1416) na vesnicích Hrbově, Hodově a Olší 40 kop roč. činže Anně, dceři Jana z Meziříčí, a manželce Leopolda Krajíře z Krajku; po 2 letech spolčila se paní Anna se svou dcerou Dorotou na týž majetek. Ovdověvši zapsala tytéž peníze (1446) Janovi z Lomnice a Meziříčí, jenž za rok potom zajistil svému zeti Janovi z Pernštejna na Hrbově a Hodově s přísl. 30 kop gr. ročního úroku; Jan z Pernštejna ihned touž sumu daroval a vtělil své manželce Bohunce, dceři Jana z Lomnice. R. 1506 byla zpět ves u meziříčského panství (str. 50), s nímž má podnes stejnou vrchnost.

Přifařen jest do Meziříčí. Na nejvyšším pahrbku u vsi stojí „Štěpánkova" kaplička s obrazem sv. Trojice, již vystavěl Vavřinec Štěpánek (z č. 1.) na památku, že dům jeho jediný zůstal ušetřen ohně r. 1765.

Do r. 1795 navštěvovaly děti školu v Lavičkách; t. r. zřízena škola pro Hrbov a Svařanov. Původní škola měla jen učírnu, kteráž byla i bytem učitelův; r. 1887 vystavěna nová budova na obecním pozemku „Lázniště", kdež stávala t. zv. „učitelova kaplička", u níž se učitelem konávaly odpolední pobožnosti nedělní. Déle působil jen Fr. Tesař (1830—1854). Mimo „Katechisations-Protokol" jest při škole pamětní kniha z r. 1883 a žákovská knihovna (149 sv.). Svůj příjem si vybíral od lidí měsíčně sám učitel.

---

[1]) Zprávy Volného (M. M., VI., 225) o vsi týkají se zaniklé osady Hrbova na Rosicku.

Poddaní 1750 dávali pozemkové činže o sv. Jiří a o sv. Václavě po 12 zl. 16 kr., 3 zl. robotného, 4 zl. 29 kr. slepičného a vaječného a 24 liber přediva; r. 1775 jednotliví sedláci platili po 2 zl. 38 kr. pozemkové činže, 15 kr. za hlásku, 49 kr. za předivo, $1^{1}/_{8}$ m. žita, 4 slepice, 16 vajec a robotovali, jako Radostínští. Děkanův desátek činil 44 m. žita a 44 m. ovsa; z některých polí (Filovec, Jestřabec) dával se snopný desátek z polovice děkanovi, z polovice městskému lazebníkovi. Před zrušením poddanství měl sedlák 80 dní pěší roboty ke Stránecké Zhoři, domkáři 26 dní (od M. Boží do sv. Václava) ke dvorku u Svařanova; jízdní konal sedlák po 2 dnech týdně. Desátku se dávalo asi 14 m. žita a ovsa. Zameškání roboty se trestalo tělesně. Výkup za robotu činil 80 zl.

Obecní majetek: 100 K, 0·66 ha polí, 1·04 ha luk, 3·69 ha pastvin, 0·9 ha lesa, 0·14 ha rybníků; trati: Strážnice, Vokrouhlice, Březiny, Iviny, Hluboček, ve Žlebech, v Ochozích, na Hlinách, na Kopaninách, u Čertovy skály,[1]) u Jestřabce, Filovec; r. 1749: na Poříčí, na Kruholech, Křenice, na Padělkách.

V l. 1667—1750 měly své domy rody Oulehlův, Doležalův, Večeřův, Nováčkův, Hotošův.[2])

Hroznatín

(Hroznetyn 1365, Hrosnyetin, správně Hroznětín), politická a katastrální (3·91 km²) obec na návrší sz. (2 km) Rudíkova. Půdorysem jest starodávná okrouhlice, na jejíž návsi stojí dnes domky.

Míval 12 gruntů ($1^{1}/_{2}$láník Říha Pospíšil s 51 m., 10 lánů po 34 m. a domek s $16^{2}/_{8}$ m.) s $423^{2}/_{8}$ m. = $2^{52}/_{64}$ lánu polí; r. 1659 zpustl lán Dočkalův; r. 1756 patřilo poddaným: $517^{3}/_{8}$ m. polí, $30^{3}/_{8}$ m. pustin, $8^{1}/_{2}$ m. zahrad, $142^{3}/_{8}$ vozů sena, rybník na $2^{1}/_{4}$ kopy, 9 komínů, 13 čísel; r. 1790 bylo 22 domů, 136 obyv.: r. 1890: 29 domů, 170 obyv. (143 katolíků, 27 evangelíků), Čechů; r. 1900: 30 domů, 167 obyv., Čechů, katolíků mimo 27 evang.

---

[1]) „Dva hospodáři prý se hádali o mezudky; tu přes noc prý čert donesl v ta místa skálu vysokou jak chlap, širokou jak dvéře.“

[2]) Z. d. b., VI., 524; XI., 231, 499; XII., 524, 586, 588; XIV. (netišt.), 2.

Jméno má dle zakladatele Hroznaty.

R. 1365 Jan z Meziřičí své manželce Anně z Šternberka zapsal její věno i na vsi Hroznatíně, kterou s Rudíkovem (v. t.) t. r. koupil od Jindřicha z Osové a manželky jeho Anny za 375 kop gr., Jindřich z Kravař jinak z Plumlova na Meziříčí zajistil r. 1420 Mikuláši Harrasovi a manželce Marketě věno 35 kop grošů ročním úrokem na Hroznatíně. Jiří z Kravař na Meziříčí Mikuláši z Náramče a dědicům zapsal 1447 ves Hroznatín, jež kdysi patřívala k meziříčskému statku, s lesy (Mladkovem, Vrbím a Leščinou). Mikuláš vsi neměl dlouho. Prodalť a zapsalť ji se vším příslušenstvím v desky t. r. Anně z Březníka a Matyáši z Náchoda a Březníka a dědicům.

R. 1416 vyskytuje se Vachek Klučák z Hroznatína, jenž si koupil ve vsi Vilímovicích alodní dvůr od Filipa z Hodova, a r. 1447 Filip z Hroznatína, jenž prodal Janovi z Bochovic půl dvora ve Vilímovicích.

Od Matyáše z Náchoda prodejem 1453 přešla[1]) ves s osedlými a pustými domy a rolemi na Ondřeje Něpra z Oslavice na Pozďatíně, bratry jeho a dědice, z nichž Mikuláš Něpr r. 1497 vložil ku pravému dědictví Zikmundovi Valeckému z Mírova své dědictví: Pozďatín s tvrzí tu v Pozďatíně, Vlčatín, Hroznatín, Bochovice s lidmi platnými a neplatnými. Tak byla ves v l. 1453—1538 u Pozďatína. Posledního roku při vkladu Pozďatína (Z. d. b., XXII., 1.) zapisuje Zikmund Valecký Smilovi Osovskému z Doubravice . . . tvrz s popplužním dvorem a ves Pozďatín, Vlčatín a jiné zboží. Syny Smilovými byli Jaroslav a Burian, z nichž první dědiv statek pozďatínský připojil jej k svému Okarci (okr. Náměšťský). Jaroslav † 1555, a Okarec obdržel bratr Burian, jenž jej prodal Oldřichovi z Lomnice.[2]) Odtud do r. 1881 byla ves s Batouchovicemi u Náměště, od t. r. u Batouchovic.[3])

Poddanské poměry v. r. 1750 u Batouchovic. Později rolníci robotovali 3 dni týdně, domkáři 13—26 dní ročně. Výkupné dělalo 200 zl. a více.

---

[1]) Vklad učiněn r. 1464 (Z. d. b., XIII., 9).
[2]) Z. d. b., XXIII, 11.
[3]) Z. d. b., IV., 162, 203; XI., 298; XII., 73, 585, 661, 674; XIII., 9; XXII., 1.

Přifařen a přiškolen jest k Rudíkovu. Mimo kapličku na návsi jsou v okolí 4 kříže.

Obecní pečeť na poddanské fasi z r. 1749 má nápis: „HROZNATIN“ beze znaku; nová: „Obecní úřad v Hroznatíně“ s hroznem. Obci patřilo r. 1756: 35⁵/₈ m. pastvin, 4½ vozu sena, rybník na 2 kopy, domek. Trati sluly: (1749) Mladkov,[1]) Díl, Kříb, Psotka, Stráž, Jalovec, Nádavek, Žleb, Hora, Otavnice, Krajinka, Klínek, Příčka, Malina, Plaňavka, Hrubka, Valy, Okrúhlík, Kopanina, Záhoří, Babí doly, Vlčov, Bílinka, Ostrovnice, v Leščince, Hlína; r. 1447: Mladkov, Vrbí, Leščina; dnes: Mladkovská, Stibarská a Bočná. K obci náleží: 232·3 ha polí, 42·2 ha luk, 1·1 ha zahrad, 49·3 ha pastvin, 53 ha lesa, 0·19 ha rybníků; z toho jest obecního: 15·25 ha (11·77 ha pastvin, 5·9 a rybníků, něco polí a luk) pozemků, kovárna a pazderna.

Chlumek

(na Ch-u), politická a katastrální (6·53 km²) obec, z. Velkého Meziříčí (14 km). Na nepravidelnou, podlouhlou náves vbíhá 5 cest. Domy stojí těsně vedle sebe, grunty kolem návsi, chalupy na ní. V obci bývalo s počátku 17. stol. r. 1585 12 sedlákův a domek bez polí s 344 m. polí. R. 1757 stoupl počet domů na 16, z nichž 13 sedláků (po 17—44 m.); r. 1770 již 21 domů (10 lánů, 3 ½lány, chalupa a 7 domků); r. 1790: 27 domů, 232 obyv.; r. 1890: 53 domy, 326 obyvatelů, Čechů, katolíků mimo 7 evangelíků; r. 1900: 58 domů, 333 obyv., z kterých jen 7 evangelíků, ostatní katolíci a všichni Čechové.

Náležel, pokud známo, měřínskému proboštství, s nímž měl stále stejné držitele a osudy (v. t.). Že by ves byla pusta, jak praví Volný,[1]) jest nesprávno; vždyť roku 1556 zapisuje král Ferdinand Vratislavovi z Pernštejna i ves Chlumek s obilným desátkem! Připomínaná t. r. pustá ves „Světlá“ u Chlumku jest táž, jež se tamže nazývá „Světlá“ u Pavlínova (v. Měřín).

Poddanské poměry (roboty, běžné platy a desátek) z r. 1585 byly obdobnými v Černé (v. t.). Úrok o sv. Jiří a

---

[1]) Osada Mladkov jmenuje se v zakládací listině kláštera Třebického r. 1101.

sv. Václavu činil 2 zl. 16 gr., 25 slepic, 2 kopy a 4 vejce. R. 1750 a 1776 v. u Černé. Vrchnosti náleží 0·31 ha stav. plochy, 55·18 ha polí (v Sečích), 12·3 ha luk, 0·2 ha zahrad, 9·46 ha pastvin, 58·93 ha lesa, 1·41 ha rybníků (U Dvora, v Sečích), celkem 137·81 ha (gruntovní daň 334·23 K). Pozemky bývaly pronajaty, dnes se zalesňují; tím jest zrušen bývalý dvůr.

Přifařen jest do Měřína, kamž i do r. 1868 patřil školou. T. r. zřízena zde jednotřídka; nejdéle působil Josef Roučka (1875—1904); od t. r. Theodor Broža. Učitelská knihovna má 42, žákovská 91 svazkův. Do r. 1907 se vyučovala v domě č. 38.; t. r. byla vystavěna nová budova jednopatrová; škole náleží 1·15 ha polí a 76·7 a luk.

Obec má zachovanou pečeť z roku 1668 s nápisem: CHLVMEK · 1668 a znakem sv. Lukáše; — majetek: 9·9 ha polí, 3·5 ha louky, 7·8 ha lesa a 28 ha pastvin. Trati se v 18. stol. jmenovaly: Za Humenicú, na Kruhu, v Kopcích, pod Lipou, nad Rakůvkama, u Pleskalky, pod Božíma mukama, u Vlčí jámy; dnes: Žlaby, Rybníčky, Blatina, Seč, Čertůvka, Lázničků, Dvorský, Astůvky (dř. Kastůvky). Celkem má ves: 365·9 ha polí, 54·8 ha luk, 1·5 ha zahrad, 82·4 ha pastvin, 137·3 ha lesa, 1·4 ha rybníkův.

Nejstarší rody jsou: Cejnek, Jaša, Drápela, Slabý.

Samoty tvoří 4 roztroušené a 16 roztroušených domů s 66 obyv.: Pazderna, býv. panský dvůr, „Benešov“ (skupina 7 domků), 2 domky u potoka, 10 stodůlek (vyhořely 1907).

Kolem jsou vrchy 554—627 (Chlumek, trig. bod) m.

Jabloňov[2])

(Jabloney 1407, Jabloné 1436, Jablon, Jablonow, Syablony (= z Jabloňova), katastr. (8·85 km²) a politická obec, asi 300 m. od cís. silnice v dolíku při Jabloňovském potoku, jenž ji protéká od sev.

---

¹) M. M., VI., 613; podobně Schwoy (III., 470): Czlunek, ein längst eingegangenes itzt unbekanntes Dorf, gehörte im 16. Jahrhundert zum Gute Wollein.

²) Gen. Jabloňova; v Jabloňově: lid říká Jabloňovy, gen. Jabloňovyho, neb Jablonové, gen. Jablonového.

na jih, jv. (6½ km.) V. Meziříčí. Na dlouhou a úzkou náves vedou od starodávna 4 cesty; domy se zahrádkami před okny stojí většinou těsně vedle sebe, některé štítem na náves, chalupy, kde se komu zalíbilo; na návsí mimo domky jsou chalupa, zvonice a obecní rybník.

Před 30letou válkou míval Jabloňov 29 domů s 598 m. (= 5⁹/₆₄ lánů) polí, (3 lány po 60 m., ³/₄ lán s 45 m., 7 ½ lánů, 9 ¼ lánů, 9 domků); v ní zpustly jen 2 ¼ lánu s 30 m. polí; v l. 1661—1667 opuštěno nově 13 domů, když 2 vyhořely, z 10 utekli sedláci, a jeden zemřel. Do r. 1749 bylo osazeno vše, ale vrchnost 90 m. od 4 gruntů přidala k svému dvoru; byloť tehdy poddanského majetku 485 m. polí, 206 m. pustin, 9 m. zahrad a 36 vozů sena; r. 1790: 45 domů, 310 obyv.; r. 1890: 71 domů, 413 obyv. (34 helv., 2 židé, ostatní katolíci); r. 1900: 69 domů, 447 čes. obyv. a katolíků mimo 45 helv.

Jabloňov náležel k Tasovu. První zmínka o vsi se děje r. 1361, kdy poručil Radoň z Raclavic své manželce Kačně ½ lán v Jabloňově a 3 ³/₄ lány a mlýn v Krevlicích v 25 kop gr. R. 1366 byla částí prodána ves s jinými statky tasovského panství (v. Tasov) Janovi z Meziříčí od Anny, sestry Jana z Tasova. Jinou část drželi Václav a Ratibor z Myslibořic (v. Radostín); syn Ratiborův Archleb dědičně poručil 6 lánů s příslušenstvím v Jabloňově Buškovi z Myslibořic, jenž na nich zapsal své manželce Dorotě 60 kop gr. věna, které sem přenesl z dvova v Heřmanicích. Z části meziříčské zapsal Lacek z Kravař r. 1407 k oltáři sv. Barbory v kostele sv. Petra v Tasově 3 lány, 2 chalupy, a pan Jan, oltářník, z části tasovské témuž nadání přidal svůj dvůr, 2 ½ lány a 5 chalup a les „Bukovice“ s příslušenstvím.

R. 1398 Bušek totiž prodal a zapsal všechen majetek jabloňovský Kunšovi z Tasova a dědicům; Kuneš založil oltářní nadaci sv. Vavřince v Tasově (v. t.); syn Kunšův Jan rozmnožil nadání oltáře sv. Barbory v témž městečku o svůj otcovský statek v Jabloňově. Ježto Jan držel obě nadání, sloučeny příjmy ze vsi; za náboženských převratů nadání zrušena, užitek z nich rozchvacován. Ježto bratří Václav a Jiřík z Kravař prodali jmenovaný dvůr, a zboží v Jabloňově si vzali, pohnali je na soud Jan z Janovic a z Panova; r. 1477 synové Martina z Jabloňova, někdy rychtáře v témž Jabloňově, prodali dvůr

v Jabloňově, na kterémž seděl otec jejich, za 14½ kopy Janovi Hrubému z Březejce (P. K., 44). Před r. 1515 byla ves částí meziř. panství (v. t.) a jest posud.

Jabloňov byl sídlem zvláštního vesnického soudu jabloňovského, jehož vrchním rychtářem koncem 16. století byl rudský rychtář. Soudem tímto se řídili rychtáři ostatních vsí, náležejících k němu: Rudy, Křeptova, Březejce, Nebštycha a Jabloňova (v. str. 90).

Poddaní 1750 platili o sv. Jiří a o sv. Václavě po 20 zl. 4 kr. pozem., o sv. Jiří 6 zl. 15 kr. robotní činže, z kopanin 14 zl., místo slepic a vajec 12 zl. 46 kr., 72 liber přediva, 62 m. žita, 22 m. ječmene, 128 m. ovsa, 12 m. pšenice snopného desátku; robotu v. na str. 74. R. 1775: 22 sedláci dávali po 3 zl. 22 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 41 kr. za předivo, po 4 slepicích, 16 vejcích, obilném desátku (15 měr obilí) a 1⅞ m. obilní činže; 2 chalupníci po 1 zl. 38 kr. platů, slepici, 8 vejcích a něco žita; roboty v. u Radostína. Obci náležela sušírna, 2 pazderny, kovárna a pastouška; vrchnosti dvůr, myslivna a hájenka u obory, 11 domkův. Po zrušení roboty se platilo z lánu 400 zl.

Jabloňov jest přifařen na Rudu, kamž se chodilo i do školy. R. 1818 byla povolena soukromá škola; veřejnou se stala 1831, kdy mor. norm. fondem vystavěna školní budova, zvýšená 1897 o patro; jest dvojtřídní. S počátku míval učitel příjmu 195 zl. Déle působili: Florian Vokoun (1828—1845), Jan Malec (1860—1887) a Josef Krejčí od 1887. Školních dítek 98.

R. 1672 se praví: „Za starodávna pochovávali odsud své mrtvé v Tasově, nyní většinou na Rudě, ve všem ostatním se utíkajíce do Meziříčí; tasovskému faráři nedávají ničeho mimo třetinku másla z domů, z nichž mají své pohřby v Tasově" (v. Křeptov).

Obec má dochované „rychtářské právo"[1]) a pečeť[1]) s nápisem: IABLONOW 1641 a znakem jabloně. — Trati: Na Dolinách, Radvanec, Křiby, v Polominách, Boček, Podhádky, Klenůvka, za Žleby, Vodry, Hora, nad Dvorem, Krajina, Větrníky, Hrncovce, Pyšela; celkem: 612·2 ha polí, 58·4 ha luk, 4·5 ha zahrad, 33·1 ha pastvin, 157·4 ha lesa.

---

[1]) Chová se ve škole.

Obecní jmění: 8·8 ha polí, 5·7 ha luk, 3·1 ha pastvin, 0·86 ha lesa, 0·23 ha rybníků, celkem 21·3 ha (148·76 K čistý výnos). — Staré rody (přes 100 let): Dvořákův, Holíkův, Syslův, a Chytkův.[1])

Neštěstí: R. 1863 velké sucho, 1875 vyhořelo 18 čísel, 1890 hrozné krupobití.

Za silnicí proti Jabloňovu jest panský dvůr „Klenůvka"; r. 1750 měl 164 m. polí, 35 m. pastvin, 5 m. zahrad, luk pod 11 vozů sena. Týž dvůr si vrchnost založila z 5 selských gruntův. Císařem Josefem I. r. 1710 bylo nařízeno, aby vrchnost dvůr zrušila ve 4 měsících a grunty k němu přibrané osadila sedláky a stavení dvora užila dle libosti. „Role pak, která nejsou poddaným přidělena o všeobecné visitaci lánů, zůstanou vrchnosti."[2])

Jersín

(Jersejn, kol. r. 1880 i Jeřín), katastrálně (5·95 km^2) a politicky samostatná obec. po obou stranách obec. rybníka a podél potoka Lysé; nad rybníkem jest roztroušeno několik dřevěných chalup doškových a uprostřed zvonička (kaplička) s hruškovitou báni a hasičské skladiště. Nad dědinou jest mlýn (č. 14.), pod rybníkem pila (č. 28.).

V obci bývala r. 1585 zákupní rychta, 2 lány, 2 3/4 lánu. 9 1/2 lánů, 1/4 lán a 2 podsedky; s počátku 17. věku 16[3]) domů s 427 m. (= 3 4/64 lánů) polí. Hospodářství největší (45 m.) měl Tobiáš Foreiter, z jehož stavení si vrchnost učinila r. 1672 dvůr; ostatní po 30—40 m. Mezi 3 domy, jež ve 30leté válce zpustly, byl i mlýn s 30 m. R. 1757 patřilo poddaným: 385 1/6 m. polí, 4 3/8 m. zahrad, 11 1/8 m. úhoru, 18 m. pustin, 3 2/8 pastvin, 16 1/8 vozu sena, 18 4/8 m. lesa a rybníky na 2 kopy potěru: vrchnosti dvůr (č. 26) s 80 m. polí, 5 1/2 vozů sena, mlýn (č. 12) s 2 slož. a 18 4/8 m. polí a 2/8 m. zahrady; obci: 1/2 m. polí, něco sena. rybník „Na Skalu" na 2 kopy kaprů a 2 domky; r. 1770: 13

[1]) Z. d. b., IV., 46, 442; VII., 466, 467; VIII., 201; IX., 89, 90; Kn. půh., III., 160; na dotazník Vlastivědy odpověděl Josef Krejčí, nadučitel v Jabloňově. Matrica tot. decan. M. Mezricensis z r. 1672.

[2]) Č. M. M., 1905, 373.

[3]) Dle záznamu v reg. zem. jen 13.

celolánů, 2 chalupníci a 7 domkářů; r. 1790: 32 domů, 243 obyv.; r. 1890: 49 domů, 348 obyv.; r. 1900: 51 domů, 327 obyv., katol. Čechů, zemědělcův.

S počátku — r. asi 1453 náležel Jersín měřínskému proboštství; t. r. Trojan, opat třebíčský, zastavil ves Jinochovi z Měřína za 80 kop gr., jenž ponechal zástavu Václavovi Rohanovi, meziříčskému měšťanu, s něhož přešel zástavní list na Maška z Meziříčí, potom na pana Jana z Lomnice a na Meziříčí. Zástavu konečně vyplatil Vilém z Pernštejna, připojiv Jersín k zastavenému sobě proboštství v Měříně. Po r. 1540 v. dějiny u Měřína.

Za 30leté války trpěla ves zvláště r. 1631, kdy Sasové ze sousedních Čech vyjeli si na Moravu; většina pustých domů se připomíná t. r. Ještě r. 1672 stálo pustých 6 domův! R. 1745 a následujícího roku pro neúrodu a marše vojenské (Sasův a Prusů) se neplatily ani splátky!!

R. 1556 připomínaná zákupní rychta se vším příslušenstvím od starodávna byla prodána 8. září 1672 Tobiášem Křížem Antonínovi hr. Collaltovi za 700 kop = 816 zl. 40 kr.; rod Křížův na ní byl již za 16. věku.[1]) Vždy při lednovém soudě a obnovení úřadu platívala se pak kvota nápadníkům z jersínské rychty. Rychtář míval právo prodávati pivo a pálené. Rychtu proměnila vrchnost na dvůr.

Jersín jest přifařen do Měřína. Mimo kapličku jest v okolí 5 křížův a pod lipami na návsi kamenné sousoší sv. Cyrila a Metoděje z r. 1886; udělal je nákladem Jana Vaňka z č. 12. Ant. Podpěra, kamen. mistr ze Světlé v Čechách. Do r. 1872 chodívalo se odtud do školy v Černé. T. r. vystavěna zde jednotřídka, jež má 60 dítek a knihovnu o 111 svazcích; učitelé se střídali často; posledním jest Ant. Jelínek.

Staré rody: Šubkův, Šilhánův, Fialův a Šeburkův.[2])

Poddanské poměry. Pozemky panského dvora jsou parcelně pronajaty; náležíť vrchnosti 87·66 ha plochy (30·92 ha

---

[1]) R. 1585 zákupní rychtář Jan Kříž platil z ní 1 zl. úroku a dával desátek jarý i ozimý s jinými sousedy pánovi; jiné povinnosti měl jako černický. Ze mlýna nově přistavěného dával po $9^1/_2$ gr. úroku o sv. Jiří a sv. Václavě.

[2]) Grundbuch der Gemeinde Kiow et Jersein. (Nr. 38 v arch. okr. soudu ve V. Mez.).

polí, 10·16 ha luk, 5·89 ha pustin, 36·79 ha lesa, 3·88 ha rybníků) (Horní a Dolní Seč, Borovský u mlýna); celková grunt. daň 185·77 K. Dvorské stavení (č. 26.) náleží k lánu Jos. Krčála. R. 1585 činil úrok sv. jirský a svatováclavský 10 zl. 2 gr., 35 slepic a 102 vejce. Roboty, běžné platy a desátek tytéž jako v Černé. Potok při vsi se hájil k panské ruce.

Obecní jmění: 2 rybníčky (2·1 ha), 1·15 ha luk, 1·9 ha pastvin, škola; starší pečeť má nápis: JERSSENII. A. 1662.

Trati se jmenovaly (1672): Na Utopených, v Lazích, u Ryziny, na Hlíně, Prostředek, za Skalkou, na Volšině, v Kroužkách (1756): od lázně pod Sádky, od Vlčatek, na Tabulky, u Rozkoutí, v Kopcovatých, od Bahnovačky, u Drážďik; dnes: Boroviny, Hřebla, Kopaniny, Kroužky, Křenice, Kutiny, Palouky, Mlejnky, na Sečích, na Utopený, Votavnice, Příčnice, Noviny, Zbytka, u Kapličky, Rézíny, Stránka; celkem 367·6 ha polí, 74·3 ha luk, 1·1 ha zahrad, 46·5 ha pastvin, 81·1 ha lesa, 6·2 ha rybníkův. Ježto v okolí jest dosti luk, chovají rolníci mnoho dobytka, zvláště volův.

Samota. Borovský mlýn na potoku Nadějovském (¼ hod. od vesnice) patří Josefu Jeřábkovi.

Jívoví

(Jívové, Ivoví), katastrem (7·68 km²) a politicky (od r. 1874) samostatná obec (2·4 km sz. Křižanova). Půdorys tvoří okrouhlici (str. 11.) k jv. a sz. otevřenou; na návsi jsou 2 rybníčky a několik chalup; vsí vede okresní silnice od Křižanova do Žďára; od dávna grunty jsou na okruhu, chalupy na návsi a na otevřeném konci k jv. Zahrádky před některými domy jsou od nepaměti. Domy z tvrdého materiálu a ze dřeva jsou zomítány, bez maleb a ozdob. Vjezd do domu jsou vrata v průčelním stavení. U domů stojí hospodářská stavení kolmo na ně, u domů štítem stavěných na náves jsou chlévy s obydlím pod jednou střechou.

Mělo počátkem XVII. stol. 19 domů s $4^{63}/_{64}$ lánu = 675 m. polí; po 30leté válce zpustlo 11. Do r. 1749 obdržely všechny pustiny nové hospodáře; poddaným patřilo: $675^1/_4$ m. polí, 17 m. zahrad, $83^1/_2$ vozův sena, 17 vozův otavy a 2 vozy trávy; čísel

bylo 19, jež dle vrchnostenského rozdělení z r. 1724 měly: 15 po $39^6/_8$ m. a 4 po $19^7/_8$ m; r. 1790: 36 domů, 290 obyv.; r. 1890: 62 domů (4 celolány, 11 půllánů, 4 čtvrtlány, ostatní chalupy), 397 obyv., katol. a mimo 3 Němce českých, zemědělců; r. 1900: 62 domů, 370 obyv., katolíků, Čechův.

Obec byla záhy založena Žďárským klášterem na jeho pozemcích, jež byl s Horním městem (v. Kříž.) obdržel r. 1287, a jemuž náležela až do r. 1486 mimo dobu (1422—1436), kdy Jan z Křižanova mimo jiné klášterské statky uchvátil i ves Jívoví. Proto roku 1436 Jošt Hecht z Rosic pohnal jej ze 100 kop gr., že drží.... Jívoví...., zboží Žďárského kláštera, na němž měl zapsán plat komorní markrabiny milosti, a téhož roku i opat Jan ze 1200 hř. gr., že jim drží jejich zboží.... Jívoví.... Podobně i Vilém z Pernštejna sáhl mezi jiným na panství a roboty v Jívovím; proto jej Linhart, opat Žďárského kláštera, zažaloval z 800 hř. gr. R. 1486 přikoupena tato část pány z Pernštejna; odtud má stále stejnou vrchnost s Křižanovem. Týž pan Vilém z Pernštejna zrušil zdejším poddaným povinnost šenkovati panská vína r. 1500.[1]) 243 ha polí, luk, rybníkův a lesa má vrchnost v obci.

Poddanské poměry. Dle Žďárského urbáře míval odtud klášter r. 1407: 18 kur, o sv. Jiří poplatků $2^1/_2$ kopy 3 gr., o sv. Václavě $2^1/_2$ kopy 8 gr., o letnicích z každého podsedku 5 vajec a 1 sýr, povozných peněz o vánocích 57 gr.; r. 1682 činže o sv. Jiří 6 zl. 26 kr. 1 d., o sv. Václavě 7 zl. 18 kr. 4 d., za pomůcku 7 zl. 36 kr., 57 slepic a 76 vajec; dávky, desátky a roboty kol r. 1750 v. u Křižanova. R. 1775 platil láník (15) gruntovní činže (o sv. Jiří a sv. Václavě) 49 kr. 1 d., o sv. Martině 21 kr., polní činže 1 zl. 14 kr., 3 slepice, 5 vajec a upřísti musil 6 liber přediva; robotoval každý od sv. Václava do sv. Jiří 3 dni s 2 koni, od sv. Jiří do sv. Jana a o žních celý týden s 2 osobami a 2 koni; půllánik dával 24 kr., o sv. Martině 20 kr., z polí 38 kr., 3 slepice, 3 vejce a robotoval s 1 osobou celý týden; z 11 vrchnostenských domů na obecních pozemcích robotovali po 1 dni týdně s 1 osobou, platilo se po 24 kr. o sv. Jiří a o sv. Václavě, předlo se po $1^1/_2$ libře přediva. Po zrušení kláštera zrušeny ihned roboty a mnohé povinnosti; desátek obilní zůstal však.

[1]) Na Pernštejně, v neděli před sv. Matoušem 1500.

D o k o s t e l a a š k o l y chodí do Křižanova. R. 1878 J. Čech, zdejší soused, dal vystavěti kapličku před osadou u silnice.

O b e c n í j m ě n í. Za vyměření podd. pozemků 1724 si vzala vrchnost 46 m. lesa a 6 rybníků z obecního. R. 1749 zůstalo obci: 14 m. polí (Na Babě, U Borovský cesty), $2^1/_2$ vozu sena (Ve Volšinách a Křibech), 13 rybníků (Krkovsko, Pod Košikovským a j.) a sádka (pod Holánkovým gruntem). O b e c n í p e č e ť se znakem jívy má nápis: „DORF JWOWY 1678". T r a t i se jmenují: Na Podsedcích, n a O l š i n á c h, n a B ř e z i n á c h, na Záhumenicích, (Jankovská r. 1682: Jankova niva); r. 1749: na Ouzký tratě, na Kopci, Na Kubíčce, v Podsedku, Oulehlice, vedle Kubešových jeřábů, v Cejpě, na Šafránici, ve Žlebcích, na Lejtě. Všeho katastr. majetku jest: 496·5 ha polí, 102·4 ha luk, 2·6 ha zahrad, pastvin, 65·7 ha lesa, 31·6 ha rybníkův.

V l. 1667—1749 si zachovaly domy rody: Holánkův, Kubešův, Chamův, Krkův, Zimův, Košíčkův a Zoufalův.[1])

S a m o t y. J a k u b o v s k ý d v ů r (1 č. s 39 obyv.).

První zprávu o dvoře v **Jakubovicích** známe z r. 1447, kdy pravili lidé starožitní z Křižanova, že k dvoru Jakubickému jsou dva pluhy rolí; r. 1480 zažalovala ze 200 hř. gr. Marketa z Vranova, druhá manželka Jana z Pernštejna, Viléma z Pernštejna, že jí sáhl v její majetek (dvůr v Jakubovicích, městečko Křižanov a ves Kundratice), jejž byl jí dal s povolením jeho manžel její Jan z Pernštejna, a požitky pobral a potom i svrchky pobral v Jakubovicích mimo její zápis. R. 1481 znovu byl pohnán svou macochou týž p. Vilém ze 150 hř. gr., že jí pobral svrchky ve dvoře v Jakubovicích, ježto měla k tomu právo, a poněvadž neplnil svého slibu v ty svrchky, kteréž patřily paní Marketě ve dvoře v Jakubovicích, nesáhati, Markvart z Lomnice, druhý manžel vzpomenuté Markety, se s ním soudil t. r. o 150 hř. gr.; páni soudci nalezli: „Poněvadž paní Marketa věnem odbyta jest, a toto nad věno její přidáno do smrti nebo do stavu proměnění, a zvláště nadbytové od zboží vymíněni nejsou, pan Vilém nemá tomu odpovídati." Kým a komu byl pak prodán, nelze říci z nedostatku pramenův. Teprve r. 1561 (v pátek před hodem Seslání Ducha sv.) ... urozený pan Zdeněk Lhotský ze Ptení a

[1]) Knihy půhonné, III., 145, 151, V., 368.

na Moravci koupil dvůr horní[1]) v Jakubovicích od Zejška, svého poddaného, s příslušenstvím za 120 zl. Pan Zdeněk pustil týž dvůr ihned v téže ceně panu Divišі Dvoreckému z Dvorcův. R. 1565 prodal dvůr svůj v Jakubovicích pan Diviš Janovi Šmatlíkovu z Hermanšlaku za 370 zl.; brzo vrácen dřívějšímu majiteli; po 3 letech byl zapsán dvůr ve vsi Jakubovicích (slove „Budovský") s rybníkem „Podvokenským", kterýž jest nejblíže toho dvora, a s mlýnem pod týmž rybníkem v zemské desky paní Heleně Podstatské z Prusinovic panem Zdeňkem, manželem jejím. Odtud jest stále při Křižanově. R. 1611 zapisuje se dvůr „starý Jakubovský" (v. Křižanov).

Ves **Jakubovice** připomíná se r. 1560 a 1567 (v. Křižanov); zdá se, že zanikla koncem XVI. stol. Pole její byly připojeny ke dvoru.[2])

Síčky („Na Sečkách"), myslivna z r. 1852.

Kadolec

(Kadolcze 1364, Kadolez 1366, Kadulczy 1667), katastr. (6·08 km^2) a politicky samostatná obec jv. (3 km) Křižanova). Jméno má původně německé; slula totiž Kadolts dle zakladatele Kadolta; ze slova Kadolts (Kadolc) vzniklo Kadolec.[3])

Před osudnou 30letou válkou měl $2^{58}/_{64}$ lánu = 387 m. polí a 17 domů (7 lánů po 36 m., 7 půllánů po 18 m., čtvrtlán s 9 m. a 2 podsedky); po ní zůstalo obydlených domů jen 7, ostatní stály pusty se 198 m. polí. Ponenáhlu (v l. 1673—1749) domy osazovány, že r. 1749 bylo v obci 16 čísel, z nichž 12 sedláků po $28^6/_8$ m., 3 po $14^2/_8$ m. a 5 domkářů. R. 1790 bylo 29 domů, 207 obyv.; r. 1842: 49 domů, 343 obyv.; r. 1890: 60 domů, 349 obyv.; r. 1900: 59 domů, 312 obyv. českých, a mimo 2 židy i kat., zemědělcův.

---

[1]) V gruntovních knihách křižanovských se mluví o horním dvoře v Jakubovicích.

[2]) Knihy půhonné, III., 411; VI., 17, 133, 145; ostatní zprávy pod heslem Jakubovice v VI. sv. knih půh. (str. 349) týkají se Jakubovic (něm. Jokelsdorf) v šilperském okrese; Z. d. b., XXIV., 8, XXV., 10., XXX., 42; Archiv Český, XVI., 232.

[3]) Mínění dra. Fr. Dvorského.

Byl původně částí osovského panství a připomíná se po prvé r. 1364; tehdy však byl již rozdělen; jedna polovice vsi, mimo rychtáře, náležela Jindřichovi z Ronova, jinak z Osového, po něm Janovi z Meziříčí (zápis 1366); druhá polovice s rychtářem Čeňkovi a Zdeňkovi, bratřím z Ronova, a r. 1372 (od Čeňka) markraběti Janovi, jenž týž díl i s Osovou a Os. Bitiškou dal lénem Janu st. z Meziříčí, v jehož rukou takto celá ves byla zcelena. Odtud Kadolec zůstával u Osové nepřetržitě až do r. 1552, kdy připadl k (Novému) Ořechovu (v. t.) a s ním r. 1687 ke Křižanovu (v. t.).[1]) R. 1654 měla zde vrchnost ovčírnu.

Vrchnostenské povinnosti a dávky v. u Křižanova. R. 1776: 10 půllániků, 5 čtvrtláníků, 4 domky bez polí a 3 vrchnostenské domy robotovali a platili stejně s poddanými v Dobré Vodě (v. t.).

Přifařen jest do Heřmanova, kam se chodilo do r. 1832 i do školy.

Trati se (r. 1749) jmenovaly: v Chlustovech, nad Ouvarem, na Kamenitej, v Křípcích, u Vrkoče, v Kroči, u Bučka, pod Dvojatkama, na Krajinách, u Lochu, v Oudolech, na Oboře, nad sv. Studánkou, na Spáleništích, u Březin, na Vobůrkách, na Kaštstlici, ke Křižovníku. Z katastru jest 294·5 ha polí, 55·8 ha luk, 0·7 ha zahrad, 43·8 ha pastvin, 189·6 ha lesa, 8·7 ha rybníkův; z toho velkostatek 204 ha lesa, polí a rybníkův.

Pečeť má nápis: „Obec Kadolec".

Kolem jsou vrchy 609 m, 636 m, 673 m vysoké.

Klementice

(Klimentice, „na familiách"), ves (9 km z. Vel. Meziříčí) založená (20 familií) r. 1799 Jáchymem ryt. Stettenhofenem a pojmenovaná po synu jeho Klementovi. Tamť na ostrohu mezi budišovským potokem a přítokem jeho z Kněžského kopce býval les „Bítovec" přináležející v XV. stol. oslavskému (v. t.) panství. Jmenovaný pán vykácel les a proměnil jej na pole. Ježto robotníků bylo málo a pole od oslavského dvora dosti vzdálena, založil v oněch místech osadu, rozprodav 41 j. 1332□° pozemků mezi osadníky,

[1]) Z. d. b., IV., 104, 390, 391. Biteský okres, 109.

z nichž každý obdržel 6 m. a platil 6 zl. domovní daně a za osvobození od roboty a 6 zl. pozemkové daně. R. 1834 žilo na familiách 130 obyv. (7 helv.); od t. r. nepřibylo domů, ale ubylo obyvatelů; byloť jich r. 1890 jen 109, při posledním sčítání 98 katolíkův, Čechův.

Jsou přifařeny do Budišova (4 km), přiškoleny do Tasova (3·5 km); katastrální obec Oslava (1 km), politická Tasov. Před familiemi visíval původně zvonek na sloupě; l. 1840 vystavěna nynější kamenná zvonice s obrazem sv. Rodiny. Ze 3 křížů jest jeden starožitný.

Ves má 27 a pastvin. Z původních rodů se nezachoval žádný; z nejstarších jest Buďův. Pečeť z r. 1801 má nápis: CLEMENTITZER GEMEINDT SIGIL:, a znak rýč s motykou. Trati se jmenují: Záhumenice, Tálky, Díly, Nivky, Na Vítovcích (Bítovec).

Ježto Klementice leží prostřed lesů, nenašli jich Francouzi r. 1805.

Knězoves

(Knyezewess, Knyese Wes 1416, ves Kniže 1515, Kněževes), polit. a katastr. (7·7 km²) samostatná obec, 2 km jv. Radostina, má v půdoryse podobu čtvercovou a domy obrácené okny na náves, na níž jsou kaplička s obrazem sv. Floriana a obec. domek.

Míval 17 domů s 314 m. (= $2^{24}/_{64}$ lánu) polí; ze živností byly 3 $^{3}/_{4}$l., 3 $^{1}/_{2}$l., 3 domky a ostatní $^{1}/_{4}$l.; za 30leté války zpustly 3 grunty, z nichž 2 byly ujaty do r. 1671; t. č. nově opuštěny 2 domy, když zemřeli majitelé; r. 1742 bylo domů 17, a při nich 298 m. polí, 36 m. pustin, 43$^{1}/_{2}$ vozu sena a rybníky na 5 kop kaprů; r. 1790: 31 domů, 250 obyv.; r. 1890: 43 domů, 269 obyv.; r. 1900: 41 domů (rychta, 13 sedláků, 29 chalupníků), 238 obyv., katolíků, Čechův.

Obec patřívala k hradu a moštištskému panství (v. t.); Bohuň z Moštiště zřekl se r. 1370 na prospěch Jana, markraběte moravského, mezi jiným i vesnice Kněževsi; odtud v. dějiny u Moštišť a V. Meziříčí. V seznamě zástavních listin třebíčského

---

[1]) Archiv Čes., XVI., 414.

panství[1]) se poznamenává, že Pivcovu Zhoř měl po nějaký čas zástavou Petr, rychtář z Kněževsi, s radostínským rychtářem. Za něho r. 1491 urovnány meziříčským písařem Janem různice o pastvy na horních lukách mezi rychtářem Petrem a Janem Jezným z Kněževsi s jedné a mezi usedlými lidmi v téže vsi s strany druhé. Výpověď písařovu potvrdil t. r. pan Jan z Lomnice.

Na svobodné rychtě (č. 3.) byl r. 1421 panoš Matějek z Kněževsi, jenž si s manželkou Eliškou koupil od Jana ze Svratky dvůr ve Svratce za 34 kop gr. (Reg.)[1]) R. 1649 byl dědičným rychtářem Jan Dvořák, jenž žádal Rudolfa hraběte z Kounic o potvrzení a obnovení svých starodávných obdarování. Hrabě nejen mu potvrdil[2]) osvobození od všeliké roboty, ale udělil mu dědičné právo, aby dvora (vlastně rychty) se vším příslušenstvím užíval, vládl jako se svým vlastním dědictvím purkrechtním, a přidal, aby bez překážky provozoval čižní myslivost, vyžádav si, aby v určitý čas dával platy zapsané v urbárních registrech a dovezl bečku vína z určeného města. R. 1666 stála rychta pusta. Po Hanuši Dvořákovi osadil rychtu Michal Dvořák. R. 1775 dědičný rychtář Michal Valenta dával vrchnosti 41 kr. gruntovní činže, o sv. Jiří za hlásku 15 kr., 4 slepice, 16 vajec; ostatní měl společné s radostínským (v. t.). Dnešní majetník sluje Ladislav Valenta.

R. 1775 platilo 15 sedláků po 55 kr. gruntovní činže, 4 slepice, 16 vajec, 15 kr. za hlásku, 1 zl. 3 kr. za předivo a robotovalo jak v Radostíně (v. t.); mimo to 7 sedlaků dávalo po $4^5/_8$ m. žita, $1^3/_8$ m. ječmene, $6^7/_8$ m. ovsa obilného desátku; 2 chalupníci různého platu po 35 kr. 3 d., $1^3/_8$ m. ovsa a něco žita obilného desátku, a robotovali 3 dny pěšky týdně celoročně.

Obec měla pazdernu, kovárnu, pastoušku a chalupu. O podruzích, kovaři a tkalcích v. obdobně u Radostína. Panství náleželo 7 chalup. Radostínskému faráři 10 sedláků dávalo desátku 25 m. žita a 25 m. ovsa, a z krávy 2 kr. 2 d. a 4 vejce o Zeleném čtvrtku; ostatní nedávali desátku, ale třetinku másla z krávy a 4 vejce.

Jména tratí: Šejmy, Letušky, Kříby, Hráze, Višáry, Stanice, Hrnčířky, Nádavky, Mazáčky; r. 1750: Hohenštejn, Suchý

[1]) Z. d. b., V., 296. Listinář „Selského Archivu", I., list. 152.
[2]) Na hradě Meziříčském, den památný sv. Michala 1649 (R. 257.)

les, Vápenice; veškeré půdy u vsi jest 297·3 ha polí, 77·2 ha luk, 1·6 ha zahrad, 72·2 ha pastvin, 303·2 ha lesa, 4·3 ha rybníků; z toho jest obecního něco luk a pastvin s užitkem 240 K (i s kovárnou). Pečeť z novější doby má za znak strom.

Staré rodiny: Havelka, Matoušek, Pavliš, Kališ, Homola. Valenta, Krejčí, Dvořák, Váňa, Buďa (posledních 6 mělo domy [v l. 1656—1742]).

Samota: Myslivna (s 5 obyv.) „Za Kněževsí" u lesa.

Kochanov[1])

(místně „Kuchanov"), katastrem (4·85 km²) samostatná ves, politická obec Netín, z. (11 km) okres. města na náhorní rovině. Půdorys má podobu podkovy otevřené na jih. Kolem se táhnou vrchy 521—536 m. výšky (Kopec 531 m.). Grunty s průčelím na náves jsou kolem ní; náves jest zastavěna chalupami; mezi grunty jest jediná chalupa. Zahrádky pod okny jsou od dávných dob; štíty na domech dříve dřevěné ustoupily v poslední době zděným, jež jsou okrášleny výklenky se soškami neb obrazy svatých. Nábytek a rozestavení jeho jest stejné, jako u Netína. Dřevěné stropy ve světnicích ustupují palachovým, ve chlévích klenutí.

Míval s počátku XVII. věku 11 domů (10 $1/2$ lánů po 48 m. II. tř., $1/4$ lán s 24 m.) s 504 m. (= $4^2/_{64}$ lánu) polí; za války 30leté většina domů s 288 m. rolí zpustla, a jen 5 bylo osídleno (ještě r. 1662); v l. 1662—1675 nově osazeny 4 $1/2$ lány; r. 1749 bylo poddanského majetku: 367 m. (po 8 letech $477^5/_8$ m.) polí, $19^6/_8$ m. pustin, 26 vozů sena a 12 usedlostí s 24—41 m.; obci náleželo 9 m. polí, vůz sena, dům (na němž byl kovář); rybníky (5)[2]) na 9 kop kaprů přivlastnila si vrchnost; r. 1790 bylo 23 domů, 180 obyv.; r. 1890: 25 domů, 172 obyv.; r. 1900: 25 domů, 166 obyv., kat. Čechů, zemědělců.

---

[1]) Dle osob. jména Kochan; dle pověsti (z novější doby?) Vršovec „Kochan" na svém útěku před dávnými časy založil zde dvorec, kolem něhož vznikla později osada.

[2]) Kutílek, Sejtovský, v Sedličkách, v Páleništích, Poraz.

Kochanov jest prastará osada, jak dokazuje popelnice nalezená r. 1889, popelnicové jámy, české groše (za Peškovým domem). Náležela s počátku měřínskému proboštství; r. 1462 byla zastavena knězem Matějem, opatem třebickým, za 250 zl. Michkovi Střeškovi z Meziříčka. V památné knize města Velkého Meziříčí (fol. 34) se píše, že má obec meziříčská list na Kochanov, na kteroužto ves půjčili měšťané 250 zl. (1464). Po Michkovi držely zástavní list Eliška a Hedvika z Meziříčka, jež jej zůstavily Machně ze Slúpna, od kteréž přešel na Elišku z Meziříčí. Zástavu vyplatil (r. 1491) Vilém z Pernštejna, jenž připojil ves k majetku býv. proboštství v Měříně (v. t.). Od Pernštejnů dostala se kupem Janovi st. Stráneckému, který ji ponechal při nově utvořeném panství zhorském (v. Stránecká Zhoř).

Panský dvůr (zřízený kolem r. 1670) byl zase zrušen. O dvoru víme, že Bureš, zeman z Kochanova, před panem Alšem Stráneckým zaměnil svůj grunt r. 1593 s Vaňkem Musilem z Pustiny; Vaněk přidal 109 zl. Po † Vaňkově (1603) koupil jej Jan Pitvala, jenž dvůr prodal 1614 Janovi Pipovi z Blízkova.

Podd. poměry r. 1750 v. u Stránecké Zhoře. Dle urb. fasse r. 1775 dával každý sedlák měřínskému děkanovi z krávy třetinku másla a 8 vajec, vrchnosti o sv. Jiří a sv. Václavě stálé činže 52 kr. $2^2/_3$ d., za předivo 31 kr. 2 d., $1^2/_3$ slepice; robotoval jako u Netína (v. t.). Ponocnému do Zhoře dávala obec 2 zl., $1^1/_2$ m. žita, $^1/_8$ m. hrachu a 3 mázy másla; mimo sedláky (12) byli ve vsi 4 domkáři a obecní pastouška. Vrchnost měla hájenku a 4 domkáře na svých pozemcích. Výkupné z celolánu (č. 5.) činilo 438 zl. $20^1/_5$ kr. (za oves, $136^1/_2$ dní dvoukoňské roboty, gruntovní činži, činži za předivo, slepici, vejce a desátek). Přišel-li kdo s volským potahem, čítalo se mu to za $^1/_2$ dne; odtud bývali robotníci posíláni do Zhoře. Dle starých pamětníků nakládala vrchnost s lidem ukrutně.

Do kostela a školy chodí do Netína (dříve do Laviček), kdež pochovávají také mrtvé. R. 1885 byla v obci na jižním konci vystavěna veřejná kaple sv. Cyrila a Metoděje, v níž se 12krát ročně konají služby boží. Za vesnicí blíže dřevěného kříže leží v zemi kámen s vyrytým prostým křížem; dle místní pověsti jsou pod ním pochováni 2 Francouzi.

Obec má pečeť s nápisem: „OBEC KOCHANOV 1668"; — majetek: r. 1749 jen $14^5/_8$ m. polí, 16 m. pastvin, vůz sena

a něco úhoru; trati se jmenovaly: Vochozy, Vohrada, v Sedlišti (-čkách); celkem jest při vsi 314 ha polí, 35·2 ha luk, 0·9 ha zahrad, 20·5 ha pastvin, 102·2 ha lesa, 2·2 ha rybníkův.

V l. 1656—1749 držely domy rodiny; Kutilova, Peškova, Pačískova, Picbaurova, Čermákova, Bártova, Brabcova. R. 1597 byl mlynářem v Kochanově Jan Chládek.

Kozlov

(Gozlov), katastrem (4·08 km²) samostatná, politicky (2·3 km jz.) s Křižanovem spojená obec, stranou silnice do Meziříčí, na mírném svahu; fronta návsi, na níž jest kaplička s obrazem P. Marie a kříž, má s jedné strany dvůr, s druhé strany 5 sedlákův (2 celolány, 2 ½lány, ¼lán [z býv. ½lánu byl ¼lán prodán]). Chalupníci (11) jsou „na Ulici". Vykládá se, že starý Kozlov stával na „Špimberku", a tamním lukám se říká „louky pod Starým Kozlovem".

R. 1483 byly tu 3 půllány, 2 lány, z nichž 1 pustý, a tvrz v klášterním manství; s počátku 17. věku stálo 6 domů; po 30leté válce zpustla rychta s 45 m. po Havlovi, jež až 1671 byla ujata Jírou; r. 1742 zůstávalo polí jen 148 m., pustin 29½ m., zahrad 5⅛ m., 21 vozů sena a rybníky na 6 kop ryb; r. 1790: 16 domů, 125 obyv.; r. 1890: 21 domů, 135 obyv.; r. 1900: 16 domů, 131 obyv.

Náležel Žďár. klášteru, jenž ves pronajímal za roční činži různým osobám, svým manům; na př. r. 1396 s povolením Jana z Meziříčí panošům jeho Janovi a Mikuláši, synům Plšíkovým z Kozlova, do jejich živobytí: Kozlov s rychtou a jinými příslušenstvími; tehdy tu bylo 6 lánů, z nichž měly se dávati klášteru 3½ kopy gr. a královská berně, jež by byla uložena markrabětem Moravským; před r. 1448 Mikuláši Kozlovci z Kozlova. Ježto Mikuláš nedával úroku po 5 let, zažaloval ho 1448 opat žďárský Jan a konvent; opat Beneš opakoval půhon ze 100 kop gr., „že nám má z té vsi Kozlova slúžiti a plat vydávati; pakli toho neučinil, aby nám Kozlova zase postúpil." Mikuláši náležel i mysliborský statek. Manové, kteří na svou obranu vystavěli zde tvrz a jeden lán proměnili na dvůr, nazý-

vali se dle vsi Kozlovští, Kozelští neb Kozlovci z Kozlova, a držíce dvůr jako manství klášterní byli povinováni za války na koni pospíšiti na obranu klášterní. Mimo dvůr drželi zemané neb dvořáci Sviny a měli statky v Balině, Střížově, Ošetíně a j.

Za válek s Matyášem Uherským zpustla tvrz (r. 1483 v urbáři klášterním: Jest tu tvrz v manství věčné klášteru). Ochuzený klášter r. 1486 prodal tvrz pustou a svobodnou v Kozlově s roli, užitky a požitky a se vším příslušenstvím k manství Janovi (zv. Kozlovci) z Kladné a dědicům za 40 kop gr. . . . . „tak aby on i jeho dědicové a budoucí nám (t. j. klášteru) a budoucím sloužili s jedním koněm, když by obesláni byli a pilná potřeba toho byla; a pakli by beze lsti nemohli, tehdy místo sebe pacholka na koni a s samostřílem poslali, a my i naši budoucí máme jim stravu a obrok dáti." Zároveň měl Jan z Kladné a jeho potomci klášteru věrně sloužiti, ves Kozlov opravovati, úroky vybíraje na klášter přinésti, tvrz bez vědomí klášterního neprodávati a neodkazovati a v případném prodeji tvrze klášteru před jinými kupci popříti" . . . . T. r. za postoupenou opravu a všecku spravedlnost na klášt. vrch.: Vetlé, Babíně, Vatíně, Sazemíně, Kotlasích, Pokojově a na lese Radoníně vyměnil Jan z Lomnice na Meziříčí „své zboží a manství, jmenovitě ves Kozlov s pustou tvrzí a s dvorem, v té vsi k jich nadepsanému klášteru od starodávna příslušející, s lidmi, dědinami ornými a neornými, s platem, lukami a vším, což k té tvrzi a vsi od starodávna přísluší . . . . ku pravému dědictví. Žďárský opat Vít a všecken konvent slíbil držeti „freimark" listinou (na Žďáře, v středu po sv. Matěji 1494).[1]) Odtud má Kozlov stejnou vrchnost s Meziříčím (v. t.). Po tvrzi není památky.

Poddanské poměry. Dle žďár. urbáře dávalo se z pololánu úroku o sv. Jiří a sv. Václavě po 8 gr., celkem 56 gr. Mimo dvořáka robotovali usedlí s koni 75 dní ročně; pěší robota zabírala 100 dní v roce. Výkup z lánu činil 137 zl. najednou, desátku 71 zl. Meziříčskému faráři dávalo se usedlými po třetince másla a 4 vejcích. Desátek dávali sedláci křižanovské vrchnosti.

---

[1]) Archiv Český, IX., 405, 422, 423; XVI., 464; C. D. M., XII., 290, 291. Kn. půh., III., 402, 405.

S v o b o d n ý d v ů r (č. 1.) míval starobylé obdarování, že byl osvobozen všech robot a majitelé jeho vším příslušenstvím, roli, lukami a lesy mohli vládnouti a užívati jako svého purkrechtního dědictví. Potvrdil to r. 1649 hr. Rudolf z Kounic, dědičný pán na Meziříčí, a přidal Vojtěchovi Slezákovi, tehdejšímu dvořákovi, právo svobodné myslivosti na vrchnostenských gruntech. Za to si vymínil, aby se povinné platy do důchodů dávaly v určité časy, a dvořák aby přivezl bečku vína z některého města určeného.[1]) R. 1666 stál dvůr „Vojtovský“ pustý; patřilo mu 60 m. polí. R o d D v o ř á k ů v se zachoval na něm do r. 1882, kdy † Stanislav, poslední svého rodu; od r. 1886 drží jej K a r e l S l a v í k. Náleží k němu 123 ha lesa a polí.

P ř i f a ř e n a a p ř i š k o l e n a jest ves do Křižanova; v obvodě jejím jsou 3 kříže.

T r a t i slovou: Za Kamenicí, Šíp, na Žlebách, v Trátkách, na Křibech, na Dílech, za Smrčím, za Branou, v Koutech, u Jasana, na Buriánkách, v Roháčích, na Kopaninách, nad Liščí, v Hájku, nad Zátokou, na Stráně; r. 1742: v Zákopách, u Suchana, v Klinových; r y b n í k y: Holčanský, Návesný, Horní, Nový, Suchan; celkem: 223·4 ha polí, 29·4 ha luk, 1·8 ha zahrady, 29·1 ha pastvin, 109·4 ha lesa, 7·8 ha rybníkův. Obci patří 0·57 ha polí, 1·34 ha luk, chudobinec a špitál (býv. pazderna).

Krásnoves

(Crasnaues, Krasniowes, Crasyna villa 1376, Krasyni ves 1515), katastrální (4·14 km^2) a politická obec na návrší, tvoří dlouhou ulici s domy osamocenými po obou stranách zahradami, $3^1/_2$ km jz. Radostína. U staré lípy na návsi kaplička zasvěcená sv. Anně.

S počátku 17. věku bylo ve vsi 14 domů (dědičná rychta, 6 $^1/_2$lánů, 5 $^1/_4$lánův a 2 domky, z nichž Kundelův mlýn (dř. $^1/_2$lán) měl jen činžovní pole[2]) a 1 složení), s 304 m. (= $2^{11}/_{64}$ lánu) polí;

---

[1]) Na hradě Meziříčí, den památky sv. Michala (29. září) 1649. (R. 257.) Původní listina jest majetkem dvořákovým. Dle urb. fasse r. 1775 Antonín Dvořák měl platiti 7 zl. 20 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 4 slepice, 30 vajec a m i m o r o b o t u j e š t ě 8 zl.!

[2]) Měl 36 m. a pilu; 1 složení zrušil pro nestálou vodu.

r. 1742 měli poddaní 309 m. polí, 35³/₄ vozu sena, rybníků na 6 kop; r. 1790: 25 domů, 238 obyv.; r. 1890: 47 domů, 327 obyv.; r. 1900: 51 domů s 346 obyv. českými, katolíky.

Náležel, pokud známo dějinně, k Tasovu; r. 1350 obdržel ves odkazem Jana z Tasova synovec jeho Václav z Myslibořic (v. Radostín), jenž po 8 letech sstoupil se s bratrem Ratiborem na všechen svůj majetek, kterýž r. 1365 přenechal manželce Václavově Jitce. Další dějiny v. u Radostína a Vel. Meziříčí.[1])

Dědičnou rychtu (č. 3., lán polí) měl roku 1649 Jan Skalka (dř. Vojta Skalka), jenž prosil Rudolfa hr. z Kounic na Meziříčí, aby obdarování předešlých držitelův meziříčského panství jemu potvrdil a rozšířil. Dne 29. září 1649 hr. z Kounic obnovil mu osvobození od všelikých robot, a jemu i dětem dal moc, aby vládly rychtou jako vlastním purkrechtem dědičně; přidal jim, aby mohli čižní myslivost na jeho gruntech svobodně provozovati, vyminiv si, že rychtář platy odvede v určitý čas do důchodu a doveze bečku vína z některého města. R. 1666 jmenoval se rychtář Tomáš Skalka, r. 1775 Tomáš Ambrož, jenž dával vrchnosti 27 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 4 slepice a 16 vajec; ostatní povinnosti měl jako radostínský rychtář (v. t.). Dnes náleží Josefu Skalkovi.

R. 1775 12 sedláků platilo po 1 zl. 3 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 40 kr. za předivo, po 4 slepicích, 16 vejcích a robotovalo jak u Radostína (v. t.); z 5 domků bez polí byla obecní pastouška, kovárna, pazderna a domek. Vrchnost měla 6 domků bez polí. Radostínskému faráři dávalo se celkem 44 m. žita, 55 m. ovsa, a všichni sedláci s rychtářem po třetince másla. O povinnostech kováře a tkalců v. Radostín.

Do kostela (z parní pily do Netína) a do školy chodí do Radostína. R. 1907 jest povoleno obci zřízení samostatné školy.

Trati se jmenují: V Zahradištích, v Rakovcích, Strážnice, Volšiny, Bukovec (les); r. 1742: Kříb, nad Stavem; celkem jest při vsi: 271·4 ha polí, 36·6 ha luk, 1·5 ha zahrad, 58·9 ha pastvisek, 27·3 ha lesů, 2·6 ha rybníkův. Obecní majetek: kovárna, pole, lesy a pastviny.

Staré rody: Skalkův, Jirákův, Staňkův, Vondrákův, Mičkův, Michalův.

---

[1]) Z. d. b., IV., 182; VI., 437. [2]) Registratura 257.

S a m o t y. P a r n í p í l a (č. 25.) s 19 obyv. Pod vesnicí asi 1/4 hodiny stával t. zv. Koudelův neb „K u n d e l ů v m l ý n", zvaný dle majitele v 17. století. Za mlynáře Jana Šitky r. 1775 (s 2 slož. a pilou) vycházely odtud vrchnosti platy: 1 zl. 16 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 4 slepice, 24 vajec, za pěší robotu 2 zl., 1 zl. 26 kr. vodní činže, za fůry a raky stejně jako u Mana v D. Borech (v. t.); netínskému faráři dával snopný desátek ze všech polí a půl mázu másla. V l. 1830tých byl mlýn proměněn na lněnou přádelnu. R. 1878 držela ji rodina Fosterova přišlá z Anglie, jejíž 2 synové uměli dobře padělati bankovky. Po vyzrazení byli všichni zatčeni, a přádelnu koupil meziříčský velkostatek, upraviv ji za parní pilu „Leopoldininu".

S k a l k ů v mlýn (se 4 obyv.), dnes škrobárna.

Křižanov[1])

(Chrysan 1287, Cryzans 1297, Crysanlis, Crzysans), městečko (obr. 43) na náhorní rovině 526 m nad mořem sv. (10 km) Vel. Meziříčí. Potokem Libochůvkou dělí se na Dolní a Horní město (obr. 44); na onom jest náměstí (obr. 45) (zvané též v starých knihách „Farní rynk") a ulice Zámecká, Sychrov, Ořechovská, Meziříčská a Dlouhá, na tomto Hornoměstské náměstí a ulice Jakubovská, dnes „Budín" nazvaná. Domy stojí těsně vedle sebe. Na náměstí v Dolním městě kostel s farou, radnice, býv. stará škola, býv. špitál, býv. vrchnostenská pekárna a socha P. Marie. U silnice k Moravci zámek se dvorem a kaple sv. Barbory. Na Horním městě škola a kaplička sv. Jana Nepomuckého. Při silnici k Heřmanovu jest hřbitov. Do městečka vbíhá 5 silnic; nejbližší železniční stanici jest Vel. Meziříčí. Při úpravě Dolního náměstí na kopečku našly se staré základy, jež se braly příčným směrem náměstí.

Kolem r. 1400 bylo zde domů 130 s 800 obyv. národnosti české i německé; na Horním městě zejména byl zastoupen živel německý; usazovalť klášter Žďárský na svém díle Němce.[2]) Husitskými válkami zmizela však německá menšina. Podle gruntovních register s počátku XVI. věku bylo čísel 144. Chyběly tehdy

---

[1]) Vypravuje se o jakémsi poutníkovi, jenž si dělal v hustých lesích, kryjících tehdáž naši krajinu, k ř í ž k y, aby nezabloudil. To jest pověsť; osada obdržela jméno od zakladatele Křižana.

[2]) R. 1407 se jmenují obyv.: Knapl, Haune, Plüme.

Škola. Zámek. Býv. pivovar. Kostel sv. Barbory. Farní kostel.

Obr. 43. Pohled na Křižanov od jihu.

dnešní Benátky a domy od staré školy k mostu. Nejdražší dům byl hostinského Jiřího Hřebíčka (za 330 kop míš.) na Dolním městě, ostatní byly většinou nad 100 kop. Na Horním městě byly domy lacinější (po 50—100 kopách). Z obyv. XV. věku víme, že tu bydleli zemané: Svach z Telče, který držel půl vsi Sklenného, Marketa Slepá Vaňková seděním na Křižanově měla zde větší dvůr, Matěj z Nihova, jemuž patřily 2 lány; v XVI. věku Diviš Dvořecký z Dvorců,[3]) úředník třebický, jenž si byl koupil dům v Meziřičské ulici, a Tandaryáš Bule z Bořitova. Též židé již byli v městečku; v knihách půhonných se často jmenuje „Isák, žid z Křižanova“, žalující své dlužníky. Obyvatelé zabývali se rolnictvím a řemesly.

S počátku XVII. stol. mělo městečko 142 domy s $14^{3}/_{64}$ l. = $1391^{4}/_{8}$ m. polí. Po válce 30leté přiznáno vrchností obydlených domů 48 (s 917 m. roli), 4 lhotníci (od roku

[1]) Syn jeho slul Bohuslav.

Obr. 44. Půdorys Křižanova. H. M. = Horní město; D. M. = Dolní město. 1. Farní kostel. 2. Zámek. 3. Škola. 4. Fara. 5. Býv. špitál. 6. Radnice. 7. Býv. masné krámy. 8. Býv. vrchnost. pekárna. 9. Socha P. Marie. 10. Sychrov. 11. Ořechovská ul. 12. Dlouhá ul. 13. Meziřičská ul. 14. Budín.

Obr. 45. Náměstí v Křižanově.

1666) se 185 m.; úplně pustých domů s 357 m. pustin stálo 82. R. 1674 zjistila lánská visitace poddanského majetku toto: 45 osedlých domů s 974 m. obdělaných polí, 7 nově pustých (v l. 1657—1673) s 117 m. a 86 starých opustlých se 301 m. neobdělaných polí; o 4 domech se vůbec nevědělo, komu náležely před válkou. R. 1724 povolal Jan Josef z Schwalbenfelda zemského měřiče Jana Knytla z Brna, aby každému zaměřil pole dle lánské komise z r. 1657.[1]) V týž čas rozděleno i 650 m. činžovních polí pod úrok (z míry 4 kr. a 12 snopů)[2]), a popsány a odměřeny každému sousedovi louky ($351^1/_4$ m.) a štěpnice (117 m.) při městečku; r. 1749 měli poddaní (125 čísel) $1391^4/_8$ m. polí, 117 m. zahrad, $104^1/_8$ vozu sena; občané zabývali se řemesly a hospodářstvím (10 po 40 m., 20 po 30 m. a 26 po 15 m.;) r. 1793: 178 domů, 1182 obyv., r. 1890: 246 domů, 1515 obyv., r. 1900: 246 domů, 1481 obyv., z nichž 1455 Čechů, 21 Němců, 11 evangelíků, 14 židů, ostatní katolíci. Katastr městečka 11·99 km². Politicky jest připojen Kozlov a Bojanov.

V obvodě nynějšího městečka stávala „na Kopečku" a v „Ořechovské ulici" osada „rázu hradištného"; při nahodilém a nesoustavném kopání na zahradách (v č. 37., 38. a 47.) nalezeny popelnice, dělané na hrnčířském kruhu a ozdobené vlnovitými čarami, různé menší neb větší hrnečky, bronzové drobnůstky (náramky), perličky z pálené hlíny, kamenný šíp (ze svoru) a j.

Prvním historicky[3]) známým majitelem Křižanova byl pan Přibislav z Křižanova vynikající jak bohatstvím, tak i výtečnými vlastnostmi (hlavně zbožností). (Byl prý synem Zbislava z Bračic a bratrem Jana z Polné, pocházeje ze slavného rodu Janoviců.[4]) Statky jeho byly rozsáhlé, prostírajíce se kolem Křižanova, Žďára a Něm. Brodu. Z toho, že se psával „z Křižanova", lze důvodně se domýšleti, že Křižanov byl střediskem jeho statkův a hlavním sídlem. Kromě toho zastával úřad purkrabský na Veveří (1238 a 1239) a v Brně (1240). Za manželku měl ovdovělou Sibylu, dvorní dámu královny Kunhuty, s níž měl

[1]) Viz knihu rolní z r. 1724 v obec. archivě.

[2]) Viz knihu činžovních rolí z r. 1724 tamže.

[3]) .... pan Přibislav zůstával v Křižanové, který tenkrát sám byl založil, ale nebyla to ještě tvrz, kterou vidíme nyní. (Prameny čes. dějin, II., 524.). (Letopis žďárský).

[4]) Palacký, Dějiny nár. Čes., I. 2., str. 474.

5 dětí, z nichž Petr a Libuše zemřeli záhy, a na živu zůstaly 3 dcery: Zdislava, provdaná za Havla z Lemberka (= z Jablonného); † v pověsti svatosti na hradě Lemberku a jest pochována pod kostelem sv. Vavřince v Jablonném; Eufemie, jež měla Bočka z Kunštátu, maršálka markrabího, podkomorníka brněnského a purkrabí znojemského: Eliška, manželka Smila z Lichtenburka (= z Žitavy).

Zbožnost Přibislavova se jeví v obdarování špitála[1]) sv. Ducha na St. Brně, podporování brněnských minoritův a zvláště ve snaze založiti klášter cisterciácký ve Žďáře. Bylť sice daroval Jan z Polné oseckým cisterciákům les u nynějšího Žďára, kde byl jim vystavěn i kostelík sv. Mikuláše i klášteřík „Cella sv. Bernarda", ale pro malá nadání byl opuštěn, a mniši se vrátili do Oseka. Proto nabídl Jan svému bratru Přibislavovi, aby vykonal svůj dávný úmysl založení kláštera. Přibislav odměniv Jana stříbrnou číší připravoval se na stavbu nádherného kláštera, zemřel však na den sv. Juliany 1251 a byl pochován u minoritů v Brně.

Vůli Přibislavovu vykonal zeť Boček z Kunštátu, když byl přijal od tchána 14 liber zlata a 104 libry stříbra a četné statky pro klášter, nazvaný „U studně Panny Marie". Mezi darovanými osadami byla z dnešního okresu jediná, Dobrá Voda (v. t.).

Majetek Přibislavův přešel na pány z Kunštátu a z Lichtenburka. Křižanov dědila Eufemie, jejíž matka se opět vdala za Jindřicha z Žitavy, otce svého zetě Smila. Jindřich však zemřel brzy. Po matce ovdověla i dcera, když Boček dokonal život svůj dne 20. prosince 1255; odpočívá v klášteře Žďárském. Po něm připadl Křižanov paní Eufemii. Obě vdovy bydlely časem na zdejším hradě, časem ve vlastním domě u kláštera Žďárského. Sibyla † 1. ledna 1262; jest pohřbena rovněž v klášteře Žďárském, pro nějž tak mnoho udělala; paní Eufemie † 1279, a kronikář žďárský Jindřich Heimburský dává nejkrásnější svědectví o zbožnosti, dobrotě a milosrdenství jejím.

---

[1]) ...... Kostel v Křižanově témuž svrchuřečenému špitálu věčným právem postupujeme, a udělujeme mu desátky ze všech vesnic kostelu křižanovskému patřících, nynějších i budoucích. Bude-li pak v okrsku řečeném ještě jiný nějaký kostel vystavěn, i nad tím podací právo špitálu dáváme, ... darujíce mu též výnos všech desátků z mýt, rybníků, potoků, prodeje dříví a i z peněz soudních; desátky pak též dáváme špitálu z usedlostí ve vesnici Tulešicích, nám patřících, ... (Brunae, III. Kal. Januarii 1239).

Po † Bočkovy zůstaly 3 dítky: Smil († 1268), Gerhard a Anežka, z nichž prostřední byl pánem rodinného statku (Obřan) a měl za manželku Jitku, jež později jako vdova pobývala při Žďárském klášteře.

Anežka, jež dědila po matce Křižanov, měla nejprve za manžela Hruta a po něm Vítka ze Švábenic; s prvním měla Adletu, Bohunku a Kateřinu, pozdější bekyně, s druhým Bočka, Gerharda, Ctibora, Hedviku a Marketu.[1]) R. 1287 darovala Anežka mezi jiným za souhlasu manželova $1/2$ vesnice Křižanova (dnešní Horní město) Žďárskému klášteru.[2]) Druhá $1/2$ Křižanova (Dolní město s hradem) náležela Meziříčským z Lomnice. Připomínáť se r. 1297 z toho rodu Jan z Křižanova.

Obr. 46. Znak pánů z Lomnice na Křižanově.

Od t. č. do r. 1486 nutno rozeznávati dle 2 vrchností: 1. dějiny městečka klášterní části; 2. děje části Meziříčských z Lomnice (obr. 46). K oné koncem 13. stol. náleželo Horní město, Dobrá Voda a později Jívoví, k této Dolní město, Kundratice, Libochová a Bojanov.

Ad. 1. Darování své potvrdila Anežka r. 1293[3]) s podmínkou, kdyby některý z jejích dědiců neb manžel její řečenou část chtěl opět míti, aby ji vyplatil 100 hř. gr. klášteru. T. r. příznivec kláštera král Václav II. vyňal obyvatele Křižanova, Bobrové a Nového Města s jejich okolím, pokud náleželo ku klášterským statkům, z pravomoci župních soudův a podřídil je soudu v městě Žďáře.

Páni z Lomnice[4]) žili s klášterem v pokoji, ano jednotliví členové pamatovali na klášter velikými dary. Za panování Karla IV. a bratra jeho Jana Jindřicha dařilo se klášteru dobře. Tehdy držel klášter: Horní město, několik domů na Dolním městě pod kostelem, části ves Kozlov (v. t.), části ves Dobrou Vodu (v. t.), Jívoví, Radenice, Sklenné, Rousměrov a Pikarec u Žďára. O tomto

---

[1]) Více viz v Dějinách kláštera a města Žďáru na Moravě od dra. Bedř. Drože.

[2]) Viz Prameny dějin českých, II., 521—550.

[3]) Toto ztvrzení (C. D. M., IV., 411) s r. 1290 v C. D. M., V., 292.

[4]) O Lomnických viz u Vel. Meziříčí (str. 42—52).

majetku máme popis v urbáři klášterním z r. 1407. Blahobyt klesal koncem 14. stol. a hlavně r. 1422, kdy byl klášter zbořen, zapálen a statky jeho uchváceny okolní šlechtou; na př. Janem z Křižanova obsazen majetek klášterní v Křižanově, Pikarec, Dobrá Voda, Jívoví a Křižinkov. Obsazená část zůstala zcizena do r. 1436; proto t. r. Jošt Hecht z Rosic pohnal Jana ze 100 kop gr., že drží jmenovaný majetek, na němž má zapsaný plat komorní markrabiny milosti, a opat Jan a konvent klášterní ze 1200 kop gr., že drží jejich zboží (1/2 Křižanova a 4 vesnice) (Půh. kn., III., 145, 151). Král Jiří se postaral, nejen aby klášterní budovy byly opraveny, ale i statky uchvácené vráceny.

Při klášteře zůstal jmenovaný majetek do r. 1486; t. r. opat Linhart odstoupil po velmi nevýhodné smlouvě za městečko Horní Bobrovou Vilému a Vratislavu bratřím z Pernštejna půl městečka Horního Křižanova s domy, krčmami, ves Jívoví, ves Pikarec, ve vsi Medlově, k čemuž tam právo měli, s desátky vinnými, rybníky a vším příslušenstvím, když byl již r. 1481 zažaloval p. Viléma z 800 hř. gr., že klášteru odňal půl Křižanova a sáhl na platy a roboty v Dobré Vodě a Jívovím. (Kn. půh., V., 368). Vklad smlouvy se dal do zemských desk r. 1492 za opata Víta.[1])

Opatem Janem a celým konventem udělena byla této částce městečka odúmrt s dodatkem: „A jestliže by který člověk, obývající z téhož městečka našeho Křižanova, sešel smrtí kdežkolivěk, a statku svého za zdravého života anebo na smrtelné posteli neopatřiv poručenstvím řádným žádnému před rychtářem a konšely anebo před jinými dobrými lidmi, takovou odúmrt rychtář a konšelé opatřiti mají a s radou naší k naložení a požívání obecního dobrého, a to beze vší překážky naší a kláštera našeho."[2])

Ad 2. Jakým způsobem Jan (= Jenec) z Meziříčí nabyl držení Křižanova, jest posud neznámo; pravdě podobno, že dle příbuzenství s Přibislavem. Měl 3 syny: Jana, jenž zdědil Křižanov, Dobše z Tasova a Buška z Lomnice. Jan byl podporovatelem Žďárského kláštera; darovalť mu část Hrušek (u Slavkova)

---

1) Z. d. b., XII., 14.

2) V klášteře ve Žďaře 1463, tu středu na sv. Vavřince (obec. archiv v Křižanově).

a Sazomín. Šest synů Janových rozdělilo se o statky otcovské tak, že Vznata dostal Křižanov, Tas Skuhrov a Jan (III.) Meziříčí.

Vznata z „Křižanova a Skuhrova“ † před r. 1333 a zůstavil syny Jana (= Ješka), Vznatu, Čeňka a Tasa a dceru Kateřinu (jeptišku u sv. Kláry ve Znojmě,[1]) jíž otec odkázal 20 kop gr., kteréž jí bratr Jan zajistil na své vsi Podolí. Vdova po Vznatovi Marketa sstoupila se r. 1350 se svými 4 syny na všechen svůj majetek. Po † své matky rozdělili se bratří o majetek a propustili se ze spolku. Ale již r. 1358 Tas a Čeněk ujednali nový spolek o celém svém majetku; načež Tas zapsal na společném zboží své manželce Elišce z Králic 125 kop gr.; ježto brzy oba bratři zemřeli bez potomkův a oddělení, spadl jejich křižanovský podíl na markraběte Jana Jindřicha. T. r. upsal Vznata své manželce Jitce její věno na svém podíle na hradě, dvoře a městě Křižanově a na vsi Kundraticích.

Tak kolem r. 1360 vládli Křižanovem 4 páni: Klášter na Horním městě, na Dolním markrabě Jan Jindřich a bratři Jan a Vznata, z nichž Jan se t. r. spolčil se svým strýcem Janem z Meziříčí se svým podílem na jeho ves Naloučany, s bratrem Vznatou na všechen majetek mimo podíl markraběcí, a zapsal své ženě Jitce 25 kop gr. ročních úroků jejího věna 250 kop gr. na Bobrové. O pět let později jmenovaný Jan přijal na pravý spolek Jana z Meziříčí doživotně a bez dědiců na všechen svůj majetek.

Markrabě Jan Jindřich nedržel dlouho odúmrti po Tasovi a Čeňkovi; již dne 18. listopadu 1368 dal ji v léno bratřím Janovi a Vznatovi. Náleželoť k ní: V Křižanově polovice hradu, mýta a lesa, $5^1/_2$ lánu, 6 hostinců, 5 pekařských krámů, 15 poddaných, mlýn s pilou, rybniště a $2^1/_2$ hř. činže, nějaký majetek v Radkově, Číkově, Bobrové a Olešince, v Libochové 11 lánů, mlýn a rybniště, v Sklenném 6 činžovních lánův a sedmý svobodný (rychta) a menší polovice lesa, ve Svinech 9 lánů, začež bratří slibili mu oddanost a poslušnost a zavázali se z onoho léna vypraviti 3 schopné vojáky ozbrojené na pomoc v čas potřeby. Markrabě Jošt udělil Janovi z Křižanova v léno hrad Zubrštejn s některými dědinami a s roční činží 20 hř. gr.; za

[1]) Tam byla i Ofka její teta.

to zavázal se Jan dávati markraběti 20 hř. gr., jež zapsal na svém statku křižanovském: Na díle křižanovském 10 hř. a 25 gr., v Radkově na díle $6^1/_2$ hř. a 4 gr., na Hor. Borech 2 hř., tři loty a 7 gr., na $^1/_2$láně ve Lhoticích 12 gr. Přiznání Janovo má datum 24. července 1377. Jan a Vznata † kolem r. 1380.

Synové Vznatovi Čeněk a Milota zemřeli záhy. Proto dědil vše bratr Jan, jenž se svou manželkou měl 4 syny[1]): Zikmunda, Jana, Milotu a Jošta a dceru Helenu. R. 1381 zapsáno Janovi a dědicům na vsi Lelekovicích a na příslušenství k ní Jitkou, vdovou po Buškovi z Lelekovic, 300 hř. gr. se svolením Jana ml. z Meziříčí, ježto dříve jemu a otci jeho týž podíl byl odkázán, a o 4 léta později od Hyzly, vdovy po Janovi z Holoubka, přijat na spolek na všechen její majetek. R. 1385 pamatovala Jitka na své syny (Jana, Zikmunda a Jošta), když za případu bezdětné smrti své a svého 2. manžela (Bernarta z Víckova) jim odkázala 250 hř. gr. svého jmění a r. 1390 zapsala v zem. desky, že je přijímá na spolek na vše své jmění.

Jan a Milota z Křižanova připsali se k zem. míru r. 1388.

Po Janovi spadlo vše na dva jeho syny Milotu a Zikmunda; kteří sice byli odděleni, ale hradu Křižanova užívali společně. Zikmund měl i jiné statky v jz. Moravě.

Milota měl za manželku Elišku z Lipého a Zikmund Marketu (= Machnu) z Rukštejna, dceru Hynka z Valdštejna. Měl s ní dostati 200 hř. gr.; protože bratr její Jindřich z Rukštejna dlouho jí neplatil věna, zažalovala jej sestra ze 200 hř. gr. a manžel její ze 100 hř. gr., jež po otci jejím byly poručeny na výpravu po jeho ženě. Sám Zikmund nebyl lepší; vždyť Jan Hlaváč z Ronova pohnal jej ze 300 hř. gr., protože jemu měl dáti po své sestře těch 300 hř. Ač byl Zikmund z Křižanova zámožný, přece byl dlužen, kde komu; proto byl za neplacení dluhů často žalován, a na jeho statky vymáhán zvod; na př. Michal Kasan z Hostic obdržel zvodem r. 1407 $^1/_2$ vsi Hor. Borů, Anna, vdova po Jaroslavovi z Šelnberka se svými syny Petrem, Pavlem a Milotou touž část s rybníkem a lesy, Jan Nohavka dvůr Jakubov a jiné 3 přiléhající dvory, 1409 Milota Křižanova majetek Zikmundův v Jakubově a pustý dvůr v Radkově, Václav z Březí statek

[1]) Bylť je poručil r. 1378 na ochranu do plnoletí Janovi st. z Meziříčí. (Z. d. b., VI., 599).

v Radkově, Anna ze Senice lesy a louky v Horních Borech. Výjimečně zapůjčil markraběti Joštovi 1000 kop gr. na 10%, které mu zajistil markrabě, zastaviv mu plat 100 kop gr. roční činže z Jihlavy.

Za občanské války mezi markrabaty Joštem a Prokopem stáli Zikmund a Milota při straně Joštově; zakusili proto se svými poddanými mnoho příkoří od stoupenců Prokopových; na příklad: R. 1407 „Milota z Křižanova pohnal ze 600 hř. grošů Jana Hlaváče z Ronova, že měv se mnú vše dobré činiti a já naň žádné péče neměl, tu mi vpadl v mé zboží a v mú tvrzi křižanovskou, tu mi mé chudé lidi šacoval a mé zboží mi zahubil velice i pálil“. Brzy se však Zikmund přispůsobil poměrům, předčil své odpůrce a dokonce měl celou lupičskou tlupu, s níž potuloval se a loupil nejen na Moravě, ale i v Čechách. Zajímavou zprávu o tom čteme v Popravčí knize pánů z Rožmberka[1]) k r. 1401: „.... tovaryši páně Zikmundovi Křižanovského bývají s Sokolem na pana z Rožmberka i také s Divišem z Hrádku byli jsou na braní u Črnovic (v Táborsku),... ti všichni panu z Rožmberka berou a jsou u Křižanovského.“ Z toho plyne, že Zikmund z Křižanova nebyl člověk právě nejlepších vlastností; nelze se tudíž diviti, že Mikuláš z Rohožova r. 1406 pohnal ho, že mu noční věcí dobyl Jevíčka na něm a tu mu pobral, co měl (škoda 300 hř. gr.), a Ondřej z Holštejna, že mu pobral v Boskovicích 4 koně a odění (škoda 100 hř. gr.) a m. j.

Po † Joštově (1411) bylo na krátko sice v naší vlasti ticho, ale bylo to ticho před velikou bouří náboženskou. Plameny kostnické (6. července 1415), jimiž upálen Mistr Jan Hus, roznitily naši šlechtu a lid, a když odeslali páni a rytíři (452 celkem) z Čech a z Moravy protest (proti upálení) církevnímu sněmu v Kostnici, byli podepsáni i Zikmund i Milota. Když pak 5. září t. r. páni a rytířstvo na sjezdě shromážděné ujednali spolek na hájení svobodného hlásání slova Božího, byl zvolen náčelníkem spolku pan Ladislav z Kravař na Meziříčí. To byl počátek veliké domácí bouře, jíž se nedočkal ani Zikmund († 1418), ani Milota († 1420). R. 1416 prodal Zikmund rychtu s krčmou a půl druhé čtvrti lánu v Hor. Borech svému služebníku Martinovi.[2])

[1]) Fr. Mareš, Popravčí kniha pánů z Rožmberka (Rozpr. kr č. sp. nauk, tř. I., řada 6, díl I., 1878).

[2]) In Krizanow in die s. Georgii martiris (Rod. arch. hrab. v Jaroměřicích).

Krátce před smrtí ustanovil Milota, aby manželka jeho mimo různé zboží obdržela, pokud by se neprovdala, část křižanovského hradu, dvůr a část městečka Křižanova a ves Kundratice, a přijal svou sestru Helenu na pravý spolek na celou ves Dolní Libochovou.

Po Milotovi dědila vše Helena, sestra jeho a vdova po Arklebovi z Myslibořic; kdo byl nástupcem Zikmundovým, není známo zcela určitě; zdá se, že bratr jeho Jan z Meziříčí a Křižanova, ježto syn jeho Jan uchvátil r. 1422 statky kláštera Žďárského, pokud sousedily s Křižanovem.

O tom, jak tehdy války husitské zasáhly do dějin Křižanova, máme dvě zprávy. První z doby bezprostředně následující, „že kostel křižanovský zhořel v ty války minulé,“ druhá v zemských deskách (XII., 112) z r. 1466, kde se připomíná pobořený hrad křižanovský. Srovnáme-li zprávy tyto s tehdejšími dějinami a stavem, v jakém byl Křižanov potom, lze z nich vyčísti toto: Páni z Lomnice a české obyvatelstvo byli husité, katolickými zůstávali přistěhovalí Němci a farář maltezák. Stalo-li se vypuzení faráře a zapálení kostela za vpádu Viktorina z Kunštátu r. 1422 nebo za táborského vojska (spojujícího se u Vel. Meziříčí) r. 1424, není jisto. Hrad brzy po odchodě vojska husitsko-českého stal se obětí strany katolickoněmecké, která se takto za kostel pomstila na pánech z Lomnice.

Helenina část připadla po ní Dobšovi Meziříčskému jinak z Cimburka; poněvadž týž neplnil odkazů Heleniných, zažalovala jej r. 1437 dědička Anežka z 1000 kop gr., že „jakož nebožka paní Helena, tetka její, odkázala polovici Křižanova s jeho příslušenstvím, což páně Milotovo bylo, jí a sestře její Machně, a on drže to zboží jejího dílu jí postoupiti nechce“, a ze 200 hř. gr., že „ty peníze má na Kuřímě od své tetky Heleny z Křižanova odkázané, a on drže to zboží nechce jí těch peněz vydati“. Sám pan Dobeš nedržel celého podílu; uchváceny byly věřiteli jednotlivé vesnice tak, že byl Dobeš nucen pohnati na soud Petra z Ochůzky, že mu drží ves Libochovou, Jana Hořínka z Dědkova ves Sklenné, Jana Tasovského z Tasova ves Kundratice, Petříka ze Zvole ves Podolí, Jana z Křižanova a Meziříčí, že drží Kuřím a Křižanov se vším příslušenstvím. Podle půhonu postoupil r. 1447 Jan Tasovský vsi Kundratic, ježto byla páně Milotova

z Křižanova, a jakož sám tu ves držel, paní Machně a paní Anežce.

Pro různice daroval Dobeš své požadavky na Křižanov r. 1437 svému synovci Janu ml. z Meziříčí jinak z Křižanova s podmínkou, že musí vyplniti poslední vůli Heleninu. Než ještě t. r. zemřel Jan bezdětek, poslední rodu lomnického na Křižanově. Od něho obdržel Křižanov odúmrtné právo, totižto, „aby každý v tomto městečku Křižanově sedící bydlem a na mlýně blízko městečka Křižanova hned za hradem, nyní i potom, buďto hospodář neb podruh, muž neb žena, bezdětek neb s dětmi, mocen byl statku svého všeho vlastního za svého zdravého života neb na smrtelné posteli poručiti a dáti mocně, komuž by chtěl, aneb na kostely tu v Křižanově obrátiti a poručiti,... bez vši naší překážky".[1])

Nastaly tu zmatky přes 16 let trvající; neboť na zboží vázlo mnoho závazků jednak dle posledního pořízení paní Heleny, jednak pohledávky věřitelů † Jana z Křižanova. Ti a dědicové paní Heleny domáhali se svého práva. Věc byla spletita tím, že se činil rozdíl mezi majetkem kdysi pana Miloty a majetkem pana Zikmunda. Zvláště věřitelé rozchvátili majetek Helenin tak, že sestry Machna a Anežka byly r. 1446 nuceny žalovati: Jana Tasovského z Jedova ze 150 kop gr., že jim drží ves dědičnou Dolní Libochovou, Svacha Telče z Sklenného z 50 hř. gr., že drží dědictví jich bratra půl vsi Sklenného, Jana z Pernštejna ze 400 hř. gr., že drží dědictví bratra jejich, druhou polovici Křižanova a půl vsi Horní Libochové, Hynka ze Zvole ze 400 hř. gr., že drží jim druhou polovici města Bobrové, Janka ze Svratky ze 100 hř. gr., že drží půl vsi Borů, Zicha Svratku ze 100 hř. gr., že drží půl vsi Dlouhého, Mikuláše z Kozlova z 80 hř. gr., že drží jich dědictví Sviny, Svacha Telče z Sklenného bydlením v Křižanově z 60 hř. gr., že drží půl vsi Sklenného.

Zemský soud vyslal proto r. 1447 zvláštní komisi, aby ohledala statky na místě samém a skončila proces o dědictví. Komise přiznala ze zboží Milotova sestrám Anežce a Machně po 200 kop gr., na díle Zikmundově pan Vok z Sovince, manžel

---

[1]) Na Křižanově, 1437, v tu sobotu na sv. Víta, mučedlníka. (Obec. archiv v Křižanově.)

Machnin, měl míti 200 kop gr., pan Smil z Osového, manžel Anežčin, 100 kop gr. Z téhož zboží měly placeny býti dluhy a požadavky pana Jana z Pernštejna.

Mimo to Jan z Pernštejna „rozkázáním panským sstúpil jest zboží v Křižanově, ježto bylo páně Zikmundovo, před plným úřadem p. Vokovi .... a to jest jemu .. odhádáno ve 200 kopách panským nálezem takto, v Křižanově v městečku XV kop gr. platu bez 1 gr. i s robotami spravedlivými na lidech, kteréž jsú z strany kláštera Žďárského s půl centnýřem loje posvěta. Item v Sklenném na 3 láních na straně páně Zikmundově 3 kopy gr. platu a 5 gr. za kury, vejce .... Item v Křídlech .... Item Hynek ze Zvole sstúpil jest zboží v Bobrové na straně, kteráž byla páně Zikmundova, panu Janu z Pernštejna .... Item na Horní Libochové na 2 láních a na čtvrti a na kuřích 2 kopy bez 11 gr., a toho platu odhádaného činí 10 kop gr., a mimo to tu v Libochové zůstávají 3 lány bez čtvrti a půl lánu pustého a na mlýně 16 gr. a 12 kur."

Rozepře skončena poněkud r. 1453, kdy Vok z Sovince a manželka Machna prodali za 640 kop gr. Janovi z Pernštejna a synu jeho Zikmundovi díl města a hradu Křižanova se všemi právy, právo na kostel P. Marie před hradem, vesnice ke Křižanovu patřící, díl na Bobrové a Hrotovicích.[1]) Právo Anežčino vydali rukojmové témuž Janovi z Pernštejna r. 1463.[2]) Následujícího roku král Jiří zapsal mu dědičně: Zbořený hrad Křižanovský

[1]) Na Helfenštejně, ve středu před sv. Jiřím.

[2]) Na Špilberce, v pátek den sv. Maří Magdaleny. — Jest sice zápis v Z. d. br., XI. 15 : „Hynek, Zikmund, Václav a Jiřík, bratří z Doubravice a z Osového, nápadníci po Aleně a Anežce, mateři své, a otce svého, Hyncovi z Kukvic a jeho erbům, kterýž byl rukojmě za otce našeho za práva zboží křižanovského, k čemuž na to máti naše po Aleně (= Heleně) právo měla, kromě toho práva, kteréž máti naše na vsi Herultovicích má, tak úplně a to všechno, což otec a máti naše drželi, t. j. díl jejich v městečku Křižanově, díl jejich také i na hradě a, k čemuž jsou právo měli na tom kostelíku matky Boží tu před hradem v Křižanově i na městečku Bobrové i na vsech, což ku Křižanovu sluší, na dvořích, na rolích, ... s užitky i úroky i všemi robotami, kteréž na klášterstvě k tomu spravedlivě jsou, ... se všemi poplatky tak úplně, jakož Milota Křižanovský to držel, a otec a máti naše po něm, nic sobě nepozůstavujíce .... v zem. desky vkládáme" (r. 1481), ale neměl významu, ježto Hynek z Kukvic ihned tento vklad vložil v desky bratřím Vilémovi, Vratislavovi a Jimramovi z Pernštejna k dědičnému držení.

s příslušenstvím v městě Křižanově, Bobrovou, Kundratice, Sviny, Horní Libochovou, Sklenné, Bory, Dolní Libochovou se vším, cokoliv na tom statku měl, dáno v léno. Tak dostal se v držení Dolního Křižanova a hradu slavný a bohatý rod Pernštejnský; (znak: na str. 53.) na novém majetku (1/2 městečku Křižanově, zbořeném hradě a vesnicích a j. zboží) zapsal Jan z Pernštejna své manželce Bohunce z Lomnice 1000 kop gr.

Vzpomenutý Jan byl z nejmocnějších pánů své doby. Svým poddaným v Křižanově potvrdil odúmrtné právo.[1]) Za věrnost ke králi Jiřímu mstili se Matyáš, král Uherský, a moravští jeho stoupenci na statcích páně Janových. Křižanov a Dobrá Voda (v. t.) vybyty, a dvůr v poslední vsi vypálen. Po † Jiřího r. 1471 přidržel se Jan na krátko strany Matyášovy, ale uznal později Vladislava za krále, při němž vytrval, i když odpadl syn jeho Vilém. R. 1473 byl sám čtvrtým ředitelem zemským na Moravě. Za manželku měl Bohunku z Lomnice, jíž upsal na hradě Křižanově a na Mitrově (r. 1466) 1000 kop gr.; † 1475. Syny měl tři: Zikmunda, Viléma († 8. dubna 1521), nejvyš. komornika cúdy brněnské, později nejvyš. maršálka a hofmistra království Českého (od r. 1483), a Vratislava († 1496), nejvyššího komornika cudy brněnské (1492) a hejtmana markrabství Moravského (1494). Po brzké smrti Zikmundově připadly otcovské statky Vilémovi a Vratislavovi. Bratří pustili vsem: Kundraticům, Dolní Libochové a Svinům odúmrt s podmínkou .... „jestližeby který bez dětí umřel a přátely měl na jiné dědině panství jiného než našeho, a poručil-li by statek svůj jim, tehda ten, kdož by chtěl k tomu statku míti nejlepší spravedlnost a právo, povinen jest a býti má při tom statku na našem panství a dědině, v té má se živiti a pod námi býti, tím statkem jinam nehýbaje“,[2]) a zaměnili r. 1483 s johannity za své užitky v Radničkách (=Radenicích) a pustině Lúčkách křižanovské právo patronátní. Ježto r. 1486 přikoupen i Horní Křižanov (str. 221.), sloučeno celé městečko Křižanov pod jednu vrchnost. Když pak i Vratislav zemřel předčasně, držel rozsáhlé statky pernštejnské pan Vilém, nejslavnější člen a ozdoba rodu pernštejnského, výtečný a nejbohatší hospo-

[1]) Na Pernštejně 1466, na den a hod sv. Jana Křtitele Božího (Obec. archiv v Křižanově).

[2]) Na Pernštejně, ve čtvrtek po Novém létě 1483 (Obec. archiv v Křižanově).

dář a znamenitý politik a vlastenec své doby, jehož působením došlo ke známé smlouvě svatováclavské r. 1517. Svůj katolicismus označil slovy: „S Římany věřím, s Čechy (podobojími) držím, s bratřími umírám.“ Týž sňal s městeček Křižanova, Stražku a Bohdalova a vsí: Libochové Dolní a Horní, Svinův, Kundratic, Jívovího, Meziboře, Janovic, Stříteže, Bukova, Pikarce, Sklenného a Borů povinnost šenkovati panská vína.[1])

Pana Viléma vystřídali v rozsáhlých statcích Jan II. „Bohatý“ († 8. září 1548) a Vojtěch († 1534), z nichž Jan obdržel moravská panství, Vojtěch česká. Hrad a městečko Křižanov s některými vesnicemi připadly tudíž Janovi; nebyly však vedeny jako samostatný celek, ale jako část pernštejnského statku. Nový pán byl luterán a nepřál bratřím. Z úřadů zemských zastával nejvyšší komornictví a hejtmanství. Na Moravě přikoupil panství třebické a meziříčské (v. t.). Křižanovské obci dovolil, aby na místě v Loučkách, kteréž jest nad obec. rybníky téže obce křižanovské, udělala si rybníček na obec. užitek.[2]) Krátce před svou smrtí prodal téže obci pustinu (pastviska) Loučky za 100 zl., vymíniv sobě a potomkům rybníky, které na těch gruntech puštěné má. (Na Meziříčí, ve středu, den sv. Petra stolování 1548).

Jan měl 3 syny: Jaroslava († 1569), Vratislava „Nádherného“ († 1582) a Vojtěcha († 1561) a dceru Kateřinu († 1552). Vojtěchovi mezi jiným připadl křižanovský statek, jejž r. 1560 přidav k němu některé sousední vesnice, zapsal bratrovi Vratislavovi. Zápis zní: „Vojtěch z Pernštejna i s erby svými Vratislavovi z Pernštejna a erbům vkládá do desk své vlastní zboží a dědictví: Hrad pustý Křižanov, městečko Křižanov s kost. podacím, ves Sviny, Jívoví, ves Pikarec, ves Kundratice u Křižanova, ves Sklenné, ve vsi Radiměřicích (= Radenicích), což mně tu náleželo, ves Dolní Libochovou, ves Horní Libochovou, hrad pustý Stražek, městečko Stražek s kost. podacím, tvrz pustou Radkov, ves Radkov, ves Jemničku s pustou tvrzi, ves Jakubovice, ves Něm. Bor s kost. podacím, ves Bojanov, ves Medlánky u Brna s vinohrady, ves pustou Starý Rousmírov, ves Moravec s tvrzí pustou a dvorem i s desátkem vytýkaným ze vsi Kozlova, kteráž k Meziříčí náleží, . . . a se vším příslušenstvím.“[3])

[1]) Na Pernštejně, v neděli před sv. Matoušem 1500 (Obecní archiv v Křižanově).

[2]) Na Třebíči, v úterý před sv. Jiřím 1516.

[3]) Z. d. b., XXIV., 8.

Vratislav (nar. 9. července 1530 na Vel. Meziříčí) byl dvořanem arciknížete Maximiliana a Ferdinanda, později nejvyšším komořím císařovým a nejvyšším kancléřem království Českého (od r. 1567); od krále Filipa II. byl vyznamenám řádem zlatého rouna. Na přepych a lesk domu a života jeho, na podporování umění a zvelebování nádhery zámků, ale hlavně že neměl hospodářského ducha dědova, nestačily běžné příjmy z rozsáhlých statkův. Proto četné z nich zcizoval ponenáhlu; na př. na Moravě mezi jinými Vel. Meziříčí r. 1552 (v. t.) a r. 1560 Křižanov.[1]) T. r. koupil jej[2]) v týchž mezích, jakž od Vojtěcha byl v desky vložen, Zdeněk Lhotský ze Ptení, jenž o 8 let později zapsal na něm své manželce Aleně Podstatské z Prusinovic († 1572) nadvěno (což se jí po † matce Kateřině z Nevědomí dostalo) 350 kop gr.; načež se s ním tato hned spolčila i na věno své 1250 zl. i nadvěno 700 zl.[3]) Zároveň jmenované manželce týž pan Zdeněk vložil v desky dvůr ve vsi Jakubovicích, slove „Budovský," s rybníkem Podvokenským, kterýž nejblíže toho dvoru jest, a s mlýnem pod týmž rybníkem[4]).

Synové páně Zdeňkovi († 1571), Václav a Prokop, rozdělili se o dědictví: Prokop dostal Křižanov, Václav Moravec. Poslední byl panem Václavem prodán panu Janovi st. Munkovi z Ejvančic a na Troubště za 21.000.[5]) K Moravci náležely tvrz a ves Moravec s dvorem popludním, s pivovarem a svobodným vařením piva, městečko Stražek s kost. podacím, s mlýnem panským, ves Jemnička, ves Horní Libochová, ves Bojanov, ves Dolní Libochová, ves Pikarec, tvrz pustá a ves Radkov s dvorem poplužním, ves pustá Kosoví.[6])

Prokop měl 2 manželky: Boženu Přepyšskou z Rychenburka a Annu z Hodějova. Na sněmě r. 1596 žádal o vyzdvižení na gruntech křižanovských. Zemřel 1608 (viz pomníky ve far. kostele) zůstaviv 4 syny: Zdeňka, Jana Jetřicha, Jindřicha Václava a

---

[1]) Za pánů Pernštejnů připomínají se úředníci na Křižanově: 1459 Mikuláš z Mirošova a r. 1546 Jiří Sadovský ze Sloupna.

[2]) Kup vložen v zem. desky r. 1567 (Z. d. b., XXIV., 23).

[3]) Z. d. b., XXV., 12.

[4]) Z. d. b., XXV., 10.

[5]) Na tvrzi Moravci, v středu den památky sv. Pavla na víru Obrácení r. 1595. (Z. d. b., XXVI., 81).

[6]) Stávala na trati „Kosovech" u Pikarce.

Ladislava. R. 1610 stala se však smlouva taková[1]: Pan Zdeněk Lhotský ze Ptení, vlastní syn, erb a nápadník po uroz. vládyce p. Prokopovi Lhotském ze Ptení a na Křižanově, na místě svých bratří, prodal Jiřímu Volfovi Křineckému z Ronova a na Přísece a erbům za 39.000 zl. mor.: hrad a městečko Křižanov s kost. podacím, se dvorem a pivovarem, při témž hradě ležícím, dvůr starý Jakubovský, ves Sviny, ves Jívoví, ves Kundratice, ves Sklenné, ves Radenice, ves Horní Něm. Bor s kost. podacím, ves Novou Rousměrovskou, slove na Suku, s rybníky, lesy... a vším příslušenstvím, jakž též zboží křižanovské v svých mezích a hranicích od statku moraveckého od starodávna vyhraněno jest.

Jiří Křinecký stavům moravským r. 1612 „skrze supplikací svou přednesl, kterak jsouc nemalá silnice do království Českého i jinam skrze městečko jeho Křižanov a lidé, kteříž s náklady všelijakými jedou, pro zlé cesty, zvláště podzimního a jarního času, vyhýbajíce ven z silnice, pánům i poddaným jeho na rolích a loukách veliké škody dělají, a že v témž městečku mosty nemalých oprav, poněvadž tudy lidé všichni po handlích svých s těžkými náklady jedou i dobytky z cizích zemí ženou, potřebují, a mnoho každoročně na ně se nakládati musí, žádajíce, aby pánu v témž městečku Křižanovu **mýto bráti**, podle poznamenání od něho podaného, povoleno bylo." (Pam. sněm. 1612, fol. 47. 2.)

Králem Matyášem byl r. 1613[2]) povolán za zem. soudce.

Nový pán na žádost purkmistra, konšelův a vší obce křižanovské osvobodil zdejší měšťany od ponůcek na hradě s výhradou, „ač by kdy toho pilná a nevyhnutelná potřeba nastávala a nějaké nebezpečenství na tuto zemi se valilo, aby nápomocni při zámku mém křižanovském do vynaložení životů svých hlídati a opatrovati povinni byli". Za to uvolili se r. 1616 Křižanovští dobrovolně platiti ročně 15 zl.

Volf Křinecký † r. 1617 a leží pochován v kapli sv. Barbory. Panství dědili synové Hynek Šťastný a Jiří Jindřich, kteří však po 2 letech[3]) zadlužené dědictví prodali za 51.500 zl. Vilémovi

---

[1]) 1610 v pondělí po neděli Reminiscere (Z. d. b., XXX., 42).

[2]) Na hradě našem, v pondělí po sv. Františku.

[3]) V Brně, v neděli po památce slavnosti Božího Vstoupení 1619. (Obec. archiv ve Velkém Meziříčí).

Munkovi z Ejvančic, na Moravci a Nov. Ořechově (obr. 47.).[1]) Nový majitel účastnil se účinně stavovského odboje, po jehož přemožení jmenuje se r. 1623 dne 9. listopadu mezi mrtvými, a majetek jeho mezitím skonfiskovaný byl rozprodán takto: Moravec, ceněný na 38.000 zl., Hanuši Jakubu Magnovi, Křižanov, ceněný na 44.000 zl., Jiřímu Sieghardovi, nejvyššímu lejtnantovi v císařských službách,[2]) Ořechov v ceně 9581 zl. Frant. kard. z Dietrichštejna.

Jiří Sieghard[3]) (obr. 48.) zanechal panství své manželce, tato své dceři Kateřině Maximilianě, provdané před r. 1638 za rytíře Ondřeje Schultze z Geierbergka,[4]) a po druhé (po r. 1643) za Zdeňka Diviše Vlkovského z Oubertovic.[5]) Poslední vůlí (V Brně, na den sv. Michala 1650) vymínila si paní Kateřina, aby byla pochována v kapli u zámku křižanovského, kde odpočíval i její první muž a odporučila 500 zl. na opravu téže kaple, 150 zl. kapucínům do Brna, 150 zl. vranovskému kostelu a panství křižanovské svému manželovi a dětem z obojího manželství tak, aby polovici (t. j. 20.000 zl.) splatil dětem z prvního manželství.

Obr. 47. Znak Munků z Ejvančic.

Za posledních majitelů 30letá válka způsobila městečku škodu 1.233 zl. 33 kr.; r. 1642 zaplaceno na vydržování vojska 184 zl. 22 kr. a následujícího roku 336 zl. $25^1/_2$ kr., jak dosvědčuje memoriál podaný k úřadu hejtmanskému. R. 1642 od císařských vzato 250 kusů hovězího dobytka, a následujícího roku vyloupen byl zdejší zámek.

[1]) U Sklenného jest poznamenáno: „se dvorem poplužním".

[2]) Ferdinand II. oznamuje (Wien 25. Juni 1624), že prodal statek křiž. s kost. podacím. (Do zem. desk vloženo 1625 [XXXII., 6.]).

[3]) V zem. deskách právo též „Sichart."

[4]) O r. 1638 v. Hor. Bory; r. 1643 připomíná se v grunt. knize křiž. jako dědičný pán na hradě Křižanově.

[5]) Již r. 1619 se připomíná pan Jan Vlkovský z Oubertovic a na domě v městečku Křižanově.

Po smrti paní Kateřiny oženil se pan Zdeněk s Annou Marií roz. Staudovou z Hammersdorfu, jíž poslední vůlí (1658 dne 6. června) odkázal svůj majetek křižanovský, vyžádav si pohřbu v kapli u zámku vedle své první manželky. Po smrti jeho provdala se Anna Marie po druhé za Jana Karla Roháčka z Adlerskrona († 1670) (obr. 49.). Třetím manželem byl jí Fr. Karel svob. pán Castelle (1670) a čtvrtým (1675) Kristian svob. pán z Rogendorfa na Rájci. Ač 4krát vdána nezůstavila potomstva; prodala tudíž dne 11. března 1675 za 40.000 zl. Eleonoře hr. z Oppersdorfa (obr. 50.), roz. hr. z Dietrichštejna, panství Křižanovské, totiž hrad Křižanov a obce Kundratice, Sviny, Jívoví, Radenice (díl), Sklenné, Horní Bory (díl) a Suk (jinak Nový Rousměrov zvaný) se vším příslušenstvím a s právem patronátním. Za hr. z Oppersdorfa byly vymezeny hranice mezi křižanovským a žďárským panstvím v dnech $^{28.}/_{3.}$—$^{2.}/_{4.}$ 1680 a obnoveny 24. a 25. dubna 1684.[1]) Táž hr. z Oppersdorfa zcelila svůj majetek s panstvím dobrovodským (v. t.), jež koupila r. 1678 od Františky Želecké z Počenic.

Obr. 48. Znak Sieghardů.

Brzy potom přešlo panství na hrabata z Kounic, z nichž Dominik Ondřej přikoupil dne 4. července 1687 Nový Ořechov (v. t.). Hospodářství velkostatku měl v nájmu rytíř Leopold Žák z Radobylí. Syn Dominikův Maxim. Oldřich, c. k. říš. dvorní rada, takto zvětšený statek se 7 dvory, tavírnami, železné hamry a j. přenechal dne 27. září 1710 za 180.000 zl. ryt. Jiřímu Václavovi Švalbenfeldovi, dvor. radovi a tajnému referentovi u České kanceláře, jenž vše zůstavil svým dvěma synům Janu Josefovi[2]) a Filipu Jakubovi; poslední postoupil svůj podíl staršímu bratrovi dne 1. července 1721, načež týž otcovský majetek prodal za 181.000 zl. dne 3. května 1727 opatství žďárského kláštera. Klášter se zavázal, že poskytne prodávajícímu a manželce jeho přiměřené zaopatření až do smrti. Od Jana Josefa jsou v obecním archivě

[1]) Z. d. b., kvaterny statků, brněnský kraj, I., 87, 137, 246.

[2]) Opat žďárský Václav Vejmluva koupil od něho r. 1725 velikou knihovnu, kterou dědil po otci svém, za 4000 zl.

důležité listiny; jednou potvrzuje privileje, druhou oznamuje nové vyměření poddanských rolí.

„Já Jan Josef ze Švalbenfeldu, pravý pán a držitel panství Křižanova, Dobré Vody a Ořechova, vyznávám tímto listem, že jsou přede mne předstoupili primas, starší obecní s veškerými sousedy na místě celé obce městečka mého Křižanova, snažně prosíce, abych jim obdarování jejich, které od předešlých vrchností mají, potvrdil; totiž: od slavné paměti pana Jana z Pernštejna list de Anno 1548 na pusté, slove řečené „Loučky“ a role z nich zdělané ad 1.mum punctum et secundum tak za slavné paměti pana Jiřího Wolfa Křineckého z Ronova list na místě ponocování do důchodů 17 renských 30 kr. dávati, porovnáno též a roku 1616 zavrženo bylo, neméně ad tertium bych jim z ohledů majících právních a jiných všelikých outrat a nákladů při obci, sůl prodávati a handlovati dovolil, i také ad quartum, cokoliv nyní rybníkův obecných se vynachází neb budoucně na obecných gruntech sobě dělati by dali, k obecnému samému užívání osvobodil. Ad quintum. Majíce již od leta 1690 městys Křižanov robotu pro arrondirovanou na místě, kteréž mně do důchodu 400 zl. quartaliter po 100 zl. dávají, na delší časy potvrdil; posledně ad sextum, poněvadž taky od p. Jana z Pernštejna list na desátky od r. 1539 měli, že jsou ve vsi Svinech žitný, ječmenný, ovesný a zelný desátky, též z každé krávy po 3 kr. mlíčního ročně přijímali, z kteréhožto obec moje Křižanovská netoliko městského písaře, nýbrž i rektora vychovati a platiti musila; item na správy školy rybník jmenovaný „Školník“ a „Laškovský“ zanechán byl, což všechno nyní k panské ruce odňato, a ty onera neb náklady na vrchnost potažené a přijaté jsou.“

Obr. 49. Znak Roháčka z Adlerskrona.

Jan Josef ze Švalbenfeldu na „stížnost Křižanovských, kterak by veliká nerovnost v užívání rolí, též v povinovaných platech mezi nimi byla, povolal zem. měřiče Jana Knytla z Brna, aby každému zaměřil podle lánské komise r. 1657; ostatní však nad tu lánskou sumu z lesův a panských zarostlin zhotovená role pod úroky z každé míry ročně pod 4 kr. a 12. snop desátku jak z žita, pšenice, ječmene a ovsa pro panský důchod na nynější a věčné časy jsem nechal. Přidělené rybníčky (Bankařík a Sádka, 4 Pavlovské a 3 sádky, Zámbovský, 2 Mezníkovské, Černého jeden, Petrlů jeden, 2 Satranovy) a též i pusté strhané (3 Liškovy, 1 Matěje Petrly), ač měl právo k své vrchnostlivé ruce obrátiti a pojíti, přece pro rozmnožení a zvelebení obecného dobrého popustil obci; vypadající užitek z těch rybníčků má se při držení renovací vždy publicírovati.“ Na den sv. Jana Nep. 1725.

Obr. 50. Znak hr. Oppersdorfů.

Dne 4. října 1784 bylo zrušeno Žďárské opatství. Ze statků jeho, jež připadly náb. mor. fondu, křižanovské panství odhadnuté za 205.042 zl. 30 kr. bylo nejprve pronajato dědičně r. 1790 Karlu Endsmannovi za 9378 zl. 36 kr. a r. 1810 dne 9. února prodáno za 234.465 zl. $6^1/_4$ kr. témuž nájemci, jenž 28. května 1818 obdržel rakouské děď. šlechtictví. Po smrti jeho (9. února 1820) dědil Křižanov syn Antonín, kterýž dne 6. listopadu t. r. byl povýšen do rytířského stavu „z Ronova“ a obdržel inkolát pro země české (obr. 51.). Zemřel v Křižanově r. 1857. Z jeho pozůstalosti „Sbírka zednářských spisů“ (277 spisů z 18. stol.) jest vystavena ve světnici Gutenbergově v Mor. knihovně zemské.[1])

Za něho r. 1830 žádal šichtovní úřad dietrichštejnský v Pellesu substituci c. k. mor. hor. soudu o udělení dolové míry na

[1]) Č. M. M. Z., III., 196.

kutání rudy v Křižanově na místě zašlých dolů železných; počalo se t. r. s kutáním na dolech „Josefově" a „Gabrieli". Dolováno do konce srpna 1832. R. 1838—1848 se kutalo na „Ignácově dolu". Vytěžilo se r. 1831 na 432 měr rudy, 1838 v říjnu 21 m., r. 1839 1322 m. Vrchnosti se platil desátek v hotovém železe.

Po smrti jeho (1857) měli právo na oceněný (165.347 zl. 34 kr.) statek: Luitgarda Moldová šl. Moldheimová (roz. Zhorská), Kornelie Kočičková (manželka Arnošta Kočičky šl. z Freibergswallu), Hugo Zhorský rytíř ze Zhoře, Odona Zhorská ze Zhoře (později provdaná za hr. Dohalského) a Vladimír Zhorský rytíř ze Zhoře. Již dne 22. listopadu 1865 prodáno dědici[1]) za 525.000 zl. panství Josefovi, Vilémovi a Mořici Teubrům, z nichž Josef měl polovici, zbýv. 2 po $^1/_4$. Josef Teuber obdržel r. 1873 šlechtictví (obr. 52.) za zásluhy o průmysl. Vilém šl. Teuber koupil si díl Mořicův (dne 2. dubna 1882); po † (1. srpna 1881) Josefa Teubra rozdělila se polovice majetku mezi Viléma a Mořice, jenž 13. ledna 1883 prodal i tento podíl Vilémovi. Tak sotva zcelené panství po † (dne 2. října 1884) Vilémově připadlo po pětině Eugenii šl. Teubrové, Aloisii svob. pí. Gudenusové, roz. Teubrové, Vilemíně, Josefovi a Eugenii šl. Teubrové.

Obr. 51. Znak ryt. Endsmanna z Ronova.

K o s t e l y. F a r n í (obr. 53. a 54.), původně P. Marie, dnes zasvěcený sv. Václavu, sahá svou zachovanou částí gotickou do let 1230—1240. K původní lodi poškozené častými ohni a za hr. Marie z Oppersdorfu nově sklenuté v baroku (1678) byla přistavěna v prodloužení věže (8·06 m šir.) kaple sv. Michala (14·3 m dl., 4·5 m. š.) jako vedlejší loď; zeď mezi lodmi nahrazena pilířem; na sesilení zdí na sev. straně tehdy přistavěny opěrací pilíře

[1]) Za Hugona Zhorského prodával Jan hr. Mazzuchelli a za Vladimíra otec jeho Ferdinand Zhorský rytíř ze Zhoře.

V presbytáři (15·95 m dl., 6·4 m š., 6·7 m vys.) býval do r. 1884 starý oltář postavený (r. 1655) nákladem Zdeňka Diviše Vlkovského z Oubertovic a obnovený r. 1784. Oltářní obraz sv. Václava, malovaný téhož času Tobiášem Pockem, byl opraven r. 1851. R. 1884 vybudován nový dřevěný oltář v got. slohu malířem Josefem Svobodou z Biteše za 1200 zl. Na místě obrazu, jenž nyní zavěšen v kapli, umístěna při zdi nad hlav. oltářem socha sv. Václava, po stranách sochy sv. Cyrila a Metoděje, Rocha a Šebestiana. R. 1905 oltář upraven a zvětšen týmž malířem, tak že první 3 sochy postaveny na oltář. Vedlejší oltáře sv. Josefa a sv. Kříže (obraz od Matyáše Šťastného z r. 1852) byly sice ozdobeny v l. 1890tých některými soškami, ale za poslední opravy ustoupily novým gotickým oltářům, zasvěceným sv. Josefu a sv. Antonínu Pad. Jsou pracovány týmž Jos. Svobodou.

Obr. 52. Znak šlechticů Teubiů.

Vymalování kostela a zřízení oltářů stalo se nákladem 6000 kor. Kostel konsekroval brněnský biskup Pavel hr. Huyn.

Zachovalo se několik náhrobních kamenů:

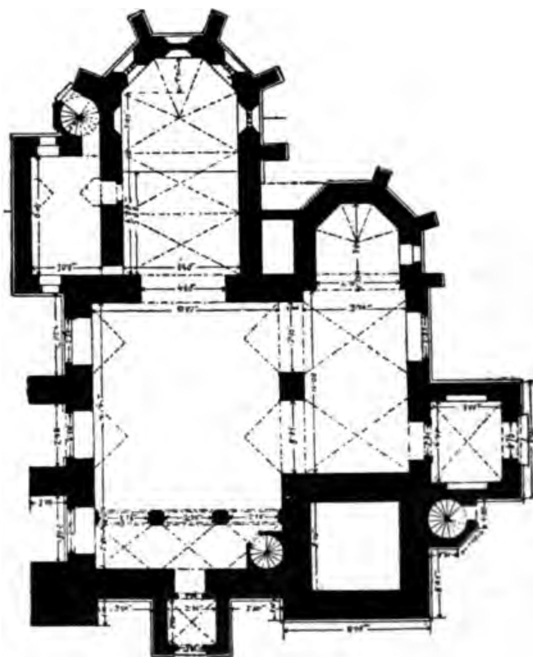
1. Na epišt. straně v presbytáři Doroty Marie Štaudové z Hammersdorfu (str. 154.): „Letha Panie 1607 dne 27. Aprilis W Panu Bohu usnula urozena pani Dorotha Marije Staudowa z Hommersdorfu rozena Strczanowska, Pani na Dobri Wodie, Lechowiczich. Modlete se za nie.“ Znak její s písmeny: F. M. S. V. H.

2. V kapli sv. Michala Zdeňka Lhotského ze Ptení (obr. 55.): „Letha Panie 1577 W patek przed Nedielij Ostatnij Masopustnij Dokonal gest žiwot swúg Urozeny Wladyk a pan Zdenek Lhotsky ze pteny a na Krzizanowie A tuto gsa pochowan nepochybnau nadiegy wzkrzissienij k budaucymu žiwotu očekawa podle rzeczi Krystowy, Jan, V. Kap: Przigde hodina, w kterezto wssickni, kterzi w hrobich gsau, uslyssij hlas syna Božiho a kterzi Uslyssij žiwy budau žiwotē weč.“

Anny, roz. Podstatské, manželky předešlého: „Letha Panie 1572 W Nedieli po Swate Luczyzy dokonala gest Žiwot swuog

Vrozena Panij Alina podstatska z Prusynowic a na Gakubowicych, pozůstala manzielka po Vroze. Wladyce panu Zdenkowy Lhotskim ze Ptenij, Gegizto tielo tuto pochowano gest, ale Dusse w rukau Bozjch. Maudro, 11j: Sprawedlivych lidij dusse sau wrukau Božich a nedotkne se gich muka." Pod tím páska s nápisem: „Weywod Vrozenych Panuow Podstatskych z Prusynowic."

3. Kateřiny, jejich dcery (obr. 56.): „Letha Panie 1564

Obr. 53. Půdorys farního kostela v Křižanově.

w prwnie Strzedu w postie umrzela Kaczenka, dczera urozeneho wladyky Pana Zdienka Lhotskeho ze Ptenij."

Neznámého z rodiny hammersfeldské.

Křížová býv. cesta Führichova z r. 1857. Varhany 1869 za 1200 zl. postavil Josef Komínek, rodák osovsko-bitišský. V sakristii jest stará kamenná křtitelnice.

Na věži jsou 3 zvony: I. 1680 kg. těžký s nápisem: Regina coeli letare ○ quia meruisti portare ○ resurexit sicut dixit ○ P. ○

Anno 1508; II. 560 kg: Jesus Nazarenus, rex Judeorum, titulus triumphalis defendat nos ab omnibus malis 1732. Ulit gsem od Jana Prignei; III. 280 kg: Sancta Maria, ora pro nobis. Anno Domini 1732. — Sanktusník a umíráček nemají nápisův. Hodiny na věži jsou majetkem obecním.

Před zámkem stojí „zámecká kaple", („sv. Barbory" dříve „Panny Marie") v níž bratří konali své bohoslužby. Po vypuzení nekatolíků byla upravena na další pohřbívání

Obr. 54. Farní kostel v Křižanově.

vrchnosti.[1]) Nad presbytářem do nedávných let býval dřevěný kalich. Kaple má 3 oltáře: Hlavní sv. Barbory, vedlejší sv. Floriana a sv. Jana Nep.; nad svatostánkem u prvního jest soška českého lva a nad ním obraz sv. Salvatora, u druhého moravská orlice s obrazem Panny Marie. Pod vítězným obloukem v podlaze jest kámen s kruhy a s erbem Křineckých z Ronova, pod nímž vedou schody do prázdné hrobky; na epišt. straně v lodi jest epitaf Jiřího Volfa Křineckého z Ronova, manželky

[1]) Za cís. Josefa II.

a 9 dítek jeho, jejž si postavil za živa ozdobiv jej svým i manželčiným znakem. Nápisy na něm jsou z Písma sv. (Job, V., Jan XI.) a končí se: Letha Panie 1617 (obr. 57.).

Kaple sv. Jana Nep. na Horním městečku, k níž se v oktávě světcově vedou průvody. Jan Moravec ze Strakonic

Obr. 55. Farní kostel: Náhrobník Aleny Podstatské z Prusinovic a Zdeňka Lhotského ze Ptení a na Křižanově.

v Č. odkázal 100 zl. stř. na stavbu její; r. 1848 dokončena za 632 zl. 10 kr. r. č.

Matriky křestní a oddací počínají se r. 1667, úmrtní 1702.

K farní osadě patří Křižanov, Kozlov (3 km), Jívoví (2·5 km), Dobrá Voda (4 km), Kundratice (2·5 km), Sviny (4 km), Horní Libochová (4 km), Hlíny (4 km) a samota Síčky (2·5 km).

celkem 3266 katolíků; do r. 1784 i Bory Horní se Sklenným, Radenicemi a Rousměrovem a Pikarec (far. morav.). Záduší má jmění 27.857·6 K, kostel 6030·98 K, farní obročí 24.256·8 K, stříb. fond 1213·77 K, chudobinský ústav 6021·93 K.

Arcibratrstvo sv. Růžence, založené při kostele Eleonorou hr. Oppersdorfovou r. 1679, zrušil Josef II.; obnoveno 1. října 1889.

Obr. 56. Farní kostel: Náhrobek Kačenky Lhotské ze Ptení.

Zdejšího kostela se vzpomíná po prvé r. 1239, kdy pan Přibislav daroval s mnohými příjmy patronátní právo nad ním špitálu sv. Ducha v Brně. Darování potvrdil papež Řehoř IX.[1]), olom. biskup Robert[2]) a olomucká kapi-

[1]) Laterani, XVI. Kal. Junii, 1240 (C. D. M., II., 366).

[2]) Apud Zabrdowice, IV. Nonas Julii, 1240 (C. D. M., II., 270).

Obr. 57. Kaple sv. Barbory: Náhrobní deska Jiřího Volfa Křineckého z Ronova.

tola.[1]) Když však r. 1243 vstoupil zakladatel jmenovaného špitálu Rüdiger do rytířského řádu sv.-Janského, postoupil mu všechen špitální majetek. Také patronát kostela křižanovského přešel na řád, jenž sem dosažoval své řádové kněze a (dle V. Brandla) zřídil zde kommendu, jejíž představený — komthur — býval zároveň farářem.

R. 1357 se připomíná farář Richer, r. 1366 Štěpán, jenž se svářil s farářem svrateckým Janem o desátek z polí v Řečici.[2]) Spor urovnán 19. června 1366 na neprospěch Janův, jenž musil zaplatiti i soudní útraty. Mělť špitál u sv. Ducha právo vybírati desátky ze všech vsí přifařených ke Křižanovu. Později mnohé vsi odděleny od farnosti a jinam přifařeny. Tak na př. Řečice přidána do Svratky. Desátky však zůstávaly mateřskému kostelu v Křižanově. Větší spor byl veden za faráře Tomáše.[3]) Věc se měla takto: Bohdal, farář v Horních Borech, Jan, farář v Bobrůvce, Michal, farář v Dolní Bobrové, a Jiří, farář v Obyčtově, neuznávali, jako dříve svratecký farář Jan, práva špitálu sv. Ducha k desátkům z vesnic (na př. Křižinkova, Bohdalova, Moravce, Mirošova a j.), jež dříve patřily křižanovskému kostelu a později teprve byly přiděleny, a vybírali si desátky sami. S tím ovšem nebyl spokojen špitál a jmenované faráře pohnal na soud.

Papež ustanovil za soudce Jaroslava ze Selnberka, opata kláštera Zábrdovského, který vyzval dne 3. dubna 1393 zmíněné faráře, aby vrátili špitálu 40 kop gr. a nahradili škodu, dokazuje, že posud křižanovský farář vybíral a odváděl desátek na den sv. Michala na vydržování chudých a nemocných. Myslí-li, že jsou v právu, ať prý přijdou k němu a dokáží své právo; jinak je stihne církevní kletba. Dne 9. dubna vyzval opat faráře meziříčského, aby sám žalované faráře pozval na soud. Přišli, ale prohlásili, že nemá právo souditi je opat, a odvolali se k apoštolské stolici. Byvše znova pohnáni, nepřišli „tamquam rebelles et filii inobedientes“. Opat dal je farářem v Moštištích, Dol. Borech a Horní Bobrové pohnati znova před jejich soud. Neuposlechli opět. Proto byli všichni 4 vyloučeni z církve, a 30. dubna rozkázal opat

[1]) Anno MCCXL in Olomucz IV. nonas Augusti (C. D. M., II., 373).
[2]) C. D. M., IX., 352.
[3]) C. D. M., XII., 114, 120—124, 152, 154, 160.

děkanovi tasovskému Stachovi a farářům téhož děkanství: dolnoborskému, novoměstskému, moštištskému, žďárskému, vicenickému, hartíkovskému, koněšínskému, zvolskému, veselskému, svrateckému a radostínskému, aby v neděli při mši sv. za hlaholu zvonů oznámili věřícím vyloučení svéhlavcův. Další vedení pře svěřil opat tasovskému děkanovi a meziříčskému faráři Václavovi. Rozepře skončena 13. června 1393. Faráři byli odsouzeni jak ku vrácení podržených desátků, tak i k náhradě škod. R. 1404 uvádí se farářem Jan Humpel. Byl asi poslední zdejší farář maltezák a poslední katolický kněz před náboženskými převraty.

Helena, sestra Zikmunda z Křižanova, odkázala před r. 1437 far. kostelu Matky Boží 100 hřiven gr., jež měl vyplatiti Beneš z Boskovic a Budišova. Neplatil jich dlouho; tudíž r. 1464 pohnal jej na soud Jan z Pernštejna, horlivý kališník, z této sumy. Vilém z Pernštejna, nástupce Janův, z mládí kališník, později mírný katolík, ujal se bezprávně nejen fary, ale i desátků v městečku, kteřížto desátkové příslušeli chudým ke špitálu sv. Jana, a vsí Lúček a Radenic s příslušenstvím; proto r. 1481 byl žalován Martinem, komthurem a konventem sv. Jana v Brně z 500 hřiven gr. Aby se vyhnul stálým rozbrojům s husitismem rostoucím, r. 1483 řád johanitský raději zaměnil své patronátní právo v Křižanově s Vilémem a Janem z Pernštejna.

Odtud sem dosazováni nekatoličtí kněží, nejprve podobojí, později (hlavně působením Jana II. z Pernštejna, horlivého stoupence Luthrova), luteránští. Z podobojích známe r. 1559 Jana Evechyna a Jana Novoměstského († 1563), jejž manželka Lidmila dala pochovati před hlavní oltář, a Jana Moravu, kterýž učinil r. 1579 frajmark o kus pole s Tomášem Holým.

Luteránským pastorem byl Martin Svorník Rychnovský; pobyl tu jen rok, odešed (1591) do Vel. Meziříčí. Založil r. 1590 literátský spolek,[1]) jenž zanikl za pozdějších bouří válečných; měl podobné artikule jako sousední spolky literátské.

Vedle nich za Viléma z Pernštejna nalezlo stoupence v Křižanově „českobratrství;" bratří měli na Sychrově svůj sbor a dům, jejž však s městištěm a zahradou prodal br.

[1]) Originál v zem. arch. v Bočkově sbírce. Tiskem vyšel s malými změnami v Schrift. d. h. stat. Sect., IX., 461—464.

Pavel, t. č. správce sboru, Tobiášovi lékaři za 136 kop míš.[1]) Sborským kostelem byla kaple sv. Barbory (r. 1662 se nazývá „modlitebna s kryptou od nekat. vrchnosti postavená"). Kolem r. 1530 byl správcem sboru Mikuláš Slánský, člen úzké rady. Jan Blahoslav vypravuje o něm, že byl „mistrných přísloví, povědomý starých věcí původu jednoty". Byl i literárně činný, nadiktovav br. Matěji Červenkovi, bratrskému dějepisci, „Listy a jednání bratří s Luterem". Po něm kolem r. 1540 zmíněný Pavel. Jej vystřídal br. Matěj Berounský (v Boleslavi na úřad kněžský povolán r. 1534, † 1556), „muž znamenitě pobožný a horlivý". Za něho † zde 13. května 1555 br. Matouš Strejc. Ve sboře zemřel r. 1557 v pátek před sv. Bartolomějem br. Jiřík Cyklovský, jeda na sněm do Slezan.

Po obnově katolictví až do r. 1636 spravovali farnost většinou sousední faráři; krátký čas tu byl Matouš Běnčík, jenž r. 1629 odešel do Bíteše. Od r. 1636—1682 se střídali duchovní. Za Karla Zemana (1657) přifařeny farnosti heřmanovská a osov.-bitišská; 1691—1704 Jan Vilhert, jenž byl podezříván z čarodějství; očistil se z nařknutí, ale zaměnil své obroči s Bart. Nedováleným (1704—1726),[2]) odešed do Dubu. R. 1719 uhodil blesk do kostelní věže a zapálil ji. Vyhořel kostel i s věží. Roku 1726 Jan ze Švalbenfelda mimo 4 m. polí patřící k faře věnoval na výživu faráři Janovi Vraclavskému a nástupcům v 8 kusích $47\frac{1}{2}$ m. na užívání; vyminil si jen, aby farář dával kostelu 5 zl. 13 kr., a ustanovil, aby mimo dosavadní desátky dávaly se i z pustých polí a nově zřízených na místech „ferrifodinarum" (hamrů). Fr. Handl (1746—1768), František Staněk (—1797), Bernart Kotzent (—1825), děkan a arcikněz, jenž začal psáti od r. 1780 pamětní knihu farní, Julius Šmatera (—1889), Karel Pernica (—1899), jenž svým nákladem opravil důkladně kostel a faru. Od t. r. Ladislav Zavadil, spisovatel „Bítešského okresu", za něhož kostel vymalován, a postaveny nové oltáře.

---

[1]) Gruntovní kniha Křižanovská. R. 1559 prodala Zdeňkovi ze Ptení vdova po Tobiáši týž dům se štěpnicí, rybníkem a zahradou za 200 kop gr. za přítomnosti faráře křižanovského Jana Evechyna a vládyk, p. Jiříka Vaneckého z Jemničky a na Vanči a p. Diviše Dvoreckého z Dvorcův.

[2]) Za něho far. ovesný desátek z městečka činil 45 mandelův a 12 snopův.

Patronátní právo do r. 1483 vykonávali johanité, odtud podnes vrchnost. Farní desátek vybaven 10.540 zl. k. m.

Hřbitov, zdí ohraničený, býval kolem kostela; dnešní za městečkem směrem k Heřmanovu pro celou farnost byl rozšířen 1811.

Školy. I. Obecní. Byla-li škola v městečku před husitskými válkami, nelze tvrditi. Uváží-li se však, že r. 1423 Mikuláš z Křižanova byl dosazen na faru klecanskou v Čechách, a Petr z Křižanova farářem ve Valči, možno se domnívati, že tu bývala jakás škola učící literním počátkům. Za dob nekatolictví připomíná se škola, na níž učiteloval Duchek, jak vysvítá z přímluvčího psaní 2 měšťanů z Bíteše na zdejšího faráře Jana Stezychora. R. 1539[1]) Jan II. z Pernštejna na žádost rychtáře a konšelů na místě vší obce Křižanova potvrdil desátek žitný (56 m.), ječmenný (12 m.), ovesný (50 m.), zelný 2 fůry, z krav mlíčního po 3 kr. (1 zl. 30 kr.) ze Svin, jejž páni Pernštejnští pustili městečku, a ustanovil, aby sobě školního rektora a zároveň varhaníka a obec. písaře mohlo městečko vydržovati („.. tak, aby ti lidé svrchupsaní, nynější i budoucí, ze vsi Svinů budoucně jim Křižanovským ty desátky bez odporu každého roku, což jsou spravedlivě povinni dávati, dávali, a Křižanovští takový desátek berouce, na to mají rektora neb mistra školního, člověka hodného, kterýž by při kostele při zpívání a jiné pořádky uměl spravovati, jim k obci k písařství se trefiti a dítky jejich k cnostem mravným vésti a je pilně učiti.....“).[2]) R. 1573 poručil škol. záduší Vaněk Dorotinin rybníček v Krkavě (později zv. „Školník“), aby se chudým mendikům zjednaly šatky, a r. 1581 Matěj Firkušný rybník „Laškovský“ chudému záduší školnímu. Z rektorů známe Matyáše z Třebovic, jenž jsa radním písařem začal psáti gruntovní registra; r. 1572 kantor Jan Viktorin si koupil grunt od Kateřiny Vrzalky.

Že bratří ve sboře měli svou elementární školu, jest jisto.

Koncem 30leté války (1646) byl správcem školy Pavel Vitis Novopražský; r. 1662 byla zde škola se 14 dětmi; učitel dostával 7 zl. ročně a každou neděli oběd na faře. Mimo to 1 gr. za zápis křtu do matriky, 1 gr. za zápis ženicha, za pohřeb 10

[1]) Na Pernštejně, v pondělí den sv. Fabiana a Šebestiana.
[2]) Obecní archiv v Křižanově a Vel. Meziříčí; Archiv Č., XIX., 426.

až 12 gr., sobotáles (1 kr. za slabikování, 2 kr. za čtení, 2 kr. za čtení evangelia), stredales, 1 vejce od dítěte, koleda na 3 Krále, sv. Řehoře a posvícení. Dohled na ni měla městská rada (1672).

Hr. Eleonora, matka Dominika Ondřeje z Kounic, převzala od obce desátek ze Svin s 2 rybníčky a vydržovala sama rektora a písaře. Když se proslýchalo, že se prodá křižanovské panství, Křižanovští obávajíce se „po smrti naší nářku a proklínání, že jsme to v ruku vrchnostenskou zadali, prosili hraběnku, aby jim tu velikou milost proukázala a ten svinský obilní desátek i ty rybníčky navrátiti ráčila, z kteréhožto užitku ty 2 služebníky platiti a spokojiti chtějí". Kounic nevyhověl prosbě, poněvadž prý „supplikanti každé vrchnosti děkovati mají, když ona naproti toho desátkového a z těch vnitř jmenovaných rybníčků pocházejícího nestálého důchodu městečku písaře a školního rektora drží a platí."

Poněvadž tímto nadání pernštejnské na školu bylo k ruce vrchnostenské odňato, upravil Jan z Švalbenfelda, potvrzuje městské privileje, i školní platy takto: „.... dědicové moji, též i sukcessorové panství křižanovského, písaře jim dospělého, kterému obec byt v rathouse dáti povinna, též i rektora spolu varhaníkem zaopatřiti, a všechno při škole, kdyby časem co sejíti mělo, nejenom opraviti, nýbrž i znovu vystaviti zavázáni a povinni býti mají; obec však patřící potřeby buď k správě neb vystavění školy přivézti fůrami zaopatří. Kdyby ale s tím budoucím vrchnostem zaměstnávati se nelíbilo, mají tedy výš jmenované desátky i ty 2 rybníčky k obci křižanovské a žádnému jinému postoupeny býti, a ona povinna bude 2 služebníky sama sobě opatřiti."[1]) Odtud dostával učitel od vrchnosti 12 m. žita, $3^1/_2$ m. ječmene, $^5/_8$ m. hrachu, 3 sudy piva, 12 sáhů dříví a 44 zl. Jiný příjem učitelův byla koleda (nějaké peníze, len, hrách a koláče) do r. 1786; dle starého zvyku od každého souseda zdejšího, měl-li dítky školní, 1 m. žita (později 1 zl., od r. 1789 jen 30 kr.); sobotales (v 1. třídě 1 kr., v 2. třídě 2 kr. týdně); štola, obec. písařství a pečení hostií (14 zl. a kus pole). R. 1674 se připomíná rektor Petr Albrecht, r. 1677 Jiřík Vojtěch Zvoník, r. 1679 Jan Ant. Penteky.

---

[1]) Obecní archiv v Křižanově. Vrchnostenský závazek vykoupen šlechticem Teubrem 10.800 K r. 1882.

V 19. stol. déle působili: Jan Faulhaber po 53 let († 1846), jenž založil „Schulhausprotokol", Václav Bádal, Fr. Mohelský († 1880); v l. 1881—1905 Fr. Hochmann, jenž počal psáti školní kroniku; 2 roky další Jan Mezník.

Škola se rozšiřovala: R. 1792 stala se dvojtřídní, 1862 trojtřídní, 1871 čtyrtřídní, po 2 letech 5třídní, 1905 jest 6třídní o 7 odd. Přiškoleny jsou: Jívoví, Kundratice, Kozlov a Sviny; do r. 1795 též Dobrá Voda, do 1890 Horní Libochová.

Stará školní budova, v níž se učilo do r. 1785, jest č. 194.; od t. č. v bývalém špitále (č. 193.), jenž byl r. 1787 zakoupen na školu; ježto nestačila, vystavěno 1. poschodí (1803), přistavěny 2 světnice ku staré škole (1831), najaty světnice v č. 25. a 21., a upravena třída v radnici (1886). Aby se pomohlo neustálému nedostatku, vystavěna r. 1894 na Horním městě nová škola o 7 třídách za 60.000 K. Zároveň prodána škola na č. 193., a v staré škole ponechány 2 světnice průmyslové pokračovací škole, a ostatní upraveno c. k. pošt. a telegr. úřadu.

Mimo nadaci 400 zl. (v. t.) z r. 1882 zřízen t. r. na podporu chudých školních dítek spolek „Dobročinnost".

2. Průmyslová škola pokračovací, zal. 1890.

Jmění obecní. R. 1548 koupila si obec od Jana z Pernštejna 70 měr pastvin „Loučky" za 100 zl. R. 1562 koupeny úřadem na Šibeničním vrchu kutiny s borovinami, rybníčky, okolními rolemi za 38 zl. od Markety Bartošovy. R. 1749 70 měr lesa, rybníků na 12 kop kaprův a $27^3/_4$ kopy potěru.

Nyní patří městečku: radnice, chudobinec (dříve pastoušky č. 173.,[1]) hájenka (dříve pazderna), chudobinec (dříve pazderna č. 200.), škola, dům staré školy (v němž jest c. k. pošta a pokračovací škola), špitál č. 247. (pro infek. nemoce), 4.600 K na stř. rentě, 10·54 ha rolí, 7·82 ha luk, 11·73 ha zahrad, 18·76 ha pastvin, 97·56 ha lesa (Loučky s 60 ha a Šiberník), 20·9 ha rybníků (celkem 30, z nichž jest největší Hornoměstský a Vážný[2]), 2·65 a stav. plochy. Veřejný majetek dělá 26·87 ha.

---

[1]) Obecní pastýř počátkem 19. stol. dostával služby od těch, kteří dávali ještě příjemky, z krávy 12, z jalovice 6, z ovce 6 a z jehněte 3 kr.; místo příjemku dávalo se žito nebo chléb.

[2]) R. 1688: 3 kaprové rybníky na 35 kop, 4 na 17 kop 3letého plodu, 3 na 19 kop 2letého plodu, 2 na 20 kop 1letého, 2 lazebnické byly pusty. Obecní sádky jsou 3 vedle sebe a leží pod novým obecním rybníkem.

Při obci jsou 4 nadace:

1. Stanislava Dvořáka, dvořáka z Kozlova, 400 zl. chudým a hodným dítkám školním z Křižanova a z Kozlova; 2. na varhaníka; 3. na opravu a stavbu školy; 4. Viléma šl. Teubra z r. 1884 chudým 1150 zl., kteří o výročním dni úmrtí jeho († 2. října 1884) mají býti podělováni.

Peněžní ústavy jsou: Obec. spořitelna (od r. 1904); vzájemná záložna a kontribučenská.

Radnice („radní dům") byla vystavěna v 16. stol. na místě 2 gruntů Karkalovského a Tučkovského; zde se chová bohatý a urovnaný městský archiv. Zásluhu o jeho urovnání má dr. Jindřich Chylík.

Obec má právo tržní a mívala i soudní.

Matyáš, král uherský a český, na žádost fojta, konšelův a vší obce, na přímluvu Viléma z Pernštejna dopustil Křižanovu 2 jarmarky, na den sv. Kateřiny a sv. Petra a Pavla, ale bez škody jiným městům a zvláště Jihlavě.[1])

Císař František I. dne 21. června 1794 potvrdil tyto a obilní trh na každý pátek. Ferdinand V. na žádost městečka povolil 4 výroční trhy, a sice v úterý před sv. Fabianem a Šebestianem, před sv. Josefem, před P. Marií Sněžnou a před sv. Kateřinou, koňské a dobytčí trhy vždy v pondělí před výročním trhem, trh na vlnu (den po sv. Petře a Pavle) a týdenní trh páteční.

Krevní právo se připomíná v městských knihách s počátku 16. stol.; v kriminálních příčinách brávalo se naučení u města Brna. Dosud se zachovala jména „Šibeník" a Šibenice (vrch šibeničný). V obec. archivu jest přípis brněnského magistrátu, jak si mají vésti při stavění šibenice. Jiří Václav z Švalbenfelda dne 22. května 1715 povolil magistrátu, aby, ježto „spravedlnost" křižanovská se skácela, jiná na zachování a fedruňk spravedlnosti vystavěna byla s doložením, že všem, kdož při tom budou pracovati, dílo dokonce v ničemž na újmu cti a poctivosti nemá čeliti; proto měli před řemeslníky rychtář a konšelé vezmouce sekeru neb kladivo nejprve do klad neb drv na vyzdvižení spravedlnosti přihotovených seknouti neb udeřiti. Poprava 2 zločinců r. 1750 vyžadovala 127 zl. 57 kr.; mistr právní sem přijížděl z Brna

[1]) Ve Vídni, v neděli po svátku sv. panny Markety 1485.

a z Bíteše. V Praze při apelaci mělo městečko na své hrdelní věci svého právního přítele (= agenta), jemuž se platilo ročně 15 zl. Mimo trest smrti bývali trestáni celo- neb víceletým obecným neb panským vězením v železech a poutech, 20 ranami karabáčními. Z šibenice prý zbyl kamenný sloup, jenž byl pak před „Fridriskovýma" (u provazníka Mezníka).

Zachovala se menší městská pečeť (* SIGIL : MINVS : OPPI : KŘIŽANOW), rychtářská (RICHTARZ : ZKZIZIA ∞) a konšelská (Sigillum juratorum Krzizanow); na všech jest týž znak: 7 per (památka po Lomnicích).

Trati se nazývaly dle urbáře (1682): U Ovčírny, v Kačinách, Dolní a Horní niva, za Starou cihelnou, Žlíbek; roku 1749: Za Železnou rudou, k Jakubovicům, nad Pustíky, za Spravedlností, pod a nad Troubníky, za Horním městečkem, za Šléfiřovým, za Panskou chmelnicí, pod Křižovníkem, za Obec. stodolou, za Rudou, ve Vlčích žlíbcích, nad Baňkaříkem, pod Lazebníčkem, nad Brejlovskou loukou. Dnes: Za Budínem, Kadolecká, Červené žlíbky, Kostěný kopec, na Kamenném kopci, pod Šibeníkem, Krkava, Jankovská. — Celkem při městečku jest 842·5 ha polí, 106·9 ha luk, 10·2 ha zahrad, 46·9 ha pastvisek, 75·7 ha lesa, 71·2 ha rybníků, 60 včelstev.

Křižanov náležel k brněnské župě a kraji. R. 1287 slove vsí, již o 6 let později se nazývá městečkem. Po rozdělení jeho r. 1287 vyňata byla klášterní část z pravomoci župních úřadův a podřízena sudímu ve Žďáře; část lomnická až ve 14 stol. přišla pod soudní moc vrchnosti. Vrchnost jmenovala rychtáře, jenž společně s konšely vykonával nižší moc soudní. Na schůzích, jež byly pokračováním starých obec. hromad, vyřizovaly se i hospodářské záležitosti obce a sousedův i požadavky vrchnosti. V Křižanově bývali až do r. 1486 dva rychtáři, po jednom v každé části; podobně i 2 purkmistři a dvojí konšelé; rychtáři sluli též „fojti". Po rychtáři, jehož odznakem bylo rychtářské právo či regiment, psaly se gruntovní knihy, t. zv. registra rychtářská či gruntovní; 12 konšelův se střídalo po měsících v purkmistrovství; vykonávali též tržní policii, určovali cenu potravin, pečiva a masa; 2 obecní starší spravovali obecní majetek. R. 1734 nazýval se první primátorem, druhý purkmistrem, ostatní úřadními.

Zachováno jest (o 19 artikulích) zřízení panské Jana Josefa z Svalbenfelda, jež se mělo přednésti za obnovy rady. Důležito z něho jest toto:

1. . . . Protož za dobré se uznává, aby tak jako v jiných městech actuarius aneb úředník se ustanovil, kteréhožto povinnost ukazovati bude, aby bedlivost nesl, by primas a purkmistr jak císařské, též panské a obecné intrady ve vší věrnosti a spravedlnosti, v jakýchkoli případnostech na sousedy uvrhnuty budou, tak a nejináče odváděli, a do počtů obecních za příjem uvedeny byly.

4. Na solní a rybné, též obilné užitky bedlivý pozor dá (aktuarius), aby to vše k dobrému obecnímu uvedeno bylo.

5. . . . pod přísným trestáním žádní přestupníci, pokrytci a bludaři trpěti se nemají; z té tehdy příčiny pod propadnutím všeho svého jmění a statku se nařizuje, aby od datum této publikace všichni obyvatelé křižanovští jednu víru spasitedlnou, římskou katolickou vyznávali a zachovávali. Poněvadž také již mnohokrát se přitrefilo, že někteří z obyvatelův zdejších takové země plazící, ohavné mistry neb svobodnické učitele po světě na lidi presující zde potajmo skryté a přechovávané mívali, tak se všem takové lidi přechovávati, jak i aby žádné nepořádné luteriánské knihy, modlitby neb písničky ani v domích svých neb u kohokoliv jiného nechovali, méněji takové modlitby při sobě nosili, to pod trestáním tělesným i mohovitým se zapovídá.

10. Poněvadž povědomo jest, že mnozí všelikými pověrami neb čarami bližnímu buď na jeho zdraví neb na dobytku aneb jinších případnostech z pomsty své bezbožně ubližují, jsouc ale hřích veliký proti Bohu, ten trest k právu hrdelnímu k potrestání přináleží. Pročež se všichni napomínají, by se toho hříchu varovali a se všemožně vystříhali; kdo však by takového škůdce věděl, má jej milostivé vrchnosti neb k právu oznámiti.

11. Noční toulání s třískami, též chodění po domech do chlévů se přísně zapovídá, jako by i po domech lenu nesušili, nýbrž obecní pazdernu sobě vystavěti dali, v které aby sousedé proti záplatě sušiti a tříti mohli, a to pod 3 kopy pokuty.

12. Všem cechmistrům v nově zřízeným pod neprominutelným trestáním se nařizuje, aby svým spolumistrům všeliké spravedlnosti bez fortelův konati přihlíželi a lidí k placení nepřehlíželi.

19. Jsouc palírna milostivé vrchnosti podle nadání nejmil. císaře pána kontrahírovaná, z té příčiny žádný z obyvatelův buď darovanou neb koupenou kořalku pod 6 zl. pokutou do městečka nositi nemá. Též i tak tabák nájemníkům mým zadaný jest, a žádnému jinšimu pod 1 zl. pokutou v takovém handlovati se zakazuje.

Přidáno jest znění přísahy rychtáře, purkmistra, konšelův a hajných.

Dnes skládá se obec. zastupitelstvo z 18 členů, obec. rada ze starosty a 4 radních. Déle starostoval Matěj Lukášek, c. k. hejtman v. v.

Špitál v Křižanově byl od dávných dob (již za johanitů). Vilém z Pernštejna odkázal r. 1515 posledním pořízením zdejšímu špitálu, aby bylo dáváno chudým 10 kop gr., . . . drev k palivům... i do křižanovského aby dávána byla potřeba slušná...[1]) Druhým testamentem r. 1520 a listinou[2]) z téhož roku zvýšil pan Vilém dosavadních 10 kop na 20 kop. Správcem špitálním byl tehdy farář. Odkaz pernštejnský (kapitál 333 zl. 10 gr.) přenesl Jiří Vilém Křinecký na Křižanov (den sv. Václava 1616). R. 1662 byl špitál v zuboženém stavu[3]) a r. 1672 měl ještě rybník, jehož užívala vrchnost. Za pozdějších bouří válečných zpustla špitální budova (č. 193.), a na příjmy se zapomnělo. Eleonora hr. Oppersdorfová listinou (30. března 1679) obnovila špitál a nadání jeho, vystavěvši špitální stavení a opatřivši mu kapitál 1550 zl.[4]) Tyto peníze pojistila na křižanovském panství nepřevoditelně tak, že každý majitel jeho jest povinen 6% úroku špitálu vypláceti. Mimo to patřil špitálu rybník „Špitálský" nad kundratickým mlýnem, jejž r. 1515 na den sv. Jiří s povolením Jana z Pernštejna Křižanovští věnovali špitálníkům. Ježto rybník dával sotva 9—10 zl. ročně, zavázala sebe a své nástupce z něho platiti nájemné činže 15 zlatých.

Ve špitále měli 3 chudí muži a 3 ženy býti živeni a šaceni; začež byli povinováni za zakladatele a držitele panství se modliti, různých církevních pobožností se účastniti a sebe vespolek opatrovati. Dohled na něj měla obec (1672).

---

[1]) Archiv Č., XVII., 216 a 217, 277.
[2]) 1520 dne 1. ledna (Rodinný archiv hraběcí v Jaroměřicích).
[3]) Volný, Kirch. Top., III., 81.
[4]) V tom zahrnut i pernštejnský kapitál s úroky od r. 1621—1677.

S klášterem Žďárským byl zrušen i špitál Josefem II. r. 1785 a nadace přikázána náboženskému fondu; budova špitální pronajata a r. 1787 prodána na školu; peníze za to přidány náboženskému fondu. Přičiněním Jana Karla Endsmanna byl špitál dvorním dekretem (15. března 1801) obnoven s některými změnami: Má býti vydržováno 8 osob, z nichž každá obdrží 6 kr., žádný byt a oděv; podíly mají se vypláceti týhodně dědičným nájemcem statku křižanovského; volba špitálníků, obstarávání nadace a vedení účtů ponecháno nájemci jako vrchnosti.

Úhrnný kapitál nadační dělá 5947 zl. 56 kr. v. č., a jest zanesen do zemských desk na statek křižanovský. Dnes jest špitál obcí zřízený za Horním městem (č. 200.).

Zdravotnictví. Již r. 1407 křižanovský (na klášterském díle) lazebník měl podsedek někde pod kostelem a byl osvobozen od vrchnostenských poplatkův. R. 1450 koupil od bratří dům na Sychrově lékař Tobiáš. Lázně se připomínají na konci Dlouhé ulice, kdy je držel Tomáš. R. 1746 připomíná se lazebník Fr. Ritauer, r. 1760 Filipina Kozova na lázni.

Obyvatelé se živí polním hospodářstvím a malým domácím průmyslem. Kdysi kvetoucí řemesla byla spojena v cechy. Již roku 1408 se připomíná v Křižanově pernikář a jirchář; r. 1749: 12 krejčí, 6 bednářů, 6 kožišníků, 11 kovářů, 2 provazníci, 18 tkalců, 17 obuvníků, 4 řezníci, 2 koláři, tesař, 2 zedníci, stolař, pekař, toufar (hrnčíř), mydlář, punčochář, 2 zámečníci a pláteník.

Cechy byly: a) Řeznický. Řezníci obdrželi cechovní artikule od Prokopa Lhotského ze Ptení; když však listina na pergameně psaná švédským lidem vojenským jim vzata a roztrhána, zažádali cechmistr a mistři Zdeňka Diviše Vlkovského z Oubertovic, aby jim potvrdil 18 artikulův v kopii zachovaných. Což se stalo 22. března 1654. Ztvrzené artikule se dochovaly. Pečeť nemá nápisu.[1])

b) Krejčovský, jehož artikule obnovil a ztvrdil, „kteréž od předešlé někdy vrchnosti potvrzené“ měl, dne 15. srpna 1667 Jan Karel Roháček z Adlerskrona. V kostele má svůj prapor a a pečeť z r. 1651 s nápisem: * MIES * KŘIZIANOWA · 1651.

[1]) Ježto řezníci chovali stáda ovec a pásali je mimo obec. stáda na pozemcích zdejších sousedův a okolních vsí, vznikaly časté spory mezi nimi a městečkem (na př. 1814 a 1835).

c) Stolařský má zachovanou pečeť s PCKYZA a v kostele společný prapor s tesaři.

d) Tkalcovský (= soukenický); mimo „Rejstřík poznamenání účedníkův poctivého cechu řemesla soukenického městys Křižanov“ (založeno r. 1628) a cechovní prapor ztratilo se vše. Šlechtic Endsmann měl zde továrnu na sukna.

e) Ševcovský má v kostele svůj prapor.

f) Kovářský míval prapor s koláři, zedníky a zámečníky společný.

g) Bednářský má pečeť z roku 1740 s nápisem: MISTROVSKA P · E · T MESTIC · K · Z · N ·

h) Kolářský uchoval si jen svou pečeť: P · M · KRZIZANOV (viz f).

i) V říšském byli zastoupeni kováři, zámečníci, později tesaři, zedníci a koláři; má zachována 2 cech. razítka s nápisy: PECZET · POCTIWICH · RZEMESEL · MESTECZKA · KRZIZANOWA · 17—64; nad znaky koruna. — PE · POCTIWICH · RZEMESEL · MESTECZKA · KRZIZANOWA. Prapor jeho jest v kostele.

Dnes je v Křižanově řádové společenstvo živnostenské.

Městečko má telegrafní (1894) a telefonické spojení (1907), elektrické osvětlení (1906), veřejnou knihovnu a čítárnu, spořitelnu a kruhovky.

Z četných rodáků zasluhují zmínky: (blahoslavená) Zdislava, jež ve spisu „Bohemia pia“ uvádí se mezi jinými našimi svatými[1]). Dr. Václav Křižanovský (nar. kolem r. 1428). Prvního vzdělání nabyl v rodném místě. Náboženstvím byl podobojí. Na pražské universitě dosáhl mistrovství svobodného umění. Aby kališná strana měla na bohoslovné fakultě nějakého doktora Písma, poslal Jan Rokycana na svůj náklad Křižanovského do Vídně a Bononie studovat bohosloví. Po roce se vrátil Kř. do Prahy sice jako doktor, ale též jako katolík. Na universitě do r. 1461 přednášel po katolicku a vedl prudký boj proti kališné straně profesorské; proto byl t. r. vyloučen z universi. Později byl proboštem u Všech Svatých, kanovníkem u sv. Víta a v Olomouci a sv. Apollináře v Praze. Biskup vratislavský

[1]) Lib. IV., str. 52 (vydání Jiřího Pertolta Pontana z Braitenberka, Frankobrod 1608); Dalimilova kronika česká, str. 145 (vydání Hankovo).

Jošt z Rožmberka upozornil ho sám, aby se uskrovnil ve svých kázáních proti Janovi Rokycanovi a králi Jiřímu. Za bojů mezi králem a papežem Pavlem II. odešel do Plzně, kde † asi 1467.[1]) Jan Janeš Křižanovský, bratrský kněz a správce sboru v Bezuchově; † 1588 v Dřevohosticích. Jan Morava z Křižanova, bakalář (1517), jenž měl v Praze tiskárnu a dům v Ungeltě Týnském.

Obr. 58. Dvorní rada Dr. Antonín rytíř Mezník.

Stanislav z Křižanova opsal na žádost p. Buriana na Brtnici (r. 1500) výklady M. Jana Rokycany na čtení svatá nedělní.[2]) Ant. ryt. Mezník (obr. 58), (* 1831, † 1907 na Vinohradech v Praze), dvorní rada, president senátu při nejvyšším správním dvoře a býv. poslanec na sněmu a říšské radě. Za mladších let psával z oboru směnkářství,

[1]) Tomáš Kalina, Václav Křižanovský (Č. Č. H.. V., 333—359).
[2]) Dr. B. Dudík, Forschungen in Schweden, str. 145.

napsal historii posl. stavovského sněmu a m. j. Poslední jeho práce jest „Jan Filipec" v Č. V. M. S. O. (XX.). Chylík Josef Quirin, farář v Přibicích. Napsal česky několik spisův.[1]) Autrata (Outrata) František, I. ředitel čes. učitelského ústavu v Polské Ostravě, literární historik a linguista. Bobrovský Antonín, řídící učitel v Babicích u Brna, spisovatel mnohých knih methodických. Mezník Cyril, ředitel měšť. škol v Kroměříži, psával v mladších letech do Moravana. Mezník Jan, nadučitel v Křižanově, dobrý

Obr. 59. Prof. dr. Karel rytíř Kořistka.

hudebník. Za rodáka se čítal † dr. Karel rytíř Kořistka (obr. 59.)[2]), jehož bratr Emil Kořistka jest sekretářem mor. zem. musea. Jako lékaři působili dr. Jan Melichar, spisovatel četných spisů, a dr. Karel Růžička, zakladatel veřejné čítárny.

Podle urbáře[3]) z r. 1682 měla vrchnost 4 dvory: Křiža-

[1]) Notiz.-Bl., 1876, str. 98.

[2]) Narodil se v Březové r. 1825.

[3]) Urbarium der Herrschaft Kržižanow. Aus alten Böheimbischen ins Teutsche verseczt 1682 (N. B. Starý český urbář jest v archivu zámeckém v Jaroměřicích).

novský[1]) při hradě s 441 m. polí a 49½ vozu sena; Jakubovský[2]) s 888 m. a 110 vozů sena; Sklenský se 141 m. a 63 vozy sena; Dobrovodský se 684 m. a 115½ vozu sena; při dvořích se chovalo 6 býků, 100 dojnic, 140 kusů jalového dobytka, 2000 ovcí, 100 prasat, 15 indiánů, 66 slepic, 18 hus, 18 kačen; celkový užitek z dobytka 2230 zl. 55 kr. Borský rychtář byl povinen za 1 zl. 30 kr. z důchodu obdržených odvésti každého 3. roku 3letého býka. Za ovoce 96 zl. V chmelnici (na bítešské silnici) se pěstoval chmel do pivovaru a na prodej (10 měřic za 10 zl.), včelstva 125 špalků; celkem bylo 8 zahrad, z nichž veliká kuchyňská u kostelíčka na zpustlé ulici Sychrově, jiná u kostelíčka, jiná byla u dvora ve Sklenném, jiná při dvoře v Dobré Vodě. Při honech lovili se vlci a rysi. Ze dvorů celkový užitek 3583 zl. 51 kr., z rybníků[3]) 1388 zl., z lesů 271 zl. Ze zahrad byl užitek 96 zl. Mimo dvory měl velkostatek:

Pivovar a sladovnu v předhradí křižanovském, hospodu v Křižanově, dříve na gruntě Bartošovském, mlýny: Křižanovský „Podhradský“, Kundratický „Práškovský“, Sklenský „Babákovský“, Borský od Těšíka koupený; kovárnu v Dobré Vodě a cihelnu novou nad rybníkem „Vážným“, konečně masné krámy vystavěné r. 1676 vedle palírny.

Stálé dávky na křižanovském panství byly r. 1682 (v. tab. na str. 258.).

Páni z Pernštejna byli na poddané velmi laskavi, jak ukazují četné privileje udělené panství. Již tehdy nerobotovali Křižanovští, ale vykoupili se z roboty a pánům platili robotní peníze. Vedle toho platili úrok: Horní město 5 kop, ostatní 15 kop, desátek z plodin, vejce, slepice, sýr. Řezníci na Dolním městě dávali ½ centu loje. Jinou povinností měšťanů byla ponůcka na zámku a nalévání piva jen z panského pivovaru; vína panského nemusili bráti; osvobodilť je od toho Vilém z Pernštejna r. 1500. Vrchnost tu měla příjem z mýta a masných krámův.

V 17. stol. všichni obyvatelé byli povinni robotou tažní neb pěší při vzdělání polí, rybnících a stavbách: od sv. Václava do

[1]) Vystavěla jej hr. Oppersdorfová r. 1676.

[2]) 40 dojnic měl ve dvoře nájmem jakýsi Švýcar, jenž dával z každé krávy ročně 20 mázů másla a 40 lib. sýra.

[3]) Rybníků bylo 65, pustých 6. Sádky u Podhradského rybníka byly nově zřízeny a ohrazeny; porybný měl tam byt.

Z osady	Domovní úrok o sv. Jiří zl.	kr.	Domovní úrok sv. Václava zl.	kr.	Robotní úrok zl.	kr.	Polní úrok zl.	kr.	Peněžní úrok o sv. Martině místo hlídky zl.	kr.	Peněžní úrok o sv. Martině místo kuřat zl.	kr.	Vaječné zl.	kr.	Předivo liber	Desátkový úrok z lánských polí zl.	kr.	Jiné dávky
Křižanova	43	59³/₄	47	21³/₄	400	—	32	35	17	30	2	34		-	—	—	—	
DobréVody	14	—	14	—	—	—	11	42	3	36	7	7	—	55¹/₂	130	—	—	27¹/₈ m. žita, 42 ječ., 3 ovsa.
Hor. Borů	9	04	9	04	—	—	6	54	4	36	2	48	-	—	94	18	—	
Sklenného	4	30	4	30	—	—	7	14	4	—	4	12	1	15	67	15	45	
Radenic .	3	38¹/₂	3	38¹/₂	—	—	6	49	4	—	4	26	—	26³/₄	70	16	15	
Jívovího .	6	57¹/₂	6	57¹/₂	—	—	14	20	7	36	6	39	—	18³/₄	121	—	—	
Kundratic	8	6	8	6	—	—	12	46	7	12	6	46	2	17³/₄	108	39	59³/₄	
Kadolce .	—	—	—	—	—	—	10	42	—	—	—	—	—	—	92	—	—	
Ořechova	—	—	—	—	—	—	8	6	—	—	—	—	—	—	76	—	—	
Svin . .	5	3¹/₄	5	3¹/₄	—	—	8	7	4	—	1	10	—	25	71	—	—	1 zl. 27 kr. mléčného.

sv. Jiří 3 dni, od sv. Jiří do sv. Jana celý týden, a do sv. Václava při dělání sen a o žních mimo neděle a svátky každý usedlý pěší s 2 osobami, tažní s 2 koni, jediné s rozdílem, že Křižanovští byli osvobozeni od dělání sen, vožení mrvy, dělání dříví a orání; 8 úředních osob s rychtářem na dohled při lovení a jiných pracích, hajní a vesničtí rychtáři, kteří měli šenk, pivo a kořalku, šenkýř a dohlížitel při rybnících, polích a lesích byli osvobozeni od roboty. Mimo to poddaní měli povinnost přísti konopí a len. R. 1690 povolil hr. Dominik z Kounic platiti místo roboty v městečku 400 zl. (po 100 zl. čtvrtletně); odtud sousedé měli požíti jen zimní úrodu, svázati a složiti, letní úrodu svázati a mandelovati, a při dělání sen 8 dní pracovati pěšky. Poněvadž rok 1694 byl špatný, požádali ho Křižanovští, aby jim něco prominul a dovolil, aby povinovanou robotu 8 dní při dělání sena konali jen při zdejším dvoře. Hrabě nejen neslevil ničeho, nýbrž hrozil, že nedoplatky budou přísně vymáhány a po případě robota znovu zavedena. Nic nepomohla žádost sousedů k císaři (23. března 1706). Podobně po požáru zdejšího zámku poprosili téhož pána, aby při stavbě zhořelého zámku každý robotoval 1 den týdně buď pěšky neb vozmo, ježto by jinak uškodili svým živnostem. Hrabě (4. července 1710) žádosti nevyhověl a rozkázal, že 2 dni musejí robotovati. Za nové vrchnosti r. 1724 změněna 8denní robota senná na 6denní rybniční.

Dle urbariální fasse (1776) robotovali podruzi 13 dní ročně. Mimo 400 zl. za robotu dávala obec 17 zl. 30 kr. za ponůcku a 2 zl. 34 kr. místo kuřat. Mimo 8 představených měli ostatní měšťané (109) dělati seno, u kříž. dvora sežíti všechno zimní obilí, svázati a svézti, svázati jarní obilí a složiti do mandelů, a ročně 16 příležitostí s rybami vypraviti na Vranov. T. r. měla vrchnost na obec. pozemcích 8 domův. Desátek kozlovský v. u Kozlova.

Robota. Tažnou robotu dvojspřežnými vozy konali po 3 dni týdně sedláci (celkem 96), 5 dní pěšky půllánici (12), 3 dni pěšky chalupníci a zahradníci (9) a $2^1/_2$ dne pěšky v Ořechově 6 zahradníkův.

Jaké byly roboty r. 1775, viz jednotlivé osady.

V l. 1759—1797 zaprodány emfyteuticky vrchnostenské reality, a to u Křižanova: R. 1759 panský příbytek mezi

radnicí a špitálem za 50 zl. a za roční úrok 35 kr. Hornoměstská hospoda (č. 164.) i s pozemky r. 1771. Dolnoměstská hospoda (č. 19.) r. 1772, pekárna (č. 13.) r. 1771 a kovárna (č. 33.) r. 1775. Osm masných krámů stálo na místě hasičského skladiště.

Nyní má velkostatek v Křižanově zámek, dvůr, parní pilu, mlýn, lihovar, cihelnu a Jakubovský dvůr s lihovarem.

Zámek (obr. 60.) o 2 posch. byl Josefem Teubrem vystavěn v renesančním slohu r. 1866 na základech starého hradu, jenž se podobal spíše nějakému vězení než panskému obydlí; v nejstarších dobách připomínaný hrad ležel v l. 1466—1560 v ssutinách. Zdeněk Lhotský obnovil[1]) pobořený hrad. Po ohni r. 1710, jemuž podlehl i hrad, byl opraven v téže podobě, v jaké se dochoval do r. 1866, kdy byly valy zasypány, předhradí se zdmi a branou (od r. 1678) zbořeny a na park proměněny. Nádvoří zámku má v přízemí arkády, jež se dochovaly ze starého hradu; zazděný znak pod nimi jest žďár. kláštera. Při zámku a za ním jest dvůr s hospodářskými budovami a s úřednickými byty.

Panství křižanovské má celkové výměry 294·54 ha polí, 73·33 ha luk, 7·16 ha zahrad, 5·12 ha pastvin, 189·4 ha rybníků (jež jsou pronajaty), 1547·43 ha lesa, 2·78 ha stavební a 8·55 ha neplodné plochy: celkem 2128·31 ha; na Křižanov připadá 185·3 ha polí, rybníkův a luk.

Co se týká městečka samého, nejstarší zprávu o poddanském placení úroků známe z r. 1407. Na opatské straně činil úrok o sv. Jiří 5 kop 16 gr. a 9 h., o sv. Václavě 6 kop 16 gr. a 8 h.; na lomnické straně ročně celkem 10 kop 25 gr. Mimořádné platy byly: O sv. Duše podsedníci po 2 h., 10 vejcích a sýru, o vánocích povozné (náhrada za povozní robotu, činící z Hor. města 1 kopu 32 gr. 3 h.). Sedm podsedků na opatské straně bylo osvobozeno od platu, mezi nimiž pastýř a lazebník. Šenkýři, pekaři a řezníci platili dávky ze svých živností (řezníci t. zv. posvět).

Neštěstí a jiné události: Za válek francouzských mimo potraviny, šatstvo a píci vyplatili Křižanovští 1500 zl. výpalného.

---

[1]) Že by zámek byl vystavěn r. 1610 (Aug. Prokop, III., 853), nezakládá se na pravdě; t. r. zapsán již prodej hradu Křižanova.

— R. 1793 dne 13. června bylo veliké krupobití. — V l. 1804—1811 panovala drahota: míra žita byla za 15—17 zl., pšenice za 17—20 zl., ječmene za 13—14 zl., ovsa za 6—7 zl., hrachu za 18 zl., bobu

Obr. 60. Zámek v Křižanově.

za 14 zl., prosa za 26 zl. Lidé pojídali nejvíce boby, poněvadž za libru hovězího masa musili platiti až 15 kr., vepřového 20 kr., za máz piva 8 kr., za sud mladého vína 140 zl., starého 200—400

zl. R. 1811 drahota dostoupila nejvyššího stupně: míra žita 32 zl., pšenice 41 zl., ovsa až 15 zl., hrachu 60 zl. a prosa 90 zl. — R. 1816 po všeobecné neúrodě opět vzrůstaly ceny obilné. Lidé mleli na mouku nejvíce oves, jiní jedli otruby pšeničné a žitné. — Roku 1832 řádila cholera ve všech přifařených obcích; minula jen Kozlov. — V letech 1834tých vznikl spor o pastvu s vrchností; ženy s muži a dětmi častěji zahnaly pasáka i s ovcemi; teprve vojsko zjednalo pokoj; zároveň přiznáno právo obyvatelům pásti na vrchnostenských polích. — Na Dolním městě vypukl dne 11. července 1858 požár a zničil 18 domův. — Za války r. 1866 jelo Křižanovem 4430 vozův od 15. května, a po nešťastné bitvě královéhradecké od 5.—8. července se vracelo zpět; 9. t. m. objevily se první pluky naší ustupující armády. Část utábořila se u Křižanova, kdež je obec opatřila potravou; druhého dne odtáhli k V. Meziříči a V. Bíteši. Již dne 11. července přijelo od Žďára 7 pruských hulánů, kteří netušíce ničeho zlého rozjeli se po městečku a kupovali si chléb a máslo. Jeden z nich stál na rohu hostince č. 60. u Ořechovské ulice; spatřiv přijíždějící rakouské kyrysníky dal všem znamení a uháněli k Jívoví. Za městečkem byl jeden z nich zajat a druhý postřelen.[1]) Odpoledne o 2. hod. přijela setnina nepřátelských kyrysníků, aby rekvirovali; leč na přímluvu starosty Matěje Lukáška ustali od rekvisice, když jim bylo slíbeno, že vše obdrží dle možnosti. Následujícího dne od $4^1/_2$ hod. ráno do 8. hod. večer táhl tudy celý 2. armádní sbor s jízdeckou divisí prince Albrechta. Od toho dne do 7. září málo minulo dní, aby nebyli měšťané obtěžováni příchodem nepřátel. S vojskem přišel i horší host — cholera, jež řádila tak, že vymřely některé rodiny.[2]) — R. 1872 postiženy 10. června Křižanov a Kundratice silným krupobitím, ohněm 1875 (3 domy), r. 1884 (8 domů na Horním městě) a r. 1899 5 domův.[3])

Zaniklá ves „Lúčky" (Loučky) (j. Křižanova při loučském rybníku) náležela svými užitky k příjmům johanitského kláštera jako

---

[1]) Nalezená píka jeho na silnici uschovává se v obecním kanceláři.

[2]) Pozoruhodno jest, že v bytech na jih ležících cholera se neobjevovala.

[3]) C. D. M., II., 358; III., 24; IV., 329, 404, 410; V., 80; VI., 345; X., 80; XI., 78; Z. d. b., I. 184; III., 216, 217, 435, 563, 566; IV., 352; VI., 549, 599, 820; VII., 42, 43, 833, 955; VIII., 106, 423; XIII., 45, 189, Kn. půh., II., 13, 20, 28, 69, 90, 150, 151, 153, 203, 272, 285; III., 151, 161, 162, 197, 230, 231, 273, 409, 412, 413, Registr.: Urb. fasse 76, vrchn. 333, rekt. odd. 326.

patrona kostela v Křižanově; r. 1481 se poznamenává půhon na p. Viléma z Pernštejna, že nespravedlivě drží vsi Lúčky, Radenice (v. t.). Aby se ukončily různice, smluvili se johanité s bratřími, Vilémem a Vratislavem z Pernštejna, r. 1483 tak, že užitky z Radenic a pusté vsi Lúček s těmi rybníčky puštěny johanitům za postoupení kostelního patronátu v Křižanově. R. 1516 Jan z Pernštejna daroval obci Křižanovu místo v Loučkách, kteréž jest nad obec. rybníky, aby si na onom místě udělali rybníček; krátce před smrtí ponechal týž pán jim pustotinu „Loučky" za plat 100 zl.[1])

Kundratice

[-ic, v -ích] (Cunraczicz 1358, Kunratic 1436, Konrádice 1483), přes 1 km dlouhá, kat. (4·19 km²) a politicky (od r. 1874) samostatná obec, 2·5 km sv. Křižanova, po obou stranách silnice a potoka Libochůvky, jímž na návsi jest utvořeno několik rybníků. Stavení roztroušena na svazích údolí a většinou štítem na náves, kdež jest i kaplička.

Mívaly před 30letou válkou 19 domů s $4^{36}/_{64}$ l. = 550 m. polí; 10 lánů mělo po 44 m., 6 půllánů po 22 m., čtvrtlán s 11 m.; po ní r. 1667 přiznáno 7 usedlých a 12 úplně pustých s 286 m. polí; r. 1749: $549^{3}/_{8}$ m. polí, $15^{2}/_{8}$ m. zahrad, $52^{1}/_{4}$ vozu sena a otavy, 19 domů (12 sedláků po 38 m., 3 chalupníci po $18^{6}/_{8}$ m., 2 zahradníci a 2 domky bez polí); r. 1790: 40 domů, 217 obyv.; r. 1890: 58 domů, 319 obyv.; r. 1900: 57 domů, 309 obyv. českých, katolíků.

Kundratice se připomínají u křižanovského panství r. 1358; tehdy Znata z Křižanova své manželce Jitce na svém díle, jejž měl na křižanovském zámku, dvoře a městě a na vsi Kundraticích, zajistil její věno. Ves držel neprávem Jan Tasovský z Tasova; proto jej žaloval r. 1436 Dobeš z Meziříčí seděním na Cimburce. Podle půhonu postoupil ji Machně a Anežce, sestrám z Křižanova.[2])

Vilém a Vratislav, bratří vlastní z Pernštejna, vsem Kundraticům, Dolní Libochové a Svinům propustili odúmrt, „aby jeden

[1]) Kn. půh., V., 309. Arch. Čes., XVI., 257; XX., 518.
[2]) Kn. Půh., III., 161, 273.

[illegible]h... mocen byl statek svůj mohovitý [illegible], dáti...“ Vyminili si jen, „jestliže by [illegible] a přátely měl na jiné dědině panství jiného [illegible]-li by statek svůj jim, tehda ten, kdož by [illegible] statku míti nejlepší spravedlivost a právo, povinen [illegible] statku na našem panství... býti, a..., jestliže by [illegible] své ženě statek svůj odkázati, i byla-li by žena [illegible]ého tu na dědině v vdovství svém... živa,... tehda [illegible] půjčujeme; pakli by byla neslušně živa, ... tehda [illegible] na nás aneb na budoucí naše potomky má vnešena býti ...“[1]) Od Prokopa Lhotského ze Pteni dosáhli Kundratičtí vykoupení z desátku obilného, ozimého i jarého vytýkaného, totiž desátou vždy kopu za roční plat 30 zl. a roční dávky při času sv. Martina: 15 krmných hus, 56 slepic, 9 kop a 10 vajec.[2]) Vykoupení bylo potvrzeno Jiřím Volfem Křineckým z Ronova dne 11. listopadu 1612.[3]) Dominik hr. z Kounic zřídil zde r. 1690 hamry a huti, vystavěv je na poddanských a obecních pozemcích. Žádosti o náhradu bylo vyhověno r. 1694: 3 sousedům, kteří utrpěli zrušením obecní pastvy, odpuštěno 12 kr. ročně (t. j. polovice platu za ponůcku) a něco platu místo husí.

Vrchnost zde mívala: Dolní kundratický mlýn (čís. 15.) s pilou, jejž si koupil r. 1771 Jakub Mahel za 600 zl. a 40 zl. peněžního nájmu. Od roku 1855 jest na mlýně rod Klimšův.[4]) Horní kundratický mlýn[5]) (čís. 26.) byl prodán Janu Beránkovi za 500 zl. a 51 zl. ročního nájmu. Náleželo mu 10 m. polí na „Vodánkách“. Prostřední kundratický mlýn (č. 23.). R. 1772 koupil od vrchnosti Josef Beránek i s potomky svými jiný grunt, zv. „Žundálkův“, za 30 zl. s dalším povolením, aby sobě vystavěl mlýnec o jednom složení a olejnu, z něhož měl platívati ročně 2 kopy neb 2 zl. 20 kr. Kovárnu (č. 14.), již koupil r. 1766 Frant. Beránek za 15 zl., a za roční činže 2 zl.; mimo to měl dávati 1 zl. za robotu a 4 dni robotovati.

---

1) Na Pernštejně, ve čtvrtek po Novém létě 1483. (Orig. v arch. křiž.).
2) Na Křižanově, v neděli první postní 1595. (Orig. tamže).
3) Orig. v Kundraticích. V potvrzení jest udáno místo 30 zl. již 34 zl.
4) Viz opisy listin u c. k. okres. soudu ve Vel. Meziříčí.
5) Orig. chová mlynář Vala v Kundraticích.

P o d d a n s k é p o m ě r y. R. 1682 dávalo se vrchnosti: 4 zl. 10 kr. 2 d. činže sv.-jirské, 4 zl. 12 kr. 1 d. sv.-václavské, o sv. Mikuláši za desátek 39 zl. 54 kr., za ponůcku 7 zl. 12 kr., místo husí 7 zl. 30 kr., 56 slepic, 9 kop 10 vajec; r. 1750 v. u Křižanova. R. 1776 láníci (13) robotovali po 3 dnech týdně s 2 koni, platili po 4 slepicích a 38 vejcích; chalupníci (3) na podd. pozemcích a 4 zahradníci měli stejné povinnosti jako v Dobré Vodě (v. t.) téhož roku. Celkem z lánských polí se platilo 39 zl. 59 kr. 3 d. (o sv. Martině a sv. Ondřeji) a ponocného 7 zl. 12 kr. Vrchnost zde měla 9 chalup. Po zrušení Žďárského kláštera přestaly roboty a některé povinnosti, takže zůstaly do r. 1848 jen tyto: dělání dříví 10 dní, 5 dní nádenická práce, platu 12·7 kr. grunt. činže, 11·7 kr. polní činže, 3·6 kr. za předivo, 5·6 kr. za slepice, 1·9 kr. za vejce, 1 zl. 17·8 kr. za reluiční robotu, 37·4 kr. za reluiční oves, 33·1 kr. činže z lánu, 4 zl. 8·7 kr. z vytýkaného desátku; celkem 8 zl. 24·6 kr.

Do k o s t e l a a š k o l y chodí odtud do Křižanova. U cest jsou 3 kříže.

O b e c měla r. 1749: 12 m. polí, 2 vozy sena a 7 rybníků (Nebohej, Buchtův a j.), na 10 kop potěru; dnes má: kovárnu, pazdernu, 9·09 ha veřejného majetku, 7·86 ha polí, 4·92 ha luk, 0·06 ha zahrad, 8·19 ha pastvin, 3·08 ha lesa, 0·726 ha rybníků (5: V Oklinkách, Nad Rozkošem a j.), 3·17 a stavební plochy, celkem 26·9 ha; na staré pečeti byl nápis: „* DORF · KVNDRATIZ · 1678" a znakem radlice mezi 2 kvítky; novější má pouhý nápis „OBEC KVNRATICE".

Za smutných dob 17. a 18. stol.zachovaly rodný dům rodiny: Pálkova, Šalbabova, Koudelova, Čičalkova a Buchtova. T r a t i: Nad Práškovským, nad Malým Kundratickým, na Vodánkách, na Hlinách, ve Sklínkách, na Kačinách, u Stehlíkových rybníků a rybníčků, v Horkách, nad Rozkošem, u Křížka, na Žlebech, za Chaloupky; r. 1749: K Studánkám, za Hamrem, Čičalkov, na Šintlochu, nad Bařinkama; rybníky: Mahlův, Rozkoš, Nebohý. Z katastru jest 304·5 ha polí, 59·9 ha luk, 1·4 ha zahrady, 19·6 ha pastvin, 6·5 ha lesa, 12·9 ha rybníkův; z toho připadá na velkostatek 18·11 ha (rybníkův a polí).

V obci jest cihelna a 3 mlýny: Horní s pilou, Prostřední a Dolní (s býv. pilou) [Hamry]. V blízkosti Dolního mlýna bývaly

milíře („na milířích"). Na hrázi u téhož mlýna „U Mahlů" dolovalo se před časy na železnou rudu.

Z četných rodáků-kněží, učitelův a úředníků vyniká: Frant. Žundálek, katecheta v Praze, slavista, lit. recensent „Vlasti", kat. publicista, redaktor „Katechetského Obzoru", spisovatel (životopis Michala Hórnika).

Samota: Podhrází (Schrottmühle), chalupa.

Kusky[1]

[Kusek, v Kuskách, Kuskami] (Kussa Lhota 1371, Kuska 1361, Kussalhotka 1390, Kusska 1412), samostatná katastr. (1·37 km^2) ves pod strání, v. (4·87 km) Vel. Meziříčí, pol. obec Lhotky. Jest stavěna nepravidelně. V chudé vesničce byly před 30letou válkou 4 domy (půllán, dva čtvrtlány a domek) se 107 m. (= $^{50}/_{64}$ l.) polí; r. 1749 náleželo 4 rodinám $86^1/_2$ m. polí, $19^1/_2$ m. pustin, $^1/_2$ m. zahrad, $6^1/_2$ vozu sena; r. 1790: 13 domů, 76 obyv.; r. 1890: 22 domů, 125 obyv., z nichž 108 kat., 17 evang., všichni Čechové; r. 1900 týž počet domů, 123 obyv., Čechů, katolíků mimo 16 evang.

Kusky se Lhotkami tvořily samostatný statek zv. Kusá Lhota neb Kusálhotka, od něhož někdy byly prodávány jednotlivé části. Jan z Kusky (1361) prodal dvůr, 4 lány a chalupu ve Lhotce řeč. Kuska s přísl. Ctiborovi z Volfeřic a dědicům za 100 kop. gr. Po 10 letech zapsal týž Jan Hospřidovi z Třebíče ve Lhotkách (— Kuskách) dvůr s 5 a $^1/_2$ l., prodav vše za 60 kop. R. 1390 Václav z Bobrůvky, notář pana Jana z Meziříčí, své děti vzal na spolek na ves Kusky, jež kdysi byly Hospřidovy, a na rybník se vším přísl.; t. r. týž Václav i se svými dědici se spolčil se svou manželkou Gertrudou[2]) na vše, co má ve vsi Kusélhotě. Václavův syn byl Zikmund z Bobrůvky, jenž Paběnovi z Meziříčí a Janovi z Meziříčí a synům jeho prodal (př. r. 1409) ves Kusku, a což k ní náleží (vklad se stal 1412). Ježto však Gertruda měla se svým synem Zikmundem

[1]) Čert nesa prý Lhotky, ztratil jich kousek; ze ztraceného kousku vznikly „Kúsky".

[2]) Praví se (Kn. půh., II., 171) o ní „žena Ondřeje z Bobrůvky".

na vsi sstupek, zažalovala 1409 Paběna z Meziříčí, že jí odkoupil její dědictví v Kuskách. Za 2. pol. 15. stol. vyskytuje se jako majitel vesnice Jan Morava, měštěnín brněnský, jenž r. 1490 zapsal ves Kusku Zikmundovi Pavlovskému z Meziříčí a jeho erbům ku pravému dědictví. Zikmund Pavlovský držel Kusky jen 3 léta; vepsalť je 1493 v zem. desky Janovi z Lomnice a na Meziříčí a jeho erbům. Odtud sdílí osudy meziř. panství (v. t.)[1])

Poddanství. 4 poddaní sedláci r. 1775 platili po 1 zl. 45 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 45 kr. za předivo, půl m. žita obilní činže, po 4 slepicích a kopě vajec, a robotovali jak radostínští sedláci. Obec měla pastoušku, vrchnost 4 domky; děkan dostával ročně 12 m. žita a ovsa.

Jsou přifařeny do V. Meziříčí, přiškoleny ke Lhotkám (od r. 1867); před tím chodívalo se do Meziříčí. Ve zděné zvonici jest obraz sv. Jana Nep.

Trati slovou: Za Humny, Strakovec, na Padělku, Filovec, na Nivách, na Vrbkách, na Kopci, r. 1749: Vrbka, pod Borovím, na Kopcích, za Rybníkem, na Dolině, Vohrádka, Ouvárky, Březina, za Trnavčem. Celkem jest u obce: 90·9 ha polí, 12·6 ha luk, 0·7 ha zahrad, 19·2 ha. pastvin, 9·7 ha. lesa. Z rodin jest nejstaťší Strakova.

Lavičky

(Lahwiczky 1377), katast. (4·75 km²) a polit. samostatná obec, sz. (5·75 km) Vel. Meziříčí. Původní obdélníková náves (mající směr od s. k j.) byla později zastavěna školou a chalupami; protéká jí potůček; několik kalužin na ní neslouží ani zdraví ani nelahodí oku. Domy stojí těsně vedle sebe; č. 1.—15. na vých. straně, 16.—28. na západní. Domkům, jež uzavírají osadu na jihu, se říká „Podolík". Domy jsou kryty šindelem a slamou; na dvoře neb vedle vrat proti hospodářově příbytku bývá výměnkářská chalupa; za dvorem v zahradě stejně široké stojí stodola a „za humny" pole.

[1]) Z. d. b. IV., 8., V., 397; VII., 701, 953; IX., 227; (netišt.) XII., 11, 25.

Před 30letou válkou bylo zde 21 domův a $4^{26}/_{64}$ l. = 568 m. II. a III. tř. polí; 16 půllánů po 31—33 m., čtvrtlán s 16 m. a 4 domky bez polí; do r. 1749 se nezvýšil počet domů; poddaným náleželo 447 m. polí, $146^1/_2$ m. pustin a $34^1/_4$ vozu sena; r. 1790: 37 domů, 234 obyvatelů; r. 1890: 58 domů, 336 obyv.; r. 1900: 60 domů, 341 obyvatelů českých, katolíkův.

Byly od nepaměti při meziříčském panství (v. t.). Za 30leté války trpěla obec r. 1623 a 1648. V purkrechtní knize (z r. 1612) se poznamenává, že z 21 usedlostí 13 bylo spáleništěm úplně pustým neb shořelým „od švédského lidu"; vrchnost tudíž některé domy stavěla sama, odpouštěla roboty a platy i na 4 roky, aneb osévala pozemky takých domů pro sebe. Mezi pustými byla i rychta (č. 21.), jež r. 1652 byla prodána na poručení Rudolfa hr. z Kounic za 310 r. Markovi Chudikovi, po němž ji držel Pavel Marek; rychtář směl stříleti zvěř na svých pozemcích a odváděl 2 zajíce do panské kuchyně. R. 1775 dědičný rychtář Antonín Šele platil jen za hlásku 15 kr.; místo roboty pro vrchnost vezl fůru na 8 mil cesty. Ostatní povinoval, jako radostínský rychtář (v. t.). Dnes jest na ní hostinec u „Bláhů".

Poddanské poměry r. 1775: 20 sedláků platilo po 1 zl. 40 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 38 kr. za předivo, sypaném desátku ($4^5/_8$ m. žita, $2^6/_8$ m. ječmene, $2^2/_8$ m. ovsa), 4—6 slepicích a 20 vejcích, a robotoval, jak radostínští; byly zde obec. kovárna a pastouška, rychtářova pazderna; o podruzích platí totéž, co o radostínských. Meziříčský děkan dostával od sedláka po kuřeti (neb 3 kr.) a na zelený čtvrtek po 2 vejcích; 5 domků patřilo vrchnosti.

Pod farnost patří do Vel. Meziříčí, a mrtvé pochovávají na hřbitov v Moštištích[1]) (v. t.). V okolí jest 9 křížů; u školy nepatrná kaple, na návsi zvonice.

Ve vsi se učí od r. 1790. Před tím chodilo se do netínské školy. Původně přiškoleny Svařanov, Hrbov, $^1/_2$ Závisti a Kochanov. R. 1795 oddělily se pro špatnou cestu Hrbov (v. t.) a Svařanov (v. t.). Kochanov se vyškolil k Netínu. Do r. 1820 se vyučovalo po domech; t. r. vystavěna školní budova, v níž se učilo do 1906; od té doby v nové budově. Stará pamětní školní kniha se zachovala jen v opise. Prvním učitelem byl Matouš

[1]) V posl. vůlích 17. stol. pamatovalo se často na moštištské záduší.

Prokop († 1827); učitelé střídali se často. Od 1906 Jos. Černý. R. 1808 dostával učitel ze škol. fondu 74 zl. 30 kr., školného od dítek 25½ zl., něco za zvonění klekání a knězi, proti krupobití, posnopné, za spisování duší, štolu z pohřbů do Moštišť.

U Laviček jest málo lesa; jen Kučerky a Bukovec jsou osázeny lesem. Obecní trati se jmenují: Padělky (horní, dolní), za Bukovcem, Poloudělky, na Hranicích, Žleby (přední, střední, zadní), na Dílech, u Vrby, u Třešně, v Ochozi, Kopaniny, u Jestřabce, na Vejpustku, Moučnice, Kučerky, Skaly, Žlabiny, Kolíbka, Příhony; louky „za Humny". K obci celkem patří: 353·2 ha polí, 45·1 ha luk, 2·2 ha zahrad, 35·2 ha pastvin, 23·2 ha lesů, 0·9 ha rybníkův. Obecní majetek: Obecní knihovna, 3·06 ha polí, 12·65 ha luk a pastvin, 1·86 ha rybníkův. Pečeť nová se znakem mor. orlice má nápis: OBEC LAVICKÁ.

V l. 1656—1749 držely domy rodiny: Jurkova, Černých, Kazdova, Kučerova a Tesařova; přes sto let jsou na gruntech Homolův a Střechův rod.

Samota: Pazderna na cestě k císařské silnici.

Libochová Horní v. Horní Libochová.

Lhotky

[gen. Lhotek, lok. ve Lhotkách] (Lhota 1371, Lhotka 1412, Lhotca 1447, Lhotky Rankovy 1481), samostatná katastr. (2·56 km²), politická obec Lhotky, na stráni, kolem jsouce obklíčeny vrchy 567 a 615 m vysokými, v. Vel. Meziříčí (4·12 km). Půdorys podobá se trojúhelníku s nepravidelnou a uzavřenou návsí, na níž vedou 3 cesty od nepaměti. O souměrnosti při staveních nelze mluviti, gruntovníci přebývají na sv., chalupníci na j. Domy jsou z kamene a z vepřovic.

Počátkem XVII. věku mívaly 11 domů (půllán s $57\frac{4}{8}$ m., 6 čtvrtlánů po $28\frac{6}{8}$ m. a 4 domy bez polí) a 230 m. (= $1\frac{49}{64}$ lánu) polí. V 30leté válce zpustly 4 domy a r. 1663 a 1677 ještě 2, když obyvatelé jejich odešli odtud; r. 1790: 26 domů, 176 obyv.; r. 1890: 42 domů, 228 obyv; r. 1900 týž počet domů, 235 obyv. kat., Čechův.

Do r. 1390 viz Kusky. Petr ze Sovince (manž. Eliška) prodal 1412 Paběnovi z Meziříčí a Janovi, synovi jeho, ve Lhotkách 8 činž. lánů s přísl. a zapsal v 26 kopách a 40 gr. Syn Jana (řeč. Sternberk) z Meziříčí, Jan, a tasovský farář Zikmund Janu Moravovi, brněnskému měštěnínovi, a jeho manželce Elišce pustili oněch 8 lánů r. 1447. R. 1464 Jan Morava pohnal Václava Pavlovského, meziříčského měšťana, ze 27 kop gr., že mu držel ves Lhotku, k níž měl lepší právo než Václav. R. 1481 dědička po Moravovi Marketa z Meziříčí kladla v desky Václavovi Pavlovskému z Meziříčí, svému příteli, a Martě, manželce jeho, 5 lánů v Rankových Lhotkách se vším příslušenstvím. Marta Pavlovská a syn její Zikmund (z Meziříčí) zapsali však 1493 Janovi z Lomnice a na Meziříčí a erbům jeho ve vsi Lhotkách Rankových 5 dědičných lánův a 8 lánů věnného práva a se vším, což přísluší k těm lánům. Od toho času jest ves trvale při meziříčském panství (v. t.).[1])

Poddaní r. 1775 platili: sedláci (10) po 2 zl. 14 kr. grunt. činže, 15 kr. hlásky, 45 kr. za předivo, $^{7}/_{8}$ m. žita obilní činže, po 9 slepicích a 1·5 kopy vajec. Roboty byly stejné s radostínskými. Chalupník dával celkem 1 zl. 29 kr., 3 slepice, 30 vajec a $^{1}/_{2}$ m. žita a robotoval 5 dní týdně po celý rok. Ostatní povinnosti, jako Radostínští. Na vrchn. pozemcích stálo 7 domků; děkanovi do Meziříče dávali desátku 25 m. žita a 25 m. ovsa. Dvořákův desátek byl ze žita, ječmene a ovsa. Před zrušením robotním zmenšila se robota: sedláci pracovali 3 dni s koňmi týdně, domkáři 25 dní pěšky ročně; kromě toho dávány desátky ze všeho obilí, v zimě se předl len, a dělána povřísla z panské slámy.

Jsou přifařeny do Vel. Meziříčí, kamž bývaly přiškoleny. V l. 1790—1819 chodilo se do soukromé školy v Raclavicích; potom krejčí František Dvořák učil ve své chalupě po 36 let. R. 1867 zřízena zde škola pro Lhotky, Kusky a D. Raclavice. Císař a král František Josef I. daroval 1000 K na stavbu školy. Od r. 1896 jest dvojtřídní (89 dětí). Školní knihovna z r. 1877 má 105 svazků; kronika byla založena r. 1883 Jos. Dufkem. Působí na ní od 1887 Jos. Plachetka. Zvonice má obraz P. Marie; 7 křížův, a v okolí kaplička sv. Václava.

---

[1]) Z. d. b. IX., 244; XII., 568; XI. (netišt.), 15; XII. (netišť.), 25. Kn. půh., IV, 160. V Biteš. okrese popsání Lhotky (str. 102.), co se týká r. 1491 a 1492, jest chybno.

Jména tratí: Mokří, Poloudily, Páleniny, Pracharky, Kamentná, pod Bučí; r. 1749: U Šípa, ve Žlebě, Votavnica, na Tálích, na Rovnicích. K obci patří 158·6 ha polí, 16 ha luk, 1·6 ha zahrad, 27·6 ha pastvin, 46·5 ha lesa. Pečeť nová má nápis: „Obec Lhotky", a kolem nápisu věnec z hroznův. V letech 1656—1749 si zachovali rodné domy rodové: Dvořákův, Petrželkův, Koblížkův, Korbelův, Prokšův, Nováčkův, Vejrostův, Melkesův.

Martinice

[z M—ic, v M—ích] (Martynycz 1371, Marczinicz, Martěnice), katastr. (6·04 km²) samostatná, politická obec Vídeň, po obou stranách okres. silnice, s. (4·5 km) Vel. Meziříčí. Dělí se na Dolní a Horní (in superiori villa M. 1418) ves; za starých dob souhlasily s názvy (Velké) Martinice a Malé Martinice (Martiničky). Domy z cihel a omítané stojí nepravidelně, štítem na silnici; stodoly jsou dřevěné.

Mívaly s počátku 17. věku 13 domův a 360 m. polí (2 lány po 48 m., 3 $^{3}/_{4}$lány po 36 m., 5 půllánů po 24 m., $^{3}/_{8}$lán s 18 m. a 2 domky); po 30leté válce stály 3 domy pusty; r. 1790: 28 domů, 190 obyv., 1890: 41 domů, 242 obyv., r. 1900: 40 domů, 249 čes. a kat. obyv.

Přináležely původně k tasovskému panství; Janem z Tasova 1350 zůstaveny části sestře jeho Anně (v. Tasov), části Václavovi z Myslibořic (v. Radostín), jenž sice 1358 spolčil se na ni s bratrem Ratiborem, ale 1365 odstoupil s jiným majetkem i svou část Martinic své manželce Jitce. Jan st. z Meziříčí s tasovským farářem Janem ztvrdil 1371, že Václav z Myslibořic povinných 15 kop gr. za díl Martinic zaplatil kostelu sv. Petra v Tasově.

R. 1366 Anna se svými syny prodala jejich podíl Janovi z Meziříčí (v. t.). Než již 1373 přenechal dědičně Jan z Meziříčí svůj díl martinický Janovi Purghardovi z Třebíče, jenž si přikoupil za 50 kop gr. 4½ lánu od Buška z Myslibořic. Tak scelena osada, která se 1418 připomíná jako majetek Jindřicha z Kravař na Meziříčí, s jehož povolením Oldřich z Bránic na horní vsi Martinicích zapsal 20 kop roč. činže.[1])

---

[1]) Z. d. b., IV., 182, 412; VI., 32, 189; XI., 547; XII., 520. C. D. M., X., 160.

Ves jest přifařena do Meziříčí, přiškolena do Moštišť, kdež mají i své pohřby; kříže jsou z nové doby.

Poddaní 1750 platili 20 zl. 54 kr. pozem. činže, 3 zl. 15 kr. robotní, 45 kr. z kopanin, 8 zl. 6 kr. místo slepic a vajec, 45³/₄ liber předíva a 35 m. sypaného desátku; dle urbar. fasse dávalo 11 sedláků po 54 kr. grunt. činže, 30 kr. za hlásku, 37 kr. za předivo, 6 slepicích a 24 vejcích; mimo to 4 sedláci po 15 m. obilí; robotu v. u Radostína; čtvrtláník robotoval 5 dní týdně pěšky a platil 1 zl. 27 kr., 2 slepice a 8 vajec. Obci patřila pastouška a kovárna, vrchnosti dvůr, ovčírna, cihelna a 10 domkův. Děkan dostával odtud 34 m. žita, tolikéž ovsa, 4 slepice a 8 vajec.

Trati slují: Panská trata, Požárka, za Jamou, Nádavky, na Votárovicích, pod Šípem, Lískovec; r. 1749: v Lhotkách, v Loučkách, od Bohatého žlíbka, v Zástavách, v Roktovčích; celkem jest u obce 397·6 ha polí, 36·9 ha luk, 2·3 ha zahrad, 74·7 ha pastvin, 78·7 ha lesa, 0·6 ha rybníkův.

V l. 1656—1779 drželi své domy rodové: Hedejův, Matulův, Ryšanův a Obršlíkův; přes 100 let: Konečných (č. 2.), Rosův, Janákův a Drápelův.

Martiničky (Martiniczky minus 1370) byly částí moštišťského (v. t.) panství, při jehož dělení připadl díl vsi Bohuňovi, díl Znatovi, od kteréhož jej koupil Dobeš z Mitrova (a z Meziříčí). R. 1370 zapsal Bohuň z Moštišť svůj podíl v Martiničkách markrab. Janovi; tato část spojena s Meziříčí za pánů z Kravař. Dobšův díl byl ponechán Janovi z Meziříčí 1390. Odtud zůstala osada u Meziříčí a splynula později se sousedními Martinicemi ztrativši i své jméno. R. 1446 zapsáno Janem lékařem a meziříč. měšťanem, s vůlí Jana z Lomnice 2¹/₂ kopy gr. na Martiničkách; po 20 letech žaloval Matěj z Náchoda a z Březníka Jaroslava z Lomnice z 25 hř. gr., že mu a společnici jeho paní Anně lékařce (vdově po Janu, lékaři) drží 3 hř. roč. platu v Martiničkách.[1])

Samota: Panský dvůr „Nové dvory“ s 20 obyvateli měl r. 1750: 446 m. polí, 14 m. pastvin, 10 m. zahrad a luk pod 38 vozů sena.

[1]) Z. d. b., V., 296; Kn. půh., IV., 234. Ostatní zprávy (Z. d. b., Kn. půh., C. D. M.) o Martinicích týkají se zaniklých vsí na Brtnicku a Lesonicku.

Měřín,

1197 „na mirine“, 1402 Merzin, 1404 Mierzin, 1409 Myersin, 1485 Mirzin (něm. Wollein), městečko 11 km z. V. Meziříčí na výšinné rovině (480 m nad mořem), ač by se zdálo, že leží v dolině, jsouc obklopeno kopci 522—554 m vysokými (obr. 61.). Větší část („Náměstí“, „na městečku“) jest postavena podél cís. silnice; nejzáp. části se říká „v Zabrání“, neb „Staré město“, také Horní konec; na

Obr. 61. Pohled na Měřín od jv.

„Dolním konci“ slovou vystavěné domy na východě městečka. „Za Rybníkem“, „na Výpustku“, „v Klášteře“[1]), „ve Vrbí“ jsou názvy některých uliček.

Na městečku stojí škola s radnicí, bývalý obecní pivovar, bývalé masné krámy, hasičské skladiště, fara s kostelem.

[1]) R. 1549 koupil podsedek „v klášteře měřínském“ truhlář Krištof za $32^1/_2$ kopy gr.

Městečko mělo r. 1585[1]): 11 celolánů, 3 $^{3}/_{4}$lány, 16 půllánů, 9 čtvrtlánů, 2 dvoupodsedky, 45 podsedků, 2 domky a mlýn, počátkem XVII. stol. 72 domů a při nich $11^{12}/_{64}$ lánu pozemků (= 1185 m.). Po válce třicetileté stálo pustých domů 17 s 195 m. polí; z osedlých bylo 5 lánů po 52—61 m., 9 půllánů se 16—20 m. a 33 domů bez polí a řemeslníků (tkadlec, 2 ševci, postřihač, 12 soukeníků, krejčí, pláteník, řezník, pekař, 2 punčocháři a mlynář s 1 slož.). Opuštěné domy byly v l. 1657—1679 nově osazeny (8 půllánů, 3 čtvrtlány a 6 domků), ale zároveň 2 nově opuštěny), když byli jejich majetníci utekli pro chudobu. R. 1790: 141 domů, 1046 obyv ; r. 1890: 241 domů, 1481 obyv., z nichž 10 evangelíků, 9 židů, 12 Němců, ostatní katolíci a Čechové; r. 1900: 217 domů, 1543 obyvatelů, z nichž 2 Němci, 13 evang. a 3 židé.

Politicky samostatné městečko má 2 katastry: Měřín 15·18 km² a „Pouště" (bez domů) 1·61 km².

Dle pověsti zasahuje stáří Měřína hluboko do dávnověku. Za dob říše velkomoravské bývala prý tu asi osada „V e l k á O p a v a",[2]) rozestírající se až ku dnešním „Třem mostům". Dosud se říká západní části Měřína „S t a r é m ě s t o" a v „Z a b r á n í". Za vpádu Uhrů, kteří si nedaleko zbudovali opevnění, a na severovýchodní vysočině, s níž celý kraj lze přehlednouti, měli rozestavené stráže, (odtud prý název „Strážnice"), byla prý dotčená osada jimi ztroskotána. Místa ta jsou dnes proměněna na pole (r. 1756 nazývala se polní trať: P ř e d v a l c h o u v s t a r é m m ě s t ě) a na louky, a nejednou byly nalezeny v nich zbytky stavení. Teprve, když odtud Uhři byli vypuzeni českým knížetem a mír zemi moravské zjednán na nedaleké hoře („Králův kopec"), byl položen základ k nové osadě, jíž dle toho dán název „Mirzín" = „Měřín". Potud pověsti nehistorické.

První dějepisná zmínka činí se o městečku r. 1197, kdy třebický klášter obdržel od jemnického knížete Svatopluka statek v Měříně („na Mirine")[3],) což jmenovaného roku také potvrdil brněnský kníže Spytihněv.

[1]) R. 1616 měli zde domy: P. Lorenc Šimkovský, pan Pavel Rožnovský, pan Jan Přepyský (držel svobodný lán a svob. mlýn), obec měřínská (dům Klasovský).

[2]) Měřínský farář Jan Vaněk měl prý ještě starou listinu, v níž vskutku byla zmínka o „Velké Opavě". Listinu poslal prý znalcům do Vídně, nemoha ji celou přečísti. Odtud nevrácena.

[3]) C. D. M., I., 349.

Ve čtvrtek po Svatodušních svátcích (29. května) 1298 založil se svolením olomuckého biskupa Dětřicha král Václav II. zdejší proboštství řádu sv. Benedikta na čest a slávu sv. Jana Křtitele pro 6 bratří a probošta a nadal klášter značnými statky, osadami, polnostmi a desátky, podřídiv je třebickému klášteru.[1]) Odkud má zprávu Aug. Prokop, že proboštství založeno r. 1156 Vratislavem brněnským, jest neznámo.[2])

Původních statků, náležejících proboštství, nelze přesně udati. Z dějepisných zpráv možno tušiti, že sem náležely: Zhořec Malý (Zhoř Černická), Pustina, Nadějov, Světlá, Hersov, Rycherce, Měřín s dvorem, Jersín, Kochanov, Meziříčko, Zhoř Pivcova, Zhořec, Řehořov, Chlumek, Blízkov, Dědkov, Milíkov, Stáj, Svatoslav, později založená Černá, Ždírnov.

Počátkem XIV. století za doby bezvládí od roku 1306, kdy lidská lakota toužila zejména po bohatých klášteřích, znepokojovalo okolí Měřína dvé loupežných bratří - rytířů: Hartleb a Jimram, kteří za své sídlo si zvolili Ungersperk (nynější Sádek), odkudž řádili tak velice, že sám král Jan Lucemburský pohnut jsa všeobecnými stížnostmi, r. 1312 v červenci vytrhl z Prahy, dobyl tvrze a 18 lotříků popravil na místě.[3])

Mezi vesnice, jež s počátku náležely proboštství, byl Malý Zhořec a Pustina. V prvních letech XIV. století zřízena fara v Černické Zhoři, jejíž patronát si ponechalo proboštství. Že farní obroči ve Zhoři bylo výnosné, poznává se z toho, že Ota hr. z Magdeburka se stal tam farářem r. 1339. R. 1390 Zuzana z Malého Zhorce činila nároky na dvůr v Pustině. Ve vzniklém sporu s proboštstvím rozhodl Jan z Meziříčí, jejž si obě strany zvolili za rozhodčího, na prospěch proboštství a ustanovil, aby proboštství Zuzaně za její nároky zaplatilo 6 kop stř.[4])

Za bouřlivých a nepokojných dob a za domácích válek mezi bratřími Joštem a Prokopem utrpěl Měřín velikých pohrom;

---

[1]) C. D. M., V., 97. Farní kniha (na první str. pod čarou), kdež učiněn výpis „ex libro Humpolecziano (fol. 173). Podobný výpis v „Monasticon Moraviae“ (rkps. v měst. brněn. arch.). Ota Steinbach, Diplom. Sammlung hist. Merkwürdigkeiten, I., 211., pozn. 1.

[2]) Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung, I., 146.

[3]) Novák-Novotný, „Kronika Zbraslavská“, 315.

[4]) C. D. M., XI., 544.

neboť r. 1402 markrabě Prokop uděluje městečku týdenní trh na každý úterek, odůvodňoval své darování tím, že alespoň poněkud chce obyvatelstvu nahraditi škody, nedostatky a zpustošení zaviněné posledními válkami a rozbroji;[1]) o 2 roky později markrabě Jošt v privileji téměř stejně znějícím potvrdil znovu i darování i odůvodnění jeho. T. č. za opata Ignáce byla zastavena ves Zhorec Mikšovi Žídkovi z Meziříčí za 25 kop gr.; Meziříčko Ješkovi Střížkovi a synům jeho za 30 kop gr. čes.

R. 1407 se připomíná probošt Vít, který byl dlužníkem Jana ze Studené. Poněvadž dluh (40 kop gr.) nemohl Vít zaplatiti, rukojmové Vaněk a Dobeš z Opatova zažalováni věřitelem Janem ze Studené u zemského práva.[2])

Za náboženských válek v l. 1420—1434 husité táhnoucí k Vel. Meziříčí zpustošili zdejší proboštství a okolí za vedení Prokopa Holého, který též se zmocnil Třebíče a po 2 roky měl v moci své.[3]) Tehdy zpustošeny vesnice: Světla, Ždírnov a Hersov. Stalo se to za opata Petra, který již dříve r. 1414 zaměnil (v. Netín) s Ladislavem z Kravař a na Meziříčí pro měřínské proboštství „Netínské rybníky“ za vesnici Zhoř (Pivcovou), poplužní dvůr a chalupníky.[4]) R. 1425 brzy po Všech Svatých položil se Korybut s Pražany a s velkým vojskem českým u Jihlavy, jsa odhodlán pomoci klášteru třebickému, obleženému vojskem krále Zikmunda a vévody Albrechta.[5]) Od přátel i nepřátel trpěl Měřín; ještě r. 1427 a 1428 jdou mnohé stížnosti na loupeže, které se děly v šírém okolí města Jihlavy. Tím se vysvětluje, proč od t. č. počíná měřínské proboštství klesati; konečně třebický klášter byl nucen r. 1432 zastaviti některé statky bratřím Václavovi a Jiřímu z Kravař, poněvadž je ze 200 kop gr. pohnal r. 1436 Jošt Hecht z Rosic, že „oni jako držitelé zástavy drží Miřínské zboží i jiné některé zboží kláštera třebického, na němžto jemu jest zapsán plat komorní markrabiny milosti a ten mi berú v pravém landfridě“.[6])

[1]) C. D. M., XIII., 164.
[2]) Kn. půh., II., 104.
[3]) Adolf Kubeš, Dějepis města Třebíče, 114.
[4]) Z. d. b., XI., 124. Vklad se dál s povolením krále Václava IV.
[5]) Fr. Palacký, Dějiny N. Č., III. č. 2., str. 23. a24.
[6]) Kn. půh., III., 146.

R. 1447 byl proboštem Matěj, potomní třebický opat. T. r. prodal klášter za opata Trojana „.... moudrým a opatrným purkmistrovi, konšelům a vší obci městečka našeho Měřína .... lán role v Měříně ... za 14 kop gr. Kterýžto lán role, kterýž bude rychtář podle té obce miřínské rady od nás usazený a utvrzený, má jej držeti a jeho k svému užitku požívati beze všech úroků, poplatkův a robot, a nic nám ani našim budoucím žádný rychtář z toho lánu nemá věčně dávati ani platiti ..... a když by králova berně po vší zemi Moravské povolena a požadována byla, tu ten rychtář, kterýž by v ty časy byl, má nám a našim budoucím z toho lánu od nás prodaného půl hřivny gr. dáti".[1])

Následujícího roku vyskytuje se třetí známý probošt Dominik, jenž od Jihlavských pro dluhy požadoval vydání zastaveného kalicha.[2]) R. 1453 byl tu proboštem Jan, za něhož zastavil opat Trojan Jinochovi z Měřína za 80 kop gr. ves Jersín a louku Janovi Vachulovi příslušející k pusté vsi „Světlé", kterážto ves přísluší od starodávna ke klášteru měřínskému. Osvobozovací listinu jeho z r. 1453, o níž se zmiňuje Schwoy, III., 567, nelze nalézti. Tehdy zastaven obilný desátek z Pustiny (v. t.) obci měřínské za 40 kop míš.

Kolem r. 1462 zastaveny opět některé proboštské statky (za opata Matěje): Pivcova Zhoř Janovi a Jiříkovi, bratřím z Siborova, za 200 zl. uh.; Kochanov Michkovi Střeškovi z Meziříčka za 200 zl.; les „Černý" a desátek ve vsi Chlumě v 40 kop gr. měřínským purkrabím Jarolímovi a Bočkovi ze Zakřan; pustá ves Svatoslav Janovi Vidlákovi za 100 zl. uh. a 10 kop gr.; ves pustá Rycherce za 34 kop gr.; Řehořov za 200 zl. uh.; Zhorec za 100 zl. Pavlovskému.

Posledním známým proboštem byl kolem r. 1466 „kniez Dominik (II.)", jenž svolil s opatem třebickým Matějem, aby svrchupsaný Jan Vachula (bydlící v Nových Dvořích pod Třebíčí) jmenovanou louku „na Světlých" za 10 kop gr. prodal měřínskému špitálu „na věčné vladení a požívání". Touž listinou osvobozena louka tato od ročního platu 12 gr., a bylo dovoleno na ní, „což jest zarostlo, vyplaniti neb okolo připlaňovati".[3])

---

[1]) Dto. 1447 v středu po sv. Filipě a Jakubě (Ob. archiv).

[2]) Chlumecký, Die Regesten, I., 25.

[3]) Na Třebíči 1466 tu středu před novým letem (Ob. archiv).

Válka Matyáše Uherského s králem Jiřím a pád Třebíče (1468) urychlily úpadek zdejšího proboštství. Od t. č. neví se o něm nic, až r. 1479.

Tehdy týž opat Matěj zastavil Janovi z Lomnice a na Meziříčí, podkomořímu markrabství Mor. a po Ctiborovi Tovačovském, hejtmanovi markrabství Mor., veškeré statky bývalého proboštství. Týž držel je do 25. srpna 1491. Hned po 2 letech byl žalován Jan z Lomnice Janem Jeníčkem z Olbramovic ze 200 zl. uh., že drží měřínské zboží, základ jeho, ježto musil za opata Matěje dáti 200 zl. Janovi Zelenému z Říčan.[1])

Od Jana z Lomnice obdržel Měřín p r á v o o d ú m r t n í a n á p a d y, jakož i právo svob. vaření piva a nálevu piva a vína, ... „buď muž nebo žena, hospodář nebo podruh, ježto s městečkem poplatky trpí, jestliže by žádných dětinných erbův neměl, aby mohl své zboží . . . . dáti a odkázati společně anebo rozdílně za zdravého života aneb na smrtelné posteli, komuž by se jemu nejpodobněji zdálo, d u c h o v n í v y j í m a j í c e, ... To poručenství aby řádně před konšely přísežnými městečka mého Měřína bylo jednáno a učiněno, ž á d n é h o k n ě z e p o r u č n í k e m nečiníce. Než, jestliže by kdo záduší co poručil a rozkázal, to aby přísežní konšelé městečka zjednali a opatřili . . . . . . A jestliže by koho Pán Bůh neuchoval, muže nebo ženy, ... a žádného poručenství a vzkázání o svém zboží neučinil, tehdy všechno jeho zboží má spadnouti na jeho nejbližšího přítele přirozeného společně a nerozdílně tu v městečku aneb na mém panství meziříčském . . . . . . A také dal jsem . . . tomu městečku a vší obci, aby chudý i bohatý pivo vařil k šenku nebo k svému stolu neb k prodeji i šenky vedli svobodně vinné i pivné . . .[2])

R. 1491 král Vladislav „shledavše mnoho pilných a hotových služeb ustavičnost“ Jana Meziříčského z Lomnice, dal mu dědičně „o p r a v u p r o b o š t s t v í a z b o ž í M ě ř í n s k é h o“ se vším příslušenstvím, tak aby již psaný Jan a dědicové jeho to proboštství a zboží v opravě a v poručení měli a je spravovali v jich potřebách proti každému, tak jako řádnému správci

---

[1]) Kn. půh. V. 286. Bylť jmenovaný Jan Zelený půjčil 600 zl. klášteru a, když klášter nemohl spláceti, musil částku zaplatiti Jan Jeníček.

[2]) Na Meziříčí, v úterý po sv. Jakubě, Apostolu Božím 1485.

přísluší, i také aby na tom zboží vrchní panství měli .... Jan s svými dědici nemají žádnými vinami téhož proboštství a lidí z toho zboží obtěžovati nyní i v časích potomních, než toliko ty viny bráti moci budou, kteréž by konšely městečka Měřína podle práva za spravedlivé usouzeny byly"[1]) ......

V témž roce přešla zástava Třebíče se zbožím měřínským na Viléma z Pernštejna; bylť král Vladislav panu Vilémovi za 15.500 zl. uh. nejen zastavil, ale i zplnomocnil jej zároveň, aby i ostatní zastavené statky sebral, při čemž zemský hejtman s oněmi, kdož tomu nebudou chtíti dobrovolně přivoliti, dle úrady má činiti smlouvy. Takto zaniklo úplně proboštství v Měříně, o jehož posledním proboštovi ani bratřích není stopy nikde.

Vilém z Pernštejna přijal ihned 18 osad a 2 pusté vsi: Svatoslav a Rycherce, jakož i pět dlužních úpisův a dal si od krále Vladislava ve čtvrtek po sv. Bartoloměji r. 1491 klášter třebický spolu s městem a zbožím měřínským, vyplacenými vesnicemi v 15.500 zl. uh. zapsati na tak dlouho, dokudž by král neb kněží a konvent kláštera po jednoroční výpovědi nemohl je vyplatiti.

Tehdy vyplaceny byly: Pivcova Zhoř, Zhorec, Zhořec, Kochanov, Svatoslav, Jersín a j.[2])

Vilém z Pernštejna osvobodil Měřín a všechny obce k proboštství náležející od povinnosti „šenkovati" vrchnostenská vína. Potvrdiv právo odúmrti Měřínu rozšířil je též všem vesnicím býv. proboštství.[3]) Obdarování potvrdil král Vladislav.[4])

Dle dílčího listu páně Vilémova (Dto. Na Pardubicích, ten čtvrtek na den Zvěstování Matky Boží 1515) mezi statky, jež v díly nekladl svým synům, bylo sice i proboštství měřínské, ale brzy potom bylo připojeno se vším příslušenstvím dílu moravskému, totiž Janovi z Pernštejna.

R. 1525 (Na Vranově, na den sv. Marka) stala se „smlouva, dle níž Arkleb (Černohorský) z Boskovic postoupil Vranov a

---

[1]) V Košicích, ve čtvrtek po neděli postní Reminiscere 1491. (Archiv Český, XVI., 377 a 378).

[2]) O jejich výplatě viz Archiv Český, XVI., 414—416.

[3]) Na Třebíči, v pondělí před sv. Jiřím léta 1501 (Arch. Čes., XVI., 558).

[4]) Na hradě Pražském, v pátek před květnou nedělí 1502.

Jemnici Janovi z Pernštejna, začež mu měl Jan z Pernštejna odevzdati zápisný statek kláštera třebického v 30.000 zl. uher. s výminkou: „Jestliže by jmenovaný Arkleb a Jan Jetřich, syn jeho, bez erbův mužského pohlaví, kteréž by týž syn Jetřich s dcerou Jana z Pernštejna měl, zemřeli, že po smrti jich právo míti bude Jan z Pernštejna v zboží třebické se uvázati. Kdyby Jan Jetřich po sobě dědiců ani mužského ani ženského pohlaví nepozůstavil, tehdy Pernštejn za statek Vranovský a Jemnický má dáti jen 12.500 kop gr.“

Po † Arklebovi dal (Na Pardubicích, v pátek po sv. Filipě a Jakubě 1536) Janovi Jetřichu Černohorskému z Boskovic a na Třebíči Jan z Pernštejna od sebe a svých erbův všecky listy a zápisy po svém otci Vilémovi, svědčící na zástavu kláštera třebického a proboštství měřínské; než ještě téhož dne stala se smlouva, vedle kteréž změnil Jan Jetřich zámek Vranov a Jemnici se vším příslušenstvím Janovi z Pernštejna, kterýž převzal zase všechny zápisy na klášter třebický a proboštství měřínské a připsal ještě 15.000 kop gr. jmenovanému Janu Jetřichovi.[1])

Jan z Pernštejna potvrdil (Na Pardubicích, v pondělí před sv. Tomášem 1547) obyvatelům proboštství měřínského a všech vsí k němu příslušejících právo odúmrti, aby „každý kšaftovati mohl se svým majetkem, jak mu libo. Jen měl přivolati purkmistra a 2 konšely neb jiné 2 hodnověrné osoby a přísežného. Jestliže by někdo neměl přátel do třetího kolena postupného a vzestupného, má polovice majetku připadnouti na záduší, obec, chudé, opravy cest a druhá polovice na přátely do pátého kolena; pakli by i takových přátel nebylo, má i druhá polovice připadnouti obci“; — ustanovil, „aby se svatební smlouvy dály a zapisovaly, aby nepovstávali různí zmatkové“; — schválil, „aby dcera, která by se bez vůle otce nebo matky vdala, byla vyděděna; otci neb matce bylo však zůstaveno, chtějí-li co dáti své dceři čili nic . . . . . .“. Císař Ferdinand I. obdarování schválil 1560 (ve Vídni, ve čtvrtek po suchých dnech postních).

Po něm vše dědili synové Jaroslav, Vratislav a Vojtěch.

Král Ferdinand statek býv. kláštera benediktinského, jenž sešel a zpustl předešlými válkami a nepokoji, nejdřív zastavil a (na hradě Pražském, v pátek den sv. Filipa a Jakuba, Ap.

---

[1]) Arch. Čes., XX., 326, 389, 390, 516—518.

Božích, 1556) dal za pravé jmění, držení a dědičné užívání Vratislavovi z Pernštejna a dědicům; zároveň potvrdil, aby v zemské desky byly mu mezi jiným zapsány: proboštství měřínské, městečko Měřín s kost. podacím, ves Pustina, ves Chlumek s desátkem obilným, ves Blízkov s rychtou zákupní a des. ob., ves Netín s kost. pod. a rychtou zák., ves Kochanov s rychtou zák. a des. ob., ves Zhoř Malá, ves Dědkov s rychtou zák. a des. ob., ves Jersín s rychtou zák. a des. ob., ves Mezi-říčko, ves Černý s rychtou zák. a des. ob., ves Pavlínov s rychtou zák. a des. ob., ves Milíkov s des. ob., ves Zhoř Pivcova s des. ob.,... ves pustá Zhořovo,... ves pustá Rychýřka,[1]) ves pustá Svařanov, ves Světla u Chlumku, ves Světla u Pavlínova, s manem v Černé s des. ob., s manem z Pustiny, s manem z Kochanova, s many v Batouchovicích.[2])

Nový pán jsa prošen purkmistrem a konšely městečka Měřína, „abych jim jakožto pán jejich dědičný rybník svůj dědičný Měřínský při městečku ležící pro vzdělání a dobré toho městečka a pro chudé lidi z milosti dědičné dáti ráčili; též pro již psanou potřebu potok Mírnici od brodu, jenž slove Jihlavský, na silnici pod mlýnem Vodinským až po rybníček na silnici společný dvořáka z Pustiny a dvořáka z Pivcové Zhoři, tak aby beze vší překážky všech lidí na budoucí věčné časy, kdy a kterého času by se jim líbilo, v něm ryby volně lapati mohli, jim z milosti též dědičně dáti neodporoval. Třetí abych je ráčil osvoboditi, aby mně, erbům, mým potomkům a pánům držitelům častopsaného městečka Měřína žádných vín pod žádným vymyšleným způsobem vyšenkovati povinni nebyli." ... Pan Vratislav „prohlédaje k jejich věrné, poslušné a povolné poddanosti, ... k jejich nedostatku a ponížené prosbě..." jim k prosbě jich povolil a všem obyvatelům toho městečka i svůj rybník dědičný i potok v požádaných mezích daroval, aby „rybník ten nasazovati, zloviti i v potoce, kdy a kterého by se jim času líbilo, ryb loviti a s tím obojím, jako s svým vlastním podle vůle své učiniti mohli". Zároveň je osvobodil tímto listem šenku vín, aby ani jemu ani potomkům nemusili vyprodávati neb vyšenkovati na věčné časy vrchnostenských vín.[3])

---

[1]) Rytířsko v jihl. okrese.

[2]) Vklad r. 1556 (Z. d. b. XXIII., 9).

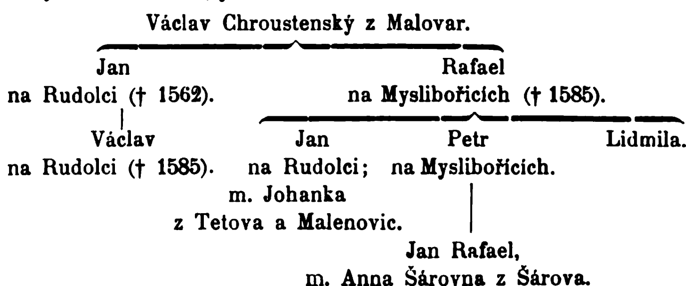
[3]) Na Židlochovicích, v pondělí den sv. Bartoloměje 1556 (ob. archiv).

Od r. 1557 vládl statkem měřínským Jan st. Stránecký z Stránec; byltˇ mu t. r. Vratislav z Pernštejna prodal a vložil v zemské desky: Městečko Měřín s kost. podacím, s platem, s pivovarem, ves Pustinu, ves Horní Raclavice, ves Šiborov, ves Zhoř Pivcovu s desátkem obilným, ves Kochanov s rychtou zákupní a desátkem ob., ves Netín s rychtou zákupní a kost. podacím, ves Zhoř Malou, ves Blízkov s rychtou zák. a des. ob., ves Dědkov s rychtou zák. a des. ob., ves Milíkov s des. ob., ves Černou s rychtou zák. a des. ob., ves Jersín s rychtou zák. a des. ob., ves Stáje, ves Řehořov s rychtou zák. a des. ob., ves Meziříčko s des. ob., ves Chlumek s des. ob., ves Pavlínov s rychtou zák. a des. ob., ves Jamné s rychtou zák., ves Zhoř Housetinu s rychtou zák. a kost. podacím, ves Rybné s rychtou, ves Věžnici Bahennou,[1] a pusté vsi: Chřeptov, Svařanov, Světla u Chlumku, Světla u Pavlínova, Zhořové, s many a všelijakou povinností, kteráž na nich podle listu jim daného (od Vratislava z P.) jim náleží, s jedním manem v Jamném, s jedním manem v Stáji, s jedním manem v Meziříčku, s desátkem i od člověka jeho obilným, s 1 manem v Černé s des. ob., s 1 manem v Pustině, s 1 manem v Kochanově . . . i se všemi dvořáky a všemi povinnostmi (Z. d. b., XXIII., 13).

Ale již po 2 letech přenechal Jan st. Stránecký větší část svrchupsaného majetku bratřím Janovi a Rafaelovi Chroustenským z Malovar a z Chroustenic[2]) na Rudolci

[1]) R. 1559 byla zapsána v zem. desky Janovi Zahrádeckému ze Zahrádek od Jana st. Stráneckého (Z. d. b. XXIV., 7.).

[2]) Nejmenují se dle Chroustova (Volný, M. M., VI., 613) na panství rudoleckém, nýbrž dle Chrustenic (okr. Unhošť) v Čechách; nazývaliť se „z Chroustenic“, dříve než měli zmíněný statek. Jejich rodokmen, pokud souvisejí s dějinami v okrese, jest:

(Něm.((ob. 62.)˙: Městečko Měřín s kost. podacím a vesnice: Blízkov, Dědkov, Milíkov, Černou, Jersín, Řehořov, Meziříčko, Chlumek, Jamné,[1]) Zhoř Housetinu,[2]) s kost. podacím, Stáj, Rybné, pustou ves Světla u Chlumku, item s many a všelijakými povinnostmi, kteréž na nich podle listu a nadání p. Vratislava z P. spravedlivě náleží, a též zase, k čemu tíž manové dolepsaní výsady a spravedlnosti mají, aby v celosti zachovány byly, s 1 manem v Jamném, v Stáji, v Meziříčku a v Černé . . . i se všemi dvořáky . . . (Z. d. b., XXIV., 7).

Od t. r. podnes jest ona část měřínského proboštství částí panství německo-rudoleckého (= černického), kdežto menší část jako panství „Stránecká Zhoř“ tvoří díl velkostatku velkomeziříčského (v. Zhoř Str. a V. Meziříčí).

Obr. 62. Znak Chroustenských z Malovar.

Z bratří Rafael vládl otcovskými Myslibořicemi, Jan Něm. Rudolcem a přikoupeným měřínským statkem; onen zůstavil dědice Jana, Petra a Ludmilu, tento jen Václava. Za Jana Chroustenského potvrdil[3]) císař Maximilian Měřínu týdenní trh a daroval 2 jarmarky (na den sv. Matěje a sv. Severýna).

Rafael † 1585; neboť stala se t. r. ve středu před památkou sv. Bartoloměje na tvrzi v Myslibořicích smlouva mezi jmenovanými bratřími o statek myslibořický po † vlastním otci pozůstalý, a o statek rudolecký po † bratranci Václavovi: Janu Chroustenskému připadl statek rudolecký, Petrovi Myslibořice; poslední měl splatiti Janovi ještě 16.000 zl.[4]) Jan měl za manželku Johanku z Tetova a z Malenovic, jejíž věno 5000 zl. a nadvěno (15.000 zl.) z lásky manželské zapsal r. 1588 na tvrzi a vsi Rudolci a dvoře, na městečku Měříně, městečku Bohdalově, na vsech Chlumku,

[1]) L. P. 1590 prodal Jan Chroustenský ves Rybné s rychtou zákupní, krčmou a 12 rolníky, 2 podsedníky, ve vsi Jamném rychtu zákupni s krčmou, 10 rolníky a 1 podsedníkem i se vši povinností manskou panu Šleglovskému z Šicendorfa a na dvoře v Jamném (Z. d. b., XXVII., 39.); r. 1594 prodal manský statek ve Stáji, který po 2 letech zpět koupil.

[2]) Později nazývala se „Housecí“ („Houssecí“) dle svého majitele Vaňka Húsete či Housete (či Husse) v l. 1427tých.

[3]) Ve Vídni, v pondělí po třetí neděli postní, 1569.

[4]) Intab. (Z. d. b., XXVII., 9), 1588.

Řehořově, na dvoře a pivovaře v Černé, Dědkově, Blízkově, Meziříčku a dvoře, Chroustově, Milíkově, Kyjově a na všem příslušenství[1]); načež se s ním manželka spolčila na těch 15.000 zl.

Když arcikníže Maximilian se vypravil r. 1587 dosáhnout koruny polské, poslali bratří Jan a Petr přítele s 5 koňmi.[2])

Dle mocného listu krále Rudolfa II. (Na hradě pražském, v pondělí po neděli křížové 1585) učinil (Na Rudolci, v pondělí před sv. Vavřincem 1597) Jan Chroustenský poslední vůli. Poněvadž nezanechal dítek, měli rukojmové (Vilém Dubský z Třebomyslic a Aleš z Stránec a na Pivcově Zhoři) spravovati statek jeho Janovi Raf. Chroustenskému, synovi Petra Chroustenského na Myslibořicích, vlastního bratra jeho. Své sestře Lidmile odkázal z bratrské lásky dvůr a ves Meziříčko, ves Řehořov se všemi svršky, nábytky a j.[3]) Jest pochován v kapli Panny Marie v Měříně; epitaf jeho se znakem manželčiným stojí při zdi.[4]) Manželkou Jana Rafaela Chroustenského byla Anna Šárovna z Šárova.

R. 1617 potvrdil purkmistr a rada Měřína, že vyplatil pan Aleš Stránecký z Stránec úřadu měřínskému oněch 40 zl., za něž zastaven již opatem Trojanem obilný desátek při vsi Pustině (v. t.).

Na něho upomíná listina, daná Měřínu v podvečer bělohorské srážky. Jí zapsal se v srdce Měřínským nesmazatelným písmem; neboť nejen že potvrdil dřívější nadání, nýbrž udělil i četné milosti, jichž užívají měšťané podnes. U výňatku zní listina:

„Já Jan Raphael Chroustenský z Malovar a z Chroustenic na Myslibořicích a Rudolci, komorník práva menšího zemského margkrabství Moravského v kraji brněnském, mocný a dědičný pán statku a panství mého Rudoleckého a městečka Měřína i s erby a budoucími držiteli téhož statku mého aneb městečka Měřína, oznamuji tímto listem přede všemi, kdož jej užří aneb čtoucí slyšeti budou, že jsou přede mne předstoupili opatrní purgkmistr a konšelé i všecka obec téhož městečka mého Měřína, poddaní moji věrní milí, mne za to žádajíce, abych jim jakožto pán jich dědičný pro budoucí další vzdělání téhož

---

1) Intab. 1588, (Z. d. b., XXVII., 9, 10).

2) Fr. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy mor., II., 441.

3) Intab. 1598 (Z. d. b., XXVIII., 13). R. 1604 Lida Chroustenská přijala svého manžela Jana Oseckého z Oseka na pravý spolek na ves Meziříčko a Řehořov (Z. d. b., XXIX., 37).

4) Že by Pavel Mošovský z Moravčína v Černé byl spolumajetníkem jeho (Vlastivěda, okr. jihlavský, 246), jest nesprávno.

městečka i všechné obce všechny jich obdarování, což tak sobě od předešlých vrchností i ode mne dané mají, kterýchž mi všech vejpisy hodnověrné podali, i dále, čeho by tak potvrzeného neměli, mne za potvrzení snažně žádali, abych jim jakožto pán jejich dědičný pro budoucí věčnou památku z milosti své k nim se nachýlil a pro jejich věrnou poddanost potvrdil a osvoboditi odporen nebyl. Předně, abych jak já, erbové moji a budoucí držitelé městečka Měřína, na kolaturu mou Měřínskou žádného faráře aneb kněze jiného kromě toho, jenž by se konsistoři českou spravoval, a ji v učení, v smyslu i v řádu řádně následoval, jim na budoucí časy dosazován nebyl. Za druhé všechny ouroky, též poplatky, což mi tak i erbům a budoucím držitelům téhož městečka Měřína dávati povinni byli, vyjímajíc z toho plat z vinného šenku z každého vědra po dvou groších bílých, též z každého kotla, v němž pálené pálí, po dvou zlatých počtu moravského na budoucí časy a nic více každoročně dávati povinni nebudou. Též roli v Nivách i louky, kteréž na poušťích slove Ždírnovských a Světlých, a sumou všechno, což tak nyní v platech mají, osvoboditi a jim je na budoucí věčné časy k domům a živnostem jejich k užívání, bez překážky jednoho každého tak, abych z nich žádných více, mnohem méně nějakých vymyšlených desátků neb platů mně ani budoucím vrchnostem povinni nebyli, dáti, odporen nebyl. Item dva rybníky, jenž slove Horní a Dolní Polovec, což tak od starodávna k témuž městečku a obci náleží, v touž milost pojíti. Item aby mimo prvotní starodávné roboty a povinnosti koňské kromě k stavení na témž panství a předením přediva, jakž od starodávna povinni jsou, též podsedníci sklizením obilí a trav při dvoře toliko Černickým dále potahováni nebyli. Item ryby z rybníkův mých z téhož panství Rudoleckého mimo ty, kteří by pivo šenkovali, jim nedávati a nevysazovati. Item aby řemeslníci více na mlaty potahováni nebyli, v též obdarování pojíti. Též žádný pán a držitel téhož Měřína žádného domu k jakému koliv užitku a šenku neb k obydlí koupiti ani stavěti dáti moci neměl, to schváliti a potvrditi. Za kterouž to ode mne učiněnou milost týž purgkmistr a konšelé i všechna obec téhož městečka Měřína i budoucí potomci jejich od pivovaru svého,[1]) v němž piva vedle obdarování jich vařiti moc měli, upouští, a z pivovaru mého Černického piva přední i řídká na budoucí časy bráti se uvolili a připověděli, však s touto znamenitou výminkou, abych jak já, erbové i budoucí držitelé městečka Měřína, jim do téhož městečka piva bílá i řídká proti od nich náležité záplatě, jenž by koně neměli, bez úplatku dovážeti dáti, v touž milost pojíti odporen nebyl. Předně všechna jich předešlá obdarování, nač tak které se vztahují, v toto obdarování jak začátek i datum týchž obdarování potáhnouti, jenž níže sepsané slovo od slova takto zní:

První obdarování od urozeného pána, pana Jana z Pernštejna a na Helfenštejně, jenž jest od Jeho Mti. císaře Ferdinanda potvrzené; kteréžto obdarování zní na odúmrt a posloupnost v nápadích pana Jana z Pernštejna.

Druhé od osvíceného knížete Jošta Brandenburského, markrabí Moravského, na trhy týhodní ve dny outerní, potvrzené od Jeho Mti. císaře Maximiliana Druhého ..... na dva jarmarky v témž městečku Měříně.

[1]) R. 1692 byl zjednán zedník na opravu světničky v starém pivovaře.

Třetí dané od urozeného pána, pana Vratislava z Pernštejna a na Tovačově, jenž v sobě obsahuje na osvobození rybníka, slove měřínského, při městečku Měříně ležícího, též potoka Mírnice, a na svobodné provozování vinného šenku bez překážky jednoho každého.

Čtvrté dané od kněze Matěje, znějící na osvobození louky špitálky.

Páté dané od opata Trojana, obsahující v sobě desátek k vybírání sobě od rychtáře městečka Měřína, z kteréhc koliv by se mu lánu líbilo, před vytejkáním od faráře měřínského. Též více dáváním od držitelův panství rudoleckého a městečka Měřína témuž rychtáři každoročně z svých lesův k nadělání na téhož rychtáře náklad dvaceti sáhů drev i osvobození všech robot i platů.

Šesté dané od urozeného a statečného rytíře, pana Jana Rafaela Chroustenského z Malovar a z Chroustenic na Myslibořicích a Rudolci, znějící řezníkům v městečku Měříně.

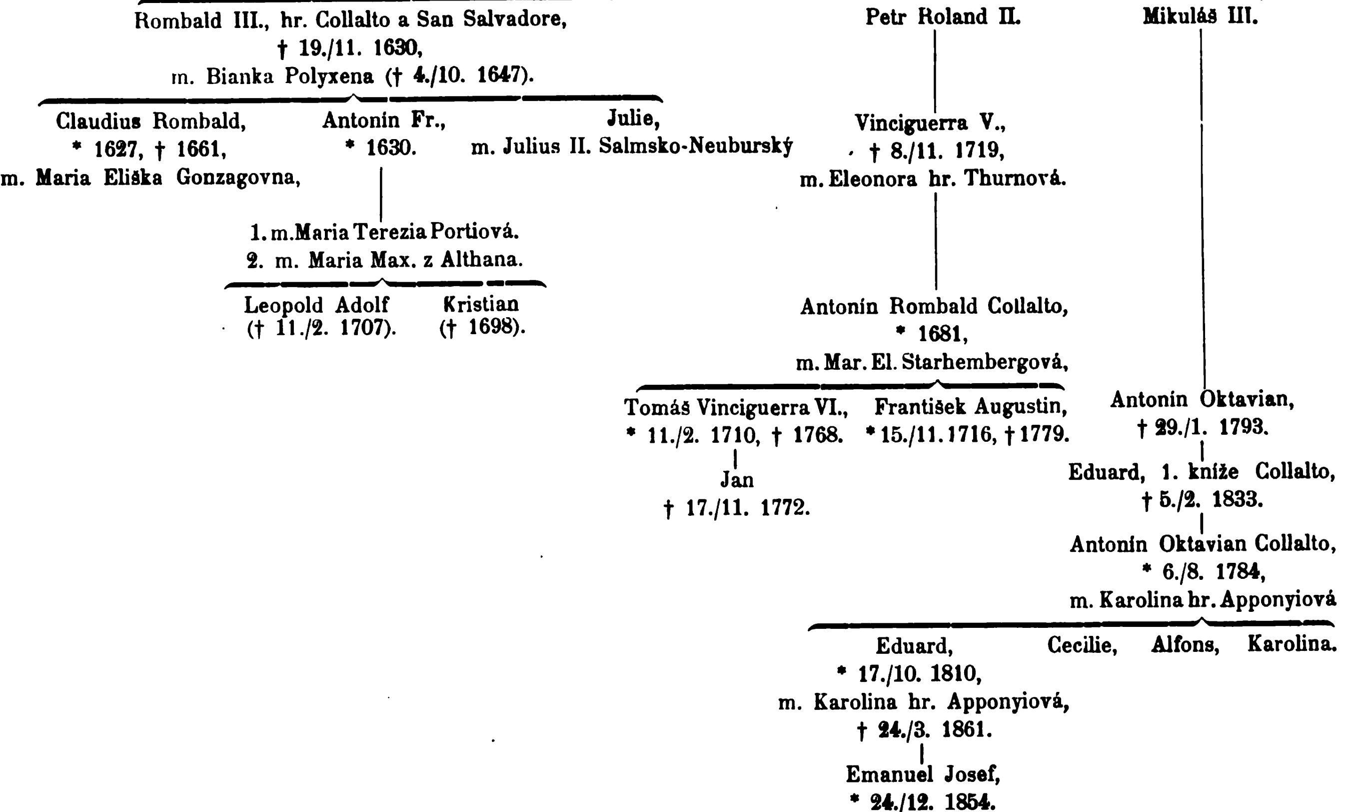
Sedmé dané od urozeného a statečného rytíře, pana Jana Rafaela Chroustenského z Malovar a Chroustovic na Myslibořicích a Rudolci, znějící na cech krejčovský a pořádek jeho a jiné věci. . . . . . Jehož datum na Myslibořicích, 23. května 1620. Jan Rafael Chroustenský z Malovar (obr. 63.).

Obr. 63. Podpis Jana Raf. Chroustenského z Malovar.

Dobrotivý tento pán byl brzy pro účast[1]) „ohavné rebelie" r. 1621 zbaven svých všech statkův. Ještě dne 8. listopadu 1621 v zámku Černé svolil k frejmarku 2 domů v Měříně. R. 1624 žil již ve Vel. Meziříčí, kde se mu narodila t. r. dcera Eliška. Památkou na něho jest zámek v Černé, jejž vystavěl.

Zabavený majetek (Rudolec, Černá s Měřínem) prodán za 68.000 zl. Rombaldovi hr. Collaltovi, jenž jej připojil k svému fideikomisu brtnickému. Odtud má stejnou vrchnost s Brtnicí (v. t.) v Jihlavském okrese. Na přehled přidávám rodokmen Collaltů, pokud se o nich mluví na panství Černé a v Brtnici (viz str. 287).

[1]) V stavovském poselstvě, jež mělo nově zvolenému králi Bedřichovi Falckému připomenouti povinnosti k zemi a přání obyvatelstva, byl z rytířstva Rafael Chroustenský.

Antonín IV.
Rombald III., hr. Collalto a San Salvadore,
† 19./11. 1630,
m. Bianka Polyxena († 4./10. 1647).
Claudius Rombald,
* 1627, † 1661,
m. Maria Eliška Gonzagovna,
Antonín Fr.,
* 1630.
1. m. Maria Terezia Portiová.
2. m. Maria Max. z Althana.
Leopold Adolf
(† 11./2. 1707).
Kristian
(† 1698).
Julie,
m. Julius II. Salmsko-Neuburský
Petr Roland II.
Vinciguerra V.,
† 8./11. 1719,
m. Eleonora hr. Thurnová.
Antonín Rombald Collalto,
* 1681,
m. Mar. El. Starhembergová,
Tomáš Vinciguerra VI.,
* 11./2. 1710, † 1768.
Jan
† 17./11. 1772.
František Augustin,
* 15./11. 1716, † 1779.
Mikuláš III.
Antonín Oktavian,
† 29./1. 1793.
Eduard, 1. kníže Collalto,
† 5./2. 1833.
Antonín Oktavian Collalto,
* 6./8. 1784,
m. Karolina hr. Apponyiová
Eduard,
* 17./10. 1810,
m. Karolina hr. Apponyiová,
† 24./3. 1861.
Emanuel Josef,
* 24./12. 1854.
Cecilie,
Alfons,
Karolina.

Za války 30leté bylo ukradeno r. 1620 z kostela vojáky 203 zl. sirotčích peněz, jež si tam uschoval úřad měřínský; r. 1622 když byla vyrabována i radnice, zničeny jsou městské knihy; r. 1642 řádila v městečku hlavnička, kterou v listopadě (od 18.—30.) zemřelo 146 osob.

Claudiovi hr. Collaltovi pustil 26. prosince 1655 Rudolf hr. z Kounic na Meziříčí opravu Měřína a vesnic bývalého proboštství měřínského.[1])

Leopold Collalto svolil (Na zámku Brtnici, dne 31. května 1703), aby si Anna Pacherová mohla koupiti čtvrtlán zde v Měříně, a osvobodil jej od všech robot a vrchnostenských dávek.

Za Antonína Rombalda Collalta smluveno jest dne 1. června 1714 na zámku Černé, že si Měřínští vykoupili vrchnostenskou robotu za 200 zl. ročního platu.

Z doby Tomáše Vinciguerry hr. Collalta dochoval se opis pořádku, jakým se obnovovaly úřady na panství rudoleckém a tudíž i v Měříně, a přísahy úředních osob.[2])

Na lepší zajištění svých starodávných privilejů zažádal Měřín, aby mu vrchností bylo dosvědčeno, že městečko nikdy ve svých svobodách nebývalo vrchností zkracováno, nýbrž při nich po-

---

[1]) Já (Rud. z K)....., jakož při skoupení mého panství Mezřického v markrabství Moravském ležícího, jenž též jiným právům připadlo jest právo ochrany, jenž v českém jazyku slove oprava, městečka Měřína a jiných ku panství rudoleckému přináležejících vlastních vesnic, kteréž tak od starodávna k panství mezřičskému patřilo, kupem k sobě jsem přivedl. Též pak městečko a vesnice do důchodův mezříčských jistý úrok ovsa, slepic, vajec a témuž nápodobně dávati a spravovati jsou měly. Nyní jsem se pak s vysoce urozeným pánem, panem Claudiusem hrabětem z Collalto, jakožto toho času pravým possessorem a držitelem již jmenovaného panství rudoleckého a dědičným pánem nadřečeného městečka a vesnic, v příčině též povinnosti a práva v dobrém porovnal, a tak túž opravu aneb právo se vším tím, což k tomu patřilo, a já dle výš psaného vyrozumění quocunque titulo ku požádání jsem měl, budoucně za sebe, dědice a budoucí potomky mé již výš dotčenému panu hraběti z Collalto, jeho dědicům a potomkům mocí tohoto pevně na věčnost cediruji, transportiruji a přenáším tak, aby týž pan cessionarius podle libosti své napotom beze vší mé, dědicův aneb potomkův mých překážky týmž disponirovati měl a mohl...... Burg Gr.-Meseritsch. Rudolf hr. z Kounic.

[2]) Aug. Kratochvíl, Písemné památky na zámku v Černé, str. 60—74. Přisahali: Purkmistr a rada, rychtář, hajní, kostelníci, obec. konšelé, cechmistři, špitální hospodáři, porybný, hajný nad obec. lesy, žid. rychtář a přísežní, později i porodní bába a poklasný.

necháváno. Potvrzení dáno v Černé dne 16. června 1770. Následujícího roku (2. února) obnovila a ztvrdila Maria Teresia jako královna Česká a markr. Moravská nadání Jana Rafaele Chroustenského z r. 1620; totéž učinil Josef II. dne 15. března 1782.

Když Antonín Oktavian C. mínil odníti obci právo vinného šenku, zažalovala jej svým právním zástupcem dr. Janem Křivánkem: soud rozhodl dne 10. prosince 1783, že měřínská obec nejen na své radnici, ale i každý měšťan po celý rok, jakož i vrchnost ve své hospodě smí nalévati víno.

Prvním knížetem Collaltem byl Eduard. Tehdy císař František II. mocí královskou v Čechách a jako markrabě na Moravě potvrdil na žádost Měřína soudní rozhodnutí svobodného nálevu vína s podmínkou, že, připadnou-li výroční trhy (sv.-matějský a sv.-severýnský) na neděli, přeloží se na násl. pondělek (ve Vídni, 14. března 1799), a dne 16. února 1832 udělil městečku 3 dobytčí trhy.[1])

R. 1840 (4. května) vyhořelo 8 domův a 12 stodol. Za války r. 1866 přišlo sem 8000 pěších, 2 divise jízdy a dělostřelectvo. Vrchnost má zde jen 2·61 ha luk a polí.

Farní kostel, zasvěcený sv. Janu Křtiteli, svým počátkem sahá (dle prof. Aug. Prokopa) do 12. stol. (obr. 64). V 13. stol.[2]) (1208 dle téhož) byl přestavěn a rozšířen svým mateřinským klášterem v Třebíči na basiliku v přechodním slohu dle vzoru klášterního kostela třebického.[3]) Rozdělení půdorysu, hlavní a poboční dvéře v kapli Panny Marie jsou zachovanými svědky nádherné výzdoby chrámové z oné doby; v kněžišti se dochovalo sanktuarium[4]) a sedile. Kaple Panny Marie byla přidána, štít nad hlavním vchodem ozdoben vysokým oknem gotickým, kteréž bylo zazděno, když přistavěna r. 1698 věž nad starým rájem. Za válek občanských mezi bratřími Joštem a Prokopem, a náboženských v 1. polovici XV. století trpěl se „zpustošeným" Měřínem i chrám. Požáry r. 1768 a 1810 utrpěl hlavně presbytář, jehož gotický strop se sesul; posud kus ponechaného kamenného žebra bez konsolky v rohu u sakristie svědčí o totožnosti klenby s klenbou v Marianské kapli. Dnes klenba apsidy tvoří kopuli (obr. 65.).

[1]) Totéž, str. 24—29.
[2]) Kolem r. 1298.
[3]) Aug. Prokop, Markgraf. Mähren, I., 179, tvrdí pravý opak.
[4]) Má zachovaná železná dvířka, ozdobená růžičkami.

Kostel jest trojlodní; hlavní a vyšší (10 m vys., 5·1 m šir.) loď jest oddělena od vedlejších vždy 4 jednoduchými, čtyrbokými pilíři (3·33 m vys.), s římsou (0·25 m) sestávající z čtyrhranné spodem šikmo sříznuté desky a podobného podstavce, jenž jest částečně zasypán za různých přestaveb. Pod kůrem jsou pilíře sesíleny. Mezi jednotlivými pilíři klenou se polokruhové hladké oblouky, nesoucí zeď hlavní lodi. Z pilířů na vnitřní straně vystupují užší polopilíře, jsouce ozdobeny barokovými hlavicemi,

Obr. 64. Kostel v Měříně.

nad nimiž jest 12 reliefů, představujících apoštoly. Klenutí v lodi jest křížové. Poboční lodi (5·74 m vysoké, 2·88 m široké) jsou též klenuty křížovou klenbou. Nad sesileným kůrem stávala původní věž; byla odstraněna Václavem Noskem a nahrazena dřevěnou vížkou. Dosud z hlavní zdi zvenku v těch místech vyčnívají kusy zdi bývalé věže. Presbytář slohu gotického rozšiřuje se na 6·5 m a jest nižší než loď. Mimo okna bez kružeb ještě sanktuarium a vchod do sakristie jsou památky gotické; sedile z téže doby jest zazděno.

Do chrámu se vchází portálem pod věží a 4 vedlejšími vchody. Starožitný portál (obr. 66.) jest takřka jedinou památkou původního kostela; byv dlouhá léta zazděn, později teprve byl opraven a určen za hlavní vchod. Celkem jest miniaturou třebického. Vlastní

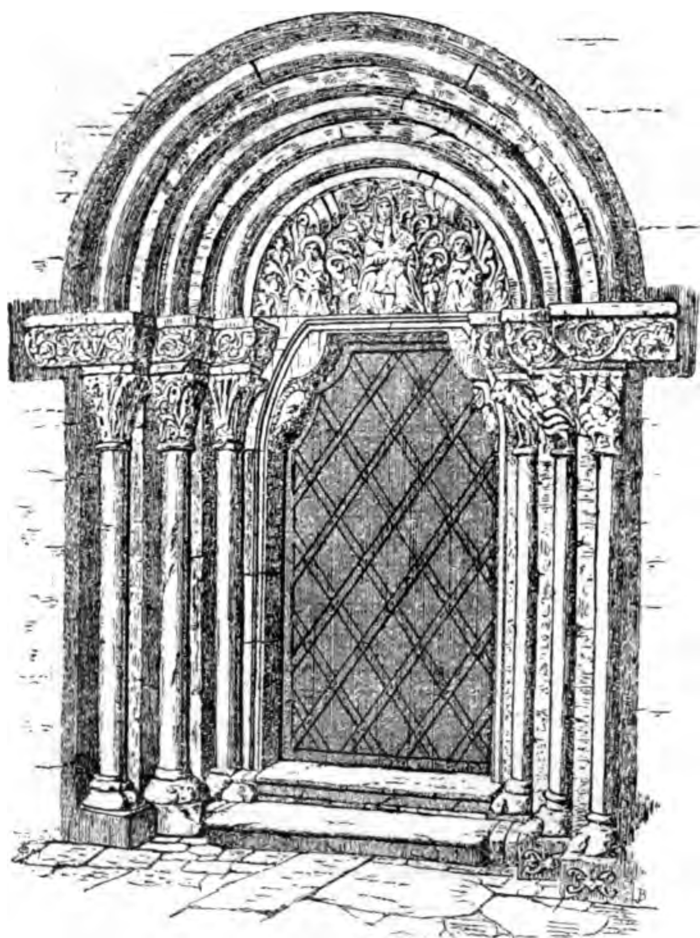

Obr. 65. Vnitřek kostela v Měříně.

vchod (1·2 m široký a 2·8 m vysoký) jest vyzdoben na horních svých rozích konsolkami, ozdobenými ornamentem listovým, pod nímž jsou vytesány lidské obličeje s vousy a vlasy.

Oltáře jsou 4: Hlavní s obrazem sv. Jana Křt. Při zdi na konsolkách jsou sochy P. Marie Lurdské, sv. Josefa, sv. Petra a Pavla. Na ep. straně jest v rohu oltář „Sv. Cyril loučí se před

smrtí se sv. Metodějem"; na stěně pak visí starobylé obrazy sv. Jana Nep., Floriana a Tadeáše. Vedle oltáře jest velmi pěkná kazatelna; pod ní náhrobní kámen faráře Vavřince Zalejského

Obr. 66. Hlavní portál do farního kostela v Měříně.

s nečtitelným nápisem latinským. Druhý postranní oltář jest zasvěcen sv. Jana Nep. Vedle oltáře u křtitelnice jest „Ukřižovaný na kříži," vzácná práce řezbářská. Na oltáři v kapli Panny Marie jest skleněná rakev s ostatky sv. Donáta, jichž si vyžádal r. 1781 z Říma zdejší děkan Ant. Zalejský. Relikvie vpravily do voskového

těla jeptišky z Pohledu a dodaly do Měřína. Dřevěná soška Panny Marie s Ježíškem nad rakví umístěná pochází dle pověsti z Vel. Meziříčí. Za času náboženského hnutí kolem r. 1620 byla prý z tamního chrámu vyhozena, ale zbožnými katolíky sem přinesena a postavena na oltář. Na evang. straně oltářní ve stěně jest zazděn náhrobní kámen Jana Chroustenského z Malovar[1]). Na dvou vypouklých sloupech jsou 4 štítky na znaky, z nichž však jeden (manželky Janovy) toliko jest vytesán.[2]) Před oltářem vedle děkana Václava Noska († 1764) jest nečtitelný náhrobní kámen, pod nímž odpočívá Karel Chroustenský z Malovar.[3]) Před vchodem do kaple jest též kámen náhrobní bez nápisu.

Na věži (z r. 1698) před požárem[4]) r. 1768 dne 29. července, kdy vyhořel téměř celý Měřín, bylo 5 zvonů, z nichž z r. 1581 měl nápis: „Tento Zwon Udielan gest za czasu purgmistra Honze Saukenika, Bartolomėge Beranka, Jirzika Hnatka, Jirzika Mierzinského, Bartosse Krayczího, Jakuba Bilka, Waclawa Worhanka, Jirzika Kotha letha Panie 1581"; druhý z r. 1509: „Hec campana fusa est ad Honorem Dei omnipotentis et Beatae Mariae Virginis et omnibus Sanctis per magistrum Andream dictum Praziak in montibus Cutnis. Deo gratias, alleluja, et hic est finis et Amen. Anno Domini 1509."

Ježto všechny zvony se rozlily ohněm, byly následujícího roku nahrazeny 6 novými, znojemským zvonařem Jiřím Scheichlem udělanými (za 35 centů 30 liber staré zvonoviny a 954 zl. 40 kr.) a latinskými nápisy označenými.

Za 42 let opět prudkým ohněm byly zvony zničeny. Nové lil r. 1813 a 1814 Clemens Stecher v Brně. Mají nápisy:

1) Největší ($21^1/_4$ centu): VENITE AD ME OMNES QVI LABORATIS ET ONERATI ESTIS ET EGO REFICIAM VOS + (nahoře)

---

[1]) Že by zde byl zemřel za 30leté válce Jiří Chroustenský, jak dí pověst, postrádá historického pozadí.

[2]) Vytesaný znak náleží pánům z Tetova a Malenovic, z nichž pocházela Johanka, manželka zemřelého.

[3]) Nad klečící postavou byly znaky: Chroustenských, z Tetova a Zalužských ze Zalužic a nápis: LETA P. (15)87 W AVTERI PO SWAT..... VROZENY PAN KAREL CHRAVSTENSKY Z MALOWAR ... PAN BVH RACZ DYSSŸ GEHO MILOSTIW BETI. AMEN (Cerroni, č. 322.) Bývalo zde více pomníků, ale jsou poškozeny; na jednom mohlo se čísti L. 1531 NA DEN.... se znakem Přepyských z Rychmburka.

[4]) R. 1739 dne 4. července byly zapáleny bleskem kostel a věž.

a dole: DE CINERE EXTRVI FECIT LEOPOLDVS TAVDE PAROCHVS + MDCCCXIV.
+ GEGOSSEN VON CLEMENS STECHER IN BRŸN.

2. (10 centů): AVE MARIA GRATIA PLENA DOMINVS TECVM.
+ GEGOSSEN VON CLEMENS STECHER IN BRŸN.

3. ($5^{1}/_{5}$ centu): PARATE VIAM DOMINI, RECTAS FACITE SEMITAS EIVS.
+ GEGOSSEN VON CLEMENS STECHER IN BRŸN.

Malebný jest s věže pohled na městečko (obr. 67.)

Do r. 1838 býval kolem kostela hřbitov; od t. č. za městečkem při silnici k Blízkovu. Pochovává se na něm z celé farnosti. Varhany, udělané Frant. Svítilem z Nov. Města, dal opraviti r. 1880 Fr. Kubíček Ondřejem Cettim, vlašským varhanářem. Křížová cesta Führichova. Kropenka má nápis: D * 1709 * M.

Kaple P. Marie Sněžné (špitální) uprostřed městečka naproti farní zahradě, kde stával špitál. Pravděpodobno byla vystavěna za obnovy špitálu (r. 1690) (v. t.). Mimo oltář uvnitř, byl ve vížce zvon, na nějž se zdejší měšťané složili po ohni 1768 a uliti dali ve Znojmě. Vyobrazení kaple z konce 18. stol. zanechal Jan Strčanovský z Meziříčí. Zázračný obraz P. Marie pochází prý z Říma. Kopii namaloval týž Strčanovský.

Bývalá kaple sv. Jana Nep. (obr. 68.) (vedle Tichačova hostince). Vystavěl ji r. 1731 Jakub Felix Pacher, děkan měřínský, s názvem „Nanebevstoupení Páně". Za Josefa II. byla zrušena a proměněna na privátní obydlí. R. 1810 vyhořela.

Pod kaplí byla čtverhranná krypta se 4 výklenky na rakve. Mívala vížku se 2 zvony, z nichž jeden jest v Uhřínově (v. t.) na věži, druhý na kapli P. Marie Sněžné.

Kaple Bolestné P. Marie západně městečka při silnici k Jihlavě. Nazývá se Smejkalova, ježto ji dal vystavěti Karel Smejkal, zdejší měšťan. Na jejím místě stávala „Boží muka".

Duchovní správu vedli s počátku kněží-klášterníci. Po zániku proboštství šířil se v Měříně a v okolí husitismus; vždyť Jan z Lomnice dávaje městečku odúmrt zakázal poroučeti statku kněžím. Nekatolictví brzy si tu zjednalo takový průchod, že již r. 1551 činí se zmínka o pastorovi Janu Kroupovi,

„správci slowa Panie cyrkve Myerzinské".[1]) R. 1557 a 1559 připomíná se Jan, jenž podal žalobu, že mu byl odepřen desátek

Obr. 67. Pohled na náměstí v Měříně s kostelní věže. Dům č. 21.

z Pivcovy Zhoře.[2]) Kolem r. 1560 přistěhoval se do Měřína Václav Ledecký, „magister alemannus", již luteranismu blízký;

[1]) R. 1553 byl již v Tasově (Půh. kn., XLII., fol. 125).
[2]) Půh. kn., XLV., 149.

získal si pověst Herostratovu: zničil a spálil totiž spisy, knihy a sochy, které se zachovaly z dob proboštských spolu s drahocenným kostelním nářadím; toliko ornáty prodal tišnovskému klášteru. Založení luteránské školy (v. t.) Alenou z Lomnice získala Lutherova nauka pevnější půdu; tak lze vysvětliti, že po 3 letech byl Měřín sídlem „lut. superintendenta". Nástupci Ledeckého sluli: Matěj Táborský r. 1584, Jan Šabacký[1]) 1592 a 1601, Jiří Posthumius 1614—1619,[2]) který pojal za manželku Johanu

Býv. probošt. dvůr. Býv. kaple sv. Jana Nep.
Obr. 68. Pohled na vých. část Měřína.

Doubravnickou, vdovu po Šabackém, a Daniel Oslavský 1619, jenž se oženil s Dorotou, měšť. dcerou z Nového Města. R. 1620 ustanovil sice Jan Chroustenský, že se má na faru měřínskou dosazovati jen takový kněz, jenž by se spravoval konsistoří českou, ale prohraná bitva na Bílé Hoře zvrátila vše. Začala se katolická protireformace.

R. 1621 přišli sem P. Jan Dráchovský a P. Jan Antali S. J., aby obyvatelstvo vrátili k jednotě víry. Že se jim dařilo

[1]) Viz rodáky.
[2]) R. 1619 platil splátku kněz Jiřík.

nevalně, lze posouditi z toho, že ještě l. 1651—1653 byly zde konány misie. Tehdy přifařen Bohdalov (1621 - 1667) s filiálkou Zhoří. První (celkem do dneška 19) kat. farář Šimon Max. Domitio usedl na faře r. 1626 († 1638). Jej vystřídali: Daniel Karel Bavorovský (1642—1653); Jan Jindřich Švábenský (1657—1667), jenž odešel do Meziříčí; Matěj C. Haušperský (1667—1689), za něhož přifařen Uhřínov (1680—1785).

Jakub Felix Pacher (1698—1738), mag. fil. a bakalář bohosloví. Vystavěl kapli sv. Jana Nep. a kost. věž svým nákladem; Václav Ant. Nosek (1734—1764), mag. fil. a bakalář bohosl., I. měřínský děkan; napsal s velikou pílí domácí protokol fary a okolí od r. 1626—1764; v protokolu pokračoval a výpisky z urbáře černického učinil děkan Ant. Vavř. Zalejský (1766—1810), mag. fil. a bakalář bohosl., za něho vyhořel kostel dne 19. července 1768. Leopold Taude (1810—1845), děkan, přišel po ohni do spáleniště. Pro kostel dal malovati olt. obraz sv. Jana Křt. jihlavskému malíři Frant. Preiszovi za 179 zl.; Jan Vaněk (1853—1867) postaral se o okrasu chrámu Páně, upravil hřbitov a přestavěl svým nákladem faru; $^{2}/_{3}$ svého jmění zanechal kostelu a chudým; Frant. Kubíček (1872 - 1893), děkan; od r. 1893 Jan Vaněk.

Farář spravuje jistiny: Vlastní jmění kostelní 7457·79 K, záduší 31668·42 K, stříb. fond 464·03 K, farní obroči 87.425·70 K, chudob. ústav 7687·50 K, nadace 1272·26 K, odkazy 2024·06 K.

Škola. V l. 1568—1620[1]) byla v městečku luteránská škola. Za války 30leté zanikla. Obnovena byla v duchu katolickém kol. r. 1662; t. r. v obec. účtech též vykázáno vydání 30 kr. na fůru pro rektora měřínského. R. 1672 se připomíná, že z desátkových polí dostával o žních učitel od každého sedláka po snopě žita a od faráře 4 zl. Pokud Bohdalov se Zhoří bývaly přifařeny, měl odtud za varhany v oněch kostelích 8 zl. Učilo se v soukromém domě. Teprve r. 1751 vystavěna dvojtřídní škola farní, jež vyhořela r. 1810; r. 1871 byla proměněna na 4třídní národní. Několik tříd bylo v domě č. 33. a některé v staré radnici, po jejímž zboření r. 1877 vystavěna jednopatrová budova[2]) na

---

[1]) ... a chudim lidem do sspitalu a žiakowstwu do sskoly obraceno bylo ... (r. 1607 na listině).

[2]) Některý čas i pošt. úřad měl v ní své místnosti.

školu a radnici (obr. 69.). Do r. 1776 míval rektor desátek, školní plat, koledu a různé dary z přírodnin, vánoční a velkonoční koláče. R. 1778 po úřední přehlídce škol byly přírodniny zaměněny penězi mimo desátek na Chlumku.

V l. 1819—1871 byla dvoutřídní, dnes jest pětitřídní s 311 žáky. V r. 1751—1818 vystřídalo se 8 rektorů; po tom déle zde působili: Jan Volný 1819—1849; Karel Čermák 1850

Obr. 69. Měřín: Škola a radnice.

—1861; Alois Špička 1872—1889, jenž založil žák. knihovnu (235 sv.) a začal psáti školní kroniku r. 1872; Alois Hrubý od r. 1894.

V kronice školní se praví, že častými požáry byly zničeny všecky písemné památky školní. Přiškolena jest Pustina.

Dům „u Daňků" (č. 110.) na městečku. Před r. 1559 náležel Ondřeji Ohryzkovi; r. 1580 byl na něm vládyka Diviš Přepyský z Rychmburka (obr. 70.) a na Pozořicích, jenž t. r. požádal p. Václava Chroustenského z Malovar (v. t.), aby jeho dům

„Vohryzkovský“[1]) a mlýn za týmž městečkem, slove „Brychtovský“, osvobodil. Pan Václav Chroustenský, „prohlédaje k volnosti a službám pana Přepyského, svého milého ujce, kteréž mi rád činí, a znajíce slušnou žádost jeho učinil nadepsaný dům „Vohryzkovský“ s rolími, lukami pastvami, svobodným při témž městečku Měříně, aby sobě mohl dáti dobytek svůj velký i drobný samotně na týchž gruntech mých Měřinských volně doháněti i pásti . . . ., tolikéž také nadepsaného mlýnu Brychtovského, aby mohl on pan Diviš i s erby svými a rybníčku řeč. „Vernušky“ užívati . . . . „tak, aby on napředpsaný pan Diviš Přepyský i dědicové a erbové jeho z téhož domu a mlýnu . . . . žádnými platy ani úroky též desátkem jarým a ozimým vytýkaným buď mně jako pánu, erbům a budoucím mým, ani faráři ani jakýmikoli robotami nebo povinnostmi jinými . . . . nebyl povinen nyní i na časy budoucí, věčné“. A panu Divišovi dovolil též, aby „sobě rolí, louky od domu svého Klasovského[2]) k druhému nahoře psanému domu svému Vohryzkovskému sfrajmarčiti a připojiti též bez překážky mé i erbův a budoucích mých všelijak mohl. I tolikéž také výšepsaný pan Diviš Přepyský kus roli na Pouštích za Chlumským rybníkem a též 3 louky, které slovou Brychtovská, Vohryzkovská a Mertlovská, pod plat mně náležející drží, z té rolí a z těch luk mně a erbům mým pan Diviš a dědicové žádným platem dáváni povinni nebudou“.[3])

Obr. 70.
Znak Přepyských z Rychmburka.

Pan Diviš, jehož manželka slula Kateřina, zůstavil syny Jana a Jindřicha, z nichž Jindřich bratru svému Janovi Přepyskému z Rychmburka a na domě svob. v městečku Měříně prodal

---

[1]) R. 1544 byl rukojmím Jiřík Obryzek († 1559).

[2]) Nyní „U Škodů“ č. 21. (majetník Fr. Pelikán); bývaly na něm též znaky Chroustenských a Přepyských. Již r. 1544 náležel Martinovi Klasů (= Klasovu).

[3]) Na Rudolci, léta 1580 v pátek po sv. Jiljí (obec. archiv).

svůj dědický podíl (totiž: dům v městečku Měříně se svršky a klenoty, jež spadly na něho po matce) v ceně 1850 zl. mor. za hotových 300 zl.[1])

R. 1642 v úterý velikonoční byl prodán grunt Přepyského, drobet zpustlý, na poručení vrchnosti za 200 zl. mor. Jakubovi Domuradovi. V l. 1652—1679 stál pustý. T. r. ujal se domu a gruntu Josef Noha. Od r. 1686 byl na něm Václav Brychta, jenž dům vystavěl úplně. Syn jeho Václav Brychta na něm nehospodařil dlouho, prodalť jej r. 1732 Pavlovi Marešovi za 370 zl.

Radnice. Do r. 1877 stávala na místě školy radnice, v níž bývala veliká světnice, kancelář, radní světnička a šatlava. V radnici nalévala obec i víno. O trzích vystrkovala se na rohu nad pranýřem dřevěná ruka s mečem v rukou.

Již r. 1402 se připomíná rychtář a přísežní, r. 1447 purgmistr, konšelé a rychtář, jejž dle rady městečka usazoval a potvrzoval klášter. Za to, že týž vybíral na dobro klášterní úroky, poplatky a daně, užíval lán pole bez úroků, poplatkův a robot; zmíněný lán byl prodán obci měřínské za 14 kop gr. r. 1447. Výbor má dnes 18 členů, radu tvoří starosta a 3 radní.

Obec spravovala a přijímala do truhlice na radnici sirotčí peníze; na př. r. 1620 vzaty 203 zl. sirotčích peněz od vojáků; r. 1695 zůstávalo jich 27 zl. 55 kr. a 18 tolarův. Koncem roku přicházeli sirotci z celého panství na Brtnici.[2])

Městský archiv jest vydán tiskem.[3])

Rodáci. Mikuláš z Měřína,[4]) bakalář svob. umění na pražské universitě (r. 1391).

Samuel Sabbatecius (= Šabatecký, Šabacký) Měřínský, syn zdejšího pastora Jana Samuele; studoval ve Frankfurtě a Praze; r. 1613 byl magistrem filosofie, 1614 korrektorem

---

[1]) Kvitanci na přijatý obnos vystavil pan Jindřich Přepyský v Oujezdě, v pondělí po neděli květné, l. P. 1612 (obec. archiv).

[2]) Za představování sirotků r. 1716 vzešlo útrat 6 zl. 34 kr. Na zámku v Černé zachovala se „Registra sirotčí, nařízení a projednání sirotků na statku rudoleckém z l. 1588—1616“.

[3]) Archiv městečka Měřína. Podává Aug. Kratochvíl, kaplan v Popovicích. 1903. 30 str.

[4]) Niklas v. Wolín má Volný (M. M., VI., 612).

a 1617 rektorem evang. školy na Malé Straně v Praze. Napsal mnoho příležitostných básní.[1])

Václav Bambula rytíř Bamburg (obr. 71.) (povýšen do stavu rytířského 13. ledna 1799), kanovník brněnský (1790). Mimo odkaz ke špitálu založil nadání (6000 zl. v. m.) pro měřínské studující a jiné (2679 zl. 55 kr.) pro vojenské vysloužilce panství černického (a německorudoleckého).

Obecní jmění: Škola (s radnicí), nemocnice, chudobinec, hasičské skladiště, 50·88 ha pozemků, 820 K na dluhopisech, 2041·93 K (pro obec. chud. ústav).

Nejstarší obecní účty se zachovaly z r. 1661 (1. února 1661 až 31. ledna 1662). Příjem byl 149 zl. 33 kr., vydání dělalo 75 zl. 40 kr. R. 1695 dělal příjem již 262 zl. 57 kr. $1^1/_2$ d., vydání 257 zl. 54 kr. 1 d. R. 1905 příjem 3447·95 K, vydání 7944·1 K; nedoplatky se kryjí 100% přirážkou. Přímá daň 3258 K.

Obr. 71. Znak Václava Bambuly ryt. Bamburka.

Trati se jmenují: Slaniště, Ujatiny, nad Čejčkou, Světla, Královský kopec, v Kříbech, v Koterci (1555), Stříbrné doly, Blatina, Pradlinky, u Polenských žlíbků, v Křivých potocích, Borek, u Valchy, Vodinec, u Travní cesty, Strž, Cvakovec, v Utopených, v Rybnících, za Buchtovým, na Sůvě, Strážnice (1555); r. 1756: mezi Čtvrtkama, na Mirnicích, Krajinka, na Starým městě, u Vodnice, za Rasovnou, u Božích muk.

Městečko má celkem: 1043·6 ha polí, 143·4 ha luk, 4·6 ha zahrad, 65·5 ha pastvin, 212·8 ha lesa, 3·1 ha rybníků, 79 včelstev; na Pouštích: 88·2 ha polí, 16·9 ha luk, 14·1 ha pastvin,

[1]) Notiz.-Bl, 1872, 97. Zik. Wintra, O životě na vys. školách Pražských, 208.

38·6 ha lesa. Před několika lety si rozdělili rustikalisté lesy „Světla", dominikalisté „Pouště".

Obec mívala právo soudní a tržní. Na severovýchodním kopci mezi Měřínem a Blízkovem říká se „na Sibenici" neb „na Spravedlnosti". Ještě koncem 17. stol. stávala v oněch místech šibenice; r. 1701 vystavěna zde Boží muka (sloup z pískovce se 4 obrázky a písmeny W. B.). Poslední byl oběšen Červený[1]) z Chlumku. R. 1709 dáno 20 kr. za dvojí cesty do Třebíče stran hrdelních práv k majestátu. Na městečku na rohu staré radnice býval pranýř, u něhož stávali přikováni neb přivázáni provinilci; zde mnozí byvše zmrskáni z obce a panství byli vyháněni. Na pranýři byl připevněn železný sáh a železný loket (obec. účty 1661), aby každý měřil dle nich.

Týdenní trh na úterek dostal Měřín od markraběte Prokopa.[2]) Týž trh potvrdil i markrabě Jošt.[3]) Dva výroční trhy mají od císaře Maximiliana II., jenž mocí královskou v Čechách a jako markrabě Moravský povolil, aby jeden trh se odbýval na den sv. Matěje, druhý na sv. Severýna pro budoucí zlepšení jejich chudých živností.[4]) Císař František II. udělil městečku na žádost jeho 3 dobytčí trhy (v úterý před velikonocí, v úterý před sv. Duchem a v úterý po Početí P. Marie). Týdenní trh se odbývá v sobotu; výroční trhy bývají navštěvovány slabě.

Pečeť větší ze 16. stol. má nápis: „PVRMISTR A RADDA MIESTECKA MIERZINA" a znak: Tři kapuce (řádu benedikt.); menší s týmž znakem a nápisem z téže doby; nynější týž znak s nápisem: „OBECNI ÚŘAD MĚSTYSE MĚŘÍNA".

Mimo městský úřad jsou tu: Pošta, telegrafní úřad, sídlo kontribučenského fondu, četnické stanoviště.

Poddanské poměry. Měšťané povinovali mimo jiné šenkovati i vrchnostenská vína; Vratislav z Pernštejna osvobodil je té povinnosti r. 1556.[5]) Dle urbáře[6]) z r. 1585 suma sv.-jirského

[1]) „Poněvadž r. 1710 skrze popravu Jíry Červeného jihlavský právní mistr v platu poctivou obec přetáhl, skrze pana rychtáře vrátil 9 zl." (Účty.)

[2]) Znoyme die et festo circumcisionis Domini 1402.

[3]) Pragae sabbato die proxima post diem Conversionis sancti Pauli 1404.

[4]) Ve Vídni, v pondělí po třetí neděli postní 1569.

[5]) Na Židlochovicích, v pondělí den sv. Bartoloměje 1556.

[6]) Aug. Kratochvil, Písemné památky na zámku v Černé, str. 2—50.

platu dělala 17 zl. 16 kr., sv.-václavského 17 zl. 16 kr., z panských luk se dávalo 9 zl. 11 kr. a nákladníci o sv. Jiří a sv. Václavě po 40 zl. Roboty. Podsedník a podruhové jsou povinni žíti ozim 1 den, ovsy při černickém dvoře shrabati a svázati, sena na lukách při témž dvoře usušiti a shrabati; vorníci a podsedníci chmel sekati, na lovy všichni s tenaty choditi; kteří mají koně, povinují ovsy den síci při dvoře. Platy běžné. Ženy všech usedlých jsou povinny po jednom předenu ročně pánu napřísti, jakéhož se jim přediva napřísti dá. Krámů masných jest v městečku 6. Ze kterýchžto krámův řezníci jsou povinni do roka pánu dávati při sv. Václavě $1/4$ centnýře loje; krám masný panský při témž městečku se pronajímá za 20 gr. a kámen loje.[1]) Kdož by v tom městečku piva stará neb jiná přespolní šenkoval, musí dáti pánu z každého sudu $7 1/2$ gr. Kdož by bílá piva přespolní kromě panských šenkoval, dá pánu z každého sudu 3 bílé gr. Kdož by vína šenkoval, z každého vědra ať dá pánu 2 gr. (R. 1616: Z každého vědra vína vyšenkovaného v témž městečku má se dáti po 2 gr. při času sv. Jiří a sv. Václava.) Kdož v témž městečku vaří piva,[2]) z každého sudu vystaveného neb doma vyšenkovaného musí se dáti pánu 4 bílé gr. (R. 1616: „Každý, kdož by v městečku pálené páliti chtěl, z každého kotle po 2 zl., a to při času sv. Jiří a sv. Václava odvozovati povinen jest.“) Kdož na ptáky chodí, ať dává 4 gr.

R. 1714 dne 1. června uvolilo se městečko za povinné roboty při dvoře a zámku v Černé, jakož i při chmelnici a senách dávati ročně 200 zl. do panského důchodu.[3]) Dávky a platy poddaných r. 1750 a 1776 v. u Černé.

Kořalku smělo páliti jen 7 sousedů; začež se vrchnosti platilo z kotle 5 zl., kontraktně celkem 72 zl. ročně.

---

[1]) R. 1616. Z krámů masných. Z každého, kdož by v něm byl, při čase sv. Václava loje přepouštěného každý po jednom kameni, též za potvrzení obdarování rytíře pana Jana Rafaele Chroustenského stále mimo horní dávání jeden kámen loje přepouštěného ze spolku dávati jsou povinni.

[2]) Jakož jest sladovna při tom domě, to si vymiňuje, aby....., pokudž bude v městečku Měříně várka, v témž městečku slady dělati a na hvozdě usušovati bez překážky (r. 1565).

[3]) O. c., 77.

O špitále známe první zprávu z r. 1466; t. r. povolil opat Matěj a celý konvent třebického kláštera Janovi Vachulovi, obyvateli v Nových Dvořích pod Třebíčí, „že jest on tu louku (kterou byl koupil Jan Vachula od kláštera za opata Trojana, a jež ležela u pusté vsi Světlé) prodal za 10 kop gr. na žádost obce měřínské, jí obci „k špitáli měřínskému, chudým k věčnému vladení, poživání, držení, dědictví, nic tu sobě nepozůstavuje". Opat a konvent se zavázali, že nižádnou měrou nebudou sahati na onu louku, osvobodili obec od posavadního ročního platu z oné louky (12 gr.), jenž přináležel zdejšímu proboštství, a též moc dali, aby nadepsanou louku kupitelé, byla-li by zarostlá, vyplanili nebo okolo louky připlanírovali.[1]) Za potomních válek zpustl, ač se naň pamatovalo v četných odkazích.[2]) R. 1672 se praví, že jest velmi chudičký nemaje nadání. Bylo v něm (nepatrném domku) 5—6 osob, kteří se živili prací. Vrchnost dávala měsíčně $^3/_4$ m. mouky a na svátky třikrát ročně 35 kr. Z louky „Špitálka" bral ročně 35 kr., z několika polí po 3 kr. nájmu. Teprv roku 1690 nadal jej Antonín Rombald hr. Collalto pro 6 chudých, kteří tu dostatečně bývali zásobováni. Se stavením špitálním spojena byla kaple. Když špitál vyhořel za hrozného ohně r. 1768, nebyl více vystavěn.

R. 1815 dne 12. srpna odkázal rodák rytíř Václav Bambula 2500 zl., aby ještě 6 chudých penězi, pokrmem a topivem bylo podporováno. Podnes se to zachovává.

Špitální hospodář při obnově úřadu konal zvláštní přísahu.

Lázeň stávala na městečku; připomíná se od r. 1544. Po zrušení lázně říkalo se chalupě na obci „lázeň", a byla prodávána za 40 kop.[3])

Cechy vyskytují se dle zpráv teprve za 17. stol.:

1. R. 1607 obdrželi řezníci potvrzení svých artikulův od Jana Rafaele Chroustenského.[4])

---

[1]) Aug. Kratochvil, Archiv městečka Měřina, 3, 4.

[2]) Na př. r. 1556 Anna Dvorská 1 kopu gr., 1558 Barbora Michálková z Blízkova 1 zl., 1562 Dorota Vaňková 1 kopu gr., 1567 byl u špitála dům po † Pavlu Sládkovi.

[3]) Registra gruntovní, kšaftovní, smlouvy dobrovolné a svatební.

[4]) V Rudolci, v úterý po památce Těla Božího (14. června) 1607.

Řeznické (masné) krámy, vystavěné r. 1844 cechy, byly prodány r. 1889 pekaři Simkovi.

Cechovní starý prapor s obrazy P. Marie Sněžné a sv. Jana Křtitele jest z r. 1782 (za cechmistrů A. S. a F. S.); nový z r. 1904 s vyobrazením sv. Lukáše a Neposkvr. Početí P. Marie.

2. Týmž pánem potvrzen cech krejčovský a pořádek jeho r. 1613.[1])

Pro nedostatek písemných památek nevíme ničeho o cechu, 3. postřihačském, 4. soukenickém, 5. ševcovském, 6. mlynářském a pekařském[2]), 7. mlynářském, stolařském a pekařském, 8. kovářském, kolářském, bednářském a zámečnickém; jen prapory jejich se dochovaly v kostele.

Kdežto r. 1749 byli zde 2 mydláři, 6 řezníků, 3 hrnčíři, 9 krejčích, 13 pláteníků, 18 soukeníků, 11 ševců, tesař, zámečník, 2 mlynáři, 2 kováři, 2 bednáři, 3 pekaři, 2 kožišníci, punčochář, 2 zedníci, páleník sanitra, pálenice kořalky a obchodník, žijí v městečku: 2 mlynáři,[3]) 2 obchodníci kořalkou, 5 hospodských, 3 jircháři (každý s 20 pomocníky), koželuh s 12 tovaryši, 2 řemenáři, několik tkalců, krejčích a obuvníků, 2 punčocháři, 2 zámečníci, 3 kováři, 3 koláři, 11 obchodníků smíšeným zbožím, 3 střižným. Průmysl jest zastoupen mlýny, jirchárnami[4]) a koželužnou.

Z dřívějších zaniklých podniků nutno jmenovati: Pivovar[5]) obecní do roku 1620. Mlýn Vodinský[6]) u dnešních „třech mostů"; trať se posud zove „Na Vodinci". Salajku pálil r. 1749 Krištof Kriegler. Valcha soukenická, jež úpadkem řemesla, jímž se velká živila část obyvatel, byla přeměněna na mlýn. Přádelna na vlnu; na místě hostince

---

[1]) Na Myslibořicích, ve čtvrtek den sv. Jakuba (25. července) 1613.

[2]) Pekařských krámů bylo 5.

[3]) Brychtovský (u Klaudů, Hamžův) a Vrbenský (u Kremláčků).

[4]) Zboží — vydělané kůže na rukavičky — zasílá se hlavně do Prahy.

[5]) Stával vedle pekařských krámů, č. 15.

[6]) R. 1544 Jiřík, mlynář z Vodnice, zastavil rukojmě Martinovi, mlynáři starému z Vodnice, za grunt. peníze, což má na jeho mlýnu. — Jan Čech koupil si r. 1557 mlýn od Jiříka za 150 kop a 25 gr. bílých.

„U bílé labutě" stával proboštský dvůr, jejž M. Sturm proměnil na přádelnu a Fr. Tichař v hostinec. Lihovar r. 1873 vystavěný, zanikl, byv proměněn na koželužnu.

V 16. stol. dolovalo se zde na stříbrnou rudu,[1]) Marek Drobů z Měřína r. 1580 poručil 8 zl. půjčených k verkům měřínským na hory stříbrné Mikulášovi a jeho dceři Lidě; „co se hor stříbrných dotýče, aby Marketa, jeho manželka, na ty hory stříbrné nakládala společně s dítkami jeho se všemi, a kdyby Pán Bůh naděliti zase ráčil pokladem, aby se společně mimo náklad manželky jeho rozdělili".[2])

Zaniklé osady. Na trati „Na Světlých" stávala ves **„Světla"**, jež od pradávna příslušela k zdejšímu proboštství (v. t.). Zpustla za náboženských válek v 1. polovici 15. stol. R. 1556 se udává:... ves pustá Světla u Chlumku, ves pustá Světla u Pavlínova.[3])

Zhořovo; pusté r. 1556. Pravděpodobno jest to pustá ves „Horšov" neb „Hersov", kterou neprávně držel r. 1466 Jindřich Vojek z Vildbacha; proto ho Matěj, opat třebický, zažaloval z 50 hř. gr. (Půh. kn., IV., 215). Neví se, kde bývala.[4])

Milíkov,

ves sz. Vel. Meziříčí (16 km), leží na svahu obráceném k severu. Katastrem (2·7 km²) samostatná, potitická obec Černá.

Půdorys tvoří širokou ulici s kaplí sv. Jana Křt. uprostřed; na náves vedou 4 cesty. Domy stojí těsně vedle sebe, jsou obráceny čelem na náves a mají zahrádky před okny. Míval r. 1585: 4 $^3/_4$ lány, $^1/_2$ lán a podsedek; před 30letou válkou $1^{12}/_{64}$ lánu polí; r. 1757 7 domů, (5 sedláků s 25—43 $^5/_8$ m. polí a 2 obecní domky). Mimo domky náleželo obci $^1/_8$ m. polí a $^1/_2$ vozu sena. R. 1770: 5 lánův a 5 domkářů; r. 1790: 14 domů,

---

[1]) Trať slove posud „Stříbrné doly" (na hranicích černických).

[2]) Písemné památky, str. 55.

[3]) R. 1466 prodána louka, jež příslušela ke vsi pusté „Světla".

[4]) Řehoře Volného Die Markgrafschaft Mähren, VI., 599—614; téhož Kirchliche Topographie, 173—179.

102 obyv.; r. 1890: 19 domů, 117 obyv.; r. 1900: 19 domů, 115 obyv., Čechů, katolíkův.

Náležel od nepaměti[1]) měřínskému proboštství (v. t.), po jehož zrušení měl i dále společnou vrchnost. Prvně se připomíná r. 1550.

Poddanské poměry. R. 1585 dávali poddaní ze vsi 2 zl. 28 gr. úroku svatojirského a svatováclavského, $18^1/_2$ slepice a 95 vajec; roboty, běžné platy a desátek (patřil vrchnosti) viz u Černé; dávky a povinnost 18. století viz u Černé. Velkostatku náleží 35·51 ha lesa.

Přifařen jest do Měřína, přiškolen do Černé. Výkup z farního desátku dělal z lánu 121 zl. 20 kr. stř.

Na staré (před r. 1758) zachované pečeti jest nápis: „PeCZEeT OBCe MylyKOWSKY. h. K.“ a znak sv. Jana Křt. Názvy tratí zněly r. 1756: Na Převratech, u Žlabu, na Hlíně, u Hory, u Pinovačky, na Padělku a Pádě, u Zálom a Vejvoza, Kudla, pod Skrčkem; nyní: Podlupčí, Kopaniny, na Spádě, Hložinka, Volší, v Kopách, Zálomy, Březí, Milíkovská hora, v Brodku; celkem: 123 ha polí, 25·4 ha luk, 0·4 ha zahrad, 47·8 ha pastvin, 77·1 ha lesů, 0·05 ha rybníkův.

Rodné domy drží rodiny: Sedlákova (před r. 1636; r. 1658 koupila od vrchnosti svůj grunt za 40 kop), Kourkova (od r. 1724 záměnou za dům v Černé), Klímova[2]) od r. 1637 a Zemanova.

Moštiště

(gen. — šť, loc. — v.. štích [r. 1423 — šti]) Moztisce (1240), Mostycz, Mosticz, Moschzycz, Mossticz, Mosczicz, Mostist, katastrálně (4·16 km²) a politicky samostatná obec (3·5 km s. V. Meziříčí) v údolí řeky Oslavy; nejstarší část jest severní, kde domy tvoří pravidelnou náves, na niž vedou 3 cesty od nepaměti a od r. 1900 silnice k Olší, jiné domy jsou roztroušeny. Na ostrožině

[1]) Co Volný, (Mark. Mähren, VI., 604) praví k r. 1366, týká se Vlkového (Wlkow=Wilkow) u Osového (okr. velkobítešský).

[2]) R. 1657 zaměnil Jíra Klíma svůj grunt za černickou rychtu zákupní s Jakubem Šubkou. R. 1693 ujal se gruntu Ondra Klíma.

„Krásné hoře," k níž přiléhají v malebných skupinách četné domky „Na Benátkách," jest kostel se hřbitovem, při silnici k Borům škola, pod vesnicí mlýn (obr. 72. a 73.). Mívaly $2^{45}/_{64}$ lánu = 311 m.

Obr. 72. Půdorys Mostišť.

polí II. a III. tř. a 16 domů (lán s 60 m., $^{3}/_{4}$lán s 45 m., 6 půllánů po 30 m. a 8 domků); r. 1749 měli poddaní $258^{6}/_{8}$ m. polí, $77^{2}/_{8}$ m. pustin, $7^{2}/_{8}$ m. zahrad, $19^{1}/_{4}$ vozu sena a rybníky na $2^{1}/_{2}$ kopy kaprů; r. 1790: 33 domů, 190 obyvatelů; r. 1890:

50 domů, 331 obyvatel, z nichž 7 židů, 2 Němci, ostatní Čechové; r. 1900: 52 domů, 345 obyvatelů, českých katolíků mimo 3 židy, Němce.

Dle nejstarších[1]) zpráv (1240) náležela by ves tišnovskému klášteru, ježto se vyskytuje mezi majetkem jeho jméno vesnice „Moztisce." Poněvadž neznáme, že by byla ves kdy připadla ku zdejšímu hradu, zdá se pravdě podobným, že stále tvořila část majetku pánů z Mostic neb Moštišť (obr. 74.).[2])

Obr. 73. Okolí Moštišť u Vel. Meziříčí.

[1]) C. D. M., II., 383.

[2]) Rodokmen vládyk z Mostic:

Jindřich z M.,

Vznata; Bušek;

Bušek; Vznata; Bohuň; m. Alžběta.

Bušek;	Vznata;	Bohuň; m. Alžběta.		
Anna; m. Archleb z Myslibořic.	Vznata; m. Luda.	Bušek;	Jindřich;	Anna; m. Jan z Heraltic.
		Alžběta; m. Jan z Tasova.		

Hrad Mostice, jehož nepatrné zbytky lze spatřiti za zdmi hřbitovními, býval středem soujmenného panství vládyckého, k němuž patřily: Moštiště, Kamenná, část Oslavice, část Rudíkova, část Pyšela, majetek v Meziříčí, Mrhov, Víděň, Bory (D.), Pavlov, Telečkov, Znětínek, Ostrov, Knězoves, Jesenov (pustá ves), Martiničky, část Zbraslavě a Malín (pustá ves) v Čechách. První známý držitel jeho slul Jindřich z Mostic, jehož synové byli Vznata a Bušek (st.), kteří prodali dávno pustou ves Maliny[1]) klášteru žďárskému a r. 1343 nějaké statky ve Zbraslavi Králové klášteru na St. Brně. R. 1349 prodal Bušek z M. Květoňovi ve vsi Kamenné popluží o 2 lánech, koupil od Václava Strniště statky ve Svinošicích a Němčicích, r. 1351 ustanovil pro případ svého úmrtí Bohuslava z Víckova poručníkem všech svých statkův a přikoupil r. 1353 za 60 kop gr. od svého bratra Vznaty, cokoliv mu náleželo v Kamenné. Vzpomenutý Bohuslav z Víckova zřekl se do smrti Buškovy hradu a vsi Víckova.

Obr. 74.
Znak p. z Mostic (z Moštišť).

Buškovi synové byli: Bušek, Vznata a Bohuň, z nichž každý měl nějaký statek. Bušek daroval r. 1355 Archlebovi z Myslibořic, svému zeti, 150 kop gr. v 15 kopách úroku na vsech Oslavici a Rudíkově jako věno své dcery Anny, manž. Archlebovy, a spolčil se (r. 1358) s Eliškou z Mikulovic na všechen svůj majetek; když Anna ovdověla, spolčil se opět s ní (r. 1361) na meziříčský majetek, jejž byl koupil od Vznaty za 80 kop gr. Všichni 3 bratři se sice spolčili r. 1358 na majetek v Meziříčí a u Rudikova, ale Vznata ještě t. r. prodal za 80 kop gr. svou polovici na hradě Mosticích bratru Bohuňovi. Vznatův syn Vznata r. 1365 spolčil se se svým strýcem Bohuněm na všechen svůj majetek, prodal r. 1371 Janovi st. z Meziříčí a dědicům všecko, co má a měl v Meziříčí, své manželce Ludě zapsal na 2 popložích v Mosticích, na láně ve Vídni, na 3 a půl lánu v Borech (D.) a 7 lánech v Oslavici 150 kop gr. a r. 1376 prodal a v zem. desky zapsal Dobšovi z Meziříčí svůj podil na vsi Mosticích,

[1]) Že by darování mohlo býti uskutečněno r. 1303, jak dí poznámka (C. D M., VI., 372), jest nejisto.

Mrhově, Vídni, Borech a Oslavici s příslušenstvím. Dobeš z Mitrova (jinak z Meziříčí) přenechal r. 1390 Janovi z Meziříčí a dědicům, cokoliv měl dědictví ve vsi Mrhově a Mosticích s polovicí patronátu, v Oslavici, ve Vídni, v Martiničkách, v Borech (D.) s patr. právem a se vším oněch vsí příslušenstvím; tak sloučena alespoň část panství s Meziříčskem. Bohuň na svém díle zapsal (1358) své manželce Elišce 200 hř. gr. věna, prodal t. r. ves Jenešov dědičně Oldřichovi z Želetavy za $67^1/_2$ kopy gr., přenechal r. 1361 lán v Pyšelu s příslušenstvím za 7 kop Ondřejovi z Okarce a dědicům, r. 1366 Tasovi z Tasova: půl hradu Tasova, 2 lány úroční, 2 popluží, rybníky s lukami, lán na Rudě, majetek v Doubravě přináležející k oné polovici hradu za 50 kop, r. 1369 ve vsi Kamenné 8 lánů s dvorem, 2 podsedky, s řekou, lesy a j. Půtovi z Rudolce, a postoupil r. 1370 markraběti moravskému Janovi veškeren svůj statek: Hrad Mostice se 4 svob. popložími, 5 rybníky, 3 částmi patronátního práva, 4 mlýny úročními (ročně $3^1/_2$ kopy a 9 gr.) a podsedkem, ves Mostice mimo 2 popluží a podsedek (náleželoť to Vznatovi, synovci), Pavlov, Telečkov s lesy, Znětínek s lesy, Ostrov (pokud mu náležel) s patr. právem, Knězoves, půl pusté vsi Jesenova, v Borech svůj podíl a půl patr. práva, Martiničky Malé, díl v Kamenné, díl v Oslavici se 2 díly lesa, Vídeň mimo díl (2 lány) Vznatův, ale ihned přijal vše od téhož v léno pro sebe a mužské potomky. R. 1376 jiný dvůr, půllán a podsedek v Kamenné prodal Peškovi a dědicům. Naopak koupil r. 1371 Bohuň od Jindřicha z Lúček v Beranově $4^1/_2$ lánu za 20 kop gr., od Vznaty z Lelekovic 2 lány a podsedek, v Trnávce 2 lány, v Kamenné 2 lány a 3 čtvrti lesa „Mezihoří"; lelekovského majetku nedržel dlouho; prodalť jej r. 1373 markraběti Janovi; podobně v Beranově zajistil své dceři Anně 33 kop 2 kopami gr. ročního úroku a vinici v Medlově.

Jak přišel moštišťský majetek s markraběte na pány z Lipého. neumíme říci. Jest jisto, že r. 1417 Jindřich z Lipého přijal na spolek bratra Pertolta a Čeňka z Lipého, kroměřížského probošta, na vsi: Moštiště, Vídeň, Pavlov, Znětínek, Oslavici, Telečkov, Martiničky a allodní dvůr v Mrhově. — Jindřich z Kravař a Plumlova ku pravému dědictví dal Prokopovi z Radúně Moštiště se vším příslušenstvím; ale když Václav a Jiří z Kravař ves drželi a Všebor z Dubčan a Zich z Lipiny, poručníci pana Jindřicha, poručenství

nechtěli ukázati, zažalovali bratří Milota a Jan z Radúně i pány z Kravař z 1000 hř., i každého z poručníků z 500 hř. gr.

Ves s patronátním právem byla prodána a r. 1447 v zem. desky vložena Jiřím z Kravař Janovi st. z Lomnice. Odtud má stejnou vrchnost s Vel. Meziříči (v. t.). Kdy a kým byl pobořen hrad, nevíme. V jeho sklepeních jsou prý velké poklady, jichž střeže černý kohout.

Kostel sv. Marka dříve sv. Prokopa,[1]) jest zbudován románským slohem v 11. neb 12. stol. Bývala to původně hradní kaple. Z lodi (14·34 m dl.) s rovným dřevěným stropem, vybočuje na východní straně nižší a užší polokruhová apsida, v níž se zachovalo jediné původní okno románské s hlubokým ostěním; k západnímu průčelí jest přistavěna věž s jehlancovou střechou, pod níž jsou 3 zvony: 1. z r. 1419 jest opatřen nápisem: „ANNO * DOMINI * M * CCCC · XIX“; druhý z r. 1472: Tento zwon udielan gest wod gana w mezyrzicze; pod věncem: St. sstz. s reliefem Matky Boží s děťátkem; 3. váží 56 kg; slova na něm zní: „YAN · Y · AYBERANEK · BOZI · KTERI · SNIMA · HRZYCHI · SWIETA · SMILVSE 1529“; pod ním jest kříž a písmena: SSWMZ. Charakteristické ozdoby původ. slohu (krakorce pod okapem střechy lodi a na věži) jsou v posledních letech (1889) ukryty pobitými prkny; zůstaly jen polovypuklé lichoběžníky v oblouku vítězném.

Vzácným stkvostem řezbářského umění v kostelíku jest skládací oltář (obr. 75.) (z XV. stol.) sestávající z hlavního obrazu, dřevořezby představující smrt P. Marie. Dvoukřídlá dvířka, ozdobená uvnitř 4 malbami na dřevě s výjevy ze života sv. Kateřiny a sv. Anežky, uzavírala řezbu. Po stranách oltářních visí obrazy sv.

[1]) R. 1495 Dorota, matka sirotkův Sebralíkových, přijala k sobě kalich k faře sv. Prokopa do Moštišť, kterýžto byli přijali rychtář a konšelé obcí Vídně, Moštišť a Malých Martiniček takovou měrou, jestliže by který z těch sirotkův zůstal živ a knězem byl, aby ten kalich městu Vel. Meziříčí byl od těch obcí vrácen; pakli by nebyl žádný knězem aneb nezůstal na živu, tehdy aby kalich byl ostaven té faře na věčnost (P. K., 57). R. 1504 stala se smlouva o kalich, jejž daroval záduší moštišťskému se svou matkou Dorotou Jiřík, sirotek po † Václavovi masařovi, mezi nimi a obcemi: Vídeňskou, Moštišťskou a Martinickou: Kalich měl zůstati na věčné časy při záduší sv. Prokopa v Moštištích, a Jiřík s matkou od vsí měl obdržeti 2 kopy gr., znaje chudobu a nedostatek vsí (P. K., 89).

Obr. 75. Moštiště. Kostel sv. Marka: Archa na hlavním oltáři.

Šebestiana a Floriana, zdařilé práce, pod ním plastická skupina „Narození Páně". Oltář P. M. Lurdské na ep. straně nemá umělecké ceny. R. 1672 měl kostel 3 oltáře (sv. Marka, P. Marie a sv. Pavla), 4 zvony, sakristii, hřbitov s kostnicí; tehdy stěžoval si farář, že osadníci bez přivolení jeho své zemřelé pochovávají sami.

Před oltářem v dlažbě jest náhrobní kámen (obr. 76.) s nápisem: „Leta Pane 1566 W ſobotu Pred nedeli Maſopuſtni dokonal gt Ziwot ſwug Urozeny Wladyka Pan Waczlaw Widenſky z Czeſkeho Woſtrowa". Jiný kámen ozdobený vytesaným křížem jest stupněm u vchodu. Kolem kostela jest hřbitov. Kostelní jmění 761·39 K. Služby Boží se v něm konají (již r. 1672) na den sv. Marka, o druhém svátku výročních svátků, o křiž. dnech a při pohřbech přifařených farníků z Moštišť, Laviček, Martinic a Vídně.[1]) Za konání služeb Božích dostával kněz ročně 35 kr.

Bývalá samostatná fara (M., Vídeň a Martiničky) náležela k býv. tasovskému děkanství. R. 1351 farář Aleš daroval Filipovi z Plavče veškeren svůj majetek v Dolní Plavči; r. 1393 moštišťský farář byl zplnomocněn Jaroslavem, zábrdovským opatem, aby zakročil s jinými faráři aby někteří faráři okolní přišli na soud před opata (v. Křižanov). Posledně se připomíná kost. podací r. 1528.

V obci jsou 3 kříže, nejstarší dřevěný z r. 1815 při kamenném můstku.

Do r. 1890 byla ves přiškolena k Vídni. T. r. založena zde škola pro M. a Martinice. Od počátku ji spravuje Alois Jakeš, jenž počal psáti pamětní knihu. Škol. dítek jest 115; žák. knihovna má 132 sv.

Podd. poměry. R. 1775 platilo 8 sedláků po 2 zl. 26 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 40 kr. za předení, po 6 slepicích a 24 vejcích; 5 chalupníků a 2 domkáři po 26 kr. činže, 15 kr. za hlásku, 18 kr. za předení, po slepici a 8 vejcích; robota byla stejna s borskými (D.) sedláky a chalupníky. Na sv. Jakuba dávalo se děkanovi 14 slepic a 18 vajec. Vrchnost měla 10 domků na svých pozemcích, obec pastoušku a domek. Před r. 1848 dělal desátek z lánu: 11 m. ovsa, 9 m. žita a 2 kuřata; výkupné 344 zl. Robotovali 3 dni s koňmi neb 5 dní pěšky;

---

[1]) Kostel patří konkurrenci obcí: Moštišť, Martinic, Vídně a Laviček.

úroku platilo se z lánu $81^{3}/_{5}$ kr., vaječného a slepičného 28 kr., za přádlo $29^{3}/_{5}$ kr.; výkup z lánu 150 zl. 20 kr.

K o b c i patří 262·9 ha polí, 33·5 ha luk, 3 ha zahrad, 60·9 ha pastvin, 33 ha lesa, 1·6 ha rybníků v. T r a t i slují: Strnádky, Kopaniny, Strážná hora, Nádavky, Kučerky, Nivy, ve Vochozi, Lindy, nad Lesem, u Vápenice, Mastník, Mezerky; r. 1749: U Rakůvek, u Cihelny, u Vochůzky; louky: Studýnka a Křenice. Obecní majetek: Škola, 4 ha polí a pastvin.

V l. 1656—1779 byly na svých domech rodiny: Dvořákova, Bradáčova, Janákova, Starých. R. 1552 patřilo vrchnosti výnosné mýto a vytýkaný desátek, dnes 18·95 ha půdy. Obecní razítko se znakem sv. Marka má opis: * OBEC MOŠTIŠTĚ * OKR. VEL. MEZIŘÍČ. U obce jest cihelna.

B o h a t ý m l ý n (č. 28.) pod „Starým rybníkem". Na něm byl r. 1423 Martin, jenž s Valentinem, mlynářem pod Olším, byl rukojmím za sirotka po Zikmundovi, jejž zabil netínský farář (P. K., 145); r. 1749 Jan Bohatý; r. 1775 Antonín Sedlinský; míval 3 složení a pilu. Platy a povinnosti měl stejné s borským (D.) mlynářem (v. t.). Dnes jest majitelem jeho Jan Meler.[1])

Obr. 76 Náhrobek Václava Vídenského z Českého Ostrova.

Při moštištském jmenují uvádějí se 2 zaniklé vsi: r. 1370 „**Jesenov**" (Gessenov); zapsalť tehdy i polovici vesnice Bohuň

[1]) C. D. M., VI., 372; VII., 338; XII., 129—133. Z. d. b., I., 22, 112; II., 37, 45, 125; III., 86, 232, 243, 257, 429—431; IV., 41, 54, 55, 106, 349, 459; V., 274, 296, 392, 468, 469, 486; VI., 120, 267, 443, 525; VII., 807; XI., 414. Půh. kn., III., 502, 503. Odpověď Aloisa Jakše, správce školního v Moštištích, na dotazník Vlastivědy.

z Moštišť markr. moravskému Janovi. Kde stávala, nevíme. (Z. d. b., V., 296.).

Druhá se jmenovala „**Mrhov**". R. 1376 Znata z Moštišť jinak z Mrhova prodal i svou část v Mrhově Dobšovi z Meziříčí, jenž r. 1390 zapsal totéž Janovi z Meziříčí. Ze vsi brzy potom zaniklé utvořen alodní dvůr (vzpomínaný 1417). Stával někde u Moštišť neb Vídně; snad na místě „Nových dvorů" u Martinic, kde v celkovaných panských pozemcích se zapomněl název trati připomínající zaniklou osadu.[1])

Netín[2])

(Mnětín, Wznetin 1370), katastrální (6·89 km^2) a politická (s Kochanovem, Závistí, Zásekou a Zadním Zhorcem) obec, sz. Vel. Meziříčí (11 km), leží na náhorní rovině (542 m) pod „Strážnicí" (581 m). Dle půdorysu osady (okrouhlice) (obr. 77. a 78.) zdá se ves starého původu; kolem návsi jsou grunty, na ní, pod kostelem a u silnice k Zásece chalupy, při silnici k Blízkovu panský dvůr. Na štítech některých domů jsou ozdobné kruhy a výklenky na sochy svatých; stodoly za humny. V katastru jest několik rybníkův: západně osady při silnici „Vrkoči", východně něho „Velký" či „Netínský" a nedaleko dvoru „Křenský".

Míval s počátku 17. věku 22 domů (3 lány po 54 m., 16 $^1/_2$l. po 27 m., 2 $^1/_4$l. po 13$^1/_2$ m., domek s 13 m. polí) s $4^{42}/_{64}$l.=634 m. polí; po 30leté válce zůstalo osídlených jen 12, ostatní zhořely a zpustly s 243 m. pozemků; r. 1674 přivlastnila si vrchnost celolán Jíry Holáma; r. 1749 náleželo poddaným 422 m. polí, 36 m. pustin, 31 vozů sena z luk a na 1$^1/_2$ kopy rybníků, 25 domů s 20—29 m. pozemků, 5 podruhů bydlelo v 5 obec. domcích; r. 1790: 41 domů, 380 obyv.; r. 1890; 56 domů, 387 obyv.; r. 1900: 57 domů, 365 obyv., kat. Čechův.

Netín náležel ke statkům měřínského proboštství. Rozsáhlé netínské rybníky dělal s povolením markrabiným a opatovým a vůlí celého třebického kláštera Jan z Meziříčí a za to měl jim oddati, jakž by řekl kdo dobrý. A ten dobrý byl Erhart z Kunina města, jenž usoudil r. 1414, aby pan Lacek z Kravař dal

---

[1]) Z d. b., VI., 267; VII., 807; XI., 414.

[2]) Původně Vznětín dle os. jména Vznata.

klášteru třebickému ves Zhoř s lukami, lesy i vším příslušenstvím. Zároveň ustanoveny hranice mezi obapolným majetkem (. . . les, který jde od první hráze až do druhé hráze pod cestou mezi

Obr. 77. Půdorys Netína.

rybníky, to buď vše páně Lackovo a jeho budoucích až do Černého lesa; a pan Lacek má sobě vodu vésti do týchž rybníkův Netínských s jich klášterské dědiny skrze jich dědinu . . . . A co by nejdále rybníci zatopili, má býti věčně panĕ Lackovo . . . Než jiní lesové mají býti třebického kláštera).[1])

[1]) Úmluvu potvrdil král Vladislav v Budíně 3. srpna 1495.

Podobně r. 1498 vznikly různice mezi Vilémem z Pernštejna a Janem z Lomnice o zátopách vsí Netínským rybníkem, jež odklizeny tím, že Jan z Lomnice zaplatí do sv. Václava nejprv příštího škody, jež by se staly neb státi mohly topením rybníka, a zároveň že se vyšlou 4 úmluvčí, kteří smluví frejmark těch vsí, jež trpí topením, za jiné, kteréž by pak připadly k Třebíči. Za záměny rybníka Třtinského s rybníkem „na Březině" (v. Rudíkov) dal Jan z Pernštejna za strouhu, kteráž jest v netínských gruntech, lidem Netínským pastviště, které jde vedle rybníka Netínského až k hrázi, kteráž mezi rybníkem Netínským a La-

Obr. 78. Pohled na Netín od jv. Knížecí hrobka.

vickým až po strouhu, kteráž jde z Netínského rybníka až do Lavického, a potom od hrázičky až k silnici, jakož vymezeno jest, a tú cestú silnicí až po rybník Netínský k stráni dolů, pokudž zamezeno jest, až po potok hraničný. Přes pastviště směli jeti Jan z Lomnice a potomci jeho k rybníkům Netínskému a Třtinskému (Arch. Čes., XVII., 138). Král Ferdinand povolil 1530 Janovi z Pernštejna, aby svůj Netínský rybník mohl povýšiti, jak se mu uzdá; ale měl, což by se tím rybníkem kochanovských zatopilo gruntů, ze svých gruntů nadati a třetinou výše v náležitých místech oddati. Po zrušení proboštství měl Netín s Měřínem stejnou vrchnost až do r. 1559, kdy Měřín (v. t.) připadl k Rudolci; Netín se zákupní rychtou a kost. podacím připadl ke Stránecké Zhoři (v. t.)[1]) a s ní k V. Meziříčí.

[1]) Arch. Č., XVI., 93, 94, 523; XX., 345. Z. d. b., V., 296.

Poddanské poměry v 18. stol. v. u Stránecké Zhoře. R. 1775 dával se faráři desátek z pšenice, žita, ječmene, ovsa ze všech polí, o velkonocích po 4 vejcích sedláci, po 2 chalupníci, sedláci po třetince, chalupníci po 2, domkáři po 1 mázu másla; vrchnosti sedláci po 28 kr. stálé činže o sv. Jiří a o sv. Václavě, za předivo po 34 kr., obilní činže $1\frac{1}{2}$ m. ovsa, $3\frac{1}{4}$ slepice a 15 vajec, a robotovali se 2 koňmi 6 půldnů od sv. Jiří do sv. Michala, 5 půldnů jinak; chalupníci po 14 kr. činže, 17 kr. za předivo, $\frac{5}{8}$ m. ovsa, $7\frac{1}{2}$ vejce a robotovali 3 dni týdně po celý rok. Obec zhoř. ponocnému platila 2 zl. 24 kr., $2\frac{1}{2}$ m. žita, $\frac{1}{4}$ m. hrachu, 5 mázů sádla. Vrchnost měla hostinec, palírnu, dvůr a 3 podruhy na svých pozemcích. Před zrušením roboty celoláníci robotovali 3 dni s koňmi, půlláníci $1\frac{1}{2}$ dne, chalupníci pěšky.

Počátek[1]) kostela Nanebevzetí P. Marie jest neznám; pův. gotická stavba jest zachována jen v presbytáři[2]) (s krásným sedilem) a v oknech v lodi, jejíž klenba (z 18. stol.) jest barokovà; tehdy sklenuty též prostory mezi jednotlivými pilíři vnějšími, takže okna presbytáře jsou v jakýchsi výklencích. Nad sakristií jest knížecí oratoř.

Obraz hlavního oltáře maloval K. Töpper; oltář sám byl sice postaven 1740 nákladem vévody šlesvicko-holštejnského, ale upraven až 1795. V t. č. i 2 vedlejší oltáře, sv. Jana Nep. a sv. Vendelína (díla Ig. Weidlicha, kazatelna a křtitelnice[3]) byly postaveny nově.

Nad svatostánkem jest socha P. Marie, ku které každoročně z Vel. Meziříčí přichází procesí.[4])

---

[1]) Vypravuje se, že byl stavěn původně v Olši; co prý se však vystavělo za dne, přes noc bylo přeneseno zázračným způsobem do Netína.

[2]) Při opravě 1885 objeveny na evang. straně zazděné dvéře.

[3]) Tehdy byla odstraněna starodávná křtitelnice s nápisem na měděném koflíku: „Tato křtitelnice zřízena jest k obmytí nového rození za učitele kněze Petra Zerich z města Dvoru Králova. Z toho buď Pán Bůh pochválen. Ve jménu B. O. i S. i D. sv. Amen. Leta Páně 1+5+5+1." Desítihranná kamenná křtitelnice jest ve farní zahradě, koflík s nápisem byl zničen.

[4]) R. 1714 zuřil ve V. Meziříčí mor. Aby P. Maria odvrátila neštěstí, zaslíbili se obyvatelé, že půjdou každoročně k ní do Netína na pouť (2. července), což se děje podnes. R. 1778 byly vymoženy odpustky na 15. srpen a 6 jiných Mariánských svátkův.

Na věži z pozdější doby a ukončené až v l. 1780tých visí 3 zvony, z nichž největší má nápis: „AD MAIOREM DEI GLORIAM B: V: MARIÆ IN COELOS ASSVMPTÆ ET OMNIVM SĀCTORVM HONOREM HOC CIMBALVM FVSVM PRO GŌ NETIN ANNO 1697. — LAVDATE DOMINVM IN CIMBALIS BENE SONANTIBVS, LAVDATE EVM IN CIMBALIS IVBILATIONIS OMNIS SPIRITVS LAVDET DOMINVM. — CHRISTIAN IOACHIM IN IGLAV HAT MICH GOSSEN.

Pod kostelem jsou 2 hrobky: Menší v presbytáři, v níž odpočívá Eleonora,[1]) vévodkyně z Quastally.

Náhrobní kámen má nápis:

AD hoC SepVLChrVM
IstIG IaCere pro DIIVM Leges.

Seresima Dux D. D. Maria Eleonora vidua Dux de Quastalla, nata Dux Holsatiae, Haereditaria Doma in Meserisch, Radostin et Zhorž. Diuturnis complicatissimi morbi doloribus gravissime correpta animam omnibus virtutibus insignem Creatori suo resignatissime redhibuit, corpore ad pedes Matris Immaculatae hic loci devotissime prostrato. Obiit XXVIII Februarii Anno supra designato aetatis suae XLV annorum et X dierum. Naufragari non potuit, ubi tam feliciter ad portum Marianum appulit.

Christiane viator!
Quoquo fato te huc pervenire contingat, precare Ei
Requiem sempiternam.

Ve větší lodi jest kámen se znakem úplně vyšlapaným a s nápisem: „Leta Panie 1572 v sobotu dne 5. máje dokonal jest život svůj urozený vladyka pan Jan Stránecký ze Stránec a na Pivcově Zhoři, jehožto duši pane milostiv býti rač.“ Odpočívá v měděné rakvi, na níž jest týž nápis. Tam leží i Magdalena Manská z Reichenstala (roz. Kozlovská) († 1681 12. dubna), Josef Jan z Rumerskircha († 1718 7 let stár), Leopold, vévoda šlesvicko-holštejnský († 1742). — Do r. 1860 se pochovávalo kolem kostela; pro vypuklou choleru zřízen nový hřbitov severně Netína.

Kostel se opravuje stále (1876 za 4000 K, 1885); r. 1907 byl slohově vymalován.

[1]) Vypravuje se, že v rakvi jsou zlaté střevíčky a uložen poklad; na rakvi zlaté srdéčko. To prý nechala na opravu a ozdobu kostela, kdyby nebylo jiných prostředkův.

Kostelní jmění 2916·76 K, zádušní 19.426·60 K, stříb. fondu 42·22 K, farního obročí 31.027·2 K, chud. ústavu 1168·79 K, hrobkové kaple 1800 K.

Na faře se chovala registra chudého záduší k statku k Pivcově Zhoři náležejícího, založená 1638 za faráře Vojtěcha Zlobkovic.

Nejstarší zpráva o faře, jejíž patronát míval do r. 1414. třebický klášter, pak zhorská a meziříčská vrchnost, jest z r. 1423, kdy zabil zdejší farář jakéhosi Zikmunda (P. K., 145). Jediný jménem známý kat. farář byl Pavel (1437). Nekatolictví uvedeno do kostela za Stráneckých ze Stránec r. 1557; z pastorů známe Šimona (1562) a Petra Chlumeckého (1567), kteří se soudili o desátek z Olší s meziříčskou vrchností, Viktorina Agrikolu (před 1586), jenž odtud odešel na faru do Pavlova na Telečsku; stařičký a poslední kazatel Václav Kurtius (1621) trpěl mnoho se svou manželkou od císařského vojska. Fara potom spravována z Vel. Meziříčí, a mez. děkan oznámil r. 1633 konsistoři, že fara jest neosazena, a utekli obyvatelé 10 vesnic. Teprv r. 1639 byl sem dosazen P. Martin Arietinus, minorita, r. 1641 Vojtěch Zlobkovic, r. 1646 Pavel Molitoris, a po něm po 14 let P. Václav Gedeon z karmelit. kláštera z Mannersdorfa, r. 1662 Vavřinec Soběcký. Tomáš Všetečka (1669—1682) popsal r. 1672 farnost: Patronátní právo náleží převoru karmel. kláštera v Mannersdorfě. Kostel „Nanebevzetí Panny Marie“ má 3 oltáře: Velký „Kristus Pán sňatý s kříže“; 2. „Nanebevzetí Panny Marie“; 3. „Sv. Jan křtí Krista Pána“. K farnosti náležely Netín, Zhorec a Olší. Faře patřila 2 pole: „Na Hájku“ a za zahradou farní s kusem louky, rybníkem a louka u „Kněžského rybníka“, jenž náležíval též farnímu obročí, ale časem si ho přivlastnila vrchnost. Kašpar Švejna 1682—1697, Ladislav Kříž 1697—1722, Jan Komárek 1729—1750, vystavěl faru, obnovil záduší a zůstavil kostelu 1158 zl., Josef Řezníček 1750—1773 „otec chudých a sirotků“, Jakub Příhoda 1773—1808 zřídil farní zahradu nákladem 1400 zl., později děkan a kanovník ve Vel. Meziříčí, Frant. Přikryl 1809—1868, Ant. Brabenec 1878—1899, za něhož koupena kříž. cesta (tyrolská práce) za 800 zl., a upraveny farní budovy kostela a okolí; po něm Václav Hlavička

Hrobku („kryptu") knížat z Lobkovic s kaplí nad ní dala vystavěti v l. 1869—1871 za 56.000 K v got. slohu kněžna Leopolda. Jest v ní pochována zakladatelka († 1899) se svým manželem Ludvíkem († 1882) a synem Ludvíkem († 1868). Z obce vede k ní křížová cesta.

O škole se mluví 1688; tehdy tu byl rektorem Jan Vltavský, jenž psal titulní list k nejst. matrikám; byla-li již před 30letou válkou zde nějaká, nevíme. Dle fase 1787 dostával učitel mimo službu (55 zl. 34 kr.) z Netína od 20 sousedů po snopě žita a ovsa, mýtníku hrachu neb ječmene, koláči a 1 kr., od chalupníka po 3 kr., od podruha a výměnkáře po 2 kr. 2 d., od vinopalníka 6 kr., od hospodského a šafáře po 6 kr.; o posvěcení chrámu od všech po koláči neb 1 kr., za zápis zpovědních lístků po 2—4 vejcích, o masopustě od dítěte po 4 šiškách neb koblížkách. Sobotales byl 1 kr. v I. a 2 kr. v II. odd. Od 1. října do konce dubna — donášely děti týdně po 2 neb 1 štípě dříví. Dávky obilné byly vykoupeny 15 zl. 49 ½ kr.

Z učitelů déle působili: Josef Holub —1714, Martin Karásek —1739, Jan Wetter —1769, Václav Rymeš 1842—1882, Fr. Čuda —1905. Přiškoleny jsou Kochanov, Záseka, Závisť[1] a Zadní Zhorec; do r. 1790 i Olší. Stará škola (z l. 1783—1882) stávala na místě dřevěné školní budovy; po ohni 1882 vystavěna dnešní (2třídní od 1873).

Trati se jmenují: V Křibech, k Manovým, pod Horkou, na Záhoří, v Cihelnici, Poloudělí, v Stožcích, r. 1749: U Zátok, Volší; lesy: Boroviny, Tiškov, Dolní a Horní Zalámanec, Strážnice;[2]) celkem má katastr 401·5 ha polí, 63·8 ha luk, 3·5 ha zabrad, 36·5 ha pastvin, 107·6 ha lesa, 56 ha rybníků. Na staré pečeti („SIGIL DER NETINER GEMEIN 17-17") jest znakem P. Marie, na nové mor. orlice; obci náleželo 1757: 18 m. polí, 11 m. úhoru a 4 domky; dnes kovárna, chudobinec a nemocnice (býv. pastoušky), škola a nějaké pozemky.

---

[1]) Ze 4 čísel; z ostatních 11 č. chodí do školy do Laviček.

[2]) Stávalo zde nějaké „strážní" opevnění, ač pověst se o tom nedochovala; základy zdí jsou posud znatelny, a hromady olíčeného kamení potvrzují mínění.

V l. 1656—1749 měly domy rodiny: Maškova, Karáskova, Krčálova, Moravova, Holanova, Machova, Prokopova a Mrázova.[1])

Dne 10. července 1882 vyhořely se 37 domy i škola, památnější listiny a starý nábytek.

Nová Zhoř

(Nové Dvorky), skupina chalup (čtvrtláníků) s panským dvorem na kopečku z. (9 km) Vel. Meziříčí; politicky náleží k Votínu, katastrem (1·37 km²) tvoří samostatnou obec. Chalupy se zahrádkami jsou roztroušeny poblíž rybníka a jsou stavěny z kamene; na některých jsou vyřezávané štíty.

Dle vrchnost. přiznání r. 1750 byl zde panský dvůr (v. Stráneckou Zhoř); r. 1775 mimo něj i 3 chalupy s 26 obyv. na vrchn. pozemcích; r. 1840: 6 domů, 41 obyv.; r. 1900: 7 domů (jeden dům stojí na katastru frankozhorském), 43 čes. a kat. obyv.

Dvůr se pronajímá po částkách. Vrchnost má při vsi 98·09 ha pozemkův. Poddaní robotovali 3 dni týdně 1 osobou po celý rok a platili za předivo po 18 kr. Přifařena jest do Měřína (3 km); do školy chodí odtud do Stránecké Zhoře (1 km).

Trati slují: Žďárka, u Kříže, v Rybníčkách, Prostřední les, u Křekovce, na Zhorských; u vsi jest 109·3 ha polí, 10·9 ha luk, 0·3 ha zahrad, 12·1 ha pastvin, 1·7 ha lesa, 0·3 ha rybníkův.

Nejstarší rody: Dobrovolný a Necid.

Samoty: Hájenka (s 16 obyv.) a pazderna.

Nový Telečkov,[2])

katastrální (3·68 km²) samostatná ves, pol. obec Hor. Heřmanice, jz. (8½ km) V. Meziříčí na mírném svahu. Kolem jsou vrchy 548—604 m výšky. Domy jsou rozestaveny v podobě kruhové úseče; náves je ze dvou třetin zastavena domky; na dolní volné části návsi jest rybníček, nad ním kaplička s obrazem P. Marie.

[1]) R. 1621 za rychtáře Jana Holana dostala většina gruntů nové hospodáře z jiných panství.

[2]) Dochovala se ve vsi pověst o „Kočičím zámku“, kdež prý stával hrad pobořený Žižkou (v. Hradisko u Vlčatína).

S počátku 17. stol. měl 11 domů s 346½ m. (= $2^{11}/_{64}$ lánu) polí; z domů bylo 10 půllánů po 33 m. a čtvrtlán s 16 ½ m. Za 30leté války zpustly 3 půllány; r. 1749 bylo u týchž domů 235½ m. polí, $124^3/_8$ m. pustin, ½ m. zahrad, 24½ vozu sena; r. 1890: 23 domů, 147 obyvatel; r. 1900: týž počet domův a jen 137 obyvatelů, kat. Čechů, zemědělcův.

Ves přináležela oslavanskému klášteru, po jehož zrušení (1525) byla zastavována se zbytkem bývalých statků různým šlechtickým rodům (v. Ivančický okres, str. 218); r. 1557 obdržel zástavní list Jiří Volf Krajíř z Krajku. T. r. učinil týž smlouvu s pánem na Meziříčí Zikmundem Heldtem z Kementu o ves Telečkov a kost. podací v Rudíkově; smlouvou a se svolením krále Ferdinanda I. puštěna ves do zástavy p. Heldtovi z Kementu za 115 kop gr.; v případě, že by byl zpustlý klášter oslavanský nově osazen, slíbil p. Heldt, že po vyplacení zástavy ves navrátí ihned klášteru. Odtud jest stále při meziříč. panství. Poněvadž na panství byla již ves téhož jména, nazván nově získaný Telečkov — Novým.[1])

Poddanské poměry. R. 1775: 11 sedláků platilo po 53 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 39 kr. za předivo, $1^3/_8$ m. žita, po 4 slepicích a 16 vejcích, a robotovalo stejně s radostinskými (v. t.). Obec měla pastoušku, vrchnost 2 chalupy s poli a 2 domky. Rudíkovský farář dostával ročně místo desátku 2 zl. 36 kr., ze Sedláčkova gruntu desátek z pole „U Rubačky", z obec. pole „Nad panskou loukou u Rubačky" a o zeleném čtvrtku od každého usedlého po 4 vejcích.

Do kostela chodí do Rudíkova; r. 1815 se odtud obec vyškolila k Hor. Heřmanicům. V okolí jest 9 křížův.

Trati se nazývají: Ve Vaňkovcích, pod Vokulke, Babík, Končiny, Rychtářka; r. 1749: na Vokůlkách, na Hlíně, na Dol. Loučkách, na Křetinách, na Vaňkovcích, Krajina, Žleb, Paloučky, Vohrádka, pod Kříby, na Hnátech, pod Vejpustkem; celkem jest při vsi: 244·5 ha polí, 38·6 ha luk. 0·5 ha zahrad, 14·7 ha pastvisk, 48·8 ha lesa, 0·18 ha rybníkův. Obecní majetek: 12·97 ha (7·12 ha pastvin, 3·32 ha polí, 1·61 ha luk).

---

[1]) Úplně mylny jsou zprávy Volného. (M. M., VI., 228, 257). Smlouvu viz u Rudíkova.

Pečeť se znakem sv. Petra a Pavla má opis: Obec Nový Telečkov.

Staré rody: Doležalův, Vyhnálkův, Křišťánův, Drápelův, Večeřův, Sedláčkův.

Rodáci z Telečkova bratři Sojkové: policejní ředitel v Brně vládní rada Josef Sojka a farář a spisovatel Dr. Jan Sojka.

Olší[1]

(z Olší, na Olší), katastrálně (8·93 km²) a politicky samostatná obec, pod vrchem Stráži (567 m) v dolíku klonícím se k řece Oslavě; půdorys jest nepravidelný; domy stojí ve 2 řadách, grunty na záp., chalupníci na východní straně a na návsi, do níž ústí 4 polní cesty, a jest volná na jih a západ. Od r. 1901 jest ves spojena s Moštišti silnicí. Mívala 706 4/8 m. (= 5 42/64 lánu) polí a 27 domů (lán s 62 m., 3 3/4 lány po 46 4/8 m., 11 půllánů po 31 m., 7 čtvrtlánů po 15 4/8 m. a 5 domů bez polí), z nichž v l. 1663—1678 zpustlo 6, když majitelé odtud odešli pro chudobu, do níž upadli za 30leté války; r. 1749: 29 domů s 573 m. polí, 150 2/8 m. pustin, 19 m. zahrad, 64 2/8 vozu sena a rybníky na 1 1/2 kopy kaprů; r. 1900: 81 domů, 491 obyvatelů, českých katolíkův.

Náleželo od pradávna[2]) k panství velkomeziříčskému; r. 1377 se jmenuje mezi vesnicemi, jež Jan II. ml. daroval Janu III. z Meziříčí.[3]) V l. 1416—1446 v. Hrbov. Při dělení meziříčského statku r. 1515 připadlo mimo jiné i Olší za podíl Janovi, s něhož r. 1528 na pány z Pernštejna. Odtud má stále stejné držitele s V. Meziříčí (v. t.).

Na býv. dědičné rychtě (č. 5.) sedí od dávných dob rod Peksův. R. 1649 zažádal Pavel Peksa, celoláník,[4]) aby mu vrchnost meziříčská potvrdila milostivé obdarování předešlých pánů držitelů statku meziříčského. Což se i stalo; potvrdilť

---

[1]) Má jméno po olších četně zde kdysi rostoucích.

[2]) Zpráva Ř. Volného (M. M., VI., 229) o svob. dvoře týká se Olší v tišnovském okrese. Dle toho nutno opraviti zprávu na str. 512 (M. M., II., 2.).

[3]) Z. d. b., VI., 524.

[4]) V poddanské fasi jest poznamenán jako půllánik.

Rudolf hr. z Kounic osvobození domu Peksova od všelijaké roboty a dovolil zároveň, aby všichni, kteří toho domu neb rychty se vším příslušenstvím budou užívati, jako svým vlastním purkrechtem dědickým mohli vládnouti, a přidal dědičně i čižní myslivost všelikého ptactva na vrchnostenských gruntech. Za to Pavel Peksa se zavázal na budoucnost platy správně platiti do důchodův a přivézti bečku vína z vykázaného města.[1])

K farní osadě přísluší do Netína, kamž se chodilo i do školy do r. 1789; t. r. založena samostatná škola. Ježto budova z r. 1878 nedostačovala 2 třídám, přistavěna druhá třída r. 1901. Před 100 lety byly učitelovy příjmy: 69 zl. 52 kr. k. m. služby; od obce $^7/_8$ m. pole a $^7/_8$ m. louky, 27 snopů žita, 27 snopův ovsa, od 2 mlynářů po $^1/_4$ m. žita; koleda (od sousedů po 4, domkářů po 3, chalupníků po 2, mlynářů po 6 kr.), o posvícení od souseda koláč, od chalupníka 2 kr., o Zeleném čtvrtku po 4 vejcích od sousedů, po 2 od chalupníků za zápis velikonoční zpovědi; sobotales (v 1. tř. 1 kr., v 2. 2 kr.). Kněžny Eleonora a Marie z Lichtenštejna se zavázaly dávati 6 sáhů dříví na vytápění školy.

Déle působil Ant. Pilát (1862—1873); býval redaktorem „Brünner Schulblatt“ r. 1848; zal. pamětní knihu a žák. knihovnu (168 sv.); od r. 1899 Ant. Kocman.

Kříže jsou u obce 3 a Boží muka.

Poddanské poměry a dávky. Dle vrchnostenské fase platili poddaní 40 zl. 22 kr. pozemkové a 6 zl. 45 kr. robotní činže, 10 zl. 7 kr. z kopanin, 13 zl. 39 kr. místo slepic a vajec, $70^1/_2$ lib. přediva. Robotu v. u Meziříčí. R. 1775: 24 sedláci byli povinni platiti 1 zl. 44 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlídku, 37 kr. za předivo, činži z obilí $1^1/_8$ m. žita, $3^1/_2$ slepice, 14 vajec, 2 chalupníci dohromady 50 kr. činže, 30 kr. za hlásku, 36 kr. za předivo, 1 m. obilí, 3 slepice, 12 vajec. Robotu jejich v. u sedláků v Radostíně (v. t.). Farář netínský dostával 45 m. žita, 25 m. ječmene, 75 m. ovsa a 26 třetinek másla. Obec měla pastoušku, kovárnu a domek; vrchnost 5 domků; dnes náleží obci škola, 10 ha polí, 11·2 ha luk a rybník.

Pečeť z r. 1848 s nápisem: „SAMO : STATNA : OBEC WOLŠI“ 18—48.

---

[1]) Na hradě Meziříčském nad řekou Oslavou, 29. září 1649 (R. 257).

Trati se jmenují: V Ochozi, Benčí, Stráně, Padělky, pod Humna, Rovné louky, Strážná hora, Stráž; r. 1749: V Borovinách, na Močnicích, nad Habrůvky, na Sedličkách, Žlíbky, pod Lavickou hrází. V katastru jest: 546·9 ha polí, 82·5 ha luk, 3·1 ha zahrad, 60·5 ha pastvin, 169·7 ha lesa, 4·9 ha rybníků.

Přes 100 let drží domy rodiny: Bartuškova a Rozinova, přes 250 let Peksova.

R. 1888 povodní byla odnesena ornice se zdejších polí většinou po stráních ležících; r. 1898 řádila větrná smršť směrem od Kochanova k Vídni v šířce 150 kroků, jíž se stala velká škoda nejen na polích, ale i v lesích; r. 1899 povodeň, 1900 a 1902 nadělaly škody ohně.

Samoty: Křehlíkův mlýn (č. 42.). R. 1656 náležel Matoušovi Křehlikovi, 1749 Tomáši Křehlíkovi; bylať u mlýna s 2 složeními i pila. Dnes patří Josefu Polákovi. Vyhořel r. 1852 a 1863.

Šimáčkův mlýn (č. 43.). R. 1749 byl na něm (2 slož. a pila) František Šimáček. Dnes náleží Adolfu Kobzovi.[1])

Ořechov,

(Orziechowe 1364, Orzechau 1368, Vořechoví (—é) v XVI. a XVII. stol., Ořechové, Ořechoví, Nový Ořechov), ves v mírném údolí po obou stranách silnice z Bitíšky do Křižanova, v. okr. města (10 km), politicky a katastrálně (5·34 km²) samostatná obec. Kromě 2 řad domů při silnici, jsou ostatní domy a chalupy stavěny bez ladu a skladu; nejvýchodnějšímu cípu vesnice se říká „V Pračkách", za tvrzským rybníkem „Na Ronově" (v. Ronov).

Míval s počátku 17. stol. $2^{23}/_{64}$l.=324 m. polí II. a III. tř. a 12 domů; po 30leté válce zůstalo osedlých 7 s 256 m. a 5 zpustlo s 68 m. polí; r. 1664 zůstaly obydleny jen 3 domy. Později do r. 1749 dřívější grunty byly vzdělány (8 po 36 m.); domkáři (4) obdrželi po 10 m. a vrchnost měla 6 domků na obec. pozemcích. Tehdy měli poddaní $329^1/_2$ m. polí, $9^5/_8$ m. zahrad, 37 vozů sena, $6^1/_2$ vozu otavy, obec $3^1/_2$ m. polí,

---

[1]) Odpověď Ant. Kocmana, nadučitele, na dotazník Vlastivědy.

$2^1/_2$ vozu sena a 2 rybníky[1]) na $3^1/_2$ kopy potěru; 1790: 42 domy (bez Ronova), 259 obyv.; 1890: 55 domů, 255 obyv.; 1900: 56 domů (3 celolány, 7 $^1/_2$lánů, 8 $^1/_4$lánův a ostatní domkáři), 283 obyv., kat. Čechů (1 Němec).

Dle pramenných záznamů byl Ořechov s počátku částí osovského panství. Tak r. 1364, když se Jindřich z Ronova (řeč. z Osové) sstoupil s Janušem z Bechyně a jeho manželkou Hyzlou a dědici na zmíněné panství, přináležely k němu mimo jiné (i z dnešního Velkomeziříčska): polovice vsi Kadolce, Libochová, Ořechové a lesy u Chlístova. Když osovské panství bylo rozkouskováno a rozprodáno (vklady učiněny v zem. desky r. 1366), prodali zmínění majitelé celou ves Ořechové se vším příslušenstvím za 28 kop gr. Mikšovi z Borotína, Jitce, jeho manželce, a dědicům. Vložilť sice Jindřich z Osové Mikšovi r. 1368 znovu svůj podíl v Ořechovém (4 lány) do zem. desk, ale zároveň týž Mikeš lány se vším příslušenstvím prodal Čeňkovi z Letovic a dědicům.

Před r. 1493 byla ves opět u Osové; neboť t. r. Zikmund z Doubravice a Osové Marketě z Kukvic, své manželce, vložil do desk 100 zl. platu v 1000 zl. ku pravému věnu na všem svém dědičném statku: na $^1/_2$ městečku Bitišce, na vsi Kadolci a na vsi Ořechovém a na všech rybnících kromě rybníka u Kadolce.

Důležit jest pro Ořechov rok 1552; stalť se t. r. středem malého, ale samostatného panství (Novoořechovského), k němuž tehdy náležely: Ořechov, Kadolec, pustá ves Chlístov s pustým dvořištěm a ves Kyjov.

Prvním jeho majetníkem byl Jan Přepyský z Rychemburka (str. 298.), jemuž Jan z Pernštejna a na místě svých bratří Vratislava a Vojtěcha zapsal zmíněné vesnice s mlýny, všemi užitky a příslušenstvím. R. 1562 Jan Přepyský sice přenechal a do zem. desk zapsal statek tento Zikmundu Heldtovi z Kementu na Meziříčí (v. t.), než týmž ještě t. r. byl prodán panu Erazimovi Polcarovi z Parařova[2]) (obr. 79.), kterýž jej zůstavil svému synu Janovi. Pan Polcar seděl na zdejší tvrzi do r. 1596. Část majetku (33 usedlé a

---

[1]) Pod obec. horním rybníkem byl haltýř.

[2]) Stará mor. šlechtická rodina (však nikoliv z Paračova [Bítešský okres, 110]), jíž od roku 1545 patřila Osová. Bylť je zakoupil otec Erazmův Jan. Bratr Erazmův Pavel prodal svůj díl osovský r. 1555. Rod se připomíná ještě r. 1598.

mlynáře v Bitišce, 4 usedlé v Ořechově vše, což při pusté vsi Kyjově měl, kromě louky a lesu „Horka", což sobě ponechal) prodal 1590 za 5700 zl. Smilovi Osovskému z Doubravice, a 1596 v pondělí Oculi stala se v Brně smlouva, dle níž Jan z Paraťova prodal svůj statek: tvrz Ořechov (psáno Ořechoví) s mlýnem, poplužním dvorem, ves Ořechov, což tu měl, ves Kadolec, s kost. podacím v městečku Bitišce, kteréhož mu 4. díl náležel, ... kromě lesu „Na Zálesí" paní Alíně Berkové Meziříčské z Lomnice na Budišově a Veselím za 7500 zl.; nová paní se ihned sstoupila na koupený statek se svým manželem Václavem nejst. Berkou z Dubé a Lipého; r. 1594 přikoupila si táž paní od Smila Osovského zmíněné 4 lidi v Ořechově; čímž zcelena ves opět. Bývalý majetník Jan Polcar zůstavil si zde jen pole.

R. 1609 (V Brně, v pondělí po památce Zvěstování Panny Marie) prodala Alína Berková tvrz Ořechov s mlýnem, poplužním dvorem, Ořechov ves, což tu měla, a Kadolec s lidmi usedlými a neusedlými a vším příslušenstvím, s 4. dílem kost. podací v Bitišce, kromě desátku z rolí, kteráž k domu † mateře Jana Polcara z Paraťova náležela, kterouž roli pan Jan Polcar drží, ... Lvovi Burianovi Berkovi z Dubé a Lipého na Rychemburce, Budišově a Osové. Po dvou letech měl statek opět novou vrchnost. Bylť dle tržní smlouvy r. 1611 v úterý před sv. Jiřím na Nov. Veselí prodal Lev Burian za 9150 zl. vládykovi Janu ml. Odkolkovi z Ujezdce (obr. 80.) a erbům tvrz, dvůr a ves Ořechov celou s příslušenstvím.

Obr. 79. Znak vládyky Polcara z Paraťova.

Ze zápisu lze poznati, že čast (4 domy) vsi náležela Osové.

Nový majitel vládl Ořechovím jen 3 roky; prodalť r. 1614 v úterý po sv. Kunhutě svůj ořechovský statek s příslušenstvím, což k té tvrzi, dvoru a vsem od starodávna náleživalo, za 13.250 zl. p. Vilému Munkovi z Ejvančic (str. 232.), jenž si r. 1620 koupil i Křižanov (v. t.). Za účastenství na stavovském povstání (bylť zástupcem rytířstva mezi direktory, komisařem při prodeji konfis. círk. statků, bylť v poselstvě vypraveném k Bedřichovi Falckému

a na generální sněm zemí českých do Prahy) ztratil svůj všechen majetek na prospěch král. komory. Pan Vilém uvádí se 9. listopadu 1622 mezi mrtvými.

Ferdinand II. prodal zabavený statek ořechovský Frant. kardinálu z Dietrichštejna za 9581 zl.[1])

Po 2 letech[2]) prodal kardinál Ořechov s příslušenstvím za 10.000 zl. vládyce paní Alžbětě Pergarce z Pergu (= Bergarce z Bergů), roz. Kumerovně, a na Sokolnicích, jež jej ponechala r. 1629 za 15.000 zl. Jiřímu Pfefferkornovi z Ottopachu, a týž z polovice svému synu Jiřímu S. J. a polovici svému vnuku téhož jména. Poslední nevládl dlouho dědovým odkazem; prodalť svou polovici 13. března 1654 Burianovi Jiřímu Odkolkovi z Újezdce a manželce jeho Anně Marii, roz. Želecké z Počenic, za 7700 zl. Míval časté rozepře s Křižanovskými, kteří mu škodili v lesích, na rybníku, pastvinách, ovoci a jinde. Po něm vše dědili vdova a syn Karel Lev, jenž svůj podíl odstoupil r. 1666 matce, a tato i svůj i přikoupený podíl synův popustila za 10.800 zl. Ant. Fr. Collaltovi dne 16. listopadu 1672. Za něho bylo panství zlepšeno; bylať mimo jiné založena obora na divokou zvěř.

Obr. 80. Znak vládyk Odkolků z Újezdce.

Již po 5 letech (dne 12. září) za tutéž cenu koupil statek Jan Pavel z Garsee (neb Gaaru, Garu), zem. advokát, po němž dědila vše 2. manželka Eufrosina, jež opět vše poručila Anně Kateřině Kagrové, své ovdovělé dceři z 1. manželství, kteráž postoupila za 15.000 zl. tvrz (rytířské sídlo), dvůr, ovčírny, pivovar a palírnu, Kadolec dne 4. července 1687 držiteli panství křiža-

---

[1]) Ferdinand II. oznámil (Wien 7. May 1624), že prodal kard. z Dietr. statky po Vilémovi Dubském a Vilémovi Munkovi: Nové Město a ves Ořechové se zámkem, městem, osadami a poddanými, s kost. podacím a vším příslušenstvím za 38.081 zl. (Z. d. b., XXXII., 4).

[2]) Na den památky Hromnic 1626.

novského Dominiku Ondřeji hr. z Kounic. Odtud má podnes stejné držitele s Křižanovem (v. t.).

Dle vrchnostenské zprávy o stavu novoořechovského panství přiznala majitelka Anna Maria Odkolková dne 12. listopadu 1667, že jest všech osedlých domů na panství 7 se 151 m. polí, pustých 15 s 297 m. Německy psanou zprávu podepsala česky. Dne 15. dubna r. 1671 Jar. Felix Odkolek z Oujezdce udává, že jest na panství 9 komínů (5 v rytířském sídle, 1 v palírně, 2 v hospodě a 1 ve mlýně). Komise r. 1674 nalezla polí obdělaných 195 m., nově obdělaných 36 a pustých 480 m. Ostatní o býv. panství viz u Křižanova.

Vrchnost mívala v obci některé reality:

1. Mlýn hamerský (č. 33.). R. 1730 byl přijat Antonín Mahel za mlynáře na týž mlýn nově vystavěný s pilou a olejnou za roční plat 40 zl. a povinnost všechno panské obilí (jak vrchnosti, tak čeládce) bez mýta, kroupy a kaši udělati a panské klády rozřezati na desky a latě. R. 1771 zaprodal emfyteuticky klášter Žďárský mlýn ořechovský Bernartovi Svobodovi za 200 zl. a 35 zl. peněžitého nájmu.

2. Hospodu, kovárnu a pekárnu.

3. Tvrz a dvůr v. Ronov.

4. Pivovar, o němž řeč v dějinách, stával na místě dnešní chalupy č. 26. Vrchnosti zůstalo 92·86 ha lesa a rybníkův.

Poddanské poměry viz u Křižanova. Osadníci nerobotovali; dávali pouze desátky obilné a dováželi ze zdejších rybníků ryby do Brna. R. 1776: 8 ½ lánů, 4 domky s poli, 10 vrchnost. domků na podd. pozemcích měly stejnou robotu s Dobrou Vodou z téhož roku (v. t.).

Obec jest přifařena do Osovské Bitíšky; tam i hřbitov.

Škola byla založena r. 1801 Karlem Endsmannem ryt. z Ronova. Stávala na č. 39. R. 1821 byla přeložena na Ronov (v. t.), kamž dítky docházejí dosud.

Trati se jmenují: U Hamrů, Březina, Hraničky, pod Horou, Majdalenky, Loučky; 1749 sluly: Za Humny, nad Veselým, na Nívce, nad Kuchyňkou, v Ivinách, na Krajinách, nad Milířkou, Karáskov, nad Špaňhelkem, na Lopatách, na Liščí. Při obci jest 327·1 ha polí, 65·4 ha luk, 2·5 ha zahrad, 25·4 ha pastvin, 56·4 ha lesa, 39·9 ha rybníkův.

Starší zachovaná pečeť má nápis; ZALOZENI · DEDINI · S · ANTONINA · ORZECHOWI a znak: Sv. Antonín držící v pravé ruce kříž, v levé ratolest.

Rodné domy přes 100 let drží rodiny: Matějova (č. 9.) Hladíkova (č. 13.) a Hejlova (č. 17.).

Samoty: Pila „na Hamrech" (prodána od mlýna r. 1827). Tam bývaly dříve hamry, čemuž nasvědčuje název trati „u Hamrů", jméno rybníka („Hamerského") a trusky vypálených rud železných. Mlýn („Hejlů") kdysi dřevěný jest vystavěn z tvrdého materiálu před r. 1730.[1])

Oslava

(Osla, Oslawa, Oslowa), katastr. (3·23 km²) samostatná ves (pol. obec Tasov) j. (8·5 km) Vel. Meziříčí v krásném údolí na obou březích řeky Oslavy. Obě částky spojuje most. Na pravé straně jest dvůr, na levé rolníci a na obou chalupy vystavěné za rytíře Stettenhofena.

S počátku XVII. věku bylo v Oslavě 11 podd. domů (5 rolníkův a 6 chalupníků) s 282 m. ($= 1^{60}/_{64}$ l.) polí. Po 30leté válce zůstal osídlen veliký lán (80 m.) Pavla Tůmy, 2 malé lány (po 44 m.) a chalupa; ostatních 7 bylo pusto. R. 1749 měli poddaní $184^1/_8$ m. polí, $1^1/_8$ m. zahrad, 49 m. úhoru, $20^1/_8$ m. pustin, $11^1/_4$ vozu sena, 6 komínů, vrchnost u dvora 44 m. podd. a obec 2 m. pastvin a 2 chalupy; r. 1890: 20 domů, 115 obyv., r. 1900: 22 domů, 120 obyv., kat. Čechů, mimo 2 Němce.

Náležela původně pánům z Tasova; r. 1350 poručil sice Jan z Tasova na vsi podíly své sestře Anně z Konice (v. Tasov) a sestřenci Václavovi z Myslibořic (v. Radostín), ale zároveň zajistil na ní a na Dol. Heřmanicích své manželce Alžbětě 350 kop gr. věna, kteréž po † manželově darovala své matce Jitce a bratru Janovi ze Slúpa (1354).

---

[1]) Z. d. b, IV., 104, 403; V., 96, 97; (netišť.) XII., 32; XXII, 89; XXIV., 22 (psáno „Polgarovi"); XXVII., 39, 73; XXVIII., 4 (psáno „z Sparařova"); XXVIII., 4, 5; XXX., 18, 56, 59; XXXII., 15. Odpověď Fr. Štěpánka, správce školy na Ronově, na dotazník Vlastivědy.

Bratr Václava z Mysliboric, Bušek z Heřmanic (jejž přijal r. 1374 Václav na spolek), prodal 1377 Jaroškovi z Jinošova na vsi Oslavě svůj díl, t. j. 4 lány polí a chalupu s lesy a přísl. R. 1386 zapsal Jan z Meziříčí Ofce, manželce Jaroškově, na díle meziříčském (na alodním dvoře) v Oslavě 40 kop gr. věna, když byl i manžel Ofčin jí zůstavil zmíněné 4 lány a chalupu jako věno.

R. 1406 Jindřich z Otradic zapsal Kateřině. manželce Jana z Benedína (v. t.), i ve vsi Oslavě na $8^1/_2$ činž. láně 5 kop roční činže; z čeho Jan z Benedína 4 a půl lánu zajistil Jindřichovi z Plumlova a postoupil r. 1446 Janu Lhotkovi z Dlužína a Ondřejovi ze Studnic roční úrok na 4 lánech. Následujícího roku poslední majitelé Jan Lhotka a Ondřej ze Studnic vložili v desky Ondřejovi z Jemničky[1]) a dědicům vlastní dědictví Studnice a Oslavu s 2 dvory, mlýnem, poli, lesy: Dražníkem, Bítovcem, Lipůvkou a Brabiskem. R. 1465 měla Barbora z Rohův na Oslavě a Studnicích vloženo 100 kop gr., na něž se spolčila se svými syny. U Studnic zůstala ves do r. 1489; t. r. prodal Arnošt z Jemničky a na Studnicích „svou dědičnou ves Oslavu a dvůr poplužní se všemi lidmi čistými a nezávadnými..., s mlýnem a řekou,... les Bítovec, Lipové, Beranice, Brabiska, Tomanov horní i dolní, ... nic sobě na všem příslušenství toho panství Oslavy nepozůstavuje, panu Janovi z Lomnice a na Meziříčí za 225 zl. uh. Vklad do desk se stal až r. 1493. Odtud do r. 1550 má ves společné pány z Meziříčí (v. t.), od t. r. patří k Budišovu.

Dvůr byl prodáván; na př. na konci 16. stol. náležel Vavřincovi Literovi a synu jeho Urbanovi, od nichž r. 1596 byl se vším příslušenstvím, robotami, platy a desátky za 1250 zl. koupen panem Jakubem Rokovským z Rokova. Po 4 letech prodal jej majetník za tutéž cenu panu Václavovi st. Berkov z Dubé a z Lipého na Budišově za přítomnosti vládyk: Stanislava Rokovského, Jiříka Rokovského z Rokožník a na Biskupicích, vlastních bratří. S dovolením p. Tomáše Soběhrda, úředníka náměšťského panství, zcizili 1616 svůj podíl (335 zl.) na oslavském dvoře nápadníci a vnukové p. Lvovi Burianovi z Dubé a z Lipého na Budišově. Od t. r. zůstává dvůr při budišov. panství. (Zem. arch., Rukopisy č. 463.)

---

[1]) Že by se nazývali dle Oslavy vládykové z Jemničky „Oslavický", jak tvrzeno v Časopise Společnosti přátel starožitností českých v Praze (XV., příloha str. 28.), jest chybno; nazývaliť se dle Oslavičky (v. t.).

Podd. poměry r. 1750 v. u Hodova. Desátky dávané tasov. faře (64 snopův žita a 64 snopů ovsa) byly vykoupeny 184 zl. 36 kr. k. m., naturální dávky (máslo, koláče a vejce) 38 zl. 56 kr. Tasovskému učiteli dávalo 8 sedláků 8 snopů žita, což bylo vykoupeno 24 zl.

Do kostela a do školy chodí do Tasova. U obce jsou 3 kříže.

Trati 1749 sluly: U Brabiska, na Kopaninách, u Březinky, na Dlouhých, na Vitovčích, na Markovci, u Rybníčka, na Luskovci, na Horce, na Jatřích, na Padělku, v Tomanech, na Chmelenci, v Hiče; dnes: V Kroužkách, Nívke, Padělke, Vévoze, Košábke, na Věteráko, Tomanov, Išperk (Hiršperk), u Remízu, nad Stavem, Žákova stráň, nad Horkou. Stará pečeť má znakem plovoucí rybu s opisem: PECET : DIEDINI : OSLAWI *. Území obce vykazuje 162·5 ha polí, 8·9 ha luk, 1·6 ha zahrad, 30·6 ha pastvin, 100·1 ha lesa. Obec. majetek: Pazderna, louky, lesy a pastviny, z nichž se platí daně 32·96 K; vrchnost.: 68·91 ha lesa, 39·7 ha polí, luk a pastvin, dvůr; dříve i kolomaznice, cihelna a mlýn.

V l. 1656—1749 zachoval si Tůmův rod svůj dům. Nejstarší rodiny jsou: Markova, Adamova (č. 2.).[1])

Oslavice[2])

(do Oslavice, v O—i, Woyslawicz, Velká Oslavice), katastrální (7·57 km²) a s Osovím politická obec (2 km j. Vel. Meziříčí, 475 m nad mořem), v široké táhlé padlině s volným rozhledem na východ. Dvouřadé domy selské tvoří širokou náves, (obr. 81.) na níž jsou 3 rybníky (Tomšiků̊j, Malóšků̊j a Slepička); rybníček jest u domu č. 18. a na „dolním konci" jiný „pod Školó"; domy bývají zdobeny prostými pletenci barevnými, květináči, kroužkovaným neb zubovitým obroubením, někdy s písmeny L. P. Je-li dole podrovnávka, bývá šedě černá. Mezi štítnými okénky lze spatřiti ve výklencích sošky P. Marie neb sv. Floriána; před

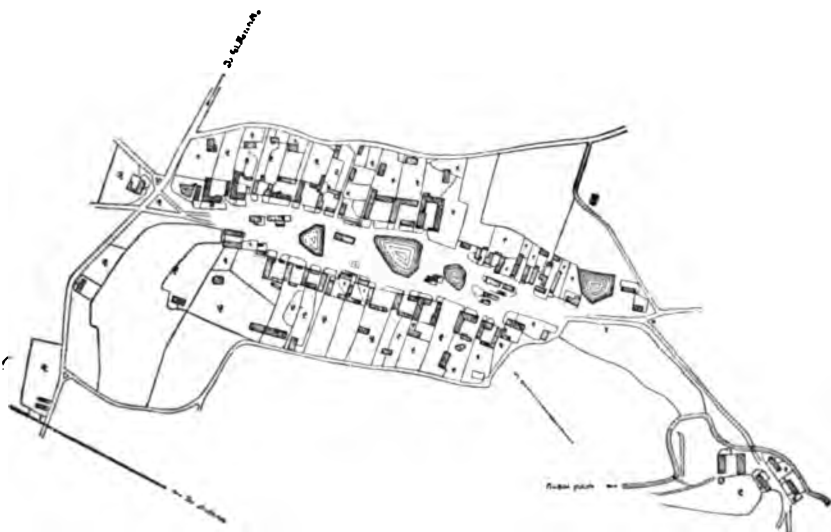
---

[1]) Z. d. b., I., 165; III., 43; IV., 182, 442; VI., 519; VII., 438, 439; VIII., 395, 396; XII., 464, 592; XII. (netišt.), 25. Archiv Čes., XVI., 336.

[2]) Jméno řeky Oslavy.

okny vždy zahrádky; průjezd do statku se zve „kopeček". Chalupy jsou na návsi, mezi domy a od č. 9. po školu tvoří domkářskou čtvrť.

Před 300 lety bývalo zde 21 domů s $4^{30}/_{64}$ lánu = 563 m. polí; živnosti byly veliké: 3 lány po 52 m., 2 $^{3}/_{4}$lány po 39 m., 6 půllánů po 26 m., 5 čtvrtlánů po 13 m., 5 domků nemělo polí; kopanin bylo při vsi 108 m. R. 1742 měli poddaní $413^{6}/_{8}$ m. polí, 151 m. pustin, $4^{5}/_{8}$ m. zahrad, 37 vozů sena, 20 domů; r. 1890: 50 domů, 386 obyv., z nichž 4 Němci; r. 1900: 56 domů, 407 obyv., Čechův a katolíků mimo 5 evang.

Obr. 81. Půdorys Oslavice.

První zmínka o vesnici se děje r. 1320, kdy se připomíná Budivoj z Oslavice a Ermila, manželka jeho. Před r. 1355 náležela části pánům z Moštišť, z nichž Bušek daroval t. r. svému zeti Archlebovi z Myslibořic místo 150 kop gr. věna své dcery Anny 15 kop gr. roč. užitku na vsech Oslavici a Rudíkově. R. 1373 zaměnil Bušek z Myslibořic své podíly na Myslibořicích za ves Oslavici, Heřmanice, Jabloňov a j. Bohuň, bratr Buškův, z Moštišť (v. t.) poručil 1370 svůj majetek markrab. Janovi a ihned přijal týž od téhož lénem pro sebe a své mužské potomky; mezi jiným jest jmenován i díl Oslavice (17 lánů s lesy). Druhý bratr Vznata zapsal své manželce Ludě 150 kop gr. věna na

svém statku, k němuž náleželo i 7 lánů v Oslavici. Po 6 letech (1376) prodal však vše, čímž vládl v Oslavici a v jiných vsech. Dobšovi z Meziříčí jinak z Mitrova. R. 1386 Kateřina z Bíteše, manž. Domoslavova, přenechala panu Janovi z Meziříčí činž. lán a $^1/_4$ v Oslavici; ježto týž p. Jan přikoupil si za 4 roky od Dobše z Mitrova s Moštišti (v. t.) i majetek jeho v Oslavici, má odtud ona část vsi stejnou vrchnost s Meziříčí (v. t.).[1])

Jan a syn jeho Václav z Lomnice pustili 1447 odúmrt a odúmrtné nápady vší obci Oslavici a potomkům.[2])

R. 1360 připomíná se ve vsi dvůr, jehož majitelem by Blaha; za manželku měl Anežku, jíž na něm zapsal 30 kop věna. T. r. i Bedřich z Opatovic paní Anežce Blahové vložil v desky půllán v Oslavici, chalupu, louku a pole ve 20 kopách. Blaha, jenž měl i nějaký statek v Přeckově (v. t.), daroval (r. 1366) své pole v Chroustově za pokoj své duše rudíkovskému kostelu.

R. 1493 vyznal Mikuláš z Trúbska a z Oslavice (obr. 82.) před úřadem meziříčským, že na něho a bratra Prokopa, purkrabího na Meziříčí, spadl právem dědictví dvůr v Oslavici po † otci Václavovi; Mikuláš postoupil svou polovici dvoru bratrovi za 30 kop gr. R. 1532 vzpomíná se Alex, syn dvořákův z Oslavice, a 1534 Jan Nosek, dvořák odtud.[3])

Na dvůr provdána byla Anna,[4]) zv. z Oslavice, jež r. 1464 pohnala na soud Mikuláše z Jemničky a Oslavičky ze 30 kop, že držel její věno v Oslavičce, ku kterémuž měla právo. Jiřík z Oslavice žil kol r. 1481.[5])

Podd. poměry. Za dávných dob bývalo č. 20. svob. gruntem. Po rozdělení jeho ztraceno svobodnictví. R. 1775: 17 sedláků platilo o sv. Jiří a o sv. Václavě grunt. činže po 2 zl. 48 kr., 15 kr. za hlásku, 39 kr. za předivo, po 5 slepicích a 20 vejcích, a robotovali jako sedláci u Radostina; někteří z nich měli sypaný desátek (7 m. žita, $5^1/_2$ m. ječmene); 2 chalupníci dávali po 1 zl. 15 kr. platu, slepici a 8 vejcích; robotu jejich viz

---

[1]) C. D. M., X., 206.
[2]) Na Meziříčí 1447 (Obec. archiv v Meziříčí).
[3]) P. K., fol., 61, 116, 118.
[4]) Měla list i na dvůr a ves Křižánkov.
[5]) Z. d. b., III., 86, 537, 539, 541; IV., 350, 444; V., 296, 469; VI., 267 VII., 388; XIV., 27. Kn. půh., IV., 103, 403

u D. Borů. Tehdy byly ve vsi škola a pastouška, vrchnost měla 8 domkův. Meziříčský děkan dostával odtud $80^6/_8$ m. žita, 57 m. ovsa desátku „v zrnu čistém a tvrdém" o adventě. Před zrušením roboty 6 láníků robotovalo po 3 dnech s párem koní, 4 $^3/_4$láníci a 6 půlláníků po $2^1/_2$ dnech pěšky, 2 čtvrtláníci po $1^1/_2$ dni týdně, domkáři po 26 dnech ročně, ženatí podruzi jen 13 dní ročně celkem. Vykoupeny z roboty před 1848 byly č. 9. a 30.

Přifařena jest do Vel. Meziříčí. V obci jest od r. 1839 kaple se sochou sv. Mikuláše a zvonkem „P. Marie" z r. 1867. Před tím byl zvonek na švestce u pastoušek, a zvonilo se ze světnice. Mrtví se pochovávají na meziříčském hřbitově, kdež do let 1860tých mívala obec své vymezené místo na kopečku za oltářem a svého hrobaře. Z pěti křížů nazývá se „Maloušků" (z r. 1775) Božími mukami a stojí nad Meziříčím u silnice pod nádražím.[1])

Obr. 82. Znak vládyk Oslavických.

Škola založena před rokem 1750. Vyučovalo se v pastouškách čís. 1. (dnes chudobinec), asi 3 roky na výměnce u č. 21.; r. 1830 nábož. fondem vystavěna nová škola na místě starých pastoušek, a pastýř se odstěhoval do staré školy zv. dnes pastoušky. Za prvního známého učitele Dominika Šťastného chodilo do zdejší školy mnoho žáků ze samého Meziříčí. Déle působil J. Ehl 1873—1887, jenž počal psáti knihu pamětní r. 1877; od r. 1902 Václav Ždímal.

Učitel dostával groš „sobotales" z dítěte, od usedlého $^1/_4$ m. žita, $^1/_4$ m. hrachu, od velkostatku 8 sáhů dříví, s jara při zápise vajíčka.

Přiškoleno jest Osoví, dříve i Baliny a ovčírna. Dítek jest 77, žák. knihovna má 86, uč. 37 sv. Za r. 1835—1868 vedena „Zlatá kniha".

---

[1]) Na obec. louce „Obůrce" jest starý kámen s vytesaným křížem po obou stranách. Jest prý pod ním pochován voják, jenž v bahnisku několik kroků níže se utopil i s koněm.

Majetek obce: 13·85 ha polí a luk, škola, hasič. skladiště a býv. pastoušky. Správu obecní vedli dříve rychtář, půlmistr a 2 konšelé, dnes starosta, 2 radní a 6 výborů; funkcionáři bývali voleni[1]) u vrchního. Pečeť starší měla nápis: Welká Woslavice a znak sv. Jiří, nová týž znak s opisem: Obecní úřad ve Velké Oslavici. Účty. Daně platí se odtud 1851·11 K; r. 1871 činilo vydání 251·78 K, příjem 506·6 K, r. 1902: 2505·47 K a 2662·95 K; přirážka 50%. Chudobinský ústav od r. 1902.

Přes 100 let drží domy rod Doležalův, Havlíčkův, Kratochvílův, Malouškův (č. 9., 18., 26.), Pospíšilův, Vaňkův, Vokounův a Zelníčkův.

Trati jsou: Na Vobůrce, na Čtvrtkách, na Přihoně, na Žlebě, ve Skalách, nad Borovím, v Zadních dílích, ve Vlčích ďamách, v Křenicích, na Žohlíčkách, ve Vidláčko, na Sétovci, v Hátkách, na Honkách, na Shnělý, o Stodynke, na Močidlích,[2]) o Hruške, o Lipke, o Jasynka, v Křípcích, na Blatinách, ve Svobůdkách, v Olehlích, v Jazinách, v Mrščníko, na Vépustko, na Padělcích, v Jilmech, pod Vochuzko, na Kopajnách, na Postřihačce, v Kolíbce, Moránská[2]), v Hrádcích,[3]) Vostrůvek, na Pařezny, na Zátokách, v Rebničko, na Hlinách, o Potoků, na Mešánce, v Zálomech, Herálka, Drázka (1742: Drábská), v Patrijách, v Kotinách, v Hatích, v Komoře, za Křížem; pod Benedínem, v Chobotě, Skalnatej. Celkem jest

---

[1]) Volebnímu aktu se říkalo, „že sedláci chodí šeptat". Šeptal se totiž slib vrchnímu do ucha.

[2]) Na louce „Moránská" v pan. lese Vochozi nalezena pečeť s nánápisem „PIECZEC WSI MOCZYDLA". Všeobecně se myslilo, že stávala v trati „Na Močidlích" ves téhož jména, zvláště že se tam vyorávaly uhelné zbytky. Kolem r. 1890 kopáno na Moránské; nenašlo se nic. Zdá se, že psaná pečeť byla někde vzata a zde pohozena, aneb jest to pouhý padělek z novější doby.

[3]) V Hrádcích nelze spatřiti známek po nějakém osídlení. Dva doliky vzájemně skalnatými přepážkami oddělené vznikly lámáním štěrkového kamene na starou cestu z Meziříčí do Budišova, jež vedla nedaleko odtud ke trati Oborám. Hrádek sám stával o něco výše tohoto lomu asi na lesních parcelách, jež náležejí domovním č. 16., 18., 20., 24. Posud lze tu poznati zbytky náspův. Pověsti mluví o pokladu na těch místech zakopaném, o řinčení řetězů tam i na stráních za určitých dní a o sudech vína ve velkých sklepeních.

u obce: 488·1 ha polí, 60·6 ha luk, 4·8 ha zahrad, 45·1 ha pastvin, 139·3 ha lesův.

Vesnicí protáhli Francouzi — „pěkné lid, beli voblečeni jako pisaři, kabáte modry a sčebetali jako hose“, — Rusi — „beli velcí jedlíci, knedle dělale do nich jenom huk, huk“, a Prusi „chtěli jenom výražkový chléb, černým házeli po hospodyni“. Obec trpěla požáry: 1852 (3 č.), 1858 (3 č.), 1897 třikrát (celkem 8 č.).

Samoty. Nebesín (3 domky a dům). Na místě domu stával mlýn Huščův (č. 30.).[1]) R. 1775 byl na něm Josef Hamža, před ním Josef Hušť. Mlynář dával 3 zl. 4 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 4 slepice, 24 vajec, místo 8 kop raků 1 zl. 12 kr., za chov psa 1 zl. 10 kr. Za robotu platil o sv. Janě 2 zl. Na práce u zámku nebo dvora posílal nádeníka.

Nádraží u Vel. Meziříčí (od r. 1886) a zástavka „Velká Oslavice“ (od 1899). Knížecí hájenka v Jazinách.[2])

Oslavice Malá v. Oslavička.

Oslavice Velká v. Oslavice.

Oslavička

(Oslavičky, Oslauicze parva, Oslauiczka, Oslawicz minor [1385], Oslawiczky, Malá Oslavice), osada v údolí při soujmenném potoku po obou stranách třebické okr. silnice $5^1/_2$ km jjz. V. Meziříčí; katastrálně (4·19 km²) jest samostatnou obcí, politicky částí Rudíkova.

Před 30letou válkou byly poddanské domy jen 3 s $28^4/_8$ m. polí (= $^{12}/_{64}$ lánu); za téže války zpustlý dům stál neosazen ještě

[1]) Mlývalo se prý zde pro psy chované na Benedinské tvrzi. Parcelní protokol z r. 1835 jmenuje majetníka Večeřu. Rod Hušťův byl na něm již za 16. století.

[2]) Na dotazník Vlastivědy odpověděl JUC. J. L. Pospíšil z Oslavice.

r. 1747; t. r. byla 2 č. a při nich 20 m. polí, $8^{4}/_{8}$ m. pustin, $^{3}/_{8}$ m. zahrad, 2 vozy sena; r. 1890: 20 domů, 150 obyv.; r. 1900: 20 domů, 153 obyv., českých katolíkův.

R. 1360 poručil dědičně Vít z Oslavičky manželce Marketě $^{1}/_{2}$lán s lesy, pastvinami a vším příslušenstvím. Následujícího roku prodali týž manželé v Oslavičce dvůr a 4 lány Bláhovi z Oslavičky a dědicům.

Částí Oslavičky s tvrzí, svobodným vládyckým statečkem, vládl před r. 1371 Jan z Osovího, jemuž příslušel i nějaký majetek v Osovím (v. t.). R. 1371 zaměnil Jan tvrz a majetek v Oslavičce se jmenovaným Bláhou, jenž mu postoupil všeho, co měl v Osovím. Tak zcelena osada. Bláha zapsal své manželce Herce 50 kop gr. na zdejších 6 lánech. Po něm vše dědili synové: Filip, Petr, Mikuláš a Chýna. Filip svůj a Mikulášův (s jeho svolením) podíl prodal Petrovi r. 1386; zároveň Chýna, jenž mezitím koupil Přeckov (v. t.), a Petr sstoupili se na všechen svůj nynější a budoucí majetek. Jednotný statek byl dělen 1390, kdy Petr Zdeňce z Oslavice prodal lán v Oslavičce, a r. 1406; tehdy zapsal své manželce Regině na vsi mimo dvůr 90 kop gr. věna a prodal Svachovi[1]) a dědicům alodní dvůr, tvrz se všemi poli náležitými k onomu dvoru a s jinými rolemi patřícími ke dvoru, jejž držel Mikuláš Kudelka, s lesy, lukami, rybníky, mlýnem a vším příslušenstvím k onomu alodnímu dvoru, sobě zůstaviv pouze ves. Svach zapsal na koupeném majetku své manželce Anně 80 kop gr. věna.

Počínal si však, jako by mu náležela i ves: lidem Petrovým na jejich lukách pásl a škodil a poroučel jim, aby odklady činili po vůli jeho, zájemné bral od nich proti právu, tak že 3 lány, z nichž každý platil ročně 50 gr., zpustly, uvázal se v některá jejich role, lesy a louky, činil cesty v jejich obilí, bránil jim z potoka bráti vodu a v potoce namáčeti a j. Proto jej pohnal r. 1410 na soud Petr ze 200 kop gr. škody. R. 1412 koupil si Svach od Petra i celou ves.[2]) Na tvrzi bydlel ještě r. 1436; žalovalť t. r. Jana z Meziříčí ze 200 hř. gr., že jest jemu pobral a jeho chudým lidem tu v Oslavičce v pravém lantfridě.

---

[1]) R. 1407 se nazývá: „Svach řeč. Teleč z Oslavičky" (Kn. půh., II., 75). Týž sstoupil se na svůj statek v Oslavičce se svým bratrem Janem z Věstoňovic.

[2]) R. 1416 přijal na spolek svou manželku Annu na svůj statek (9 lánů) v Oslavičce.

Mikuláš z Oslavičky měl od r. 1398 koupeny Běhařovice.

R. 1415 se připomíná Jarošek z Oslavičky.

Po Svachovi připadl statek koupí na Jana Langasta z Věstoňovic, od kteréhož prodán a v zem. desky r. 1447 vložen Mikuláši z Manova, jenž své manželce Kateřině z Ratišovic zapsal na vsi Oslavičce, dvoře a příslušenství 12 kop gr. úroku na 120 kopách gr. věna. Ale když Jaroslav z Lomnice vzpomenuté Kateřině postoupil na své dědičné vsi Knihnicích 12 kop gr., bylo vymazáno oněch 12 kop ze zápisu na Oslavičce.

Mikuláš z Manova seděl na zdejší tvrzi do r. 1466. Tehdy zem. deskami zajistil Zichovi a Mikuláši z Jemničky tvrz, dvůr a ves Oslavičku s rybníky, jinak „haltýři", pastvinami „Trávníky" a j. Bratří přenesli na tvrz, dvůr a ves Oslavičku zápis Kunky z Meziříčí, jež měla na Přímělkově; r. 1480 přijala zmíněná Kunka syna svého Mikuláše na pravý spolek na věno na své a děti jeho na 100 hř., kteréž měla na Oslavicích.[1]) Čí byla dcerou Anna, manželka Jana z Bezděkova, která ihned po prodeji Oslavičky pohnala Zicha Svratku z Oslavičky z 16. hř. gr., že jí drží ves Oslavičku, na kteréžto vsi měla věno své, a nechce jí s toho sstúpiti, neví se. Mikuláš z Jemničky si r. 1482 přikoupil statek benedínský a připojil jej k Oslavičce. Zichův syn slul Jan, jenž se zřekl r. 1499 svého dílu i se svými erby i všeho práva, kteréž měl na vsi Oslavičce po otci svém, na prospěch Mikuláše z Jemničky, strýce svého, a erbův jeho. R. 1489 byl rukojmím Mikuláš z Jemničky a z Oslavičky; po 4 letech přikoupil si Osoví, r. 1500 se nazývá Mikuláš Oslavický z Jemničky a na Slatině[2]); byltě mu a Václavu Divůčkovi z Počepic r. 1490 Jan Koňas z Vydří, rukojmě za Jana Mléčka z Slatiny, vložil v desky tvrz a ves Slatinu. R. 1494 Václav z Počepic zapsal svou polovici na Slatině též Mikuláši z Jemničky.

Po † Jiříkovi Oslavickém z Jemničky Zdeněk z Valdštejna, hejtman markrabství Mor., na místě pozůstalých sirotků s jistým vědomým povolením a naučením pánů soudců na dobré sirotčí vložil v desky r. 1560 Zikmundovi Heldtovi z Kementu: tvrz a ves Oslavičku s dvorem poplužním, s pustým mlýnem při vsi

---

[1]) V netišť. zem. deskách (XI., 7) čteme v „Oslavicích", ale má býti „Oslavičce".

[2]) Arch. Čes., XVI., 337.

ležícím, ves Osoví,[1]) ve vsi Uhřínově 7 člověkův a osmého mlynáře, ve vsi Chřeptově (= Křeptově, v. Rudu), což tu těm sirotkům náleželo, a ve vsi Kamenném jednoho člověka, dvůr pustý v Benedíně, věž na předhradí meziříčském, s lidmi osedlými a neosedlými a vším příslušenstvím. Odtud jsou sloučeny dějiny Oslavičky s Vel. Meziříčím (v. t.). Tvrz stávala v oné části dvora, kde posud jsou viditelny ve zdi 2 střílny.

R. 1571 byla Anna Oslavická z Jemničky manželkou Zdeňka Hodického z Hodic a na Plavči.

Jest přifařena a přiškolena do Rudíkova. Kaplička na návsí jest zasvěcena P. Marii; v okolí jsou 4 kříže.

Poddanské poměry. Dle vrchnostenského přiznání měl panský dvůr, zřízený z poddanských pozemků po 30leté válce, 636$^{1}/_{2}$ m. polí, 12$^{1}/_{2}$ m. pastvin, 7 m. zahrad, 111 vozů sena, a poddaní dávali 2 zl. 42 kr. pozemkové, 30 kr. robotní činže, 1 zl. 9 kr. místo vajec a slepic; robotu jejich viz u Vel. Meziříčí. R. 1775 robotovali rolníci 1$^{1}/_{2}$ dne, domkáři půl dne v témdni.

Trati se jmenují: Bahnice, od Hráze, Doubí, Páleniny, Padělky, pod Rubačkou, u Obory, Bařiny, Hranečník, Skřipavy; v obecním katastru jest 215·8 ha polí, 57·8 ha luk, 2·13 ha zahrad, 39·5 ha pastvin, 99 ha lesů, 4·1 ha rybníků; pečeť má nápis: „Obec Malá Woslavice".

Nejstarším rodem jest Střechův na č. 5. (skoro 150 let).

Samoty. Bažatnice (myslivna) 1 č. s 8 obyv. Dvůr panský (1 č. s 27 obyv.), Benedín, býv. ovčírna (1 č. s 13 obyv.).[2]) Na jejím místě stávala ves **Benedín** s tvrzí a dvorem, dle níž se nazývala vládycká rodina z „Benedína". Matějek z Benedína zapsal r. 1376 své ženě Anežce 60 kop gr. věna ve vsi Benedíně, na dvoře, 4 lánech a půlláně. R. 1398 prodal Jan z Benedína jménem svým a svých bratří Jilvína a Ondřeje z Hartvíkovic

---

[1]) Volný (o. c., str. 230) má: ves Kosov. Dle Volného chybu opakuje článek „Bartoloměj Vanecký z Jemničky" v Časopise Společ. přátel star. čes. (XV., 2., příloha str. 28.)

[2]) Z. d. b., III., 556; IV., 49; V., 406, 407; VI., 315; VII., 379, 380, 824; VIII., 140, 319, 320, 362; IX., 177, 239; XI., 290; XII., 680, 685; XIV., 47, 56, 58; XI. (netišť.), 22; XII. (netišť.), 3; XXIV., 10; XXV., 25; Kn. půh., II., 75, 193, 361; III., 145; IV., 114, 237.

alodní dvůr ve Votíně Ješkovi Čardíkovi. Sestrou Janovou byla Jaroše, manželka Jindřicha z Heroltic. Následujícího roku sstoupili se Jan z Benedína a Jan Pelhřim z Komárovic, jihlavský měšťan, na své statky tak, že, kdo by z nich spíše zemřel bez dědiců, měl majetek jeho děditi pozůstalý; ježto zemřel dříve Pelhřim, obdržel Komárovice Jan z Benedína, jenž je však r. 1406 zapsal Mikuláši Kyssenpfennigovi z Jihlavy. R. 1399 daroval Jindřich z Jasenice Janu z B. a své sestře Anně a jejím dětem právní moc a patronátní právo oltáře sv. Magdaleny v tasovském kostele (v. t.). Za manželku Jan z B. měl Kateřinu, které Jindřich z Otratic zapsal r. 1406 v Kamenném na činž. láně, v Oslavě na $8^1/_2$ láně, v Křeptově na $1^1/_2$ láně a $^1/_4$ láně 5 kop gr. činže, a manžel Jan na celé vsi Benedíně s tvrzí (již byl sám vystavěl) a dvorem, lesy a příslušenstvím 80 hř. gr. věna. Z oněch lánů v Oslavě postoupil $4^1/_2$ Jindřichovi z Plumlova a r. 1446 daroval Janovi z Dlužína a Ondřejovi ze Studnic (v. t.) roční plat na zbylých 4 lánech. Na majetek v Křeptově a Kamenném přijal na spolek r. 1446 svého syna B e n e š e, jenž byl živ ještě r. 1451.[1])

Jan z Benedína byl rukojmím Ondřeji z Okarce na 12 hř. gr.; pro neplacení jejich byl r. 1406 pohnán jím z oněch peněz a po šesti letech Janem Vlachem z Benedína (býval v Otraticích) z 10 hř., že mu je byl dlužen. R. 1419 ručil Janovi z Kozlova za Jindřicha z Meziříčí na 60 hř. Ježto po smrti Jindřichově zdráhal se platiti ony peníze, dal Kozlovec na Jana z B. přísud a následujícího roku byl zveden na Janovo zboží v Benedíně a na rybník tamže v 17 hř., jež na něm obdržel zemským právem.

Benešem v y m ř e l r o d v l á d y k ů z B e n e d í n a. Jan Konšelský z Pulic (a Jenešova) a Mikuláš z Kozlova, správcové statku po zemřelém Benešovi, prodali bratřím Ctiborovi a Janovi z Hartvíkovic (synům Jilvína z Hartvíkovic) ves Benedín s tvrzí a dvorem, rybníky, lesy a přísl., ve vsi Křeptově 2 lány bez čtvrtlánu a v Kamennám lán (zápis r. 1464).

Ač za obléhání Třebíče uherským králem Matyášem mnohé vesnice zpustly, Benedín zůstal ušetřen; prodalť r. 1481[2]) Ctibor Čbeřík z Hartvíkovic (a z Mistřína) své vlastní dědictví Mikulášovi z Jemničky a erbům jeho: tvrz Benedín s dvorem, s lidmi used-

[1]) Archiv Český, IX., 249.
[2]) Zápis do zemských desk r. 1482.

lými i neusedlými, s 1 člověkem v Kamenném a půl čtvrta člověka v Křeptově a vším příslušenstvím, což k té tvrzi, dvoru a vsi Benedínu, člověku v Kamenném a lidem v Křeptově příslušelo od starodávna. Odtud do r. 1560 byl benedínský stateček u Oslavičky (v. t.), od t. r. s ní u Vel. Meziříčí (v. t.). Ctibor byl rukojmím za otce bratří Václava a Jindřicha z Tvorkova; poněvadž synové nechtěli p. Ctibora z rukojemství vyvaditi, a páni nalezli, aby svému slibu a pečeti dosti učinil, musil prodati své dědictví benedínské. Kdy zanikla osada, a kde stávala tvrz, nelze určitě říci.

U Oslavice posud trať se nazývá „Pod Benedínem".[1])

Osoví

též Osová neb Osové (Ossoua neb Ossowe) zvaná osada 4·7 km. již. okres. města. Katastrem (3·25 km²) samostatná obec jest politicky částí Oslavice (v. t.). Rozkládá se na svahu táhnoucím se na jih k potoku „Mařku" a k Nesměři. Na návsí přiléhá k dvěma domkům rybníček „Luža". Z humen na vých. straně otvírá se krásná vyhlídka. Stavby domů jsou udělány z kamene, stodoly a 2 chalupy z roubeného dříví (zvláště „u Dobšů"). Omítka jest všude bílá a hladká, střechy doškové a šindelové, štít prkenný.

Ze starodávného kroje nosíval ještě starý Dobeš žluté koženky, punčochy a střevíce.

Ze starých památek byl vykopán na Kocourově poli v Hatích kamenný mlat a v Rohovcích džbáneček r. 1905 hlavně s bílými penízky krále Vladislava II. v četných variantách.[2])

Dějiny. Jan z Meziříčí Bláhovi z Oslavičky a dědicům ve vsi Osovím blíže Meziříčí prodal r. 1365 za 50 kop gr. 4 lány, chalupu, rybník a lesy. Po 6 letech vyměnil Bláha jmenovaný majetek koupený s Janem z Osovího za podíl jeho v Oslavičce.

---

[1]) Z. d. b., VI., 311; VIII., 122, 145, 291, 295, 395—397, 446; XII., 464, 504; XIII., 53; XI. (netišt.), 22. Kn. půhonné, II., 44, 244; III., 49, 59; IV., 180. J. Tvarůžek, Benedín, zaniklá ves (Č. M. M., XVIII., 264—267) (neúplné).

[2]) Č. V. M. S. O., XIX., str. 32. (I. L. Červinka). Mlat a několik penízků jest uloženo v zeměpisném kabinetě zemské reálky ve Velkém Meziříčí.

R. 1409 Marketa, vdova po Janovi Lothovi z Osovího, spolčila se s dcerou Anežkou na své věno, totiž 50 kop gr., jež měla v Osovím na dvoře, lesích a příslušenství. Druhá dcera Lothova byla Kateřina, manželka Matěje z Balin, jemuž náležela tato část Osovího, a po úmrtí jeho vdově Kateřině;[1]) soudila se o ni s Mikulášem z Uhřínova (v. Baliny). Kateřina r. 1437 spolčila se s Václavem (= Vaněk Volimír z H. [r. 1466]) a Janem z Hlinného, svými sestřenci, na 40 kop gr. svého věna na vsi Balině a na svém dědictví v Osovím. Po 10 letech obnovila s nimi spolek na Osoví s příslušenstvím a ustanovila je za dědice na své vsi Osovím a tamním dvoře úročním a na všem, cokoli má ve zmíněné osadě. Kateřina věnovala r. 1440 zdejší 3 lány meziříčskému špitálu (v. t.). R. 1425 se mluví o sirotcích po Ondruši, dvořákovi z Osovího (P. K., fol. 27).

Dcerou Václavovou a dědičkou Osovího byla Kateřina z Hlinného, provdaná za Zikmunda z Manova. Táž spolčila se se svým manželem r. 1490 na Osoví. Po 3 letech Zikmund a Kateřina Mikulášovi z Jemničky a erbům jeho prodali však a v zem. desky vložili své vlastní dědictví, ves Osoví u Meziříčí s lidmi platnými i neplatnými, poplatky a lesy. Tím připojena ves k Oslavičce (v. t.) a s ní r. 1560 Vel. Meziříčí (v. t.).

S počátku XVII. věku bylo zde jen 6 domů s 255 m. (= 2 lány) polí; lán měl 81 m., 3 půllány po 54 m., činž. polí 12 m.; 2 domy stály bez polí. R. 1750 bylo $224^4/_8$ m. polí, $^5/_8$ m. zahrad, $23^7/_8$ m. úhoru, $23^7/_8$ m. pustin, $14^1/_2$ vozu sena a obecní domek; r. 1890: 21 domů, 126 obyv.; r. 1900 stejně domů, ale obyv. jen 107 (22 rodin).

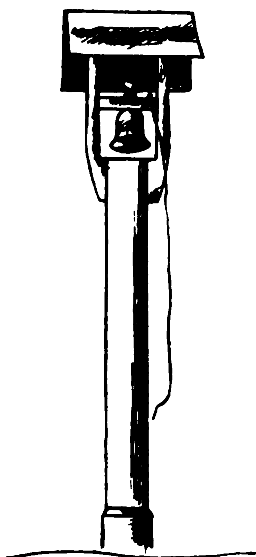
Krátce před r. 1848 robotoval celolán (č. 7.) 3 dni s 2 koni, půllány (č. 1., 2., 8. a 10.) 3 dni s 1 koněm neb 2 dni párem, čtvrtlán (č. 12.) měl robotu pěší ($1^1/_2$ dne); domkáři pracovali na panském 26 dní ročně.

Osoví jest přiškoleno (12 dítek) do Oslavice, přifařeno do Meziříčí. V obvodě obecním jsou 4 kříže, na návsi dřevěná zvonička, (obr. 83.) jejíž zvonek z r. 1824 má reliefy sv. Floriana a P. Marie Pomocnice. Blíže vsi jest starý kamenný kříž (obr. 84.).

[1]) V Pam. knize velkomeziříčské (fol. XXVII.) se nazývá „Kateřina Balinová“; táž r. 1452 sirotky Ondruše, dvořáka z Osovího, poručila mlynáři Benešovi, synu Jana Kozlovce, býv. mlynáře nesměřského.

Obci náleží 1·6 ha pozemkův a pastouška. Příjem obecní 288·04 K, vydání 195·03 K (1902). Pečeť se znakem sv. Jiří má nápis: MP OBZE OSSOWSKY 1766. Před r. 1848 bývali rychtáři u Kadlicův a Mikuláškův.

Trati se nazývají: Loučky, Kutina, na Póstkách, Doubí, Libenice, na Frantovkách, v Koretinách, Kočvarka, na Chromýho, Chmelník, Pažórek, v Křipko, v Meziháji, na Dolinách, na Vostruvko, o Čistý studně, Pastéřka, na Skalnatý, Vobecnice, v Hatích, o Vochoze, na Hlince, na Šotkách, pod Březím, na Dílech.

Obr. 83.
Zvonička v Osovím.

Celkem jest u obce: 164·1 ha polí, 21·9 ha luk, 0·5 ha zahrad, 15·6 ha pastvin, 115·5 ha lesa.

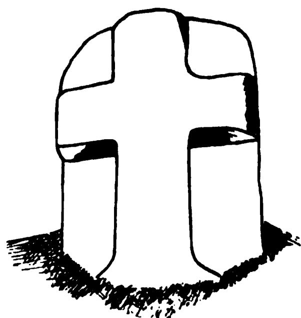
Přes 100 let zachovaly domy rodiny: Košábkova (č. 7.) a Chaloupkova (č. 8.); v letech 1656—1750: Drápelova, Novotných, Kocourova, Filova a Mikuláškova.

Dříve kvetlo v obci tkalcovství; zašlo částečně pokleslým pěstováním lnu. V místě jest kovárna.

Samota: Hájenky v Nesměři. V těch místech stávala osada a samostatný stateček „Nesměř" (Nesmierz), jež za XIV. věku náležely částí Oldřichovi z Nesměře a částí synovci jeho Janovi z Nesměře. R. 1365 odkázal Oldřich svůj podíl manželce své Jitce, a o 6 let později přikoupil i část Janovu. R. 1376 sstoupil se Oldřich vzájemně se svou dcerou Annou ze Studnic na všechen svůj majetek v Nesměři a její v Studnicích. Anna vládla otcovským podílem do r. 1446; neboť t. r. vložila v zem. desky Janovi Lejskovi (= Lískovi = Layskovi), meziříčskému měšťanu, své dědictví ve vsi Nesměři: dvůr, mlýn, pastviny a všechno příslušenství; při kupu zřekla se zároveň její dcera Eliška, vdova po † Bohunkovi[1]) z Nesměře, všeho svého práva věnného (50 kop gr.), o něž se byla již soudila r. 1417 s Vidlákem,

[1]) R. 1396 stala se smlouva mezi Ješkem Hořinkem a Bohunkem z Nesměře o louku. (P. K., 135).

meziříčským měšťanem, že jí je držel bez její vůle. L. P. 1452 stal se trh o panství nesměřské: Jan Lejsek prodal Stěpánovi Vatínovi (Střelci), měštěnínu meziříčskému, dětem jeho a manželce Bětě zboží nesměřské se vším příslušenstvím, což k tomu od starodávna přísluší, s mlýnem, řekou, dvorem, lukami, pastvami, lesy a j. za 80 kop gr. Společným nákladem se mělo to vložiti v zem. desky (P. K., fol. XXVIII.). Ježto zápis o prodeji jest přeškrtnut, zdá se, že byla zrušena kupní smlouva; neboť r. 1477 Jan Lejsek (Laysek), t. č. měštěnín třebický, vyznal, že prodal Nesměř s jejím příslušenstvím Václavovi Pavlovskému, zůstaviv si, že louky zádušní „u Skalky" neprodal, z kteréž jest plat ke kapli meziříčské, než že ji dobrovolně jemu postoupil, aby ji Pavlovský se svými budoucími požíval, jak on, a ten plat faráři meziříčskému půl hřivny o sv. Václavě dával. A toho platu Václav Pavlovský i s svými budoucími, aby prázdni nebyli, leč by učinili vedle toho listu, jakož svědčí nadání těch předkův nesměřských ..... (P. K., fol. 44.). Václavův syn Zikmund opět r. 1490 zapsal měšťanu Janovi Plýmlovi a Mandaleně, manželce jeho, ves Nesměř, své vlastní zboží a dědictví, s mlýnem, s lukami a vším, což k té svrchupsané Nesměři přísluší, ... kromě louky zádušné, kteráž od starodávna jest oddána k faře meziříčské, a kopy platu ročního, kteréž jsou oddali kupitelé dolepsaní z toho panství k špitáli meziříčskému, mají vydávati i potomci jich budoucí časy. Od r. 1493 viz Oslavičku, 1560 V. Meziříčí. R. 1750 měl dvůr $168^1/_2$ m. polí, $3^1/_4$ m. pastvin a 2 m. zahrad. Před r. 1775 byl dvůr zrušen. Ze stavení učiněny 2 hájenky.

Obr. 84.
Starobylý kříž u Osovího.

Mlýn měl r. 1444 Matěj Skalík, jenž jej koupil od Jana Kozlovce, mlynáře. Ježto mu však byl nedostatek v malosti cesty k mlýnu, přidala mu Eliška Bělková břeh, aby tudy cesta břehem byla od jabloně až k řece. Také mu přidala pastviště, z něhož nadepsaný Matěj má platiti 2 gr. o sv. Jiří, a 2 gr. o sv. Václavě (P. K., fol. 22). R. 1452 byl na něm Beneš, syn Kozlovcův. Trať „Kutina" poukazuje na zašlé hamry.

Nesprávno jest mínění Volného (Markgraf. Mähren, VI., 258), že v Nesměři bývala tvrz, a že díl osady náležel již za XII. stol. třebíčskému klášteru. Čiměř a nikoli Nesměř patřívala jmenovanému klášteru.[1])

Pavlínov,

katastrálně (6·65 km²) samostatná ves a politicky stejnojmenná obec, jižně Měřína (6 km) v dolíku u lesa (obr. 85.). Kolem jsou vrchy 531—640 m výše. Náves má půdorys obdélníka na obou stranách (sv. a j.) otevřeného, jejž tvoří cesta ku Geršovu, a vede na ni 5 cest; domy mají zahrádky a jsou stavěny z kamene. Ves mívala 21 poddanských domů s 380 m. (= $2^{50}/_{64}$ lánu) polí, z nichž po válce 30leté zpustlo 12 s 180 m. polností; r. 1749 patřilo starým 17 domům $306^{1}/_{2}$ m. polí, $80^{5}/_{8}$ m. pustin, 39 vozů sena, 9 komínů, vrchnosti 2 domky, obci 5 m. polí a vůz sena, r. 1890: 63 domy, 398 obyv. (1 Němec); r. 1900: 63 domy, 407 kat. obyv., z nichž 1 Němec, ostatní Čechové.

Pavlínov byl částí statků měřínského proboštství až do zániku jeho (v. t. do 1557). V l. 1479—1491 byl v zástavě u pánů z Lomnice, v l. 1491—1557 pánů z Pernštejna, r. 1557 majetkem Vratislava z Pernštejna, od něhož ves se zákupní rychtou koupil Jan st. Stránecký ze Stránec, kterýž ji učinil, vystavěv si tvrz, vedle Pivcovy Zhoře samostatným statkem; odtud se psával „na Pavlínově a Pivcově Zhoři". Sám zapsal r. 1569 manželce Anně Bošovské z Polánky 500 kop gr. věna a 250 kop nadvěna na svém vlastním zboží, totiž na vsi Pavlínově s dvorem, desátky a příslušenstvím. Podobně r. 1591 syn jeho Oldřich Stránecký manželce Kateřině Kusé z Mukoděl vložil v zem. desky 1250 zl. věna a 2000 zl. nadvěna na svém dědictví: „na tvrzi, dvoru a vsi Pavlínově, na pivovaře a ovčírně při též tvrzi ležící, na vsi Raclavicích, což mi v té vsi náleží, na vsi Šeborově, na vsi pusté Svařanově, což mi se na

---

[1]) Z. d. b., IV., 350; V., 406 a 407; X., 31; XI., 447; XII., 258, 673, 762; XII. (netišť.), 7, 27. Půh. kn., IV., 226. JUC. Jana Pospíšila odpověď na dotazník Vlastivědy. O zaniklé osadě: Z. d. b., IV., 178; V., 441; VI., 309; VII., 99; XII., 486; (netišť.), XI., 11; XII., 5. Půh. kn., III., 8, 30.

té vsi pusté na díl můj dostalo, na vsi Netíně, což mi v té vsi náleží, na vsi Pustině, na dvoře slove Nový, na mlýně a 2 pod-

Obr. 85. Pavlinov od jihu.

sedcích při vsi Frankové Zhoři ležící a na všem příslušenství....." Od t. č. má stejnou vrchnost se Stráneckou Zhoří (v. t.).[1]) Tvrz stávala v části vsi „na zámku". Dochovaly se zbytky zdí a sklepy.

[1]) Z. d. b., XXV., 18., XXVII.. 46.

Když se vracelo pomocné vojsko Ferdinandovo (Poláci) z bělohorské pláně do vlasti, zastavilo se i v Pavlínově, kde si udělali oheň z gruntu Jiříkova. Tu r. 1621 předstoupil Jiřík před vrchnost a prosil, poněvadž ztratil všecko, aby i s manželkou i dětmi byl propuštěn z poddanosti, aby sobě mohl zase zakoupení učiniti.

K poddanským poměrům (z r. 1750 v. Stráneckou Zhoř) nutno dodati z r. 1775: 13 sedláků dávalo po 4 vejcích, 3 chalupníci a podruh po 2, a z každé krávy po žejdlíku másla. Stálé činže platili po 48 kr., za předivo 36 kr., 6 slepic a 4 vejce, chalupníci po 24 kr., 18 kr., 1½ slepice, 8 vajec. Obec povinovala místo ponůcky zhořskému ponocnému 1 zl. 48 kr., 1⅞ m. žita, 1⅛ m. hrachu, 1½ mázu másla. Vrchnost zde měla myslivnu a 16 domkův.

Ves jest přifařena k Měřínu. Vyučovati se počalo 1790 Ig. Vařílkem; po 3 letech se učilo po domech, od 1817 ve vlastní budově (rozšířené r. 1885). Déle působili: Karel Vozáb 1850—1875, od 1877 Fr. Procházka stále. Přiškoleny jsou Pohořílky, Geršov a do konce 1897 i Hor. Raclavice. Žáků jest 172, knihovna má 242 sv.

Pavlínov má zachovanou pečeť s nápisem: PAWLINOW 1668 * a se znakem sv. Martina na koni sedícího, kolem jehož hlavy jsou písmena S. M. Trati se jmenují: Kopaniny, v Krajinách, Tintěrky, Volšiny, na Jiříkově, Kříb,[1]) na Vaňkovských, na Příčkách; r. 1749: na Telecí hoře, Vykudery, u Mladkova, Poloudíly, v Posekaný; rybníky: Podloužník, Mladkov, Jordán; celkem jest u obce: 329 ha polí, 36 ha luk, 3·4 ha zahrad, 39·3 ha pastvin, 243·4 ha lesa, 2·8 ha rybníkův.

Majetek obce: R. 1749 měla ves 4⁶⁄₈ m. polí, 1¼ vozu sena; dnes má školu a 7·3 ha polí, luk a pastvin.

Nejstarší rodiny: Dohnalova, Peterkova, Čermákova.

---

[1]) Rybník pod „Křiby“ náležel r. 1612 pavlínovským sousedům.

Pavlov,

farní ves, sz. (17 km.) Vel. Meziříčí, katastrálně (8·62 km²) samostatná a politická obec (obr. 86.) v kotlině ohraničené lesnatými kopci, s nichž jest krásný pohled na Žďárskou vyvýšeninu. Návsí teče od západu na východ potok vyvěrající ze dvou studánek v „Posvátnici", protéká nad dědinou rybníkem „Obecníkem", ve vsi 3 menšími rybníky, pode vsí „Podvesníkem" a „Vylhalem", a spojuje se s Oslavou nad Radostínem. Domy stojí osamotě, některé štíty na náves; chalupníci mají chalupy na návsí a v záp. části vesnice. Před všemi grunty jsou od nepamětných dob zahrádky na květiny a na hlavatici (přísadu). Kostel a fara jsou prostřed dědiny. Okolí Pavlova jest bohato rybníky, jichž bývalo dříve ještě více, jak ukazují protrhané hráze mezi lukami.

Dle pověsti býval Pavlov za dávných časů větší a stával prý na „Starém Pavlově". Hromádka kamení na nejvyšším místě ukazuje prý stopy chrámu, dle jiné domněnky hradu. Že něco pravdy spočívá v pověsti, plyne odtud, že přiléhající les ke Starému Pavlovu sluje „Posvátnice" a louka „Krchovská", v níž se v letech 1875tých vykopala popelnice; v „Podvesníku" po opadnutí vody lze viděti pařezy lesních stromův, z čehož soudíme, že okolí Pavlovské před věky vypadalo jinak.

Pavlov míval $2^{39}/_{64}$ lánu neboli $553^4/_8$ m. polí; r. 1750: 544 m. polí, $4^3/_8$ m. zahrad, $92^2/_8$ m. úhoru, $5^6/_8$ m. pustin, $44^1/_2$ vozu sena a rybník; domů před 30letou válkou 21; živnosti byly veliké: 2 po 54 m., 16 po 27 m.; r. 1790: 50 domů, 375 obyv.; r. 1890: 82 domů, 534 obyv.; r. 1900 jen 501 obyv., ze kterých 6 židů, 1 Němec, ostatní katoličtí Čechové, zemědělci.

Pavlov býval částí moštišstkého panství, s nímž byl postoupen r. 1370 Bohuněm z Moštišť mor. markraběti Janovi. Od t. r. viz Moštiště, později Vel. Meziříčí. Dne 29. října 1498 urovnán spor o les a pole u vsi Pavlova a Kyjova mezi Janem z Lomnice a vládykou Janem Vranovským z Vranova a lidmi jeho z Kyjova.

Kostel sv. Filipa a Jakuba, stará, původně gotická,[1]) ale r. 1792 přístavbou[2]) a opravami znešvařená stavba má 2 oltáře.

[1]) Klenba v presbytáři a okno za oltářem jsou její pozůstatky.

[2]) Mylno jest, že byl t. r. nově vystavěn (Ř. Volný, K. T., III., 188).

Obr. 86. Pohled na Pavlov.

Hlavní, dřevěný jest vkusná práce s 2 celými a 4 polosloupy s pozlacenými hlavicemi, patkami a podstavci, na nichž umělecky jsou vyřezány výjevy ze života sv. Františka de Paula; byltˇ sem oltář darován ze zrušeného pavlánského kláštera v Brtnici. Na evang. straně v presbytáři jest ve zdi zachované sanktuarium se železnou mřížkou. V lodi (s palachovým stropem) na ep. straně 2. oltář P. Marie Lurdské (z r. 1887). Pravou ozdobou chrámovou jest dřevěná kazatelna, vzácné staré práce řezbářské neznámého původu (obr. 87.); byla sem dána též z některého (z Brtnice) zrušeného kláštera. Jsou na ní 4 ozdobné výklenky se soškami 4 evangelistů; výklenky jsou od sebe odděleny sloupky, na nichž vždy 2 andělé nad sebou drží oponu; kazatelnu nese 5 andělů překrásných tváří na svých plecích, a na spodku andílek držící konec opony. Obrazy křížové cesty doplňují výzdobu svatyně, jež má 7 oken zakončených kulatým polokruhovým obloukem. Na věži (s býv. letopočtem 1573), stojící mimo kostel, jsou 2 zvony: Větší (336 kg) z r. 1587 s nápisem:

SMILVOG o SE o NAD o NAMI o PANE o BOZIE o PODLE o TVEHO o VELIKEHO o MILOSRDENSTVI o A o PODLE o MNOZSTVI o SLITOVANI o TVICH o RATCZIZ o SHLADITI o 1587. ZIALM L. Menši (168 kg)

Obr. 87. Kazatelna v pavlovském kostele.

se starým got. písmem byl přelit 1832: „Sancte Antoni, ora pro nobis". 1832. Karl Stecher in Brünn goss mich. Ve vížce nad kněžištěm visí zvonek 28 kg těžký. R. 1672 mimo hlavní oltář byly 2 vedlejší, starodávné stříb. ciborium, a v sakristii 2 staré knihy.[1]) Kostelu náležely louka a rybníček, daný za dluh

[1]) „Duo libri antiqui typi ignoti."

(12 kop gr.) po † Havlu Dvořákovi z Pavlova; z louky se platilo 24 kr., z rybníčka 70 kr. Zeť Dvořákův si však přivlastnil rybníček a nedával úroku. T. r. se mělo dávati desátku meziříčskému děkanovi: Z Pavlova 41 m. žita, 16 m. ječmene a 120 m. ovsa, ze Znětínka 21 m. žita, 63 m. ovsa, z Telečkova 7 m. žita a 22 m. ovsa; z prvních 2 vsí nedávali povinovaných jehňátek, ježto prý musejí dovážeti desátek, z poslední se nedávalo ničeho, poněvadž vrchnost vystavěla ovčírnu z poddanských domů, k níž přidala i jejich pole. Výkupné desátku z Pavlova dělalo 3390 zl. 16 kr. k. m., ze Znětínka 1579 zl. 52 kr.

Kalich má na patce slova: RefVsVs sVb DeCano CVraM gerente illustrissimo Domino Gundakero Andrea S : R : I : Comite ab Egkh (1720).

Nejstarší zprávy, které jmenuje Ř. Volný, (K. T. III., 189) o zdejší faře, týkají se Pavlova (něm. Pailenz) na Telecku. Jisto jest, že zde bývala fara, na níž patronátní právo vykonávala meziříčská vrchnost, a kteráž zanikla v 16. stol., když se rozmohlo nekatolictví. Za kat. protireformace připojena (do r. 1760) jako filiálka k Meziříčí, od t. r. do 1867 k Radostínu. Po obnovení (1867) fary působilo zde 6 kněží; Jan Mrázek 1882—1891, od r. 1896 Alois Dundáček. Faře patří rybník (0·16 ha), louka (0·71 ha), pole (4·63 ha).

Matriky jsou z r. 1784, kost. účty od r. 1770, pamětní kniha z r. 1867; křížů jest 7, nejstarší z r. 1810 před kostelem. Vlastní jmění kostelní dělá 250 K, nadační 3.996·75 K, obroční 26.620·84 K, chud. ústav 123·44 K. Hřbitov kolem kostela pro celou farnost.

R. 1672 nebylo zde školy ani učitele; v 18. stol. se vyučovalo v chalupě č. 43.; podnes se říká domku tomu „v rektůrně“ neb „u školských“. R. 1819 vystavěna nová škola (č. 63.); po rozšíření školy na dvojtřídní byla zbořena r. 1887, a vystavěna dnešní školní budova o jednom poschodí. Učitel míval za starších dob 250 zl. příjmu. Přiškoleny jsou: Starý Telečkov a Znětínek. Déle působili: Fr. Jaluška 1770—1817, syn jeho František 1817—1830, Jan Slezák 1839—1861, od r. 1878 Fr. Antoš. Školní pamětní kniha z r. 1780 a knihovna jsou při škole.

Obec. jměním r. 1775 bylo: Domek, kovárna, škola, pazderna, pastouška; r. 1735 ponechala jí vrchnost 51 m. polí za roční nájem 10 zl. 22 kr.; dnes: Škola, býv. pastoušky, 3 rybníky a 35 m.

luk; trati se jmenují: Rasůveň, Otočí hora, pod Křovíčky, pod Branou, Kříby, Zahrady, Hranice, Smradutá, pod Vylhalem, pod Podvesníkem, Starý Pavlov (Hauptštýn, na Hauptšteině), Nivy, Zálomka (les), Posvátnice, v Koutech, Krchovská, na Desáteční, Baba (les), na Volšinské, Bažantnice, Borové pole, Ostrůvek, Paseky, na Farářské (louka); celkem jest při vsi 387·2 ha polí, 102·2 ha luk, 2·1 ha zahrad, 56·7 ha pastvin, 214 ha lesa, 69·1 ha rybníkův.

Staré rodiny jsou: Peškova, Bartákova, Pavlasova a Doležalova; „u Novotných" (č. 18.) býval rychtář. Pečeť stará se nedochovala.

. Podd. poměry. R. 1775: 20 sedláků platilo grunt. činže po 1 zl. 56 kr., 15 kr. za hlásku, za předivo 40 kr., po 6 slepicích, 24 vejcích; 2 chalupníci po 14 kr., za hlásku 15 kr., za předivo 10 kr., slepici a po 4 vejcích; 2 domkaři po 53 kr.; jak sedláci a chalupníci robotovali, viz Radostín; domkaři týdně den. Vrchnost měla 10 domků na vrchn. pozemcích. Radostínský farář dostával odtud 41 m. žita, 16$^1/_2$ m. ječmene, 119 m. ovsa, po 4 vejcích od sedláků, 2 vejcích od chalupníků; kdykoliv v Pavlově míval mši sv., 2 sedláci z Pavlova a Znětínka byli povinni dávati dohromady 15 kr. a $^1/_8$ m. ovsa. Před r. 1848 půllánici robotovali týdně s koněm neb 2 voly 1$^1/_2$ dne neb 3 dni pěšky, $^3/_4$láník 2$^1/_2$ dne s 2 koňmi. čtvrtláníci 1$^1/_2$ dne pěšky, staří domkaři 26 dní ročně, noví 13. Z půllánu výkup z roboty činil 400 zl.[1])

Petráveč

(Petraves, Petrovice), katastrální (3·68 km^2) a politická obec, jv. (4 km) Vel. Meziříčí, stranou okr. silnice (do Tasova). Ves mívala s počátku 17. stol. 8 domů (5 sedláků, 3 domkaře s 99 m. [= $^{49}/_{64}$ lánu] polí); po 30leté válce[2]) obydleny 3 domy s 66 m., a 5 s 33 m. zpustlo. R. 1747 měli poddaní 14 č. (5 sedláků a 9 chalupníků) 81$^5/_8$ m. polí, 3$^4/_8$ m. zahrad, 27$^4/_8$ m. úhoru, 25$^4/_8$ m. pustin, 7$^4/_8$ pastvin, 5 m. lesa (v Nesměři) a 12$^1/_4$ vozu sena; r. 1790: 15 domů, 92 obyv.; r. 1890: 25 domů, 155 obyv.;

[1]) Z. d. b., V., 296; Archiv Český, XVI., 525.

[2]) R. 1657 byla Petráveč čítána jako část meziříčského panství, r. 1678 byla již od něho oddělena.

r. 1900: 24 domů (7 sedláků, 16 domkařův a obecní špitál), 153 obyvatelů českých a katolických.

Petráveč náležela farnímu obroči ve V. Meziříčí. Jak a kdy připadla své vrchnosti, nevíme. R. 1456 kněz Beneš, t. č. farář meziříčský, znamenav rolí opuštěnou dvou podsedků v **Lhotce Malé**, kteráž jest mnoho let pusta ležela, mezi farářovou dědinou, dvě čtvrti, kteréžto dědiny Hala prodal jest jednu čtvrt, a druhou čtvrt jmenovaný farář dal jest v úrok Jirkovi k držení (P. K., 28). Faráři mívali často spory s pány statku meziříčského o vesnici, které se skončily, že na poručení císaře Františka Petráveč do zemských desk byla vložena jako majetek farní.

Vrchnostenský (děkanův) dvůr (= Dub neb Dubov) měl r. 1493 Václav z Bukového, úředník nad městským špitálem, r. 1515 Jindřich Rokovský z Rokovníka, r. 1532 J. Dub, r. 1545 město Meziříčí, r. 1567 vládyka Balcar Louk. Mimo něj patřila faře i Jasenická louka, které vrchnost užívala za roční činži, pak Kaplanská louka a pole „Karlov". R. 1605 byl majitelem Dubova Pavel, jenž t. r. farnímu kostelu v Meziříčí daroval krásný obraz, který ukořistil za války. Dne 17. října 1641 mezi farářem Jiříkem Piru-em a hr. Annou Khieslovou roz. Berkovou z Dubé a Lipého stala se kupní smlouva o část dvora. Bylť dotčený kněz koupil zpustošený dvůr (od oné doby patří stále meziříčskému obroči) a stavěl na své zalíbení; t. r. však prodal od něho 59 m. dědičně hraběnce za 100 zl. Roku 1672 přiznal farář, že ku zpustošenému dvoru náleží i velký les. Dle domin. fase r. 1750 bylo u dvora „Dubového" 75 m.[1]) polí, 12 m. pastvin, 1 m. zahrady, 60 m. úhoru a 10 m. lesa. O lesích stala se r. 1679 mezi děkanem a vrchností smlouva, dle níž si směl bráti farář na potřebu vlastní dříví, dlouhé dřevo ve větším množství na opravu neb vystavění fary a kostela; za to vrchnost si vymínila honbu, a děkan nesměl proměňovati lesy na pole, nýbrž vysazovati zpustošené.

Poddanské poměry. Stálé dávky: Obec platila $32\frac{1}{2}$ libry přediva, 13 kuřat, $6\frac{1}{2}$ kopy vajec a 3 zl. 22 kr., užitek z výprodeje piva,[2]) honitba. Roboty: 5 sedláků robotovalo 5 dní

---

[1]) Vlastně 142 m.; obdělávalo se 75 m.

[2]) Farář dostával 9 sudů piva od meziříčské vrchnosti po 4 zl. a prodával je na vyšenkování po 10 zl.; nápojné daně platil ze sudu 2 zl. 15 kr.

s 1 koněm a 5 dní s volem, 3 chalupníci 5 dní s 1 osobou pěšky, podruzi za kopaniny od sv. Václava do sv. Jiří s 1 osobou 1 den, jinak 2 dni; rychtář byl osvobozen roboty. T. r. výnos z petrávečského panství vyceněn na 76 zl. 3 kr.

R. 1834 bylo pozemků vrchnostenských 178 j. 86□°, poddanských 461 j. 780□°.

Robota (780 dní s 1 koněm a 507 dní s 1 osobou) vybavena 81 zl. 13 kr., desátek a různé dávky z města a dědin (450 m. žita, 508 m. ovsa) roční rentou 1067 zl. 45 kr.

Dnes ke dvoru patří 59·28 ha polí, 5·93 ha luk, 0·82 ha zahrady, 5·66 ha pastvin, 30·52 ha lesa, celkem 102·21 ha, z čehož pozemková daň dělá 274·99 K. Budišovskému panství patří 1·05 ha luk a pastvin.

Přifařena a přiškolena jest do V. Meziříčí, ač se v letech 1850tých vyučovalo v č. 1., 4., 10. Posledním učitelem byl Fr. Malec († 1857).

Trati r. 1749 sluly: Pod Vaňkem, u Obory, v Kalištích, nad Kočvarovským mlýnem, za Vlčníkem, v Březinkách, Votavička, na Vohradce, na Hranicích, Široká, nad Hliníkem, nad Písečnou.

Na staré pečeti byl nápis: S. P. a znak: Ze srdce vyrůstající květiny; nová má znak sv. Petra a Pavla a nápis „Obecní úřad v Petrovicích". Obci náleželo za 18. stol. 4 m. polností a 2½ vozu sena; v katastru jest 228 ha polí, 16 ha luk, 2·58 ha zahrad, 28 ha pastvin a 78 ha lesa.

Na Kalištích v kopečkách při silnici kopala se železná ruda, jež se zpracovávala v hamrech v nesměřském údolí. Po hamrech není památky.

V katastru obce pne se „Velký most" vystavěný r. 1593 Antonínem Vlachem za 8000 zl.[1])

Pohořílky,[2])

katastrem (2·34 km²) samostatná obec; politicky jest částí Pavlínova; v údolí na obou březích pavlínovského potoka. Na stráni nade vsí panský dvůr.

---

[1]) Zem. reg.: Urb. fase 15, vrchnost. 76, rektif. 354.

[2]) Původně Pohořelice, potom Pohořeličky; na místě vsi stávalo prý město, jež vyhořelo.

Bývalo zde 7 domků s 98 m. (= $^{44}/_{64}$ l.) polí; za 30leté války zpustly 2, r. 1660 shořely 3. Ježto zmíněné pohořelé domky byly připojeny i s pozemky (42 m.) ke dvoru, zůstávaly r. 1749 jen 4 čísla s $65^6/_8$ m. polí, $4^1/_2$ m. úhoru, $3^1/_4$ vozu sena; r. 1790 čítalo se 43 obyvatelů; r. 1836: 12 domů (4 sedláci, 8 domkářů), 103 obyv.; r. 1890: 15 domů, 118 obyv.; r. 1900 v 15 domech 111 obyv., Čechů, 3 evang., 108 katolíkův.

Náležely částí meziříčskému panství, částí soukromníkům. Po prvé se připomíná ves r. 1376, kdy Přibík z Pohořílek manželce Kateřině z Hartvíkovic zapsal věno na 7 lánech ve Svařanově (v. t.).

Části meziříčské r. 1377 Jan ml. z Meziříčí postoupil mezi jiným Janovi st. z Meziříčí. Michek (= Mikuláš) z Pohořílek s Kuníkem ze Slatiny spolčil se 1381 na všechen majetek; r. 1390 zapsal týž Michek své manželce Marketě $3^1/_2$ hř. roční činže na Pohořílkách a na Černém lese a louce; ovdovělá „Michková" vzala si Jana Vidláka, s nímž a se svými syny spolčila se na majetek po prvním manželi.

R. 1407 se vzpomíná Filipa z Pohořílek; r. 1420 Kuník z Pohořílek, jenž Anně, své sestře, a Anežce, její dceři, prodal 5 a $^3/_4$ lánu ve Svařanově; r. 1447 Adam z Pohořílek, jenž týž majetek zapsal Ondřeji z Batouchovic; t. r. Hedvika z Pohořílek, vdova po Mikuláši Češkovi z Meziříčí, vložila v desky Matějovi z Martinic rychtáři a dědicům Černý les „Vidlákovu Ochoz" mezi Zhorcem a Kochanovem, a spolčila se se svými dvěma syny Oldřichem a Janem na ves Pohořílky. R. 1464 Mikuláš z Pohořílek Ondřejovi z Šiborova a Jiřímu z Siborova, synu jeho, a dědicům intabuloval les „Ochozí".

Šimon Požár z P. i se svými erby zapsal r. 1522 Ondřejovi z Raclavic půl dvora v Pohořílkách se vším, jak toho držel sám, a co od starodávna náleželo k tomu půl dvoru.

Léta Páně 1580 na Telči stala se smlouva, že Zachariáš z Hradce na Telči, nejvyšší komorník markrabství Moravského, na místě sirotka po zemřelém J a n o v i V i d l á k o v i pozůstalého prodal paní A l e n ě B e r k o v é M e z ř i c k é p ů l v s i P o h o ř í l e k s d v o r e m, totiž patery pololány a jeden podsedek, vše pusté, což k tomu dvoru přináleží, a s tím vším, což od starodávna k té půl vsi pusté a dvoru Pohořílek přináleželo, jakž toho zemřelý Jan Vidlák v držení byl, za 550 zl. na tolařích

a grošich. Ještě t. r. prodala paní Alena Berková týž majetek za 350 zl. uroz. paní Bošovské z Polánky a na Pivcově (= Stránecké) Zhoři (v. t.). Odtud má společnou vrchnost s ní.[1])

Poddanské poměry r. 1750 viz u Stránecké Zhoře. R. 1775 platili 4 chalupníci po 34 kr. stálé činže, 18 kr. za předivo, a robotovali 3 dni s 1 osobou týdně po celý rok. Měřínský farář měl odtud 16 vajec.

Přifařeny jsou do Uhřínova, přiškoleny do Pavlínova.

Z katastru připadá 123·4 ha na pole, 18·5 ha na louky, 1·1 ha na zahrady, 17·3 ha na pastviny, 64·7 ha na lesy, 2·9 ha na rybníky; trati jsou: Horka, u Luk, u Splava, Hájek, nad Hrází; r. 1749: v Lícháċh, Stráňka, u Březiny, Ouvar, u Hajdukového žlíbka, v Luhu, u Haniškového lesa. Obec má pečeť s nápisem: OBCZE POHORZILKY 17-66 a se znakem kříže s písmeny Z. P.; — majetek: 1·725 ha polí.

Nejstarší rody: Doležalův na č. 3. a 5., Střechův.

Přeckov

(Przeczkow, Przieczkow, Přečkov), katastr. (4·61 km²) a politicky samostatná obec, leží jz. (3 km) Rudíkova na rovině chráněné kolem vrchy 496—528 m vysokými; náves (jediná ulice) jest na obou stranách otevřena; části návsi slují „v Bráně“ a „mezi Rybnikama“. Bývalo zde na počátku XVII. věku 13 domů (2 lány po 37 a 38 m., 4 čtvrtlány po 28 m., 2 půllány po 18 m., 5 domků bez polí) s $1^{62}/_{64}$ l. (= 240 m.) polí; když Jan Dočkal odešel r. 1673, zpustl půllán jeho. R. 1749 čítalo se poddanského majetku: $176^{6}/_{8}$ m. polí, $57^{6}/_{8}$ m. pustin, $2^{5}/_{8}$ m. zahrad, $20^{1}/_{4}$ vozu sena, rybníků na $2^{1}/_{2}$ kopy; r. 1790: 21 domů, 154 obyv.; r. 1890: 33 domů, 174 obyv. (11 evang.); r. 1900: 28 domů, 149 obyv., Čechů, katolíků, zemědělcův. Pojmenována jest osada dle zakladatele Přecka. (Přecek = Přech = Přemysl).

Býval do r. 1495 samostatným statkem. Nejstarší zpráva o vesnici jest z r. 1360, kdy Zdich (= Zdeslav) z Přeckova své

---

[1]) Z. d. b., VI., 281, 524, 923; VII., 776; VIII., 454; IX., 36; XII., 615, 618, 712; XIII., 132; XVI., 5; XXVII., 75; XXX., 14.

manželce Lučně na svém zboží zajistil sice 90 kop gr. věna, ale ihned onen majetek poručil Bláhovi z Oslavice. R. 1368 týž Zdich prodal Ondřejovi[1]) Rodálovi z Třebíče svůj díl s přísl. a r. 1371 Dětřich a Oldřich z Přeckova témuž svůj lán. Po 5 letech Ondřej Rodál prodal a v zemské desky zapsal r. 1376 Mikulášovi z Náramče[2]) a dědicům ves Přeckov s tvrzí, poplužní dvůr a pole „Zemici Vilémovskou" s přísl. R. 1371 vládl Náramčí, Přeckovem a Chroustovem Mikuláš z Trmáčova, jenž r. 1385 zapsal Chýnovi z Oslavičky a manželce Zdeňce tvrz a ves Přeckov a Chroustov; Chýna byl i se svým bratrem Petrem z Oslavičky přijat na spolek na všechen statek. Chýnovou manželkou byla Anna, jíž zapsal na svém podíle v Rudíkově 75 hř. gr. R. 1390 spolčili se vzájemně bratří Chýna a Petr na své statky. V zemských deskách jest zapsáno r. 1406, že Petr z Přeckova svého bratra Jana (kněze) a synovce Blažeje přijal na spolek na své přeckovské zboží, a že své manželce Regině zajistil na Oslavičce mimo dvůr 90 kop gr. věna. Když pak si Petr koupil od Petra ze Sovince 145 kop gr. roční činže na vsi Heřmanicích (Dolních) a 8 lánech ve Zhoři (Hol.), přenesl 145 kop věna své manželky na Heřmanice a 8 zhorských lánů, a prodal zároveň Svachovi z Oslavičky a dědicům ves Oslavičku.

Petr z Přeckova se soudil často. Jana Čardika umořil ve vězení a Jitce, vdově po něm, a dětem jejím pobral všecko; proto jej Jitka zažalovala z 50 hř. gr. (1406). Když nepostupoval podílu otcova Blažeji (= Blažkovi), pohnal jej týž r. 1413, že mu drží pravé dědictví Přeckov, jež na něho spadlo po † otci Chýnovi, a r. 1418, že mu přisekal v rybníce čepy a kamením zatloukl trouby; naopak Petr se soudil s Blažejem o 300 hř. gr., když Blažej mocí a násilím spustil Petrův rybník, štiky, kapry a jiné ryby pobral a v rybník se uvázal, a o 50 hř., že vydal věna 30 hř. a výpravy 20 hř. po sestře jeho vlastní Ofce.

R. 1417 spolčil se Blažek s Dobšem z Opatova na pravý spolek na své jmění a násl. roku zapsal své manželce Kateřině Vojnové z Budkovic na 13 lánech a $1/4$ na vsi v Přeckově a na alodním dvoře v Chroustově (zaniklé osadě); přikoupil si sice

[1]) Odtud se psával Ondřej z Přeckova; měl též od r. 1369 nějaký statek ve Štěpánovicích.

[2]) Nikoli z Nesměře, ak praví Volný (M. M., VI., 227).

též od Mikuláše z Náramče Rudíkov mimo právo patronátní, podíl oslavanský, a rybník Zikmunda z Archlebic,[1]) ale prodal zároveň Pavlovi z Ostrožnice[2]) ves Přeckov s tvrzí, mlýnem a jedním poplužím a druhým v Chroustově a vším přísl. mimo „nivu", louky a lesík „Kněží hájek", jež předkové jeho darovali za spásu svých duší ke kostelu, též mimo část v přeckovských pozemcích, kterou zavodňuje rybník do lesa zv. „Rudíkovská Březina". Pavel (= Pavlík) z Ostrožnice a Přeckova jako poručník po † Blažkovi z Rudíkova byl žalován r. 1464 ze 400 zl. uh. Janem z Dlužína a Rudíkova.

Syn jeho „panoše" Přibík z Ostrožnice prodal tvrz Přeckov s dvorem a ves při ní s lidmi a se vším přísl., což ke tvrzi a vsi příslušelo, panoši Tomanovi Henikarovi[3]) z Rajšova a dědicům za 400 zl. uh.; mělť Toman sestru Přibíkovu[4]) za manželku.

R. 1480 Machna z Chrudichrom a Přeckova, vdova po Pavlovi Přeckovském, přijala na spolek svou dceru Dorotu na 60 kop gr. svého věna na Přeckově zapsaného; násl. roku z onoho věna 100 zl. vložila Jiříkovi z Plavče, svému muži, a tím vymazala své rukojmě.

Synové Tomana Henikara Valentin a Urban prodali[5]) 1495 Přeckov Janovi z Lomnice na Meziříčí za 480 zl. uh. Odtud sloučen podnes stateček s Meziříčím.[6])

D v ů r č. 1., na němž býval s v o b o d n ý r y c h t á ř, náležel r. 1649 Václavu Dvořákovi, jenž požádal Rudolfa hr. z Kounic, aby mu potvrdil a upevnil milostivá obdarování daná předkům jeho: osvobození od všech robot a právo, aby on i s potomky svými toho dvoru se vším přísl. užívati a jím jako purkrechtním dědictvím vládnouti mohli. Hrabě to potvrdil dne 29. září 1649

---

[1]) Vklad se dál až r. 1447 (Z. d. b., XII., 701, 708).

[2]) Někdy psáno z Ostražnice (Arch. Čes., XVI., 180) neb „de Ostrownicze" (Z. d. b., XII., 708).

[3]) Též psáno Hochenegher (Arch. Čes., XVI., 471).

[4]) Byl živ ještě r. 1492, kdy učinil smlouvu s Vilémem z Pernštejna a s Alexandrem Henykarem z Rajšova (Arch. Čes., XVI., 434).

[5]) Zu Brunn, am Freitag vor Reminiscere.

[6]) Arch. Čes., XVI., 180, 181, 220, 471; Z. d. b., III., 540, 541; V., 117, 228; VI., 290; VII., 47, 380, 830; VIII., 253, 337, 362; IX., 236, 237, 239; XI., 461, 515; (netišť.) XI., 3, 18. Kn. půh., II., 39, 278; III., 24. 36.

a přidal svobodnou čižní myslivost na svém panství. Rychtář měl jen dbale platiti platy zapsané v urbariálních registrech a přivézti bečku vína ročně z některého města, jež se určí (R. 257). R. 1679 byl na něm Václav Pacal, před ním Jan Dub; r. 1775 platil svobodný rychtář Václav Pacal mimo cís. daň (15 zl. 36 kr.) vrchnosti 7 zl. 12 kr. o sv. Jiří a sv. Václavě, 15 kr. za hlásku, $1^3/_8$ m. žita, 4 slepice a 30 vajec; místo roboty povinoval dle urbáře čtyrspřežnou fůru neb dvojspřežné 2 neb 10 zl. Jiné povinnosti jeho v. u Radostína. Od 1841 patří rychta rodu Buršíkovu.

Ves jest přifařena a přiškolena do Rudíkova. Mimo zvonici s obr. sv. Trojice stojí na návsi Boží muka a v okolí 7 křížův.

Dávky a roboty r. 1775: 10 rolníků platilo po 2 zl. 2 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 48 kr. za předivo, $1^1/_8$ m. žita, po 6 slepicích a 30 vejcích; 2 chalupníci po 1 zl. 40 kr. různých platů, $^1/_2$ m. žita, slepici a po 8 vejcích. Robota a jiné poznámky jsou společny s Rudíkovem (v. t.) a Dol. Bory (v. t.). Pazderna a pastouška byly obecní, 4 domky vrchnost. Rudíkovský farář měl odtud 42 m. žita a 43 m. ovsa desátku. Před r. 1848 robotovali rolníci 130 dní a domkáři 24 dní pěšky. Výkupné dělalo 600—1300 zl. splatných ve 20 letech.

Trati se nazývají: V Krajinách, Lištiny, Harnošty, Olšinka, na Nivách (1447 nywa), v Horách; r. 1749: Do Hory, do Kraje, v Loučkách, v Lišinách, pod Hájem, Kobelnice; při vsi jest 256 ha polí, 39·1 ha luk, 2·2 ha zahrad, 31·8 ha pastvin, 117·5 ha lesa, 0·2 ha rybníkův.

Ob. majetek: Pastouška, pazderna, 2·55 ha pozemků; veřejný majetek: 5·89 ha. Staré rody: Pacalův, Buďův, Ťupův.

Tvrz stávala na místě chlévův a části zahrady u č. 1., kde jsou posud znatelny náspy.

Pustina

(Pustyna 1390),[1]) katastr. (2·71 km²) a pol. obec na mírném návrší na pravém břehu měřínského potoka (1 km v. Měřína); na širokou podélnou náves vedou 3 cesty.

---

[1]) Vypravuje se, že obec bývala spojena s Měřínem řadou domů, ale později byla puštěna od Měřína, odkudž její jméno.

Bývalo zde s počátku XVII. věku 8 usedlých (Jiří Tkadlec 80 m., 6 $^1/_2$lánů po 40 m. a domek) s 335 m. (= $2^{30}/_{64}$ lánu) polí. Po 30leté válce do 1674 zůstaly osazeny jen 3 domy, ostatní stály pusty; vrchnost si přidala k Novému dvoru 19$^1/_2$m. od spustlých domův. R. 1790: 19 domů, 121 obyv.; r. 1890: 21 domů, 231 obyv.; r. 1900: 31 domů, 204 obyv., českých katolíkův.

Od nepaměti náležela měřínskému proboštství; po zániku jeho sdílela osudy a světskou vrchnost až do r. 1559, kdy se stala Pustina i s manem částí zhorského panství (v. t.), s nímž měla stejné samostatné pány do r. 1729, odtud podnes vrchnost v Meziříčí (v. t.). Za Trojana, třebického opata, obilný desátek z Pustiny byl zastaven obci měřínské za 40 kop gr. Později onen desátek změněn na plat 2 kop gr. míš., jež měli platiti majitelé vsi Pustiny měřínskému kostelu. Aleš Stránecký vyplatil zástavu městečku Měřínu se závazkem, že Měřín jmenované 2 kopy ročně vyplatí na opravu kostelní, což měšťané slíbili[1]) r. 1617.

Na zdejší dvůr činila si nároky r. 1390 Zuzana z Malého Zhorce (de Parua Zhorzecz) a měř. proboštství. Jan z Lomnice požádán jsa za rozhodčího urovnal při, že dvůr připadl proboštství, a Zuzaně se dostal plat 6 kop gr.[2]) Odtud míval třebický klášter na dvoře svého mana. R. 1558 se poznamenává v grunt. registrech městečka Měřína poslední vůle Jana, dvořáka z Pustiny; neměl dluhů, ale dosti dlužníků (uroz. p. Jan Stránecký mu dlužil 44 kop míš.); dvůr poručil synu Jiříkovi, jehož

---

[1]) Perg. listina zní: My purkmistr a starší i na místě všechný obce městečka Měřína . . . oznamujem: Jakož před dávnými lety Trojan, opat, a konvent kláštera třebičského v zástavu uvedli desátek obilný při vsi Pustině k obci měřínské v sumě 40 kop míš., o kterýžto desátek pominulých let na Zhoři Pivcově stala se smlouva přátelská taková, aby pán a držitelé vsi Pustiny byli povinni plat dávati každoročně při času sv. Václava k kostelu měřínskému místo toho desátku po 2 kopách miš. Týž desátek uroz. a stat. rytíř pan Aleš Stránecký z Stránec na Zhoři Pivcové a Pavlínově vyplatil a úřadu měřínskému a obci, nynějším a budoucím potomkům, těch 40 kop miš. dal, tak abychom užívajíce my těch 40 kop k obec. dobrému, byli povinni ten plat každého roku při času sv. Václava na opravu kostela po 2 kopách dávati . . . . Datum v městečku Měříně, ve čtvrtek den památný sv. Václava 1617 (Bisk. konsist., Fundationes, W., N. 1.).

[2]) C. D. M., XI., 544 (P. K., 134).

manželka slula Dorota. Druhý syn Václav obdržel 20 kop míš.; 6 dcer mělo obdržeti po 8 kopách a 2 kravách. R. 1594 zeman Bureš byl na dvoře, po něm Bartoň Šedý, zeman, r. 1597 Ondra Pejchalů, a koncem XVI. stol. pan Jiřík Tetour z Tetova, jenž r. 1601 prodal jej za 600 r. Janu Hladkovskému. R. 1624 Jiřík Metelka koupil dvůr za levnější peníz od svého bratra Martina Šťastného, dvořáka. R. 1750 náležel Vítkovi, dvořákovi, dnes rodině Smejkalově.

Mlýn pod Pustinou koupil r. 1596 od Urbana Strouky Urban, mlynář z Kostelce; r. 1599 náležel Matěji Doškovi.

Do kostela a školy se chodí do Měřína. Zvonice na „dědině“ má obraz Panny Marie ustav. pomoci.

Platy a roboty r. 1750 v. u Stránecké Zhoře. R. 1775 dávalo 8 sedláků po třetince másla a 12 vejcích měř. děkanu; vrchnosti, kteráž tu měla hospodu a 4 domky, platili po 34 kr. stálé činže, 36 kr. za předivo, $1^1/_2$ slepice. Obec ponocnému do Str. Zhoře dávala 1 zl., $^6/_8$ m. žita, máz hrachu, 3 mázy másla.

Pozemky se jmenují: V Kotercích, v Kutinách (543 m.), za Ploty, za Řekou, nad Nečasem (rybníkem). V katastru jest 202·8 ha polí, 30·8 ha luk, 0·4 ha zahrad, 18·1 ha pastvin, 10·5 ha lesa, 0·2 ha rybníkův. Obci náleželo r. 1757 jen $1^1/_2$ m. polí, $1^1/_2$ vozu sena; dnes: 24·72 ha luk, pastvin, polí a 2 rybníky.

Razítko má nápis: „Obec Pustina“ a znak „mor. Orlici“.

Nejstarší rody: Smejkalův (č. 9. a 13.), Krejčích (již před 30letou válkou).

Samota (4 č. s 34 ob.): Býv. hospůdka „Pančava“ s 3 chalupami.

Raclavice Dolní v. Dolní Raclavice.

Raclavice Horní v. Horní Raclavice.

. Radenice

(Raděnice, Rademnice, Radeničky, Radiměře, Radimičky, Radmičky), katastrální (6·74 km²) a politická obec, ssv. 11 km Vel. Meziříčí a sz. 6 km Křižanova; sev. koncem vsi vede silnice (výška její u Radenice 611 m nad mořem); domky jsou rozestaveny kolem návsi.

Do r. 1678 mívala ves dvojí vrchnost:

1. Menší částí náležela Žďárskému klášteru, jemuž byla snad dána panem Přibislavem z Křižanova; klášter jí bezpochyby pronajímal neb zastavoval; jinak nelze vysvětliti, že roku 1436 Jakub Robotka z Dražic pohnal na soud Jana z Meziříčí a Křižanova za 40 kop gr., že mu vylovil rybník v Radimičkách, nemaje k tomu práva. Dle urbáře r. 1483 jmenuje se jako poplatná u téhož kláštera. Byli na díle tom jen 4 usedlí (2 lánici, $^3/_4$láník a půlláník). Celolány platily o sv. Jiří a sv. Václavě po 14 gr. a 4 slepice, $^3/_4$lán po $10^1/_2$ gr. a 3 slepice, půllán polovici platu lánského; celkem 91 gr. a 13 slepic. R. 1486 obdržel Jan z Kladné neb z Olešničky od kláštera ves Krokočín a půl vsi Radenic za svou ves Olešničku a 2 dvory; příčina byla, že „nynější opat a předkové jeho vždy měli s pány náměštskými nesnáze o Krokočín". Později připadla část vsi ke dvoru v Dobré Vodě, s nímž byla prodána r. 1649 rytíři Frant. Štaudovi z Hammersdorfa. Odtud má stejnou vrchnost s Dobrou Vodou (v. t.) a od r. 1678 s Křižanovem (v. t.).

S počátku XVII. věku měla $^{56}/_{64}$ lánu = $121^4/_8$ m. polí a 4 osedlé domy (2 $^3/_4$lány po $37^4/_8$ m., půl a čtvrtlán); r. 1682 byly živnosti větší; mělyť $188^3/_4$ m. polí a platily o sv. Jiří 1 zl. 43 kr. 3 d., o sv. Martině desátkovou činži 3 zl. 36 kr., místo ponůcky o sv. Martině 1 zl. 36 kr., 8 kuřat a 76 vajec.

2. Větší díl i se zaniklou vsí Lúčkami byl darován týmž panem Přibislavem špitálu sv. Jana před Brnem, jakožto patronu křižanovského kostela. Po náboženských válkách ujali se dílu Radenic a Lúček neprávem páni z Pernštejna; proto byl zažalován p. Vilém z Pernštejna r. 1481 komthurem Martinem a konventem téhož domu z 500 hř. gr. Po 2 letech učiněn soudu konec smlouvou, dle níž pustili johanité své patronátní právo na křiž. faru pánům Vilémovi a Vratislavovi z Pernštejna do života obou; naopak

svrchupsaní páni postoupili jim užitky na lidech v Radenicích a pusté vsi Lúčkách. R. 1560 Vojtěch z Pernštejna zapsal Vratislavovi z Pernštejna mezi jiným i .... „ve vsi Radiměřicích, což mně tu náleželo". Odtud mají trvale stejné držitele s Křižanovem (v. t.).

S počátku XVII. věku měl $1^{18}/_{64}$ lánu = 178 m. polí a 5 domů (lán a 4 půllány), z nichž po 30leté válce 2 pusté půllány byly opět osazeny r. 1658; lán měl 50 m. polí a 12 m. kopanin. R. 1682 bylo 6 čísel (5 domův a chalupa) s $297^1/_4$ m. pozemků; platilo se vrchnosti o sv. Jiří a sv. Václavě po 2 zl. 34 kr. 1 d., o sv. Martině 2 zl. místo ponůcky, slepice, 28 kuřat a 30 vajec.

Tvořily obec o sobě, jejíž stará pečeť má nápis: „DORF · RADINITZ · 1678" a znak „běžící jednorožec"; radenické rychtě náležel „Velký Bobrůvecký neb Nový" rybník.

Dohromady mívaly Radenice v obou dílech $2^{10}/_{64}$ lánu = $299^4/_8$ m. (a se Sukem $2^{11}/_{64}$ = $305^4/_8$ m.) a 9 domů, z nichž 2 zpustly; r. 1749: 13 domů (9 sedláků po 31—33 m. a 4 domkaři, z nichž 1 s $8^1/_2$ m. polí), $300^1/_2$ m. orné půdy, $5^1/_2$ m. pustin, $9^1/_2$ m. zahrad, luk po $58^3/_4$ vozu; r. 1890: 41 domů, 192 obyvatelů; r. 1900: 39 domů, 187 obyv., Čechů, katolíkův. Před 100 lety bylo sedláků 9, dnes 7.

V l. 1656—1749 si zachovali své domy: Sláma, Polák, Drlíček (křiž. díl), Novotný, Mazel (dobrovodský díl).

Přifařeny jsou do Hor. Borů (3 km); r. 1901 vystavěna nákladem obecním kaplička.

Ač v l. 1798—1846 byla soukromá škola v Sklenném (v. t.) i pro Radenice, přece od r. 1813—1846 bývala v č. 8. též privátní škola, na niž učil krejčí Frant. Kříž; od t. r. jsou přiškoleny do Sklenného.

Poddanské poměry viz u Křižanova. R. 1776 měly zdejší půllány (9), 4 domky na poddanských gruntech a 4 domky vrchnostenské, tytéž povinnosti a roboty jako v Dobré Vodě (v. t.).

Trati r. 1749 sluly: U Sklenské silnice, na Hůrkách, pod Vejpustkem, ve Skalách, v Bučkách, nad Strží, nad Nesejtem, pod Křivým, pod Nívkami.

Celkem při obci jest: 137·1 ha polí, 74·3 ha luk, 1·5 ha zahrad, 8·5 ha pastvin, 388 ha lesa, 3·7 ha rybníků; z toho panského 388·4 ha lesa a luk.

Obecního majetku bývalo více; r. 1724 si vrchnost přivlastnila z obecního 10 m. luk, 6 oprátek lesa a 5 rybníků na $14^{3}/_{4}$ kopy ryb; zůstalo jen luk pod 2 vozy sena, 4 m. pastvin a 7 rybníčkův.

Novější pečeť má nápis: Obec Radenice. Politický okres Vel. Meziříčí.[1])

Radostín[2])

(v — neb na Radostíně, opidum Radostyn), katastr. (10·77 km^2) samostatné městečko, pol. obec Radostín, na mírném svahu klonícím se k řece Radostince a k Pavlovskému potoku po obou stranách silnice (obr. 88.). Půdorys má podobu obdélníka, v jehož středu stojí kostel a škola; z návsí 3 výběžky tvoří 3 uličky. Domy stojí těsně při sobě; nemají ničeho svérázného, ježto vše shořelo i s památní obecní knihou v l. 1748 a 1857. Lid se šatí polouměstsky. Bývalý vrchnostenský dvůr jest rozparcellován na familie.

Míval 38 domů (2 celolány po 40 m., 8 $^{3}/_{4}$lánů po 30 m., 9 půllánů po 20 m., 6 čtvrtlánů s 14 - 20 m., 13 domků) s 664 m. (= $5^{14}/_{64}$ lánu) polí; r. 1679 stálo 10 gruntů pustých; r. 1742 měli poddaní 542 m. polí, $194^{1}/_{2}$ m. pustin, 6 m. zahrad, 73 vozů sena, 37 domův a rybníků na 15 kop kaprů; r. 1790: 69 domů, 490 obyv.; r. 1890: 116 domů, 680 obyv.; r. 1900: 112 domů, 656 kat. obyv., (mimo 3 Němce) Čechův.

Uváží-li se, že se Radostín r. 1365 připomíná již jako městečko, lze důvodně ukazovati na dávný původ jeho. Před r. 1350 náležel Janovi z Tasova, jsa částí soujmenného panství; t. r. byl odkázán dílem Anně (sestře Janově) z Konice, dílem Václavovi z Myslibořic. Vdova po Adamovi z Konice svůj díl prodala (1366) se svými syny Janem a Sulikem Janovi z Meziříčí a dědicům: hrad a část města Tasova, patronátní právo vika-

---

[1]) Č. M. M., 1906, str. 167; Půh. knihy, III., 154; V., 309; Z. d. b. XXIV., 8.

[2]) Od osob. jména Radosta.

riátní s lesy, rubisky, řekami, pastvinami, úroky a přísl., Radostín se vším přísl., Bory (Mor.), v Uličce, Jabloňově, Ostrově, Martinicích, Heřmanicích, v Oslavě s přísl. a polovici dědiny Kotlas. Tak tato část sloučena s Meziříčí.

Obr. 88. Pohled na Radostín.

R. 1358 Václav z Myslibořic spolčil se na všechen svůj tasovský statek se svým bratrem Ratiborem. R. 1365 odstoupili bratří týž majetek: Podíl na městečku Radostíně a vsech Heřmanicích, Martinicích, Bořich, Krásnovsi, Ostrově, Oslavě s vynětím popluží, lesův a řek v 550 kop. gr. věna Jitce, manželce Václavově. S povolením Ratiborovým r. 1376 zapsal jmenovaný Václ. z Myslibořic Jitce 700 kop gr. na Jabloňově mimo lesy, podobně na Borech, Krasnovsi, Radostíně, Ostrově, Václavovicích, Klučově a majetku jejich mimo lesy a rybníky. Václav † 1376, Ratibor 1378. Synem prvního byl Zikmund, druhého Archleb. R. 1387 zapsal Zikmund z Myslibořic oddělenou část od Tasova: půl čtvrta lánu a čtvrt v Borech, svůj podíl v Krásnovsi, v Radostíně, Ostrově, Kotlasích s přísl. a patronátním právem v kostelích a věnoval dědičně Benešovi z Vlašimě a Hedvice, sestře jeho, Jindřichovi z Jevišovic a Archlebovi z Myslibořic, s podmínkou, kdyby zemřel bezdětek, že měli dostati

Beneš a Hedvika jednu, Jindřich a Archleb druhou polovici darovaného jmění.

Po † Janovi z Meziříčí (1515) (viz Meziříčí) připadl meziřičský díl Radostína Janovi, Ostrov, Pavlov, Bory, Heřmanice a j. vsi Vladislavovi z Lomnice. Jan přenechal svou část Janovi z Pernštejna, Vladislav mimo Ostrov též. R. 1536 vložil na dědičné užívání Vladislav Janovi a Petrovi, vlastním bratřím z Radostína,[1]) a jejich erbům a potomkům po Mikulášovi z Radostína zůstalým, svou dědičnou ves Ostrov s kost. podacím, platy, robotami, 2 mlýny i s rybníčkem, kterýž leží na hranicích ke Kotlasům . . ., kromě lesů, jež náležely bratřím Vladislavovým. R. 1563 jmenuje se mezi svědky pan Mikuláš Michka z Radostína na Ostrově. Manský dvůr v Stáji (jihl. okr.) v l. 1596—1609 držel p. Bedřich Šponar z Blinsdorfa, manžel Voršily, roz. z Radostína; svědkem prodeje toho dvora byl Václav z Radostína a na Březovicích. Jakub z Radostína a na Ostrově (1595) měl za manželku Juditu, dceru p. Polcara z Parařova. R. 1609 připomíná se Václav z Radostína a na Ostrově, jenž t. r. na den sv. Matěje prodal tvrz a ves Ostrov s přísl. p. Tomáši Soběhrdovi z Kozlova za 11.000 zl.[2])

Obr. 89.
Znak vládyk z Radostína.

Michal, zdejší rychtář, měl v 15. stol. zástavou (v 200 zl. uh.) Stráneckou Zhoř.

Rychta bývala svobodna a dědična; r. 1649 náležela Jakubovi Dvořákovi; mimo potvrzení na osvobození ode všech robot a právo, že směli majetníci její s ní vládnouti jako se svým vlastním purkrechtním dědictvím, přidal rychtáři Rudolf hr. Kounic moc čižní myslivosti na celém panství. Rychtář měl pouze do-

[1]) Vládykové z Radostína měli své pohřby v ostrovském kostele, poněvadž v Radostíně neměli patronátního práva. R. 1593 byly v něm pomníky Petra, Jana a Mikuláše z Radostína. Za znak užívali zlatého šindele s lezoucí ještěrkou po něm na modrém štítě (obr. 89.).

[2]) Schwoyovy zprávy (Topographie, III., 526 a 527) jsou chybny úplně, Volného (M. M., VI., 222) částečně.

vézti bečku vína a řádně platiti uložené dávky. (Na zámku Meziříčském, dne 29. září 1649.) (R. 257.) Povinnosti jeho r. 1775 v. dále.

Poddanství. R. 1750 přiznala vrchnost, že u zdejšího dvora měla 116 m. polí, $42^2/_8$ m. úhoru a 588 m. lesa (Boroviny, Černý les); poddaní dávali 31 zl. 42 kr. pozemkové a 9 zl. 30 kr. robotní činže, 6 zl. 20 kr. z kopanin, 16 zl. 26 kr. místo slepic a vajec, $103^2/_4$ lib. přediva a 16 m. snopného desátku. V urb. fasi r. 1775 povinnosti zní takto: Dědičný rychtář (č. 64.) platil o sv. Jiří a o sv. Václavě 49 kr. grunt. činže, o sv. Jiří 15 kr. za hlásku, 6 slepic, 24 vajec (reluice za slepici dělala 8 kr., za kopu vajec 15 kr.). Dle starého urbáře nerobotoval; začež měl povinností ročně fůru se 4 koňmi, neb 2 fůry s 2 koňmi, kam by se mu poručilo (i za hranice zemské), třeba i vlastním nákladem bez vrchnostenského příspěvku; místo fůry se dávalo 10 zl. do důchodu. Musil zastávati rychtářský úřad, šenkovati vrchn. pivo a dohlížeti při robotách podle nařízení purkrabího.

Majitelé olejen: Bělehradský: 59 kr. grunt. činže, 15 kr. za ponůcku, 2 slepice, 16 vajec; robotu forovou si vykupoval 5 zl. o sv. Janě a o Vánocích, pěší 2 zl.; místo 8 kop raků 1 zl. 12 kr.; musil vylisovati lněné a konopné semeno a odvésti záboje, a poslati nádeníka na zednické práce u dvoru a neb zámku; pracoval-li týž mimo dvůr neb zámek, dostával denně 3 kr. a chléb. Filip mimo to vyplácel o Vánocích 1 zl. 58 kr. vodní činže (grunt. činže 1 zl. 34 kr., 4 slepice a 24 vajec).

24 sedláků robotovalo týdně od sv. Jiří do sv. Michala 6 půldnů s 2 koňmi, jinak 5 půldnů, a platilo po 1 zl. 22 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 41 kr. místo přediva; 10 chalupníků týdně 3 dni pěšky, a dávali 18 kr. činže, 15 za hlásku, 1 slepici, 8 vajec a 21 kr. za předivo; domků bez polí 7, mezi nimiž i obec. pastouška, kovárna, radnice, domek a šatlava. Podruzi platili 1—4 zl. místo bývalé povinnosti káceti dříví (začež si brávali pařezy), na hony a na lov ryb chodili (i se ženami) za 1 libru chleba.

Obec užívala 8 m. pastvin, z radnice platila 1 zl. 24 kr., za hlásku 15 kr., z panských pozemků 15 m. polí 4 zl. 19 kr., z kovárny 15 kr. R. 1764 byl zrušen panský dvůr, a pozemky u něho ($99^3/_8$ m.) a 8 kusů luk ponechány poddaným; z luk

se dávalo 2 zl. 10 kr., z polí desátek. Robotovalo se od východu slunce do večera.

Kovář vrchnosti měl dělati kopu laťáků za 10 kr., $1/2$ kopy za 8, 1000 šindeláků za 45 kr.; tkalci tkali vrchnosti loket čistého lněného plátna za 2 kr., prostředního za 1 kr., čistého konopného za 1 kr. I smrže se sbíraly pro vrchnost, jíž náležela palírna, zrušený dvůr, mlýn a 17 domků na vrchnost. pozemcích.

Svému faráři dávali celkem 101 m. žita, $12^6/_8$ m. ječmene, $106^2/_8$ m. ovsa, z každé krávy třetinu másla, sedláci po 4, domkaři po 2 vejcích.

Kostel, zasvěcený sv. Bartoloměji a vystavěný v l. 1769—1771 (na místě starého[1]) dřevěného) Eleonorou vév. Quastallskou, stojí na býv. hřbitově. Poslední oprava kostela se dála r. 1903, kdy byl i posvěcen. Na věži, mimo kostel a ve hřbitovní zdi stojící, visely do r. 1857 dva zvony. Jmenovaného roku se rozlily. Kostnici upravil na kapli P. Marie farář Jan Raška.

Kostelu (r. 1672) patřilo 11 „železných“ krav, jež se pronajímaly farníkům po 8 gr. ročně.

Faře náležel lán, les, z něhož vozili dříví Radostínští (každý 1 provázek), a 2 rybníčky na 4 kopy násady. Farář míval desátku z Radostína 107 m. žita, 112 m.[2]) ovsa a $13^1/_4$ m. ječmene, z Krásnovsi 44 m. žita, 45 m. ovsa, z Borů 30 m. žita, $45^1/_4$ m. ovsa, z Kotlas 5 zl.; z Pokojova 4 zl., z Knězevsi nic, ježto jej vrchnost béře, ze všech obcí po třetince másla (neb 1 gr.).

Duchovní správy se vzpomíná r. 1381, kdy zdejší farář Mikeš zapsal své sestře Anně půllán v Hlubokém a půllán v Loukovicích. Kolem r. 1483 jmenoval se farář Jakub. Již r. 1554 držel faru nekat. (podobojí) kněz Jan Kroupa, dříve farář tasovský (v. t.). Dle zpráv Ant. Gindelyho z lešenského archivu bratrského obdrželi zdejší „Bratří“ r. 1572 výsadu o „radostínském kostelíku“; ježto v ochranovských foliantech není zmínky o Radostíně, zdá se, že brzy farnost se naklonila k luteranismu,

[1]) Zděná jeho část jest sakristií. Míval sanktuarium ve stěně (1662). Volný praví, že starý kostel mimo sakristii byl zbořen.

[2]) Z čehož se odrazilo na pusté domy 29 m. žita, $21^1/_2$ m. ovsa a 2 m. ječmene.

jehož hlasatelé sluli: Martin Sperocius (1576), Michek (1581) a Jan (1594). Než olomoucký biskup kard. Frant. z Dietrichštejna spojil se s Ladislavem Berkou na Meziříčí na zachování katolictví v Radostíně. Proto dosadil sem r. 1595 kat. kněze Martina Matheida (1597 již ve Fryštáku) a r. 1616 Jakuba Drašovského, za něhož mnoho nekatolíků vrátilo se do církve. Nový farář (psaný Drašovius) žádal dne 12. dubna 1617 Vavřince Zwettlera, olom. kanovníka a znoj. arcikněze, aby na faře směl zůstati; neboť, kdyby prý byl přesazen, vzniklo by veliké pohoršení a kacíři by se domnívali, že jest vinen úplně. O 2 dni později přimlouval se Augustin, hejtman žďárského panství, aby Jakub Drašovius byl ponechán v Radostíně. Žádostem vyhověno; byltť tu Drašovský ještě r. 1633.

Umřel r. 1640. Po něm déle působili Blažej Popelka 1674—1698, Mikuláš Jeřábek 1699—1736, Martin Prachař 1756—1763, jenž začal psáti pamětní knihu a marně se s vrchností z rozkazu konsistorního soudil o farský les odňatý „Boroviny", Jiří Kunst 1783—1806, Jan Raška 1836—1859, Jan Novotný od r. 1894 (r. 1899 i děkan měřínský); býval redaktorem „Hlasu" v Brně.

Přifařeny jsou: Zahradiště, Knězoves, Krásnoves, celkem 1345 lidí; r. 1672 i vesnice Kotlasy a Pokojov, — r. 1784 Dolní Bory (v. t.), v l. 1760—1867 pavlovská farnost. Patronátní právo příslušelo vrchnosti,[1]) od r. 1609 kard. z Dietrichštejna; od t. r. v. Vel. Meziříčí (str. 95.).

Vlastní jmění kostelní dělá 1914·77 K, zádušní 16.166·5 K, stříb. fondu 70·52 K, far. obročí 19.010 K, oltář. fond 2427·71 K, chudobinský 3690·79 K. Matriky se počínají r. 1668 (latinsky).

Do r. 1786 bývala škola s 96 dítkami na č. 1. („u rechtorů"), pak na domě č. 67. a 69. a od 1822 jest na dnešním místě (trojtřídní od 1872). Učili zde: Fr. Hedbávný († 1783), Matěj Jukl (1783—1828), Jos. Hladký (1852—1869), Martin Milostný (1883—1905), dnes Rud. Divíšek.

Plat učitelův r. 1787: Děti z I. odd. týdně 1 kr., z II. odd. 2 kr. (Radostínští vždy v pátek, z ostatních obcí 30. každého měsíce); snopné: Z Radostína po 37 snopech žita

[1]) Nikdy však třebickému klášteru, jak míní Volný (M. M., VI., 252).

a ovsa, z Knězovsi po 18, z Krásnovsi po 13; koleda: 11 kr. od sedláka a ¼níka, 1 kr. od podruha, panský mlynář 3 kr., v Zahradištích ze dvora a z každého domku 3 kr.; dary: Od sedláka po 4, od podruha po 2 vejcích, od všech po koláči neb 3 kr. (3. neděli v říjnu), od velkostatku 5 m. žita, za hru na varhany 1 zl. 51 kr. Celkový příjem 104 zl. 27 kr. Přiškoleny jsou: Krásnoves, Knězoves a Zahradiště; šk. dítek jest 240.

Městečko mívalo právo soudní a tržní. Popravy se konaly na „Šibeníku". Trhy konají se v pondělí po sv. Valentině, sv. Stanislavě, sv. Frant. Sal., po Početí P. Marie. Týdenní trh v sobotu. Obec. majetek: 5·35 ha polí, 1·11 ha luk, 0·49 ha pastvin, 0·335 ha lesa a 3 rybníky (1·58 ha). Trati slovou: Hanšpíl[1]) (= Hammelspiel), Šenvízny (= Schönwiesen), Motrtejš (= Mutterteich) (dnes pole), Šibeník (559 m.) (vrch s 3 kříži), Blata, rybník Jedlejch (= Edelteich) a Opršálek, Zálomy, Černý les, Hejkraby (= Heugraben), Genšpíl (= Gänsespiel), Vizonka (= Wiesengrund), Rumpelka (= Rumberg), Hamřiště, Roviny, Žleb, Žlíbky; r. 1735: V Klofařích, Majfeldy; celkem v katastru jest: 535·6 ha polí, 112·3 ha luk, 1·9 ha zahrad, 49·9 ha pastvin, 334·8 ha lesa a 15·8 ha rybníkův.

Staré domy jsou částečně rozděleny, a mnohé rody buď vymřely nebo se vystěhovaly. Zůstaly rodiny: Valentova, Dvořákova, Prokopova, Novotná, Jebavých, Němcova, Kovářova, Škodova, Peškova, Vášova, Polákova, Řezníčkova, Markova, Antonyova.

Řemeslníci bývali spojeni v cechu krejčovském, obuvnickém, řeznickém a punčochářském. Dochovaly se v kostele 4 prapory cechovní a postavníky.

Dne 23. května 1857 vyhořel kostel s věží, škola, fara a větší díl městečka. Bělohradský mlýn sluje dnes Jaloškův, mlýn „u Filipů" má Valenta.

Na lesní trati „Dlouhá" stávala prý osada **„Dlouhá"**, historicky úplně neznámá.

Samoty: Myslivna v „Koutech" (s 5 obyv.), panská cihelna (s 7 obyv.), panský (Fr. Švoma č. 31.) mlýn (s 8 obyv.).[2])

---

[1]) Německé názvy ukazují na německé přistěhovalce — havíře, kteréž sem povolal Žďárský klášter, aby dobývali stříbra a železa.

[2]) Z. d. b., III., 433; IV., 182, 442; VI., 437, 901; VII., 615; XXI., 14; XXVI., 81; XXX., 46; Archiv Čes., XVI., 414; Ř. Volný, Kirchliche Topographie, III., 190.

Rohy,

katastrálně (6·4 km²) samostatná, politická obec Hodov, j. (5·4 km) V. Meziříčí, v údolí k vých. nakloněném. Okolí jest hluboce prorváno vodou; proto povrch jest hrbolatý, krabatý, rohovatý. — Mívaly s počátku 17. věku 9 domů (3/4 lán s 60 m., 7 1/2 lánu po 40 m. a domek bez polí) s $2^{42}/_{64}$ lánu = 355 m. polí; po 30leté válce zpustl 3/4 lán a domek; r. 1790 bylo 20 domů, 143 obyv., r. 1890: 42 domů, 251 obyv., r. 1900: 46 domů, z nichž 9 sedláků, 266 obyv., čes. katolíků, zemědělcův.

Do r. 1399 náležely Rohy k meziř. panství; t. r. prodal je Jindřich z Meziříčí ku kaplanství v Mez. (str. 84.) Mikuláši, meziř. faráři, za 130 hř. gr.; vymínil sobě a svým erbům jen černý les „Ochoz“ a 4 hř. do své komory z té vsi, kdyby „berně královská byla volána i obecná v zemi“. Po husitských válkách r. 1443 byl od kněze Stárka v mocném držení lidí v Rozích pan Prokop (P. K., 22). Týž kněz pohnal 1460 na soud pana Bohuše z Lomnice ze 100 hř. gr., že mocí a kvaltem pobral lidem jeho dobytek v Rozích, nemaje k tomu práva. Nástupce Stárkův Václav z Vrčovic žaloval 1481 ze 130 kop gr. pana Jana z Meziříčí, že mu drží ves Rohy, kteráž přísluší k oltaři sv. Jana v kostele sv. Mikuláše v Meziříčí. Brzo za rozšíření nekatolictví připojena ves trvale k Meziříčí, a nadace převedena do kostela sv. Mořice v Olomouci. Z Rohův byla (v 2. pol. 15. stol.) Barbora, manželka Ondřeje z Jemničky.[1])

Poddanství. R. 1775 platilo 9 sedláků po 2 zl. 34 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, místo přediva 38 kr., 7/8 m. žita obil. činže, po 4 slepicích a 30 vejcích, chalupník 1 zl. 8 kr., 2 slepice a 15 vajec; robotoval 3 dni pěšky týdně. Č. 14. bylo bez roboty, jež se konala u oslavič. dvoru a v ovčírně v Benedíně. Farář budišovský dostával od sedláků po třetince másla a po 4 vejcích o Zeleném čtvrtku, rudíkovský máz másla.

Přiškoleny jsou do Hodova, přifařeny do Budišova; jen z č. 12. a 14. chodilo se do r. 1901 do Rudíkova od dob nekatolictví.[2]) Mimo zvonici[3]) (z r. 1907 za 2502 K) jest v katastru 6 křížův a kaplička.

[1]) Z. d. b., XII., 787; XIII., 11. Kn. půh., IV., 61; V., 294.

[2]) Byl to původně jen 1 dům (Ex eodem pago Rohy quidam rusticus cognomine Duchek cum omnibus spectat ad parochum Rudvikoviensem, et hoc a tempore haereseos) (Matrica totius decan. Magnomezricensis).

[3]) Stará prkenná (v. vyobrazení v Sel. arch. 1905) letos pobořena.

Trati se nazývají: Zákoty, Rohovec (502 m), nad Mařičky, Vrbky, Rybniště, Žlebce, Otavnice, Vlčí dole, Zahóštke, Dolna, Višňůvka, Heralke, Loupežnice, Žabice, Rubačky, Záštěpí (534 m); r. 1749: V Ochozi, u Hranic, na Vohradě, Ouvarky, Mařička; celkem: 293·2 ha polí, 36·5 ha luk, 2·4 ha zahrad, 26·7 ha pastvin, 265·9 ha lesa; z toho jest obec. 11·06 ha pozemků s ročním příjmem 550·4 K.

Staré rody: Švihálkův, Svobodův, Koštovalův; od nepaměti: Smejkalův a Požárův.[1])

V panském lese r. 1901 vykopán džbáneček s několika tisíci bílých penízků krále Vladislava II. v četných variantech.

Ronov,

ves, kat. a pol. obec Ořechov, v. Vel. Meziříčí (10 km), oddělená od Ořechova tvrzským rybníkem. Má jméno po svém majiteli Karlu Endsmannovi z Ronova a vznikla z býv. dvora, ovčince a tvrze.[2]) K onomu náleželo r. 1720 polí 320 m., tato, ježto v ní vrchnost nesídlela od r. 1687, pustla. Po zrušení kláštera Žďárského r. 1784 byly polnosti rozděleny na 28 dílů, a z chlévů a ovčince vznikly familie (č. 7.—11., a 15.—19.). Na záp. straně přes cestu stály stodoly; z nich 2 posud stojí (k č. 11. a 19.), ostatní jsou již přestavěny. Na nádvoří tvrze (dnešní náves, „Kopeček") stojí kaple a škola. Ze tvrze zachovány pouze sklepy, jež se táhnou pod celým Ronovem, a část panského sídla, nynější myslivna a familie č. 20. V č. 1. jest vchod do sklepův (v. Ořechov).

R. 1840 bylo již 30 domů, 156 obyv.; r. 1890: 35 domů, 173 obyv.; r. 1900: týž počet domů, 180 obyv., kat. Čechů mimo 2 Němce.

Jest přifařen do Osovské Bitýšky. Na Ronově stojí veřejná kaple sv. Antonína Pad., již stavěl Jan Pavel z Garsee (= Garu),

---

[1]) Požárova až do poslední doby největší živnost rolnická bezpochyby náležela vladycké rodině, kteráž vždy nejen zde, ale i jinde jsouc usazena „z Rohuov" se psala a v okolí četně se zakupovala.

[2]) Původní tvrz stávala prý v lese za Ronovem v t. zv. „Horkách".

odkázav[1]) zároveň dne 7. března 1680 úroky (12 zl.) ze 200 zl. na zachovávání její. Dominik hr. z Kounic učinil (31. prosince 1702) smlouvu s farářem osov.-bitýšským, dle níž měl farař zde míti 3 zpív. mše sv. (na sv. Antonína, o kříž. dnech a v oktávě dušiček za hr. z Garsee); začež obdržel 3 zl., varhaník 1½ zl., kostelník ½ zl. z oněch úroků; zbývajících 7 zl. se mělo dáti do kapelní pokladny. Má svého jmění 430·43 K, nadačního 1272·79 K, na zachování kaple 1371·47 K.

R. 1900 obec svým nákladem (2060 K) opravila kapli, dala zříditi vchod na kůr a střechu č. 20. oddělila od kostela.

Do r. 1821 chodilo se odtud do školy do Ořechova (v. t.); t. r. přeložena škola na Ronov do č. 21., které k témuž účelu bylo upravováno v l. 1821—1839; posud se tam vyučuje; ač stojí na Ronově, zní úřední název „Obecná škola v Ořechově". Do r. 1832 byl přiškolen Kadolec (v. t.).

Déle působili: Fr. Špinar 1804—1847, Fr. Novotný 1847—1874, Jan Beseda 1890—1901.

Při škole jest pamětní kniha (z r. 1875), žákovká (188 sv.) a učitelská knihovna.

Palírna, o níž řeč při Ořechově, stávala na č. 1. Voda do ní byla vedena ze studně na lukách blíže Ořechova. Trati se jmenují: Majdalenky, Loučky, Baby, v Kyjovech, Nivy, za Horkou, v Hraničkách.

Na severní straně návsí bývaly za starších dob skelné huti.

Zaniklá osada **Kyjov** (Kygiow). Jan ml. z Meziříčí zapsal 1371 své manželce Kateřině na dvoře Kyjově (v. Meziříčí) její věno. Odtud do 1412 měla ves stejné osudy s Březejcem (v. t.), s nímž připadla 1412 Bohuslavovi z Vidonína, jen lán v Kyjově a ves Březejc zapsal své manželce Marketě, 4 lány v Kyjově Jaroslavovi z Vidonína a manž. jeho Anně. Jmenovaný Bohuslav (zv. „z Vranovic") prodal týmž manželům po 6 letech ve vsi K. na 4 činž. lánech („in Johanne, Masscone, Michalcone et parwo Michcone[2]) et Ragycone") 2 kopy gr. roč. příjmu. Když Vidonín připadl kolem r. 1430 Matěji Nihovcovi z Kyjova, přenesl týž

[1]) Originály u bisk. konsistoře (Fundationes, děk. vel.-mez., O 2.).

[2]) Mikuláš a Michal z Kyjova byli 1423 rukojmě za děti po Řehořovi z Šiborova (P. K., fol. 7).

své manž. Kateřině z Osovské Bitýšky z majetku v Kyjově ony 2 kopy úroku z otcovského podílu na alodní dvůr ve Vidoníně.

Tato část vesnice připadla k panství novoořechovskému (v. t.), s nímž sdílela stejné osudy, ale jen po krátký čas. Při zápise r. 1562 jmenuje se ještě „ves Kyjov", r. 1596 nikoli, zpustla. Stávala za Ronovem v údolí za kopcem Horkou na trati „v Kyjovech".[1])

Osudy Marketina lánu v Kyjově v. u Březejce. Při vkladu meziř. panství (v. t.) Janovi st. z Lomnice (1447) jest jmenován i Kyjov (t. j. ona část vsi).

Rousměrov,

Rúzmirov, Rozměrov, ves, katastrem (5·43 km²) a politicky samostatná obec, při silnici žďárské a bohdalecké, 589 m nad mořem, 13 km s. Vel. Meziříčí.

R. 1407 měl 9 $^1/_2$ lánův a 2 $^1/_4$ lány; r. 1483: 4 $^1/_2$ lány a 4 lány; s počátku XVII. stol. bylo usedlých 8 s 238 m. (= $1^{34}/_{64}$ lánu) polí; rychtář měl 60 m., ostatní po 18—35 m.; r. 1749 náleželo poddaným (7 gruntů, rychtář a podsedek): 251 m. polí, 53$^1/_2$ m. pastvin, 2 m. zahrad, 38$^1/_2$ vozu sena a 5 rybníků na 6$^1/_2$ kopy násady; 3 podruzi si vystavěli chalupy na obec. pozemcích; r. 1790: 24 domů, 164 obyv.; r. 1900: 24 domů, 163 obyv., českých katolíkův. Před 100 lety bylo sedláků 8, dnes jen 5.

Rousměrov patřil ke statkům Žďárského kláštera a po zrušení jeho (4. října 1784) má stejnou vrchnost s týmž panstvím (v. Žďárský okres) (—1826 c. k. administraci státních statků, —1831 Josefa hr. z Mitrovic, —1854 Frant. Josefa Dietrichštejna, —1899 Klotildu hr. Clamovou-Gallasovou, roz. kn. z Dietrichštejna, —x dědičky po předešlé Edvardinu kn. Khevenhüllerovou a Klotildu hr. Festetičovou). R. 1750 měla zde vrchnost 128 m. lesa („Opatská Borovina", „Podpecí") a hospodu, z níž se platilo do důchodu 30 zl.

---

[1]) Z. d. b., V., 475; IX., 241, 242; XI., 557; XII., 862.

Poddanské poměry. R. 1407 dělal úrok z půllánu o sv. Jiří a sv. Václavě po 4 gr., ročně 10 vajec, kuře a sýr letniční; r. 1483 dávalo se celkem ze vsi dvakrát ročně po 50 gr., 100 vajec a 10 slepic; rychtář (láník) neplatil ničeho; r. 1750 (dle vrchn. fase) se dávalo o sv. Jiří 4 zl. 37³/₄ kr. pozemkové činže, 4 zl. za předivo, 5 zl. 30¹/₄ kr. činže z kopanin, 2 zl. 34¹/₂ kr. místo ponůcky, o sv. Václavě 6 zl. 11 kr. činže z pozemků, 7 husí, 10 kuřat, 700 vajec, 8 m. v přírodninách; obilní desátek dělal 12¹/₂ m. ječmene, 20 m. žita, 30 m. ovsa. Robota: 7 sedláků týdně robotovalo 2¹/₂ dne s 1 koněm neb volem. Dle urb. fase r. 1775 byly poddanské poměry takové: Dvořák Jiří Bláha měl 51 m. polí, 10 m. úhoru, 11¹/₂ vozu sena a rybníky na 2 kopy pstruhův a kaprů; užíval od vrchnosti 75¹/₂ m. polí, luk pod 23 vozů sena a rybníků na 4 kopy kaprů za plat 2 zl. 17 kr. Nerobotoval. 7 celolánů (po 34 m. polí) platily po 18 kr. pozemkové činže, 1 zl. 6 kr. z vinného šenku o sv. Jiří, sv.-Martinskou husu, 2 slepice, kuře, 20 vajec a 13 m. obilí; robotovali od sv. Jiří do sv. Václava s 2 koňmi týdně 6 dní neb 6 dní s 2 os. pěšky, jinak jen 3 dni; 5 domkářův a podruzi robotovali 1 den týdně po celý rok. Podruh musil napřísti z panského přediva, kolik uznali obecní představení; podruhyně obstarávaly různé posílky. Rychtář byl nucen dovézti 2 sudy vína ze vzdáli 17—18 mil. Před zrušením roboty z půllánu se dávalo desátku: 2¹/₈ m. žita, 1²/₈ m. ječmene, 4 m. ovsa, kus přediva, husa, slepice, kuře, 10 vajec, urbariální činže 35¹/₂ kr., a robotovalo se 130 dní pěšky; povinnosti byly vybaveny 4 zl. 9¹/₂ kr. Na robotu se jezdilo do kláštera Žďárského.

Rychta (č. 1.) byla r. 1614 prodána Šimonovi Roučkovi po † otci jeho za 660 kop gr.; při rodě Roučkově zůstala do r. 1675, kdy ji Urban Roučka, poněvadž panskou povinnost vybývati nemohl a stavení větším dílem zpustlo, postoupil za 500 kop Kašparu Uchytilovi. V l. 1700—1739 náležela vrchnosti. Dne 18. prosince 1739 vyznává Bernard, opat Žďárského kláštera, že prodal za 500 kop míš. Jiříkovi Bláhovi, dvořákovi, rychtu v Rousměrově, k níž náleží 60 m. polí, 3 rybníčky a 13 kousků luk; 65¹/₂ m. polí udělaných z lesů se novému majiteli přidalo s doložením, aby držitel klášteru z každé míry do klášterního důchodu platil 1 kr. činže; klášter si vymínil, že bez vědomí jeho a svolení nesmí se dvůr (rychta) prodati. Dvořák

nerobotoval, ale musil nésti břemena zákupníků (t. j. dovážel víno klášteru a v 3 letech dával volka v ceně 10 zl. 30 kr.). R. 1735 prodána vrchností od rychty hospoda „panská". Rod Bláhův jest posud na něm.

Staré rody: Nedoma (od 1593), Vojtěchů, Daněk (od 1593), Juráček v l. 1593—1759, Krejčí od r. 1710.[1])

Přifařen jest do Hor. Borů, přiškolen od r. 1857 do Sklenného. Před tím chodily děti (do r. 1815) do soukromé školy ve Sklenném (v. t.), v letech 1815—1857 byla zde pokoutní škola (i pro Vlaštovičky) v domě čís. 14., na níž učil Václav Novotný, krejčí z Blízkova, a kolem r. 1841 Jan Novotný.

Obecní majetek. R. 1775 patřilo obci: 9 m. polí, rybník na $^3/_4$ kopy ryb, od vrchnosti 29 m. polností a rybníků na 2 kopy kaprův a pstruhův.

Obecní stará pečeť má nápis: + SIGIL . IN . RAVSMEROW a znak kohouta s 16—67; trati: Nad Borovinkou, Kopaniny, Píchovy sádky; r. 1749: Paloučky, v Křenicích, v Lužách, na Krasničkách, na Křovačce, na Klinicích, u Šraňkův, na Nívce, na Políčkách, na Píchově, Opatský rybník (louka). R. 1904 bylo při obci 241·7 ha polí, 70·2 ha luk, 0·8 ha zahrad, 25 ha pastvisek, 188·2 ha lesa, 3·1 ha rybníků, 45 včelstev; křiž. vrchnosti z toho patřilo 175·1 ha lesa.

Mnoho trpěla obec 30letou válkou, ležíc při důležité silnici; vždyť r. 1669 byl celý pustý dům Nedomův prodáván za 70 kop, a grunt Baršovský dokonce spálený r. 1655 koupil Nevrkla, jehož syn Vavřinec r. 1695 pro velkou chudobu postoupil živnosti Novotnému z Obyčtova. R. 1904 založeno zde lnářské družstvo.

U silnice k Vlaštovičkám leží na mezi kámen (1·2 m. dl., 0·4 m. š.) s vytesaným křížem (0·7 m. vysoký). Přes „opatskou hráz" vede okresní silnice od R. do Moštišť.

Severně obce stávala osada, jež se r. 1560 nazývá „ves pustá **starý Rusmírov**",[2]) do níž vede zapadlá podzemní

[1]) Grundbuch der Gemeinde Rousměrov (u c. k. okres. soudu ve Vel. Meziříčí).

[2]) Z. d. b., XXIV., 8.

chodba z rychty. Ježto se neděje jindy zmínka o býv. vsi, zdá se, že původně stával Rousměrov na oné pustině, než se začala stavěti dnešní ves u silnice. Studně a zbytky starých zdí zarostlých stromovím v lese „Nívky" „u starého Rozměrova" upomínají na bývalé osídlení.[1])

Ruda[2])

(Rudy, — na Rudě) (Hruda), farní ves, katastrálně (10·4 km²) i politicky[3]) samostatná, jv. (10 km) Vel. Meziříčí při („Horní konec") a jižně („Dolní konec" s uličkou „na Štrece") císařské silnice (580 m nad mořem) (obraz 90.); nejdolejší výběžek osady s roztroušenými chalupami slove „na Vejpustku". „Dolňanští" přezdívají „Horňanským" p a n s t v o; jestiť na „Horním konci" kostel, fara, škola, bývalý panský hostinec, obecní kovárna, 3 sedláci a několik domkův.

Na Rudě bývalo 27 domů (celolán, $^3/_4$lán, 11 půllánů, 4 čtvrtlány, 10 domů bez polí) s 428 m. (= $3^{50}/_{64}$ lánu) polí; v 30leté válce zpustlo jich 6, z nichž 2 osazeny r. 1659. R. 1742 měli poddaní 454 m. polí, $64^1/_2$ m. pustin, 4 m. zahrad, $39^1/_2$ vozu sena a 26 domů; r. 1790: 45 domů, 288 obyv.: r. 1890: 79 domů, 483 obyv., 5 Němců, ostatní Čechové; r. 1900: 79 domů, 464 obyv., Čechů, katolíků mimo 1 žida.

Ves se připomíná jménem „Hruda" r. 1353 jako část tasovského panství; tehdy Vznata z Tasova zapsal na svém majetku: .... hradě tasovském, Rudě a Doubravě 50 kop gr. manželce Anně. R. 1366 zapisuje v desky Bohuň z Moštišť Tasovi z Tasova a dědicům prodej mezi jiným i lánu[4]) s pří-

[1]) Urb. fase 75; vrchnostenská 273; rektifikační oddělení 264.

[2]) Dle pověsti dolovalo se za dávných dob zde na železnou rudu.

[3]) Do 1875 Jabloňov, do 1876 Březejc byly politicky částí Rudy.

[4]) Jan z Tasova jej prodal r. 1390 a zapsal Mikuláši z Rudy a po něm Valtrovi z Rudy. Po 8 letech Mikuláš zcizil týž lán; koupilť jej Jiří z Rudy, bratr jeho; r. 1415 vložil v desky pan Mikuláš J a n o v i a P e t r m a n o v i, bratřím z Rudy, a dědicům jmenovaný lán. Janova dcera Marketa dědila po otci louky, lesy a lán polí; majetku se však proti jejím nárokům ujal Jan Husišklub z Pacova, manžel Elišky z Rudy, jež se s ním byla 1464 spolčila na onen lán; proto jej 1466 zažalovala Marketa ze 20 hř. gr. T. r. Jan Husišklub

slušenstvím na Rudě. R. 1371 Jan ml. z Meziříčí zajistil věno své manželce Kateřině (viz Vel. Meziříčí) na vsech Rudě a Březejci; než Kateřina z desk zemských vymazala zajištění na vzpomenutých 2 vesnicích, ježto na nich poručila 200 kop gr. dceři Elišce z Meziříčí, vdově po Vilémovi ze Světlova r. 1398. Eliška[1]) si pak vzala Petra ze Sovince, jenž r. 1412 vložil v desky prodej Rudy s lidmi poplatnými a vším příslušenstvím Alšovi,[2]) Markvartovi a Janovi,[3]) bratřím z Dobřic, z nichž Aleš Ctiborovi z Janovic

Kostel. Škola. Fara.

Obr. 90. Pohled na Rudu od jihu.

a dědicům celou ves Rudu se vším příslušenstvím prodal r. 1418 za 145 hř. gr. Ctibor nejprve r. 1418 zajistil své manželce

---

pohnal na soud Marka z Bezděkova ze 7 kop, [že mu byl rukojmí za lán tu v Rudě. R. 1493 Anna Husišklubová vložila v desky Šimkovi řeč. Šichovi své dědictví: lán svůj v Rudě, kterýž sluje Puklovský lán, s příslušenstvím a plným právem, jakž toho drželi její předkové.

Jiný lán držel Jiří, kněz z Rudy, jenž jej zapsal 1398 v zem. desky Matyášì z Rudy, kterýž ihned zajistil na něm 12 kop věna své manželce Kateřině.

[1]) R. 1408 žalovala ze 200 hř. gr. Dětřicha z Rojetina, že pobral jejím chudým lidem v Rudě, co měli.

[2]) Ondřej, řeč. Alšík z Rudy (Kn. půh., II., 284).

[3]) Jeho manželka byla Anna ze Zhoře (Kn. půh., II., 274).

Bětce na koupené vsi 24 hř. gr. roční činže na 240 hř. gr. (kdyby ona roční činže nevycházela ze vsi, měla se doplniti z dědiny Koškova), a r. 1437 prodal svému bratru Janovi z Janovic jinak z Pánova a Kateřině z Nihova, ženě jeho, celou ves Rudu za 145 hř. gr.

Za let potomních část vsi s kost. podacím náležela panství velkomeziříčskému, část zůstávala u vladyk z Pánova.

O oné víme, že r. 1447 vkladl mimo jiné Jiří z Kravař Janovi st. z Lomnice i ves Rudu. Po † Janovi z Meziříčí († 1515) připadla Ruda dílu Zdeňkovu. Odtud má společné dějiny s Vel. Meziříčím (v. t.).

O části pánovské jest poznamenáno v zemských deskách: R. 1481 vkládal v desky Vaněk z Pánova Janovi Pšeničkovi z Račína (a z Pánova), erbům a budoucím potomkům tvrz Pánov i s dvorem, s lidmi platnými, s rybníky malými a velkými, ...a na vsi Rudě 144 hř. věnného práva. Témuž vkladu odpor činil Jan z Pánova, co se týkalo tvrze pánovské, a Jan z Chlevského, co se týkalo Rudy. R. 1482 Jan Pšenička z Račína a manželka jeho Eliška z Krajku dali listy správní: jeden znějící Janovi z Lomnice na dědictví na ves Rudu a 4 člověky tu v Rudě, kteří přísluší ke kost. podacímu a na dvůr kněžský v Rudě; druhý list znějící panoši Vaňkovi a Alexandrovi, bratřím z Pánova, na tvrz Pánov, na ves Košíkov a na ves Rudu panu Jindřichovi z Kukvic a na Rosicích a paní Elišce z Ojnic, manželce jeho; posledním prodal týž Jan Pšenička ves Rudu se vším příslušenstvím za 250 zl. uh. r. 1482. Za Pernštejnů byla ves u Vel. Meziříčí; r. 1552 koupil Zikmund Heldt mezi jiným ves Rudu s kost. podacím. Odtud jest stále při panství.

R. 1535 připomíná se Lukáš z Rudy, jenž s erby svými Jiříkovi Holubovi, svému bratrovi ze Zhoře, a manželce jeho své vlastní zboží a dědictví: půl dvoru s sadem, lukami a 2 rybníčky, kteréž leží k hranicím březským,.... vším příslušenstvím,.... vložil v zemské desky.

Císařská armáda, táhnoucí proti Švédům r. 1642 rozložila se táborem kolem Rudy jen na 5 dní, ale hrozných škod nadělala v celém okolí; (tehdy zanikla ves Křeptov).

Poddanské poměry. Dle vrchn. fase platilo se odtud celkem 32 zl. 4 kr. pozemkové a 6 zl. robotní činže, 9 zl. 57 kr.

z kopanin, 12 zl. místo slepic a vajec, $61\frac{1}{2}$ lib. přediva; robotu viz u Meziříčí. R. 1775: 15 sedláků platilo o sv. Jiří a Václavě po 1 zl. 36 kr., 15 kr. za hlásku o sv. Jiří, 40 kr. za předivo, $1\frac{1}{8}$ m. žita obilní činže, po 3 slepicích, 22 vejcích; 10 chalupníků po 1 zl. 45 různých platů, 2 slepicích, 12 vejcích a $\frac{1}{2}$ m. žita. Vrchnosti náležel dvůr na Křeptově, ovčírna a 10 domků na vrchnostenských polích; obci 5 domkův. Povinnosti kovářovy viz u Radostína. Z vrchn. hostince (s 26 m. polí) platilo se 1 zl. 40 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 4 slepice a 24 vajec.

Kostel sv. Jiljí z r. 1795 má 2 oltáře: Hlavní s obrazem (prof. Jos. Škody, meziříčského rodáka) sv. Jiljí, vedlejší P. Marie Lurdské (dř. sv. Václava)[1]; starý kostel (do 1795) se sanktuariem („domem Božím") stával na místě školy. Na věži visí 3 zvony: Největší darovaný sem ze zrušeného kostela sv. Václava v Tasově má nápis: „ANNO 1709 IN HONOREM S: WENCESLAЇ MARTŸRIS HANC CAMPANAM ADV̊M R: D: ADALBERTVS FORMANDL PAROCHVS LOCI FIERI FECIT. MEMENTO MEI IN DIE OBITVS MEI. IAN BAPTISTA MELAK MNIE W BRNIE LIL". — Prostřední nejstarší: „LETA + PANJE + TJSJCE° + PJETJSTE° + SETNASTE° PANV + BVOHV + A SWATEMV + GJLGJ + DO RVDY". — Třetí, jímž se nezvoní, býval v Černické Zhoři (..... K SWATE MARKETIE DO ZHORZE ....).

Vlastní jmění kostelní dělá 245 K, zádušní 1590 K, farního obročí 11.480 K.

Rudského faráře Jiříka vzpomíná se r. 1398 (viz dějiny Rudy), patronátu, jenž přináležel meziříčské vrchnosti, r. 1482. Fara bývala nadána štědře; mluvíť se t. r. o dvoře kněžském. Za nekatolictví byla zrušena; sedláci ujali se polí zv. „Kněžský" a farních luk. Teprv po protireformaci, vykonané (r. 1609) Ladislavem Berkou, připojena Ruda jako filiálka k Vel. Meziříčí, u něhož zůstala až do obnovení duchovní správy (r. 1784). Déle působili: Fr. Ferenčák 1816—1835, Fr. Persch —1856, Jan Fischer 1863—1883, Jan Konečný od r. 1885 posud.

---

[1]) Obraz z tasovského kostela sv. Václava; jest nyní ve far. kostele v Tasově.

Matriky se počínají 1785. Přifařeny jsou Březejc, Jabloňov[1]) a Křeptovský dvůr; dříve i Záblatí do r. 1672. Farář užívá 1·66 ha polí farní obce. Hřbitov jest za vsí, dříve kolem starého kostela.

Před r. 1785 chodilo se do školy do Vel. Meziříčí; později učilo se soukromě v domě na „Janovém poli"; přiškolen jest Březejc; býval i Jabloňov (do r. 1830). Škola vystavěna na místě starého kostela, rozšířena 1891, když zavedeno polodenní vyučování (r. 1887). Učili zde: Ig. Šťastný (z Rudy odešel r. 1823 do Rudíkova), Fr. Horák v l. 1845—1873, odtud podnes Ant. Malec.

Dle fase s počátku 19. století dostával učitel celkem 78 zl. 23 kr. (49 zl. 52 kr. „sobotales", jehož se vybíralo měsíčně [po 4 kr. v 1. tř., po 8 kr. v 2. tř.], 20 zl. z fondu, 2 zl. 30 kr. koledy, 2 zl. 30 kr. štoly, 26 snopů žita z Rudy, $1^1/_2$ m. žita s přiškol. vesnic).

Trati slují: V Chlostových, na Panských hájkách, u Čihádka, v Komárových, na Větrníkách, Záhumenice, Strážníky, za Dvořiště, na Hájkách, pod Křiby, Volbrumy, nad Rybníkem, na Příčníkách, na Hranečníkách, na Hlinách; r. 1742: Pod Bačátkou, pod Korytkou, pod Chlistovem; celkem jest v katastru 639·7 ha polí, 70·9 ha luk, 3·6 ha zahrad, 59·8 ha pastvin, 211·8 ha lesa, 23·2 ha rybníků; z toho 28·75 ha pastvin, polí a luk jest obecných. Pečeť má starou s nápisem: „MP OBCZE RAVDSKY 17-66 a znakem sv. Jiljí.

Staré rody: Kulatých, Klepalův, Kryštofův, Krejčích, Palasův.

R. 1898 škodilo trojí krupobití a průtrž mračen.[2])

Samoty. Křeptovský dvůr (3 č. s 37 obyv.) (vých. Rudy), na jehož místě bývala do r. 1642 osada **Křeptov** (= Chrzebtow) (se 7 domy), kteráž částí náležela stále k meziříč. panství (v. t.), částí k Oslavičce. O oné víme, že 1506 Jan z Lomnice zapsal i na ní věno své druhé manželce; v této r. 1406 zajistil Jindřich z Otratic Kateřině, manželce Jana z Benedína, na 2 půl-

---

[1]) R. 1672 se poznamenává o něm, že pochovávají své mrtvé buď na Rudu, buď do Tasova; desátky dávaly odtud vrchnosti, děkanovi nějaké jehně. Celkem měl tehdy meziříčský děkan z filiálky 76 m. žita, 76 m. ovsa, 13 m. ječmene a 25 kuřat.

[2]) Z. d. b., II., 134; IV., 459; V., 475, 476; VII., 644, 645; VIII., 154—156; IX., 240; XI., 31, 516, 517; XII., 162, 544; XIII., 109; (netišť.) XI., 13; XII., 26; XX., 25; Půh. kn., II., 126; IV., 213, 224. Archiv Čes., XVI., 252.

lánech a čtvrtláně roční činži. S Benedínem připojena k Oslavičce (v. t.) a s ní r. 1560 k Meziříčí; za 30leté války, když zpustla ves (pagus K. iniuria belli svedici ruinatus est), vystavěl Rudolf hr. z Kounic na místě jejím dvůr,připojiv poddanské pozemky k němu. Ves Křeptov bývala přifařena do Tasova, jehož faráři se odtud dávaly desátky.[1]) R. 1750 bylo u dvora 551 m. polí, 29 m. pastvin, 8 m. zahrad a luk pod 63 vozů sena.

Veselka, hájenka (s 6 obyv.).

Rudíkov,[2])

původně Rudvíkov (dle osob. jména Rudvík), katastr. (7·07 km²) a polit. samostatná obec na výšině po obou stranách třebické silnice (obr. 91.); půdorys má nepravidelnou podobu; zahrádky před domy stavěnými ze žuly vznikly za posledních let. Dávný kroj se nezachoval; ještě spodky nosí se někde v botách. Měl s poč. 17. věku 439 m. (= $3^{32}/_{64}$ lánu) polí a 24 domů (lán s 39 m., 5 $^{3}/_{4}$lánů po 30 m., 7 $^{1}/_{2}$lánů po 20 m., 2 $^{3}/_{8}$lánů po 18 m., 9 domků); po r. 1671 zpustly 4 domy s 48 m. R. 1749 bylo podd. domů 25 s 384 m. polí, $117^{1}/_{2}$ m. pustin, $5^{1}/_{8}$ m. zahrad, $45^{1}/_{2}$ vozu sena; r. 1790: 42 domů, 312 obyv.; r. 1890: 80 domů, 505 obyv., Čechů (2 evang.); r. 1900: 85 domů, 501 obyv., Čechů, katolíků, mimo 2 židy.

Ves byla částí moštišťského statku a díl panství osovského. Bušek z Moštišť daroval a 1355 v zem. desky zapsa svému zeti Archlebovi z Myslibořic věno 150 kop gr. na 15 kopách roč. užitku na svých vsech Oslavici a Rudíkově (na díle), jež byl poručil své dceři Anně, manž. Archlebově; r. 1358 spolčili

---

[1]) My purkmistr ... z městečka Tasova vyznáváme, že z vesnice Křeptova před málo lety obyvatelé každoročně p. faráři tasovskému desátku dávali 18 kop žita a 18 kop ovsa; nyní pak od t. č., jak J. M. pan hr. Rudolf z Kounic na tom místě, kde ta vesnice bývala, dvůr vystavěl, žádných desátků nedává, jen toliko jedenkráte, když dvojctihodný kněz Vavřinec Bendera, farář budišovský a tasovský, p. hraběte z těch desátků upomínal, vědro vína za ty desátky křeptovské dáti ráčil ... V Tasově, dne 10. března 1672 (Matrica totius decanatus Magnomezricensis). Z. d. b., VIII., 395, 396; XIV., 2; XXIV., 10.

[2]) Na místě, kde stála stará škola, bývala stříbrná ruda; odtud prý jméno Rudíkov.

se bratří z Moštišť: Bušek, Znata a Bohuň na všechen meziříčský a rudíkovský majetek. R. 1365 byla část obce u Meziříčí; t. r. Jan z Meziříčí zapsal své manželce Anně ze Šternberka na Rudíkově, Hroznatíně, Koškově, Nebštychu a Záblatí 75 kopami gr. příjmu 750 kop věna a dostatek lesa na stavení a pálení, když byl koupil od Jindřicha z Osové a Anny, manželky jeho, za 75 kop Rudíkov a Hroznatín, popluží, lesy a přísl. Následujícího roku týž Jindřich své manželce a dětem jejím daroval Zvol, Branšov a Bojanov s přísl. za prodaný Rudíkov a Hroznatín. U Meziříčí zůstala ves do r. 1407.

Obr. 91. Rudíkov.

Ladislav z Kravař vložil t. r. do desk Petrovi z Náramče a dědicům ves Rudíkov s lesem Březinou s podmínkou, že bude dávati roč. úroku 3 hř. gr. třebickému klášteru. Jmenovaný Petr nový majetek i se závazkem přenechal svému otci Buškovi z Náramče, jenž hned Petra přijal na spolek i na Rudikov i na les Březinu, a po smrti jeho Zbyňka ze Stichovic na všechen svůj majetek v Rudíkově a jinde mimo Nárameč.

R. 1406 Pešík Červený a Martínek, komorník markrabin, byli zvedeni na Buška (st.) do Rudíkova na věno ženy Chýžové.[1]) Téhož Buška žalovala t. r. Oíka, vdova po Ondřeji z Okárce, že jí drží bez její vůle zboží v Rudíkově.

Zbyněk vládl Rudíkovem do r. 1415, kdy jej prodal i s popłužním dvorem svému bratru Mikulášovi, kterýž se spolčil s bratrem na Rudíkov a všechen majetek. Po † Mikuláši dědil vše syn Zbyněk, od jehož syna Mikuláše koupil si Blažek z Přeckova r. 1447 ves Rudíkov se vším přísl. mimo patronátní právo, co náleží k oltáři (t. j. klášteru), jakož také, cokoliv rybník Zikmunda z Archlebic zaplavuje nad starou cestou rudíkovskou.

R. 1449 dne 28. září[2]) zastavil na 3 léta Blažek Janovi Lhotkovi z Dlužína ves Rudíkov za 400 zl.; kdyby ves do času nebyla vyplacena, měl ji Blažek nájemci vložiti v desky. Když Blažek nevyplácel zástavy, žaloval Jan z Dlužína rukojmí: Ondřeje z Okárce, Pavlíka z Přeckova, Němce z Tasova a j. R. 1464 byl Blažek mrtev; neboť t. r. vkládají poručníci (Pavlík z Ostrožnice a Přeckova a j.) po zemřelém ves Rudíkov s přísl. mimo patron. právo do zem. desk Janovi z Dlužína (a z Rudíkova). Po něm dědili vše Beneš, Václav a Jan; Beneš zv. Bystřický ze Studnic (v. t.) odřekl se 1491 všeho práva na díl vsi Rudíkova a prodal jej bratru Janovi (Bystřickému). Podobně Václav zv. ze Studnic dal všecko své právo na ves Rudíkov, jež na něho připadlo vedle bratří, svému bratru Janovi (1494). Tak Jan Bystřický ze Studnic sloučil celou ves; ale již r. 1496 dne 28. února prodal své vlastní panství a dědictví, ves Rudíkov s polovicí kostel. podací Janovi z Lomnice a na Meziříčí za 700 uh. zl. Vkladu do desk odporovala Kateřina, abatyše oslav. kláštera, a všechen konvent, že k podacímu má právo abatyše a konvent. Tak připojen díl vsi k meziříckému panství.

Částí (2 lány a čtvrtí a krčmou) vládla Kateřina z Náramče,[3]) jež r. 1498 přijala svého muže Vávru i s erby jeho na všecko na spolek. Syn její byl Jan z Rudíkova, jenž přenechal

---

[1]) Má státi Chýnovy, t. j. Anny, manž. Chýna z Přeckova, jenž r. 1399 zapsal jí na Rudíkově (na díle Jindřicha z Meziříčí) 75 kop gr. věna.

[2]) Na Meziříčí 1449, v neděli den sv. Václava, mučedlníka.

[3]) R. 1498 žaloval oslav. klášter Kateřinu z 500 dukátů, že bezprávně drží $2^1/_4$ lánu, právo šenkovní a patronát v Rudíkově.

1505 za 55 kop gr. Janovi z Lomnice, což měl zde spolkem zapsané v deskách po své matce Kateřině. Tím zcelena ves v rukou Lomnických z Meziříčí. (Z. d. b., XIII., 36.)

Nový majitel zaměnil r. 1510 s Janem z Pernštejna rybník u Rudíkova „na Březině“ na Meziříčsku za Trtinský od třebického zboží (na gruntech netínských).

R. 1521 postoupil Jan z Pernštejna oslavan. klášteru faru a podací v Mohelně a obdržel za to faru a patron. právo v Rudíkově.[1]) Když po zrušení oslav. kláštera měli v zástavě statky jeho Krajíři z Krajku, stala se na Brtnici smlouva[2]) mezi Zikmundem Heldtem z Kementu a Jiřím Volfem Krajířem z Krajku o zástavu kostelního podací ve vsi Rudíkově a o ves Nový Telečkov s jejím přísl., kteréžto podací a ves náležely k jmenovanému klášteru: Jiří Volf Krajíř z poručení a na místě svých mladších bratří zastavil ves Telečkov a kost. podací v Rudíkově panu Zikmundovi Heldtovi za 115 kop gr., ale tímto způsobem: „Jestli sobě pan Zikmund při J. K. Milosti objedná a ta ves Telečkov i s tím kostel. podacím zůstane dědičně puštěna, nebude povinen pánům Krajířům ani žádnému jinému za tu ves Telečkov a podací právo nic více vydávati.“ Král Ferdinand I. potvrzuje (Ve Vídni, v pondělí po Nanebevzetí P. Marie 1557) smlouvu a věda, že oslav. klášter zpustl, svolil, aby Heldt dědičně držel a užíval i patron. práva i vsi Telečkova. Zároveň slibil p. Zikmund Heldt, že, kdyby klášter byl obnoven a vyplatil si podací právo a Telečkov, pustí mu to bez odporu.[3])

Roboty a platy. R. 1775: 18 sedláků povinovalo po 1 zl. 42 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 42 kr. za předivo, 2 m. žita, $5^1/_2$ slepice, 8 vejcích; 7 chalupníků po 55 kr. různých platů, 2 slepicích, 10 vejcích a $^7/_8$ m. žita; robotu měli stejnou se sedláky v Radostíně a s chalupníky v Dol. Borech. Obec měla pastoušku, špitál a kovárnu, vrchnost 6 domků; z řeznického krámu se dávalo o sv. Jiří a sv. Václavě 55 kr. Povinnosti kováře a tkalců viz u Radostína.

---

[1]) Na Třebíči, v pondělí po sv. Tomáši 1521.

[2]) Na zámku Brtnici, v neděli po památce Těla Božího 1557.

[3]) C. D. M., II., 290; IV., 362—364. Kn. půh., II., 14, 41, 51; IV., 7, 117. Z. d. b., III., 86, 429; IV., 54, 162, 203, 397, 444; VIII., 253; IX., 75—77; X., 30; XI., 64, 65, 701; XII., 701; XIII., 113, 114, 127; netišť. XIII., 13—15, 36; XXV., 4. Archiv Český, XVI., 118, 119, 403, 466, 486; XVII., 138.

Farář od zdejších farníků obdržel ročně desátku 74 m. žita, 81 m. ovsa. V 1. polovici minulého století robotovali poddaní $1^1/_2$ dne s potahem, o žních ještě 4 dni ruční práce; domkáři den pěšky. Výkup roboty dělal 800—1000 zl.

Starý kostel byl mnohem menší dnešního, jenž byl vystavěn o třech lodích 1801 nábož. fondem; jest 26 m. dl., 13 m. š. a 8 m. v. Poslední oprava se děla r. 1905 (kost. věž pobita plechem, koupeny varhany za 1800 K, a uvnitř vkusně vymalován Jandou z Meziříčí). Ze 3 oltářů jest zasvěcen hlavní sv. Petru a Pavlu; olt. obraz maloval Matyáš Šťastný. Zvonů jest 5. Největší z r. 1777 od Libora Martinů z Brna s obrazy sv. Trojice, P. Marie, sv. Petra a Pavla.

Hřbitov býval původně kolem kostela, dnes jest za dědinou.

Patron. právo do r. 1557 v. u dějin; od t. r. v. Meziříčí (str. 95.).

Duchovní správa. Již r. 1234 daroval Heřman (manželka jeho slula Judita) z Rudíkova, jehož matka byla pochována v oslavanském klášteře, a příbuzný Budiše z Náměště, patronátní právo zdejšího kostela jmenovanému klášteru. Syn Heřmanův Arnošt z Rudíkova obnovil obdarování otcovo, matky Kunhuty a sestry Dymuty pro týž klášter. Darování potvrdil olomoucký biskup Theodorik r. 1289. Dle jména jsou známi faráři: Petr 1345, Jindřich z Opatovic 1351, Jan 1413. Ač byla fara přivtělena oslavanskému klášteru a s ním vzata (1426) pod papežskou ochranu, neubránila se za nekatolictví koncem 15. stol. různým útokům; tak sáhl na desátky ze vsi Jan z Lomnice.[1]) Oslavanský klášter „pohnal Kateřinu z Náramče z dědin a zástav z 500 zl., že drží 2 lány a čtvrt s krčemním právem v Rudíkově, ježto sluší ku podací té fary naší v Rudíkově, ježto my k tomu lepší právo máme," a Jana z Lomnice ze 200 hř. gr., „že nám drží podací naše ve vsi Rudíkově". Páni nalezli, že má právo k tomu podací.[2]) Kolem r. 1521 byl zde Jakub, r. 1535 Řehoř, r. 1565 Adam Škultety. Jeho nástupcem byl Adam Katilius

---

[1]) .... v kterýchžto 260 zl. (na Horních Heřmanicích) zastavil jsem a mocí tohoto listu zastavuji ostatek platu i s desátkem obilným, když by kněze v Rudíkově nebylo, kromě ovsa, ten sobě zůstavuji... (r. 1492 dne 13. března). (Obecní archiv ve Vel. Meziříčí).

[2]) C. d. M., II., 290, 314; IV., 362—364. Půh. kn., 6. fol. 64, 71.

(do r. 1606); týž r. 1604 učinil smlouvu s Alexiem Stráneckým ze Zhoře, aby místo raclavického desátku dávalo se 7 zl., 2 bečky piva, kopa kaprův a nádoba menších ryb. Za bělohorského převratu byla přifařena farnost třebická (1622—1635), budišovská[1]) s tasovskou (do r. 1660). Déle působili Martin Klement Hlinický[2]) (1610—1639); po něm jest zachováno popsání příjmů (z r. 1630) všech farností, jež spravoval,[3]) a zpráva o vykonané (r. 1633) sv. zpovědi velkonoční. Jiří Kovalský (1694—1715), Samuel Oertl (1726—1743), Jiří Pravdík (1761—1779), Alois Mrákotský založil r. 1811 domácí protokol, Fr. Seifert (1856—1900), za něhož vše nově bylo takřka pořízeno; odtud Emanuel Sedlák.

R. 1691 přiznává farář následující příjem: 151 m. žita, 185 m. ovsa, $8^1/_2$ m. ječmene, 33 zl., 35 mázů másla, 2 bečky piva, 60 kaprů a 30 štik.[4]) Pole farní byla kamenitá; rybníčky byly 2: u třebické silnice a Bezděkov, zahrady 4.

Přifařen jest Rudíkov, Přeckov, Horní Heřmanice, Nový Telečkov, Oslavička, Hroznatín, Vlčatín, Batouchovice, ovčírna, bažantnice a Nový dvůr; celkem 1671 katolíků; mimo ně jest 99 evangelíků a 10 židů; dříve i Bochovice a Horní Raclavice.

Vlastní jmění kostelní dělá 1.427·21 K, nadační 9.040 K, stříbrného fondu 82·98 K, farního obročí 17.062 K, chudinského ústavu 3.850·9 K. V okolí jest 9 křížův. Mimo zachovanou koženou kasuli a křtitelnici nic neukazuje na stáří; vždyť r. 1721 kostel shořel s věží, a t. r. dne 18. října bylo ukradeno vše cenné.

---

[1]) Z Rohů č. 12. a 14. byla přifařena do Rudíkova do 1901 na památku, že obyvatelé těch domů zůstali katolíky.

[2]) Ač se připomíná (do r. 1630) Jan z Pyhavy, farář v Rudíkově, Budišově, Tasově a administrator v Třebíči, kde založil matriky u sv. Martina.

[3]) O Raclavicích poznamenává, že jsou liduprázdny, poněvadž sedláci utekli pro velké daně.

[4]) Z Rudíkova, Přeckova a Horních Heřmanic obilí a máslo, z Nového Telečkova, Vlčatína, Bochovic a Hroznatína peníze, z Hor. Raclavic dle kontraktu se zhorskou vrchností ryby, pivo a 8 zl. 10 kr. (a 23 kr. za letníky), z Oslavičky (byl tam dvůr, zřízený z poddanských pozemků, a 2 poddaní) desátek ve snopech (8 mandelů žita, 9 m. ovsa, $1^1/_2$ m. ječmene), z Batouchovic (od 2 svobodníků a 2 poddaných) 2 mázy másla, z Rohů od 1 poddaného půl mázu másla, z ovčírny nic, z celé farnosti v postě po 3—4 vejcích.

Škola stála sice r. 1691 vystavěná obcí, ale neměla učitele; nebyloť peněz na vydržování jeho. Nová škola z r. 1812 se rozšířila na dvoutřídní r. 1870, na trojtřídní r. 1887 (budova pro ni v čís. 2. r. 1875). Jsou přiškoleny Rudíkov, Přeckov, Hroznatín, Vlčatín, Oslavička; dříve i Raclavice (v. Uhřínov), Bochovice, Horní Heřmanice s Telečkovem a Batouchovicemi do r. 1885. Koncem XVIII. stol. činil učitelův příjem: Z Bochovic, Hroznatína a Raclavic od každého sedláka a chalupníka po mejtníku, z Batouchovic $1/2$ m. žita; v jiných obcích od každého usedlého po snopě žita, po míse mouky neb hrachu, koleda neb kousek lnu, 1 kr. a 2 koláče. Déle působili: Václav Prockschieber 1773—1813, jenž počal psáti Pamětní knihu, Ignác Šťastný r. 1823—1841, Frant. Šťastný 1841—1858, Jakub Kališ 1858—1876, Jan Vítek 1876—1898, který založil žákovskou (254 sv.) a obecní knihovnu, od té doby Karel Florian.

Trati se nazývají: Březiny (r. 1407 Březina), Jedinky, Velká Leč, Žebračiny, do Kopců, v Neckách, Setiny, za Poklonkem, na Chroustově, pod Bezděkovem, na Dlouhých; r. 1749: Za Branou, u Visilky, u Bolínka, Vistuňky, v Žebranicích, na Klíncích, na Bahnách, v Pivničkách; celkem jest při obci 442·1 ha polí, 67·3 ha luk, 3·8 ha zahrad, 76·1 ha pastvin, 93·1 ha lesa, 5·1 ha rybníků; půda jest hustě skalisky pokryta, většinou písečná a štěrkovitá. Stará pečeť se nedochovala. Obecní majetek: 4 ha polí, 1·34 ha luk, 0·27 ha rybníků, něco lesa, 1·14 ha pastvin, škola, pazderna, kovárna. V letech 1656—1749 si zachovaly domy rodiny: Burešova, Suchanova, Večeřova, Maškova, Valova, Nováčkova, Pazourkova, Kotačkova.

V Rudíkově se narodil (17. března 1841) Msgr. Vlad. Šťastný (obr. 92.), býv. (1867—1899) professor na I. českém gymnasiu v Brně, redaktor „Obzoru" (30. roč.), básník (Májové kvítí, Kytka z Moravy, Drobné květy, Hory a Doly, a j.) a starosta Dědictví Cyrilometodějského. „Vl. Šťastný jest jedním z oněch našich kněží vlastenců, kteří jsou přesvědčeni, že jen pěstování idejí, jež u nás zaštípili velicí naši věrověstové, pěstování myšlenky cyrilometodějské může národ náš uchrániti bludných cest, na něž se v mnohém ohledu bohužel zabočuje".[1]

---

[1] Dr. Jan Korec, Literární činnost. msgra Vl. Šťastného (33. program I. čes. gymnasia v Brně).

V letech 1889—1901 kaplanoval zde Jakub Pavelka,[1]) spisovatel.

Samota (1 km): Železniční stanice s 11 obyv.

Na trati Chroustově stávala osada **Chroustov.**[2]) R. 1366 zapsal Bláha z Oslavice na spásu své duše pole v Chroustově

Obr. 92. Msgr. Vladimír Šťastný.

rudíkovskému kostelu. Poplužní dvůr držel před r. 1376 znojemský měšťan Ondřej Rodál zvaný z Třebíče, jenž jej zapsal i s Přeckovem Mikuláši z Náramče; s Přeckovem zůstal spojen do zpustnutí; ježto se o vsi mluví r. 1447 naposled, zdá se, že zanikla za obléhání Třebíče Matyášem, uher. králem, r. 1468 (v. Přeckov)[3]).

---

[1]) Od r. 1901 farář v Přibyslavicích (Třebický okres).

[2]) Dle pověsti býval při ní i hrad, jehož zbytky byly patrny ještě před 100 lety.

[3]) Z. d. b., IV., 444; VI., 290; XI., 515.

Sklenné,

Sklenný, Skleny, katastrálně (6·5 km²) a politicky samostatná obec, 11 km ssv. Meziříčí na silnici křižanovskožďárské. Kolem jsou vrchy výše 555—609 m. Původ a význam jména obce lze odvoditi po zaniklých skelných hutích, na což ukazují jména: Les hamerský, Ve stupníkách.

Mělo před 30letou válkou $1^{50}/_{64}$ l. = 265 m. polí a 10 domů, z nichž zůstalo po ní osazeno 5 a 5 zpustlo se 121 m.; dle urbáře r. 1682 bylo poddanských polí 547 m. a 10 osídl. domů; živnosti byly velké: 100 m., $71^1/_2$ m., 69 m., 67 m. a j.; r. 1749: 10 domů[1]) (8 po $28^3/_8$ m., 2 po $14^3/_8$ m.), $255^6/_8$ m. orných polí, 9 m. zahrad, luk pod $53^1/_2$ vozu sena; r. 1790: 34 domů, 216 obyv.; r. 1890: 52 domů, 284 obyv.; r. 1900 počet domů týž, 302 českých a katolických obyvatelův. Kdežto r. 1784 bylo 11 sedláků, jsou dnes jen 4. Vše padlo za oběť dělení.

Náleželo původně k oné části Křižanova, kterou drželi páni z Lomnice na Meziříčí (v. Křižanov).[2]) Za Dobše Meziříčského byly věřiteli uchváceny mnohé části křižanovského panství; proto týž pán pohnal na soud r. 1436 Jana Hořinka z Dědkova, že mu drží ves Sklenné nemaje k tomu práva; půhon se opakoval i následujícího roku. Po † Janu ml. z Meziříčí dědičky jeho Machna a Anežka z Křižanova zažalovaly r. 1446 Svacha Telče z Sklenného z 50 hř. gr., že drží dědictví bratra našeho, půl vsi Sklenného, ježto nám měl bratr náš vyplniti po 200 hř. gr. podle rozkázání paní Aleny (= Heleny); brzy potom obě Svacha bydlením v Křižanově pohnaly z 60 kop gr., že jim drží půl vsi dědičné Sklenného, ježto k ní lepší právo měly než on. R. 1447 Jan z Pernštejna sstúpil jest mezi jiným zbožím křižanovským i v Sklenném na 3 lánech na straně páně Zikmundově 3 kopy gr. platu a 5 gr. za kury a vejce.

R. 1463 prodejem Křižanova přešla ves na pány z Pernštejna, z nichž od Viléma a Vratislava obdržela odúmrt, a od

---

[1]) Č. 10. byla vrchnostenská hospoda. T. r. se mluví o 2 chalupnících a obec. pivovaru.

[2]) Volného (M. M., VI., 211) dějepisná zpráva o Sklenném týká se Sklenného blíže Žďára; tamž nutno i zařaditi, co psáno o Sklenném v urbáři kláštera Žďárského.

Viléma samého osvobození od šenkování panského vína. Odtud má obec stále touž vrchnost s Křižanovem (v. t.).

Vrchnost mívala ve vsi hospodu (č. 18.), k níž náleželo 20 m. polí od domu Václava Martínka. Krátce před zrušením kláštera opat Ota Lojk r. 1778 prodal ji Václavu Nedomovi[1]) za 150 zl. a 12 zl. ročního nájmu a 5% laudemia. Mimo povinnosti povinné křižanovskému hospodskému (v. t.) měl dávati peněžitého nájmu 12 zl. a se sousedstvem starobylý úrok k sv. Jiří a sv. Václavu po 15 kr., k sv. Martinu 24 kr., 2 slepice neb 14 kr., 18 vajec neb $4^1/_2$ kr. Úřad rychtářský měl i s potomky svými zastávati slušně. Kdyby se přihodilo, že by rychtář zemřel spíše, než dorostli dědicové a vrchnost by obec jiným dostatečným rychtářem musila zaopatřiti, tehdy držitelé toho gruntu tolik roboty do důchodů panských musí platiti, jak mnoho roboty by vrchnost ztratila na místě neschopného neb nedostatečného dědice jiným ustanoveným rychtářem. Zákupník složí po 3 kr. laudemia ze zákupní ceny při křižanovské kanceláři. Klášter si zůstavil moc a právo, že bez svolení jeho nemá hospoda býti prodána.

Z obecního vzala si vrchnost r. 1724 luk 14 m., lesa 3m.,[2]) obci zůstalo jen $4^1/_8$ m. pastvin, 4 vozy sena a 9 rybníků na $7^1/_2$ kopy násady; vrchnost v obecním katastru má 327·5 ha lesa a rybníkův.

Poddanské poměry v. u Křižanova. R. 1776 platil půlláník (8) místo desátku 1 zl. 45 kr., čtvrtláník (2) a 10 domků (8 vrchnostenských), jako u Dobré Vody (v. t.). Z lánských polí místo desátku platí obec o sv. Martině a sv. Ondřeji po 7 zl. 52 kr. 3 d.

Na hranicích okresních leží Sklenský rybník, o němž se děje zmínka již r. 1510, kdy Vilém z Pernštejna dal náhradu lidem Bohdaleckým za zatopení jejich polí týmž rybníkem, a slíbil, že kdy by týž rybník stál pustý, mohou tíž lidé svobodně pásti na něm bez překážky vrchnostenské.[3])

Přifařeno jest do Hor. Borův.

---

[1]) Dědičnému rychtáři.

[2]) R. 1749 patřilo vrchnost. hospodě: $14^3/_8$ m. polí, $^1/_2$ m. zahrad, 10 m. luk, $61^1/_2$ m. lesa

[3]) Archiv Český, IX., 444.

Škola. V letech 1798—1846 bývala zde škola na č. 12. (51 žáků, r. 1906 již 96) soukromá škola pro Sklenné, Rousměrov a Radenice, na níž učil Jan Nejedlý, tkadlec; r. 1836 ustanoven též pomocník s platem 43 zl.; ježto nedostával platu, odešel, a neučilo se; ač měly dítky choditi do Borů, nedocházely. Rousměrov si r. 1815 zřídil soukromou školu (— 1857). Dne 26. června 1846 nařízeno zřízení veřejné školy (na č. 45.) pro Sklenné a Radenice, k nimž se přiškolil Rousměrov r. 1857.

Ustanovený plat učitelův dělal 130 zl. (sobotales ze Sklenného 46 zl. 48 kr., z Radenic 20 zl. 48 kr., $10^4/_8$ m. žita, loučku s výnosem 9 zl., pole s užitkem 14 zl. 24 kr.), 6 sáhů dřeva. Od r. 1886 jest škola dvoutřídní. Déle působili: J. Vichta 1855—1866, Frant. Gottlieb 1871—1905, jenž založil školní knihovnu (160 sv.); „Hausprotokol" má zprávy od r. 1848.

Obec jest zámožnější; r. 1776 jí patřilo $17^1/_8$ m. pastvin, $4^1/_4$ vozu sena, rybníky na $7^1/_2$ kopy; dnes se cení obec. pozemky na 6165 K.

V letech 1656—1749 si zachovaly domy rodiny: Pavelkova, Machova, Klusáčkova, Koláčkova, Klimšova, Zemanovy; od roku 1778 Nedomova, nejdéle Klimšova.

Trati se jmenují: V Hauptštejně, za Dvorem, ve Brejlích, na Tálcích, za Chřiby, u Velkýho, Palouček, u Babáka; r. 1682: Boubelky, Ouvary, Výpustek, Fišmajsterka, Horní Žleb; r. 1749: V Obštejně, za Pecí, Vochůzky. R. 1904 bylo u obce: 227·4 ha polí, 67·7 ha luk, 2·1 ha zahrad, 17·5 ha pastvisek, 284 ha lesa, 39·3 ha rybníků, 9 včelstev. Pečeť má nápis: „GEMEINDE SIEGILL SKLENI 1832" se znakem sklenice.

Samoty: Myslivna „na Brejlích" a mlýn Babákův „u Babáka" (č. 21.) pod Babákovým rybníkem. Původně náležel vrchnosti; r. 1787 správa státních statků prodala jej s 1 složením a stupou Antonínu Svobodovi za 148 zl. a 30 zl. ročního nájemného. Náleželo k němu 18 m. polí. Dosud jest na něm Svobodova rodina.[1])

[1]) Pův. kn., III., 161, 189, 230, 231, 413.

Starý (či Horní) Telečkov,

katastrálně (3·02 km²) samostatná skupina chalup sz. (18 km) Vel. Meziříčí; polit. obec. Pavlov. Míval 8 podsedků, z nichž po r. 1648 6 zpustlo, a 2 zůstaly osedlými; po r. 1656 i ty zpustly na několik let; r. 1679 nově osazeny jen 3, z ostatních vystavěny ovčírna a dvůr, když zrušeny osazené podsedky; všechna pole přidána k němu. Před r. 1775 dvůr zaniknul; tehdy se připomínají zde vrchnostenská myslivna, hájenka, a zrušený dvůr, v němž bydlili 2 podruzi. Polí u dvora užívali myslivec, hajný a podruzi; poslední nerobotují, pokud mají pozemky najaté: jinak by robotovali hned, kdyby nebylo nájmu. R. 1836 měl 5 domů, 30 obyv., 1890: 6 domů, 44 obyv.; 1900: 45 obyv., katol. Čechův a týž počet domův. Ostatky starých staveb se vykopávají často.

Náležel původně k Moštištím; r. 1370 byl postoupen s jinými dědinami Bohuněm z Moštišť markraběti Janovi. Od t. r. viz dějiny Moštišť a později Vel. Meziříčí.[1])

Přifařen a přiškolen jest do Pavlova. Pokud nebyla osada zpustošena, dostával farář 7 m. žita a 22 m. ovsa desátku; pak nic. V osadě jsou 2 kříže a zvonička.

Trati slují: Suché louky, Olšinská, za Křibkem, Desáteční, Starý dvůr, Obora, Sádek, Drváren, Smýkalka, na Krchově, Hrtánek, u Háječka; 1750: Vokrouhlice, Kopeček; celkem jest při osadě: 49·2 ha polí, 8·8 ha luk, 0·4 ha zahrad, 11·5 ha pastvin, 230·9 ha lesa, 0·48 ha rybníkův.[2])

Stránecká (Pivcova) Zhoř,

osada po obou stranách císařské silnice, z. Vel. Meziříčí (7 km), katastrální samostatná (3·46 km²) [částí s Frankovým Zhorcem], politická obec Votín. Kdežto sv. při polní cestě k Netínu jest jen několik chalup (vrchnostenská hospoda, škola), k jihu od silnice utvořena ulice panskými staveními k zámku a dvoru; obyvatelé pracují při dvoře. Ježto ve vsi nebylo rustikálního majetku, nepoznamenává se popis obce v rekt. oddělení. R. 1775 bylo 28 č.:

---

[1]) Co prav Ř. Volný (M. M., VI., 228) o Telečkově, týká se Telečkova Nového. [2]) Z. d. b., V., 296.

Vrchnostenský zámek, dvůr, ovčírna, mlýn, palírna, hostinec, pastouška a 21 chalup na vrchnostenských pozemcích; r. 1790: 25 domů, 190 obyv.; 1890: 43 domy, 276 obyv., 4 evangelíci a 5 Němců; r. 1900: 43 domů, 273 katolických obyv., z nichž 2 Němci, ostatní Čechové.

Náležela k panství meziříčskému, od něhož r. 1414 postoupena Ladislavem z Kravař měřínskému proboštství, kteréž ji r. 1462 zastavilo za Matěje, opata třebického, za 200 zl. Janovi a Jiříkovi, bratřím z Šiborova; Jiřík ponechal zástavu Michalovi, rychtáři z Radostína, a Petrovi, rychtáři z Kněževsi; Michal Janovi Olešnickému z Kladné a od něho purkmistrovi a radě Meziříčí ke špitálu; městu vyplatil zástavu r. 1491 Vilém z Pernštejna[1]), připojiv ves k bývalému proboštství, u něhož zůstala do r. 1559 (v. Měřín). T. r. urozený pán Jan St. Stránecký ze Stránec, prodav část svého měřínského majetku Janu Rafaelovi Chroustenskému, zůstavil si: Zhoř Pivcovu, Pustinu, Horní Raclavice, Šiborov, Netín se zákupní rychtou a kostelním podacím, Kochanov s rychtou zákupní, Zhoř Malou, Pavlínov s rychtou zákupní, a pusté vsi Chřeptov, Svařanov, s 1 manem v Kochanově, s 1 manem v Pustině, a utvořil si samostatné panství „na Zhoři Pivcově a Pavlínově", jehož středem byla tvrz v Pavlínově a zámek ve Zhoři Pivcově dle nové vrchnosti zvané „Stránecké".[2])

Jan Stránecký (obr. 93.) zemřel r. 1572 a jest pochován v Netíně (v. t.). Manželkou jeho byla Anna Bošovská z Polánky, jež měla zapsáno na Pavlínově 750 kop gr. od r. 1569; r. 1580 koupila si od Aleny Berkové Meziříčské z Lomnice půl vsi pusté Pohořílek s dvorem za 350 zl. (Z. d. b., XXX., 14). V letech 1572—1591 se připomíná syn jeho Oldřich Stránecký, po něm do r. 1620 rytíř Aleš Stránecký, syn předešlého, kterému jako účastníkovi stavovského odboje všechen statek byl vzat. Neví se, kdy a kde zemřel.

Po vypuzení domácí šlechty obdržel za 7000 zl. zhorské panství s Pavlínovem od císaře Ferdinanda II. válečný rada Štěpán Smid z Freyhofa[3]), jenž je prodal Maximilianovi Fleckhammrovi z Äysteta (obr. 94.) a Hanuši Matyášovi Jindřichovi, měšťa-

---

[1]) Archiv Český, XVI., 414.

[2]) Na Meziříčí, v pátek den sv. Jana Křtitele.

[3]) R. 1621 byl ve Zhoři úředníkem pan Lukáš Růžovský z Zaribenthala, r. 1625 správcem statku uroz. rytíř Leščanský z Leščan.

nům z Augšpurku; ti je zcizili Janu Zechlinovi von Zechlinweiler, Kalteneck a Schweinningen, J. M. C. radovi, a jeho manželce Janě Regině roz. Janišové, kteří je prodali panu Janovi Kielmannovi z Kielmansecka, J. M. C. a vojenskému dvornímu radovi a jeho manželce Žofii Küstnerové a dědicům.[1]) R. 1653 stal se zápis v zemské desky Kielmannovského statku zhorského s Pavlínovem a Pohořílkami P. P. Karmelitům bosákům konventu sv. Anny v Mannersdorfě (podle svolení císaře Ferdinanda III. [Regensburg, 14. Juli 1653]). Dne 15. října 1680 prodal jmenovaný klášter (P. Rafael a s. Josepho per Germaniam provincialis) Rudolfovi

Obr. 93.
Znak rytířů Stráneckých ze Stránec.

Obr. 94.
Znak Max. Fleckhammra.

hr. Rabattovi sv. pánu v Dornberku a pánu na Canale (obr. 95.), generálnímu strážmistrovi, za 40.000 zl. „Zhoř Pivcovu, a sice zámek ve Zhoři s pivovarem, palírnou, sladovnou a kotlem, Netín s farním kostelem a kolaturou, Zhorec, Kuchanov, Šiborov, Pustinu, Pohořílky, Votín, Pavlínov s rytířským sídlem, Raclavice, Frankův Zhorec, 4 dvory (ve Zhoři, Pohořílkách, Netíně a Nový), 2 dvory, jež se neobdělávají (v Pavlínově a Kuchanově), 2 mlýny (ve Frankově Zhorci a Zhoři), pilu ve Frankově Zhorci, 2 ovčírny (ve Zhoři a Pavlínově), právo šenku piva, vína a kořalky, 24 lánů lesa, všechny roboty a příslušenství“.

---

[1]) Wien, 4. Februar 1636. Císař Ferdinand II. povolil (Wien, den 17. Mai 1636), ježto předešlé kupy nebyly do zemských desk nikdy zapsány, aby to vpsáno bylo do nich. (Z. d. b., XXXIV., 54).

Syn jeho Rudolf Václav dědil vše dle poslední vůle (ze dne 11. dubna 1685). R. 1690 zapsán vklad dědického práva pana Martina Bedřicha Pruskova z Frejenfelsa jako kuratora mladého Rudolfa hr. Rabatty, jenž si sice přikoupil dne 13. června 1694 od Tobiáše Ladislava z Horneka Beranov za 27.000 zl., ale následujícího roku dne 12. dubna prodal urozenému rytíři Janu Jětřichu Rumerskirchovi na Průhonicích a Beranově (obr. 96.) Zhoř Pivcovu za 60.000 zl. Jan Jetřich (manželka Marie Františka roz. z Buchenberka) ustanovil za dědice (testamentem ze dne 6. září 1707) Antonína Ferdinanda, Josefa Ferdinanda,[1]) Ignáce Leopolda, Karla Josefa, Ferdinanda, Jáchyma, Jana Krištofa (vratislavského kanovníka) Rumerskircha. R. 1708 přihlásil se nejstarší z nich Antonín Ferdinand za dědice po svém otci, ač týž zemřel teprv 27. června 1711. Ještě téhož dne (dto. Praha) stala se úmluva 4 prostředních synů o rozdělení dědictví po otci, ježto první a poslední jinak byli poděleni. Zhoř dostal Karel Josef[2]), jenž se zavázal vyplatiti podíly svým bratřím. Podle rozhodnutí královského tribunálu (dto 1728), aby se panství prodalo tomu, kdo nejvíce podá, prodáno dne 20. února 1729 zhorské panství Karlem Josefem Rumerskirchem zemskému advokátovi Karlu Schelenbergrovi, plnomocníkovi hr. Františka Ugarta na Meziřičí, za 112.000 zl. a 100 dukátů klíčného. Odtud má Zhoř stejné majitele s Vel. Meziříčím (v. t.).[3])

Obr. 95. Znak hrabat Rabattů.

---

[1]) Za manželku měl Marii Josefu roz. Popovskou z Scharfenbacha a zůstavil 4 dítky: Jana Josefa, Jana Václava, Marii Františku a Marii Josefu. R. 1722 vdova po něm přihlásila se o právo dědické jménem zůstalých dětí.

[2]) V Netíně jest pochován syn jeho Josef Jan († 1718).

[3]) Statkový quatern kraje jihlavského, I., 20, 117, 199.265,; II., 181, 320, 388; III., 38.

Vrchnost má v obci zámek, dvůr, palírnu, hospodu (č. 28.), domky č. 31. a 9. (flusárna) a pazdernu.

Z á m e k (obr. 97.) jest stavitelskou památkou na Stránecké ze Stránec; půdorysem tvoří pravidelný čtverec, v jehož 4 rozích stávaly kulaté věže, dnes pod střechou stavení snížené. Byl obýván do r. 1729; dnes jest seníkem a sýpkou; některé světnice jsou obydleny. Na sýpce lze pozorovati malby bývalých jednotlivých světnic. Nad kašnou (1684) ve dvoře jest vytesaná hlava s nápisem; „Das ist der Kopf Und Gesicht des Lampauer“.

Obr. 96.
Znak rytířů Rumerskirchův.

D ů m č. 29. (býv. dvůr) náležel před r. 1551 Janovi, dvořáku z Pivcovy Zhoře, jenž jej t. r. prodal Jankovi Kopeckému do Měřína a jeho manželce se všemi svobodami, „jak dvůr sám za právo má“. Později vrchnost jeho pozemky získala.

N a m l ý n ě býval Filip, jenž r. 1552 prodal peníze na něm za 20 kop gr. za 8 kop Benešovi Kaňkovi z Měřína.

Poddanských polí na panství dle měření z r. 1760 bylo $14^{59}/_{64}$ lánu, neboli $3202^{4}/_{8}$ m. ve 498 kusích; domů s počátku XVII. stol. 111; r. 1749 bylo osedlých domů 106 s $2272^{3}/_{8}$ m. polí, $306^{4}/_{8}$ m. pustin, $2^{4}/_{8}$ m. zahrad, $165^{2}/_{4}$ vozu sena a $20^{3}/_{4}$ vozu otavy na 527 lukách.

Panské dvory měly dle vrchnostenského přiznání r. 1750:

	m. polí	m. pastvin	m. zahrad	v. sena	v. otavy
Zhoř (Stránecká)[1] . .	$449^{2}/_{4}$	$57^{4}/_{8}$	$1^{6}/_{8}$	62	14
Netín	70	$10^{4}/_{8}$	$1^{4}/_{8}$	7	$^{1}/_{2}$
Pohořílky	$152^{3}/_{8}$	14	$2^{6}/_{8}$	17	3
Nová Zhoř	$170^{4}/_{8}$	$31^{3}/_{8}$	$2^{4}/_{8}$	8	2
Svařanov	$190^{4}/_{8}$	$5^{1}/_{8}$	$2^{3}/_{8}$	7	1

Krávy ze dvorů se pasou v lesích, úhorech a lukách, když se sklidí seno.

Rybníků bylo na 178 kop kaprů; na př. Netínský (mimo 6 kop štik) na 85 kop, Vrkoč (6 kop štik) na 35 kop kaprů.

V pivovaře meziříčském se navaří 261 beček piva pro panství. Lesů jest $2217\frac{2}{8}$ m.

Stálé a nestálé dávky viz na str. 402.

Obilný desátek vrchnostenským právem dělal: 6 m. pšenice, 36 kop 16 snopů žita, 5 k. 54 sn. ječmene, 12 k. 42 sn. ovsa, 2 k. 5 sn. hrachu; u Hor. Raclavic právem farním[1]) 1 sn. pšenice, 5 k. 51 sn. žita, 1 k. 12 sn. ječmene, 1 k. 57 sn. ovsa, 32 sn. hrachu.

Obr. 97. Zámek ve Stránecké Zhoři.

Poddaní robotovali právě jako u V. Meziříčí (viz. str. 74.); kdežto zde podruzi mimo některé roboty zaplatili své povinnosti penězi, na Zhorsku měli s vynětím starých a chudých týdně 1 den pěší roboty.

R. 1834 bylo pozemkův u Zhoře:

	panských		poddanských	
polí	1295 jiter	$308\frac{5}{6}$ □°,	2751 jiter	18 □°,
luk, zahrad a rybníků	375 „	$1499\frac{5}{6}$ „	437 „	$1270\frac{2}{6}$ „
pastvin a houštin . .	107 „	$1456\frac{5}{6}$ „	268 „	$27\frac{4}{6}$ „
lesů	1359 „	$882\frac{4}{6}$ „	29 „	$302\frac{2}{6}$ „
	3138 jiter	$948\frac{1}{6}$ □°,	3486 jiter	$18\frac{2}{6}$ □°.

[1]) Za desátek dostává od vrchnosti Rudíkovsky farář 8 zl. 10 kr., 2 sudy piva, kopu kaprův a 30 štik.

Jména obcí	Stálé dávky										Nestálé dávky		
	Pozemková činže o				Z kopanin		Za kuřata a vejce		Předivo v librách	Ovsa míry	Hostince	Vrchnost. mlýny	
	sv. Jiří		sv. Václavě										
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.			zl.	zl.	
Netín	3	38	5	38	—	18	9	48 3/4	70 2/4	20 4/8	20	—	Kořalna
Zadní Zhorec . . .	3	12	3	12	—	—	2	8	27	16	—	(12 m. žita) a 12	
Kochanov	5	16	5	16	1	12	2	40	31 2/4	22	8	—	
Votín (Zhorská část)	1	45 2/4	1	45 2/4	—	54	—	—	13 3/4	—	—	—	
Šiborov	3	14 3/4	3	14 3/4	—	—	—	50	19 3/4	-	—	—	
Pohořilky	1	8	1	8	—	15	—	—	10 2/4	—	—	—	
Horní Raclavice . .	8	59	8	59	1	15	—	—	46 3/4	—	—	—	Kořalna
Pavlínov	3	12	3	12	2	6	7	9	34 2/4	—	—	—	
Pustina	2	18	2	18	—	—	1	8	28 2/4	8 4/8	10	—	
Svařanov [1])	6	—	6	—	49	11 2/4	2	12	24	12	—	—	
Závisť [1])	1	30	1	30	24	—	-	57	12	3	10	—	
Záseka [1])	1	30	1	30	24	—	—	57	14	3	10	—	
Zhoř [1])	—	—	—	—	85	—	—	—	-	—	62	70	Kořalna
Celkem	87 zl. 26 2/4 kr.				188	11 2/4	27	49 3/4	332	85	120	(12 m. žita a) 82	Ze 3 kořalen 550 zl.

[1]) Tyto 4 osady nebyly pojaty do poddanského katastru, poněvadž vše, co dávají vrchnosti, jest plat z vrchnostenských pozemkův a realit.

Dvory zůstávaly: ve Strán. Zhoři, Netíně, Pohořilkách, Svatanově a Nové Zhoři.

R. 1775 o obci samé: Z chalupy se dávalo vrchnosti činže 5 zl., a robotovalo se 18 dní ročně s 1 os. (jen jeden si ji vykoupil ročním platem 3 zl.), faráři netínskému o Zeleném čtvrtku 4 vejce. Každý podruh robotoval týdně den s 1 osobou a byl nucen na oznámení přijíti za pecen chleba za honce na hony a na lovení rybníků; ženy jejich měly býti nápomocny při lovu. Obec a všichni podruzi mají dovážeti desátky ze všeho obilí do vrchnostenských stodol, obec odváděti smrže a jiné houby, lískové oříšky, kmín, sipková povidla a j.; ale odváděla jen smrže, když se urodily. Na robotu se mělo choditi s východem slunce, z ní se západem s 2 hodinami poledního odpočinku. V čas sena a žní dostávali robotníci chléb a něco piva (sumou 17 m. žita, $4^1/_4$ sudu piva na panství).

Jest přifařena do Netína; v okolí jsou 3 kříže.

Do r. 1874 chodilo 65 dítek do měřínské školy; t. r. povoleno zřízení jednotřídky, pro niž vystavěna budova za 11.840·4 K. Prvně do r. 1890 učil Filip Tesař, po něm Antonín Mikyska.

Trati slovou: (Roviny), Krajina, na Hrádku, Panská niva, Hájek, Kozínky, nad stavem Pustinským, na Hrbatý, v Lomech, (Nad pivovarem), ve Vochozským rybníku, Karlova trata, Baby; celkem jest při vsi: 255·2 ha polí, 35·7 ha luk, 4·9 ha zahrad, 21·8 ha pastvin, 3·5 ha lesa, 13·1 ha rybníkův.

Starší razítko se znakem kapličky[1]) má nápis: SIGILL DER ERGERICHTEN ZV ZHORZ, novější: * Obec * Stránecká Zhoř. Obci náleží domek č. 22., 600 K, škola a 3 m. pozemkův.[2])

Studnice,

katastrem (3·9 km²) a politicky (do r. 1884 s Hodovem) samostatná obec, j. (8 km) Vel. Meziříčí na mírném návrší pod horou Strážnicí (509 m); na návsi jsou 2 rybníčky a zvonička. Domy jsou z kamene, jen „u Dvořáků“ mají staré stavení dřevěné.

¹) Týž jest původním rodinným znakem „Rumerskirchů“.
²) Urb. fase 29, vrchn. 65, rekt. odd. 283.

Menší (1 č.) část vsi (dnes č. 9.) náležela budišovskému panství; r. 1674 byl na domě Jan Beránek, jenž měl 30 m. polí, r. 1755 Frant. Dvořák, a patřilo mu $85^1/_8$ m. polí, $3^3/_4$ m. úhoru, $7^1/_8$ m. pastvin, $6^3/_4$ vozu sena. Od r. 1877 patří s 75 m. polí Frant. Horkému.

Větší část byla náměšťskou. S počátku XVII. věku měla 12 domů ($^5/_4$lán s 50 m., 6 lánů po 36 m., půllán s 18 m., 3 čtvrtlány po 8 m. a chalupu) s $408^1/_2$ m. (= $2^{52}/_{64}$ lánu) polí, z nichž do r. 1662 stálo pusto 7; r. 1756 měli poddaní $462^1/_2$ m. polí, 11 m. pustin, $10^6/_8$ m. zahrad, $55^1/_4$ vozu sena, 6 komínů, 6 domkův. Celkem r. 1790: 15 domů, 100 obyv.; r. 1890: 27 domů, 183 obyv.; r. 1900: 27 domů (3 půllány, $^3/_4$lán, 6 čtvrtlánů, 7 chalup), 175 obyv. českých, katolíkův.

Studnice byly částí vaneckého zboží. Po † Sazemy a Dobše z Vanče připadly dílem Vaneč, Studnice, Zahrádka a Ocmanice markr. Janovi, jenž je hned r. 1366 daroval Janovi z Meziříčí. Jiný díl Studnic držel Bohuš z Vanče, jenž r. 1371 zapsal své manželce Dorotě ve Studnicích na 4 lánech a na majetku v Ocmanicích 150 hř. gr. Po † Dorotině prodal dvůr, 4 lány a čtvrtlán, činže, podsedek s příslušenstvím mimo podsedek[1]) a les „Sejkorec“ Janovi Hrbovi, jenž zapsal své manželce Anně, dceři Oldřicha z Nesměře, na tom statku 100 kop gr. R. 1376 spolčila se Anna se svým otcem na všecko, což jim náleželo.

Na meziříčské části měla zapsaných Anna, manž. Stachova ze Studnic, 100 kop gr. věna; r. 1387 je převedl Jan z Meziříčí na ves Koškov. T. r. na díle druhém zapsal 60 kop gr. věna Beneš ze Studnic své manželce Elišce; manželé se spolčili vzájemně na své jmění ve Studnicích. Eliška ovdověvši vzala si Jana Lhotku, úředníka na Meziříčí. R. 1392 Jaroslav z Meziříčí poručil Elišce, manželce Jana Lhotky, ve vsi Studnicích na lidech a lánech 5 kop roční činže věna, načež Eliška svému manželovi darovalo těchto 5 kop úroku v ceně 50 kop gr. věna na dvoře a lidech a na ostatní své věno přijala na spolek své děti.

Jan Lhotka z Dlužina sstoupil se se svými syny a dcerami na 100 kop, které měl na vsi Studnicích věnným právem, a po r. 1420 slíbil budišovským pánům (Benešì z Boskovic) člověčenství; odtud do 1848 studničtí dvořáci robotili jako jiný láník. Po-

[1]) R. 1480 byl týž podsedek u Budišova (viz dějiny Tasova).

něm uvázal se v majetek Jan ze Studnic zv. „Strniště", jenž se účastnil nábož. boje národního, jsa léníkem bystřického panství olom. biskupa Pavla z Miličína.[1])

R. 1446 Jan z Benedína zapsal Janovi Lhotkovi z Dlužina a Ondřeji ze Studnic svůj roční úrok ze 4 lánův a lidí na těch lánech v Oslavě. Následujícího roku Ondřej ze Studnic a Jan Lhotka vložili v desky Ondřejovi z Jemničky a dědicům ves Studnice a Oslavu s 2 dvory, mlýnem, činžovními lidmi a lesy (Dražníkem, Bítovcem, Lipůvkou a Brabiskem).

Jan Lhotka měl dceru Annu provdanou za Zikmunda z Chlevského; měla na otcovském statku v Studnicích zapsáno s bratrem Janem po 50 kop gr. Když bratr prodal díl svůj a nemohl toho spraviti pro polovici peněz sestřiných, zajistil listem jiným její podíl; list ležel u zem. desk. R. 1454 zrušila sestra zápis, učinivši jinou dobrovolnou úmluvu s bratrem.[2])

Ondřeji ze Studnic náležel též Medlov u Pohořelic, jejž r. 1446 prodal klášteru v Dol. Kounicích. R. 1447 koupil si Velkou Bystřici[3]) na Olomoucku a nazýval se „Bystřický ze Studnic" (obr. 98.); tím se stal praotcem rodu posud v Německu kvetoucího „ze Studnic"; byliť se vystěhovali do Slezska a odtud do Branibor již kolem r. 1500, když syn Ondřejův Václav prodal r. 1480 Bystřici Petrovi ze Zástřizl. Příjmení „Bystřický" neužívá sice rodina, ale jest si ho vědoma, a též i svého moravského původu. Ondřej vybíral sobě královský plat (60 hř. gr.) z kláštera tišnovského; r. 1463 král Jiří slíbil Janovi z Pernštejna, že po † Ondřejově má týž plat spadnouti na Jana a syny jeho Zikmunda, Viléma a Jana.[4])

Ondřej z Jemničky své manželce Barboře z Rohův na dvoře a vsi Studnicích a na vsi Oslavě a dvoře, na činž. lidech a všem příslušenství k těm vsem náležejícím věnoval 100 kop gr. (r. 1447). R. 1464 psaná Barbora spolčila se se svými dětmi na jmenované věno v Studnicích a v Oslavě. Jiří

---

[1]) Kn. půh., II., 270.

[2]) Vel. Meziříči, ten pondělí po sv. Kertrudě (18. března). (Archiv Český, XVI., 129.)

[3]) Chybně psáno v příloze „Časopisu Společnosti přátel starož. českých" v Praze k čl. 82. „Bystřičtí ze Studnic", jako by to byla Bystřice u Vel. Meziříčí.

[4]) Archiv Čes., XVI., 147.

z Jemničky prodal r. 1481 Bertě z Kokor a Konrádovi z Miroslavě, jejímu synu, ves Studnice s dvorem a příslušenstvím. Konrád pak, jak se zdá, vystavěl zde tvrz, kterou se svou částí Studnic prodal r. 1492 Arnoštovi, Janovi a Ondřejovi z Jemničky. Arnošt měl za manželku Barboru z Vanče, kteréž zapsal 200 zl. uher. jejího věna na vsi Studnicích a všem příslušenství (1494). R. 1489 prodal ves Oslavu s lesy (v. t.). Díl Ondřeje z Jem-

Obr. 98. Znak pánů Bystřických ze Studnic.

ničky (obr. 99.) byl později částí statečku ve Vanči, na němž[1]) zapsal 1574 Bartoloměj Vanecký z Jemničky a na Valči 1750 zl. své manželce Anně Zámrské ze Zámrsk. R. 1595 vládyka Jindřich Vanecký z Jemničky a na Jasenici paní Anně Zámrské ze Zámrsk a na Vanči s Jasenicí i ve vsi Studnicích prodal[2]) 6 lidí usedlých a ve vsi Kamenné 1 usedlého a s lesem blízko Krokočína za 7000 zl., jak to dostal po † vládyce Jiříkovi Vaneckém z Jemničky, a

[1]) .... na tvrzi a vsi Vanči, ... na vsi Studnicích, což tu mám, na vsi Lhotce, na vsi Kamenné .... (Z. d. b., XXVI., 24.)

[2]) Na Náměšti, den sv. Doroty.

tolikéž nápadu po † Bartoloměji Vaneckém z Jemničky a na Valči[1]). U Jasenice byla část vsi do r. 1649, kdy připadla k Náměšti.

Náměšťské fideikomisní panství (celkem 11.450·66 ha), jehož majitelem jest dnes J. Ex. Jindřich hr. Haugvic, má při vesnici jen 48·23 ha lesa (Luskovec, Dražník, Přední a Zadní Sejkorec). Budišovskému velkostatku patří 5 ha polí a lesa. Kde stávala tvrz, nevíme; snad na místě č. 13., 14. a 15.

Poddanské poměry r. 1750 viz u Batouchovic. Za 19. stol. dvořák na Budišovsku měl táž břemena jako budišovský láník; robotoval 3 dni párem koní týdně a pěšky 14 dní ročně; učiteli do Budišova dával 2 snopy žita a faráři desátek. Na náměšťské části 5 půlláníků robotovalo 3 dni týdně s 2 koňmi a 14 dní pěšky ročně, 8 chalupníků 3 dni pěšky týdně. Desátku dávali 4 půlláníci po 8 snopech pšenice, 16 m. žita, 16 snopech ovsa, a 1 chalupník $1/2$ jich. Složili za něho a za koláče a vejce půlláníci po 74 zl. $13 1/3$ kr., chalupník 37 zl. $33 1/3$ kr., 8 usedlých za koláče a vejce $53 1/3$ kr.

Obr. 99. Znak pánů Vaneckých z Jemničky.

Přifařeny a přiškoleny jsou do Budišova. U vsi jsou 3 kříže a Boží muka.

Trati slovou: V Jazerce, v Předních a Zadních mokřích, v Hruškách, Koretiny, na Dlóhech, Kopaniny, Strážnice, Kopce, pod zahrade, v Padělkách, v Luskovcích, u Žleba, na Břinči, za Podsedky, na Veselý, Žlebce, u Božích muk, na Klínku, Dražník; r. 1749: Nivy, Díl, Doliny, Padělek, Sejkorka, Žlíbek, Nohavice, Jezero, Šípek, za Hlavou; celkem jest u obce: 209·1 ha polí, 14·9 ha luk, 1·9 ha zahrad, 18·3 ha pastvin, 136·4 ha lesa, 0·1 ha rybníkův. Pečeť před r. 1749 měla nápis S a za znak studnici, z níž nabírá člověk vodu okovem; dnešní „Představenstvo obecní v Studnicích u Budišova“ se znakem Panny Marie s Ježíškem. Jmění obecní: R. 1756 jí patřilo: $6 2/8$ m. polí, $5 5/8$ m. pustin, $18 6/8$ m. pastvin, $1 1/2$ vozu sena a rybník na 2 kopy; dnes: 9·3 ha pastvin, 4 ha rolí, 0·14 ha rybníkův a něco lesa.

[1]) Z. d. b., XXVII., 82.

Přímá daň dělá 770·89 K, z čehož připadá na budišovské panství 54·66 K, na náměštské 69·09 K. Od 30leté války do r. 1749 zachovala se na domě rodina Ondráčkova.

Samota. Vrchnostenská hájenka v Sejkorcích (1 č. se 7 obyv.). Do školy se odtud chodí do Dol. Heřmanic.[1])

Svařanov

(v 15. stol. Swarzenowicz, Swarczenow, Svarsanow, Svařenov, r. 1529 Svojenov), katastrální (2·32 km²) obec z. (4 km) okres. města; politicky náleží k Uhřínovu, kostelem do Netína, školou do Hrbova. Na návsi u rybníčka jest zvonice. Z katastru připadá 159·4 ha na pole, 15·4 ha na louky, 22·7 ha lesů, 19·8 ha pastvin, 0·4 ha zahrad, 0·4 ha rybníkův.

R. 1790 měla ves 17 domů 147 obyv.; r. 1890: 26 domů, 130 obyv. českých, z nichž 11 evang., ostatní katolíci; r. 1900: 26 domů, 143 českých obyv., katolíků mimo 9 evang.

R. 1390 zapsal Jan z Kozlova Zajíčkovi z Rosičky prodaných 5 lánů s lesy a pastvinami ve Svařanově; ještě t. r. vložil Zajíček z Rosičky své manželce Jitce na jmenovaných 5 lánech 27 hř. gr. Táž Jitka vdaná však za Jindřicha z Bořic r. 1407 hájila svého věna na oněch lánech; žalovalať „Janova syna z Moštišť, jakž jemu kolivěk křestné jmě dějí, protože jí drží pravou mocí její věno ve Svařanově“, zapsané v zem. deskách. Po 2 letech spolčila se jmenovaná Jitka se svým manželem na 60 kop gr. na svých vsech Svařanově a Rosičce. Když zemřel Jindřich, provdala se Jitka za Jana Kozlovce z Kozlova a prodala r. 1437 své věno ve Svařanově za 27 kop gr. Ondřejovi z Batouchovic. R. 1447 rukojmové[2]) za † Jana Kozlovce zcizili zmíněných 5 lánů témuž Ondřejovi a vložili mu je v zem. desky s přivolením Mikuláše Kozlovce, nápadníka toho majetku.

---

[1]) Z. d. b., IV., 415; V., 402; VI., 48, 49, 309; VII., 584, 585, 609, 1103, 1104; XII., 348, 464, 591, 592, 787; XIII., 11; XI. (netišť.), 4, 12; XII., 15, 38. Fr. Florian, Před čtyřiceti lety, str. 57.

[2]) Svach z Oslavičky, Mikuláš z Uhřínova a Mikuláš z Batouchovic.

Jiná část (7 lánů) vesnice patřila Přibíkovi z Pohořílek, jenž r. 1376 zapsal na ni 50 kop gr. věna své manželce Kateřině z Hartvíkovic. R. 1420 Kuník Havlův z Pohořílek prodal své sestře Anně a dceři její Anežce ve vsi Svařanově $5^{3}/_{4}$ lánų s přísl. Zapisu v desky odporoval Zdeník z Dobromělic; již r. 1418 (!) pohnal touž Annu z 30 kop gr., „že jest odkoupila náš základ tu v Svařanově, ježto my rukojmě měli jsme se tím vyvaditi", a Budiš z Budišova pravě, „že jest týž majetek jeho zástavou, a pohnal před soud Annu Havlovu, že odkoupila základ jeho v Svařanově, ježto jsem slíbil za Kuníka, bratra jejího, za věno a tím jsem se měl vyvaditi". Za Adama z Pohořílek prodáno těchto $5^{3}/_{4}$ lánu Ondřeji z Batouchovic, jenž tím vládl celou vsí (1447). V 2. pol. 15. stol. byl majitelem zmíněných 5 a $^{3}/_{4}$ lánu Jiří z Šiborova, jenž přijal[1]) na pravý spolek Vávru z Bystřice a děti. R. 1489 pan Vratislav z Pernštejna na místě svého člověka Vávry připověděl se ke vsi Svařanovu. Tehdy zpustl Svařanov. Jan z Pernštejna r. 1529 koupil si s Šiborovem i pustou ves Svařanov a připojil ji též k býv. měř. proboštství. Od r. 1559 sdílí osudy a vrchnost se Stráneckou Zhoří (v. t.).

V l. 1529—1591 byl Svařanov „pustou vsí" (v. Šiborov 1529 a Stráneckou Zhoř v l. 1557—1591).

R. 1417 se připomíná Matěj, mlynář pod Svařanovem.[2])

Poddanské poměry. R. 1775 byl tu vrchnost. dvůr a 12 chalupníků na vrchnost. pozemcích; poddaní netín. faráři nedávali ničeho, vrchnosti po 1 zl. stálé činže, 18 kr. za předení, a robotovali od sv. Jiří do sv. Michala 3 dni s 2 koňmi a 3 dni pěšky, od sv. Michala do sv. Jiří 3 dni jízdně a 2 dni pěšky s 1 os.; 3 podruzi byli bez pozemkův.[3])

Trati se jmenují: Na Doubravě, na Babách, na Příčkách, k Vochůzkám, Svařanovská, Panská, Posekaný, na Hlinkách, u Výpustku, na Jebůvkách, na Suchých, nad Obecníkama. Pečeť z r. 1827 (GEMEIND SIGEL SWARZANAVER) se znakem býka,

---

[1]) Vklad se stal r. 1492.

[2]) P. K., 141. [3]) Z. d. b., VI., 281; VII., 897, 928; X., 52; XII., 12, 322, 711, 712; XII. (netišť.), 16. Kn. půh., II., 113; III., 38, 62; V., 195. Archiv Český, XX., 343.

z r. 1881 „OBEC SVAŘANOV" bez znaku, nová má mor. orlici. Obecní majetek: 3·78 ha polí, 10·57 ha pastvin a něco luk a domek.

Staré rody: Tomanův, Oulehlův, Čermákův a Vlachův.

Samota. Býv. panský dvůr (s 9 obyv.), jehož pole se pronajímají parcelně.

Sviny

(Svin, ve —ech), katastrálně (3·71 km²) a politicky samostatná obec, leží na náhorní rovině vvs. Vel. Meziříčí (7 km). Půdorys osady jest obdélník; do návsi vedou od nepamětných dob 4 polní cesty; domy stojí buď těsně vedle sebe, buď ojediněle; ve středu jsou grunty, na jižní straně chalupy; mimo 2 dřevěná stavení jsou všechna z tvrdého materiálu.

S počátku XVII. věku měly Sviny $2^{58}/_{64}$ lánu = 380 m. polí a 10 domů (půllánů po 38 m.); z nich za 30leté války zpustly 4; r. 1749 poddanského majetku bylo 380 m. polí, 10 m. zahrad, luk pod $51^3/_4$ vozu sena; r. 1790: 18 domů, 136 obyv.; r. 1890: 26 domů, 165 obyv.; r. 1900: 27 domů, 143 obyv.; katol. Čechů, zemědělcův.

Ves náležela od počátku meziříčské části Křižanova, s nímž má až podnes tytéž držitele (v. Křižanov). Když r. 1368 dával v léno markrabě Jan Jindřich Janovi a Vznatovi z Křižanova svůj křižanovský díl, připomíná se ve Svinech 9 lánův. Před r. 1413 byly Sviny postoupeny Zikmundem z Křižanova Elišce z Kozlova; ale když se Zikmund ve ves uvázal zase, pohnala (t. r.) Milotu, bratra Zikmundova, zmíněná Eliška na svědomí. Po ní držel Sviny Mikuláš z Kozlova, jejž Machna a Eliška, sestry z Křižanova, pohnaly z 80 hř. gr., že jim drží jejich dědičnou ves Sviny, ježto mají k ní lepší právo než on.

R. 1493 dal[1]) král Vladislav (jako lenní pán) své právo a nápad ve vsi Svinech Vratislavovi z Pernštejna. Za Jana z Lomnice a na Meziříčí byly pole a lesy obyvatelů svinských zatopeny Chlestovským rybníkem; náhradu za to dostali v jiných lesích a lukách od meziříčské vrchnosti na svou spokojenost.

---

[1]) Na Budíně, v sobotu před sv. Kalixtem.

Proto Vilém z Pernštejna slíbil za sebe a své potomky, že se nemá sám ani s potomky svými na škody tou zátopou udělané navracovati na budoucí věčné časy, poněvadž jest lidem jeho vynahrazeno. Následujícího roku[1]) Jan z Lomnice vydal list, jímž se zapisuje panu Vilémovi z Pernštejna, že rybníkem Chlestovským výše se nebude topiti, než jak ukazují hráze, a uděluje úplnou svobodu, aby mohli lidé ze Svin okolo rybníka dobytek pásti a napájeti.[2])

Od pánů z Pernštejna obdrželi poddaní odúmrt (r. 1483) a osvobození od povinnosti šenkovati panská vína (1500). R. 1539 Jan II. z Pernštejna potvrdil městečku Křižanovu (v. t.) puštění desátku ze Svin na jejich školního rektora (v. t.) a varhaníka a obec. písaře.

Poddanské poměry. R. 1682 dávala obec činže o sv. Jiří a sv. Václavě po 5 zl. 3 kr. 2 d., za ponůcku 4 zl., 10 slepic a 100 vajec. R. 1750 viz u Křižanova, r. 1776 viz Dobrou Vodu V minulém století před r. 1848 musil každý rolník 3 dni týdně s koňmi nebo pěšky robotovati, dovézti 4 sáhy dříví, 8 m. ječmene ročně odváděti a z ostatního obilí 1 snop, a platiti: 24 zl. 3 kr. grunt. činže, $7^{2}/_{10}$ kr. za předivo, $2^{8}/_{10}$ kr. za slepice, 1 kr. za vejce, 1 zl. $52^{4}/_{10}$ kr. za rybniční robotu, 20 kr. z činžovních polí. Výkupné činilo 527 zl. 28 kr. splatných v 20 letech.

Přifařeny a přiškoleny jsou ke Křižanovu. Zvonice s obrazem P. Marie prostřed návsi; ze 3 křížů jest nejstarší z r. 1796 u silnice ke Křižanovu. Pečeť z r. 1678 má ve znaku kříž s opisem: „DORF · SWINI · 1678". Obec. jmění: Vrchnost si vzala r. 1724 z obecního 10 m. lesa a rybník („Křipalův"); obci zůstalo $5^{4}/_{8}$ m. polí a 8 rybníků na $6^{1}/_{4}$ kopy; dnes jí náleží: 1·5 ha lesa, 1·5 ha rybníků, 1·3 ha luk, 0·35 ha polí. Trati se jmenují: Na Zahrádkách, Loučky, Žlíbky, pod Úvozem; r. 1749: Na Výstupkách, u Hájku, na Lučnicách, v Koutech, v Lichách, na Vlčnaty, u Křupky, na Bodláčiny, od Maršovky, v Kotlinách; celkem patří k obci: 197 ha polí, 41·7 ha luk, 0·8 ha zahrad,

[1]) Na Pardubicích, v sobotu před sv. Mikulášem ($^{5}/_{12}$.) 1500.

[2]) Na Meziříčí, ten pátek po ochtábě slavného Těla 1501.

8·3 ha pastvin, 114 ha lesa, 1·8 ha rybníků; z toho jest 93·86 ha lesa panského.

Staré rodiny jsou: Od r. 1656 Křipalova, Klobásova, přes 100—200 let Sedlákova a Chylíkova.

Jižně Svin jest triangulační bod (639 m.).[1])

Šiborov,

vlastně Všeborov (Wseborow, Sseberow, Schebrow, Sebrow, Všebojorov, Šiborov dle německého), katastrem[2]) (1·7 km²) samostatná osada na náhorní rovině na pravém břehu měřínského potoka, 5·5 km. západně okr. města. Politicky jest připojen k Uhřínovu. Půdorys má podobu nepravidelnou; ze 3 stran ústí na náves od nepaměti 3 cesty. Domy (grunty) stojí vedle sebe, jsouce odděleny zahrádkami, domky (hlavně uprostřed) bez ladu a skladu; jsou z kamene a cihel.

Přestavbami domů přichází se na neznámé základy, o nichž se neví nic určitého.

Počátkem XVII. stol. bylo v Šiborově 7 domů s $1^{60}/_{64}$ lánu = $253^{4}/_{8}$ m. polí; největší hospodářství (celolán s 84 m.) měl Valentin Dvořák, 3 půllány měly po 42 m., čtvrtlán 21 m.; u mlýna a chalupy nebylo polí. Za 30leté války zpustl půllán „Šálašovského". R. 1749 bylo poddanských polí jen $138^{3}/_{8}$ m., $43^{3}/_{8}$ m. úhoru, $6^{3}/_{4}$ vozu sena a $1^{1}/_{2}$ vozu otavy. Počet čísel zůstával týž, ale živnosti byly menší (35 m., 25 m., 2 po 20 m., 18 m. a 2 úplně malé). V posledních 110 letech přibývalo domův a obyvatelů takto: r. 1790: 11 domů, 70 obyv.; r. 1890: 13 domů, 77 obyv.; r. 1900: 14 domů (5 sedláků, 7 domkářů, mlýn a pazderna), 87 obyv., Čechů, katolíkův.

Na zdejším dvoře hospodařil v polovici XIV. století Zdeněk ze Šiborova, jenž jej i s lukami, pastvinami za 13 kop gr. prodal r. 1365 Janovi a Vítoslavovi z Hodova; po 3 letech koupil si dvůr se vším příslušenstvím od Jana z Šiborova za 10 kop gr.

[1]) Archiv Český, VI., 305, 533; XVI., 554, 559, 560; Knihy půhonné, II., 287; III., 231.

[2]) I s 1 č. (a 7 obyv.) v Uhřínově.

Bláha se svými dědici. R. 1390 zapsal Mikeš z Králic Petru Hechtovi z Rosic dvůr, 2 lány s lesy v Šiborově, a r. 1397 Filip a Václav z Šiborova sstoupili se na všechen svůj nynější i budoucí majetek (P. K., 136). Ku konci 14. stol. připomíná se Ctibor z Šiborova,[1]) po němž vdova Anežka zažalovala r. 1406 Jana Cardika z Řehořova (jinak Hruta z Řehořova) odjinud z Kameničky, že jí vpadl v její věno v Šiborově (60 kop). Aby přestaly rozepře, zcizily a v zem. desky zapsaly Anežka z Šiborova a Marketa, její dcera, své dědictví v Šiborově: $4^1/_2$ lánu, mlýn a všechno příslušenství jmenovanému Janovi z Řehořova. Ponenáhlu rostl šiborovský statek. R. 1437 Ondřeji z Šiborova prodal „Slepý Vaněk" z Votína 2 lány ve Votíně, a Jan, syn Hrutův z Řehořova, dvůr v Šiborově, lán, mlýn pod Šiborovem, lán v Uhřínově (v. t.), lesy, porostliny a „Ochozí", ležící mezi lesy votínskými. Ondřej z Šiborova se svou manželkou Bětou sstoupil se na onen dvůr. R. 1464 témuž Ondřeji a synu jeho Jiřímu Mikuláš z Pohořilek prodal les „Ochozí" (mezi Zhoří a Kochanovem) a samému Jiří t. r. svobodný mlýn v Dolním Zhorci (v. Frankův Zhorec). Po 2 letech spolčili se na všechen svůj majetek bratří Jiří a Jan z Šiborova se svým bratrovcem Janem a spolek zapsali v zem. desky. Jiří Šiborovský měl za manželku Annu ze Svratky, jíž zapsal 30 kop gr. na svém vlastním dědictví, lesích, lukách a rybnících mezi Zhoří a Kochanovem. Anna přinesla věnem 2 lány ve Svratce, na něž se spolčila se svým manželem, jenž r. 1481 musil zažalovati Žďárský klášter z 15 kop gr., že mu drží ony lány. Jiří platíval nerad, z čehož mu vznikaly četné soudy. Od třebického kláštera měli bratří zastavenou za 200 zl. uh. Pivcovu Zhoř; zástavní list přenechal Jiří z Šiborova rychtáři z Radostína Michalovi a Petrovi, rychtáři z Kněževsi.

Bratrovec Jan pojal za manželku dceru Jindřicha Šaška z Rakové, jenž přivolil k sňatku, když slíbil Jiřík postoupiti bratranci Šiborov nebo jemu místo toho tak dobré vystavěti neb dáti. Poněvadž Jiří neplnil slibu, byl zažalován z 70 zl. uh. Šaškem z Rakové; zároveň i Jan pohnal na soud svého strýce Jiřího ze 200 zl., že drží statek otce jeho a nechce mu dáti ničeho.

[1]) Tímto opravuje se udání J. Kniese v boskovském okrese (Šebrov, str. 188, 9.—11. ř. shora).

dáti. Při soudě nalezli, páni že Jiří jest povinen vrátiti Janovi list s dobrou vůlí vedle smluv. R. 1503 byl svědkem týž Jan nazývaje se z Šiborova a Zhoře.

Jiný bratr Jiříkův „Kořeček“ neb „Kořiček“ nazýval se dle svého uhřínovského statku „z Šiborova a z Uhřínova“ (r. 1481).

Anna Šiborovská ze Svratky spolčila se se svým bratrem Janem a švakrem svým Janem na své věno, kteréž má zapsané deskami od Jiříka Šiborovského, muže svého (r. 1500).[1])

S počátku XVI. stol. náležel dvůr Vavřinci z Šiborova, jenž r. 1516 se svými erby a potomky prodal dědičně Janovi Heraltovi z Blízkova[2]) dvůr, ku kterémuž náležely 2 lány rolí ve vsi Votíně, a louku „Obštinu“ (v. Votín).

R. 1529 Jindřich Frath z Bystřice prodal dvůr a ves Šiborov s jedním lánem rolí v Uhřínově a pustou ves Svojenov (= Svařanov) Janovi z Pernštejna s ochozy, mlýny a vším příslušenstvím za 565 zl.[3]) Tím připojena celá ves k býv. měřínskému proboštství, s nímž má odtud stejné držitele (v. Měřín). Do r. 1620 držel dvůr v Šiborově Havel Dvořák a po něm syn jeho Bárta.

Osada jest přifařena a přiškolena do Uhřínova (v. t.); kříže jsou 3.

Poddanské poměry a různé dávky z r. 1750 viz u Stránecké Zhoře. Vypravuje se, že, když někdo nejel v témdni na robotu, byl nucen robotovati z trestu po celý následující týden a v neděli býti zavřen. Robotníci vozili dříví, vyváželi rybníky a pracovali na polích. Byl-li robotník obžalován, zcela prostě byl odsouzen: obdržel 10 ran a zůstal ve vězení přes noc. Dům č. 10. bývala rychta; rychtář nerobotoval a byl osvobozen všech dávek. Rychtáři netěšili se dobré pověsti u svých spolusedláků.

Výkup z poddanských dávek a robot, ceněných na 53 zl. $36^{19}/_{20}$ kr., dělal u lánu 357 zl. $26^{2}/_{3}$ kr. stř.

Ovčák z Nové Zhoře honil ovce 3krát týdně na úhory a později na strniska; přestalo to r. 1849.

---

[1]) Z. d. b., XIII., 25.

[2]) Volný má „z Blažkova“ (M. M., VI., 232).

[3]) Na Meziříčí, ve čtvrtek před Narozením K. P. (Arch. Český, XX., 343).

Trati se jmenují: Na Nivě, u Okrouhlíku, Kopaniny, na Hlinách, na Babyloně, Záhumenice, ve Žlíbkách; r. 1749 též: U Kozejnek, na Kopci, nad Zhorcem, u Březičky; celkem jest při vsi: 119·5 ha polí, 13·4 ha luk, 0·8 ha zahrad, 15·8 ha pastvin, 13·3 ha lesa. Obec má pazdernu a 2 loučky.

Samota: Střechův mlýn (s 11 obyv.). Mlýn se připomíná již r. 1407; náležel k dvoru a později vrchnosti. Jmenuje se po svém majiteli Václavu Střeškovi, jenž jej koupil 1585 za 354 zl.; s počátku XVII. stol. Ondřeji Střechovi; po válce 30leté byl na něm syn jeho Tobiáš,[1]) nyní Vilém Mejzlik.

Dva roztroušené domky s 9 obyv.

Tasov

(Tazov 1237, Tazzow 1239, Tassow, Thassow), starobylé městečko 432 m nad mořem, 10 km jv. okr. města, katastrální (13·72 km²) a politická obec (s vesnicemi Oslavou a Klementicemi), jest vystavěn po obou březích potoka „Polomě"; na pravém břehu, který má ponenáhlý svah, rozkládá se větší („Holca", „na Městečku", „Hlinky", „Stračka", „na Kopečku", „ve Zmoli"), na levém menší část („Na Stránce" [r. 1466 „in parva parte"], [skupina domů nepravidelně stavěných] a „Bosna" [6 chalup s. Tasova]); onou jde silnice od Budišova a Vel. Meziříčí k Hol. Zhoři a Číkovu, touto ke Lhotce na císařskou silnici (obr. 100). Nad obcí za Bosnou se říká „u Dvořáků". Svou úpravou činí Tasov dojem pěkného městečka; kdežto jinde náves bývá zastavena chalupami, posázeli ji zde občané stromy a křovinami (1885 a 1898), ozdobivše ji 2 sochami (starou sv. Jana Nep. a sv. Josefa (z r. 1890). Sz. městečka na nejvyšším místě stojí farní kostel, na jižní panský dvůr, pod kostelem fara a pod ní v ulici škola, na městečku u silnice ke Lhotce panský lihovar, naproti obecní dům a bývalý obecní hostinec, hasička a obecní školka.

---

[1]) Z. d. b., IV., 208; V., 152; VII., 639; IX., 7; XII., 370, 402, 404; XIII., 132, 133; XIV., 125, 139; XV., 4. Kn. půh. II. 31; V., 243, 302, 339, 340, 385, 453. Archiv Český, XVI., 414; XVII., 44. Ř. Volný, Die Markgr. Mähren, VI., 232. Odpověď naduč. z Uhřínova V. Horáka na dotazník Vlastivědy.

Domy většinou přízemní, spojené s hospodářskými staveními, jsou z tvrdého materiálu; některé štítem na městečko obrácené pamatují 300—400 let; dřevěných domů jest málo. Stodoly stojí opodál stavení a jsou zcela neb částečně dřevěné.

Obr. 100. Půdorys Tasova.

S počátku XVII. stol. měl Tasov $13^{50}/_{64}$ l. (= $1830^1/_2$ m.) polí a 60 domů (2 $1^3/_4$ lánů po 91 m., 23 lánů po 52 m., 12 půllánů po 26 m., 14 domů s poli a 9 chalup). Po 30leté válce zůstalo osídlených domů 41, a 19 stálo opuštěných. R. 1749 bylo osedlých domů 59 s $1216^7/_8$ m. poddanských polí, 316 m. úhoru, $5^4/_8$ m. pastvin, $18^3/_{16}$ zahrad, $32^1/_4$ vozu sena, 12 m. lesa, rybníkem na 3 kopy kaprů (obec.), mlýnem (3 složení, pila, 4 stupy

a olejna, r. 1757: 2 mlýny). Vrchnost tu měla hospodu, palírnu, mlýn (t. j. „Panský“, v. Samoty) a papírnu (stávala na Poříčí pod Radkovským mlýnem) a při tom 88$^7/_8$ m. polí, 8$^3/_8$ m. úhoru, 4 m. zahrad a 4 vozy sena; r. 1790: 71 domů, 524 obyv.; r. 1848 bylo sousedů 50, z nichž 14 láníků, 13 pololáníků a 23 čtvrtníků; r. 1890: 131 domů, 261 obyvatelů, z nichž 29 evangelíkův a 5 židů, dle národnosti 5 Němců, ostatní Čechové; r. 1900: 149 domů, 860 obyvatelů, z nichž 1 Němec a 25 evangelíků, ostatní katol. Čechové.

Na staré osídlení v městečku ukazují odpadkové jámy, střepy z popelnic a částky bronzové, jež se vykopávají za přestaveb domů „na městečku“ (vých. strana). Nejstarší vyobrazení Tasova jest od J. Strčanovského z r. 1783 (obr. 101.).

Tasov býval od XIII. stol. středem stejnojmenného panství, dle něhož se psávala větev Lomniců (obr. 102.), kteří sídlívali na hradě tasovském (později zv. „Dub“), dnes v rozvalinách nad řekou Oslavou (obr. 103.). Býval-li hradem zeměpanským, a bydlívali-li na něm župané či kastelani a komorník s úředníky, nelze tvrditi pro nedostatek pramenů; však rozloha a výtečná poloha hradní, a to, že tasovského dekanatu, s nímž za starších dob se shodovalo politicky újrajní zřízení, bylo vzpomínáno ještě r. 1345, opravňuje souditi, že by tasovský hrad za sídlo újraje mohl býti považován.

Obdržel-li pak od knížete nebo krále českého některý z Lomniců župu tasovskou v dědictví, nebo založil-li teprv nějaký Tas z Lomnice hrad dav mu jméno, vše to jest zahaleno dějepisnými záhadami a neodůvodněnými předpoklady. Nedaleko (1 km) vých. hradu vznikla osada, před r. 1366 „město“, dle hradu zvaná „Tasov“.[1])

Historicky zajištěné zprávy počínají se r. 1233, kdy se připomíná Záviš z Tasova, r. 1240 Záviš s bratrem Budislavem, r. 1234 Mladota z Tasova, r. 1237 a 1239 Bohuš z Tasova, r. 1245 Bohuš a jeho bratří Budiš, Viktor, Beneda a Blud, r. 1256 Bohuš s bratrem Vznatou, Drahoslav a Unka Tasovšti, r. 1268 Vznata z Tasova, r. 1281 a 1297 pan Tas z Tasova, jenž měl 3 syny: Jana, kanovníka a probošta olomuckého, Dobše (Beneše) a Vznatu, jimž odkázal své jmění.

---

[1]) Že by byl již r. 799 Tasov opevněným městem, jest úplně nehistorické.

Býv. kostel sv: Václava. Farní kostel. Fara.

Obr. 101. Tasov r. 1783.

Dobšův syn se nazýval Jan a dcera Anna, jež byla provdána za Adama z Konice. Jan byl velmi zbožný a vládl otcovským podílem. Se svou matkou Anežkou[1]) daroval majetek zdejšímu kostelu (Reg., IV., 559). Ježto r. 1350 mělo se slaviti milostivé léto po prvé po 50 letech, vypravil se i Jan na cestu do Říma počátkem t. r. Před odchodem jeho jsou v zemských deskách zapsány tyto změny v majetku jeho: R. 1349 odstoupil ves Hodov mimo 6 lánů, jež přenechal Ondřejovi z Okarce, Beneši z Meziříčí a spolčil se na všechen svůj majetek (mimo Heřmanice Dolní), které věnoval za pokoj své duše a svých předků, s Annou, svou sestrou, na její věno, a uznal syny Anniny (Jana a Sulíka) za své dědice; dne 28. prosince t. r. daroval Žďárskému klášteru na fundaci za sebe, rodiče a sestry ves Kotlasy;[2]) všechen ostatní v zemských deskách zapsaný majetek odstoupil své sestře Anně a svému sestřenci Václavovi z Myslibořic, synu Archlebovu (v. Radostín), mimo statek v Tasově a právo patronátní tamže, jež ponechal pouze své sestře Anně, a mimo 350 kop gr. věna, jež zapsal své manželce Alžbětě na vsech Dolních Heřmanicích a v Oslavě.

Obr. 102.
Znak pánů z Tasova.

Brzy odešel Jan do Italie, aby se nevrátil do vlasti; neboť vdova po něm Alžběta r. 1354 zapsala své věno na jmenovaných vsech s jejich příslušenstvím své matce Jitce a Janovi ze Slúpa, svému bratru, ač měla syna Tasa, s nímž se strýc jeho Jan, olomucký kanovník, sstoupil na veškeren majetek v Tasově; spolu prodali r. 1365 Filipovi z Křižánkova $2^3/_4$ lánu v Trtěnici a 5 hř. příjmu na majetku v Dyjákovicích Filipovi z Jakubova. Podobně zcizen r. 1366 Janovi z Meziříčí od Anny a synův jejich díl na majetku tasovském: Hrad a část města Tasova s patronátním právem vikariátním (děkanství) s lesy, chrastinami a všemi užitky, Radostín se vším příslušenstvím, Dolní Bory, Tassendorf (Ulice),

[1]) In castro Tassaw die 23. Febr. 1344.

[2]) Dne 14. října 1353 Adam z Konice odevzdal ves Kotlasy řečenému klášteru.

Jabloňov, Ostrov, Martinice, Dolní Heřmanice a Oslava, pokud vše prodavači dostali od Jana z Tasova; též půl dědiny Kotlas, jak ji měli pod ochranou, měl užívati Jan z Meziříčí.

Václav z Myslibořic spolčil se se svým bratrem Ratiborem na všechen svůj majetek tasovský r. 1358.

Druhou část Tasova měl strýc Janův Vznata, jenž měl za manželku Kláru, a jemuž náležela i část zboží v Dyjákovicích;

Radkovský mlýn. Řeka Oslava.

Obr. 103. Rozvaliny hradu „Dubu“ pod Tasovem.

bylť řečený Vznata r. 1349 postoupil sice své manželce 30 hř. gr. ročního platu na 300 hř. na svém majetku v Tasově a v Dyjákovicích, ale vlastního majetku: částky tasovského hradu a všech k němu příslušenství zřekl se t. r. na prospěch svého bratra Jana, olomuckého kanovníka, kterýž (od r. 1351 probošt) sstoupil se r. 1349 s Tasem, svým vnukem, na všechen svůj majetek v Tasově a jinde, a s Klárou, vdovou po bratrovi († před r. 1353), na své otcovské jmění (Jasenici u Tasova) a její jmění v Dalečíně a v některých osadách.

Syn Vznatův V z n a t a měl nejen po matce otcovskou část tasovského hradu a lán v Tasově, ale i něco na Rudě, Doubravě, dvůr v Bezděkově a lán v Chlístově; manželkou jeho byla Anna, jíž r. 1353 zapsal na prvních 2 vesnicích 50 hř. gr. věna, bezděkovský dvůr a chlístovský lán prodal Mikulášovi z Bezděkova a manželce za 26 kop gr. a r. 1361 odstoupil dědičně Tasovi z Tasova 2 hř. gr. v Jasenici, ve Zhoři jedno popluží a lán v Tasově. R. 1358 koupil se svým strýcem Janem dvůr v Tasově od Jana Adama z Tasova za 63 kop gr.

T a s, s y n J a n ů v, sstoupil se se svou mateří Alžbětou r. 1356 na všechny své statky, r. 1365 s Ješkem z Budišova a Bohuškem z Vanče, r. 1361 postoupil Vznatovi, synu Sazemovu, lán v Jasenici a dvůr poplužní ve Zhoři a r. 1365 své manželce Anně 10 hř. v Jedově a 2 hř. na Jasenici; t. r. Jindřich z Osové mu dědičně prodal ve Březce 9 lánů za 100 hř. gr., na nichž též manželce zajistil 8 kop; r. 1366 koupil od Bohuně z Moštišť půl hradu Tasova, 2 lány, 2 chalupy a rybníky, na Rudě lán s příslušenstvím, v Doubravě, což náleželo k oné polovici hradu, r. 1371 zaměnil dvůr v Tasově za dvůr ve Zhoři s Eliškou, manželkou Marše z Tasova, prodal zmíněných 9 lánů ve Březce Čeňkovi z Letovic a Bratřejovi z Jasenice ve vsi Jasenici činžovní lán (1386). Druhá manželka slula M a r k e t a.

J a n T a s z T a s o v a prodal r. 1390 Nyklínovi z Rudy lán na Rudě, a po něm Valtrovi, též z Rudy, Zdeňkovi, Janovi a Petrovi, bratřím z Libodřic celou ves Jedov s lidmi úročními, zůstaviv si zde jen les, mlýn a louku; t. r. poručili bratří z Libodřic vdově po Tasovi 75 kop gr. věna na vsi Pucově. Týž Jan z Tasova koupil od Jindřicha z Jasenice a otce jeho Bratřeje 3 činžovní lány v Jasenici a t. r. prodal S a z e m o v i z T a s o v a a dědicům v Tasově tvrz, dvůr s lidmi, rybníky, lesy, lukami a ve Zhoři (Hol.) 2 popluží s chalupou a příslušenstvím, v Jasenici lán s $^1/_2$ práva patronátního, v Jedově mlýn s lesy a lukami. Sazema ihned zapsal na všem statku a majetku v Tasově (mimo tvrz, dvůr a rybník v Tasově) 100 kop gr. věna své manželce D o r o t ě; po 2 letech přijal na spolek svého bratra Ondřeje, zapsav své ženě již 200 kop věna. T. r. Ondřej z Okarce Anně z Plavče a Sazemovi z Tasova a dědicům prodal 13 lánů s chalupou a příslušenstvím ve Štěpánovicích, a samému Sazemovi Jan Tas H a l b a („Hava" v Kn. půh., II., 205) 4 lány

v Jasenici. Viz i obdarování oltáře sv. Markety a Doroty Sazemou z Tasova! R. 1398 Sazema sstoupil se s Janem Tasem z Tasova na všechen svůj statek (mimo Štěpánovice,[1]) na něž se spolčil s Ondřejem z Pyšela r. 1399) tak, aby po smrti jeho spadl na Jana. Marketě měl Milota z Křižanova dáti zapsati půl městečka Tasova; čehož neučinil, proto r. 1406 byl od ní žalován. Následujícího roku stěžovala si táž paní, že Ješek Sokol jejím lidem v Tasově pobral dobytek.

R. 1406 vzpomíná se Smil z Tasova, syn Markety z Tasova, jenž s Archlebem z Říčan byl ustanoven Petrem Přísňákem z Libodřic, svým strýcem, za poručníka majetku jeho v Otmicích a dítek. Sestra Smilova Barbora r. 1412 pohnala Zikmunda z Křižanova ze 30 hř. gr., jež slíbil její matce.

Následujícího roku Lacek z Kravař Marketě z Tasova zapsal v Tasově na horním díle od konce ke konci 10 kop gr. ročního úroku s doložením, že se jí a jejím lidem má dáti dřevo na nutné stavby; načež Marketa spolčila se na svůj statek se synem Smilem.

R. 1415 Smil z Tasova přijal na pravý spolek Budiše z Budišova na všechen statek v Tasově; když však Sazema z Tasova z toho zboží vybíral 5 hř. gr. platu, žaloval jej Budiš z Budišova z onoho platu r. 1417. Budiš spolčil se s Dobšem z Meziříčí, jemuž připadl i díl Tasova, když byl Budiš zemřel bezdětek.

Anna, vdova po Janovi z Rudy, Bohuši[2]) z Vidonína a dědicům prodala r. 1415 alodní dvůr ve Zhoři.

R. 1417 spolčil se Sazema se svou sestrou, pannou Barborou z Tasova.

R. 1418 Oldřich Stošek (Šiška) z Bránic, jenž půjčil peníze Jindřichovi z Kravař, na $1/2$ městečka Tasova s pivovarem a na hořejší vsi Martinicích své manželce Marketě s povolením Jindřicha z Kravař a Plumlova, jako dědice oněch

---

[1]) R. 1406 prodal a v zemské desky zapsal Sazema Michkovi ze Lhoty v Štěpánovicích 13 lánů s podsedkem a mlýnem (Z. d. b., VIII., 579).

[2]) Bohuš z Vidonína vložil v desky r. 1417 Ondřejovi Holubovi z Jabloňova a dědicům alodní dvůr „Kunšovský“ ve Zhoři a Jilvovi ze Zhoře alodní dvůr „Dědinovský“ tamže.

statků, zapsal 20 kop roč. úroku jejího věna 200 kop gr.; dříve bylo těchto 20 kop gr. zapsáno na Holubicích. Když byl vyplacen dluh, ale vklad věna z desk nevyložen, poněvadž nešla práva, a pan Oldřich zemřel, žaloval Václav z Kravař r. 1436 paní Marketu ze 200 hř. gr. a syna jejího Oldřicha Šišku, že jej pohnala a chtěla by míti mimo spravedlnost a své věno pravě, že bratří Václav a Jiřík z Kravař jí dluží 130 kop gr. úroku za 7 let.

R. 1418 přijal Sazema z Tasova svou sestru Barboru a Zdeňka ze Švábenic, svého bratra, na spolek; téže sestře zapsal r. 1420 pan Sazema v městě Tasově na 7 lánech a 3 podsedcích na horní části, počínaje od dvoru Nohova po dům Šiškův, 50 kop gr. věna 5 kopami roční činže. Barbora z Tasova spolčila se na své tasovské jmění s Marketou, svou sestřenicí, a manželem jejím Jindřichem z Rokytnice; tomuto vkladu odporoval Jan, kounický probošt, a Kateřina, převorka téhož kláštera, sestra Barbořina, ježto má převorka takové právo na jmění jako Barbora. Dědičkou Sazemovou se stala dcera jeho Marketa se sestrou Kateřinou, převorkou v Dol. Kounicích. Po † Sazemově Zdeněk ze Švábenic pohnal (1437) Barboru z Tasova, že mu v jeho dědictví vpadla v Tasově, a Jana Těžkého z Lipoltic ze 300 hř. gr., že mu drží dědictví jeho v Tasově a jinde, což náleželo nebožtíkovi, ježto na něj spadlo spravedlivě.

R. 1437 jest zapsáno, že Barbora z Tasova svého manžela Jana z Lipoltic na tvrz (obr. 104.) a vše, co měla v Tasově, Krevlicích (v tišt. deskách špatně: „Kukwicz“), Zhoři a Nebštychu, přijala na spolek. Odporovala vkladu opět Kateřina, převorka z Dolních Kounic. Jmenovaný Jan Tasovský z Lipoltic byl již r. 1420 žalován Janem z Polanky, že mu drží mocí v Tasově 4 podsedky a ve Zhoři nad Tasovem 2 pololány, a 1437, že mu zadržuje hřivnu platu v Tasově a ves Zhoř s rybníkem. Jan z Lipoltic a Tasova Ondřejovi z Březí (= Březinovi z Rosičky) a dědicům prodal svůj dvůr dědičný (t. zv. „paní Tasovské dvůr“) v Tasově s 2 lány polí, lukou „na Žlebci“, 3 činž. lány a 3 činž. podsedky (s činží $2^1/_2$ kopy a 2 gr.) se vším přísl. (vlož. 1446). Jan z Lomnice a Meziříčí se protivil onomu vkladu, pravě, že nemá porostlin ani vod.

V této době měl tu majetek ($^1/_4$ městečka) Beneš Černohorský z Boskovic a na Budišově, jenž to dědil po svém strýci Dobšovi z Meziříčí; sstoupil se na něj se svými dědici.

R. 1447 (dědici po Barboře) Václav z Tulešic, Beneš z Krhova a Ondřej z Okarce prodali Zikmundovi z Chlevského (obr. 105.) a dědicům $1/2$ statku v Tasově, kterou kdysi měl Šemík, a $1/2$ všeho majetku na všech obcích přináležejících k řeč. statku, $1/2$ tvrze a dvora v Tasově a s lesem Doubravou[1]) a prodali $1/2$ užitků na Stránce a $1/2$ pivovaru, $1/2$ všech příjmův a $1/2$ dvora ve Zhoři, $1/2$ vsi Krevlic,[2]) $1/2$ vsi Nebštychu; druhou polovici prodal témuž Zikmundovi Jan z Lipoltic.

Obr. 104. „Hrádek" (býv. tvrz) v Tasově.

Toho roku si koupil Matyáš Bálek z Tasova dvorec v Dol. Heřmanicích (v. t.).

Dvůr Nohovský v Tasově vložil roku 1447 v desky Jan Tasovský z Lipoltic Václavovi z Horek a Anně, manželce jeho; čemuž odporoval Zikmund z Chlevského, že jemu přísluší právo

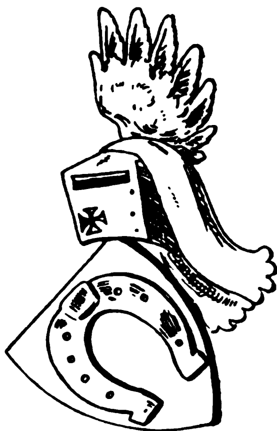
[1]) Zikmund Alex. z Chlevského zapsal 1523 (Z. d. b., XVII., 1.) Václavovi z Lomnice les „Doubravu" pod Čikovem.

[2]) V „Der mährische Adel" (str. 200) chybně se píše „Böhmisch-Grillowitz".

na onen dvůr; r. 1460 Vaněk „Rucepreč" z Tasova byl žalován Janem a Vojkem z Chlevského z 50 kop gr., že sedí na dvoře v Tasově a z něho nedává úroku, ježto mají lepší právo k němu.

Ondřej z Březí[1]) přijal na spolek svou manželku Dorotu z Drahanovic mezi jiným i na dvůr v Tasově (1464). Proto Vaněk z Horek a Tasova zapsal roku 1464 Janu, Vojkovi a Alexandru, bratřím z Chlevského, dvůr v Tasově „Nohovský" s 2 lány polí a příslušenstvím. Bratří Jan a Vojek z Chlevského prodali roku 1466 dědiny Nebštych[2]) a Krevlice městu Meziříčí ke špitálu (v. str. 124.).

R. 1481 vložila k pravému dědictví Dorota z Drahanovic Janovi z Chlevského 5 lánův a 3 podsedky v Tasově a se vším, což tu držela po svém muži (Ondřeji z Březí).[3]) Odtud rodině z Chlevského zůstávaly ony 2 dvory (panský a Nohovský) s tvrzí „Hrádkem" do r. 1569.

Obr. 105.
Znak vládyk z Chlevského.

R. 1466 zapsal král Jiří Jindřichovi a Dětřichovi, bratřím z Vanče, a dědicům svob. lázeň v Tasově, příslušející k oltáři sv. Vavřince, kopu gr. ročního příjmu náležející k téže kapli, 3 kopy gr. roč. činže na domě Jana Klečanského, v Kamenné 2 dvory, 2 chalupy a lán polí, v Tasově dům, v němž bydlí kaplan oltáře sv. Vavřince. Vojek z Klečan t. r. činí odpor vkladu kopy roč. činže na „Stránce" v Tasově, tvrdě, že může onu kopu gr. vyplatiti 10 kopami.

---

[1]) R. 1464 byl poručníkem slovutný panoš Ondřej Březinů (P. K., 33).

[2]) Údaje z r. 1445 a 1481 o darování vesnice Nebštycha a mlčení za těch let o Krevlicích jsou chybna jak u Volného (M. M., III., 416), tak v „Bítešském okrese" (str. 104 a 105). Též ke slovům na téže straně „Kterak ho (t. j. Nebštycha) špitál pozbyl, nevíme...", přidávám následující: Do r. 1563 vybíral důchody z vesnice městský úřad v Meziříčí, v l. 1563—1637 meziříčská vrchnost; ježto si vzala vrchnost na starost chudé a špitál, vzala si i ves Nebštych, Hor. Heřmanice a Krevlice. R. 1637 byla pustá ves Nebštych prodána vrchnosti k Náměšti (v. str. 66., pozn. 2.).

[3]) Z. d. b. (netišt. XI., 15).

R. 1480 vložili v zem. desky Tas, olom. biskup, Dobeš a Beneš, vlastní bratří z Boskovic Petrovi z Noskova i erbům jeho tvrz Budišov a dvůr s poplužím, ves Budišov blíž tvrze, 1/4 městečka v Tasově, tak jakož jsme sami drželi, dvůr Veselský, jeden podsedek v Studnicích s lidmi platnými i neplatnými a vším příslušenstvím, což k tvrzi přísluší, s kost. podacím i s kaplanným podacím kromě lidí kaplanských tu v Budišově a kromě 3 lánů, které k té kapli přísluší v Knihnicích, a kromě lesů, což k tomu kaplanství přísluší... ku pravému dědictví. Nový majitel zapsal hned na svém majetku své manželce Barboře z Mařic 200 zl. uh.[1]) Dědici Petrovými byli synové Petr a Jan, a později syn Janův Jiřík z Noskova.

V městečku měl dům Jiřík z Jasenice, jejž byl zdědil po svém strýci, knězi Hynkovi, kaplanovi oltáře sv. Maří Magdaleny (v. t.), kterýž jest na něm zemřel. K domu náležel les a potok Jasenka. R. 1490 koupil od něho dům s příslušenstvím Jan z Lomnice a na Meziříčí.

Témuž pánu prodal za 140 zl. uh. a r. 1493 vložil v desky Jiřík z Jemničky a na Vanči „své dědictví a panství, lidi dědičné, které jsem měl v městečku Tasově, kteříž k tomu kaplanství přísluší, dům nárožní se vším příslušenstvím a dům, na němž Matěj Rybář, a les, který k tomu domku přísluší, a půl potoka, kterýž slove Jasinka, a lázni, na které sedí Žiž, a lán pole, podsedek, na kterémž sedí Petr Valda“, a půl lánu, na kterémž sedí Šimek Jelito, a podsedek, na kterémž sedí Michal masař, se všemi užitky a požitky.[2])

Koncem 15. věku náležel díl městečka meziříč. panství, část budišovskému, na Hrádku a 2 dvorech sídlila vládycká rodina Chlevských a na svob. dvoře Rohovský. Díl meziříčský (viz Meziříčí) prodal 1550 a násl. roku vložil v zem. desky Jaroslav z Pernštejna i na místě Vratislava a Vojtěcha, svých bratří, Kateřině ze Šternberka: „Městečko Tasov, hrad pustý „Duby“, v tom městečku 2 podací sv. Petra a sv. Václava a s jedním kostelíkem pustým, i s tím se vším, což jsme tu měli, a což k těm kostelům náleží, a předkové a po nich já s bratřími užívali, ves Oslavu, ves Kamennou, což tu mám, i se všemi mlýny,

[1]) Z. d. b., XI., 4, 6.
[2]) Arch. Čes., XII., 25; XVI., 334, 348.

které k těm dědinám náleží, a vším příslušenstvím...“[1]) Kateřina přijala na pravý spolek na nově získaný statek svého muže Jiříka Mrakše z Noskova. Tak zceleny obě části při Budišově. Toto zboží a statek budišovský r. 1561 zajistili zem. deskami Jiřík Mrakeš a Kateřina z Šternberka, s erby svými své vlastní zboží a dědictví Janovi Martinkovskému z Roseče a erbům jeho.[2])

Témuž p. Janovi zapsala r. 1569 Magdalena z Chlevského 2 dvory a 11 osedlých lidí v Tasově, tvrz pustou „Hrádek“, ve vsi Holubově Zhoři 5 osedlých lidí a 2 rybníky (malý slove „v Jivinách“ a velký), jakž toho sama v držení byla, po svém bratru Alexovi...[3])

Ale již r. 1573 jmenovaný budišovský majetek, k němuž přidán i mlýn panský nově vystavěný pod Veselským rybníkem, pustá tvrz „Hrádek“ v Tasově, díl v Hol. Zhoři, 1 člověk ve Studnicích a pustý zámek „Dub“, dvory poplužní, chmelnice a desátky, byl prodán Václavu Berkovi z Bubé a z Lipého na Meziříčí, manželovi známé Aleny Meziříčské z Lomnice, jíž na tom zapsal 10.000 zl. jejího věna.[4]) Odtud do r. 1644 vládli Budišovem a Tasovem Berkové z D. a L. na Meziříčí.

Dle poslední vůle[5]) Václava st. Berky z D. a L. měl zapsaný majetek Alenin býti zachován na budišovském panství. Po † manželově vládla statkem paní Alena s nejstarším synem Václavem z D. a L.

---

[1]) Z. d. b., XXII., 85. [2]) XXIV., 19. [3]) XXV., 20. [4]) XXVI., 8.

[5]) „Poručníci své dcery Anny Marie a jiných dítek, jež by se snad narodily, a všeho statku činím Alenu Meziříčskou z Lomnice, svou manželku.“ Kdyby neměl více dítek, měla paní Alena až do smrti užívati všeho majetku a Anně v případě vdavek vyplatiti 500 kop gr. a výpravu. Kdyby se mu narodil syn, až by týž přišel k letům, mělo se mu panství postoupiti...; ostatní snad narozené dcery měly dostati jen po 2000 kop gr. a výpravu. Kdyby paní Alena zemřela dříve, než by dcery snad dorostli neb synové, měli pan Jan st. z Žerotína a pan Tas Meziříčský z Lomnice státi se jejich poručníky a dochovati statek do vdaní neb do let nejstaršího syna. Pakli by zemřely dítky, měli děditi statek: Václav ml. Berka a na Rychemburce, a Václav nejml. B. z D. a L. let nemající, syn pana Zdeňka Berky z D. a L. a na Zákupí... „A poněvadž na statku mém dědičném lidé, poddaní moji, kněžími evangelickými, kteréž na tento čas někteří lidé luteriánskými a bratrskými Jednoty boleslavské jmenují, se spravují a v tom náboženství Pánu Bohu slouží, za to panů strýců mých milých,... že dotčené poddané mé při tom náboženství

R. 1612 stala se smlouva[1]) mezi Lvem Burianem Berkou z D. a L. na Rychemburce, Budišově, Osovém, Nov. Veselí a vládyckých Rosicích a Zbyňkem Berkou z D. a L. na Zákupech a na místě bratří jeho vlastních nedílných: Podle poručenství p. Václava Berky a na onen čas na Meziříčí a Budišově přešel statek budišovský a osovský na Václava nejst. Berku z D. a L. a Václava ml. Berku z D. a L. a na Zákupí, a po jejich smrti na Lva Buriana Berku jeden díl a Zdeňka Berku z D. a L. na Zákupí a pány bratří jeho druhý díl, jakožto syny a nápadníky. Rozdělili se tak, že Zbyněk Berka vyvolil osovský díl sobě a svým bratrům, ale ihned jej prodal Lvovi Burianovi, svému strýci, za 35.500 zl.[2]) V l. 1625—1644 vládl Budišovem Matyáš Ferdinand Berka z D. a L. Ježto dne 20. srpna 1644 zemřel v Jihlavě bez potomků, dědila vše matka jeho Hypolita roz. hr. Fürstenbergová, a po její brzké smrti Bedřich Rudolf hr. Fürstenberk, syn bratrův. Jej vystřídal syn Hypolitin Maxim. landkrabě Fürstenberk, který † 1680 ve Štrasburku bez posledního pořízení. Statky dědili synové jeho: Prosper, Antonín a Leopold.

Odkud čerpal Schwoy (II., 77) své udání, že r. 1680 Frant. Ant. Berka z D. a L. prodal Budišov Bohumírovi z Valdorfa, a poslední po 2 letech Fr. Ign. hr. Vertemovi, jehož syn ještě v prvních letech 18. stol. jej držel, neumíme říci,[3]) ježto zem. desky neobsahují ničeho. Jisto jest, že r. 1684 ve dnech 29. února do 3. března stal se soudní odhad, a 11. srpna 1687 vykonáno rozdělení panství budišovského na díl Bohumíra z Valdorfa, k němuž patřil Budišov, Hodov, Náraměč ($16^{33}/_{64}$ lánů, 111 komínů), a Marie Maximiliany, manželky Václava Štěpána sv. p. Forgáče roz. Picenonové, jíž připadl Tasov, Kamenná, Hol. Zhoř, Oslava a Uhřínov ($13^{44}/_{64}$ lánu, 66 komínů [odhad na

jakž svrchu dotčeno, kteréž bohdá křesťanské a od bludů odmíšené jest, netoliko zachovají, ale i přede všemi odpůrci jeho je ochraňovati a učitele takové, jakž nahoře dotčeno, poddaným mým obmýšleti a nad nimi ruku svou dobrotivě, aby od žádného překážek v učení svém šlechetném a životě ctném pokojně na farách bydlejíce, neměli, držeti budou, a učitelů tomu učení odporných, jako papežencû a jiných jim podobných, na fary své podávati nebudou, žádám..." (Na zámku Meziříčí v sobotu po Narození P. Marie 1574). Z. d. b., XXVI., 64.

[1]) V Brně, v pátek po sv. Bartoloměji.

[2]) XXX., 47.

[3]) Volný (M. M., VI. 106.), popírá Schwoyovu zprávu.

15.751 zl. 48 kr.]).[1]) Marie Forgáčová byla živa ještě 1709. Brzo sloučeny oba díly; vzpomíná se r. 1710 Prosper z Fürstenberka na Budišově.

Ostatní vrchnost viz u Budišova (Třebický okres, 188—192). Za Jos. Ig. hr. Paara opraven tasovský kostel. Jáchym šl. Stettenhofen (1794—1813) založil Klementice (v. t.). Nynější majitel, jenž přikoupil svob. dvůr a bývalý Hamžův mlýn v Dol. Heřmanicích, jest JUDr. Richard sv. pán Baratta-Dragono.

Dvory v Tasově:

1. Dvůr „na potoku" (blíže „Hrádku") držel před r. 1358 Jan Adam z Tasova, jenž jej t. r. prodal Vznatovi a Janovi, proboštovi olom., za 63 kop gr., r. 1371 Elišce, manželce Marše z Tasova, záměnou za dvůr ve Zhoři, r. 1373 tasovskému rychtáři Jurkovi, jenž zapsal sice t. r. Janovi z Tasova a dědicům dvůr ležící v Tasově na potoku, ale o 3 léta později prodal týž dvůr Mackovi z Dol. Heřmanic (odtud „z Tasova"), který jej 1381 přenechal Janu Rohovcovi ze Zhoře. Od Rohovce si koupil Bušek z Myslibořic v městě Tasově alodní dvůr na potoku se vším příslušenstvím, a své manželce Dorotě zapsal na něm 25 kop gr. R. 1416 náležel Matoušovi, bitešskému měšťanu; následujícího roku byl jeho majetníkem Mikuláš Weis[2]) z Tasova, jenž jej koupil od Matouše. Weisův syn Jan r. 1447 zapsal Janu (= Ješovi) z Tasova a dědicům svůj tasovský dvůr (viz dějiny Tasova).

2. O dvoře Nohovském viz dějiny Tasova.

3. Dvůr Rohovských (t. zv. „Komárov").

Po prvé se připomíná r. 1398, když Jindřich z Meziříčí Buškovi z Myslibořic na alodním dvoře „Komárově"[3]) nad Tasovem, jejž si koupil Bušek, poručil 20 kop gr. a daroval na vsi Nebštychu na $2^1/_2$ lánu $2^1/_2$ kopy roční činže. Bušek i na tomto dvoře zajistil svých 20 kop gr. věnným právem své manželce. Po prodeji dvora „na potoku" (v. t.) převedl Bušek své manželce 25 kop zajištěných na něm ihned na dvůr „Komárov", jejž se vším příslušenstvím r. 1418 prodal Kateřině, manželce Petra

---

[1]) Registratura v Brně, rektif. odd. 279.

[2]) Manželkou jeho byla Anna z Březí; dcera Anna měla Jana, lékaře v Meziříčí (kol. r. 1437); odtud zvána byla „Anna lékařka". (Z. d. b., XII., 168, 273); synové sluli Jan a Václav. (XII., 519).

[3]) Nikoli „Kamena", jak píše Volný.

z Tasova, Petrovi a dětem. Když zemřel Petr, koupil si od vdovy po něm dvůr nad Tasovem s lesy „Komárovem" a „Pyšely" Vachek **Rohovský** z Tasova (v. dvůr „na potoku") (vklad do zem. desk r. 1437). V kvaternech svobodníků (I., 226) se poznamenává, že jmenovaný dvůr koupil r. 1484 na den Narození Panny Marie Martin Rohovský od Jiřího z Jemničky za 464 kop gr. Dle zachované poslední vůle Havla Rohovského[1]) z r. 1644 byl poručen dvůr nejmladšímu synu Václavovi. Ostatní bratří: Tomáš obdržel louku v Pyšelích „Suchou," a Bartoloměj kus pole „Malý chmelenec" za ulicí. „Louky, lesy a chrastiny „Horní Pyšela", kteráž náležejí ke dvoru mému, kteréžto zastavil Jiřík Šulíček za 150 zl. budišovské vrchnosti, což neměl moci učiniti, může vždycky každého času syn Václav vyplatiti zase na své užívání," jest připsáno ku kšaftu. Po Václavovi následoval Ondra Rohovský, jenž přiznal r. 1656, že má jen 92 m. polí, a poručil vše Václavovi a ten 1683 synu Ondřejovi. Když Tasov připadl dělením paní Forgáčové, stěžoval si[2]) Ondřej Rohovský, že mu vrchnost vzala kus rolí a louky, nespravedlivě zasadila hraniční kámen, vinopalný kotel, na kterémž pálíval kořálku, poručila roztlouci, z louky „Pod jedlovou stezkou" odvezla seno, a z dvora 2 nádoby vína z „Dolska" přivezené do dvora v Hol. Zhoři. Ondřej zůstavil dvůr synu Františkovi, po němž jej dědili Antonín a František, kteří si jej rozdělili r. 1782. Po Antonínovi (č. 64.) následoval syn Jan, dle odevzdací listiny r. 1830 Jakub, po něm Tomáš; od r. 1887 František Rohovský. R. 1835 patřilo k půl dvoru 53 j. 703□°.

František Rohovský (č. 65.) poručil svou polovici (52 j. 648□°) synu Matějovi; r. 1835 dle smlouvy obdržel díl jeho syn František a po něm syn Josef († 1860), jehož syn František zemřel 1876, zůstaviv dceru Marii, jež se provdala r. 1883 za Václava Pavlíčka.[3])

Starobylý kostel sv. Petra a Pavla (obr. 106.) stojí na nejvyšším bodě (432 m) záp. Tasova. K původnímu (z XII. neb XIII. stol.) kostelu (dnešnímu presbytáři) přistavěny nákladem Jos. hr. Paara

---

[1]) Ke dvorům: Z. d. b., III., 434; VI., 164, 269, 880; VIII. 182—185; XI., 255, 256, 420, 584; XII. 304, 578; XIII., 93.

[2]) Městské museum ve Vel. Meziříčí.

[3]) Podobně učinili Václav Buršík v Kamenné, Jiří Šabacký z Hol. Zhoře.

loď a věž za l. 1728—1730. Za přestavby byl úplně setřen gotický ráz presbytáře uvnitř, když pobořený strop nahrazen valenou klenbou, vysoká okna zazděna[1]) a celek přizpůsoben renesanční stavbě lodní. Tehdy přestavěné kněžiště a části lodní byly vymalovány freskami, kdežto loď ozdobena 6 obrazy,[2]) pracovanými vrchnostenským malířem Ondřejem Kubětským. Má 3 oltáře opravené r. 1905 (hlavní (obr. 107.), sv. Kříže a Panny Marie

Obr. 106. Kostel sv. Petra a Pavla v Tasově.

Lurdské), kazatelnu s přesýpacími hodinami, varhany z r. 1890 a křtitelnici z karar. mramoru z r. 1903. Kolem hlav. oltáře jsou sochy sv. Cyrila a Metoděje, postavené r. 1885; proti kazatelně visí obraz Panny Marie Svatotomské a nad ní sv. Václava

[1]) Nad klenbou na chrámové půdě dosud lze spatřiti vršky jejich bez kružeb. Pilíře z venčí a rysy vysokých zazděných oken svědčí o kráse býv. původní svatyně.

[2]) Sv. Jan Nep., sv. Josefa, sv. Vavřince, sv. Floriana, sv. Anny a sv. Barbory. Obraz sv. Petra a Pavla na hl. oltáři maloval týž malíř.

ze zrušeného kostela (v. t.). Malovaná okna dána r. 1894—1895, a celá loď vymalována r. 1897.

Před hlavním oltářem jest hrobka, v níž jsou kosti Sazemy z Tasova.

Obr. 107. Vnitřek kostela v Tasově.

Kostel jest 40·7 m dlouhý, 10·7 m široký, 12·5—13·7 m vysoký. Od r. 1901 jest střecha pobita plechem.

Na věži 39·8 m vysoké a ozdobené v polovici výšky sochami sv. Petra a Pavla (3·5 m vysoké) a hodinami jsou 3 zvony. Na největším (8·4 q) jest nápis: Haec campana fusa est per

magistrum andream de hradecz johannes de meziricz aen ano domini MCCCC octuagesimo tertio (1483); na prostředním (2·8 q): Tento zvon jest dielan ke cti a k cvale k panu bohu svolani k slovu božimu leta 1555; nejmenší (1·68 q) přelitý r. 1763 pukl r. 1885, a byl po 4 letech přelit nákladem Josefa a Marie Hajných z Dol. Heřmanic. Ježto věž mnoho trpí vichřicemi, bývá často opravována (posledně r. 1894). Pokud nebylo věže, visely zvony na zvonici; na ní byly r. 1594 koupeny hodiny na celý orloj od Jana, kováře, za 38½ zl., když byl kněz Brikcí dobré paměti poručil obci své hodinky, jež byly prodány za 16 zl.; ostatní peníze přidány obcemi. Hřbitov, na němž se pochovává z celé farnosti, jest kolem kostela; byl rozšířen r. 1730.[1])

Již za 1. polovice 14. věku byl Tasov sídlem soujmenného děkanství, k němuž náležely fary: Dolní Bory, Moštiště, Zhoř, Vícenice, Náměšť, Březník, Králice, Hartvíkovice, Koněšín, Zvole, Nové Veselí, Svratka a Radostín. R. 1345 Jan, kanovník olomucký a vyšehradský, rozkázal zdejšímu děkanovi a farářům králickému a náměšťskému, aby klerik Svatoslav byl jimi uveden na březnickou faru. Petr, tasovský farář, prodal dvůr ve Třech Dvořích Jitce, manželce Nepokojově, a dětem r. 1353. Nástupce jeho Jan potvrzuje r. 1371, že Václav z Myslibořic dal kostelu sv. Petra 15 kop gr. ze své části na vsi Martinicích. R. 1380 vyskytuje se svědkem Ondřej, klerik z Tasova (C. D. M., XI., 179). R. 1390 vložili v desky zemské Bratřej a Jindřich z Jasenice olomucké kapitole pro kostel sv. Petra v Tasově 4 kopy roční činže na svém majetku v Jasenici. R. 1393 jmenuje se Stach děkanem tasovským, jenž vyšetřoval rozepři mezi špitálem sv. Ducha v Brně a některými faráři (viz Křižanov). Po něm připomíná se (kolem r. 1397) Adam z Popovic, v l. 1401—1407 Mikuláš.

Do té doby spadá zřízení 5 oltářů (= kaplí) se samostatnými kaplany či oltářníky:

1. Oltář sv. Maří Magdaleny postavil a nadal Jindřich z Jasenice, notář olomuc. biskupa, za pokoj duše své a svých rodičův. R. 1392 Jaroslav z Meziříčí prodal a v desky vložil se svolením markraběte Jošta jménem svým, bratří a dědiců svých oltářníkovi a nástupcům jeho chalupu za obydlí, vísku

[1]) Zeď starého hřbitova jest znatelna posud.

Lhotku[1]) u Tasova a polovici porostlin v údolí „Jasince“. Před r. 1464 se jmenoval kaplan Jindřich, bratr Adama z Jasenice (Půh. kn., IV., 166). Zakladatel r. 1399 zapsal Janovi z Benedína a Anně, své sestře, a dětem (Anniným) právo vlastnictví a patronátu oltáře, aby jím vládly po smrti jeho. R. 1447 mag. Zikmund, farář kostela sv. Petra v Tasově, a Jan Šternberk z Meziříčí darovali 8 lánů ve Lhotce Janu Moravovi a Elišce, manželce jeho (Z. d. b., XII., 568.).

2. Oltář sv. Vavřince zřídil a nadal z téhož nábožného úmyslu tasovský rychtář Kuneš. Jaroslav z Meziříčí pro oltářníka r. 1392 za sebe, své bratry a dědice ve vsi Kamenné na 2 poplužích, na láně a $1^1/_2$ chalupě prodal 4 hř. $3^1/_2$ gr. ročního úroku a druhou polovici porostlin v údolí Jasinky; později přináležela mu i lázeň. Kuneš zapsal patronátní a majetkové právo nad ním Johánkovi z Otěchleb a dědicům r. 1399. Syn Kunšův byl kněz Jan, oltářník u sv. Barbory (v. níže), jenž mocí držel i kapelní podací u sv. Vavřince i zboží v horním kostele u sv. Petra; proto r. 1406 Johánek z Otěchleb pohnal jej na soud z 60 hř. gr.

Z kaplanů znám jest Vavřinec, jenž r. 1418 zažaloval Mikuláše Weisa, že „mu drží 3 hř. platu na svém domu v Tasově v pravém landfridě, i nechce mu jich vydati“, a r. 1436 bratří Václava a Jiříka z Kravař, že „mu drží jeho lidi platné ve vsi Kamenné i lázeň platnú v Tasově, ježto k tomu oltáři sluší“. Páni při soudě nalezli: „... aby p. Jiřík tomu kaplanu zase postúpil, k čemuž právo má podle zápisu svého, a také ten kaplan svůj oltář spravovati podle toho zápisu a bez fařářovy vůle toho kostela, s jinými věcmi nic nemá ten kaplan činiti“. Po smrti Mikulášově pohnal týž kaplan na soud syna jeho Jana Weisa z Tasova, že „... měl jemu podávati 3 hř. gr. platu ročního počtu 15 hř. gr.“

Po válkách husitských uchvacovali jednotlivá nadání okolní vládykové. Neví se, jak před r. 1460 kaplanské lidi oltáře sv. Vavřince a kaplanské požitky z domu obdržel Jindřich z Vanče[2]). T. r. zažalováni jsou od něho Jan a Vojek, vlastní nedílní bratří

---

[1]) Není tudíž správno (Vel.-Bítešský okres, Lhotka, str. 102), že „daroval ji (Lhotku) r. 1390 nově vystavěnému kostelu sv. Petra a Pavla v Tasově“.

[2]) Již r. 1447 pohnal otec Jindřichův Ondřej z Vanče Ondřeje z Tasova, že mu odkoupil roli v Tasově, která patřila k Vanči, a kterou mu podjal Jan Tasovský.

z Tasova, ze 200 kop gr., žemu drží příjem. O 4 léta později pohnáni na soud též bratří Dorotou z Jestřabí z 50 hř. gr., že „drží plat kaplanský v Tasově, kterýž sluší ku kapli sv. Vavřince tu v Tasově, a já skrze to nemohu tu kaplana míti.“ Páni rozsoudili, že Dorota k tomu podacímu jest spravedliva, její děti, erbové i budoucí, a ten plat z toho domu a rolí, aby dáván byl kaplanovi té kaple; kdyby nebylo kaplana, ale aby ten plat kladen byl na dobré a užitečné této kaple k ruce Doroty, jejích dětí, erbův i budoucích.

Konečně r. 1466 vložil v zem. desky král Jiří Jindřichovi a Dětřichovi, bratřím z Vanče, a dědicům v Tasově lázeň svobodnou, náležející ke kapli sv. Vavřince, na Stránce hřivnu gr. roční činže k téže kapli patřící, 3 hř. na domě Jana Klečanského, obydlí kaplana u téže kaple, a v Kamenné 2 dvory, 2 domky a lán pole. Vkladu hř. gr. na Stránce odporoval Vojek z Klečan. Tak zaniklo úplně toto nadání. R. 1489 přišla tato část Tasova Janovi z Lomnice na Meziříčí.

3. Oltář sv. Kateřiny a Anežky, a

4. sv. Markety a Doroty zřídil Sazema z Tasova dne 11. ledna 1401 s povolením biskupa Jana a faráře tasovského Mikuláše ke cti P. Marie za pokoj duší svých rodičů, bratrů, sester, manželky Doroty i jejích rodičův a bratří, zvláště svých strýců, Onše a Herše ze Švábenic, věnovav oltářníkům 12 hř. 18 gr. ročních úroků na svém dědičném majetku v Nebštychu (na 12 lánech a $5^1/_2$ chalupě) a v Krevlicích[1]) (na $5^1/_2$ lánech, 3 chalupách a mlýnku ($5^1/_2$ hř. 6 gr.).

Oltářníci měli týdně sloužiti 4 mše sv. (v neděli k Nejsv. Trojici, v pondělí za zemřelé, ve čtvrtek k patronům svých oltářů, v sobotu k P. Marii) dle vůle jeho a 3 dle libosti; nařídil též p. Sazema každému 2 roční slavnosti za zemřelé.

Právo podací zůstavil sobě, svým bratřím Tasovi a Smilovi, po nich Buškovi z Moštišť a dědicům, po vymření jejich samým oltářníkům, tak, aby praesentovali jeden druhého, a konečně, kdyby jich nebylo, faráři zdejšího farního kostela u sv. Petra, v němž chtěl býti také pochován.

[1]) Zaniklá osada u soujmenného dvora (Vel.-Biteš. okr., 103); Volný chybně píše „Grillowitz“ (Čes. Křidlovice); po Volném (Kirchl. Topogr., III., 91) se chyba opisuje stále.

5. Oltář sv. Barbory se připomíná r. 1407, kdy Lacek z Kravař panu Janovi, oltářníkovi oltáře sv. Barbory, a nástupcům daroval na věčné časy v Jabloňově 3 lány, 2 chalupy se vším příslušenstvím a právem; vymínil si jen královskou berni, z níž polovici ponechal sobě a potomkům, polovici odkázal panu Janovi, oltářníkovi. Právo patronátní zůstavil sobě, potomkům a držitelům meziříčského panství. Pan Jan, oltářník, rozmnožil nadání přidav mu ve vsi Jabloňově svůj dvůr, 2 půllány, 5 chalup s lukami, chrastinami a lesem „Bukovice". R. 1436 Jan z Janovic a z Pánova pohání Václava a Jiříka, bratří z Kravař, „že drží zboží i dvůr jsú prodali ve vsi Jablonném, ježto jest nadání našich předků k věčnosti k službě boží k oltáři sv. Barbory v kostele sv. Petra v Tasově . . ."

U kterého oltáře byl kaplan Filip, jenž bezprávně drže ves Březku byl zažalován Petrem ze Sovince, nelze říci určitě. Zcizováním nadání a častými soudy o ně začala doba nekatolictví; r. 1447 s Tasovem prodávají se sice kost. podací obou kostelův a 4 kapelních podací, ale brzy přiklonili se farníci k utrakvismu, a ve farním kostele přisluhovali kněží podobojí, z nichž známe Petra (1511), jemuž Valentin Dvořák z Kamenné zadržoval spravedlivý desátek (Půh. kn., 7, 166), Jana Kroupu (1553), kterýž t. r. zažaloval opata kláštera luckého Hrůzu ze 300 kop gr., že mu knih jeho všech, kteréž mu před tím dal pobrati ve vsi Roketnici na faře, nenavrátili podle smlouvy, a roku 1554 již jako farář radostínský pohnal Jiříka Mrakše z Noskova za 20 kop gr., že léta minulého rozkázal úřadu tasovskému zamknouti obilí ozimé nevymlácené, i slámu vymlácenou ve stodole na faře tasovské u fary sv. Petra, kdež byl za faráře jím posazen (Půh. kn., 19, 61, 62, 113), Václava Tábora (od r. 1556), jemuž Jiří Vanecký z Jemničky odňal desátky ze Studnic a Kamenné. V letech 1571—1575 kn. Jehňátko, nástupce Kašpara Fabricia (1569). Kn. Petr Jíma z Vorlojova uvedl úředně místo nejasného utrakvismu ryzí luteranismus; bylť se účastnil 1576 na zámku meziříčském schůze lut. šlechty a jejích kněží. Evang. pastoři sluli: Matěj Štuhler (1580), Valentin Micius (1586), ordinovaný ve Vitemberce, r. 1587 se připomíná Brikcí, Martin Holecius v l. 1590, Jan Schmidt Přeštický roku 1598—1610. Bítešský farář

Kašpar Fabricius nazýval se v l. 1569—1574 „děkanem kraje tasovského".[1])

Za protireformace po vypuzení pastorů spravoval fary Tasov a Budišov r. 1623—1658 rudíkovský farář, l. 1658—1723 budišovský. Roku 1672 zůstávaly přifařeny: Tasov, Čikov, Kamenná, Oslava, Studnice, D. Heřmanice, Jabloňov, Březka, Vanč, Lhotka a Holubí Zhoř. Při faře budišovské nadal (1000 zl.) Jos. Ig. hr. Paar s manželkou Marií, rozenou hr. z Valdštejna (dne 26. července 1725)[2]) místo stálého kaplana, jenž by se staral o bohoslužby v Tasově (komend. kostel) o nedělích a svátcích; farníci dávali na lepší výživu jeho po 7 kr., dohromady 40 zl. 24 kr. Ježto však Tasov byl příliš vzdálen, zřízena zde 1734 expositura; nadační kapitál 1000 zl. rozmnožen o 100 zl. a 6 věder piva (za náhradu 2 m. ječmene) od budiš. vrchnosti, od Adriana hr. Enkenvoirta na Náměšti (za Čikov, Březku, Lhotku a Vanč) o 1000 zl. a 100 zl. na dřevo, z Tasova 40 zl. 24 kr., 30 zl. ze štoly, zřekl se budišovský farář (začež obdržel 15 věder piva od vrchnosti za 2 m. ječmene); celkový příjem 192 zl. 24 kr., z nichž 6 zl. 24 kr. bylo určeno na pohoštění kněží o slavnosti sv. Petra a Pavla. Roku 1779 vymezeno ohraničení obou farností řekou Oslavou (na levém břehu [mlýn Eliášův, Vorlův dům v Heřmanicích, část Oslavy, Tasov, Zhoř, Lhotka, Březka, Čikov, Vanč] připadlo vše do Tasova).[3]) Po obnově duchovní správy působili déle: Matěj Žák 1734—1774, Frant. Gold (1781—1818), 1. farář Frant. Erben 1821—1873, Frant. Florian (obr. 108.) od r. 1873, biskupský rada a velkomeziříčský děkan (od roku 1895); poslední jest i literárně činný, napsav: Chrám sv. Petra a Pavla v Tasově (1890), Některé právní obyčeje našich předků v Čechách a na Moravě (1890), Před čtyřiceti lety (1889) a menší články v kalendářích.

Roku 1672 dostával farář od některých z Tasova desátku (58 mand. žita, 58 mand. ovsa) a z Oslavy (po 12 mand. žita a ovsa) desátek snopný, žitný, ovesný, odjinud (z Čikova) i pšeničný (88 mand.); jiní farníci dávali desátek vrchnosti; zůstala třetinka

[1]) J. Tiray, Dějiny města V. Bíteše, 162.
[2]) Ř. Volný (K. T., III., 93) má mylně rok 1717.
[3]) Bisk. konsistoř, Fundationes, T., 1., 2.

másla z každé krávy a v postě vejce. Svobodník Rohovský nedával mimo třetinku másla ničeho již za dob nekatolictví. Číkovští se vzpírali dovozu desátku darmo, žádajíce za to půl vědra piva neb 3 zl., že prý tak bývalo za nekatolických kazatelův. Odpověděno jim, že „zařízení krejčí, tkalců a ševců (neboť jimi bývali kazatelé) neváže katolické řádné faráře“. O Dol. Heřmanicích (v. t.), Jabloňově (v. t.) a Křeptově v. Rudu. Z vesnic náměšťského panství dostává jen máslo, desátek si béře vrchnost.

Obr. 108. Frant. Florian.

Svobodníci zhorští nesprávně nedávají desátku; jen s budišovskými poddanými třetinku másla; 8 mlynářů (6 na Budišovsku, 2 na Meziříčsku) dávalo po 2 m. žitné mouky; ale t. r. jen 3, ježto ostatní mlýny stály pusty. O desátkových snopech jest poznamenáno, že z jednoho hospodářského snopu dělají 4—5 desátkových. Vlastní jmění kostela činí 6.226·6 K, fundační 26.284 K, stříb. fondu 121·39 K, farního beneficia 13.606 K a chud. ústavu 7.955·14 K.

Druhý farní kostel sv. Václava (obr. 101.) stával před panským dvorem („na kostelíku“); byl zrušen r. 1784 a pobořen.[1] Za

[1]) Varhany dány z něho do Uhřínova, zvon a obraz sv. Václava na Rudu; r. 1898 byl obraz vrácen do Tasova, kde opravený visí při vítězném oblouku. Kamenná křtitelnice leží ve farní zahradě, druhá před farou.

suchého počasí vyschlá tráva na základech bývalého kostela určuje poněkud velikost staré románské stavby, kolem níž býval hřbitov. Patronátu jeho se vzpomíná l. 1440—1561. K faře náležely Čikov, Zhoř, Vanč, Lhotka; roku 1672 jen poslední 3. Toho roku se píše o něm, že služby Boží se v něm konají na den sv. Václava a posvěcení chrámu Páně; farář měl za to 12 kr. místo snídaní. Kostel měl jen stříbrný kalich, 2 zvony a ornát.

Roku 1550 a 1561 se zde připomíná kaple sv. Jiří jako pustý kostelík. Stávala (pravděpodobno) na místě dnešní fary, ježto kolem ní vykopané kosti ukazují na hřbitov, starožitná socha sv. Jiří na bývalé hřbitovní zdi na jméno její. Za l. 1730tých byla upravena za faru hr. Paarem, ač se praví r. 1755, že lokální kaplan má byt „pro necessitate“ (R.).

Fara prý bývala na domě č. 2., kde až podnes ve sklepě jest zazděno velké okno, a vrstvy vápna na zdi ukazují na býv. obydlení. Nápadno jest, že gotickým portálem jede se na dvůr toho domu. Náležela k faře (1672) zahrada a 6 kusů polí, jichž od časů nekatolictví užívají osadníci. Všech farníkův jest 2291 (Tasov, Oslava, Dol. Heřmanice, z Bítešska Lhotka, Hol. Zhoř, Březka, Čikov, z Náměštska Vanč), do r. 1779 přifařeny Kamenná a Studnice, do 1784 Jabloňov.

Patronát, jehož se vzpomíná roku 1366, náležel vždy majitelům Tasova; toho roku byl prodán Janovi z Lomnice i patronát „vikariátní“ v Tasově. Dnes jej vykonává vrchnost budišovská.[1])

Škola bývala v městečku za 16. věku; r. 1589 koupil úřad od Eliáše Příhody za 26 zl. grunt na školu; starou školu 1595 prodali páni starší za podsedek za 30 zl. Janu Sochorovi. R. 1650 zde učiteloval Matěj Netolička. Jednotřídní škola stávala na místě nynější, od r. 1879 trojtřídní. Za l. 1800—1857 dostával učitel 147 zl. 42 kr., koláče, 97 snopů žita, 22 snopů pšenice,[2]) 7 sáhů dříví, něco slámy a piva za 10 zl. Déle působili Jan Knies (1844—1878), Josef Soukop, jenž zřídil žák.

---

[1]) Frant. sv. pan Jungwirt r. 1779 přijal patr. právo zdejší administratury.

[2]) Na př.: Z Dol. Heřmanic od sedláků od starodávna po snopě žita a koláči, z Čikova 22 sedláků po snopě pšenice a z ostatních vsí od usedlého po snopě žita.

[illegible] Přifařeny jsou [illegible] r. 1776 [illegible] Celkem jest 344.

[illegible] r. 1749: 2 m. pol. [illegible] pozůstal. špatný [illegible] škola [illegible] zahrad. 50·9 ha pastvin [illegible] celkem 59·32 ha: [illegible] — Na staré pečeti jest nápis: PECZET [illegible] MESTECZKA TASSOWA 1[illegible] a znak: 3 kruhy [illegible] pečeť z r. 1556): [illegible] před r. 1749: TASSOW[illegible] + PECZET + [illegible] + [illegible] OBCE MIDL + [illegible] ÚŘAD V MĚSTYSI TASOV + [illegible] a starostou za l. 1842—[illegible]

[illegible] r. 1392 Jesenka), na [illegible] za Hrádkem, Horní [illegible] za Šibenicou, [illegible] za Stránkou, za Ž[illegible] (v Řezohůrkách), na [illegible] Žabovy, na Hrbech, pod [illegible] r. 1749 [illegible] nad Papírnou, na [illegible] nad Knězskou [illegible] na Babnovci, na Jazeře, v [illegible] na Pokrovicích. Při obci jest [illegible] 131·7 ha pastvisek, 22·4 [illegible] 92·98 ha poli, [illegible] mlýn, lihovar, dvůr a 2 [illegible]

Nejstarší rodiny [illegible] Rohovských (v. Dvory), [illegible] přes 200 let), Pavlíkova (100 let); l. 1656—1749 rodiny [illegible] a Drápelova.

V Tasově se nar. 1860 spisovatel Jan Knies (obr. 109.), [illegible] Největších zásluh si získal výzkumem

[illegible] r. 1589 Pavel Hájek [illegible] (Ruk. 463).

sedlišť diluviálního člověka a výzkumem morav. jeskyň a četnými archeologickými nálezy na Moravě, popsav vše v 60 spisech a pojednáních. Výsledky svého 30letého badání umístil 1906 v museu Mor. Krasu ve Sloupě, pro něž svým nákladem poblíž světoznámých jeskyň vystavěl i budovu. Ve Vastivědě vyšly od něho okresy Blanský a Boskovský. Odtud pochází také kaplan Jakub Deml, spisovatel „Homilií“, „Notantur lumina“ a j.

Obr. 109. Jan Knies.

Obec mívala hrdelní právo již za nejstarších dob, jež částečně ztratila za Lomniců na Meziříčí úmluvami s Bíteší, a úplně r. 1729 za císaře Karla VI. Ve sporných věcech dotazovali se rady bítešské. Přísežní tasovští vyšetřovali celou záležitost, ale rozsudek vypovídala bítešská rada, odkudž býval odesílán i kat do Tasova. Tasovští hleděli se marně již r. 1478 a 1568 vymaniti z područí hrdelního práva bítešského; konečně bylo jim dáno na novo r. 1571 a slavně pod přísahou vystavili listinu a vydali radě bítešské, že na dále a věčně od Biteše se neodtrhnou: „. . . . . . Protož my purkmistr a rada města

Velké Byteše známo činíme tímto listem naším ......, kterak opatrní, purkmistr a starší, rychtář i všecka obec městečka Tasova, páni přátelé a sousedé naši milí, od starodávna za předků jejich i našich .... tu milost a dobrodiní s obou stran od tohoto poctivého města dostali, aby právem tímto jakožto vyšším se řídili a spravedlivými nálezy a naučeními se spravovali ..... ustanovujeme ....., že Tasov uzná Byteš opětně za vyšší právo, a „věci domácí a rozepře", aby Tasovští sami neb před „pánem dědičným" vyjednali, v hrdelních věcech aby svědky a obžalovaného v Tasově vyslechli, vtipnými otázkami ano

Obr. 110. Panský mlýn u Tasova.

i trápením prvým, druhým a třetím jeho se tázali a celé jednání písařem svým sepsali a do Byteše odeslali. „My pak, vezmouce Pána Boha na pomoc, rozsudek smrti vypověděti máme".[1])

Při silnici k Čikovu se popravovalo na trati „Šibenici".[2])

Samoty: 1. „Panský" mlýn (obr. 110.) (1 č. s 10 obyv.) (válcový s pilou). R. 1574 koupil si mlynář Bartoš mlýn „Mankovský" od Víta Doležala za 530 zl. R. 1581 byl prodán mlýn „Doležalův" Florianovi, synu jeho, za 370 zl.; Florian † před r. 1601; po něm vládli mlýnem sirotci se svým otčímem Havlem; r. 1616 prodal Havel Florků mlýn se vším příslušenstvím p. Lvovi Burianovi Berkovi z Dubé a z Lipého na Budišově .... za 650 zl. Odtud byl „panským". Velkostatek jej prodal před 100 lety.

[1]) Jan Tiray, Dějiny města Velké Byteše, I., 137 a 138.
[2]) V Bítešské knize měst. práv jsou poznamenány časté popravy v Tasově.

Od r. 1889 Jan Jelínek zvelebil jej tak, že voda žene válce o 40, motor o 25 koňských silách.

2. „Radkovský“ mlýn (1 č. s 8 obyv.) pod zříceninami „Dubu“. R. 1588 Václav, syn Vonšův, koupil mlýn „nad Lávkama“ za 600 zl. Do r. 1601 zemřel mlynář Václav, zůstaviv 3 sirotky. Po něm měl mlýn Václav Hošek a od r. 1608 Tomáš Voneš, jenž jej prodal svému synu Matějovi. R. 1638 na mlýně Vonšovském se připomíná Valentin Votruba, po něm Pavel Švanda (2 slož.). Dnes patří Aloisovi Stejskalovi.

3. Papírna (1 č. s 2 obyv.) Friedmannova. Nepracuje se v ní od r. 1890.

4. Páralův („pod Tasovem“) mlýn. Býval na něm Jan Švanda, jenž r. 1601 byl mrtev, zůstaviv po sobě 5 sirotkův. Násl. roku byl mlýn prodán Janu Švandovi z Oslavy.

5. Panská cihelna.

V „Registrech pamětních“ mluví se r. 1584 o mlýně „v Chmelnicích“, jejž t. r. prodal Jan Hromádko Janovi Dolskému, a tento po 3 letech Krejžlíkovi z Tasova za 66 zl. R. 1600 náležel Vavřinci.[1])

Na tasovském panství bývala ves **„Ulička“** (= Tassendorf) připomínaná r. 1366, kdy ji koupil s jinou částí jmenovaného statku Jan z Meziříčí; odtud viz její dějiny u Vel. Meziříčí; na př. r. 1447 zapsal Uličku s všemi užitky Jiří z Kravař Janovi st. z Lomnice. Kde stávala a kdy zpustla, není známo.[2]) Snad jest to „Hol'ca“, část samého městečka.

---

[1]) Z. d. b., I., 18, 98, 108, 126, 129, 134, 137, 165; II., 116, 134, 144; III., 9, 23, 40, 43, 57, 141, 433, 434; IV., 34, 35, 211, 442, 459; V., 391, 465; VI., 24, 164, 269, 833; VII., 498, 644, 645, 713, 771, 774, 914, 984, 985, 1012, 1013, 1062, 1063, 1117 (Volný K. T., III., 91 chybně udává rok 1390), 1118; VIII., 209, 294, 295, 298, 390; IX., 78, 87, 89, 90, 139, 182, 192, 195, 203, 419, 420; X., 76, 77, 93; XI., 60, 68, 253, 310, 330, 331, 466, 547, 585; XII., 120, 231, 244, 415, 517, 518, 525, 568, 727, 728, 797, 798; XIII., 43, 175; XIV., 114, 117. Knihy půh., II., 31, 46, 105, 194, 204, 287; III., 18, 90, 92, 139, 160, 161, 170, 181, 190, 194, 196, 238; IV., 6, 34, 36, 39, 85, 90, 118, 189, 191, 211, 218; V., 385. C. D. M., II., 255, 279, 329, 359, 368; III., 55, 204; IV., 6, 267; V., 80; VI., 95; VII., 440, 690; VIII., 174; X., 160; XII., 130, 135—138, 153, 154; XIII., 97—100. V zem. archivě v Brně se zachovaly: 1. Registra pamětní neb purgkrechtní v l. 1542—1715 (Kamenné, Tasova a Oslavy) (Rukop. č. 463.). 2. Registra sirotčí i gruntovní ouřadu Tasovskému (r. 1601) (Rukop. č. 462.).

[2]) Z. d. b., IV., 442; XII., 544.

Tassendorf v. Ulička.

Telečkov Nový v. Nový Telečkov.

Telečkov Starý v. Starý Telečkov.

Uhřínov

(Uřinov, Uhrzimov), 5·5 km záp. Vel. Meziříči, velká politická[1]) a katastrální[2]) (4·52 km²) a farní obec 499 m nad hladinou na ostrohu tvořeném Balinkou a Pavlínovským potokem po obou stranách okr. silnice (obr. 111.).

Po prvé se děje zmínka o Uhřínově r. 1349; t. r. Ondřej z Uhřínova odstoupil své manželce Kláře popluží a lán v Uhřínově s lesy, lukami a vším příslušenstvím a čtvrtku podacího práva na zdejší faru. Syn jeho slul Staněk, jenž se s Benešem z Rokytné sstoupil r. 1364 na vzájemný majetek. R. 1376 zapsal v zemské desky Beneš z Uhřínova své manželce Zdeně 30 kop gr. věna na 6 úročních lánech ve vsi Uhřínově s příslušenstvím. Po zemřelém Beneši vzala si Zdena Mikšíka Zubáka, jenž zemřel před r. 1406. Dcery její Marketa byla manželkou Jindřicha z Protivína a Dorota Mikšíka z Králic.

Nějaký majetek (2 člověky) měl v Uhřínově Jaroslav z Radkova jinak z Uhřínova (Půh. kn., II., 56). R. 1406 vznikla rozepře mezi paní Zdenou a Jaroslavem. Žalovalť Jaroslav z Radkova Zdenu ze 30 kop gr., že jejím návodem pobrán byl zmíněným 2 člověkům dobytek a nadbyt; Zdena naopak si čítala škody 60 kop gr., „ježto Jaroslav její lidi v Uhřínově 10 let pravú mocí drží a týž čas úroky a poplatky od nich béře". Podobně pohnala jej (1407) na soud dcera Dorota, že jí drží bezprávně její vlastní

---

[1]) R. 1850 ji tvořily osady: Uhřínov, Hrbov, Svařanov, Šiborov, Frankův Zhorec, Baliny. R. 1884 stal se Hrbov samostatnou obcí politickou.

[2]) Ke katastru patří jen 37 čísel; 1 číslo náleží do Šiborova.

dědictví v Uhřínově, ježto na ni spadlo po otci a bratrovi, a „panna Katruše z Koněšína, že jí drží zboží její v Uhřínově u věnné zástavě bezprávně". R. 1418 vystoupila soudně proti Jaroslavovi

Obr. 111. Pohled na Uhřínov od jv.

z Uhřínova Kunka ze Sulejovic, že jí držel její věnné zboží v Uhřínově. R. 1447 Mikuláš z Uhřínova a Václav z Kyjova, rukojmě za Zdenu již zemřelou, zapsali Ctiborovi z Šiborova a dědicům 34 kopy gr. na 6 lánech v Uhřínově, jež náležely

Zdeně právem dědickým. Potomek Ctiborův byl Kořečka z Šiborova, jenž se nazývá z Uhřínova. R. 1464 připomíná se Zdeněk z Uhřínova. Když jmenovaných 6 lánů právem odmrtným spadlo na krále Vladislava, udělil týž[1]) na žádost pana Jana z Lomnice na Meziříčí, zemského hejtmana, slovutnému Prokopovi z Trúbska (v. Oslavice), služebníkovi pana hejtmana, své právo dědičné na 6 lánech v Uhřínově a chtěl, aby jich užíval s dědici svými a budoucími.

Druhý díl Uhřínova náležel meziříčskému panství. R. 1447 Jiří z Kravař zapisuje Janovi st. z Lomnice meziříčský statek připsal ku konci: Vše, co měl v Uhřínově.

Před r. 1570 byla část Uhřínova u Oslavičky (v. t.); t. r. s oslavičským panstvím vloženo i „7 člověků a osmý mlynář" v Uhřínově Zikmundu Heldtovi z Kementu, jenž je připojil k svému statku meziříčskému, u něhož zůstali do r. 1645, kdy jmenovaný díl (7 lidí) Uhřínova i s Budišovem odkázán Bedřichovi hr. z Fürstenberka (v. Vel. Meziříčí). Od t. r. trvale měl stejnou vrchnost s Budišovem (v. Budišov).

O dvoru děje se zmínka r. 1376. Jiří z Uhřínova t. r. zapsal své manželce Kateřině 35 kop gr. věna ve vsi Uhřínově na dvoře s poplužím, půl lánu a podsedku. R. 1446 Mikuláš z Uhřínova Janovi Rohovi z Bochovic a dědicům připsal dvůr v Uhřínově, 1 a půl lánu a 2 podsedky.

Dva úroční lány v Uhřínově měl Valtr z Uhřínova, jenž je zapsal r. 1412 Hrutovi z Řehořova. Syn Hrutův Jan r. 1437 prodal 1 lán (na pravé straně jdouce ze Šiborova) Ondřejovi ze Šiborova a druhý Mikuláši z Batouchovic. Onen lán Ondřejův přešel koupí s Jindřicha Fratha z Bystřice na pana Jana z Pernštejna r. 1529.

I. O meziříčském díle víme, že r. 1515 po Janovi z Meziříčí připadl i s právem patronátním v Uhřínově na syna jeho Zdeňka. R. 1552 za převodu panství na Heldta z Kementu, uvádí se též „lán pustý v Uhřínově"; r. 1560 rozšířen díl o 7 člověkův a osmého mlynáře ve vsi Uhřínově, jež zapsal Zdeněk z Valdštejna Zikmundovi Heldtovi z Kementu.[2])

---

[1]) Na Budíně, v sobotu před svatú pannú Kateřinú, 1498 (Int. ab. r. 1499) (Z. d. b., XIII. 20).

[2]) Z. d. b. XXIV., 10.

S počátku 17. věku měl 8 domů s $1^{4}/_{64}$ lánu neboli 102 m. polí. Po třicetileté válce dle poddan. katastru zůstaly osídleny všechny domy.[1]) R. 1742 bylo polí $86^{2}/_{8}$ m., 18 m. pustin, 1 m. zahrady a $8^{3}/_{4}$ vozu sena. Oba mlýny měly po 2 složeních, ale mleli jen na jednom. Mlynáři kupovali dříví na stojatě od vrchnosti, sáh za 30 kr

Domy za let 1656—1747 stále držely rodiny: Duchkova, Svatoňova a Smejkalova. Louky sluly: Na Příhoně, pod Křoví, v Pivočních, na Kruště, u Pohořílek, na Žlíbku, na Křenici, za Humny. Obec měla kovárnu, pastoušku, školu; vrchnost 3 domky.

Dle urbariální fase platilo 5 sedláků 2 zl. 30 kr. činže, 51 kr. za předivo, 15 kr. za hlásku, desátek ($4^{5}/_{8}$ m. žita, $2^{6}/_{8}$ m. ječmene, $9^{5}/_{8}$ m. ovsa), 6 slepic, 60 vajec; chalupník $^{1}/_{4}$ všeho; robotovali jako Radostínští. Měřínský farář obdržel po 4 vejcích a měl právo loviti splav Polákova mlýna.

II. U budišovského dílu bývalo po r. 1645 5 domů se 105 m. polí (2 lány po 30 m., 3 půllány po 15 m.). Třicetiletou válkou zpustly 2 půllány. R. 1749 mělo týchž 5 domů $107^{4}/_{8}$ m. polí, $3^{5}/_{8}$ zahrad a 6 vozů sena.

V l. 1656—1749 zůstávaly domy při rodinách Doležalově, Květoňově a Nováčkově. Pole slula: Mezi cestami, u Žlíbka, nade Vsí, za Hájky, na Příhoně, na Stráni, u Javora, na Vokrouhlíku; louky: U Vody, na Jebůvkách, ve Střechových, na Žlíbku.

Část tvořila zvláštní obec,[2]) jež měla svou pečeť s nápisem: P. P. OBCE · VRZINOWSKI a znakem radlici s 2 květy.

Poddanské poměry (v. Hodov).

III. Svobodnický dvůr; patřil před r. 1622 Václavovi Buchtovi; t. r. Jakub Čermák ze Starého Telečkova koupil si spáleniště se všemi svobodami, jakýchž předkové Václava Buchty užívali od starodávna za 350 r.; kolem r. 1640 náležel Jírovi Čermákovi a zůstal v rodě jeho celý do r. 1809 a $^{3}/_{4}$ jeho až do r. 1873. Nyní drží menší část Jan Kašpar, větší František Bradáč. Více viz o dvoře v Z. d. b., Svob. dvory, I., 363 a 391.

---

[1]) Za ní zpustlo však 7 domů a svob. dvůr.

[2]) Č. 1, 2, 5, 8, 17, 22 („u Květonů", býv. rychta).

Po zrušení poddanství sloučily se všechny části v jednu obec, již stojí v čele starosta s 3 radními a 8 výbory. Dohromady měl Uhřínov s počátku XVII. věku 249 m. polí, r. 1742: $262\frac{7}{8}$ m. polí, $26\frac{1}{4}$ m. pustin, $4\frac{5}{8}$ m. zahrad, $18\frac{3}{4}$ vozu sena; — domů 14, po válce třicetileté 12 osedlých a 2 pusté; r. 1790: 31 domů, 179 obyv.; r. 1890: 37 domů, 282 obyv.; r. 1900: 38 domů, 294 obyvatelů českých a katolických.

Pečeť novější má nápis: „Obec Uřinov, politický okres Velká Meziříč." U obce jest celkem 253·9 ha luk, polí, 29·3 ha, 2·5 ha zahrad, 54·8 ha pastvisek, 87 ha lesa, 0·01 ha rybníků a 24 včelstev.

Trati se jmenují: Příhon, za Brankou, Hrbovské kopce neb Kolíbky, Žlíbky[1]) uhřínovské, na Břehách.

V Uhřínově dle pověsti[2]) kázali sv. Cyril a Metoděj, ubírajíce se z Vel. Meziříčí na jihozápadní Moravu. Potom vystavěn kostel a zasvěcen sv. Kříži. Čtvrtka podacího zdejšího kostela se připomíná r. 1349. Když v XV. a XVI. stol. v okolí Meziříčí a Měřína se rozšiřovalo nekatolictví a návodem luteránské vrchnosti (Alény Berkové na Meziříčí) hlavně luteránství za poslední čtvrtiny XVI. stol. nabylo vrchu, stal se také Uhřínov nekatolickým a luteránským. Býval prý tu i luteránský pastor. Za let 1620—1680 byl Uhřínov přifařen do Meziříčí. Z toho času (1672) se dovídáme, že tehdy stál uhřínovský kostel opuštěn, měl jen starý misál a 2 zvony; chyběly kalich a kněžská roucha; oltář byl zpuštěn, sakristie otevřena, a mše sv. nesloužena po 50 let. Nicméně mrtvé farníci pochovávali u kostela, ale bez oznámení farářovi. Náležely sem: Uhřínov, Baliny, Votín, Hrbov, Šiborov a několik mlýnův. Desátky z Uhřínova braly obě vrchnosti; 2 svobodníci neplatili ničeho, leč malý poplatek za pohřeb.[3])

Po vyfaření (1667) Bohdalova se Zhoří z Měřína přidán uhřínovský kostel k Měřínu jako filiální. U Měřína byl do r. 1785.

[1]) Studýnka ve „Žlíbcích" r. 1842 za velikého sucha jediná měla dostatek vody.

[2]) Dr. Fr. Přikryl, Sv. Cyrill a Method v upomínkách památek starožitných na Moravě, str. 70. Kapličky u silnice jsou prý vystavěny na místě odpočinku sv. bratří.

[3]) Matrica totius decanatus Magnomezricensis MDCLXXII. (Konsistor. archiv v Brně).

Toho roku obnovena zde duchovní správa náboženským fondem; původně jen lokálie.

Z 19 samostatných kněží působili déle: P. Bonaventura Ceplíchal, býv. františkán (1802—1819), jenž založil pamětní knihu farní; Filip Häusler, spisovatel četných kázání (1898—1902), a po něm Frant. Bajar.

Kostel sv. Kříže[1]) (22·75 m dlouhý, 7·58 m široký a 6·6 m vysoký), zachoval si z původní gotické stavby (dnešního presbytáře z 12. neb 13. stol.) jen rozdělení, dvéře ze sakristie do kostela, vítězný oblouk a z venku podpěrací pilíře; bylť ohněm úplně zničen r. 1720. Po 10 let stál zpustlý. V letech 1720—1738 přičiněním měřínského faráře Jakuba Pachra a nákladem obce a hr. Ugartové byl opraven a o loď rozšířen kostel, a do r. 1760 dokončena věž.[2]) Vedlejší oltář jest zasvěcen P. Marii Lurdské. Na věži jsou 3 zvony, jež byly ulity po ohni r. 1720; Největší „Sv. Josef" (99·69 kg) z r. 1847 má nápis: VenIte Vt eXaLtetVr DoMInVs In eCCLesIa VržIno VIensI. Druhý „Sv. Václav" (49·28 kg); míval nápis: S. Venceslae ora pro nobis; když pukl r. 1873, nebyl nápis obnoven, jen relief sv. Václava ponechán, a přidán na protější stranu obraz sv. Kříže. Třetí „Sv. Jan Nepomucký" (24·64 kg) býval do r. 1791 na kapli sv. Jana Nep. v Měříně; míval nápis: Deo fIerI feCIt IaCobVs FeLIX PaCher ParoChVs et DeCanVs LoCI; r. 1843 při přelití zkrácen nápis na slova: DEO FIERI FECIT 1720, a přidán na dolní okraj jiný: RenoVarI CVraVIt Ioan. NepoMVCenVs KasChtIL hVIVs eCCLesIae LoCaLIs pastor. Staré reliefy sv. Jana Nepomuckého a Panny Marie zůstaly. — R. 1680 koupil misionář P. Daniel Cocinius pro Uhřínov misál v Jihlavě. Tehdy obdržel pozlacenou monstranci z býv. kláštera mor.-krumlovského, misál býv. bratrstva Nejsvětější svátosti Oltářní ve Stonařově, lavice z kaple sv. Jiří v Jihlavě, varhany ze zrušeného kostela sv. Václava v Tasově.

Původně fara stávala na čís. 26.; nynější budova byla vystavěna r. 1786 na č. 22.; byla zvýšena a rozšířena r. 1888. Patronátní právo přísluší náboženskému fondu.

[1]) Obraz sv. Kříže r. 1805 opravil Strčanovský.

[2]) Dne 20. října 1907 položen základní kámen nového kostela, jehož stavbu za 80.000 K vykoná Richard Martin, stavitel v Zástavce.

Matriky se počínají r. 1785. Varhany z r. 1845 udělal Frant. Svítil z Nov. Města za 320 zl.

Farníků jest 1056; farnost tvoří: Uhřínov, Šiborov, Frankův Zhorec, Votín, Pohořílky a Horní Raclavice.

Kostelní jmění má 1626·4 K, zádušní 8764·35 K, obroč. 1468·12 K, stříb. fondu 64·37 K, chudinského ústavu 203·31 K.

Škola. Dle nejstarších zachovaných zpráv učívalo se za 2. polovici XVIII. stol. v jakési chalupě, poblíž nynější fary; pokud se nevystavěla fara, bydlil ve škole i lokální kaplan. Později učitel Voráček učil na č. 17., pak od r. 1797 na č. 24. Dnešní jednopatrová budova byla vystavěna r. 1885 na místě bývalého domu (č. 25.) vedle fary. Škole náleží školka, sad a květnice. Od r. 1886 jest dvojtřídní.

Příjem učitelův r. 1853 byl: sobotales 78 zl. 27 kr. (děti I. tř. po 1 kr., II. tř. po 2 kr.), koleda 2 zl. 6 kr., za kost. službu 40 kr., roční štola 4 zl. 20 kr., sypané žito (= v penězích 11 zl. 30 kr., (každý soused po $1/8$ m.), přiškolené obce 44 zl. 57 kr. Velkomeziříčská vrchnost dávala 7, budišovská 1 sáh dříví.

Školní kronika jest z r. 1797, knihovna (148 sv.) z r. 1887 a pamětní kniha z r. 1888.

Déle učili: Antonín Tomšík (1860—1870), Jan Tomšík (1870—1887), od r. 1887 Václav Horák. Učitel Fr. Jurek napsal r. 1888 „Místopis a paměti Uřinova".

Přiškoleny jsem do Uhřínova: Šiborov, Frankův Zhorec, Votín a Baliny. Dětí r. 1906: 164.

O poli „na Zděnici" v trati „na Stráňkách" se bájí, že tam stával hrad, jejž rozbořil Žižka; ale jest pravdou, že se v oněch místech lámal kámen. — Neurčitější podání jest, že kdysi Turek celou zdejší krajinu obrátil v pustinu. — Rodina Švejdova na č. 2. se jmenuje prý po Švédovi, jenž zde zůstal po 30leté válce. Pod mezí mezi záhumenicí Dufkovou a Holubovou blíže „Žlíbků" lze viděti kámen (1·1 m vysoký) označený křížem a bajonetem; leží prý tam v souboji zastřelený francouzský voják.

Obec trpěla francouzskými válkami. Za l. 1805—1806 a 1809 bylo ve všech osadách kolem Meziříčí plno Francouzův a Bavorů (rolníci mívali po 100 mužích). R. 1808 v květnu sepi-

sovali se muži schopní zbraně; cvičívali se o nedělích a svátcích. Kroupy uškodily v l. 1811 a 1833.[1])

Polákův mlýn (č. 28.), dnes Melounův. R. 1775 slul jeho (s 1 slož.) majetník Jan Polák, jenž měl menší platy (15 kr., slepici a 8 vajec) než Pejchal, ale jiné povinnosti měl stejné.

Střechův mlýn (č. 13.); r. 1775 býval na něm Aug. Pejchal, dř. Jan Vala. T. r. platil mlynář 1 zl. 6 gr. gruntovní daně, 4 zl. o sv. Jiří luční činže, 15 kr. za hlásku, 4 slepice, 30 vajec. Jiné povinnosti jako dolnoborský.

Víden

(Wyeden, Wyenna, Vieden) v mírné kotlině mezi vrchy 487—583 m vysokými při silnici velkomeziříčské-rousměrovské, 5·05 km sev. okres. města. Katastr (7·84 km^2) má samostatný; politická obec Víden. Původní náves s rybníkem „Radhanem“ uprostřed byla později zastavěna chalupami, jak komu napadlo. Domy bez výstupků mají zahrádky a mimo 15 roubených jsou z kamene. Mimo řečené ve všeobecné části nutno přidati, že k nábytku náleží „kanapé,“ zavírací lůžko, zavřeného užívá se i za lavici. Nad pekárnou bylo ve světnici „zápecí.“ Při roubených světnicích zhusta se naskýtaly tmavé světničky „přištěnky.“ Muži nosí beránčí čepice, klobouky, burnusy, kazaje, kožichy, vesty, kalhoty kožené a z látek, modré dlouhé kabáty plátěné a vysoké boty. Ženy šněrovací střevíce, doma dřeváky a bačkory, žlutočervené, bílé a různě barevné punčochy, sukně, „šerky“, kanafasky i z lepších látek, jejblíky, korálky na krku, náušnice, šátky a plíny.

Bývalo zde s počátku 17. stol. 562 m. = $9^{50}/_{64}$ lánu polí, r. 1749: $553^5/_8$ m. polí, $78^1/_2$ m. pastvin, $2^1/_2$ m. zahrad, $51^3/_4$ vozu sena, rybníků na 4 kopy ryb; — domů 27 (2 lány s 41 a 44 m., 4 $^3/_4$lány po 36, půllán s 33, 6 $^3/_8$lánů po 18—36, 7 čtvrtlánů po 16—20 m., 7 domků bez polí); mezi domky bez polí byl mlýn s 1 slož. Tomáše Káčera; r. 1676 opuštěny 4 grunty;

---

[1]) Z. d. b., I., 113; IV., 83; VI., 433, 436; IX., 385; XII., 484, 544, 679; XIII., 98. Knihy půhonné, II., 9, 45, 195; III., 31. Ř. Volného: Die Markgrafschaft Mähren, VI., 229.

r. 1790: 56 domů, 384 obyv.; 1890: 74 domů, 404 obyv.; do r. 1900 přibyly jen 4 osoby. Obyvatelé jsou katol. Čechové, zemědělci.

Byla částí moštišťského panství; uvádíť se r. 1370 mezi vesnicemi, jež byly postoupeny Bohuněm z Moštišť markraběti Janovi. Jen 2 lány držel Vznata z Moštišť, synovec Bohuňův, z nichž na jednom zapsal své ženě Ludě 50 kop gr. věna; třetí lán Vznatův měl v zástavě týž Bohuň. Díl svůj prodal[1]) Vznata Dobšovi z Meziříčí, od něhož jej koupil r. 1390 Jan z Meziříčí; tak tato část spojena s Meziříčím. Když na část Bohuňovu Jindřich z Lipého přijal na spolek Pertolta a Čeňka z Lipého, jmenuje se i ves Víděň. Odtud osudy osady viz u Moštišť a Meziříčí. Po † Václavovi z Lomnice pohnal r. 1459 poručník sirotkův jeho Bohuš z Lomnice Jana Děvečku z Krhova ze 100 hř. gr., že pobral peníze sirotčí ve vsi jeho Vídni, a r. 1466 ze 16 kop, že je vzal na vsi Vídni. Od Jana z Pernštejna obec po své žádosti, „aby jim toho dopustil, aby sobě k užitku svému v té vsi grunt Šamánkovský skoupiti a tím gruntem jiným oddati, kdež by toho potřeba byla, aby sobě k užitku té obce rybníček udělati mohli....“, obdržela[2]) moc, „aby si ten grunt koupili a jeho užívali k té obci nyní i na časy budoucí, však tak platu nám i erbům... ta svrchupsaná obec víděňská vydávati z toho gruntu má půl kopy gr. Též což se sena vožení z toho gruntu do dvoru meziříčského dotýče, mělo zůstati tak, jak to číníval dosavadní majitel toho gruntu“. Ježto za prodeje meziříčského panství (1552) u Vídně připomíná se panské mýto a vytýkaný desátek, bylo asi obé výnosné. Hr. Rudolfa z Kounic požádala celá obec, aby jí na budoucí bezpečnost a neporušitelnou stálost potvrdil milostivě, že vrchnost jisté panské pole neb kopaniny pod $22^2/_8$ m. za roční plat 2 zl. 37 kr. o sv. Václavě zanechati ráčila na svobodné užívání. Což se i stalo.

Svobodný dvůr (a dědičná rychta) patřil před r. 1566 vládykovi Václavovi Víděňskému z Českého Ostrova (pomník jeho se znakem v. v Moštištích); jej vystřídal Šimon Víděňský (ještě r. 1595), jemuž zastavena Smilem z Doubravice i ves Slavičky (okr. Třebický). R. 1649 přinesl si pečetmi opatřené a na per-

[1]) Zápis v zem. desky r. 1376.
[2]) V úterý, den sv. Šimona 1533.

gameně napsané milostivé obdarování od předešlých pánův a držitelů meziřičských Ambrož Skalka, zdejší rychtář, se žádostí, aby hr. Rudolf z Kounic mu to potvrdil a obnovil, poněvadž mu dřívější obdarování předků jeho lidem vojenským bylo zničeno a potrháno. Hrabě z Kounic skutečně jemu a dědicům potvrdil osvobození od všelijakých robot a udělil jim moc a právo, aby toho dvora užívali s příslušenstvím a jako svým purkrechtním dědictvím vládli, a přidal jim čižní myslivost všelikého ptactva. Za to byl Skalka povinen platiti řádně platy do důchodu a přivézti bečku vína z nějakého města.[1]) Ambrož r. 1666 měl 40 m. polí, z nichž platil činže 12 m. žita, 15 m. ovsa a 28 kr.; po něm ho 1679 užíval Kašpar Frym, jemuž náleželo 44 m. R. 1775 dědičný rychtář Ondřej Ambrož (na č. 1.) povinoval vrchnosti 28 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 6 slepic, 24 vajec. Ostatní jeho povinnosti byly stejny s radostínským rychtářem (v. t.).

Poddanské poměry. R. 1775: 22 sedláků platilo po 45 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 32 kr. za předivo, po 3—5 slepicích, 8—25 vejcích; čtvrtlánik 1 zl. 10 kr., 2 slepice, 8 vajec; 2 chalupníci po 57 kr., 2 slepicích, 8 vejcích; čtvrtlánik robotoval od sv. Jiří do sv. Michala 5 dní pěšky týdně, jinak 4 dni; sedláci a chalupníci, jako v Radostíně (v. t.). Mezi 10 domky byla škola, obecní pastouška a kovárna. Farář meziřičský dostával po kuřeti od sedláka, po 2 vejcích od všech usedlých. Vrchnost měla 7 domkův.

Jest přifařena do Vel. Meziříčí; v osadě vystavěna (1841) kaple zasvěcená sv. Rodině, v níž povoleno (1902) sloužení mše svaté na den sv. Josefa a o jiných dnech všedních. U silnice k Moštištím jest kaplička s krásnou sochou Bolestné Panny Marie. Mrtvé pochovávají v Moštištích (v. t.). Čtyři kříže jsou z novější doby; u kaple (1880) na památku Josefa Ambrože v Bosně padlého.

Škola. Původně chodívaly děti do Meziříčí. R. 1775 učil Jan Stoček v obecním domku č. 39.; r. 1804 náboženský fond vystavěl zde školu Vídni, Martinicům a Moštištím. Poslední 2 osady se vyškolily r. 1890. Škola jest jednotřídní s 92 dítkami.

[1]) Na hradě Meziřičském nad řekou Oslavou, den sv. Michala 1649. Orig. na pergameně se zachovanou pečetí jest prohnilý; sotva lze jej čísti. Jest majetkem rodiny Ambrožovy ve Vídni. Opis v zem. registr. (257).

Při škole jest památní kniha z r. 1880, knihovna žákovská a učitelská. S počátku do r. 1866 působil tu děd, syn (Josef) a vnuk Jan Hedbávný, v l. 1867—1904 Tomáš Učeň.

Obec má zachovanou starou pečeť: „* SAVD * WIDENSKI *“ se znakem sv.-Štěpánské věže ve Vídni; na nové jest týž znak se slovy: OBEC VÍDEŇ; — majetek: Škola, kaple, dům, 28·75 ha polí, 2·88 ha luk, 4 ha pastvin, 0·57 ha rybníkův a 400 K. Trati se jmenují: Stráže, Urbanice, Chlumky, Kopaniny, Křibky, Hlína, Zástavy, Zastrání, Trnovce; r. 1749: Na Nívce, na Bukovcích, u Jilmovcu, v Urbanicích; louky: na Kutinách, Hádka, pod Horou, Hranečník, za Rychtou, Ouvarky; rybníky: Na Bukovcích, v Trnávcích, v Široké loži. V obecním katastru jest 604·3 ha polí, 83·4 ha luk, 3·9 ha zahrad, 40 ha pastvin, 29·3 ha lesa a 1·7 ha rybníkův.

Staré rody drží následující domy: Ambrožův č. 1. (přes 200 let), Kadlcův č. 8., Dvořákův č. 9., Brabcův č. 10., Kučerův č. 14., Požárův č. 28., Dvořákův č. 35.

Ve Vídni (na č. 14.) r. 1808 se narodil Josef Kučera, jenž, ač od mládí ve Vídni žil v Rakousích a zbohatl hospodstvím, zůstával upřímným Čechem a byl zvolen r. 1848 poslancem za zdejší kraj. O své poslanecké činnosti posílal svým voličům tištěné zprávy; † 1868.[1]) Podporoval značnými sumami stavbu kaple. —

R. 1865 bylo veliké sucho; v l. 1849, 1850, 1876 a 1879 ničily požáry části osady.

Samoty jsou 2 mlýny: Kačírkův č. 44. (s 10 obyv.) a Svinkův č. 45. (s 8 obyv.) a 2 roztroušené chalupy. Mlýny r. 1749 náležely Vítovi Svinkovi a Jakubovi Kačírkovi; měl každý 2 slož. na nestálé vodě. Po Vítovi Svinkovi byl na něm (2 složení a pila) Josef Bohatý r. 1775, jenž platil 2 zl. 36 kr. gruntovní činže, 15 kr. za hlásku, 5 slepic, 34 vajec, 1 zl. 26 kr. vodní činže, 1 zl. 12 kr. za chytání raků, 1 zl. 10 kr. za chování psa. Místo roboty platil 16 zl. neb vykonal 2 fůry čtyřspřežné; za pěší robotu 2 zl. Ostatní vše obdobně s mlynářem u Borů (v. t.). Jakub Kačírek dával vše, jako předešlý.

---

[1]) Čas. Mat. Mor., XX., 222 (poznámka).

V „Zastrání“ asi před 44 lety nalezeny popelnice, jež byly zničeny tehdejší nevšímavostí. V lesní trati „Pařeziné“ býval kámen, jenž pokrýval ostatky padlých Švédů; kamen potajmu odstraněn majitelem č. 13. a zazděn do stavení jeho.[1]) V okolí vyorávají na polích krásné turmalíny a záhnědy.

Vlaštovičky

(Laštovičky), osada, katastrální a politická obec Rousměrov, leží sz. (11 km) Křižanova na levé straně silnice do Žďára. Uprostřed návsí kaplička, za silnicí špitálek.

Na místě nich stávala před 30letou válkou osada **Suk** (neb Suky), jež zpustla; kolem r. 1609 nově osazena byla zvána „Rousměrovsko“, „Nový Rousměrov“, „ves Nová Rousměrovská“, „Suk“, a bylo u ní r. 1658 6 m. kopanin a 3 pusté domy. Poněvadž později obyvatelé v ní (obklopené velkými lesy) žili z loupeže a krádeže, byla vrchností úplně zrušena; 6 m. polí si přivlastnila vrchnost, místo nichž 6 m. kopanin bylo přidáno k Radenicům. Dle urbáře r. 1682 byly opět osídleny ony 3 domy, při nichž bylo 31 m.; z osady brala vrchnost celkem činže o sv. Jiří a sv. Václavě 2 zl. 20 kr., 3 slepice a kopu vajec.

Na těchto pozemcích vystavěn panský dvůr, zvaný po zakladateli Janovi Josefovi ryt. Švalbenfeldovi německy „Schwalbenfeld“, česky „Vlastovičky“. R. 1786 po zrušení kláštera Žďárského byl dvůr za vrchního Valenty zrušen a rozdělen na familie (9). Č. 1. jest bývalý vlastní dvůr; r. 1805: 9 domů, 38 obyv.; r. 1900: 10 domů s 56 čes. a kat. obyv.

Byl stále částí statku křižanovského.

Přifařeny od r. 1877 (do t. r. chodilo se do Horních Borů) a přiškoleny (od r. 1857) do Ostrova (5 km). Dříve docházelo se do borské, sklenské do r. 1815, do soukromé rousměrovské do r. 1857, do borské školy do r. 1877.

Samota: Hájenka v „Bílisku“.

[1]) Z. d. b., V., 296, 469; VI., 267., VII. 807; XL, 414. Knihy půh., IV., 27, 525.

Vlčatín,

neb Vlčetín, politická a katastrální (4·77 km²) obec na obou březích potoka Oslavičky v údolí pod Vlčatínským kopcem (589 m) a Telečkovem (604 m), 2 km s. Rudíkova.

Míval 15 domů s $358^3/_8$ m. (= $2^{24}/_{64}$ lánu) polí (4 lány po 38 m., $^3/_4$lán s $28^1/_2$ m., 9 půllánů po 19 m. a podsedek); za 30leté války zpustla třetina domů; r. 1756 patřilo poddaným $424^6/_8$ m. polí, $2^5/_8$ m. pustin, $7^3/_8$ m. zahrad, 126 vozů sena, 9 komínů; ze 17 čísel drželi sedláci 15 (14 půllánů a čtvrtlán) a 2 podruzi; r. 1790: 21 domů, 135 obyv.; r. 1890: 31 domů, 188 obyv.; r. 1900: 36 domů, 215 českých a katolických obyv.

Ves byla částí okareckého panství: Ondřej z Okarce celou ves s příslušenstvím odkázal (r. 1373) ve 100 kopách gr. věna své manželce Elišce, kteráž jako vdova po něm darovala po 3 letech svým vnukům Jindřichovi a Benešovi jmenovaných 100 gr. na Vlčatíně. R. 1417 vzpomíná se Vlček z Okarce, jenž Jindřichovi z Radkova a manželce jeho Marketě ve vsi Vlčatíně na činžovních lidech na 7 lánech zapsal 8 kop gr. ročního úroku. Po smrti svého manžela jmenovaná Marketa zv. Kapúnová přijala r. 1437 na spolek Marketu z Okarce, vdovu po Archlebovi z Říčan, na všechno své právo ve Vlčatíně; načež se tato hned spolčila na Vlčatín a říčanský statek se svými syny Ondřejem a Archlebem, kteří r. 1437 Marketě z Budkovic, manželce Jindřicha z Mírova, dali a zapsali na vsi Vlčatíně a Okarci vše ve 200 kopách gr. věna. Synem Ondřejovým byl Václav. R. 1447 vložil Ondřej z Říčan svou ves Vlčatín Mikuláši Něprovi z Vojslavic na Pozďatíně a dědicům, z nichž syn Ondřej po šesti letech přikoupil si Hroznatín, s nímž Vlčatín má stejné držitele podnes (v. t.).

Přiškolen a přifařen jest do Rudíkova.

Poddanství r. 1750 v. u Batouchovic. Rolníci za minulého století mívali týdně $2^1/_2$ dne roboty pěší a platili výkupu 300 zl. a více.

Jména tratí: Rovný, na Volší, pod Horou, v Hájích, v Horkách, Kutina, na Hlavnicích; r. 1749: Obůrka, Požár, Hradisko, Bokovec, Jírova, Díl, Hlavník, Háj, Drahyny, Hliny, Benáček, v Rovinách, Křenica, Čihadla, Doliny.

Z katastru jest 257·8 ha polí, 46·5 ha luk, 1·4 ha zahrad, 30·1 ha pastvin, 131·9 ha lesa. Na staré pečeti byl nápis: „ ·:· WLCATIN" s vlkem; nová: „Představenstvo obce Vlčatína, okr. Vel. Meziříčí" se znakem rolníka stojícího s koněm. Obci náleželo r. 1756: $4^6/_8$ m. polí, $34^5/_8$ pustin, 2 domky.

Sz. vsi na „Hradisku" jsou znatelny dvojnásobné valy; Telečkovští nazývají místo „Kočičím zámkem".[1])

Votín

(Otyn 1379, Othin 1387, Oczyn 1437), správně Otín, dle osob. jména Ota, katastrálně (2·53 km²) a politicky samostatná obec, z. V. Meziříčí (9 km), po obou stranách okres. silnice; na náves vedou 2 polní cesty. Půdorys jest nepravidelný; domy stojí štíty k silnici majíce zahrádky. Pozemky rolníků jsou zceleny.

Votín náležel I. části (2 č.) velkomeziříčskému statku; v poddanské fasi 1679 a 1747 byla připojena k Frankovu Zhorci. R. 1437 Slepý Vaněk z Votína prodal Ondřejovi z Šiborova a dědicům 2 lány ve Votíně. Před 30letou válkou náležely rodině Dřímalově (č. 17.) (dnes Bártově) a Kolouchově (č. 1.) (na býv. děd. rychtě) (obr. 112.). Držitel gruntu č. 17. Jakub Bárta dával r. 1775: 15 kr. za hlásku, 36 kr. za předivo, desátku $1^1/_8$ m. žita, $1^3/_8$ m. ječmene, $1^3/_8$ m. ovsa, 4 slepice, 16 vajec; robotoval, jako sedlák u Radostína. Dědičný rychtář Jos. Kolouch platil s Bártou stejně, a platil místo roboty 10 zl. (viz radostínského rychtáře). Dnešní držitel rychty Jan Kolouch má celkem 43 ha pozemkův.

Druhá část patřila svobodníkovi. Jan z Benedína prodal 1398 sám a jménem svých bratří alodní dvůr v Otíně Janovi Čardíkovi (řeč. Hrutovi z Řehořova). Jan, syn Hrutův, zcizil a v desky zapsal 1437 Mikuláši z Batouchovic 2 lány ve Votíně, jeden nad hájenkou, druhý v Uhřínově s uhřínovské strany. R. 1447 sstoupila se Eliška s Mikulášem z Batouchovic, svým manželem, na zdejší dvůr, jejž byl koupil Michal z Votína r. 1407 od Filipa z Pohořílek. R. 1568 dvůr byl pust; bylť Vavřinec

---

[1]) Z. d. b., VI., 95, 265; XI., 373; XII., 308, 323, 629.

Šiborovský prodal jej (1516) Janu Heraltovi z Blízkova, jehož syn Říha Heralt si přikoupil ještě grunt Bartoňův v Blízkově.[1]) R. 1679 byla na díle 4 č.: dvůr „Benešovský“ a 3 domky bez polí. Svobodný dvořák Říha Beneš měl tehdy 60 m. polí; Jiří Beneš prodal dvůr panu z Rumerskircha na Zhoři. R. 1748 dne 11. června koupil dvůr od Jana hr. Ugarta Josef Moravec[2]) za 2.200 zl., jenž jej prodal 1774 Jiřímu Čermákovi, kterýž po-

Obr. 112. Býv. rychta ve Votíně.

slední vůlí (1786) rozdělil jej synům Františkovi (č. 5.) a Josefovi (č. 6.). Po Františkovi dědil syn Martin, za něhož r. 1835 vystavěno na gruntech jeho 5 chalup (č. 7., 8., 9.). R. 1844 koupil zmíněnou část Frant. Lekmajer za 4231 zl. 59 kr., od něhož vlastnické právo (v ceně 10.000 zl.) přešlo (1877) na Jana Karáska. Od r. 1896 náleží (se 130 m.) Tomáši Doležalovi. —

[1]) Písemné památky v Černé, 53.

[2]) R. 1749 přiznal, že má 142 m. polí, něco lesa, 4 chalupy; robotovaly mu 4 osoby 4 dni týdně. Ač směl vařiti pivo sobě i na šenk, neužíval práva; prodal ročně sud vína.

Jos. Čermák zůstavil (1816) svou polovici dvora synu Josefovi; dle svat. smluv 1858 připsán byl dvůr v ceně 3412 zl. 20 kr. Janu Čermákovi, po kterémž († 1876) vše dědili synové Josef a Jan. Dle smlouvy (1886) přešel podíl Janův na bratra, jenž ještě t. r. prodal otcovské dědictví (140 m.) Janu Halámkovi.

Třetím dílem patřil ke Stránecké Zhoři. R. 1379 prodal Ondřej z Pyšela Buňkovi z Raclavic činžovní lán ve Votíně. — S počátku XVII. věku měla část 3 domy (lán Pačískův s 93 m. polí a 2 domky); r. 1749: 4 domy (2 po 30½ m., 2 po 13 m.); trati sluly: Za Žlebem, za Vlčí jamou, za Jezírkem, u Křů; pečeť: SIGILL WOTINSKA. — Poddanství do r. 1750 viz u Strán. Zhoře. R. 1775 platili odtud měřínskému faráři 16 vajec. Činže o sv. Jiří a sv. Václavě dělala u sedláků po 1 zl. 27 kr., 36 kr. za předivo, u chalupníků po 20 kr. a 18 kr. za předivo. Obec ponocnému dávala do Zhoře ½ zl., ⅜ m. žita, 2 mázy másla.[1])

V celé vsi bylo r. 1834: 21 domů (rychta, 5 sedláků, 9 svobodníků, 6 domkářů), 152 obyvatelů; r. 1900: 25 domů, 178 obyv., čes. katolíků (mimo 5 helvetů). — Po zrušení poddanství spojily se 3 části v jednu obec.

Do kostela a školy chodí se do Uhřínova.

Trati: Na Žďárce, v Oboře, na Kopanině, pod Cestou; celkem jest u obce: 161·8 ha polí, 22·2 ha luk, 1·6 ha zahrad, 28·9 ha pastvin, 31·8 ha lesa.

Nejstarší rody: Kolouchův (před r. 1569), Bártův (1775) a Pacalův.

Samoty: Hájenka „Křekovec"; soujmenný les náleží městu Vel. Meziříčí. Pazderna.[2])

Zadní Zhorec

(Zhorec 1466, Zhorec za Netínem 1591, Zhořec Zadní), katastr. (4·14 km²) samostatná (politická obec Netín), s. (3 km) Netína na stráni nad dolíkem, v němž jsou 3 rybníky a 2 mlýny. Nejvyšší bod (612 m) jest s. osady. Domy jsou vystavěny štítem na náves (okrouhlici).

---

[1]) Nesprávnosti, že Votín větší částí náležel luckému panství u Jihlavy (Schwoy, Topographie, III., 572), uznává již Volný (M. M., VI., 261).

[2]) Kn. půh., II. 277; Z. d. b., VI., 662; VIII., 122; IX., 36; XII., 370, 405, 779.

Míval s počátku XVII. věku 15 domů (3 $^1/_2$ lány, 10 $^1/_4$ lánů, 2 domy bez polí) s 363 m. (= 2$^{36}/_{64}$ lánu) polí. Za 30leté války zpustlo 5 $^1/_4$ lánů se 132 m.; r. 1757 bylo podd. majetku 347$^2/_8$ m. polí, 3$^2/_8$ m. zahrad, 16$^5/_8$ m. úhoru, 12 m. pustin, mlýn s 1 slož., 35$^1/_2$ vozu sena, rybník na půl kopy, 7 komínův a obec. domek; r. 1790: 27 domů, 186 obyv.; r. 1890: 38 domů, 232 obyv.; r. 1900: 37 domů, 215 obyv., katol. Čechův.

Osada náležela měřínskému proboštství a bývala zastavována třebickým klášterem; na př. před r. 1466 Jindřichu Vojkovi z Vildbacha; když t. r. klášter chtěl vyplatiti ves, zdráhal se nájemce ji vydati; proto byl zažalován z 35 kop gr.[1]) Později byla v zástavě u Pavlovského za 100 zl., který, když mu zhořely zástavní listy, obdržel od krále Vladislava nový list, jejž ponechal r. 1491 panu Vilémovi z Pernštejna, který ves přidal k svému panství, býv. proboštství (viz Měřín a Stráneckou Zhoř).

R. 1621 byly zdejší pusté grunty prodávány cizím lidem. Skoro celá osada vyhořela r. 1861.

Poddanské poměry r. 1750 viz u Stránecké Zhoře. R. 1775 vycházely ze vsi platy:

Netínskému faráři desátek z pšenice, žita, ječmene, ovsa, o sv. Jakubě od sedláka po slepici, 4 vejcích, 3 žejdlících másla, od chalupníka a mlynáře po žejdlíku. Vrchnosti dával mlynář 12 zl. místo robotní a vodní činže a 14 zl. obilní činže; 12 sedláků o sv. Jiří a sv. Václavě po 44 kr., místo přediva[2]) 36 kr., 2 m. ovsa obilní činže, 2 slepice. Za staré vrchnosti robotovali s koňmi od 9. hod. s 2—3 hod. odpočinku, nyní od sv. Jiřího do sv. Michala týdně 6 půldnů, ostatní čas 5 půldnů; sobota byla vyloučena z roboty. Chalupník a podruzi robotovali týdně den s 1 os. a místo přediva platil 18 kr. Obec byla povinna místo hláskové činže platili zhorskému ponocnému 1 zl. 30 hr., 1$^1/_2$ m. žita, $^1/_8$ m. hrachu a 3 mázy másla a vrchnosti nějaké houby, lískové oříšky, kmín a j.

Jest přifařen a přiškolen k Netínu; v obvodě jeho jsou 3 kříže z l. 1862 - 1890.

---

[1]) Půh. kn., IV., 215.

[2]) Plat z přediva byl sice reluován na peníze, ale vrchnost si ponechala právo původní na množství přediva.

Trati se jmenují: Na Křibech, na Trnických, na Kutině (v. pozn. na str. 152. u Dědkova), na Dolině, za Bartačkou, na Dlouhejch, na Nebetínech, v Hádce; r. 1749: U Tistkova, na Otavnici, na Ouvařích, u Budína, v Holubcích; celkem jest polí při vsi 192·4 ha, luk 44·8 ha, zahrad 1·6 ha, pastvin 41·1 ha, lesa 117·6 ha rybníků 7·7 ha.

V l. 1656—1749 drželi rodné domy Jurek, Pavlíček, Toman, Jaroš, Picka, Peterka.

Samoty: 2 mlýny, pazderna, domek (č. 31.) u Záseky (v. t.).

Mlýn Rymšův (pode vsí) prodal r. 1591 Aleš Stránecký ze Stránec a na Pivcově Zhoři (zůstalý po mlynáři Matějovi) za 450 r. Jakubu Kačírkovi, po němž jej držel 2 léta Jan; r. 1598 koupil mlýn zv. „Práškovský" Jíra Karásek, jenž jej r. 1606 pustil Janu Sklenáři z Měřína a tento (r. 1613) svému synu Mikulášovi. Po 30leté vojně byl na něm Jakub, jenž odtud byl vyhnán „pro své zlé skutky". Za vrchnosti klášterní z Mannerstorfa byl mlýn („stavení velice zpustlé") s kolem a stupou odevzdán za přítomnosti prokuratora P. Romualda a P. Mariana Lukášovi. R. 1676 si mlýn přivlastnila vrchnost.

Zahradiště (Nové),

katastrálně (4·71 km²) samostatná osada, pol. obec Radostín, od něhož jest vzdálena 3 km. Stojí tu jednopatrový zámeček lovecký s vrchn. dvorem a myslivnou v rozkošné krajině mezi lesy. Mimo jmenované budovy a mlýn jest zde ještě 5 domků v polokruhu na břehu většího rybníka. V těchto 9 domech bydlelo r. 1900 63 obyv., českých katolíkův. R. 1775 měla zde vrchnost hospodu, dvůr a 2 hájenky; r. 1790: 3 domy s 39 obyv.; r. 1890: 9 domů a 56 obyv. Slovou „Nové", ježto **„Staré" Zahradiště** zanikly; bývaly $1/4$ hod. východně na polní trati „Staré Zahradiště".

Jan z Lomnice, hejtman markr. Moravského, daroval Brychtovi, písaři, a dědicům za věrné služby jeho místo k rybníčku, kteréž leží v Zahradištích na louce Melcarovské (kterýž rybníček svým nákladem dal udělati), a druhé místo nad chobotem toho rybníčka svrchu dotčeného, kterýž také udělal. Zápis

na obdarování poručil Brychta chudině ve špitále města Meziříčí na věčné časy. Vymínil si jen, aby mu, dokud bude živ, za lovení rybníčka byla dána třetina ryb neb užitku (Den obrácení sv. Pavla 1503).[1] R. 1563 připadly rybníčky i s jiným špitálským majetkem Zikmundovi Heldtovi z Kementu; od t. č. jsou spojeny s meziříčským panstvím.

Přifařeny jsou do Radostína, přiškoleny do Pavlova. U osady jest 88·5 ha polí, 21 ha luk, 1·4 ha zahrad, 8·8 ha pastvin, 337·2 ha lesa, 6·7 ha rybníkův.

Trati: U Borovice, Žabí luže, na Bělehradské, Handlíkovská; (lesní): V Lipkách, na Starých Zahradištích, Unšlok, Votočí hora, Zálomy, Cejnkovy kopce, v Křibech, Dlouhá (v. zaniklou ves u Radostína); rybníky: Starý, Špitálský, Makovský, Rozběhl, Nadymák, Vylhal.

Zahradiště jsou výletním místem všeho okolí, zvláště z Vel. Meziříčí, kde pod starodávným bukem[2]) sta výletníků najde místo odpočinku. Malým nákladem mohly by Zahradiště býti upraveny za lázeňské místo; neboť mimo krásné lesy, rybníky a louky jest tu výborná voda.

K osadě náleží papírna (s 5 obyv.), býv. panský mlýn.

Záseka,[3]

katastrálně (0·91 km²) samostatná ves s. Netína (1·5 km) při silnici k Radostínu; politická obec Netín. Domy stojí vedle sebe štítem k silnici. Nebyla čítána do poddanského katastru, poněvadž v Zásece nebylo rustikálního majetku. Roku 1775 byla zde vrchnostenská hospoda a 6 chalup na vrchn. pozemcích; r. 1890: 9 domů, 49 obyv.; do roku 1900 nepřibylo domův ani obyv. Č. 31. patří k Zadnímu Zhorci.

---

[1]) P. K., 79.

[2]) R. 1809 snídali pod ním kníže Mořic Lichtenštejn, kn. Karel Švarcenberk, knížata Reusská, táhnouce k Olomouci od Ošper. — Buk, jehož stáří se odhaduje na 350 let, jest vysoký 14 m.

[3]) Býval prý před časy na místě osady les, jenž byl vysekán na její založení. Původně prý tu byla jen hospoda.

Záseka bývala částí zhořského panství a s ním od r. 1729 meziřičského.

Poddanské poměry roku 1750 v. u Stránecké Zhoře. Dle urb. fase 1775 dávali poddaní netínskému faráři desátky, vrchnosti 30 kr. činže o sv. Jiří a sv. Václavě 18 kr. za předivo a robotovali od sv. Jiří do sv. Michala 6 dní týdně s 1 os., od sv. Michala do sv. Jiří 5 dní.

Do školy i kostela chodí do Netína. Na návsi při silnici jest zvonice s křížem.

Pole se jmenují: Na Dlouhejch, na Příční, na Hrbatý, na Široký, Padělky, na Nebetínech, pod Chalupama, v Kopaninách, na Oulehlích, ve Vrbkách; při obci jest jen 33·8 ha polí, 8·5 ha luk, 0·5 ha zahrad, 1·7 ha pastvin, 44·2 ha lesa, 0·3 ha rybníků.

Závisť

(na Závisti), katastr. (0·98 km²) samostatná ves, založená na dominikálních pozemcích[1]) jjv. (2 km) Netína, jest rozdělena lavičským rybníkem ve 2 části, z nichž menší (4 č.) a bližší Netínu přezdívají „Nepřízeň". V poddanském katastru za 17. století není jmenována, ježto poddaní drželi jen dominikální pozemky. Roku 1775 byla v osadě vrchnost. hospoda a 7 chalup na vrchnost. pozemcích; r. 1790: 11 domů, 66 obyvatelů; r. 1890: 15 domů, 82 obyvatelů; r. 1900: 15 domů, 83 obyvatelů, kat. Čechův. Politicky jest částí Netína.

Závisť měla stejnou vrchnost se Zhoří, a s ní od roku 1729 s Meziříčí. Platy a roboty roku 1750 v. u Stránecké Zhoře. R. 1775 platili faráři desátky z rolí „na Obecných" a za „Borovinkou". Platy o sv. Jiří a sv. Václavě, za předivo a roboty byly stejny se Zásekou (v. t.).

Osada jest přifařena do Netína, kamž i ze 4 č. (z „Nepřízně") chodí do školy; z ostatních 11 čísel chodí do lavičské školy. U zvoničky před č. 2. se koná nedělní modlení.

Trati se nazývají: Horní a Dolní díly, Jámy, Čtvrtky, za Borovinami, na Zahrádkách; při osadě jest 61·3 ha polí, 5·9 ha

---

[1]) Kolem původní panské myslivny nastavěly prý se byty chudým.

luk, 0·4 ha zahrad, 5·6 ha pastvin, 0·8 ha lesa, 18·2 ha rybníkův.

Narodil se zde Fr. Vl. Jurek, spisovatel a učitel.

Nejstarší rody: Kolouchův, Brabcův a Jurkův (přes 100 let).

Zhorec Frankův v. Frankův Zhorec.

Zhoř Nová v. Nová Zhoř.

Zhoř Stránecká v. Stránecká Zhoř.

Znětínek

(Wznetin 1370, Zewnetynek 1417, Znetinky, Nettinek 1672), původně Vznětínek, pol. a katastr. (4·31 km²) samostatná obec v sev.-záp. cípě okresním, 2 km s. Pavlova. Domy jsou vystavěny způsobem starodávných okrouhlic. Ulice domků „Výpustek" vznikla za poslední doby.

Býval zde celolán s 40 m. polí, 7 $^1/_2$lánů po 21—24 m. a 2 domky; polí bylo 195 m. = $1^{32}/_{64}$ lánu; po roku 1742 bylo poddanských č. 12 a při nich 197 m. polí, 18 m. pustin, $2^1/_4$ m. zahrad, $33^1/_2$ vozu sena a rybníků na $8^1/_2$ kopy; roku 1790: 25 domů, 162 obyvatelů; roku 1890: 44 domů, 261 obyvatelů; r. 1900: 45 domů, 274 obyvatelů, z nichž 4 evandělíci, žid, ostatní katolíci, všichni Čechové.

Se jménem „Wznetin" náležel od nepaměti k hradu a panství moštištskému, s nímž r. 1370 byl postoupen Janovi, Mor. markraběti; r. 1417 Jindřich z Lipého přijal mezi jiným i na Znětínek svého bratra a strýce na spolek (v. Moštiště a Vel. Meziříčí).

Dům č. 18. býval svob. rychtou. Dne 29. září 1649 potvrdil Rudolf hrabě z Kounic na žádost Vavřince Procházky privileje, dané dřívější vrchností domu a rychtě. Privileje týkaly

se osvobození od všech robot a práva, „aby oni, kteří toho domu neb té rychty se vším příslušenstvím budou užívati, jako svým purgkrechtním dědictvím mohli vládnouti.“ Hrabě přidal i čižní myslivost všelikého ptactva. Za to měly platy býti řádně zapravovány a dovezena bečka vína z některého města. Kolem roku 1670 držel ji Kristian Dvořák, roku 1775 Kristian Urban, jenž platil 32 kr. grunt. činže, 15 kr. za hlásku, 4 slepice, 16 vajec; jiné povinnosti měl jako radostínský rychtář (v. t.).

Poddanské poměry. Roku 1775 bylo mimo rychtáře 9 sedláků, kteří dávali po 4 slepicích, 16 vejcích, 41 kr. za předivo, 58 kr. grunt. činže a 15 kr. za hlásku; 2 chalupníci platili po 45 kr. (činže, za hlásku a předivo); obec měla pastoušku, a kovárnu. Robotu jejich v. u Radostína. Radostínský farář obdržel odtud ročně 21 m. žita, 63 m. ovsa, od sedláka o Zeleném čtvrtku po 4 vejcích, od chalupníka po 2 vejcích, a o svátku sv. Filipa a Jakuba 1 zl. 22½ kr. od obce za služby Boží.

Přifařen a přiškolen jest do Pavlova; od r. 1875 jest ve vsi kaple sv. Josefa; 3 kříže jsou z novější doby. Když byl Pavlov (v. t.) meziříčskou filiálkou, dávali Znětínští meziříčskému děkanovi desátku dle urbáře 21 m. žita a 63 m. ovsa; beránků nedávali vymlouvajíce se, že prý dovážejí za to desátek.

Trati se nazývají: V Klofařích, na Příčních, u Opršálka, u Skalky, v Rovných hájích, u Javorka, u Křibku, na Kopci, u Benýška, na Kendulkách, v Pasekách, v Křovičku, za Březinkou, na Kamenitých, u Žlíbka (576 m), u Krajiny; roku 1742: V Červených blátech, Lipky, Kotlasy, na Zahradě, za Humny. Z katastru jest 212·3 ha polí, 67·7 ha luk, 0·7 ha zahrad, 14·4 ha pastvin, 117 ha lesa, 7·5 ha rybníkův. Obci patří 19·2 ha polí, luk, pastvin.

V letech 1656—1742 si zachovaly domy rodiny: Dvořákova, Pavlíčkova, Bílkova, Markova. U obce lze nalézti turmalíny, černé záhnědy, někdy citriny, z nichž prý se některé cení stejně jako brasilské topasy.[1])

Samota: Znětínský mlýn (s 5 obyv.); náleží vrchnosti, jež roku 1775 dostávala z něho 10 zl. nájemného čtvrtletně.[2])

[1]) V dvorním museu ve Vídni jest krásná záhněda zde nalezená (Značka: Vel. Meziříčí, Morava).

[2]) Z. d. b., V., 296; XI., 414.

Opravy hrubších chyb.

Na str. 35. řádek 17. shora místo freskami valně sešlými čti freskami **za tisku** knihy opravenými.
„ „ 40. „ 2. zdola místo 685 domů čti 585 domů.
„ „ 79. „ 13. shora vynechej slova sv. Floriana.
„ „ 97. „ 17. „ } místo špech čti špeh
„ „ 98. „ 1. „ }
„ „ 98. „ 18. „ místo A. Kratochvíl, (Ivančice, 247) čti (A. Kratochvíl, Ivančice, 247).
„ „ 99. „ 9. zdola místo přidalana pomenutí čti přidala **napomenutí**.
„ „ 105. „ 6. shora přidej: Ředitelem „Světlé“ byl spisovatel **Karel Kálal**.
„ „ 105. „ 8. „ místo Volný[1]) čti Volný[2]).
„ „ 120. „ 13. „ za slova okres. soud přidej (soudní rada **Bedřich** Šimeček jest literárně činný).
„ „ 195. pod poslední řádek dá se jako druhá poznámka — **poznámka** [1]) z následující stránky.
„ „ 196. řádek 2. zdola } místo [2]) čti [1]).
„ „ 196. „ 9. „ }
„ „ 204. „ 14. shora místo do Heřmanova, kam se chodilo do **r. 1832** i do školy čti do Heřmanova; do **r. 1832 chodilo se do** školy do Ořechova.

Obr. 113. Znak Kozlovských z Kozlova, (v. str. 36. a dějiny Svařanova).

Obr. 114 Znak Soběhrda z Kozlova, (v. str. 369.)

Příloha ke str. 466.

Velké Meziříčí: Obecní dům s obnovenými freskami.

SEZNAM OBRAZŮV.

(Dle fotografií Vil. Hiršberga, Jos. Kolence a Vítězslava Urbacha).

OBSAH.

I. Všeobecný pohled.

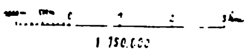
II. Jednotlivé obce.

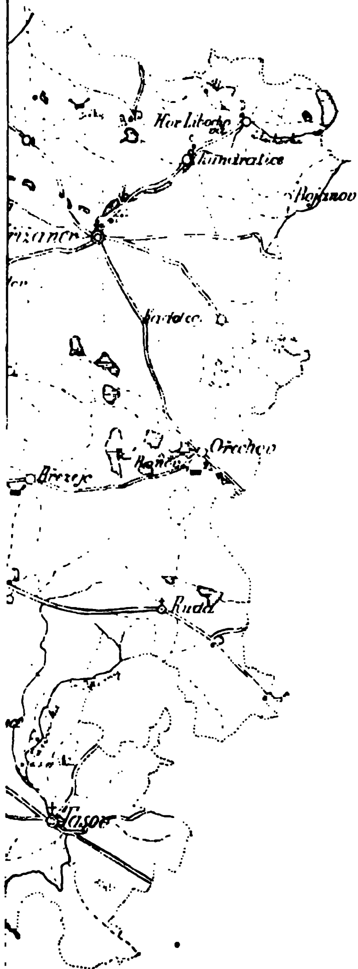

SOUDNÍ OKRES:

...LKÉ MEZIŘÍČÍ.

KRESLIL AUG. KRATOCHVÍL.

...em Musejního spolku v Brně.

NIVERSITY OF MICHIG

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 04841 5098

DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD

